

PETAR STRČIĆ

**ZAPISNICI SJEDNICA
OKRUŽNOG NARODNOOSLOBODILAČKOG
ODBORA ZA HRVATSKO PRIMORJE
1943—1945. GODINE**

I
UVOD

1.

Još od prvih koraka na revolucionarnom putu Komunističke partije Jugoslavije — u njezinu Programu iz 1920. godine — prihvaćeno je stajalište da je socijalna revolucija moguća jedino ako se provede diktatura proletarijata, odnosno »uspostavljanje od strane proletarijata takve političke vlasti koja će mu omogućiti da uništi svaki otpor eksploatatora«¹; samo »sovjetska vlast osigurava podizanje novog društvenog poretka«; i dalje: »Sovjetska republika sprovodi vladavinu radnog naroda, ona daje svu vlast — zakonodavnu, izvršnu i sudsku — radnom narodu, koji je organizovan u radničkim, vojničkim i seljačkim većima«².

Bilo je, dakle, prirodno da — u doba kada se počinju stvarati uvjeti za revolucionarne promjene i kod jugoslavenskih naroda — KPJ priđe ostvarivanju spomenutih zadataka, postavljenih u Programu KPJ na II kongresu u Vukovaru 1920. godine. Zbog toga se — istodobno kad je započinjao NOR, kad su stvarane oružane jedinice narodnih boraca, gotovo istodobno kako su ti odredi rasli — već u srpnju i kolovozu 1941. god. javljaju te rastu dalje i posebni organi ustanka koji, pod različitim nazivima, vode brigu o mnogobrojnim problemima što ih nameće ratna, partizanska situacija. No, istodobno ti su odbori bili i odraz prvih velikih promjena što ih je inicirala KPJ; bile su to, zapravo, klice narodne vlasti koje, uz ostale primjere, pokazuju da su već tada započele i duboke društvene promjene, da su udarani i temelji socijalističke revolucije.³

---

¹ *Istorijski arhiv Komunističke partije Jugoslavije, II, Kongresi i zemaljske konferencije KPJ 1919—1937*, Beograd 1950, str. 29—30.

² Isto, str. 35.

³ »Istinski demokratski karakter Narodnog fronta omogućio je i stvaranje nove narodne vlasti — istinski demokratskog karaktera. To su bili narodno-oslobodilački odbori. Oni su, dakle, organi Narodnog fronta radi izvršavanja svakodnevnih zadataka: za mobilizaciju boraca u Narodnooslobodilačkoj vojsci, za snabdjevanje fronte, za sređivanje pozadine na oslobođenoj teritoriji, za vršenje svih poslova koji su spadali u dužnost narodne vlasti na oslobođenoj teritoriji.

Na okupiranoj teritoriji Narodni front je imao otežan rad, ali i tu je stvarao narodnooslobodilačke odbore« (Josip Broz Tito, *Narodni front kao općenarodna politička organizacija. Usmene napomene*. U: Drugi kongres Narodnog fronta Jugoslavije. 1947, str. 11).

»Narodnooslobodilački odbori, koji su se do tada stvarali na oslobođenoj teritoriji, počeli su se stvarati i na poluoslobođenoj, pa čak i na okupiranoj

U Hrvatskom je primorju 1944. god. ovako prikazivan nastanak narodnooslobodilačkih odbora:

»Po sramotnoj kapitulaciji Jugoslavije, kad je izdajnička izbjeglička vlada sjela u avion i otkurila u London u debelu hladovinu sedam katova ispod zemlje, općine, kotarevi i čitavi aparat stavlja se u službu fašističkog porobljivača. Borba na život i smrt s moderno naoružanim neprijateljem započela je, ali to nije bila samo borba sa porobljivačem, to je bila borba i protiv svega staroga, koje je dovelo okupatora i na koja se okupator oslonio.

---

teritoriji, jer je ta nova klica narodne vlasti u narodu postajala sve popularnija i narod se prema njoj odnosio sa sve većim povjerenjem. Dok su ispočetka narodnooslobodilački odbori bili stvarani više kao pomoćni organi partizanskih odreda u vođenju oslobodilačkog rata, u vrijeme stvaranja Narodnooslobodilačke vojske ti se odbori pretvaraju u jedinu i pravu narodnu vlast. Pred njih su se sada postavljali i mnogi drugi zadaci, osim pomaganja partizanskih jedinica i Narodnooslobodilačke vojske. Nastaje treća etapa, koje je nužno nametnula stvaranje jednog jedinstvenog opće partijskog narodnog tijela, koje će biti centralni organ i koje će ujediniti sve te i stvarati nove narodnooslobodilačke organe« (iz govora Josipa Broza Tita, u: Prvo i drugo zasjedanje AVNOJ-a, 26. i 27. novembra 1942. u Bihaću. 29. i 30. novembra 1943. u Jajcu. Priredili Moša Pijade i Slobodan Nešović. Zagreb, 1963, str. 17).

O razvoju narodne vlasti u jugoslavenskim zemljama tokom NOR-a i socijalističke revolucije 1941—1945. god. postoji dosta literature. Usp., npr., Dušan Živković, *Postanak i razvitak narodne vlasti u Jugoslaviji 1941—1942*, Beograd 1969, te popis izvora i literature u tom izdanju na str. 647—658. Osim toga, usp., npr., *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske. Zbornik dokumenata 1943*, (dalje ZAVNOH 1) Zagreb 1964, i Zbornik dokumenata 1944. (od 1. siječnja do 9. svibnja), (dalje: ZAVNOH 2) i od 10. svibnja do 31. prosinca, Zagreb 1975. (dalje: ZAVNOH 3), Zagreb 1970, te: Ivan Jelić, *Osnivanje AVNOJ-a. U povodu 30-godišnjice Prvoga zasjedanja AVNOJ-a* Časopis za suvremenu povijest, IV, 3, Zagreb 1972, str. 85—98; Nada Kisić-Kolanović, *ZAVNOH u našoj povijesnoj literaturi. U povodu 30-godišnjice III zasjedanja ZAVNOH-a*. Isto izd., VI, 2, 1974, str. 115—124; Narcisa Lengel-Krizman, *Organizacija i rad Pokrajinskog i Mjesnog odbora Narodne pomoći u Zagrebu 1941—1942*. Isto izd., I, 1—2, 1969, str. 93—122; Jovo Mihaljević, *Osvrt na objavljenu građu i literaturu o Drugom zasjedanju AVNOJ-a*. Jugoslovenski istorijski časopis 4, Beograd 1963, str. 3—23; Metod Mikuž, *Donese k zgodovini razvoja Osvobodilne fronte ob njeni tridesetletnici*. Isto izd., 3—4, 1971, str. 47—75; Marijan Rastić, *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske i narodnooslobodilački odbori u Hrvatskoj — njihova organizacija i administracija*, isto izd., str. 184—192; Hodimir Sirotković, *Stvaranje federalne Hrvatske u narodnooslobodilačkoj borbi. Pravnopovijesni pregled*. Časopis za suvremenu povijest, III, 2—3, Zagreb 1971, str. 15—36, i *Konstituiranje Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske*, isto izd., V, 3, 1973, str. 37—52; Mihael Sobolevski, *Prilog pitanju organizacionog razvitka JNOF Hrvatske 1944—1945*. Putovi revolucije, V, 9, Zagreb 1967, str. 94—110; Đuro Zatezalo-Mile Đakić, *Narodna vlast na Kordunu od 1941—1945*, Karlovac 1971; Slobodan Žarić, *O nekim problemima izgradnje narodne vlasti u Hrvatskoj uoči i neposredno nakon oslobođenja Jugoslavije*. Časopis za suvremenu povijest, III, 2—3, Zagreb 1971, str. 73—86; Spomenica JAZU u čast dvadeset i pete godišnjice ZAVNOH-a, Zagreb 1960.

U toku same borbe stvarao je sam naoružani narod na prijedlog Komunističke partije Jugoslavije kao rukovodioca snaga NOP-a opće borbeno tijelo rukovodioca i organizatora borbe, Narodnooslobodilačke odbore, koji su ujedno bili oličenje borbenog bratstva hrvatskog i srpskog naroda.

Narod nije mogao voditi borbu protiv okupatora ne dirajući staru vlast, kada je ta vlast postala ubojito oružje u rukama okupatora protiv naroda, ali narod nije mogao voditi ni uspješnu borbu protiv okupatora i njegovih slugu izdajnika svih vrsta i raznih imena bez organizacije nove vlasti. Potrebno je bilo organizirati aparat vlasti, koji kroz svoje organe predstavlja onu aktivnu silu, koja može da djeluje u svim potrebnim slučajevima, jer NOO-i kao prava demokratska narodna vlast istovremeno su i organi NOB-e.

U NOO-e ulaze ljudi iz raznih političkih stranaka sa raznim političkim uvjerenjima, ali sa jednom voljom i sviješću o potrebi odlučne i bespoštedne borbe s okupatorom i njegovim slugama.⁴

Odbori su bili raznih vrsta, sastava i zadataka, nastali su u različitim uvjetima, u mnogim krajevima, na raznolike načine. Ti su odbori bili osnove budućeg pravnog sustava i temelji nove, narodne, revolucionarne vlasti, na kojoj se, uz ostalo, gradila i nova jugoslavenska državna zajednica naroda i narodnosti. Savjetovanje u Stolicama rujna 1941. god. iskristaliziralo je mišljenje da je dalje širenje narodnooslobodilačkih odbora jedno od prioriteta zadataka NOP-a, a slijedećeg je mjeseca Kardeljev članak u »Borbi« u mnogo čemu razjasnio zadatke i ulogu već postojećih odbora. Ta se tijela brzo množe — od seoskih do viših organizacijskih oblika, kakav je Slovenski narodnooslobodilački odbor (rujan, 1941) i Glavni narodnooslobodilački odbor za Srbiju (studeni, iste godine). Slijedeći su korak u razvoju NOO-a bile Fočanske odluke iz veljače, te Dri-ničke naredbe Vrhovnog štaba i Titove riječi iz rujna 1942. godine. Tako se, zapravo, i završava »privremeni« status tih odbora.⁵

CK KPJ već je u kolovozu i rujnu 1941. god. nastojao stvoriti Narodni komitet oslobođenja koji će biti — kako je Tito rekao — »neka vrsta narodne centralne vlasti«;⁶ vanjskopolitički su razlozi tada spriječili uspješno okončanje te akcije, odnosno odgodili su ostvarivanje zamisli.⁷ Uspješan razvoj NOR-a i socijalističke revolucije, uopće, a u okviru njih razvoj NOO-a posebno, doveo je do stvaranja vrhovnog predstavničkog organa jugoslavenskih naroda — Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (Bihać, 1942), a dalji tok povijesnih događaja doveo je i do stvaranja zemaljskih organa. Kako je osnovni proces izgradnje nove vlasti pretežno bio završen, što su osobito potvrđivali, opći uspjesi

---

⁴ NOO-i prava demokratska narodna vlast. *Primorski vjesnik*, II, 111, 1. III 1941, str. 1—2 — Usp. i NOO-i organi narodne vlasti. *Glas Istre*, II, 5, 8. 1944, i *Kakav mora biti odbornik NOO-e*. Isto, 7, 8. II. 1944.

⁵ Usp. literaturu u bilj. 3.

⁶ D. Živković, n. dj., str. 158.

⁷ Isto, str. 158—159.

NOR-a, krajem 1943. god. u Jajcu se prišlo polaganju temelja šire državne organizacije, a AVNOJ je pretvoren u najviši predstavnički, zakonodavni i izvršni organ naroda Jugoslavije. Time su i osnovni organi narodne vlasti — NOO-i dobili svoja vrhovna upravna tijela. Ako se pri tome spomene da je osnovana i privremena narodna vlada — Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije — onda se može reći da je slijedeća godina i pol dana bila posvećena samo daljem, gotovo bi se moglo reći — prirodnom toku revolucionarnog razvoja sistema nove narodne vlasti. Na kraju, izvršivši svoj zadatak u toku rata, NOO-i su 1945. god. bili preimenovani u Narodne odbore, pa se i takvim nazivom htjelo ukazati da oni ulaze u novu fazu socijalističke revolucije — u mirnodopsko razdoblje izgradnje.⁸

Ukratko, »razvoj nove, revolucionarne vlasti možemo tretirati kao pojavu koja se, inicirana od strane KPJ, razvijala u jednom stalnom procesu, prema datoj situaciji, odnosno saobrazno razvoju ustanka, jačini partijske organizacije i konkretnim potrebama, ispoljavajući bogatstvo formi i sadržaja, da bi se u datom momentu oblikovala u jednu po formi i sadržim jedinstvenu instituciju na čitavoj teritoriji Jugoslavije.«⁹

2.

Hrvatsko primorje¹⁰ aktivno je od 1941. god. sudjelovalo u svim manifestacijama NOR-a i socijalističke revolucije hrvatskog i ostalih jugoslavenskih naroda i narodnosti.¹¹ Tako se na ovom području razvijala i narodna vlast, istovremeno kako se razvijala i odvijala oružana borba stanovništva protiv okupatora i njegovih domaćih pomagača. No, treba imati na umu da je Hrvatsko primorje bilo stalno okupirano područje, da je okupator tim područjem samo grubom silom mogao upravljati,

---

⁸ Usp. literaturu u bilj. 3; v. i *O narodnim odborima*. Josip Broz Tito, *Obrazloženje opšteg zakona o narodnim odborima*, Moša Pijade, *Narodni odbori kao organi državne vlasti*, Beograd 1946.

⁹ D. Živković, n. dj., str. 39.

¹⁰ Pod Hrvatskim primorjem ne podrazumijevam primorje SR Hrvatske, niti geografsko područje od Rijeke do Karlobaga s Kvarnerskim otocima, Rabom i Pagom (usp. Ratimir Kalmeta, *O zemljopisnom nazivu za primorje SR Hrvatske*. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Rijeci 1, 1971, str. 101—108), već područje Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje 1943—1945; zavisno od ratnih i drugih uvjeta, teritorij tog Okruga se mijenjao.

¹¹ Osim u D. Živković, n. dj., o NOR-u i socijalističkoj revoluciji u Hrvatskom primorju usp. članke u časopisu Kamov, II, 15, Rijeka 1971, koji je bio posvećen tridesetoj obljetnici NOR-a i socijalističke revolucije Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, te Petar Strčić, »Primorski vjesnik« 1941. *Izbor članaka o Hrvatskom primorju, Istri i Gorskog kotaru*. Rijeka 1972, str. 63 i dalje. V. literaturu i u bilješkama u ovom Uvodu i dalje, a posebno bilj. 577, 635 i 639.

te da je oslobođenog teritorija ovdje bilo malo i samo povremeno.¹² Međutim, bez obzira na to da li je taj teritorij okupator bio razdijelio na zaposjednuti i anektirani dio, ili je bio poluoslobođen ili oslobođen, bez obzira na to kako su bile jake okupatorske vojne jedinice i garnizoni, u kolikoj je mjeri bio razrađen sistem terora neprijateljeve vlasti, dakle, bez obzira na nejednake uvjete pod kojima se u pojedinim dijelovima Hrvatskog primorja mogla razvijati i razvijala narodna vlast — NOO-i su svuda nicali, množili se i sustavno i organizirano razvijali se dalje.

Okupator je i u Primorju našao suradnika, na koje se mislio osloniti i u pogledu organizacije svoje civilne vlasti: »Nije dakle slučajno da na primjer talijanski okupator u anektiranom Sušaku ostavlja na svojim starim mjestima i položajima veliku većinu ljudi iz aparata nekadašnje vlasti: od gradonačelnika Šarinića i senatora Jagodnika i kompanije, sve do policijskog psa Šikića i drugih. Bivši sreski načelnici organiziraju danas na račun okupatora četničke bande za borbu protiv partizana. Niz beskrajnih i odvratnih izdajstva rese aparat stare vlasti.«¹³

U takvim uvjetima razvija se i nova, narodna vlast. Prema mišljenju članova Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje od 29. prosinca 1943. godine, NOO-i su bili politički organi narodne borbe; oni su stvarani na inicijativu ili u organizaciji KP, ili su pak ponegdje nastali i spontano.¹⁴ Prvi odbor u Hrvatskom primorju na koji sam u povijesnim materijalima do sada naišao — ukoliko je podatak točan! — odbor je Narodne pomoći koji je osnovan 12. srpnja 1941. za mjesta Hosti, Mihovilići, Pehlin i Ple-

---

¹² Dovoljno je samo citirati mišljenje okupatora iz 1942. god. o krčkim Bodulima: »Talijanski učitelji, upućeni ovamo, izvršili su dosada delikatan i težak program. Sve veoma mladi, puni žara i visokih domovinskih osjećaja, nastojali su na sve načine, zadirući i u obiteljski život svojih učenika, da udahnu i ujedno utisnu u duše odgajanika, a i njihovih roditelja, duh talijanstva, savjesti i dužnosti, dajući im istodobno do znanja da im Fašizam ide na ruku isto onako kao što ide i sinovima Italije. Međutim, ova živa propaganda nije urodila željenim plodovima. Prošla su već više od četiri mjeseca škole, a talijanski se jezik ne uči onako svojski, niti se čuje da bi učenici prozborili ma i jednu talijansku riječ. Čak i u školskoj dvorani, usprkos zabrani da govore hrvatski, oni se tvrdokorno služe svojim jezikom. To je jasna činjenica da je talijanski jezik za njih malo prihvatljiv. Druga jedna činjenica, koja je razočarala nastojanja učitelja, bila je potpuno negativni ispad upisa učenika u G. I. L. (fašistička dječja organizacija, op. I. J.) i žena u Massaie Rurali (Seoske domaćice, op. I. J.). Uzrok su tome što pučanstvo, usprkos tome što rat kreće u našu korist, i što Trojni savez reda pobjedu za pobjedom, sumnja u našu pobjedu i očekuje završetak rata« (Ive Jelenović, *Talijanski okupator 1942. godine o Dobrinjcima (Jedna stranica krčke povijesti)*. Krčki zbornik 1, 1970, str. 440—441).

¹³ Primorski borac, 12—13, rujan listopada 1942, str. 17.

¹⁴ Organizacioni izvještaj ONOO-a za Hrvatsko primorje od 29. XII 1943, u prilogu, br. 6, b.) — O trećem, posljednjem načinu osnivanja NOO-a — »spontanom« — Moša Pijade je, međutim, imao odlučno negativno mišljenje: »Spontani postanak narodnooslobodilačkih odbora isto tako ne odgovara istorijskim činjenicama, kao što im ne bi odgovarala ni, recimo, teorija o spontanosti samog ustanka« (*Izabrani spisi*, I, 4, Beograd 1966, str. 185).

tenci u Kastavštini,¹⁵ dakle još i prije datuma koji se u nas uzima kao početak ustanka u Hrvatskoj. Taj i drugi odbori u Kastavštini vodili su 1941. god. u prvom redu brigu oko prikupljanja financijskih sredstava, lijekova, oružja, municije, itd. Fond narodne pomoći morao je biti znatan kad su iz njega mogla biti isplaćivana sredstva ne samo za kupovinu hrane i nabavku municije već i za uspostavljanje partizanskih logora.¹⁶

Ovdje ukazujem na spomen o potrebi stvaranja odbora Narodne pomoći 19. rujna 1941. godine, i to na sasvim drugom kraju, suprotno smještenom od spomenute Kastavštine, u Drežnici;¹⁷ spominjem to i zato što Drežnica »striktno gledano — ne spada ni u Gorski kotar ni u Primorje«, kako početkom 1942. god. i Glavni štab NOV i PO Hrvatske ocjenjuje u pismu Vrhovnom štabu Jugoslavije.¹⁸ Slijedećeg mjeseca, 10. listopada, u Drežnici je osnovan organ za cijelu općinu na čelu s Markom Trbovićem.¹⁹

I na trećem mjestu, na primjer, spominju se klice buduće narodne vlasti — u tadašnjem Sušaku djelovali su odbori Narodnooslobodilačke fronte.²⁰

U svemu tome važan podstrek bile su okružnice br. 3 CK KPH od 30. rujna i br. 4 od 6. prosinca 1941. kojima su nastojanja usmjerena na osnivanje odbora.²¹ Prema D. Živkoviću, takvi se organi narodnooslobodilačkog pokreta počinju nazivati narodnooslobodilačkim odborima, iako »naročito u predelima Hrvatskog primorja, i dalje su delovali odbori Narodne pomoći odnosno Fonda i akcioni odbori...«²² I sami Primorci pišu: »Narodno-oslobodilački odbori imali su u početku privremeni karakter. Ali da bi spriječili i osigurali da se stara protunarodna vlast nikada više ne bi vratila, narodno oslobodilački odbori postaju organi trajne vlasti.«²³

Prema tome, u svojim prvim počecima ti su odbori na području Hrvatskog primorja odmah dobili značaj službenog političkog predstav-

---

¹⁵ Vinko Švob-Mahmud Konjhodžić, *Drugi odred Primoraca, Gorana i Istrana 1942. godine*. Zagreb 1969, str. 219.

¹⁶ Ivo Kovačić, *Kastavština 1941*. Pazinski memorijal 2, Pazin 1971, str. 26.

¹⁷ Mihael Sobolevski, *Drežnica 1941*, Ogulin 1970, str. 38; D. Živković, n. dj., str. 128, 317.

¹⁸ *Zbornik dokumenata i podataka o narodno-oslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, (Dalje: *Zbornik dokumenata*), V, 3, Borbe u Hrvatskoj 1942, str. 425.

¹⁹ M. Sobolevski, *Drežnica*, n. dj., str. 46; Ivo Kovačić, *Gorski kotar u ustanku 1941*. U: Gorski kotar u radničkom pokretu i NOB. Zbornik radova. Rijeka 1974, str. 267.

²⁰ V. Švob-M. Konjhodžić, n. dj., str. 65.

²¹ *Zbornik dokumenata*, V, 1, str. 150, i 2, str. 109—114.

²² D. Živković, n. dj., str. 128, te 317 i dalje. Usp. i pismo Anke Berus od 14. svibnja 1942. upućeno CK KPH (Ivan Ceranić, *Hrvatsko primorje i Gorski kotar. Tragom dokumenata. Dvadeseta godišnjica narodne revolucije*. Naše teme, V, 3, Zagreb 1961, str. 421).

²³ Primorski borac, 12-13, rujan-listopad 1942, str. 18.

nika NOP-a, ali nisu svuda i odmah bili shvaćeni kao organi narodne vlasti. Štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda za Hrvatsko primorje i Gorski kotar ovako je 11. prosinca 1941. godine shvaćao ulogu NOO-a: pišući Okružnom komitetu KPH za Primorje istakli su dužnost njegovih članova »da nas pomažete u prehrani a ne da ostavljate sve na nama. Na taj način treba da organizirate odbore narodno-oslobodilačke fronte koji će se starati za našu prehranu kako je to i u svim ostalim krajevima, a mi ćemo umnožiti akcije i imat ćemo vremena dvaput više nego do sada, jer ćemo osloboditi pola našeg vremena kojeg trošimo za nabavku hrane i iskoristit ga u borbi protiv neprijatelja«. ²⁴ Stajalište tog Štaba utoliko je shvatljivije kad se uzme u obzir konkretna situacija u ovom području krajem 1941. godine, ²⁵ zatim činjenica da odbori u Hrvatskom primorju nisu u početku bili međusobno organizacijski povezani, te da je vezu »među njima održavala partizanska jedinica ili odred«; ²⁶ dakako, tome treba dodati da su sigurnu vezu održavale i pojedine organizacije KPH.

Na prvom plenumu Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje poslije oslobođenja — 12. lipnja 1945. godine — rečeno je: »Narodno oslobodilački odbori u Hrvatskom primorju, počeli su se stvarati pod konac 1941 godine, usporedo sa prvim partizanskim jedinicama. Narodno oslobodilački odbori u Hrvatskom primorju razvijali su se i učvršćivali pod vrlo teškim uslovima, u neprekidnoj žilavoj borbi sa neprijateljima. Prvi NOO-i imali su kao prvi i glavni zadatak pružiti partizanskim jedinicama svu potrebnu materijalnu pomoć, no kasnije NOO-i su nužno postali i politički organi — da raskrinkaju neprijateljsku propagandu i njegove političke namjere, da tumače narodu cilj naše borbe kao i namjere neprijatelja. Tako da su NOO-i bili tada glavni politički faktor u pozadini oko kojeg se okupljao sav narod i preko njega bio informiran o svim događajima u svjetu, a isto tako dobivao i upute kojim pravcem treba ići, te na koji način se ima voditi najuspješnija borba, nanjeti štete neprijatelju«. ²⁷ Odbori su se, dakle, i po tom mišljenju u početku trebali brinuti za osnovne životne potrebe partizanskih jedinica — za hranu, sanitetski materijal, oružje i drugo te za vojnu opremu. Međutim, pored tih zadataka, odbori u Hrvatskom primorju ubrzo preuzimaju i brigu o drugim mnogobrojnim vidovima svakidanjeg života na području na kojem djeluju; tako, na primjer, u proljeće 1942. god. Mjesni NOO Mataija Drage preuzima na sebe veliku odgovornost: koordinira akciju prebacivanja

---

²⁴ Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Okružni komitet za Hrv. Primorje (dalje: IHRPH OK KPH HP) 1941, 1942, I—VIII, KP-266-1-175, koš. OK KPH KP-266-3, 11. XII 1941.

²⁵ Usp., npr., V. Švob-M. Konjodžić, n. dj., str. 50 i dalje; M. Sobolevski, *Drežnica*, n. dj., str. 53 i dalje.

²⁶ Organizacioni izvještaj ONOO-a za Hrvatsko primorje od 29. XII 1943, v. u prilogu, br. 6, b.)

²⁷ Zapisnik Plenuma Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje od 24. VI 1945, v. u prilogu, br. 24.

stanovništva iz ugroženih područja u oslobodjena.²⁸ Ipak, potrebna su bila preciznija objašnjenja. Tako je istog mjeseca, ožujka, »Komunist« — glasilo Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje — govoreći o širenju NOP-a, objavio i neke zadatke NOO-a u Hrvatskom primorju:

»U tim nastojanjima moramo raditi konkretno, mora se svaki rad i svaki uspjeh organizirati. U ovom slučaju to znači da trebamo uvijek i u svakom mjestu kao rezultat propagande i pregovora ostvariti mjesne, zatim općinske i t. d. nar. oslob. odbore kao vodeće organe tog pokreta. U tim odborima trebaju biti zastupani poštenu pristaše raznih stranaka uz naše part. prestavnike. Općinski načelnici, seoski starešine, odbornici te razni ugledni pristaše raznih stranaka, moraju se pozivati u te odbore, glavno je da imaju narodno povjerenje, pa bili aktivni ili po ustašama ili okupatorima svrgnuti.

Zadaci tih odbora su mnogostruki i brojni. Neki od njih su ovi:

1. Pokrenuti što šire mase u borbu za ciljeve nar. oslob. pokreta.
2. Pokrenuti akcije, letke štampu i slično, osobito u vezi sa pljačkom i drugo, gladi, koju vrše okupatori i ustaške bande na Primorju.
3. Akcije svih vrsta za pomoć nar. partiz. borbi.
4. Sprečavanje ustaške mobilizacije na Primorju.
5. Mobilizaciju za nar. partiz. vojsku — te niz sličnih akcija.

Sve naše orge²⁹ i čitavo članstvo neka sa pojačanim naporima nastave rad u ovom pitanju, kako bi se na Hrv. Primorju izgradio pravi borbeni nar. oslob. pokret, bez kojeg ne može biti govora o oslobodjenju ovih krajeva kao ni čitave naše otadžbine od neprijateljskog jarma.

Dani konačne odluke se približavaju stoga se mora ozbiljno, brzo i temeljito ovom pitanju posvetiti mnogo mara i napora, u koliko ne želimo da doživimo razočarenje i poraze.«³⁰

Broj NOO-a stalno je rastao, djelatnost tih pojedinih institucija bila je sve intenzivnija, a situacija je zahtijevala različite promjene i u njihovu radu i u sastavu. Takvih je, na primjer, promjena bilo početkom 1942. god. i u NOO Krmpote.³¹ No, pojavljivali su se i problemi koje je trebalo riješiti neposrednom i snažnom akcijom Partije. Tako je početkom travnja 1942. god. Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje donio zaključak u kojem, između ostalog, stoji da se pripreme uputstva za rad NOO-a »koji su već postojali u znatnom dijelu oslobođenih i okupiranih krajeva, iako su u nekim okupiranim gradovima NOO-i više djelovali kao odbori 'Narodne pomoći'«. ³² U to je vrijeme u tadašnjem kotaru Sušak postojalo 15 odbora »Narodne pomoći«. ³³

²⁸ Sign. kao u bilj. 24, 266/16, 30. III 1942.

²⁹ Tako je otisnuto; treba: organizacije.

³⁰ Komunist 1, ožujak 1942, str. 3—4 (IHRPH, ZB-Per-16/47); tekst se nalazi pri kraju članka »Oko stvaranja Narodno-oslobodilačke fronte«.

³¹ Sign. kao u bilj. 24, 266/11, 23. III 1942.

³² V. Švob-M. Konjhodžić, n. dj., str. 107.

³³ Isto, str. 109.

Znatnu pomoć u razvoju narodne vlasti neposredno su pružili i članovi Centralnog komiteta KPH i Glavnog Štaba NOV i PO Hrvatske koji su u prvoj polovini 1942. godine boravili u Tomićima, u Gorskom kotaru.³⁴ To se vidi i iz izvještaja koji je 1. travnja 1942. Centralnom komitetu KPJ poslao Vladimir Popović, sekretar Operativnog partijskog rukovodstva CK KPH; u tom izvještaju Popović ističe da se rad Partije »u većini svodio na materijalnu pomoć partizanima, koja se vršila bilo preko partijskih organizacija bilo preko NOO«. ³⁵ Vjerojatno i zbog toga, Popović 11. svibnja piše Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje te ovako govori o NOO-ima:

»Obratite najveću pažnju radu NOO. Oni su privremeni organi narodne vlasti, ali su oni istovremeno i klica iz koje će se razviti organi istinske narodne vlasti. Nesmije se dozvoliti da neprijatelj preko svojih agenata unizi ulogu odbora u narodu. Da se to ne bi dogodilo potrebno je da budno pazite tko će ući u te odbore. Događa se da u pojedinim mjestima ulaze u odbore ljudi koji se nikada nisu brinuli o siromašnom dijelu stanovništva. Takove tipove treba raskrinkavati i izbacivati iz narodnih odbora. U odbore treba birati ljude koji su ne samo na riječima već i na djelu za dosljednu borbu protiv svih narodnih neprijatelja, ljude energične, smjele i inicijativne. Samo tako će ti odbori i pomoći našu borbu i doista biti klica nove narodne vlasti u našoj zemlji. Partijske organizacije na selu trebaju biti budne prema kulačkim elementima koji nastoje da se dočepaju položaja, sa kojih redovno rovale u interesu buržoazije. To ne znači da ćemo mi već sada promijeniti pravac našeg glavnog udara. On ostaje i dalje: protiv fašističkog okupatora i njihovih slugu. U tu borbu treba pozvati sve što je pošteno i rodoljubivo. Nećemo još objaviti rat kulaku i buržoaziji kao klasi, već kao agentu fašističkog okupatora. Ne postavljamo još parolu — protiv kulaka, već njihovu izolaciju, nastojeći da seosku sirotinju, sitne i srednje seljake čvrsto privežemo uz nas — na bazi saveza radnika i seljaka. O svim tim pitanjima potrebno je i da pišete u vašim listovima.«³⁶

OK KPH za Hrvatsko primorje prihvaća ta uputstva i nekoliko dana kasnije gotovo ih doslovce citira u dopisu Kotarskom komitetu KPH Kastav.³⁷

Krajem istog mjeseca, svibnja 1942, OK je uputio Kotarskom komitetu KPH Krk pismo u kojem piše da »... treba da učvrstite partijsku bazu, aktivirate partijsku organizaciju i da preko nje i pomoću nje formirate svuda, u svakom mjestu, u svakom selu odbore Narodnooslobodilačke fronte, koji treba da vrše najširu agitaciju za mobilizaciju parti-

---

³⁴ Do potkraj travnja 1942, god. stigli su u selo Tomići i Glavni štab i CK KPH (*Zbornik dokumenata*, V, 3, str. 134; usp. i Ivica Cuculić, *Gorski kotar u narodnooslobodilačkoj borbi 1943—1945*. U: *Gorski kotar*, n. dj., str. 297—299).

³⁵ V. Švob-M. Konjhodžić, n. dj., str. 81.

³⁶ I. Ceranić, n. dj., str. 419—420.

³⁷ Sign. kao u bilj. 24, 266/57, 26. V. 1942.

zana, kao i za svestrano njihovo pomaganje: u oružju, u hrani, odjeći, obući i novcu. Narodnooslobodilački odbori treba da i sami organizuju i druge oblike borbe protiv okupatora, uništavanje telefonskih linija, kvarenje i uništavanje prometnih sredstava, kojima se i okupator služi (autobusi itd.), bez obzira čije su vlasništvo, neprodavanje nikakve hrane ni okupatorima niti nošenje iste na Sušak ili Rijeku, bojkot okupatorskih pasa i njihovih prijatelja do fizičkog uništenja istih.«³⁸

Prema D. Živkoviću, jedan od problema u to doba u Hrvatskom primorju bilo je i nepotpuno razumijevanje značaja NOO-a, pa su neki kotarski komiteti, kao npr. onaj u Sušaku i na otoku Krku, poistovjećivali vlast s partijskom organizacijom, odnosno »narodnooslobodilački odbori i odbori Fronte ispada da su pomoćni organi vlasti.«³⁹ Prema D. Živkoviću proizlazi da je OK KPH za Hrvatsko primorje predimenzionirao zadatke NOO-a na uštrb njihove osnovne djelatnosti — »politički rad u masama i prikupljanju novca i drugih artikala za NOP« — jer im je određivao »čak i oružane akcije«.⁴⁰ Ako se pod tim misli na upute Okružnog komiteta Krčanima, koje sam naprijed citirao prema Živkoviću, onda je vjerojatno u datoj situaciji stajalište OK KPH bilo ispravno, s obzirom na stanje partijske organizacije na o. Krku⁴¹ i tvrdnju Veljka Kovačevića, komandira Primorsko-goranskog odreda, iz mjeseca travnja da je na Krku bilo 50 naoružanih partizana.⁴² U svakom slučaju, stajalište naroda bilo je poznato,⁴³ a trebalo je i razbiti uvjerenje neprijatelja da je ovaj otok lako kontrolirati, vjerojatno već i s obzirom na njegov geografski smještaj, pa su Talijani mislili na njemu (uz Rab) oformiti čak i jedan koncentracioni logor.⁴⁴

Primljene direktive, a i same prilike povoljno su utjecale na djelovanje, a osobito na organizacijski razvoj NOO-a. Intenzivniji i sistematski rad na međusobnom povezivanju postojećih, te na osnivanju novih NOO-a započeo je ljeti 1942. godine.⁴⁵ Do tada je ostajalo otvoreno naročito pitanje načina organiziranja NOO-a, a taj problem nije bio raščišćen ni među članovima Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje. Možda je tome bilo krivo pomanjkanje određenih uzora, odnosno činjenica da su putovi djelovanja mnogima bili nepoznati, a sistem se tek morao stvarati. Tako se izričito spominje područje Kastva u kojem je bilo »nešto neshvaćanja oko pitanja čisto organizacione prirode«.⁴⁶

---

³⁸ D. Živković, n. dj., str. 320—321.

³⁹ Isto, str. 320.

⁴⁰ Isto, str. 321.

⁴¹ Usp. Ljubo Karabaić, *Nekoliko podataka o NOB-i na otoku Krku 1942. (Izvadak iz rukopisa »Veza otoka Krka s kopnom i otocima za vrijeme NOR-a 1941—1945. godine)*. Krčki zbornik 5, 1971, str. 103—108.

⁴² *Zbornik dokumenata*, V, 4, str. 78.

⁴³ V. bilj. 12.

⁴⁴ *Zbornik dokumenata*, V, 4, str. 484.

⁴⁵ Organizacioni izvještaj ONOO za Hrvatsko primorje od 29. XII 1943, v. u prilogu, br. 6, b.)

⁴⁶ Iz spomenutog izvještaja A. Berus od 11. V 1942. (I. Ceranić, n. dj., str. 421); V. Švob-M. Konjhodžić, n. dj., str. 111.

Vjerojatno je i zbog toga OK KPH za Hrvatsko primorje, na primjer, u razmaku od svibnja do kolovoza 1942. god. davao takva uputstva koja su govorila o zaista specifičnoj situaciji u razvoju NOP-a u pojedinim područjima uopće, te o specifičnostima u razvoju narodne vlasti posebno. Tako, dok Okružni komitet — u skladu s citiranim riječima sekretara Operativnog rukovodstva CK KPH — 26. svibnja 1942. daje direktivu Kotarskom komitetu KPH Kastav da treba posebnu pažnju posvetiti, prvo, radu NOO-a na neoslobođenom području i, drugo, pitanju tko ulazi u njihov sastav,⁴⁷ dotle nešto više od mjesec dana kasnije OK sugerira susjednom Kotarskom komitetu KPH Sušak da zbog »konspiracije i čuvanja organizacije od neprijatelja« ne povezuje NOO-e u općine ili u kotar.⁴⁸ Ubrzo zatim, u kolovozu, OK savjetuje alanskom području da stvori NOO za cijelu općinu.⁴⁹

Može se pretpostaviti da je bilo važnih razloga za takva stajališta prema dva susjedna područja kao što su bila kastavsko i sušačko, čije se pučanstvo svaki dan intenzivno međusobno miješalo, ali zasad nisam našao izvora koji bi objasnili takvo gledište. Vidi se da se OK KPH za Hrvatsko primorje kolebao u pogledu širenja organizacije NOO-a, kao i u pogledu njihova vertikalnog rasta. No, čini se da je prevladalo mišljenje kako je već došlo vrijeme da se organiziraju i viši organi NOO-a — mreža NOO-a bila je već prevelika. Od tada su sistematska nastojanja dala rezultate u prvom redu u međusobnom povezivanju odbora, a zatim i stvaranju krupnijih organa NOO-a, odnosno viših NOO-a. Tako se od raznih akcionih, zatim seoskih odbora prišlo formiranju i općinskih NOO-a.⁵⁰

Značajno je da se, osobito u onim krajevima koji su bili oslobođeni, pokazalo da je narod zaista zainteresiran za ove odbore, da ih odlučno prihvaća, da razumije velik čin stvaranja svoje nove, narodne vlasti; dovoljno je rječit primjer Krivog Puta gdje je Općinski NOO formiran 9. kolovoza 1942,⁵¹ a na njegovoj prvoj sjednici 16. kolovoza našlo se na okupu čak oko stotinu ljudi.⁵² U takve odbore i oko njih uspijevala je Komunistička partija okupiti »sve poštene rodoljube, koji su bili spremni da se bore i da organiziraju borbu protiv okupatora i njihovih slugu u zemlji«.⁵³

Cjelokupni rad na učvršćenju postojećih i osnivanju novih NOO-a nije, dakako, prolazio bez teškoća izazvanih ne samo ratnim prilikama

---

⁴⁷ Sign. kao u bilj. 24, 266/57, 26. V 1942.

⁴⁸ Isto, 266/124, 1. VII 1942.

⁴⁹ Isto, 266/171, 24. VIII 1942.

⁵⁰ Organizacioni izvještaj ONOO-a za Hrvatsko primorje od 29. XII 1943, v. u prilogu, br. 6. b.)

⁵¹ IHRPH OK KPH HP 1974, 1960, KK KPH Senj, 10. VIII 1942. Zahvaljujem prof. Mihaelu Sobolevskom, kustosu Muzeja narodne revolucije u Rijeci, za podatke u ovoj bilješci i u bilj. 58, 66, 67, 73, 76, 91, 92,

⁵² IHRPH OK KPH HP, 1942, VIII—IX i bez datuma 1942, KP-267/176—332, koš. OK KPH za Hrv. Primorje KP-267/196, 17. VIII 1942.

⁵³ Organizacioni izvještaj ONOO-a za Hrvatsko primorje od 29. XII 1943, v. u prilogu.

već i shvaćanjima i mogućnostima onih koji su neposredno sudjelovali u stvaranju NOO-a. No, kako spomenuh, čini se da je neka prekretnica nastupila ljeti 1942. godine. Prema D. Živkoviću, rad NOO-a poboljšao se u lipnju 1942, a »njihova politička i radna fizionomija postaje celovitija«; Okružni je komitet »već izradio upute za rad odbora, i po njima se postupalo. Kroz upute su dati konkretni zadaci u nekoliko tačaka koje obuhvataju uglavnom iste one sektore rada kao i NOO u drugim krajevima. Rad sa NOO potpuno preuzima partijska organizacija i posvećuje im posebnu pažnju, a iz svake partijske organizacije po jedan član bio je zadužen za rad s narodnooslobodilačkim odborima. Posle ove partijske direktive vrlo brzo su se osetili rezultati. Za veoma kratko vreme osnovani su mnogi novi NOO, a stari su reorganizovani. Isto tako, i celokupna aktivnost odbora se poboljšala i dobila organizovanije oblike«. ⁵⁴ Možda su to spomenute upute od početka travnja ili upute sa savjetovanja KPH za Hrvatsko primorje, koje je održano 23. i 24. kolovoza 1942. godine. To je savjetovanje ocijenilo rad NOO-a naročito uspješnim, no zanimljivo je, pri tome, da ne ističe NOO-e na oslobođenom, već na — neoslobođenom teritoriju; tako su mjesto Bribir i kastavski kotar istaknuti kao primjeri dobrog rada. Naime, NOO-i na oslobođenom području označeni su u izvještaju s tog savjetovanja kao organi koji »poprimaju više karakter privremene narodne vlasti«, odnosno »N. O. O. na oslobođenom teritoriju kao i onom pristupačnom partizanskim jedinicama bili su samo punktovi za snabdjevanje vojske«. Istovremeno, rad NOO-a na neoslobođenom teritoriju do kolovoza 1942. god. donosio je druge rezultate; na dijelovima neoslobođenog teritorija NOO-i su »... predstavnici narodne vlasti i nosioci borbe protiv okupatora«. Grešaka je bilo, po mišljenju sudionika savjetovanja, u stvaranju i radu NOO-a, npr., i »desno-oportunističkih« i »lijevo-sektaških«. Sudionici savjetovanja KPH za Hrvatsko primorje smatrali su da se mnogo paktiralo (osobito u gradovima) s vrhovima građanskih stranaka, da su mase ostavljene po strani, pa su neki NOO-i stvarani čak i bez sudjelovanja članova Komunističke partije, ⁵⁵ itd. Zbog toga je nakon savjetovanja kao šesta točka »Zadataka naše part. organizacije« uvedena slijedeća obaveza: »Revidirati sastav N. O. O. i najaktivnijim radom partijaca u isti mah poraditi da postanu nosioci borbe protiv okupatora, te ih osposobiti da postanu zaista nosioci privremene narodne vlasti«. ⁵⁶ Zadaci stavljeni pred Kotarske komitete bili su ovaj put tako konkretni i realni da su oni morali

---

⁵⁴ D. Živković, n. dj., str. 321—322. — Vjerojatno je takav razvoj NOO-a bio uže vezan i uz početak djelovanja Ivana Barbalića iz Dobrinja na otoku Krku; naime, ovaj je Krčanin u kolovozu 1942. došao iz Like u Hrvatsko primorje. Barbalić je bio zadužen od CK KPH »za rad po odborima« (Iz sjećanja I. Barbalića, ožujak 1975).

⁵⁵ Još je 6. prosinca 1941. godine zapisano u Okružnici br. 4, CK KPH: »Partijske organizacije moraju osigurati rukovodstvo Partije u NOO, moraju kontrolirati njihov rad i pružati im svestranu i svakodnevnu pomoć« (*Zbornik dokumenata*, V, 2, str. 113).

⁵⁶ Sign. kao u bilj. 52, 267/198, 23. i 24. VIII 1942.

najveću pažnju posvetiti osnivanju NOO-a. Ukoliko to nisu mogli, morali su stvoriti barem njihove povjerenike u svim mjestima Primorja. Komunistička partija preuzela je na sebe zadatak da energičnije poradi na tome da se postojeći i budući NOO-i izdignu i osamostale »... kako bi NOO-i zaista postali ono što moraju biti«. ⁵⁷

Ovo savjetovanje pokazuje da se osnivanje i razvoj NOO-a nije svuda odvijalo s jednakim intenzitetom. Na primjer, Sušak je bio i kritiziran zbog zaostajanja u toj oblasti NOP-a — no, i on je u ožujku 1942. ipak imao 8 odbora NOF, i to 4 u gradu i 4 seoska: »Odbori su počeli sakupljanjem novca, hrane, odjeće i sanitetskog materijala za partizane«. ⁵⁸ Prema podacima iz izvještaja Kotarskog komiteta KPH Sušak od 24. lipnja »Odbor NP u Sušaku funkcionira«, ali »NOO-i se tek sada osnivaju i u mnogim su selima već i stvoreni, ali se oni još ne mogu formirati po općinama, već su povezani sa susjednom partizanskom četom«. ⁵⁹ Sredinom 1942. god. predviđao se u sušačkom području brži razvoj narodne vlasti, kaže se da će se u mjestima gdje ih nema prići osnivanju NOO-a, a zatim njihovu povezivanju u mjesne i općinske NOO-e. ⁶⁰ Tako su NOO-i osnivani, na primjer, na Grobinštini, u Podkilavcu, Lukežima, Podvinju i Podhumu, ⁶¹ odnosno »već ljeti 1942 godine u pojedinim kotarevima kao na pr. Sušak, Crikvenica i Novi imali su skoro u svim selima NOO-e«. ⁶² Doduše, prilike nisu bile izuzetno povoljne zbog vrlo jakog terora koji je okupator provodio baš u to vrijeme — u lipnju i srpnju 1942. godine, te djelovanja domaćih kvislinga, a osobito četnika te pristalica i članova Hrvatske seljačke stranke. ⁶³ Taj je teror kulminirao u doba vrlo teškog stradanja Podhuma i njegova stanovništva, ⁶⁴ a zatim u vrijeme ofenzive na Drugi primorsko-goranski odred. Udarci su u velikom dijelu Hrvatskog primorja vrlo jaki. Stradali su. npr., Grobinština, Kastavština, sušačko područje, dijelovi Gorskog kotara. ⁶⁵ No, situacija se ubrzo normalizirala, pa su i pored tek prohujalog terora i opasnosti NOO-i i dalje osnivani, a njihov rad unapređivan. Ipak, do u listopad mjesec razvoj narodne vlasti u sušačkom području još uvijek ne teče onako kako se očekivalo, pa OK KPH za Hrvatsko primorje daje direktivu Mjesnom komitetu KPH Sušak: »Naročitu pažnju posvetiti i obratiti treba N. O. O. koji su kod Vas naročito slabi, a koji su klice buduće Vlasti i kao takvima posvećeno im je malo pažnje...«. ⁶⁶

---

⁵⁷ Isto, 267/253, 13. XI 1942.

⁵⁸ IHRPH OK KPH HP 1942, 1449, KK KPH Sušak, 14. II 1942.

⁵⁹ V. Švob-M. Konjhodžić, n. dj., str. 123—124.

⁶⁰ Isto, str. 123—124.

⁶¹ Isto, 132.

⁶² Zapisnik sjednice Plenuma Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje, 24. VI 1945, v. u prilogu, br. 24.

⁶³ V. Švob-M. Konjhodžić, n. dj., str. 127—141, 184—205.

⁶⁴ Ivan Cuculić-Antun Giron, Boško Končar, *Podhum 1942*, Rijeka 1972.

⁶⁵ V. Švob M. Konjhodžić, n. dj., str. 188—205; I. Cuculić, n. dj., str. 399 i dalje.

⁶⁶ IHRPH, KPH, KK KPH Sušak 1942—1945, 26. X 1942.

No, zato su se u drugim područjima Hrvatskog primorja organi nove vlasti brže razvijali na raznim područjima svoje djelatnosti; jedan je od vidova takve aktivnosti i sudska djelatnost. Tako je, na primjer, partijska jedinica KPH za Krmpote izvještavala za prvu dekadu kolovoza 1942. godine: »Rad N. O. O.-ra se povoljno razvija i N. O. O.-i ističu autoritet«, pa, odmah dalje, kao primjer navodi osudu jedne žene na smrt zbog »destruktivnog rada i neprijateljske propagande među narodom i partizanima«. Osim toga, taj NOO brinuo se o zemljištu izbjeglih, o žetvi na tom zemljištu, te o žetvi općenito. NOO Krmpote surađivao je s NOO-ima u Mataija Dragi i Tuževićima, te KNOO-m Brinje.⁶⁷

Cjelokupni taj razvoj NOO-a trebalo je usmjeriti što pravilnijim putem; trebalo je to činiti i preko javnih glasila. Tako je »Primorski borac« — glasilo narodnooslobodilačkog pokreta — pisao krajem 1942. godine:

»Narodno-oslobodilački odbori vrše svu civilnu vlast na oslobođenom području. Narodno-oslobodilački odbori imaju prije svega zadatak da ujedine i pokrenu narodnu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika, koji služe okupatoru, da organiziraju čvrstu pozadinu i stvore nerazdvojnu vezu između pozadine i fronte, naroda i vojske, da organiziraju prehranu stanovništva i narodno-oslobodilačke vojske, te da vrše kontrolu nad cjelokupnom privredom svog područja.⁶⁸

Krenulo se i korak dalje — započeto je s pripremama za prve izbore:

»Sada se svuda u oslobođenim teritorijama vrše pripreme za predstojeće izbore Narodno-oslobodilačkih Odbora.⁶⁹

Svako selo i svaki grad bira sebi svoj Narodno-oslobodilački Odbor. Sjedište općine ili više sela zajedno biraju sebi svoj općinski Narodno-oslobodilački Odbor. Zaseoci i mala sela biraju sebi samo po jednog povjerenika, koji zastupa svoje birače u općinskom NOO-u. Seoski NOO ima obično 3—5 članova, a općinski NOO 5—7 članova.

Seoski i gradski NOO-i kao i povjerenici, biraju se na zboru sela ili grada. Oni se biraju na 6 mjeseci. Pravo glasa, kao i pravo da bude izabran, imaju svi partizani, bez obzira na starost, te svi građani i seljaci muški i ženski, koji su navršili 18 godina života.

U Narodno-oslobodilačke Odbore treba birati, bez obzira na svoje političko uvjerenje, vjeru i narodnost, one čestite rodoljube, koji su primjerom i djelom pokazali da su dobri sinovi svoga naroda i da su

---

⁶⁷ Isto, KK KPH Senj 1941—1945, izvještaj partijske jedinice za razdoblje od 1. do 9. VIII 1942; o sudstvu u nekim drugim područjima Hrvatskog primorja v. Davorin Ježić, *Kako se sudilo za vrijeme NOR-a*. Novi list, XXVIII, 104—115, Rijeka, 6—19. V 1974.

⁶⁸ Br. 12—13, rujna listopada 1942, str. 18.

⁶⁹ Izbori nisu održani zbog neprijateljskih vojnih akcija. V. tekst na koji se odnosi bilj. 100. — Usp. i Mihael Sobolevski, *Prvi opći izbori za narodnooslobodilačke odbore na oslobođenim područjima Hrvatske (XII 1942 — III 1943)*. U: Prvo zasjedanje AVNOJ-a. Zbornik radova naučnog skupa, Bihać, 4—6. 10. 1966. str. 151—158.

nepokolebivi u borbi protiv fašističkog okupatora i njegovih domaćih slugu.

Dok se vodi nesmiljena borba protiv okupatora i domaćih izdajnika, ustaša i četnika, za narodno oslobođenje, narod i njegova vojska oslobođenih teritorija vodi istovremeno prvi puta u svojoj historiji, istinsku izbornu borbu da dobije što valjanije i sposobnije Narodno-oslobodilačke Odbore, koji će biti: organi nove vlasti, organi njegove narodne vlasti.⁷⁰

Tokom zime 1942—1943. god. intenzivno se nastavljao rad na širenju mreže općinskih, seoskih i mjesnih NOO-a; tako je — u skladu s citiranim pismom OK KPH za Hrvatsko primorje od 23. svibnja 1942. godine⁷¹ — 26. prosinca 1942. osnovan u selu Kras, na Krku, i prvi NOO na Kvarnerskim otocima.⁷² U studenom, u novljansko-bribirskom području djeluju NOO-i u Novom, Bribiru, Ledenicama, Povilama i Zagonu.⁷³ U prosincu u crikveniĉkom i kraljeviĉkom području djeluje 14 NOO-a, a jedan je u formiranju.⁷⁴ Od tada pa do početka svibnja 1943. godine u crikveniĉko-kraljeviĉkom području osnovano je 7 općinskih NOO-a, a početkom svibnja djelovao je i Inicijativni odbor za osnivanje Kotarskog NOO-a. Inicijativni KNOO-i djelovali su tada i u kastavskom i sušaĉkom području; u Kastavštini je tada radilo 5 općinskih i jedan mjesni NOO. U sušaĉkom području — koje je obuhvaćalo i dio Gorskog kotara — radio je Općinski NOO Fužine i 13 seoskih NOO-a, jedan akcioni odbor i nekoliko povjerenika; u samom gradu Sušaku djelovao je Inicijativni mjesni NOO, tri rajonska: Trsat, Podvežica i Krimeja, tri tvornička NOO-a, tri akciona — jedan lijeĉniĉki, jedan advokatsko-sudski i jedan ĉinovniĉki.⁷⁵

Povećanje broja NOO-a i njihov sve širi rad počeli su već tijekom 1942. god. u organizacijskom smislu zahtijevati više oblike. U Hrvatskom primorju stvorene su za to najpovoljnije mogućnosti, ĉini se, najprije u kastavskom i crikveniĉkom području — toĉnije reĉeno, u tim dijelovima Primorja nastali su najpovoljniji uvjeti.

U Kastavštini je početkom sijeĉnja 1942. god. osnovan odbor NOF, ĉetiri rajonska odbora NOF, a namjeravalo se pristupiti i osnivanju fonda NOF-a.⁷⁶ No, prema izvještaju Anke Berus od 14. svibnja 1942, koji je bio namijenjen Centralnom komitetu KPH, Kastav je već tada imao Kotarski NOO, u kojem je radilo 5 ĉlanova. Taj KNOO imao je

⁷⁰ Primorski borac, 12—13, rujan-listopad 1942, str. 18—19.

⁷¹ D. Živković, n. dj. str. 320.

⁷² Drago Novosel, *Dan Republike i 30-godišnjica osnivanja prvog NOO-a na otoku Krku u selu Krasu*. Krĉki zbornik 5, 1972, str. 287—304.

⁷³ IHRPH OK KPH HP 1942, 1677, KK KPH Novi, 30. XI 1942.

⁷⁴ NOO-i djeluju u Crikvenici, Gornjem Kraju, Grižanima, Ropcima, Križišću, Sv. Jeleni, Selcima (2), Triblju, Driveniku, Šmriki, Hreljinu i Zlobinu, a u formiranju je u Sv. Jeleni (Isto, KK KPH Crikvenica, 20. XII 1942).

⁷⁵ Izvještaj ONOO-a za Hrvatsko primorje od 8. V 1943, v. u prilogu, br. 2.

⁷⁶ Izvještaj ONOO-a za Hrvatsko primorje od 8. V 1943, v. u prilogu, br. 2.

⁷⁶ IHRPH OK KPH HP 1942, 1620, KK KPH Kastav, 12. I. 1942.

»pododbor i povjerenike po svim selima i zaseocima«. Istodobno, djelovali su i odbori Narodne pomoći i Narodnooslobodilačke fronte.⁷⁷ Krajem lipnja Kastavština je imala već cijeli niz NOO-a i njihovih povjerenika u područjima koja su obuhvaćale partijske jedinice Jardasi, Zamet, Marinići, Spinčići, Saršoni i Sroki. Međutim, prema podacima iz drugog izvora — KNOO se tada ne spominje.⁷⁸ O razvoju narodne vlasti u Kastavštini, međutim, vođena je naročita briga, pa je na kotarskoj konferenciji KPH za Kastavštinu 4. srpnja 1942. god. zaključeno da je jedan od naročitih zadataka komuniste pomaganje NOO-a u radu.⁷⁹

Iznijeti podaci slažu se s navodima M. Rastića da je Koatrski NOO za Kastav djelovao već u siječnju 1942. godine; uz to Rastić kaže da je, zatim, osnovan KNOO Novi — 28. kolovoza, te da su 1942. god. djelovali i KNOO-i Crikvenice, Senj i Sušak.⁸⁰ Međutim, Rastićevi podaci ne slažu se sasvim s izvještajem KK KPH Kastav od 24. lipnja 1942, koji daje pregled rada partijskih jedinica NOO-a; u tom se izvještaju spominje da je radilo 19 seoskih i 3 mjesna NOO-a, te povjerenici u pet sela; KNOO se ne spominje.⁸¹ No, A. Berus u svome izvještaju CK KPH 11. V. 1942. izričito spominje KNOO Kastav.⁸² Taj i Rastićev podatak ne slažu se ni s podacima iz materijala Okružnog NOO-a od 29. prosinca 1943, koji donosim u prilogu i koji stavljaju na prvo mjesto upravo crikveničko područje.⁸³

Crikvenički kraj je 20. srpnja 1942. imao NOO-e u Crikvenici, Grižanima, Belgradu, Triblju i Križišću.⁸⁴ Međutim, 29. studenog već je na teritoriju koji je obuhvaćao Kotarski komitet KPH Crikvenica postojalo 10 NOO-a s ukupno 45 članova.⁸⁵ Tako je 20. studenog, prema izvještaju Kotarskog komiteta KPH Crikvenica,⁸⁶ ili 15. prosinca 1942, prema izvještaju Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje, osnovan prvi trajniji Kotarski NOO u Hrvatskom primorju, i to upravo na crikveničkom području.⁸⁷ No, i dalje su neujednačene vijesti o tome kada su osnivani kotarski NOO-i. Tako se, na drugom mjestu, spominje da je KNOO za Crikvenicu, kao i za Sušak, osnovan u studenom, a za Novi već u kolovozu

---

⁷⁷ V. Švob-M. Konjhodžić, n. dj., str. 111.

⁷⁸ Isto, str. 114—118.

⁷⁹ Isto, str. 184.

⁸⁰ Marijan Rastić (u suradnji s Mirom Đermanović, Biserkom Milinković i Mihaelom Sobolevskim), *Pregled sistema narodne vlasti u Hrvatskoj 1941—1943. g.* Putovi revolucije I, 1—2, Zagreb 1963, str. 116. O osnivanju KNOO-e Novi v. Ivan Radetić-Ferdo, *Novi Vinodolski u narodnooslobodilačkoj borbi 1941—1945. godine*. Spomen-knjiga Narodne čitaonice Novi Vinodolski 1845—1955. Novi Vinodolski 1958, str. 24.

⁸¹ D. Živković, n. dj., str. 323.

⁸² I. Ceranić, n. dj., str. 421.

⁸³ Organizacioni izvještaj ONOO-a od 29. XII 1943, v. u prilogu, br. 6, b.)

⁸⁴ IHRP OK KPH HP 1941, 1942, I—VII, KP—266/1—17, koš. OK KPH Hrv. primorje, KP—266/162, 20. VII 1942.

⁸⁵ Sign. kao u bilj. 52, 267/274, 29. XI 1942.

⁸⁶ Isto, 267/274, 29. XI 1942.

⁸⁷ Organizacioni izvještaj ONOO za Hrvatsko primorje od 29. XII 1943, v. u prilogu, br. 6, b.)

1942. godine,⁸⁸ odnosno da su KNOO-i Sušak i Kastav osnovani u proljeće 1943, i, odmah zatim, Kotarski NOO otoka Krka.⁸⁹ No, pouzdano se zna da je, npr., ovaj posljednji osnovan tek 14. rujna 1943. godine;⁹⁰ potkraj prosinca 1942. godine — kažu izvori — djelovali su KNOO-i Kastav,⁹¹ No-vi⁹² i Crikvenica.⁹³

3.

Osnivanje Inicijativnog odbora ZAVNOH-a 1. ožujka 1943. pokazivalo je da se u vrlo širokim razmjerima, između ostalog, javila potreba i za koordinacijom rada u mnogostranom i brzom razvoju narodnooslobodilačkog pokreta Hrvatske, a u okviru njega i narodnooslobodilačkih odbora.⁹⁴ S druge strane, osnivanje kotarskih NOO-a u Hrvatskom primorju pokazivalo je da se sistem NOO-a i na tom području razgranao osobito široko. Dalje jačanje te mreže organa revolucionarne narodne vlasti, u uvjetima općenitog jačanja i širenja NOR-a, zahtijevalo je ujedinjavanje svih snaga i rukovođenje preko jednog, jedinstvenog i zajedničkog organa. Pojavila se, dakle, potreba da se na hrvatskom dijelu sjevernog Jadrana formira zajedničko rukovodstvo za šire područje, koje će biti najviši predstavnički organ nove, revolucionarnim putem rođene narodne vlasti.⁹⁵

Svojevrsan poticaj organiziranju zajedničkog višeg rukovodstva narodne vlasti u Hrvatskom primorju bez sumnje je dalo osnivanje ZAVNOH-a; već je u ZAVNOH-ov Inicijativni odbor ušla i jedna Primorka — Vlatka Babić,⁹⁶ a u funkciji vijećnika — na poziv vijećnika AVNOJ-a iz Hrvatske 5. prosinca 1942. godine⁹⁷ — ušlo je u ZAVNOH više Primoraca.⁹⁸

Upravo tada, već početkom 1943. godine, čini se da se u Primorju pomišljalo na čvršće objedinjavanje snaga NOO-a pod rukovodstvom pro-

---

⁸⁸ Zapisnik sjednice Plenuma ONOO za Hrvatsko primorje, od 24. VI 1943, v. u prilogu, br. 24.

⁸⁹ V. bilj. 87.

⁹⁰ Franjo Milovčić, (govor na svečanoj sjednici Skupštine općine Krk), Krčki zbornik 2, 1971, str. 23; Ljubo Karabaić, *Otok Krk u NOB-u 1943. godine*. Krčki zbornik, 6, Krk 1975.

⁹¹ IHRPH OK KPH HP 1942, 1654, KK KPH Kastav, 22. XII 1942.

⁹² Isto, 1679, KK KPH Novi, 24. XII 1942.

⁹³ Sign. kao u bilj. 52, br. 267/306. — Ivan Barbaljić smatra (god. 1875) da su svi ti datumi jako nesigurni, te da bi ih trebalo temeljito provjeriti; Barbaljić smatra da su prvi trajniji KNOO-i osnovani tek u proljeće 1943. godine.

⁹⁴ V. literaturu u bilj. 3.

⁹⁵ O vojnoj situaciji u Hrvatskom primorju početkom 1943. v. V. Švob-M. Konjhođić, n. dj.

⁹⁶ ZAVNOH 1, n. dj., str. 50; *Stvara se narodno predstavništvo Hrvatske*. Radio vijesati »Primorskog borca« 26, 13. III 1943, str. 1.

⁹⁷ ZAVNOH 1, n. dj., str. 17.

⁹⁸ IHRPH OK KPH HP, 1943, I do III, KP—268/333—435, koš. OK KPH Hrv. Primorje, KP—268/351, 14. I. 1943. — Usp. i ZAVNOH 1, n. dj., str. 17, 43, 212—214 i 223.

vjerenih prvoboraca. Naime, već 10. siječnja pojavljuje se letak »Primorci!«, potpisan sa: »Narodno-oslobodilački odbori Hrvatskog Primorja«, u kojem su Primorci pozvani da se odupru Pavelićevoj mobilizaciji i da se svi uključe u aktivnu borbu protiv stranih i domaćih neprijatelja.⁹⁹ To je, koliko mi je zasad poznato, prvi zajednički javni istup NOO-a Hrvatskog primorja u javnosti. Doduše, čini se da se tada još nije ni radilo na stvaranju Okružnog NOO-a za cjelokupni oslobođeni i neoslobođeni teritorij. U prvom redu, razmišljalo se o mogućnostima da se samo za oslobođeno područje stvori takvo tijelo, no u koje bi ušli i predstavnici nekih neoslobođenih područja. Čini se da je inicijativa potekla od Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje. O pripremama za osnivanje takvog odbora Okružni komitet 24. veljače 1943. izvještava Centralni komitet KPH:

»N. O. O. — na oslobođenom teritoriju sve se više osamostaljuju. Kod njih se zapaža sve više samoinicijative, staraju se o stanovima pučanstva, pružanje pomoći stradalim i siromašnim obiteljima, dolazi i do razmjene hrane i drugo. Naročito se u zadnje vrijeme opaža veća briga za škole kao i rad na kulturnom podizanju naroda. Što se tiče njihovog političkog djelovanja ono je još uvijek slabo, ljudi se teško politički izdižu pa se je pristupilo održavanju kratkih političkih kurseva kako bi se taj nedostatak što prije prebrodio. U pozadini NOO-i još uvijek djeluju kao odbori za snabdjevanje i njihov politički rad se vrlo malo osjeća. Staranjem oko pomaganja siromašnih obitelji, partizana kao i preko sabirnih akcija NOO-a pozadina ipak se iz dana u dan sve više osjeća u narodu (...)«. Kako je ekonomska situacija u Primorju sve teža stavilo se pred NOO-e na oslobođenom teritoriju da poduzmu sve kako bi se narodu pružila svestrana pomoć i olakšale poteškoće. Uslijed ofenzive izbori za NOO-e nisu sprovedeni¹⁰⁰ stoga smo stvar riješili tako da se izabere jedan izvršni odbor za cijeli oslobođeni teritorij koji će imati da riješava pitanja oko ishrane, nabavke soli, duhana, zadružni dućani i t. dalje, pomoć siromašnim obiteljima, škola, kulturno-prosvjetni rad, podizanje stanova, kulturnih domova, ambulante, starati se o zdravlju naroda, nabavku sjemena, voditi brigu oko zasijavanja zemljišta i t. dalje.

Izvršni odbor ima za zadatak da uspostavi i održava čvrste veze sa NOO-ima na neoslobođenoj teritoriji, riješava probleme zamjene i nabavke hrane i drugih narodu potrebnih namirnica sa neoslobođenom teritorijom. U izvršni odbor ušli su predstavnici sviju općina na neoslobođenom teritoriju Bribira, Zagona, Ledenica, Krmpota.¹⁰¹

Kako se vidi iz citiranog teksta, odlučeno je da bude izabran Izvršni odbor NOO-a za oslobođeno područje Hrvatskog primorja; trenutne su prilike u prvom redu zahtijevale angažiranje raspoloživih snaga na

---

⁹⁹ Muzej narodne revolucije u Rijeci (dalje: MNRR), zbirka štampe, 1542, III A/1; usp. i *Primorci*. Primorski borac, II, 1, siječanj 1943.

¹⁰⁰ Usp. tekst na koji se odnosi bilj. 69.

¹⁰¹ Sing. kao u bilj. 98, 268/401, 24. II 1943.

rješavanju privrednih problema. Istovremeno se preciziraju i drugi zadaci NOO-a. Međutim, nisam za sada uspio utvrditi da li je taj odbor zaista i radio — ako je već i bio izabran. No, moglo bi se pomisliti da je zaista i bio osnovan, jer su se »Narodno-oslobodilački odbori Hrvatskog Primorja« opet javili — 17. ožujka 1943. i dali su svoj zajednički veliki proglas — sličan spomenutom od 10. siječnja — koji je 22. III objavljen i u štampi pod naslovom »Otpočela Pavelićeva mobilizacija«, Primorci su pozvani da se odupru mobilizaciji i uključe u aktivnu borbu protiv neprijatelja (mobilizaciju su ustaše provodile u Senju, Novom, Crikvenici i Kraljevici).¹⁰² Pretpostavljam da je na taj Odbor mislio Inicijativni odbor ZAVNOH-a kad se 17. i 23. ožujka obratio Okružnim narodnooslobodilačkim odborima Like, Banije, Žumberka i Primorja;¹⁰³ dne 4. travnja Inicijativni odbor ZAVNOH-a šalje, međutim, dopise naslovljene već »Okružnim narodnim oslobodilačkim odborima Lika, Banija, Kordun, Slavonija, Žumberak, Primorje, Gorski Kotar«.¹⁰⁴ No, možda je mislio u sva tri dopisa zapravo na Inicijativni odbor za osnivanje Okružnog NOO-a, ali zajedničkog i za Hrvatsko primorje i Gorski kotar, pa je ime ovog posljednjeg područja u prva dva dopisa samo greškom ispušteno.

Naime, ovo inicijativno tijelo već je postojalo prvih dana travnja 1943. godine. Okružni komitet KPH 2. travnja javlja CK KPH: »Pristupili smo organizaciji privremenog Okružnog NOO-a za oslobođeno područje Gorskog Kotara i Primorja. U odbor su ušla 5 članova a sazvana je konferencija za 6. IV. o. g.«;¹⁰⁵ odbor je svakako postojao prije ili na dan 5. travnja.¹⁰⁶ Osnovan je na »inicijativu ZAVNOH-a« — kako stoji u »Proglasu« tog Odbora od 10. travnja.¹⁰⁷ U taj su odbor vjerojatno ušla samo trojica od onih koji su i kasnije sudjelovali na osnivačkoj konferenciji Privremenog Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje i Gorski kotar. Bili su to Milan Mataija, Dmitar Trbović i Branko Vukelić.¹⁰⁸ Ti su inicijatori aktivno poradili na tome da se u proljeće 1943. god. okupe predstav-

---

¹⁰² Radio vijesti »Primorskog borca«, 29, 22. III 1943, str. 1—2. — 18. ožujka su Inicijativni odbor ZAVNOH-a i Glavni štab NOV i POH objavili proglas (»Hrvatski narode! Smrt fašizmu — Sloboda narodu!«) u kojem je hrvatski narod pozvan da se odupre Pavelićevoj mobilizaciji i da stupi u NOV (ZAVNOH I, n. dj., str. 77—80).

¹⁰³ ZAVNOH I, n. dj., str. 69 i 71.

¹⁰⁴ Isto, str. 89.

¹⁰⁵ IHRPH OK KPH Gorski kotar, 6/1, 1952, OK KPH Gorski kotar — CK KPH, 2. IV. 1943.

¹⁰⁶ IHRPH OK KPH HP 1943, IV—VI, KP—269/434—534, KP—269, dok. 440, 5. IV 1943.

¹⁰⁷ IHRPH, O NOO Gorskog kotara, kut. 1943—45, 10. IV 1943; v. i Petar Strčić, *Osnivanje prvog zajedničkog organa Narodne vlasti za Hrvatsko primorje i Gorski kotar u toku NOB*. Jurina i Franina, kalendar za 1969, Rijeka 1968, str. 59, i *Revolucionarni čin u povodu 30. godišnjice osnivanja Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje i Gorski kotar*. Novi list, XXVII, 124, Rijeka, 30. V. 1973, str. 8.

¹⁰⁸ V. prilog br. 1. — O Mataiji v. *Umro je prvoborac drug Milan Mataija*. Primorski borac, 12—13, rujan listopad 1942, str. 17—19.

nici iz pojedinih područja, odnosno mjesta Hrvatskog primorja i Gorskog kotara»... za formiranje privremenog Okružnog N. O. O. za Primorje i Gorski kotar«. Sastanak je održan ili 5. travnja, u 18 sati¹⁰⁹ ili slijedećeg dana, u Drežnici.¹¹⁰

Iz zapisnika s toga osnivačkog skupa vidljivo je da je bilo prisutno ukupno 18 osoba; međutim, prisutni nisu u potpunosti predstavljali cijelo područje Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. Zapravo, sudionici te osnivačke konferencije bili su iz ogulinskog, brinjskog, novljanskog, senjskog, delničkog i vrbovskog područja; ne spominju se predstavnici ostalih područja Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Branko Vukelić otvorio je skup; u kraćem je govoru prikazao »važnost i potrebu formiranja Okružnog N. O. O.« Nakon diskusije izabran je privremeni ONOO u ovom sastavu: Ilija Maravić i Dmitar Tatalović¹¹¹ kao predstavnici kotara Ogulin, Milan Mataija kao predstavnik kotara Novi—Senj, Vujo Kosovac za kotar Brinje i Ivan Ban za kotar Delnice. U samom toku rada te konferencije nije bilo izabrano uže rukovodstvo odbora;¹¹² to je možda učinjeno odmah poslije konferencije, ali svakako najkasnije u toku iduća dva dana, kako se to vidi iz potpisa na postojećem dokumentu; za sekretara je izabran Ilija Maravić, dotadašnji predsjednik Općinskog NOO Drežnice.¹¹³ Predsjednik Odbora na prvom dokumentu nije zabilježen; tako je da dopisu br. 1, koji je ONOO za Hrvatsko primorje i Gorski kotar poslao Inicijativnom odboru ZAVNOH-a, napisano da je predsjednik »Služb. odsutan«, kao i na dopisu br. 2 od istog datuma;¹¹⁴ na dokumentu br. 3 od 10. travnja potpisan je »u. z. Dmitar Tatalović«.¹¹⁵ Do sada nisam uspio utvrditi tko je bio izabran za predsjednika Privremenog Okružnog NOO-a za Primorje i Gorski kotar.¹¹⁶

Konferencija, sazvana u Drežnici, imala je, čini se, riješiti u prvom redu pitanje oformljenja Privremenog ONOO-a za Primorje i Gorski kotar, te je prva točka dnevnog reda bila posvećena tome pitanju. Međutim, sudionici sastanka iskoristili su prigodu, pa su pod drugom točkom — bila je ujedno i zadnja — nakon izbora članova Odbora, detalj-

---

¹⁰⁹ U dopisu KK KPH Novi Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje stoji da će se prva sjednica održati 5. IV, u 18 sati (IHRPH, OK KPH HP, 1943, IV—VI, KP—269/434—534, KP—269, dok 440, 5. IV 1943).

¹¹⁰ V. bilj. 105. — Datum je u zapisniku — koji je napisan na stroju — umetnut rukom, tintom (v. prilog br. 1.); sastavljači zbornika ZAVNOH 1, n. dj., str. 541, uzimaju 6. IV kao datum osnivanja ONOO-a ali posebnih — jednog za Primorje, a drugog za Gorski kotar.

¹¹¹ O njemu v. *Drug Dmitar Tatalović herojski pao*. Goranski vjesnik, I, 13, 21. listopada 1943, str. 1.

¹¹² V. prilog br. 1.

¹¹³ V. bilj. 107.

¹¹⁴ IHRPH, ZAVNOH, kut. 1943, I—V, FM, Inicijativni odbor, fsc. 1943, ZAVNOH, IV, koš. 8. IV. 1943, 1943 I—293, i OK KPH za Gorski kotar, kut. KP—255, dok. 68, 8. IV 1943.

¹¹⁵ V. bilj. 106. — O Tataloviću v. bilj. 111.

¹¹⁶ I. Cuculić me obavijestio da se kod prepisivanja ili štampanja njegova članka *Gorski kotar*, n. dj., str. 374, dogodila greška; Ilija Maravić nije izabran za predsjednika, već za tajnika, a Dmitar Tatalović nije bio tajnik.

nije izmijenili informacije i iskustva stečena u toku dosadašnjeg rada seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a. Zato su predstavnici pojedinih područja podnijeli izvještaje o tom radu u drugoj točki dnevnog reda, a istodobno govorili i o drugim problemima vezanim za razvoj NOP-a i NOR-a; svrstali su ih u posebnu grupu problema političke situacije (okupator i teror, HSS, ustaški i četnički utjecaj, povezanost naroda s NOB-om, i dr.). Referenti su bili Ivan Ban, Vujo Kosovac, Milan Matija i Ilija Maravić.

Najviši organ narodne vlasti Primoraca i Gorana započeo je s radom i prvo vrijeme djelovao je u Šekićima, u Drežnici,¹¹⁷ kako reko, kao Privremeni odbor. Međutim, već treći njegov dopis, zapravo »Proglas«, više ne nosi riječ »Privremeni«.¹¹⁸

Do osnivanja ovog ONOO-a došlo je i zbog nekih praktičnih razloga, koji su vidljivi i iz citiranog spisa OK KPH za Hrvatsko primorje od 24. veljače; ti su razlozi bili vezani uz obnovu normalnog života, nakon što je neprijateljska »ožujaska ofenziva« prohujala bez jako teških posljedica, te se, uz ostalo, trebalo pobrinuti i za proljetnu sjetvu.¹¹⁹ To su, međutim, bili trenutni razlozi. Formiranje jedinstvenog Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje i Gorski kotar došlo je i kao logična posljedica ne samo povijesnih, geografskih i drugih oblika povezanosti ta dva područja već prije svega i zbog toga što je dotadašnji razvoj NOR-a i socijalističke revolucije u ovim krajevima pokazivao usku povezanost i međusobnu ovisnost.¹²⁰ Nisam do sada uspio utvrditi zbog kojih je, dakle, razloga moglo doći do brzog razdvajanja ove dvije u mnogočemu bliske regije, odnosno zbog čega je došlo do osnivanja posebnog Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje a posebnog za Gorski kotar tek što se bio formirao zajednički ONOO. Možda je na to utjecala prostranost teritorija, ponešto specifični problemi, ili uhodana praksa postojanja dva Okružna komiteta KPH — za Hrvatsko primorje i Gorski kotar?¹²¹ U svakom slučaju, OK KPH za Gorski kotar još je 14. prosinca 1942. prijavio »Antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja — za Hrvatsku« sedam svojih kandidata za »Narodno vijeće«.¹²² CK KPH tražio je 4. siječnja 1943. posebno od OK KPH za Hrvatsko primorje da pošalje na konstituirajuću skupštinu ZAVNOH-a grupu od osam Primoraca,¹²³ što je još jednom potvrđeno i 1. lipnja.¹²⁴

---

¹¹⁷ IHRPH, OK KPH za Gorski kotar, KP—255, dok. 68, 8. IV 1943. — V. i I. Cuculić, n. dj., str. 374.

¹¹⁸ V. bilj. 107.

¹¹⁹ I. Cuculić, n. dj., str. 374.

¹²⁰ V. literaturu u bilj. 11 i dalje.

¹²¹ ZAVNOH I, n. dj., str. 24—25.

¹²² Petar Komadina se sjeća (7. I 1968) da su Gorani naročito isticali problem prostranosti teritorije i složenost prilika; odluku o stvaranju dva okružna NOO-a donijeli su Okružni komitet KPH za Gorski kotar i Hrvatsko primorje.

¹²³ ZAVNOH I str. 43; v. i bilj. 98.

¹²⁴ Isto, str. 148.

Nisam uspio utvrditi točan nadnevak razdvajanja, odnosno osnivanja posebnih Okružnih NOO-a za Hrvatsko primorje i Gorski kotar. Međutim, svakako nije točna tvrdnja Ferde Čulinovića da su osnovani već 1942. godine.¹²⁵ Marijan Rastić i njegovi suradnici nisu precizirali datum, već su samo naznačili 1943. kao godinu osnivanja oba odbora — odvojena jedan od drugoga.¹²⁶ Prema sjećanju Petra Komadine,¹²⁷ prvog i jedinog predsjednika Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje od osnivanja 1943. pa do 1945. godine, »ONOO formiran je u proljeće 1943. godine i konstituiran u šumi, dakle na oslobođenom području iznad Grižana u jednoj baraci (...) zbog toga što je za rad uličnih, mjesnih, općinskih i kotarskih NO bilo potrebno imati viši organ Narodne vlasti, pa je tako taj organ za Hrvatsko primorje bio Okružni NOO.«¹²⁸ Razdvajanje nije izvršeno tek oko 15. svibnja, kako se pomišlja,¹²⁹ već ubrzo poslije stvaranja zajedničkog Okružnog NOO-a za Primorje i Gorski kotar. Svakako, to se nije zbilo već 8. travnja, kako bi se moglo suditi po letku »Gorani«, na kojem je kao izdavač naznačen Okružni NOO za Gorski kotar,¹³⁰ to može biti i greška, jer s desetim toga mjeseca datiran je spomenuti »Proglas« Okružnog NOO-a Primorja i Kotara.¹³¹ Ipak, taj potpis na letku navodi na pomisao da se već u trenucima osnivanja zajedničkog regionalnog organa vlasti pomišljalo na njegovo razdvajanje u dva dijela. Nisu bez razloga viša rukovodeća tijela NOP-a krajem 1942. i početkom 1943. tražila od Okružnih komiteta KPH za Primorje i Gorski kotar da svaki posebno, za svoje područje, pošalju predstavnike u ZAVNOH.¹³² OK KPH za Hrvatsko primorje već 18. travnja piše da »samo sada pristupili formiranju Okružnog NOO-a kako bi omogućili koordinaciju rada u cijelom okrugu«;¹³³ slijedećeg dana KK KPH Novi traži od OK KPH za Hrvatsko primorje da »nešto poduzme« kako bi se ublažilo teško ekonomsko stanje, koje »izaziva teškoće u političkom radu«, a za uklanjanje tih teškoća trebao bi »novoformirani Okružni N. O. O. da si taj zadatak postavi pred sebe«.¹³⁴ Čini mi se vjerojatnim da se vijest u prvom slučaju

¹²⁵ Ferdo Čulinović, *Stvaranje nove jugoslavenske države 1959*, Zagreb 1959, str. 128.

¹²⁶ M. Rastić i dr., n. dj., str. 147.

¹²⁷ O njemu v. *Petar Komadina*, Primorski vjesnik, III, 217, Sušak, 24. X 1945, str. 1; Rade Dimitrijević, *Predsjednik Pero*. Riječki list, VI, 286.4. XII 1952, str. 3 i 4; Danica Mirković, *Omladina je nosila i nosi revoluciju*. Upitnik, izv. br., Rijeka, prosinac 1974, str. 9.

¹²⁸ Tekst pripremljen u Crikvenici 25. XI 1961. god. za Radio-stanicu u Rijeci, na kojoj je, kasnije, i objavljen; zahvaljujem dr Vinku Antiću iz Rijeke na odstupljenoj kopiji tog teksta.

¹²⁹ *I. Cuculić*, n. dj., str. 375.

¹³⁰ MNRR, zbirka A, inv. br. 1578.

¹³¹ V. bilj. 107.

¹³² V. bilj. 97, 121 i 123.

¹³³ IHRPH OK KPH HP, kut. KP—269, dok. 453, 18. IV 1943. Usp. i str. 80 ove knjige zapisnika.

¹³⁴ Isto, dok. 454, 19. IV 1943.

odnosi na formiranje ONOO-a, za Primorje, a ne na ONOO za Primorje i Gorski kotar, koji je, zapravo, već bio formiran. No, isto tako mi se čini vjerojatnim da se u drugom slučaju vijest može odnositi i na ONOO za Primorje i Gorski kotar, iako ne isključujem mogućnost da je možda zaista osnovan ONOO za Hrvatsko primorje upravo 19. travnja. U svakom slučaju, Inicijativni ONOO za Hrvatsko primorje osnovan je već u travnju, jer u »Primorskom vjesniku« od 8. svibnja stoji da je na sjednici Inicijativnog NOO-a za kotar Novi bio prisutan i »član Okružnog NOO-a«, ¹³⁵ a »Vjesnik« istog dana već zna da »Okružni NOO Primorsko-Goranski« više nije »spojen«; ¹³⁶ oba glasila svakako su pripremana za štampu ranije od 8. svibnja. No, još je veći dokaz sačuvani dokument — postoji prva stranica spisa od 8. svibnja u kojem »Inicijativni Narodno-oslobodilački odbor Hrvatskog Primorja« izvještava Inicijativni odbor ZAVNOH-a »o stanju organizacija N. O. O.-a u mjesecu aprilu i o akcijama i proslavi 1. maja po kotarevima našeg okruga«. ¹³⁷ Isto tako, sačuvan je i dopis br. 108 od 8. svibnja, kojim Privremeni ONOO za Gorski kotar traži od ZAVNOH-a »Poslovnik o radu Narodno oslobodilačkih odbora«, ¹³⁸ te izvještava da još ne može poslati podatke i izvještaje koji su traženi. Iz toga dopisa vidi se da je tada predsjednik ONOO-a za Gorski kotar bio Ivan Ban, ¹³⁹ koji je bio i prvi predsjednik NOO-a Mrkoplja, prvog većeg oslobođenog mjesta u Hrvatskoj (oslobođen je u ožujku 1942); ¹⁴⁰ tajnik goranskog NOO-a bio je Ilija Maravić, ¹⁴¹ koji je bio i tajnik zajedničkog primorsko-goranskog NOO-a. ¹⁴² Dakle, 8. svibnja 1943. datirani su prvi spisi odvojenih Okružnih NOO-a za Hrvatsko primorje i Gorski kotar koji su mi poznati do sada.

Prilikom razdvajanja, ONOO za Gorski kotar ostao je u starom sjedištu, dakle, u Šekićima, u Drežnici; primorski ONOO preselio se u novljansku bazu, ¹⁴³ odnosno u logor iznad Grižana, gdje se nalazio i OK KPH za Hrvatsko primorje. ¹⁴⁴

Inicijativni odbor NOO-a za Hrvatsko primorje kao da je smatrao da ima i trajniji karakter, odnosno kao da je osnivanje ONOO-a gotova stvar, jer »Izdaje« svoj »Primorski vjesnik« od broja 53, 13. svibnja, ¹⁴⁵ a »Primorski borac« od broja 5, svibanj, »Glasilo« je Okružnog NOO-a za

---

¹³⁵ *Protiv birokracije*. Primorski vjesnik, I, 52, 8. V 1942, str. 2.

¹³⁶ *ZAVNOH 1*, n. dj., str. 108.

¹³⁷ V. prilog od 8. V 1943, br. 2.

¹³⁸ Donio ga je 27. III 1943. Inicijativni odbor ZAVNOH-a (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 81—84).

¹³⁹ AH, ZAVNOH, kut. 2, I—284, 8. V 1943; IHRPH, OK KPH za Gorski kotar, kut. KP—255—255, dok. 120, 20. V. 1943.

¹⁴⁰ V. Svob-M. Konjhodžić, n. dj., str. 75.

¹⁴¹ V. bilj. 139.

¹⁴² V. bilj. 107.

¹⁴³ I. Cuculić, n. dj., str. 375; v. bilj. 171.

¹⁴⁴ Iz sjećanja Petra Komadine, 7. I. 1968. godine.

¹⁴⁵ Primorski vjesnik, 53, 14. V 1943, str. 2. — Br. 52 od 8. V. još izdaje »Primorski borac, glasilo Narodno-oslobodilačkog pokreta za Hrv. Primorje«.

Hrvatsko primorje bez riječi »Inicijativni«. ¹⁴⁶ Osim toga, 15. svibnja izdali su Okružni NOO-i za Primorje i Okružni NOO za Kotar zajednički letak »Narode Hrvatskog Primorja i Gorskog Kotara«. ¹⁴⁷ Međutim, ipak i dalje traje privremenost u radu primorskog Odbora, barem u odnosu na mjesecu lipnju, koji su odbornici poslali ZAVNOH-u 27. lipnja, stoji naziv: »Inicijativni Okružni N. O. O. Hr. Primorje«. ¹⁴⁸ Iz toga proizlazi da je Odbor kao Inicijativni postojao još uvijek i u petom i u šestom mjesecu.

Nisam do sada uspio utvrditi tko je bio predsjednik ili tajnik Inicijativnog ONOO-a za Hrvatsko primorje. No, poslije prvog zasjedanja ZAVNOH-a u Otočcu i na Plitvičkim jezerima, dakle, poslije 13. i 14. lipnja, ¹⁴⁹ a prije 27. lipnja ili tog dana, sastali su se »novi članovi« Inicijativnog odbora; od starih članova poznati su mi samo Milan Mataija ¹⁵⁰ i Tomo Strižić, ¹⁵¹ koji su tada prestali biti članovi odbora. Na prvoj sjednici spomenutog dana konstituiran je odbor, pa je za predsjednika izabran Petar Komadina, ¹⁵² komandant mjesta Krmpote—Ledenice, koji je, međutim, početkom lipnja već bio predviđen za zamjenika komandanta Primorsko-goranskog područja. ¹⁵³ Čini se, međutim, da njegov status nije bio sređen — o njega su se naprosto i dalje otimali i Komanda Primorsko-goranskog područja i Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje! — te da je tek polovinom srpnja »vraćen na svoju dužnost u ONOO-u. ¹⁵⁴ Za tajnika ONOO-a izabran je Ivan Barbalić iz Dobrinja na o. Krku. ¹⁵⁵ I Komadina i Barbalić bili su vijećnici ZAVNOH-a. ¹⁵⁶ Članovi — još uvijek Inicijativnog ONOO-a za Hrvatsko primorje — bili su vijećnici ZAVNOH-a Branko Albaneže, ¹⁵⁷ te Ivan Radetić ¹⁵⁸ i Frane Starčević. ¹⁵⁹ Broj članova

¹⁴⁶ Primorski borac, II, 5. svibnja 1943; broj 3—4, ožujak-travnj još je bio »Glasilo Narodno-oslobodilačkog pokreta«.

¹⁴⁷ MNRR, zbirka A, inv. br. 1531.

¹⁴⁸ V. prilog od 27. VI, br. 3.

¹⁴⁹ ZAVNOH I, n. dj., str. 166 i dalje.

¹⁵⁰ V. bilj. 108.

¹⁵¹ Jurica (Knez), *Drug Toma*. Primorski vjesnik, II, 119, 6. VI 1944, str. 2; *Pao je drug Toma Strižić*. Isto izd., 128, 21. VI, str. 2; P. G., Narodni heroj Toma Strižić, Rijčki list, 172, 26. VII. 1953, str. 5.

¹⁵² O njemu v. bilj. 127.

¹⁵³ IHRPH, OK KPH za Gorski kotar, kut. KP—255, dok. 142, 6. VI 1943; umjesto Komadine, OK KPH za Hrvatsko primorje predlagao je OK KP za Gorski kotar za rad u Komandi Primorsko-goranskog područja Milana Mataiju (IHRPH OK KPH HP, kut. KP—255, dok. 165, 9. VII 1943); Petar Komadina već je 1942. bio tajnik KNOO-a Novi (I. Radetić Ferdo, *Novi Vinodolski u narodnooslobodilačkoj borbi*, n. d., str. 24).

¹⁵⁴ IHRPH OK KPH HP, kut. 270, dok. 539, 22. VII 1943. — Komadina je bio i član OK KPH za Hrvatsko primorje i pred Partijom odgovoran za cjelokupni razvoj narodne vlasti.

¹⁵⁵ Petar Strčić, *Ivan Barbalić*. U: Priključenje Istre Federalnoj Državi Hrvatskoj u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. 1943—1968. Sjeverozadrijski institut JAZU, Rijeke 1968, str. 356—357.

¹⁵⁶ ZAVNOH I, n. dj., str. 212—213.

¹⁵⁷ Isto, str. 212.

¹⁵⁸ O njemu v. *Ivan Radetić-Ferdo*. Primorski vjesnik, III, 217, Sušak, 24. X 1945, str. 2.

¹⁵⁹ V. prilog od 27. VI 1943, br. 3.

ONOO-a bio je u skladu s uputom Inicijativnog odbora ZAVNOH-a od kraja svibnja: »Broj članova u svim okružjima treba da se kreće između 7 i 9, osim Primorja i Gorskog Kotara gdje je po našem mišljenju dovoljno 5 obzirom na vrlo mali oslobođeni teritorij.«¹⁶⁰

5.

Citirana rečenica pokazuje da je Inicijativni odbor ZAVNOH-a pomišljao da će se ONOO za Hrvatsko primorje uglavnom baviti problemima na oslobođenom teritoriju. I prema vijestima koje je do dana osnivanja zajedničkog ONOO-a za Hrvatsko primorje i Gorski kotar primio Kotarski komitet KPH za Novi, i taj je zajednički Odbor trebao imati djelokrug rada samo za oslobođeni teritorij,¹⁶¹ međutim, iz zapisnika osnivačke konferencije, kao ni iz javnog »Proglasa« od 10. travnja ne vidi se da je zajednički Okružni NOO za Primorje i Gorski kotar bio osnovan samo za oslobođeni teritorij.¹⁶² Sličan je slučaj i s posebnim ONOO za Hrvatsko primorje — stvarna je situacija zahtijevala drukčiji odnos ONOO-a, on se prilagodio prilikama i djelovao i na neoslobođenom teritoriju. Naime, već u slijedećem mjesecu, lipnju, na oslobođenom području Primorja radila su 4 općinska NOO-a i Kotarski plenum koji se sastojao od »članova sa oslobodjenog i neoslobodjenog teritorija«. Međutim, na neoslobođenom području djelovalo je mnogo više NOO-a: 4 inicijativna kotarska NOO-a (Kastav, Sušak, Crikvenica i Novi), 2 mjesna (Sušak i Crikvenica), 9 općinskih (Hreljin, Grižane, Kostelj—Kamenjak, Tribalj, Belgrad, Križišće, Lič, Drivenik i Bribir), 60 seoskih, 8 rajonskih i 22 akciona odbora. Nisu postojali KNOO-i Krk i Senj, ali je bilo u planu da ih se osnuje; u senjskom području, u Krasnom, djelovala su 4 odbora s kojima Okružni NOO tada nije imao kontakata.¹⁶³

Osim za svoje uže područje, Okružni NOO za Hrvatsko primorje odmah je počeo voditi brigu i o Istri. U lipnju je Okružni NOO računao da u Istri ima oko 100 NOO-a: »Kad prilike dozvole otići će u Istru jedan član našeg Okružnog N. O. O.-a¹⁶⁴ i tamo formirati kotarske, učvrstiti seoske, općinske i mjesne i ako je pravilno Okružni za Istru.«¹⁶⁵

6.

S ovim bih i završio prikaz razvoja narodne vlasti u Primorju od 1941. do 1943. godine; dalji tok širenja, jačanja i bujanja NOO-a, od 1943. do 1945. godine, vrlo dobro se vidi iz priloga koje objavljujem.

¹⁶⁰ ZAVNOH 1, n. dj., str. 144.

¹⁶¹ IHRPH, OK KPH HP, 1943, IV—VI, KP—269/434—534, KP—269, dok. 440, 5. VI 1943.

¹⁶² V. prilog br. 1 i bilj. 107.

¹⁶³ V. prilog od 8. V 1943, br. 2.

¹⁶⁴ U Istri je tada boravio Silvo Milenić Lovro, predstavnik OK KPH za Hrvatsko primorje (Petar Strčić, *NOP u Istri svibnja 1943. godine*. Istarski mozaik 1—2—3, Pula 1968, str. 113—135.

¹⁶⁵ V. prilog od 27. VI 1943, br. 3.

Razvoj nove, narodne vlasti na području Hrvatskog primorja pokazuje odlike koje ga u ponečem razlikuju od razvoja NOO-a u nekim drugim krajevima naše zemlje. Te specifičnosti proizlaze već i iz geografskog smještaja Hrvatskog primorja — ono je bilo jedno od prvih na udaru fašističkog neprijatelja, taj je neprijatelj ovdje imao jake vojne snage, pojedine dijelove Primorja on je smatrao čak i dijelom svoje države, a ne okupiranim teritorijem; no, prema stanovništvu i anektiranog i okupiranog područja jednako se ponašao, dakle — neprijateljski. Narod mu nije ostajao dužan, štoviše — narod se već od 1941. godine s oružjem u rukama borio protiv njega, pa se ta borba odrazila i u radu NOO-a.

Narodnooslobodilački odbori rasli su postupno; nema u njihovu razvoju nekih temeljnih i većih prekretnica — već samo njihovo osnivanje i djelovanje donosi sa sobom osnovnu prekretnicu koja govori da NOR poprima i kvalitete socijalističke revolucije. Narodna vlast se razvija u Hrvatskom primorju svojim, gotovo bi se moglo reći, prirodnim revolucionarnim tokom. Značaj i značenje narodne vlasti shvaćeni su vrlo rano, a i ona manja kolebanja bila su kratkotrajna — KPH je i u razvoju narodne vlasti odigrala presudnu, rukovođuću ulogu tako da su NOO-i i u Hrvatskom primorju mogli dati svoj veliki prilog razvoju NOR-a i socijalističke revolucije. Hrvatsko primorje bilo je gotovo stalno okupirano područje, pa je tim značajnije da se — i pored organizirane neprijateljske i vojne i civilne vlasti, i pored domaćih kvislinga — njihov rad dobro uhodao, da je stanovništvo imalo u te organe nove vlasti povjerenje, da ih je podržalo, djelovalo preko njih i kroz njih. Tako je već i samo osnivanje Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje i početak njegove djelatnosti od kapitalnog značenja ne samo za dalji razvoj narodne vlasti već i za povijest Primorja uopće. Međutim, gledajući u cjelini, to osnivanje ipak je samo jedna karika u logičnom razvoju nove, narodne vlasti od 1941. do 1943. godine. Između ostalog, taj čin pokazuje kako je stupanj razvijenosti NOP-a u ovom području bio toliko visok da je bilo potrebno osnivanje i posebnog, najvišeg organa civilne vlasti. To će tijelo rukovoditi velikom oblašću života Primoraca od 1943. do 1945. godine, sve do u dane oslobođenja, kada započinje novi posao — organizaciju obnove i rukovođenje poslijeratnom izgradnjom zemlje. Tome novom zadatku prilagodit će se tada i svi organi narodne vlasti koji su nastali i izrasli tokom NOR-a i socijalističke revolucije .

7.

Okružni NOO za Hrvatsko primorje 1943—45. god. bio je ratni NOO u pravom smislu te riječi — njegove su članovi bili stalno na terenu, neposredno na poprištu zbivanja, sudjelovali su i u borbenim akcijama, bilo je među njegovim članovima i žrtava. Odbornici su se sastajali u dogovoreno vrijeme, referirali o izvršenom poslu i o situaciji na području s kojeg su stigli, razmjenjivali mišljenja, zauzimali određena stajališta, dogovarali se o zadacima i odmah kretali na njihovo izvršenje. U centru

bi obično ostajao predsjednik ili tajnik, ili pak jedan od članova Okružnog NOO-a. U početku, dakako, dominirali su organizacioni problemi — teritorij ONOO-a bio je gotovo stalno i u cjelini okupiran, tu su bili i jaki gradski i drugi neprijateljski garnizoni, područje je bilo geografski vrlo prostrano i široko, tu su bili i otoci¹⁶⁶ — nije lako sve to povezati i, zatim, koordinirati rad. Taj period od dvije godine obrađen je u nas uglavnom s vojne strane;¹⁶⁷ građa koju objavljujem u ovoj knjizi pružit će velike mogućnosti da se to razdoblje obradi svestranije, štoviše, sadržaji tih materijala u mnogome će upotpuniti sliku povijesti Hrvatskog primorja od 1943. do 1945. godine, iako je neće u biti izmijeniti: i NOR i socijalističke revolucije bili su duboko ukorijenjeni u narodu. Uvidom u tu građu — prvi put u nas — posebno će se dobiti jasniji uvid u razvoj narodne vlasti, a posebno u nastajanje, rad i razvoj Okružnog NOO-a. Međutim, kroz građu se dobija i širi, kompleksniji uvid u razvoj NOP-a u Hrvatskom primorju od 1943—45. godine, u život stanovništva, u odnose s pojedinim jačim i beznačajnijim političkim grupacijama, kakvi su, na primjer, bili HSS i četnici, dobiva se cjelovitija slika gospodarskih, prosvjetnih i kulturnih prilika. Naročito se osjeća briga Okružnog NOO-a i svih drugih NOO-a u Hrvatskom primorju da se prevladaju teške ekonomske prilike u koje su stanovništvo uvalili okupatori i njihovi pomagači. Konstantna nastojanja da se u svemu pomogne narodnooslobodilačkoj vojsci u svakom pogledu govore o naročito izraženoj želji naroda i njegovih predstavnika okupljenih u NOO-ima da se svojim borbama olakša položaj u borbi protiv još uvijek bolje naoružanog i bolje opremljenog neprijatelja. Imponira s kolikom se sigurnošću i poznavanjem stvari prati i opća vojna i politička svjetska, evropska i jugoslavenska situacija. Građa donosi i bezbroj takvih podataka na koje dosad nisam nailazio u objavljenoj literaturi pa ni u drugoj građi koju sam pregledao. Svi će oni svojim bogatim sadržajima pridonijeti da još bolje i temeljitije osvijetlimo i upoznamo sve bogatstvo NOR-a i socijalističke revolucije 1943—45. godine u Hrvatskom primorju.

Naročito su uočljiva nastojanja da se podrobno ukaže na povijesne događaje koji su u datom trenutku bili dominantni u NOP-u Hrvatskog primorja. U zapisnicima se naročito osjeća velika kritičnost i samokritičnost; iako je to izvanredno pozitivna komponenta koju je KPJ razvijala još prije rata, a produbila se u NOR-u, u nekim slučajevima može čitatelja zavesti u dobroj vjeri — ako posmatra ondašnja povijesna zbivanja izvan njihova vremena — tako da izvede čak i pogrešan zaključak. Međutim, pažljivim čitanjem svih materijala i korišćenjem sadržaja bilježaka čitatelj će dobiti cjelovitu sliku djelovanja ONOO-a za Hrvatsko primorje od 1943. do 45. godine, a kroz njegov rad i sliku NOP-a Hrvatskog primorja uopće.

---

¹⁶⁶ Iz sjećanja *Petra Komadine* i *Ivice Baretića*, te prema priloženim zapisnicima.

¹⁶⁷ Usp. literaturu u bilješkama.

Kako bi se objavljena građa mogla što objektivnije proučavati i koristiti, potrebno je upozoriti ne samo na njeno kapitalno značenje već i na neke njene manjkavosti. Prije svega, treba upozoriti da nisu, vjerojatno, sačuvani svi zapisnici sjednica i savjetovanja Okružnog NOO-a, odnosno barem ih ja nisam našao u desetgodišnjoj potrazi za njima; pretpostavljam da su neki morali propasti u ratnom vihoru, a prema obavijesti Petra Komadine, predsjednika, i Ivana Barbalića, člana ONOO-a i prvog tajnika, zapisnici nekih sjednica nisu ni vođeni. Zatim, stalno treba imati na umu da su ti zapisnici, odnosno izvještaji, nastali u izuzetnom vremenu, u jeku rata i neprijateljskog terora, dakle u doba kada se do informacija o prilikama u Hrvatskom primorju nije lako dolazilo niti se rukovodilo radom NOO-a uz pomoć nekog jačeg administrativnog aparata. Primorje gotovo u toku cijelog rata nije bilo u pravom smislu duže vremena slobodno, na njegovu teritoriju bio je smješten vrlo brojna i jak neprijatelj, a osobito 1944. i 1945. godine kada su ovamo bježali još i mnogi jugoslavenski kvislinzi, jer su se nastojali dočepati naših zapadnih granica, odnosno anglo-američkog fronta. Informacije i mišljenja te odluke, stvarane na temelju njih, često su bile diktirane prilikama koje su se ubrzano mijenjale. Zato su članovi ONOO-a i bili stalno u pokretu, nastojali su biti u neprestanom dodiru s kotarskim, općinskim i drugim NOO-ima, kako bi što uspješnije usmjeravali i koordinirali rad organa nove, narodne vlasti, odnosno odgovorili potrebama koje su nametali NOB i socijalistička revolucija. Ipak, sasvim je razumljivo da u građi nailazimo i na neke podatke koje nam se čine netočnima ili neuvjerljivima, primjetno je da se neke činjenice previše generaliziraju, kojiput predimenzioniraju. Takvi su, u prvom redu, oni dijelovi zapisnika i izvještaja u kojima se donose razne cifre — počevši od brojevanih opisa raznog materijala pa do uništenih pojedinih predjela ili gradova; mjestice se u matematičkim postocima govori čak i o osjećajima naroda, o opredjeljenju stanovnika pojedinih kotareva ili područja za NOP ili protiv njega. Dakako, takvi podaci ne mogu biti savršeno točni — ta i danas su statistički podaci, uz sav moderni aparat, tehnička sredstva, kompjutere, često relativni, a kako su takvi matematički postoci mogli biti točni u prilikama kakve su bile u Hrvatskom primorju 1943—45. godine! Ovdje ću ukazati samo na dva primjera, koji mogu poslužiti kao uzorak za nedoumicu što se kod čitalaca može javiti.

Na primjer, u priloženom zapisniku prvog savjetovanja ONOO-a od 29. prosinca 1943. govori se kako je u gradu Senju 20% onih koji simpatiziraju NOB, da je prije bombardiranja grada 50% građana bilo uz NOP; odmah iza toga izrečena je i vrlo oštra kritika NOO-ima, ali i samokritika ONOO-a. No, čitalac odmah može postaviti pitanje — da li je zaista moguće da je tada Senj u tolikoj mjeri mogao biti ustaški nastojen, kada u tom istom zapisniku stoji da je oko 80% Senjana mobilizirano u NOVJ, te da je samo 13 (valjda %) pobjeglo kućama. Da nisu takve kontradiktorne ocjene bile i pod utjecajem zaista teške i deprimirajuće situacije koja je nastala kada je brojna i dobro naoružani nacistički neprijatelj nadirao i svuda nastojao dobiti pomoć dotad razbijenih

i prikrivenih domaćih kvislinga? Ta već i u slijedećem zapisniku sjednice ONOO-a od 19. siječnja 1944. god. nailazi se na druge tonove u ocjeni situacije u senjskom području; iako se kaže da je politička situacija još uvijek loša — čemu pridonose i teške ekonomske prilike — ističe se da se »uopće uzeto od prošlog sastanka situacija (...) ipak popravila u cijelom kotaru ...«. Drugim riječima, ne treba se zadržavati samo na jednoj ocjeni ONOO-a, već treba pažljivo pogledati i ostale zapisnike i izvještaje, ali i drugu građu i literaturu, kako bi se dobila kompleksna, a ne jednostrana slika o nekom primorskom području u NOR-u, o događaju ili o osobi.¹⁶⁸

Slična je stvar — još jedan primjer — i s pojavom koja je u nas pogrešno nazivana dezerterstvom, a do koje je došlo krajem 1943. godine. Dezertera je bilo u svim ratovima i revolucijama; pod klasičnim dezerterstvom podrazumijeva se slučaj kada vojnik napušta vojnu jedinicu da se više u nju nikada ne povrati, ili, što je još teži slučaj — da prijeđe u redove protivnika. Međutim, ono što se u Hrvatskom primorju dogodilo 1943/44. godine, ne bi se moglo kao takvo okarakterizirati. Doduše, činjenica jest da je u jesen 1943. god. na ovom terenu došlo do napuštanja jedinica NOV, ali za to je bilo i više objektivnih razloga. Jedan je od tih razloga i čisti, psihološki šok — nakon onako veličanstvenih uspjeha NOP-a, nakon totalnog kraha fašističkog režima i kapitulacije desetljetnog neprijatelja kakva je bila Kraljevina Italija, nakon prvih dana zaista potpune slobode, kad se gotovo pomislilo da je rat završen — u Hrvatsko primorje stigle su njemačke kolone teško oklopljenih kola. Te daleko nadmoćnije neprijateljske snage uspjele su razbiti dio jedinica NOV na području Hrvatskog primorja; to je dovelo do privremenog razilaska jednog dijela boraca, koji su se privremeno sklonili — najčešće u svoja rodna mjesta. Ponovno kažem privremeno, jer se golema većina boraca ubrzo i bez posebnog poziva vratila u NOVJ. Ipak, povedena je snažna akcija da se što prije skupi i onaj preostali, manji broj boraca koji se nisu odmah vratili u redove boraca. Traženi su razni putevi i načini da ih se privuče, pristupalo im se »taktički«, itd.¹⁶⁹ Zbog toga se vodila vrlo jaka, intenzivna i sistematska politička borba za svakoga onog koji se kolebao, najčešće ne iz osobnog kukavičluka već zbog djelovanja

---

¹⁶⁸ O radničkom pokretu i NOR-u u Senju i okolici, usp. Izjave u Gradskom muzeju u Senju (*Mile Balen, I. Vukelić i dr.*); Ivan Jelić, *Senj u razdoblju između dva rata svjetska rata*. Senjski zbornik I, 1965, str. 111—136; Matija Uradin, *Prilog za biografiju Vladimira Čopića (U povodu 25-godišnjice smrti 1939—1964)*. Putovi revolucije IV, 6. Zagreb 1966, str. 174—184, i Senjski zbornik 1, 1965, str. 137—152; Veljko Kovačević, *Kapitulacija talijanske vojske u Senju (u septembru 1943. godine)*. Senjski zbornik, 1, 1965, str. 153—159; Karel Levičnik, *Oslobođenje grada Senja i okolice u aprilu 1945. godine*. I. izd. III, 1968, str. 176—189; Ivan Očak, *Jugoslaven-ski internacionalist Vladimir Čopić u Rusiji 1915—1918. (prilog biografiji)*. I. izd. 5, 1973, str. 319—354; Kažimir Pribilović, *Pomorski saobraćaj u Hrvatskom primorju od osnivanja II POS-a do kraja 1943. godine*. I. izd. 5, 1973, str. 355—366.

¹⁶⁹ Usp. prilog br. 12, Zapisnik od 2. svibnja 1944.

domaće reakcije. Zbog toga je i poklonjena tolika pažnja »dezerterima«, koji jesu bili bolan problem, ali problem očito predimenzioniran, jer oni nikako nisu bili presudniji faktor što bi mogao odlučno negativno utjecati na razvoj NOR-a i socijalističke revolucije u tom trenutku povijesti Hrvatskog primorja.¹⁷⁰

---

¹⁷⁰ Ivan Radetić Ferdo, drugi tajnik ONOO-a za Hrvatsko primorje (1944—1945. godine) smatra (1975. godine) da su tri glavna razloga utjecala na pojavu »dezerterstva« krajem 1943. u Hrvatskom primorju: 1. greške društveno-političkih organizacija NOP-a i vojnih organizacija, koje su nastale kod mobilizacije, 2. nedovoljna vojna obučenost novomobiliziranih boraca, i 3. psihološki šok — o čemu je bilo govora gore u tekstu. Usp. i ocjenu iznijetu na Prvom savjetovanju Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje 29. XII 1943. u Ledenicama (prilog br. 6, b.), Organizacioni izvještaj) Franjo Starčević se prisjeća (1975. god.) da je 1944. god. boravio na o. Krku u svojstvu komandanta Komande područja s glavnim zadatkom da prikupi »dezertere«. Sjeća se da je sjedište imao u Garici, da nove borce i »dezertere« nije bilo teško okupiti, da su na prvi poziv dolazili ljudi i iz »žice« — iz Malinske, Krka i Baške, u kojima su bili jaki garnizoni neprijatelja, te da je — čak! — dr. Franjo Žic vršio i zdravstvene preglede. V. i mišljenje Lj. Karabaić o dezerterima na o. Krku (*Otok Krk u NOR-u*, n. dj.). Evo kakva je bila situacija krajem 1943. god. u Gorskom kotaru:

»Naređenje Štaba 13. divizije o smjenjivanju snaga 3. brigade upravo na pravcu glavnog neprijateljskog udara pokazuje da Štab 13. divizije napad neprijatelja iz ovog pravca nije očekivao. To je neprijatelju pružilo priliku da već prvog dana ofenzive razvije napad i unese pometnju u dvije brigade 13. divizije i da ovlada prometnicama koje iz Primorja vode u Gorski kotar. Brzom uspjehu neprijatelja doprinijela je i slaba služba veze među pojedinim jedinicama. Tako se 2. primorsko-goranski odred povukao, a da prethodno nije izvijestio 3. brigadu 13. divizije o prodoru okupatorskih snaga. O tome nije bila obaviještena ni 2. brigada koja je vršila smjenu 3. brigade. Štab 2. brigade doznao je za prodor neprijatelja tako što je čuo pucnjeve iz pravca Hreljina i sam došao do zaključka da se s njim vode borbe. Snage 13. divizije nisu izvršile ni zaprečavanje ni zarušavanje cesta, bar ne u dovoljnoj mjeri. Njemački 901. oklopni puk prodro je prema Hreljnu cestom koja uopće nije bila ni zarušena ni zapriječena. Činjenica je da jedinice 13. divizije, koje su držale položaje upravo na prometnicama koje nisu bile ili su bile nedovoljno zapriječene i zarušene, nisu mogle pružiti efikasan otpor tehnički i brojčano nadmoćnijem neprijatelju u frontalnoj borbi koju su prihvaćale. Svemu treba još dodati i neiskustvo jedinica 13. divizije koje su se dobrim dijelom sastojale od novih boraca bez ratnog iskustva. Komandni kadar pojedinih jedinica nije se dovoljno brzo snalazio u nastaloj situaciji i nije dovoljno brzo reagirao na neprijateljsku taktiku prodora oklopnih jedinica, pa se često događalo da se jedinice 13. divizije nađu u okruženju, kao npr. u šumi Rogozno, ili da se okupatorske jedinice neočekivano pojave iza leđa snaga 13. divizije, kao što je to npr. bio slučaj s 4. brigadom 13. divizije na položajima kod Jasenka. Sve je to doprinijelo da se kod novih boraca, a i kod dijela komandnog kadra, stvori predodžba o nemogućnosti efikasnosti otpora neprijatelju, što je dovelo do demoralizacije i do osipanja jedinica. Gubitke 13. divizije koja je u ovoj ofenzivi izgubila gotovo polovinu ljudstva, treba više pripisati osipanju boraca nego stvarnim gubicima i ljudstvu, tj. poginulim ili ranjenim borcima. Mišljenja da nije moguće efikasno oduprijeti se neprijatelju, demantirala je 1. brigada 13. divizije svojim otporom na cesti Mrkopalj—Jasenak gdje neprijatelju uz dobro zarušene i zapriječene ceste nije uspio proboj, a također akcija 4. bataljona 'Matija Gubec' 1. brigade na cesti Osilnica—Gerovo gdje se pokazalo da se okupator, uza svu tehničku i

Zapisnike i izvještaje objavljene u ovoj knjizi, dakle, treba posmatrati i čitati očima onih koji su ih pisali i očima onih koji su živjeli i djelovali u razdoblju od 1943. do 1945. godine; jer, nama su danas dostupni i oni materijali i podaci koji članovima ONOO-a i drugih NOO-a nisu tada bili poznati. Zbog svega su toga upotreba, korištenje i proučavanje ovih materijala otežani i ako se istodobno ne koristi i druga izvorna građa te literatura, osobito sjećanja suvremenika i sudionika u NOP-u 1943—45. godine, a naročito onih koji su neposredno sudjelovali u izgradnji nove, narodne vlasti. Zbog toga sam i dao vrlo bogat znanstveni aparat, bilježaka u toliko visokom broju koji nije uobičajen u nas kad se objavljuje ovakva i druga građa. Zajedno s tom osnovnom literaturom i drugim izvorima koje sam dao u bilješkama, te s drugom literaturom i građom koju će zainteresirani i sami lako naći uz pomoć naznačene literature u ovoj knjizi, može se dobiti daleko potpunija i cjelovitija slika o razvoju narodne vlasti u Hrvatskom primorju od 1943. do 1945. godine.

8.

Priređujući za objavljivanje ovu građu (24 dokumenta), smatrao sam za potrebno da uz zapisnike sjednica Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje uvrstim i nekoliko izvještaja istog tog odbora ZAVNOH-u, zapisnike sjednica nekih organa Okružnog NOO-a i druge dokumente (ukupno, dakle, objavljujem 33 dokumenta). Učinio sam to zbog toga što do sada nisam pronašao sve zapisnike sjednica (kojih je, očito je, moralo biti više od 14); možda su neki i nestali u ratnim nedaćama, a za neke sjednice — kako sam ranije spomenuo — nije se ni vodio zapisnik. Međutim, jedino će se objavljivanjem i tih povijesnih materijala moći dobiti cjelovitiji uvid kako u djelovanje ONOO-a i narodne vlasti, tako i u NOP Hrvatskog primorja općenito.

Pohranilišta pojedinih dokumenata su Historijski arhiv u Rijeci (dalje: HAR), Historijski arhiv u Pazinu (dalje: HAP), Muzej narodne revolucije u Rijeci (dalje: MNRR), Arhiv Hrvatske u Zagrebu (dalje: AH), Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu (dalje: IHRPH) i Vojnohistorijski institut u Beogradu (dalje: VIB); jedan dokument dobio sam od dr Olega Mandića, redovnog profesora Pravnog fakulteta u Zagrebu, na čemu mu lijepa hvala. Signature su označene u bilješkama uz svaki dokument; ukoliko je u signaturi označeno više mjesta odakle sam materijal uzimao, onda donosim tekst iz fonda, odnosno zbirke označene u signaturi na prvom mjestu. Izvore donosim bez ikakvih intervencija u tekst, jedino sam ispravio najočitije daktilografske greške ili slične greške pisca zapisnika i izvještaja.

---

brojčanu nadmoć, može tući dobro organiziranim iznenadnim napadom« (Antun Giron, *Okrug Gorski kotar u narodnooslobodilačkoj borbi 1943—1945*. U: Gorski kotar u radničkom pokretu i NOB. Zbornik radova, Rijeka 1974, str. 392—393).

Tokom desetgodišnje potrage za ovom građom, zatim savjetima, ili pri prikupljanju izvora, ili pak kod kolacioniranja dokumenata, ili na drugi način pomoć su mi pružile, uz ostale, suradnice Arhiva Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu Ljiljana Modrić, Eni Šlibar i Ana Feldman, suradnice Arhiva Hrvatske u Zagrebu Maci Knopfmaher i Josip Paver, naučni suradnik Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske dr Bosiljka Janjatović, redovni profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu dr Oleg Mandić, suradnik Vojnoistorijskog instituta u Beogradu pukovnik Vojmir Kljaković, direktor Historijskog arhiva u Pazinu Dražen Vlahov, zatim iz Rijeke — dr Danilo Klen, Mirjana Strčić, Katica i Josip Dragičević, Marija i Josip Gržetić, Ivica Cuculić, Davorin Ježić, Vlado Car, dr Đuro Rošić, Ivica Gašparović, dr Vinko Antić i Jure Pelić, suradnici Historijskog arhiva Mladenka Merdžanić i Dušan Zorec, suradnici Muzeja narodne revolucije Boško Končar, Antun Giron i Mihael Sobolevski, te suradnik Pomorskog i povijesnog muzeja Željko Barbačić i drugi; lijepa im hvala.

N., naročitu i posebnu zahvalnost dugujem Petru Komadini iz Crikvenice, predsjedniku Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje 1943—1945. godine, Ivanu Barbaliću i Ivanu Baretiću iz Rijeke, Ivanu Radetiću iz Zagreba, tajnicima Okružnog NOO-a, Albertu Rubeši i Franji Starčeviću iz Rijeke, članovima Okružnog NOO-a. Našli su vremena da rukopis pregledaju ili da mi daju niz savjeta, od kojih će mi mnogi biti od velike koristi i pri pisanju opsežne studije o nastajanju, organizaciji i djelovanju revolucionarne narodne vlasti u Hrvatskom primorju od 1941. do 1945. godine, na kojoj upravo radim. Zbog svega toga, svima njima najljepše zahvaljujem.

II
GRADA

1.

Drežnica, 5. ili 6. travnja 1943.

Zapisnik sjednice predstavnika NOO-a Hrvatskog primorja i Gorskog kotara na kojoj je izabran Privremeni Okružni NOO za Primorje i Gorski kotar.

ZAPISNIK

pisan (dne 6. travnja 1943. — dodano rukom, tinta, P. S.) na konferenciji za formiranje privr. Okružnog N. O. O. za Primorje i Gorski kotar.¹⁷¹

Ovoj konferenciji prisustvovali su kao članovi inicijativnog odbora i to:

- 1) Drug Vukelić Branko, komandant P. G. P.
- 2) „ Trbović Dmitar
- 3) „ Mataija Milan, predsjednik K. N. O. O. Novi—Senj.¹⁷²

---

¹⁷¹ Ovaj sam zapisnik objavio (v. bilj. 106); no, budući da je prvi i jedini zapisnik zajedničkog Okružnog NOO-a za Primorje i Gorski kotar, koji sam do sada pronašao (a vjerojatno i jedini), štampam ga ponovno, jer sačinjava cjelinu s ostalima. — Uz ovaj zapisnik nalazi se i popratni dopis: »Okružni N. O. O. za Primorje i Gor. Kotar

Broj 1.

aa
(dodano rukom,
potpis nečit-
ljiv, op. P. S.)

Dne 8 travnja 1943.

Inicijativni Odbor ZAVNOH-a

U prilogu dostavljamo prepis zapisnika o formiranju Okružnog N. O. O. za Primorje i Gor. kotar, te Vas molimo da u budućem saobraćaju šaljete sve dopise odnoseće se na nas u Drežnicu, gdje za sada ovaj odbor radi. O eventualnom preseljenju ovog odbora, mi ćemo Vas pravodobno izvjestiti.

Napominjemo, da je odbor odmah nakon formiranja pristupio aktivnom radu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Sekretar: Maravić

Predsjednik Služ. odsutan
Primili k znanju (dodano rukom,
potpis nečitljiv, op. P. S.)

¹⁷² V. bilj. 108.

Od strane Primorja i Gor. kotara bili su zastupani sljedeći kotarevi po niže navedenim delegatima i to:

1) Kotar Ogulin zastupan po 4ci delegata:

- a) Drug Maravić Ilija, predsjednik Opć. N. O. O. Drežnica
- b) Vukelić Sava, član¹⁷³ " " Ljubošina
- c) Maravić Rade, tajnik opć " " Ljubošina
- d) Tatalović Dmtar, akcep. kao član N. O. O. Ogulin¹⁷⁴

2) Kotar Brinje po 3ci delegata, i to:

- a) Drug Kosovac Vujo, predsjednik K. N. O. O. Brinje.
  - b) „ Maljković Borka, član šireg K. N. OO.
  - c) „ Sertić Mila, komandant mjesta općine Jezerane
- 3) Kotar Novi i Senj zastupane po 7ci delegata, i to
- a) Drug Mataija Milan, predsjednik K. N. O. O. Novi—Senj.
  - b) „ Pavao, tajnik opć. N. O. O. Ledenice
  - c) „ Brozović Josip, predsjednik Opć. N. O. O. Krmpote.
  - d) Krpan Ivan, član " "
  - e) Jovanović Nikola, član K. N. O. O. Novi—Senj.
  - f) Rubčić Juraj, tajnik Opć. N. O. O. Zagon
  - g) Krsta Joso, blag. Opć. N. O. O. Bribir.

4). Kotar Delnice i Vrbovsko po 1 delegat i to:

- a) Drug Ban Ivan, predsjednik Opć. N. O. O. Mrkopalj

Dnevni red

1. Drug Vukelić Branko otvara konferenciju na kojoj kratkim govorom prikazuje važnost i potrebu formiranja Okružnog N. O. O.

Poslije ovog govora konferencija je pristupila diskusijama, nakon, kojih se pristupilo biranju članova za O. N. O. O.

ad 1. Nakon izloženog birani su za članove O. N. O. O. sljedeći:

- 1) Drug Maravić Ilija, predsjednik N. O. O. Drežnice
- 2) „ Tatalović Dmtar, obojica kao predstavnici za kotar Ogulin,
- 3) „ Kosovac Vujo, za kotar Brinje,
- 4) „ Mataija Milan, „ Novi—Senj,
- 5) „ Ban Ivan „ Delnice

2. Izvještaj delegata o radu seoskih i općinskih i kotarskih N. O. O. te gledanje i politička orijentacija naroda te drugo.¹⁷⁵

ad 2. a) Ban Ivan podnosi usmeni izvještaj za kotar Delnice i Vrbovsko, kojem navodi da imade u oba kotara formiranih seoskih i opć.

---

¹⁷³ Nije narodni heroj Savo Vukelić, već Savo Vukelić Jagetić. Zahvaljujem na upozorenju prof. Mihaelu Sobolevskom, Rijeka.

¹⁷⁴ V. bilj. 111.

¹⁷⁵ O prilikama v. I. Cuculić, n. dj., str. 372. i dalje.

N. O. O. kako na oslobođenom tako i na neoslobođenom teritoriju. Rad tih odbora je usko povezan sa narodom i N. O. vojskom. Političko stanje: Narod je u ovim kotarevima djelomično orijentiran prema H. S. S. dočim veći dio naroda očekuje spas od N. O. V. Teror od strane okupatora u svim okupiranim mjestima bio je strašan, dočim u posljednje vrijeme osjeća se popuštanje, što se vidi iz toga da u posljednje vrijeme rijetko je tko uapšen i odveden u konc. logore ili u koliko je netko bio uapšen, poslije kratkog vremena pušteni su uapšeni na slobodu.

b) Kosovac Vujo podnosi referat o radu kotar. i opć. N. O. O. na teritoriju kotara Brinje te navodi: Veliki dio Brinjskog kotara nalazi se oslobođen od N. O. V. pa su već u glavnom i formirani i seoski, opć. i kotar. N. O. O. u ovom kotaru. Rad tih odbora je u glavnom dobar dok se još kod nekih odbora osjećaju nedostaci u radu ali koji će se u kratko vrijeme izgladiti, buduć odbori pokazuju veliku volju i interes za rad. Političko stanje: narod u ovome kotaru je djelomično već od početka N. O. B. orijentiran prema N. O. borbi a djelomično ustaški i četnički, dok se u zadnje vrijeme osjeća dosta jaka propaganda od pojedinih članova H. S. S. a specijalno u samom mjestu Brinja, no nakon zauzimanja i oslobođenja više mjesta, ovog kotara, od N. O. V. osjeća se sve više prilaženje naroda N. O. borbi i to osobito iz Srpskih mjesta a isto tako opadanje aktivnosti članova H. S. S. kao i raspoloženje prema ustašama, svakim danom slabi.

c). Mataija Milan podnosi referat o radu seos. opć. i kot. N. O. O. za Novi i Senj pa navodi:

U ovim je kotarevima mali dio teritorija (oslobođenog), dočim se veći dio nalazi u kandjama okupatora. Na cjelom (oslob. — dodano rukom, tinta, P. S.) teritoriju postavljeni su seoski i općinski odbori dok je pred kratko vrijeme osnovan i kotar. N. O. O. koji je već prvih dana pokazao dobrih rezultata. Unutar kot. N. O. O. formirani su već i slije-deći otsjeci: prosvjetni, ekonomski i zdravstveni.

Na oslobođ. teritorijama narod je već od početka svijestno prišao N. O. borbi izim mjesta Krmpota, gdje se još pojedinci nalaze pod utjecajem ustaških propagatora iz Krivog puta.

Isto tako formirani su i na neoslobođenom teritoriju ovih kotara N.O.O. koji podržavaju veze u glavnom preko polit. radnika a po mogućnosti i direktno sa N. O. O. na oslobođ. teritoriju. Narod koji živi na neosl. teritoriju, podržava i pomaže N. O. borbu, izim nekolicine ljudi koji nastoje protežirati H. S. S. no kod toga se može napomenuti da ovi tipovi nemaju nikakvog uticaja na narod.

d. Maravić Ilija navodi: Na području kotara Ogulin formirani su N. O. O. na svima oslobođ. teritorijama, dok je opć. N. O. O. Drežnice vršio funkciju kotar N. O. O. koji još do danas nije bio formiran ali se svakim danom sve više osjeća potreba da bude čim prije formiran.

Narod na oslobođ. teritoriju odan je N. O. borbi, tj. što se tiče Drežnice i Ljubošina dok iz Jasenka i Musul potoka nalazi se veći dio naroda pod okriljem okupatora i to specijalno one obitelji od kojih su pojedini članovi u četnicima, dok manji dio naroda koji je ostao ili se vra-

tio (utekao od okupatora i vratio se domovima) takodjer je odan N. O. borbi.

Na neoslob. teritoriji za sada još nisu postavljeni N. O. O. osim samog mjesta Ogulin, gdje je postojao N. O. O. ali kako je jedan od članova tog odbora bio sumnjiv i uapšen, to je pod batinama izdao ostale članove odbora, koji su takodjer bili odmah uapšeni, tako da je time potpuno prestao rad N. O. O. u Ogulinu a do danas nije bilo moguće postaviti drugi.

Narod neoslob. teritorija djelomično podržava i potpomaže N. O. borbu a djelomično je ustaški orjentiran kao i četnički, dočim pod utjecajem H. S. S. stoji nekolicina koji se tako rekuć niti ne javljaju.

(Budući — precrtano, P. S.) Time je ova konferencija zaključena.

Zapisničar: Ivan Ban v. r.

Ovjerovitelji: Dmtar Tatalović v. r.
Mataija Milan v. r.¹⁷⁶

2.

8. svibnja 1943.

Inicijativni odbor za osnivanje ONOO za Hrvatsko primorje izvještava Inicijativni odbor ZAVNOH-a o NOO-ima u mjesecu travnju, o akcijama i o proslavi 1. svibnja po kotarevima okruga

Inicijativni Narodno-oslobodilački odbor Hrvatskog primorja
8 svibnja 1943 godine¹⁷⁷

Inicijativnom odboru Z. A. V. N. O. H.-a

Šaljemo Vam izvještaj o stanju organizacije N. O. O.-a u mjesecu aprilu i o akcijama i proslavi 1. maja po kotarevima našeg okruga:

I. K o t a r K a s t a v: U kotaru Kastav imamo I. K. N. O. O. od 4 člana, koji se nalazi sav u šumi i polazi na rad na teren; 5 općinskih N. O. O.-a, i to: Saršoni 4 člana, Marčelji člana,¹⁷⁸ Sroki 4 člana, Zamet 4 člana, Pehlin — 4 člana; 1 mjesni Kastav od 3 člana.

---

¹⁷⁶ Sign. IHRPH, ZAVNOH, kut. 1943, I—V, FM, fsc. 1943, IV, koš. 8. V 1943, 1943 I—293; isto, NOO Hrvatske, Okrug Hrvatsko primorje, kut. 116, Okr. NOO Hrv. Primorje 1942—1943. Izvorni prijepis, strojopis, 2 strane, 1 list.

¹⁷⁷ Usp. *Hrvatsko primorje osnovalo je svoj Inicijativni Okružni narodno-oslobodilački odbor*. Primorka 7, lipanj 1943, str. 16—17.

¹⁷⁸ Nije unesen broj članova.

Djelovanje H. S. S.-a osjeća se u pokušajima da se organiziraju. Vrkljan iz Sušaka¹⁷⁹ pozvao je neke svoje bivše pristalice na sastanak, ali mu se nije nitko odazvao.

Bijele garde ima nešto u Zametu. To su bivši jugoslavenski nacionalisti a sada pristalice Draže Mihajlovića, koji nisu zasad aktivni¹⁸⁰

Prvomajska proslava proslavljena paljenjem krijesova po planinama iznad Kastavštine i Grobinštine. Akcije, osim djeljenjem letka, nije bilo. Djelio se letak koga je izdao ovaj N. O. O.¹⁸¹

II. Kotar Sušak: U kotaru Sušak postoji 1. I. K. N. O. O. od 5 članova. Svi se članovi nalaze u partizanima; 1 općinski Fužine od 4 člana i 13 seoskih, i to: Fužine od 5 člana, Benkovac od 4 člana, Zlobin 5 člana i 3 povjerenika, Krasica od 5 člana, Praputnjak od 3 člana i 2 povjerenika, Škrljevo od 4 člana, Ružić (Hreljin) 4 člana, Solnice (srednji Hreljin) od 5 članova, Kostrena od 5 članova, Bakar od 4 člana, Draga od 4 člana, Sveti Kuzam od 3 člana i po jedan akcioni odbor u Krasici od 3 člana i u Kostreni od 4 člana.

Djelovanje H. S. S.-a osjeća se samo u Praputnjaku, gdje se nalazi zamjenik bivšeg zastupnika Vrklijana neki Frančišković Petar, ali prema mišljenju odbora dosad nema nikakvog uspjeha (jer se — precrtano op. P. S.) Zadnji letak H. S. S. nije djelio u ovom selu. Bijele garde nema.

Proslava prvog maja¹⁸² je proslavljena paljenjem krijesova (tri krijesa), pisanjem parola u Krasici, Praputnjaku i Škrljevu, a u svim mjestima dijelili su se naši letci. Okupator je preduzeo sve mjere da se spriječi proslava 1. maja. Tako su u Krasici i Praputnjaku i Škrljevu naročito patrolirali i karabinjeri i crnokošuljaši, ali su uza sve to ispisane parole i pobacani letci. Povodom tih akcija okupator je izvršio apšenja nekoliko omladinaca u Škrljevu.

III. Mjesto Sušak: U gradu Sušaku formiran je I. mjesni N.OO od 4 člana, Rajonski: Trsat od 5 člana, Podvežica od 5 člana, Kri-meja od 4 člana; Tvornički N. O. O. 3 i to: 1. od 3 člana, 2. od 4 člana i 3. od člana; 3 akciona: Liječnički od 3 člana, Advokatsko-sudski od 3 člana i činovnički od 3 člana (pošta).

Zasad nemamo direktne veze sa gradom Sušakom, pa nemamo podataka o političkoj situaciji i djelovanju narodnih neprijatelja.

---

¹⁷⁹ Ante Vrkljan je — kako se vidi iz slijedećih zapisnika — prišao NOP-u i postao član ONOO-a za Hrvatsko primorje; o njemu usp. *Ante Vrkljan*. Primorski vjesnik, III, 217, Sušak, 24. X 1945, str. 1 i *Ante Vrkljan, kandidati kotara Rijeke* za Sabor Hrvatske, Riječki list, 259, 4. XI. 1953, str. 1. O HSS-u u to doba u Primorju usp. Nikola Crnković, *Političke prilike u Rijeci 1943. godine do kapitulacije Italije*. Zbornik Pedagoške akademije, Rijeka 1970, str. 138—139.

¹⁸⁰ Zadnje četiri riječi dopisane su tintom. — Usp. *Čuvajmo se podmuklih izdajica*. Primorski borac, 5, maj 1943, str. 24—36.

¹⁸¹ Usp. *Prvi maj u našem kraju*. Primorski vjesnik, I, 50, 4. V 1943, str. 1, i *U radu za pobjedu proslavljen je 1. maj*, 51, 6. V, str. 1.

¹⁸² Pipo (Vlado Nikšić), *Povodom Prvog maja na Sušaku*. Primorski vjesnik, 5, maj 1943, str. 10—12.

Prvomajska proslava započela je akcijom-sabotažom u tvornici papira, gdje je zapaljeno jedno odjeljenje i izgorjelo. Šteta se cijeni na 5 miliona lira.¹⁸³ Grad je bio ispisan narodno-oslobodilačkim parolama i djeljeni su letci. Za proslavu 1. maja narod je pekao kolače, sakupljao limune za našu bolnicu (Drežnica),¹⁸⁴ a A. F. Ž. je sakupila za naše borce 13.040 cigareta i 9.000 Kuna kao dar za 1. maj. Limuna je sakupljeno oko 30 kila.

Okupator bijesan radi uspjelih naših akcija vršio je na dan prvog maja pojačani teror nad stanovništvom prisiljavajući ga da pozdravlja fašistički, ćušajući ljude i udarajući ih sa gumenim žilama. Bilo je i apšenja. Točnih podataka nemamo, ali prema nepotpunim podacima oko 70 ljudi i omladinaca. Uhapšen je oijeli sedmi razred gimnazije.¹⁸⁵

Kotarić Crikvenica: U kotaru Crikvenica postoji: I. K. N. O. O. od 6 članova, 7 općinskih i to: Grižane od 6 članova, Belgrad od 4 člana (jedan je uhapšen), Kostelj 4 člana, Sušik 5 članova (3 uhapšena), Drivenik 5 članova (4 uhapšena), Križišće 6 članova, Lič 5 članova. Mjesnih 3: Selce od 5 članova, Crikvenica od 5 članova u formiranju, Kraljevica 3 člana...¹⁸⁶

3.

27. lipnja 1943.

Inicijativni odbor za osnivanje Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje izvještava Izvršni odbor ZAVNOH-a o radu Odbora od početka lipnja mjeseca

Inicijativni Okružni N. O. O. Hrv. Primorja

Broj: 96. —¹⁸⁷

27. lipnja 1943. g.

Izvršnom odboru Z. A. V. N. O. H.-a

Šaljemo Vam izvještaj o radu ovog odbora od početka lipnja.

---

¹⁸³ Usp. *Sušačka tvornica papira u plamenu*. Primorski vjesnik, I, 51, 6. V 1943, str. 2; Danilo Klen, *Tvornica papira Rijeka, 1971*, str. 89.

¹⁸⁴ Jela Jančić Starc, *Vojnopartizanska bolnica u Drežnici 1942—44*. Zagreb 1971.

¹⁸⁵ Vilko Grbac, *Sedamdeset godina rada gimnazije u Sušaku (1896—1960)*. U: Gimnazija »Mirko Lenac«, Rijeka 190, str. 42—43.

¹⁸⁶ Zahvaljujem prof. dr Olegu Mandiću, redovnom profesoru Pravnog fakulteta u Zagrebu, na ustupljenom tekstu; dokumenat je izvornik, strojopis, 1 strana, 1 list, bez završetka. Rimske brojke, s lijeve strane, dopisane su rukom, tinta (crnilo).

¹⁸⁷ Broj je dodan rukom, tinta (crnilo).

Poslije zasjedanja Zavnoha¹⁸⁸ sastali su se novi članovi ovog odbora, pošto su bivši članovi: Toma Stružić i Milan Mataija otišli na nove dužnosti. Ovaj se odbor sastoji od 5 članova, i to: Albaneže Branko, vjećnik Zavnoha, Barbalić Ivan, vjećnik Zavnoha, Petar Komadina, vjećnik Zavnoha, Ivan Radetić, šumarski inženjer iz Novog i Frane Starčević, seljak iz Liča i bivši politički komesar bataljona »Matija Gubec« Na svojoj prvoj sjednici odbor se je konstituisao ovako: Predsjednik: Pero Komadina, tajnik: Ivan Barbalić, blagajnika zasad nismo odredili. Prema uslovima rada u našem terenu rasporedili smo dužnosti članova odbora po kotarevima, i to: u kotaru Kastav djelovat će drug Ivan Radetić, u kotaru Sušak i gradu Sušak drug Albaneže Branko, u Kotaru Crikvenica i Krku drug Barbalić Ivan, a u Kotaru Novi drugovi Petar Komadina i Frane Starčević, jer tu imamo oslobođeni i neoslobođeni teritorij. Posebnu pažnju posvetiti ćemo oslobođenom teritoriju, pa će na tom terenu djelovati drug predsjednik, koji je rodom sa tog terena i kao bivši komandant mjesta Krmpote Ledenice poznaje najbolje taj teren.

Političko-administrativni sektor:

a. Oslobođeni teritorij: Na oslobođenom teritoriju imamo 4 općinska N. O. O. Kotarski plenum sastoji se od članova sa oslobođenog i neoslobođenog teritorija. Kako su iz izvršnog kotarskog N. O. O.-a za Novi otišli predsjednik i tajnik na novu dužnost, zaključili smo na sastanku zadnjeg plenuma da se održe izbori i za općinske odbore i za delegate za kotarski plenum, pošto dosad uopće nisu vršeni izbori.¹⁸⁹ O tom smo Vam već poslali dopis.

b. Neoslobođeni teritorij: Na neoslobođenom teritoriju imamo formirano 4 kotarska inicijativna odbora (Kastav, Sušak, Crikvenica i Novi). Još nisu formirani na Krku i Senju. To ćemo nastojati učiniti u najskorije vrijeme. 2 mjesna N. O. O. (Sušak i Crikvenica); 9 općinskih (Hreljin, Grižane, Kostelj—Kamenjak, Tribalj, Belgrad, Križiće, Lič, Drivenik, Bribir), 60 seoskih; 8 rajonskih, i 22 akciona odbora. U Istri ima oko 100 N. O. O.-a. Kad dobijemo izvještaj poslati ćemo Vam. Kad prilike dozvole otići će u Istru jedan član našeg Okružnog N. O. O.-a i tamo formirati kotarske, učvrstiti seoske, općinske i mjesne i ako je

---

¹⁸⁸ O radu Prvog zasjedanja ZAVNOH-a javnost u Primorju obaviještena je i preko štampe; tako je objavljen članak *Osnovano je Zemaljsko Antifašističko Vijeće Narodnog oslobođenja Hrvatske*. Primorski vjesnik, 59, 21. VI 1943, str. 1 i 2; *Prvi put u svojoj povijesti narodi u Hrvatskoj stvorili su svoje pravo narodno predstavništvo — ZAVNOH*. Primorski borac, II, 6—7, lipanj-srpanj 1943, str. 5—9. U radu zasjedanja (13. i 14. lipnja) sudjelovalo je više Primoraca. Popis vijećnika iz Primorja v. ZAVNOH 1, n. dj., str. 212—214, 223 i 639—641. Na zasjedanju su govorili Šimun Marušić i Ivan Barbalić (isto izd., str. 204—205). Usp. i bilj. 98.

¹⁸⁹ V. tekst na koji se odnose bilj. 69, 100, 205, 268 i 275. Prema sjećanju (god. 1975) Ivana Radetića Ferde do izbora je ipak došlo već u proljeće 1942. godine.

pravilno Okružni za Istru.¹⁹⁰ Pišite nam da li bi to bilo pravilno. U kotaru Senj nalaze se još 4 odbora u Krasnom ali mi s tima odborima zasad nemamo nikakve veze. Nadamo se da ćemo ih u najskorije vrijeme uspostaviti.

Radi što bolje organizacije Narodno oslobodilačkih odbora i bolje saradnje i povezanosti medju seoskim, općinskim, kotarskim i okružnim N. O. O.ima, odlučili smo da se odmah održe kotarske konferencije. 29 ov. mj. održati ćemo kotarsku konferenciju za Crikvenicu. Sa tih konferencija poslati ćemo Vam zapisnike, pa ćete na taj način imati najbolji uvid u rad N. O. O.-a na našem terenu.

U organizaciji N. O. O.-a nastale su promjene u toku ovog mjeseca radi hapšenja, koja je vršio okupator. Naročito u gradu Sušaku, gdje su uhapšeni mnogi drugi, pa i sam tajnik Mjesnog N. O. O.-a, pa smo duže vremena bili od njih odsječeni. Sad smo opet uspostavili vezu. Uza sve to mobilizacija se sprovodi i dolaze danomice novi ljudi u NOV.

Isto je tako uhapšen cijeli odbor u Benkovcu i Kraljevici i 1 odbornik N. O. O.-a Zlobin.

Politička situacija:

1. Okupator: Od početka ovog mjeseca okupator je pojačao teror, naročito prije odlaska fašističke milicije u Italiju (radi unutarnjih trzavica). Fašisti su pri odlasku napravili na nekoliko mjesta pogrome. Tako su u Kastvu streljali 12 ljudi u Sv. Mateju, a poslije toga su svu djecu prisilili da im mašu cvijećem pri odlasku i to su fotografirali.

U dva su navrata noću dolazili u selo Benkovac, Brdo i Draga (kotar Sušak). Pucali su po selima topovima i bacačima iz Fužina, pohapsili sve muškarce izmedju 15 i 65 godina i nekoje žene. Jednog su čovjeka streljali na mjestu u Benkovcu i zapalili jednu kuću u kojoj su navodno našli jedan letak u svinjcu. Kasnije su nekoje pustili, a ostalo ih je još 10 u zatvoru u Fužinama.

Sličan prepad izvršen je na Selo Sv. Jakov Šiljevica. Tu je jedan talijanski finans htio pobjeći u partizane i sakrio se u obližnjoj šumici. Kad su Talijanske vojne vlasti primjetili, opkolili su cijelo selo, pronašli u šumici Talijana i kao »pomagače« u bjegstvu pohapsili sve muške stanovnike. Talijanski se je finans hrabro držao na preslušanjju. Otvoreno je izjavio da je htio da ide u šumu, da se bori protiv fašizma, koji je upropastio talijanski narod. Nije priznao nikakve veze sa N. O. O.-om. Drugi je dan streljan u Crikvenici. Pohapšenim ljudima predlažu da idu u Pavelićevu vojsku pa će ih onda pustiti na slobodu.

21. VI. su opet Talijanski vojnici blokirali Šmriku. Pohapsili sve muškarce od 20—50 godina. Istog su ih dana pustili. Zadržali su samo one

---

¹⁹⁰ U to doba se u Istri nalazio Silvo Milenić Lovro, predstavnik OK KPH za Hrvatsko primorje (P. Strčić, *NOP*, n. dj.); Okružni NOO za Istru osnovan je potkraj kolovoza 1943. godine (Mario Mikolić, *Istra 1943*. Časopis za suvremenu povijest, V, 3, Zagreb 1973, str. 66).

koji su imali poziv za vojsku i drugoga dana su ih pod pratnjom žandarmerije odveli u Karlovac. Tačan broj neznamo.

Dva puta su naši politički radnici naišli na zasjede Talijana. Na Tuhobiću na zasjedi ubijena su tri druga, a tri su zarobljena. Među njima je zarobljena i jedna omladinka, koja je kriva — tako izgleda — za provalu na Sušaku. Ostala dvojica su bili mobilizirani, koji su pušteni na slobodu. Priča se da su im talijani rekli, ako žele opet u partizane, neka sobom povedu i svoje familije. U drugoj zasjedi teže je ranjen u nogu jedan omladinac. On se nalazi u našoj Vojno-partizanskoj bolnici,¹⁹¹ pošto su ga spasili ribari.

Na Rijeci je Prijeki sud osudio 4 Krčana na kazne od 2—5 godina, radi pomaganja partizana. Dva su puštena na slobodu, a Ivan Barbalić (član ovog odbora — dodano rukom, crnilo, P. S.) je in contumacian osudjen na smrt.

U Primorju se osjeća stalno kretanje talijanske vojske prema Senju i natrag. Konjica koja je stradala u borbi s našom NOV nalazi se na oporavku u okolici Sušaka. Vojnici pričaju da im je bilo zlo na putu, pa da su »tamo« i žene prema njima vrlo zle. Talijanski vojnici su jako potišteni, a ljudi koji dolaze sa Sicilije pričaju, da je već sve uništeno: nema vode i šire se zarazne bolesti.

2. H. S. S. Osjeća se življa djelatnost HSS-ovaca. Na Sušaku da bi stekli simpatije naroda, organiziraju pomoć interniranima. Mi smo u našoj štampi pisali o tome.

U kotaru Crikvenica aktivan je bivši zastupnik Franjo Borić. Bio je u mjestu Driveniku i Hreljinu. Na Hreljinu se je sastao sa dr Kaftanićem, lječnikom, koji inače daje pomoć i lijekove za partizane. O čemu se je razgovaralo nismo doznali. Poslije prepada na Sv. Jakov izdali su letak, koji nismo mogli dobiti radi prekinute veze.¹⁹²

3. Bje logardejci su također aktivni u Sušaku. I oni organiziraju pomoć porodicama interveniranih. Tu pomoć organiziraju činovnici Gradskog poglavarstva Sušak. Akciju predvodi senator Cuculić. Na Trsatu je djelio pomoć činovnik Borčić, a u Podvežici glavar zemljišne zajednice Ante Matković. Za Podvežicu smo dobili popis obitelji kojima su namjeravali dati pomoć s primjedbama Cuculića sa strane: koliku pomoć i tko je iz te familije interniran. Taj popis prilazemo.

I oni su izdali nekoliko letaka. Izdaju redoviti: »Četnik« i »Jugoslavenski legionar«. Letke i časopise su nam poslali iz Sušaka, ali mi ih nismo primili. Ali ta propaganda nema djelovanja na široke mase. Herojska borba naše NOV u Lici i na Vratniku zadivljuje narod Hrvatskog primorja.¹⁹³

¹⁹¹ V. bilj. 184.

¹⁹² Usp. Primorski vjesnik, I, 50, 4. V 1943, str. 2, i bilj. 171.

¹⁹³ Usp. *Četnička razbojstva u Hrvatskom primorju*. Primorski vjesnik 55, 27. V 1943, str. 2; N. Crnković, *Političke prilike, n. dj.*, str. 136—137.

Gospodarski sektor

Narod još uvijek kuburi sa hranom, ali već ima dovoljno zelenog povrća, pa je kriza prebrodjena. Narod se ispomaže na taj način da od mlijeka pravi maslo, i to na neoslobodjenoj teritoriji zamjenjuje za sol, cigare i drugo i te artikle opet nosi u Drežnicu, Brlog, Plaški i drugamo i mijenja za hranu. Na ovaj način odlazi sa našeg oslobođenog teritorija 200 litara masla na tjedan na neoslobodjeni teritorij. Ogromna šteta. Radi toga smo odlučili da organiziramo jedan centar za razmjenu kojega ćemo snabdjevati sa solju, cigarama i cigaretama i mi ćemo nastojati preuzeti sve to maslo i na taj način zadržati na oslobođenom teritoriju. Doći će i žetva, pa će narod manje trebati zamjenu.

Da bi osigurali kosidbu za partizanske i siromašne porodice organiziramo radne grupe za kosidbu.

Podatke za sjetvu dali smo u izvještaju na zasjedanju Zavnoha.¹⁹⁴

Prošli tjedan izvršena je akcija na autobus Primorskog autobusnog poduzeća. Autobus je zapaljen.¹⁹⁵

Socijalno-politički sektor

Imamo jedan dječji dom. U njemu je 25 djece i 6 majki. Stanje je dosta teško radi prehrane. U domu su se pojavile i ospice, tako da su gotovo sva djeca oboljela. Dom je premalen, jer je bio predviđen za najviše 15 djece. Zato sada moramo graditi novu baraku, a velika je oskudica na radnoj snazi radi početka kosidbe i radi vojnih potreba. Nadzor vrši Okružni odbor AFŽ za Hrvatsko Primorje.¹⁹⁶

Pomaganje partizanskih porodica vrši se preko seoskih odbora, koji nam ne šalju o tome podatke. Odbori organiziraju obradnjivanje zemlje tih porodica, a sada će se organizirati i kosidba za te porodice. Rekvirirane hrane se u prvom redu daju za partizanske i one porodice koje nemaju nijedne krave.

U gradu Sušaku djeli se mjesečno do 14.000 lira porodicama interniranih.¹⁹⁷

Ovaj Okružni je u par navrata dao pomoć porodicama za liječenje bolesnih partizana u visini od 9.000 kuna.

---

¹⁹⁴ U ime Hrvatskog primorja govorili su Šime Marušić i Ivan Barbalić (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 204—205). Usp. upute za žetvu u istom izd., str. 231—232.

¹⁹⁵ Usp. *Kažnjeni izrabljivači naroda*. Primorski vjesnik, 61, 24. VI 1944, str. 2.

¹⁹⁶ *Dječji dom za Hrvatsko Primorje*. Primorski borac, 5, maj 1943, str. 22.

¹⁹⁷ Uz ovaj izvještaj sačuvan je i popis onih kojima je dodijeljena novčana pomoć.

Zdravstveni sektor

Epidemija pjegavog i trbušnog tifusa prenjeta je i na naš teren preko izbjeglica Primoraca. Dosad imamo registrirano 34 slučaja toga oboljenja. Mrtvih imamo 6. U logorima je zaraza prestala, ali su se u zadnje vrijeme pojavili nekoji slučajevi na oslobodjenom teritoriju medju civilnim pučanstvom. Preduzete su hitne mjere raskuživanja i krečenja. Kreč je stavila na raspoloženje Komande mjesta Krmpote Ledenice.

Ostalih oboljenja nije bilo osim nešto gripe.

Propagandni sektor

U toku ovog mjeseca izlazi dva puta nedeljno »Primorski vjesnik« u 1750 primjeraka. U zadnjih 15 dana izdali smo tri talijanska letka, koja smo Vam već poslali. Danas izdajemo letak za mobilizaciju svih primoraca od 1901 godine dalje kao odgovor na Pavelićevu mobilizaciju, koju je danas objavio u kotaru Crikvenica. Uspjeh mobilizacije javiti ćemo Vam.

»Primorski Borac« izdat ćemo početkom srpnja kao dvobroj za lipanj i srpanj.¹⁹⁸

»Vjesnika« dobivamo malo za naše potrebe, jer opskrbljujemo Istru i Cres.

Neprijateljsku štampu šaljemo Vam sa prekidima, radi prilika u kojima radimo. Organizirali smo dobivanje štampe preko jednog N. O. O.-a, a sada je uhapšen, pa sad moramo preko drugog. Isto tako letke poslane iz Sušaka nismo dobili. Valjda su putem nestali.

Najnoviji Poslovník umnožili smo u 105 primjeraka. Jedan primjerak prilažemo.¹⁹⁹

Dopisnička nam je služba najslabija točka. Ima tome više razloga, a jedan od najglavnijih, što se svi nalazimo stalno na terenu. Do terena treba pješaćiti najmanje po tri sata. Održi se sastanak, pa opet natrag. Tako se izgubi noć. Sutradan opet i čovjek nema ni vremena ni pogodnih prostorija za pisanje. Međutim stavili smo u zadatak svim članovima Okružnog odbora, da za »Vjesnik« sa svog terena napišu po jedan članak mjesečno.

Prosvjetni sektor

Dosad su na našem oslobodjenom teritoriju redovito djelovale 2 škole, i to u općini Krmpote u selima Javorje i Luka. Djeca dolaze u školu

---

¹⁹⁸ O primorskoj štampi usp. Vinko Antić, *Štampa narodnooslobodilačkog pokreta u Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i Istri. Prilog o radu tehnika, štamparija i izdavanju listova*. Jadranski zbornik I, Rijeka—Pula 1956.

¹⁹⁹ Vjerojatno se odnosi na »Poslovník o radu Narodno-oslobodilačkih odbora« koji je ZAVNOH donio 14. lipnja 1943. (*ZAVNOH I*, n. dj., str. 224—230).

svaki drugi dan, jer je samo jedan učiteljska sila. Obuka se vrši popodne od 1 do 4 sata. Vrijeme, kad je stoka radi vrućine u štali, pa djeca imaju vremena. Škole su u hladovini, pa djeca ne osjećaju vrućinu.

Slijedećih dana otvaramo dvije škole, i to jednu u Mataija Dragi općina Ledenice a drugu u Zagonama. I za ove dvije imamo samo jednu učiteljsku silu, pa će se i ovdje obuka vršiti svaki drugi dan. Poteškoća je sa prehranom učitelja. U Zagonima je to glavna zapreka.

Za petu školu u Beronjici biti će otvorenje, kad se dovrši školska prostorija, koja je već skoro gotova.

Za neku djecu doznali smo da ne idu u školu, jer nemaju u čemu. Naprosto su gola. U toku 10 dana moramo obući tu djecu, da i ona mogu polaziti školu.

I ako su teške prilike i uslovi pod kojima radimo, nastojimo i nastojati ćemo da sve te poteškoće svladamo vlastitim snagama. Molimo Vas da nam savjetima i oštrom kritikom pomognete u našem radu.

— O —

U našem političkom radu mnogo nam smetaju pojedini partizani-kuriri, koje vojni štabovi šalju na naš teren, da im nabavljaju razne stvari, a naročito cigarete. Mi smo se obratili svim vojnim štabovima da sve narudžbe upućuju na ovaj odbor, a mi ćemo sve narudžbe najbrže izvršiti. Jasno je da mi ne možemo više puta odmah izvršiti narudžbu, jer prenos iz Sušaka ili Kastva nije tako jednostavan, a često se i veza provali, pa se mora druga uspostaviti i narudžba zakasni. Isto tako nismo u stanju da nabavljamo desetke tisuća cigareta, i to čisto iz tehničkih razloga, jer bi tada morali samo zato organizirati desetak ljudi, koji (bi — nedostaje, P. S.) prenosili taj duhan. A treba organizirati i prenos lijekova, obuće, odjeća, privatnih paketa za partizane, hranu, potrebštine za vojne tehničke radionice, papir i dr. To sve zahtjeva i vremena i ljudi, a mi malo raspoložemo sa ljudima. Zato ne smiju biti štabovi nervozni, ako cigarete ne stignu na vrijeme. Prošli tjedan poslali smo i razdijelili 7.000 cigareta.

Naročite smetnje čini nam na terenu kurir-nabavljač XIII divizije zvan dimnjačar. On se drsko ponaša. Neće da spava u logoru, nego se skita po neoslobodjenim selima. Svašta priča. Puca po šumi. Uopće pravi zbrku na terenu. Naprasit je. Narod iz pozadine nas moli da ga ne puštamo na teren, jer ga se ljudi plaše, jer je neoprezan. Može svojom neoprežnošću provaliti i ljude i naše veze. Mi ćemo biti prisiljeni, ako se ne popravi, a to se neće, jer već s njim imamo gorka iskustva, da ga uapsimo i stražarno sprovedemo u njegovu komandu. Samo obzir prema našoj NOV i njezinom ugledu u narodu nas odvraća da to ne učinimo. Mi smo o tom poslali izvještaj i štabu XIII divizije, pa Vas molimo da nas i Vi svojim autoritetom u tome poduprete. Naši su podaci točni. U to

možete biti stoposto uvjereni. N. O. O. Praputnik moli nas da ga ni pod kojim uslovima ne puštamo u njihovo selo.²⁰⁰

Isto tako se osjeća potreba vojničkih akcija na našem terenu. Kotarski N. O. O. Kastav moli da na njihov teren dodje jedan bataljon boraca na desetak dana, da izvrši neke akcije. Oni su osigurali hranu za taj bataljon. Ako ne bi bio moguć bataljon, onda barem jedna četa dobro naoružana. Mi ćemo se obratiti na štab naše divizije i nadamo se da će se udovoljiti tome našem zahtjevu, ako vojno — politička situacija to dozvoljava. Akcija na bivšoj talijansko-jugoslavenskoj granici odjeknula bi duboko kod naroda Istre i anektiranog djela Hrv. Primorja. Talijani se šeću po našem terenu, kao da nema partizana, a to slabo djeluje na moral naroda.

Obavjestit ćemo Vas mi o tome, kad nam pošalje odgovor štab XIII divizije.

Isto tako molimo Vas da nam pošaljete barem 500 komada priznanica, jer u pomanjkanju istih gubimo na desetke hiljada novca mjesečno. Okružni N. O. O. za Gorski kotar nije nam poslao priznanice koje ste njima poslali za njih i za nas.

Danas smo primili 20.000 kuna i 1.000 lira. Odmah Vam šaljemo indigo papira običnoga i dve mape kemijskoga. Javite nam otprilike koju količinu bi trebali, pa ćemo naručiti. Papira momentano ne možemo slati, jer ga ni sami nemamo radi provale na Sušaku, ali se nadamo da ćemo najskorije opet dobiti veće količine čim uspostavimo čvršću vezu sa Sušakom. Ostale stvari ćemo naručiti i odmah kad stignu poslati vam.

Kante za benzin još nisu stigle. Izgleda da su na putu. Dostavnicu smo već primili.

Došao je jedan stariji drug iz Istre, koji je bio član N. O. O.-a u Pazinu. Njega se predlaže za Zavnoh, jer je popularan kod naroda. Nalazi se na punktu Sušak. Mi smo ga pozvali kod nas i ako bi bilo potrebno, poslali bi ga i do Vas.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR
ZA HRVATSKO PRIMORJE²⁰¹

Čita²⁰²

Za Okružni N. O. O.

Tajnik: Ivić²⁰³

---

²⁰⁰ Usp. idealiziranu sliku »Dimnjačara«: Veljko Kovačević, *Kapelski kresovi*. Zagreb 1963.

²⁰¹ Okrugli pečat, u sredini petokraka zvijezda.

²⁰² Tri nečitka parafa.

²⁰³ Ivan Barbalić. — Sign. AH, ZAVNOH (ONG) — 14/32—1944, 12, 17, izvornik, pečat, potpis, strojopis, 6 strana, 3 lista.

27, 28. i 29. srpnja 1943.

Zapisnik sjednice Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

ZAPISNIK

sastanka Okružnog Narodno Oslobodilačkog Odbora za Hrv. Primorje održanog 27, 28 i 29 srpnja 1943 g.

Prisutni: Predsjednik, Petar Komadina, tajnik Barbalić Ivan, odbornici: Ivan Radetić, Frane Starčević i Branko Albaneže.

Dnevni red:

1. Politička situacija po kotarevima
2. Organizaciono stanje odbora
3. Gospodarsko stanje i pitanje nabavki za razne institucije
4. Mobilizacija
5. Prosvjeta
6. Socijalno politički rad
7. Propaganda

I. Predsjednik otvara sastanak i sam počinje da iznaša političku situaciju u kotaru Novom. Narod, iako je gotovo sto posto raspoložen protiv okupatora i domaćih izdajnika, nalazi se pod uticajem neprijateljske propagande uslijed slabog upravo nikakvog političkog djelovanja odbora.²⁰⁴ Narod je prisiljen radi nestašice živežnih namirnica da si na neoslobodjenoj teritoriji nabavlja sol, duhan i drugo, koje stvari zamjenjuju na oslobodjenom dijelu Gorskog Kotara i Like. Na taj način dolazi u dodir sa neprijateljima Narodne Oslobodilačke Borbe i talijanskim okupatorom, koji nastoji iskoristiti teško ekonomsko stanje našeg naroda i pokušava da ga preko svojih agenata navede da dezertira. Ta neprijateljska akcija uspjela je bila u mjesecu maju i nekoliko familija je dezertiralo iz Krmpotske općine (Alana), a dvadeset familija iz općine Zagona. Razlog je teško ekonomsko stanje i prijetnje neprijateljskom ofenzivom. Sada međutim pokušavaju da se vrate opet k nama.

Na oslobodjenoj teritoriji sprovedeni su izbori.²⁰⁵ Tu je isto u selu Beronjici došla do izražaja neprijateljska propaganda i narod toga sela nije htio da bira kandidate predložene od izborne komisije. Istina kriv-

²⁰⁴ Usp. *Protiv birokracije*. Primorski vjesnik, I, 52, 8. V 1943.

²⁰⁵ Usp. *Važan dan u životu oslobodjenog dijela Hrvatskog primorja*. Primorski vjesnik, 67, 15. VII 1943, str. 1; *Održani su prvi slobodni izbori*. Isto izd, 69, 22. VII 1943, str. 2. Održavanje izbora zapravo je ZAVNOH bio predvidio tek za jesen, poslije završetka žetvenih radova (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 264). Usp. i tekst u uvodu na koji se odnose bilj. 69 i 100, te tekst na koji se odnosi bilj. 189, 268 i 275.

nja je i na nama, tj. na izbornoj komisiji koja nije dobro sprovela izbornu kampanju i nije uopće popularizirala svoje kandidate, nego ih je bez predhodnog obavještenja naroda, predložila narodu na biranje.

Neprijateljski elementi su tu pogrešku iskoristili i proturili u narod kako im se hoće naturiti odbornike. Narod je promjenio u Beronjici kandidate predložene od izborne komisije i izabrao druge. I u drugim općinama je došlo do neprimanja nekih kandidata, ali to nije bilo u tako oštroj formi, kao u Beronjici. Drugu pogrešku je izborna komisija počinila u tome što nije sprovela seoske izbore. Tu smo zapravo svi pogriješili, jer smo zauzeli nepravilno stanovište da nije potrebno birati seoske odbore, jer su sela malena. Međutim proučavajući uredbu o narodnoj vlasti i izborima²⁰⁶ došli kasnije do zaključka da je potrebno za svako selo birati povjerenika pa nebi došlo do nekih nesporazuma sa narodom. Izborna komisija je stala na stanovište da se mora birati općinski odbor tako da za svakog kandidata glasa cijela općina, kako je i ispravno. Međutim narod svakog sela htio je da za sebe bira posebno svoga odbornika. Da se je sprovelo izbore za seoske povjerenike nebi došlo do toga natezanja.

Uspjeh izbora je ipak velik, jer je narod živo sudjelovao i pokazao veliki interes, a i mi smo stekli iskustvo za buduće. Izborima je sudjelovalo oko 80% pučanstva, a što je od važnosti sudjelovale su žene i omladina.

Novi odbornici su mladi i neiskusni i treba im ukazati svu moguću pomoć, pa ćemo moći bolje djelovati politički na narod.

Na neoslobodjenom teritoriju ovog kotara osjeća se djelovanje HSS-a, koji su organizirali dezertiranje naroda iz Zagona (Kraljić, Hranilović, Velčić i Mudrovčić).

Belogardijskih četničkih elemenata nema.

Treba pojačati rad i na oslobodjenom i neoslobodjenom teritoriju, jer je političko djelovanje dosada bilo vrlo maleno i manjkavo. Garancija za uspješan politički rad je u aktivnosti i pomoći članova Okružnog N. O. O.-a.

K o t a r C r i k v e n i c a : Drug Ivić iznaša političku situaciju u kotaru Crikvenici.

Zadnji mjesec okupator pokušava da sprovede mobilizaciju za Pavelića, samo vrlo oprezno, bojeći se da narod od straha nebi otišao u partizane. Tako sad u jednom mjestu odvede nekoliko, sad u drugom. Naš pokušaj sa mobilizacijom u nekim selima nije za sada uspio, jer još uvijek vjeruju da će se izvući iz rata pojedinci. U nekim mjestima bila su i hapšenja, ali bez nekog sistema. U Kraljevici uhapšeni su svi odbornici ali ne kao odbornici.

---

²⁰⁶ Vjerojatno se misli na Naredbu o izborima za NOO-e koju je u rujnu 1942. izdao Vrhovni štab NOV i POJ (Leo Geršković, *Dokumenti o razvoju narodne vlasti*, Beograd 1948, str. 65—83) ili na Direktivno pismo Centralnog komiteta KPH o izborima za NOO-e iz početka 1943. (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 264).

Aktivnost HSS-a u prošlom mjesecu nije bila velika. Borić je doduše posjetio neka mjesta (Drivenik) i tu bi on još mogao naći nekog uporišta. U samu Crikvenicu došao je neki Cvijić, knjižar iz Zagreba, navodno poznati komunista iz Zagreba i on zajedno sa doktorom Jančikovićem djeluje vrlo aktivno. Njihova štampa nam nije došla u ruke.

U Grižanama, u mjestu Saftići postoji neka grupa vezana sa HSS-om, koja se neprestano izražava protiv partizana i Narodno Oslobođilačke Borbe (Andrijaš, Balas i Tulić). U Liču, a i u ostalom kotaru djeluju nepovoljno dezerteri iz NOV. Tri su se iz Liča vratila.

K o t a r S u š a k: Drug Baldo iznaša političke prilike u kotaru Sušak.

Zadnji međunarodni događaji: iskrcavanje saveznika na Siciliji²⁰⁷ i propast njemačke letnje ofenzive na Istočnom frontu²⁰⁸ djeluje povoljno na političke prilike u kotaru. Naročito je povoljno odjeknula Ruska protuofenziva i protuofenziva naše NOV u Bosni²⁰⁹ na raspoloženje naroda.²¹⁰ Međutim narod još nije dovoljno upoznat sa našom političkom linijom pa je potrebno da se u tom smislu povede jača akcija. Narod zna za NOO-e i odbornike i kao takovih sluša i ima u njih povjerenja.

Što se tiče djelovanja HSS-a u samom Sušaku, Vrkljan održava u svom stanu sastanke, ali im sadržaja neznamo. U kotaru (se — precrtano, op. P. S.) zasad nije bilo veće djelatnost, ali u Hreljinu i Praputnjaku se osjeća rovanjenje Čopa i Frančiškovića.

U Sušaku četnici pod vodstvom Kraljete, Jokića i Frančića djeluju kao jugoslavenska revolucionarna organizacija (Jurepoa).²¹¹

Medjutim narod je politički naš, a to se osjeća po mobilizaciji koja se neprestano sprovodi. U mjesecu srpnju mobilizirano je u kotaru Sušak 110 boraca, a nadamo se još više.

Poslije kosidbe biti će jača mobilizacija u Hreljinu, barem se nadamo.

Političku situaciju u k o t a r u K a s t v a iznio je drug Ferdo.

Kotar Kastav možemo podijeliti u dva sektora međusobno različite: Kastavštinu i Grobinštinu. Dok je u Kastavštini naša organizacija prodrla gotovo u sva sela osim u Studenu, Grobinština je organizaciono slabije obuhvaćena. U Kastavštini se uopće ne osjeća rad ili političko djelovanje narodnih neprijatelja. U Grobinštini nasuprot osjeća se taj rad. Marijo Šarinić drži sastanke i nastoji predobiti ljude za sebe djeleći pomoći interniranim porodicama. Kod toga strogo pazi da nebi tu pomoć dao porodicama narodnih boraca. U selu Pašac dao je 3.000.— Lira. Navodno ima za djeljenje 300.000.— Lira.

²⁰⁷ Maršal Montgomery, *Memoari*. Zagreb 1960, str. 145 i dalje.

²⁰⁸ G. K. Žukov, *Uspomene i razmišljanja*. Beograd 1969, str. 563—564 i na drugim mj.

²⁰⁹ Vlado Strugar, *Jugoslavija 1941—1945*. Beograd 1969, str. 187 i dalje; Jovan Marjanović i Pero Morača, *Naš oslobođilački rat i narodna revolucija 1941—1945*, Beograd 1958, str. 227 i dalje.

²¹⁰ Usp. članke u Primorskom vjesniku, I, 66, 12. VII 1943, str. 1, i u slijedećim brojevima.

²¹¹ Usp. N. Crnković, *Političke prilike*, n. dj., str. 136—137.

Grabar mlađji, sin vodje HRS-a pokušava da organizira HSS i u tom smislu djeluje.

Za kotareve Senj i Krk nemamo podataka.

II. ORGANIZACIONO STANJE NOO-a

Kotar Novi:

Oslobodjeni teritorij:

Na oslobodjenom teritoriju postoje 4 općinska NOO-a Krmpote, Ledence, Zagone i Bribir. Ovi su odbori izabrani na posebnim izborima.

Krmpote sa 7 članova, Ledence sa 8 članova, Zagone 5 članova i Bribir 4 člana.

Neoslobodjeni teritorij

NOO Novi jedan odbor sa 5 članova drugi NOO Novi ima 7 članova. NOO Povile ima 3 člana. Općina Bribir ima 10 NOO-a svaki 3 člana.

Prema tome ima u kotaru Novi 4 općinska NOO-a, a 13 seoskih.

Za oslobodjeni i neoslobodjeni teritorij postoji zajednički kotarski NOO koji broji 10 članova.

Pred nas se postavlja problem da posvetimo u organizacionom pogledu veću pažnju na neoslobodjenom teritoriju i da u mjestima u kojima još nema NOO, da ga osnujemo, a to su: Sibinj, Smokvica, Klenovica i Ledence.

Kotar Crikvenica

Samo neoslobodjeni teritorij:

1. Mjesni NOO Crikvenica sa 7 članova, i dva rajonska sa 7 članova.
2. Mjesni NOO Selce sa 5 članova, 3. NOO-a Sv. Jelena sa 7 članova,
4. NOO-a Grižane 3 člana.

5. NOO-a Mavrići sa 5 članova. NOO Miroši-Saftići 3 člana, 7. NOO-a Kostelj-Kamenjak 6 članova, 8. NOO Belgrad sa 6 članova, 9. NOO Tribalj sa 5 članova, 10. NOO Drivenik sa 5 članova, 11. NOO Klarići sa 5 članova, 12. Križišće-Dol sa 6 članova, 13. NOO Šmrika sa 5 članova, 14. NOO Lič sa 5 članova.

Kotarski NOO ima 7 članova.

Kotar Krk

Samo neoslobodjeni teritorij.

1. NOO Dobrinj 4 člana, 2. NOO Šilo 4 člana, 3. NOO Polje 5 članova,
4. NOO Zupanja 3 člana, 5. NOO Čižići 3 člana, 6. NOO Sv. Ivan 4 člana;
7. NOO Kras 4 člana, 8. NOO Gabonjin 5 člana, 9. NOO Rasopasno 4 člana,
10. NOO Dubašnica Općinski NOO sa 4 člana, 11. NOO Zidarići 4 člana,
12. NOO Poljica 4 člana, 13. NOO Krk 4 člana.²¹²

---

²¹² Usp. Lj. Karabaić, Otok Krk u NOR-u, n. dj.

Kotar Sušak

Samo neoslobodjeni teritorij.

1. NOO Bakar I. ima 5 članova, 2. N. O. O. Bakar ima 4 člana, 3. NOO Kostrena I. ima 5 članova, 4. NOO Kostrena II. ima 4 člana, 5. NOO Draga sa 4 člana, 6. NOO Škrljevo sa 5 članova, 7. NOO Sv. Kuzam sa 2 člana, 8. NOO Kukuljanovo sa 4 člana, 9. NOO Krasica sa 4 člana, 10. Praputnjak NOO sa 3 člana, 11. NOO Meja sa 2 povjerenika, 12. NOO Hreljin I. sa 5 članova, 13. NOO Hreljin II. sa 5 članova, 14. Općinski NOO Hreljin sa 4 člana, 15. NOO Zlobin sa 6 članova, 16. NOO Fužine sa 6 članova, 17.^{212a} 3 akciona odbora sa 10 članova, 18. Vrata sa 4 člana, 19. NOO Slavica 1 povjerenik, 20. Vrata 3 akciona odbora sa 9 članova, 21. NOO Benkovac sa 3 člana, 22. NOO Skrebutnjak sa 4 člana. U formiranju NOO u Plosnama i Ponikvama.

Kotarski NOO ima 7 članova.

Grad Sušak

1. Mjesni NOO ima 4 čl.,	2. NOO za rajon ²¹³ Centar sa 3 čl., a. 6 NOO-a sa 25 čl. b. 12 AO sa 33 čl.	3. NOO za rajon tvornički sa 3 čl. a. 3 NOO-a sa 12 čl. b. 3 AO sa 9 čl.
4. NOO Rajon Trsat sa 5 čl. a. ništa b. 4 AO sa 14 čl.	5. NOO Rajon Vežica sa a. 5 NOO-a sa 22 čl. b. 5 AO-a sa 17 čl.	

Prema tome na Sušaku ima 18 NOO-a sa 74 člana i 24 akciona Odbora sa 73 čl.

U formiranju su odbori u tvorničkom reonu: Obala, dizalice i jadro-plov, a u rajonu Trsat ulica Barčić i u centru poštanski.

Kotar Kastav-Grobnik

1. NOO Saršoni sa 4 čl.	2. NOO Marčelji sa 5 čl.	3. NOO Kosi Sroki sa 4 čl.
4. NOO Kut sa 4 čl.	5. NOO Bezjaki Štefani 3.,	6. NOO Grpci sa 4 čl.
7. NOO Pehlin sa 4 čl.	8. NOO Zamet sa 4 čl.	9. NOO Kastav sa 4 čl.
10. NOO Rubeši sa 4 čl.	11. NOO Drenova sa 4 čl.	12. NOO Trnovica sa 4 čl.
13. NOO Čavle sa 5 čl.	14. NOO Pašac sa 3 čl.	15. NOO Podrvanj Podčunić sa 5 čl.
16. NOO Orehovica sa 4 čl.		

^{212a} U izvorniku nije navedeno ime mjesta.

²¹³ Riječ »rajon« u točki 2, 3, 4 i 5 dodana je rukom, tinta.

17. NOO Svilno sa 5 čl.	18. NOO Grobnik sa 3 čl.	19. NOO Jelenje sa 5 čl.
20. NOO Lukeži sa 3 čl.	21. NOO Zastenice sa 3 čl.	22. NOO Male Dražice sa 3 čl.

Kotarski NOO sa 6 čl.

Treba još formirati odbore u svim selima: Sv. Matej, Trinajstići, Srdoči, Tibljaši, Studena, Cernik, Hrastenica, Lubarska Ratulje, Vel, Dražice.

Odbori su mladi i njihov politički nivo nije velik.

Kotar Senj Nama nepoznato stanje.

U najskorije vrijeme otići će jedan član Okružnog NOO-a, koji će organizirati odbore na tom terenu.

III.

GOSPODARSKI OTSJEK

Najteži problem: problem prehrane naroda i logora na ovom terenu, koji je bio dosta kritičan prebrodjen je i sada, kad je počela žetva, stanje je mnogo bolje. Žetva i kosidba je u toku. Nadamo se da će i žetva biti dobra.²¹⁴

Drugi problem, koji se je postavio pred Odbor bila je prehrana vojske, koja je iznenada došla na ovaj teren.²¹⁵ Neko vrijeme bilo je preko 600 vojnika. Težak teret za ovaj kraj. I taj je problem riješen sakupljanjem u pozadini. Narod je pokazao visoku svijest i dao je vojsci sve što je mogao. Iscrpnih podataka još nemamo, ali u jednom tjednu narod je sakupio oko 30 Mtc. hrane od toga 900 kg kruha, što je za prilike u ovom kraju rekordna brojka.

Vojska je zaplenila ispod Ledenica dosta blaga i zaklala ga za prehranu. Tu je došlo do nesporazuma između vojske i odbora, jer je tu vojska bez znanja odbora zaklala nekoliko krava muzara, koje su mogle biti zamjenjene, a nisu, a to je velika šteta. Odlučeno je isto tako da se dvojici po mogućnosti vrate dvije krave. Svega je u Ledenicama zaplijenjeno 19 krava, 1 konj, dva ždrebeta, 8 ovaca i 4 janjca.

Radi sve većih nabavki koje nas traži vojska i koje izvršujemo, potrebno je da se stvori posebno tijelo, koje će vršiti sve te tehničke poslove da bi se Odbor oteretio i posvetio političkom radu. Zaključeno je

²¹⁴ Usp. *Ni zrna žita ni slamke sijena okupatoru*. Primorski vjesnik, 67, 15. VII 1943, str. 2; *Naša sjetva bit će i naša žetva*. Primorski borac, II, lipanj-srpanj 1943, str. 28—29.

²¹⁵ Svetozar Tintor, *Trinaesta primorsko-goranska udarna divizija*. Zagreb 1968, str. 92 i dalje.

da se osnuje Nabavljačko-prometni odsjek,²¹⁶ u kojem bi bilo zaposleno oko 4 lica, preko kojih bi se vršile sve nabavke i koji bi organizirao prenos istih. Zaključilo se je da ta lica budu: jedan iz Sušaka, jedan iz kotara Crikvenica, drug Luka Poparić i drug Mita iz kotara Novi.

Isto se je tako zaključilo da se kupi 4 komada tovarnog blaga, koje bi bilo potrebno za prenos stvari i paketa.

Za Nabavljačko-prometni odsjek izgradiće se baraka i skladište, zato su zaduženi drug Pero i Franić da se pobrinu za daske u Mošunjama.

Nadalje je zaključeno da se u kotaru Kastav izvrši žetva na partizanskoj zemlji pod kontrolom odbora i da se spremi i uredi. Kad to sve bude gotovo da se preda u NOF kotarskog NOO-a Kastav.

Nadalje se osijeća potreba da se oživi obrt nužno potreban za narod, a to su kovačnice, bačvarije, postolarske radionice i krojačke radionice. Kotarski NOO za Novi dužan je da stvar organizira, a mi tj. Okružni će ga u svemu pomoći i materijalno i moralno.

SOCIJALNO POLITIČKI SEKTOR

Zaključilo se je da se svakoj porodici, kojoj je neko poginuo u NOB-i dade jednokratna pomoć od po 500 do 1000 Kuna. Isto tako smo zaključili da se izradi popis svih siromašnih porodica, da bi se već sada prišlo planskom pomaganju tih porodica.

Zaključilo se je da se Komarčica Mjesta Krmpote Ledenice dade jednokratna pomoć od 10.000 Kuna.²¹⁷

Selu Beronjica dala se pomoć od 5.000.— Kuna, jer su bili prevareni za maslo od nekog Guzovića, pošto je to selo jako siromašno.

Naš Dječji Dom preboli prve neprilike i sada se rad u njemu normalno razvija. Hrane dobiva dovoljno, a često dobije i bolje hrane: riže, pekmeza, smokava i drugo. Intendatura Glavnog štaba dala je za naš Dom 15 kg pekmeza, kojega je putem na pošti nestalo preko polovice.²¹⁸

Da bi se rad u školama mogao normalno razvijati, jer mnoga djeca ne idu u školu zbog pomanjkanja odjela, odlučili smo da za svu školsku djecu sašijemo haljine i predamo djeci. Tako smo odredili za tu svrhu 509 m raznog platna.

Prosvjetni sektor

Još uvijek rad u školama ne funkcionira normalno. Razlozi su pomanjkanje radne snage, pa djeca moraju pomagati u poljskim radovima,

²¹⁶ ZAVNOH je već 27. ožujka 1943. god. precizirao — u »Poslovniku o radu narodno oslobodilačkih odbora« (ZAVNOH 1, n. dj., str. 81—84 — i 14. lipnja razradio — u »Poslovniku o radu narodno-oslobodilačkih odbora« (isto izd., str. 224—230) — kako moraju biti NOO-i sastavljeni; u lipnju mjesecu 1943. god. ONOO za Hrvatsko primorje još nije oformio svoje odsjeke. Nastavljačko-prometni odsjek je prvi, ali nije bio predviđen u sistematizaciji ZAVNOH-a, barem ne pod ovim imenom.

²¹⁷ Ispod ovog odlomka napisano je rukom, tinta: Odakle im pare?

²¹⁸ V. bilj. 196.

tako da čuvaju blago na paši. U školu dolaze djeca između 1 i 5 sati, što je u sadašnjoj dobi dosta nezgodno. Funkcioniraju samo dvije škole: u Javorju i Luki. Isto tako nema ni dovoljno učiteljskih sila.

Učitelj Sokolić određen je za referenta za prosvjetu u kotaru Novi i on će kao stručno lice dati svu pomoć našim učiteljima, kojima to dosad nije bilo zvanje. Svake nedjelje dužan je održati sastanak sa učiteljima i snjima prodiskutirati materijal koji će se predavati u tom tjednu.

Isto tako je potrebno da učitelj Sokolić organizira kulturno prosvjetni rad u kotaru Novi.

Propagandni odsjek

Zajednički smo pročitali direktive i najnovija uputstva za propagandni rad.²¹⁹ Najveća je poteškoća što dosad nemamo dovoljno ljudi u Odboru, koji bi mogli preuzeti propagandni rad. Za sada je odlučeno da se za propagandni rad zaduži privremeno drug Ivić, koji će sudjelovati u uređivanju listova. Naši listovi izlaze redovito: »Primorski vjesnik« svakog tjedna dva puta, a »Primorski Borac« jedamput mjesečno. Izdajemo dosta letaka na hrvatskom i talijanskom jeziku.

Pročitavši kritiku drugova i ZAVNOHA-a na posljednji »Borac« i prodiskutiravši je završena ova točka dnevnog reda.

Na koncu razdijeljene su dužnosti za budući mjesec ovako:

U Kastav će otići drug Ferdo, u Sušak drug Branko, u Crikvenicu i Krk i tajničkom dužnošću drug Ivić, na oslobođeni teritorij drug Pere i Franić. Drug Pero vratiti će se nakon 8 dana u Okružni i tu se upoznati sa administracijom, a poslije toga obići sav teren, da se na taj način upozna sa prilikama cijeloga Primorja.

Stavljeno je u dužnost svim članovima Odbora da održe što više masovnih skupova.

8. ovog mjeseca održaće se kotarska konferencija za kotar Sušak, a 15 o. mj. konferencija za kotar Crikvenicu. U pripremi je konferencija za kotar Kastav.

Time je završen ovaj sastanak.

Slijedeći će se održati najkasnije za mjesec dana i svi će članovi od danog sastanka pravovremeno obavjestiti.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

---

²¹⁹ Vjerojatno se misli na dopis Propagandnog odjela ZAVNOH-a svim NOO-ima od 23. VII 1943, u kojem se govori o značenju i potrebi propagandnog rada; dopisu su bile priložene i upute o organizaciji propagandne službe (ZAVNOH 1, n. dj., str. 280—285).

PREDSJEDNIK: P Komadina

Tajnik: Ivo Barbalić
Primorje²²⁰

pročitao: Gregorić 22. VIII Vlatka Babić 24. VIII. Balen

5.

2. studenog 1943.

Zapisnik sjednice Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

ZAPISNIK

Sastanka Okružnog narodno oslobodilačkog odbora Hrvatskog Primorja od 2. studenoga 1943 g.

Prisutni: Petar Komadina, predsjednik; Ivan Barbalić, tajnik; Ivan Radetić, gospodarstvenik; Jurica Knez, Nikola Brozina, Ante Vrkljan, dr. Jakša Uroš,²²¹ Jukić²²² i Vlado Hreljanović.

Dnevni red:

1. Politička situacija
2. Izvještaj Tajnika i proširenja odbora,
3. Gospodarski izvještaj (Prehrana, plaće, cijene i dr.)
4. Formiranje prehranbene komisije i propodjela,
5. Razno.

I.

Predsjednik Okružnog N. O. O.-a, drug Petar Komadina otvara sastanak i predloživši dnevni red i pozdravivši nove članove odbora prelazi na prvu točku dnevnog reda: izlaganje političke situacije po kotarevima:

²²⁰ IHRPH, ZAVNOH, kut. VIII, IX 1943, FM fsc. 1943. ZAVNOH VIII 15—30, koš. 17. III 1943 (br. 24/43, 1943; 249, izvornik, potpisi, strojopis; od riječi »Pročitao« dalje rukopis, potpisi. Uz Zapisnik nalazi se i popratni dopis: (Izvornik potpisi, strojopis, 1 strana, 1 list):

»Okružni N O. O.

Hrv. Primorje

Broj 24/43 (brojke su napisane rukom)
17., VIII 1943.

Zemaljsko Antifašističko Vijeće
Narodnog oslobodjenja Hrvatske

U prilogu dostavljamo Vam zapisnik održanog sastanka Okružnog narodnog oslobodilačkog odbora dana 27, 28 i 29. srpnja 1943.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Tajnik:
Ivić

(Pečat)

Predsjednik:
P. Komadina«

²²¹ O njemu Umro dr U. Jakša. Vjesnik, XXIX, 7529, Zagreb, 4. II 1968, str. 17; v. i bilj. 240.

²²² O njemu v. *Jure Jukić*. Primorski vjesnik, III, 217, Sušak, 24. X. 1945, str. 1.

Uzevši u cjelini politička situacija Hrvatskog primorja, nalazi se pod utjecajem dolaska u Hrvatsko Primorje njemačke okupatorske vojske²²³ i s time u vezi s porazom dviju brigada naše N. O. V-e kod Hreljina²²⁴ s jedne strane, a s druge strane uslijed ovako nastalih novih prilika pojačana je neprijateljska propaganda udruženih bjelogardijaca i ustaša protiv N. O. P-a. Neuspjehom naše vojske kod Hreljina, narod je izgubio povjerenje u našu vojsku, računajući da naša vojska ne može doživjeti neuspjeha. Uslijed toga neuspjeha i naglog nadiranja Njemaca dezerterstvo je zauzelo strahovitog maha, tako da možemo reći da je mali broj novomobiliziranih iz kotareva Kraljevice, Sušak pa i Kastva ostao u redovima naše vojske. Dapače i stariji neki partizani su dezertirali, što je naročito loše djelovalo na moral naroda. Isto tako priličan broj dezertera bio je na otoku Krku (oko 200). Dezerterstvo je uslijedilo i radi blagog postupka sa njima. Dosta njih pušteno je na intervenciju pukovnika Reša svojim kućama, a jedan dio je ostao na prisilnom radu. U kotarima uz obalu nema većeg broja dezertera. Nešto malo u kotaru Crikvenici u općini Drivenik, a u kotaru Novi ih uopće nema. U toku je kampanja protiv dezertera, preko skupova, zborova i preko štampe.²²⁵

Blag postupak pukovnika Reša i ubacivanje parole s njegove strane da će doći talijanski fašisti, ako bi otišli ustaše ili kako govore domobrani, imala je izvjesnog uspjeha, naročito u kotaru Kastav.²²⁶

Isto tako je na moral naroda djelovalo i bombardiranje pojedinih mjesta — Senja, Novog, Crikvenice.²²⁷ U Senju su se poslije bombardiranja javila dvadesetorica omladinaca u vojsku. U Novom je bombardiranje pojačalo mržnju prema Njemcima. Prema nepotpunim podacima u Senju je poginulo oko 150, a u Novom 9 ljudi od bombardiranja.

Rad neprijateljske propagande osjeća se naročito na otocima. Tu narod lakše nasjeda raznim izmišljenim glasinama uslijed slabog političkog iskustva toga naroda radi doskorašnje izoliranosti od N. O. B.-e.

Na Krku politički negativno djeluju izbjeglice iz Sušaka, većinom imućniji ljudi i neprijateljski raspoloženi prema N. O. O.-u (Ružić, Bačić, Frančić i dr.) Oni piju, lumpaju — dižu cijene i šire razne glasine, kojima narod nasjeda.

Na Rabu slično djeluju bivši internirani Jevreji.²²⁸

---

²²³ U današnju Rijeku stigli su Nijemci 15. IX 1943. Usp. Galiano Fogar, *Sotto l'occupazione nazista nelle provincie orientali*. Videm 1961, str. 22; Vinko Antić, *Sušak—Rijeka i okolica u narodnooslobodilačkoj borbi*. U: Rijeka: Zbornik. Zagreb 1953, str. 365—367. — v. i *Još jednom neprijatelj pokušava da nam otme Istru*. *Glas Istre*, 1, 3, prosinac 1943.

²²⁴ Taj poraz jedinica XIII primorsko-goranske divizije dogodio se 7. listopada 1943, u samom početku neprijateljske ofenzive »Wolkenbruck« (S. Tintor, n. dj., str. 110—111).

²²⁵ Usp. *Dezerteri moraju okajati počinjenu izdaju!* Primorski vjesnik, I, 89, 20. XI 1943, str. 1—2 Usp. u uvodu poglavlje 7.

²²⁶ Usp. *Švabe i Švabomani*. Primorski vjesnik, I, 88, 15. XI 1943, str. 2.

²²⁷ U Crikvenicu, Novi, Grižane i Bribir Nijemci su prodrli 13. XI. Usp. Primorski vjesnik, I, 88, 15. XI 1943, str. 2.

²²⁸ France Šušterčić, *Koncentracioni logor na Rabu*. U: Logor Kampor Rab 1943 1973. Rijeka 1973, str. 5—6.

Na otoku Pagu nije sprovedena mobilizacija. Neprijateljska propaganda uspijeva s parolom idemo u N. O. V., ali ostajemo na otoku da ga branimo! Ipak se sada osjeća poboljšanje političke situacije uslijed približavanja Njemaca. Dolazak Njemaca u Nin i Privlaku uvjerio je narod što mu oni spremaju. Ta dva dalmatinska sela opljačkali su i odveli sve muškarce od 15—60 godina, koje su našli kod kuća.

Na otocima Cres i Lošinj osjeća se slaba nacionalna svijest, naročito gradovima, gdje ima dosta talijana. Omladina nezna Hrvatskog jezika. Narod sam želi da što prije završi rat! Trebati će upornog i neprestanog političkog rada da se narod upozna sa linijom N. O. P.-a. Teškoća je u tome što nema dovoljno političkih radnika koji vladaju talijanskim jezikom.²²⁹

Na moral naroda utječe strah od zime uslijed nestašice živeža a i uslijed slabosti naše vojske u Primorju. Od poraza na Hreljinu nije izvedena nijedna akcija vojske i Njemci i najmanjim snagama kreću slobodno i bez ikakvog straha. Pred kapitulaciju Italije vidjeli su naše partizane kako se smiono spuštaju sve do Crikvenice i tjeraju Talijane, a sad i grupice od pet šest Njemaca slobodno šetaju. Vojnička akcija bi odmah podigla moral naroda.

Isto tako negativno djeluje na moral naroda slaba borba protiv petokolonaša. Na pr. na otoku Krku streljani su bjelogardisti koji su pobjegli na Lošinj, a njihov organizator i onaj koji ih je zaveo pušten je kući »radi pomanjkanja dokaza« makar je i on zarobljen na Lošinju. (Pop Jerko Gršković).²³⁰ Isto tako je blago kažnjen neki Barac iz Jurandvora otok Krk, koji je oduvijek poznat kao narodni neprijatelj i organizator bijele garde. On je dapače uspio da iz zatvora organizira neke svoje pristalice da skupe potpise da ga se pusti kući i oslobodi kao nevinog i kao da to narod traži.

Neprijateljska propaganda okomila se je naročito na N. O. O.-e i nastoji svim sredstvima da im ubije ugled kod naroda. Tu iskorištava mobilizaciju prikazujući je kao da je to lična samovolja odbornika. Za smrt pojedinog partizana okrivljuje se odbornik. Što su partizani na položaju više puta gladni ili što su bos i krivi je odbornik itd. Svemu tome naročito nasjedaju žene!

Sve u svemu: Politička situacija uslovljena je zadnjim neuspjesima naše vojske, uslijed nastale nesigurnosti zbog blizine neprijatelja a i nemoci naše vojske da joj se zasad efikasno odupre. Isto tako pogreške pojedinih odbornika i odbora neprijatelj uveličava i spretno iskorištava.

---

²²⁹ Ovakve ocjene rezultat su nedostaka vijesti o Cresu, Lošinju i ostalim otocima koji su se desetljećima nalazili u okviru fašističke Kraljevine Italije. O prilikama na tim otocima 1943. usp. Mahmud Konjhodžić, *Zapisi sa sedam otoka. Otočki ljetopis Cres—Lošinj* 1, 1973, str. 28 i dalje.

²³⁰ Usp. S. Tintor, n. dj., str. 98—99 i 105—107; Punat u borbi. *Dva deset i pet godina rada organizacije Saveza komunista*. Punat 1960, str. 20. — Jerko Gršković bio je strijeljan kasnije.

Zbog toga je potreban pojačan politički rad, čišćenje odbora od ne-savjesnih odbornika i nemilosrdna borba protiv svake vrste pete kolone. Pokazati narodu savjesnost u radu, beskompromisni stav protiv svih neprijatelja N. O. B.-e time steći natrag njegovo povjerenje i time ga još čvršće povezati s N. O. B.-om.

II.

Izvještaj tajnika:

Radi nastale nepovoljne situacije nije mala krivnja na svim našim odborima počev od Okružnog pa do seoskog N. O. O.-a. Odbornici se nisu sasvim snašli u novonastaloj situaciji.²³¹ Trčkaralo se je ovamo i onamo. Većinom je rad odbora ležao na pojedincima iz odbora²³² i oni su imali pune glave svega i opet nisu uz najbolju volju dospjeli na sve. Saradnje između odbora i masovnih antifašističkih organizacija nije bilo i radi slabljenja autoriteta odbora mnogo su krive uz ostalo i stav tih organizacija prema odborima, ili pojedinim odbornicima. U toku ova dva mjeseca nismo uspjeli stvoriti aparat naše vlasti preko raznih komisija,

---

²³¹ Usp. ZAVNOH 2, n. dj., str. 629.

²³² Čim je Franjo Starčević, član ONOO-a za Hrvatsko primorje, čuo za kapitulaciju Italije, na temelju iskustva što ga je stekao 1941. godine u Ivanić-gradu, u 81. inžinjerijskom bataljonu (kada je kapitulirala kraljevska jugoslavenska vojska), odmah je predložio drugovima u Okružnom NOO-u da se »uskoči u nastalu situaciju, jer je nestala kohezija u talijanskoj vojsci«. Prema dogovoru, otišao je u Povile, gdje je bila jedna četa talijanskih vojnika; potražio je članove NOO-a i dogovorio se s njima da se odmah formira četa boraca od mještana, koja će razoružati talijanske vojnike. Starčević je poslao predsjednika NOO-a po talijanskog komandanta; sastali su se u mjesnoj gostionici. Oficiru je predloženo da se sa svojom jedinicom uključi u NOV, a ako netko ne želi, slobodno može otići prema Italiji, s potrebnom hranom, ali bez oružja. Istodobno je tek formirana poviljanska jedinica zauzela bunker prema Senju; bio je to dobar potez, jer je iz Senja prema Povilama pokušala probiti jedna »blinda«. Nakon što je po vozilu osuta paljba, neprijatelj se vratio u Senj. (Iz sjećanja F. Starčevića, god. 1975).

Ivan Radetić Ferdo čuo je radio-vijest o kapitulaciji Italije. Zajedno s Andrijom Toljanom Dugim odmah se iz sjedišta NOO-a upuzio u Novi, u »žicu«, u talijanski garnizon. Talijani su već znali za kapitulaciju; Radetić i Toljan pošli su u »Ladu«, vilu poznatog slikara Menci Klementa Crnčića, gdje je bilo sjedište neprijateljske vojske i zatražili predaju garnizona u Novome; zahtjev je odbijen uz protuprijedlog da talijanski vojnici zadrže pola naoružanja. U međuvremenu se skupilo mnogo naroda tako da se vojnici nisu mogli maknuti iz mjesta. Uvečer, pred pola noći stigla je jedinica naših boraca koja je izvršila razoružanje neprijatelja. Radetić je tada krenuo iz Novoga u Senj i tamo je — kada je raščišćena situacija — radio na osnivanju NOO-a. Sjeća se kako je vojska Kraljevine Italije tada izgledala vrlo bijedno, pogotovo na putu od Senja prema Sušaku za Italiju. Radetić je za vrijeme njemačkog napada na Senj sudjelovao u evakuaciji ljudstva i materijala (npr. apoteke, tvornice duhana, itd.) (Iz sjećanja I. Radetića, god. 1975; usp. i njegov objavljeni tekst *Novi Vinodolski u narodnooslobodilačkoj borbi*, n. dj.).

odjela i sekcija, pa je sve to ležalo na odbornicima, pa nisu dospjeli da rade ono što je trebalo: nisu politički djelovali nego su se zapeli u vlast, pa niti su pravilno vršili vlast niti su politički djelovali. Ima to i objektivnih razloga: organiziranje evakuacije,²³³ gdje je svakodnevno dolazilo I DO NESPORAZUMA SA VOJSKOM.²³⁴ Stvarno nije se znalo što ima pravo vojska, a što odbori. Vojne vlasti su na svoj način tumačile rekviziciju i konfiskaciju, a odbori su se držali uputa i pravila, koja su dotada postojali.²³⁵ Međutim vojne vlasti su izjavljivale da ta uputstva više ne vrijede, a niti Okružni niti ijedan odbor nije dobio novi pravilnik, kojega je navodno glavni štab izdao oko 19 septembra. Pa ni dosad ga nismo dobili. Takav odnos štetio je i ugledu odbora i uopće cijelom N. O. P.-u. Izgledalo je kao da se vojska i odbori natječu tko će više da za sebe uzmu. Moramo priznati da je kod pojedinih odbora i vladao takav duh. Odbori su usko shvaćajući evakuaciju sakrili izvjestan dio hrane i nisu o tome izvjestili ni vojsku ni ovaj Okružni odbor. To je sve neprijatelj iskoristio. Svemu tome je krivo što je svaki radio za sebe ne savjetujući se s drugim. Za cijelo vrijeme evakuacije nije Okružni odbor posjećen od ma koje intendature vojne da se sporazume o svemu i da zajednički donesu plan kako bi se sve to izvršilo. Krivnja nije samo na vojsci, nego i na nama, jer kad vojnici nisu došli do nas, trebali smo poći do njih. Ovaj odbor nije dorasao situaciji i radi malog broja članova odbora: pet, a teren velik s otocima.²³⁶ Trebalo je organizirati najprije odbore. U tome smo uspjeli i sada nema nijednog sela u kome ne bi bilo odbora. Dapače smo to uspjeli i na otocima Cres i Lošinj.²³⁷ U svim kotarevima postoje kotarski plenumi i kotarski izvršni odbori. Današnjim sastankom proširiti će se i ovaj odbor tako da će imati 10 članova i biti će u njemu zastupani svi kotarevi.²³⁸

---

²³³ U ruke društveno-političkih organizacija i narodne vojske pao je ogroman plijen. Usp. S. Tintor, n. dj., str. 101; *Zbornik dokumenata*, V, 19, str. 111, 151, 152.

²³⁴ O nesuglasicama između nekih jedinica NOV i POH i društveno-političkih organizacija u Hrvatskom primorju obavješten je i ZAVNOH. ZAVNOH je uputio dopis Glavnom štabu NOV i POH, u kojem se govori o postupcima nekih jedinica prilikom evakuacije i raspodjele ratnog plijena dobivenog prilikom oslobođenja Hrvatskog primorja i Istre (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 404—405).

²³⁵ Možda se misli na upute o izdavanju priznanica ZAVNOH-a za rekvizicije hrane od 15. IV 1943. (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 94—95) ili na upute o postupku prilikom rekvizicije viškova te konfiskacije imovine narodnih neprijatelja, koje su 2. kolovoza 1943. izdali Glavni štab NOV i POH i Izvršni odbor ZAVNOH-a (isto izd., str. 310—313).

²³⁶ Broj članova Okružnog NOO-a bio je određen dopisom ZAVNOH-a od (vjerojatno potkraj) svibnja 1943. (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 144). Ovako mali broj članova ONOO-a pokazao je svoje slabosti prilikom oslobođenja u rujnu 1943, o čemu je bilo riječi i na Drugom zasjedanju ZAVNOH-a (isto n. dj., str. 445).

²³⁷ Usp. M. Konjodžić, *Zapisi*, n. dj.

²³⁸ V. bilj. 236.

Uslijed pristupanja u redove N. O. O.-a i drugova iz Hrvatske seljačke stranke Hrvatskog Primorja potrebno je da i oni budu zastupani u ovom i svim odborima. Zato predlažem da se kooptira u ovaj odbor drugovi: Ante Vrkljan, Nikola Brozina i Juraj Jukić,²³⁹ a kao predstavnik Cresa i Lošinja Dr. Uroš Jakša.²⁴⁰ (Jednoglasno se prima). Još je jedno mjesto rezervirano za Otok Krk, koje će se naknadno popuniti. Prema tome ovaj odbor ima sada 8 članova, a dva su mjesta nepopunjena za Krk i Kastav, koji je kotar opet pripao u naš Okrug. Drugove Jukića i Jakšu predlažemo i u ZAVNOH kao predstavnike svojih kotareva.

Odbor se je konstituirao ovako:

Predsjednik: Petar Komadina, podpredsjednik: Ante Vrkljan, Tajnik: Ivan Barbalić, tajnik II: Jurica Knez, gospodarstvo: Ivan Radetić (Ferdo), prometni odsjek Nikola Brozina, zdravstvo: Dr. Jakša Uroš, socijalno-politički: Juraj Jukić, kulturno prosvjetni i propodjel biti će pod kontrolom tajnika, a kao odgovorni drugovi izvan odbora biti će za kulturno prosvjetni odsjek drug Sokolić, a za propodjel drug Ivan Gržeta. Ovakova se raspodjela dužnosti prima.

U toku ovoga mjeseca pristupiti će se čišćenju odbora od nesavjesnih odbornika,²⁴¹ pa su već dosad sami kotarski odbori skinuli s odborske dužnosti i to u kotaru Crikvenica Bartola Mavrića radi toga što je sa svojom familijom prvi pobjegao u šumu, kad je čuo da nadiru Njemci, makar je svima savjetovao da žene moraju ostati kod kuće. Iz kotarskog N. O. O.-a Novi isključen je tajnik Zoričić, radi istog razloga. Iz kotarskog N. O. O.-a Senj ispala su trojica radi slabog političkog djelovanja, i to jedan iz Krivog Puta, a dva iz Jablanca.

Od kotarskih odbora slab je politički odbor za Novi. To ističemo za to jer je to jedini odbor, koji do oslobodjenja djelovao na oslobodjenoj teritoriji. Mjesni N. O. O. Senj isto je vrlo slab, a tako i mjesni za Novi i Crikvenicu, koji su strahovito raspoloženi lokalpatriotski.

---

²³⁹ Razgovori o pristupanju članova HSS iz Hrvatskog primorja NOP-u vođeni su od lipnja do rujna; 15. rujna održana je konferencija HSS za Hrvatsko primorje u Novom Vinodolskom, gdje je usvojen tekst o uključivanju HSS-ovaca iz Primorja u NOP (N. Crnković, *Političke prilike*, n. dj., str. 139). Predsjedništvo ZAVNOH-a je 2. kolovoza uputilo poseban poziv članovima HSS-a u Primorju da pristupe NOP-u; poziv je upućen nakon što su članovi HSS-a iz Primorja izjavili da »odobravaju principe naše narodno-oslobodilačke borbe i da su voljni sarađivati sa Narodno-oslobodilačkim pokretom po direktivama ZAVNOH-a« (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 314).

²⁴⁰ O djelovanju U. Jakše u prevratnim danima na Cresu i Lošinju v. M. Konjhozličić, n. dj., str. 44; usp. i bilj. 221.

²⁴¹ ZAVNOH je uputio Okružne NOO-e Like, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja što da poduzmu protiv članova NOO-a koji su pred neprijateljem napuštali svoja sjedišta prije vojnih ustanova; dao je (27. X 1943) i upute o tome što moraju raditi NOO-i u trenucima neprijateljeva upadanja u sjedište NOO-a (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 487).

Pred nas se postavlja da se kako kod Okružnog, tako i kod svih nižih N. O. O.-a formiraju potrebne komisije i tako stvori aparat neophodno potreban za pravilno funkcioniranje rada.²⁴²

Radi što uspješnijeg rada na političkom terenu potrebno je da već jednom formira propodjel ovog Okružnog. Tu se nailazi na neshvaćanje sa strane A. F. Ž.-a i USAOH-a. Još se uvijek ne shvaća na koji se način organizira suradnja NOO-a sa AFŽ-om i USAOH-om na konkretnim pitanjima. Ove organizacije nisu nikako sklone da u pojedine komisije i sekcije delegiraju svoje predstavnike. Da bi se i to prebrodilo i konačno stvorila prava suradnja između svih organizacija, organizirati ćemo kratke konferencije kotarskih odbora svih organizacija i sa predstavnicima vojske, na kojim će se konferencijama raspravljati o svim aktualnim pitanjima. Takva konferencija na otoku Krku imala je velikog uspjeha i poslije nje nema više onog nezdravog antagonizma između pojedinih organizacija.

Pod novim uslovima biti će rad otežan, ali s dobrom voljom i ustrajnošću svladati ćemo i to, kao što smo i dosad.²⁴³

III.

Drug Ferdo dao je kratak izvještaj po gospodarskim problemima koji se pred nas postavljaju i koje smo dužni riješiti.

U prvom redu stoji pitanje prehrane, a zatim urediti barem donekle privremeni život da kako tako pravilno funkcionira.

Evakuacija svih vrsta robe i hrane je izvršena.²⁴⁴ Prave se zemunice²⁴⁵ i kad se sve svrši i sortira dobiti ćemo pravu sliku o količinama robe i hrane, pa ćemo za potrebe Okružnih organizacija spremati izvjesne nužno potrebne količine hrane, a ostale ćemo staviti na raspolaganje vojsci ili dati narodu.

Pošto su iz svih kotara predstavnici dolazili i dolaze u Liku radi kupovanja hrane potrebno je da ovaj Okružni preko svoje prehranbene komisije kontrolira rad i pravilno raspodjeli hranu pojedinim kotarevima. Za to se izabrala prehranbena komisija,²⁴⁶ u koju su ušli slijedeći

---

²⁴² ZAVNOH je u više navrata davao upute o formiranju raznih komisija pri NOO-ima (v. ZAVNOH 1, n. dj., na više mj.)

²⁴³ Usp. Učimo na pogreškama. Primorski vjesnik, I, 90, 23. XI 1943, str. 2; NOO-i se učvršćuju čišćenjem svojih redova. Isto izd, 97, 22. XII 1943, str. 2.

²⁴⁴ Franjo Starčević (krajem 1943. god. prešao je iz Okružnog NOO-e u Komandu područja, u kojoj je bio rukovodilac) mnogo je radio oko evakuacije raznog materijala; prisjeća se (god. 1975) da je osobito mnogo materijala bilo sklonjeno na Zabukovcu i da su ga uspjeli odbraniti pred njemačkim nasrtajima.

²⁴⁵ ZAVNOH j izdao posebnu uputu o gradnji zemunica (19. lipnja 1943, ZAVNOH 1, n. dj., str. 233).

²⁴⁶ Inicijativni odbor ZAVNOH-a je još u ožujku 1943. izdao Pravilnik o prehranbenim komisijama u koje treba da uđu predstavnici ONOO-a, Komande područja, AFŽ-a i drugih organizacija NOP-a (ZAVNOH 1, n. dj., str. 65—66).

drugovi kao članovi: Rubeša (Kosta) student ec. kom. škole, Dušan Nastić, gostioničar iz Novog, Dračić, trgovac iz Crikvenice i Habijanec, član Primorskog područja.

Prva dužnost te komisije biti će da od svih kotarskih pokupi izvještaje o stanju NOF-a i evakuirane robe, zatim da u Senju stvori jedan uređ radi raspodjele dolazeće hrane iz Like.

Da nebi cijene skakale prema volji pojedinih špekulanata i da se pučanstvo kako tako zaštiti Odbor je izvjesnim artiklima odredio slijedeće cijene:

a. Meso: G o v e d i n a : Novi i Senj kg. 150 kn, Crikvenica 160 kn, a otoci 180 kn;

T e l e t i n a : Novi i Senj kg 200 kn, Crikvenica 210 kn, a otoci 230.

Loj se imade prodavati po cijeni kao i meso, i to najpotrebnijima, koje će odrediti odbor.

Riba sardela ima se prodavati po 30 kuna kilogram.

Mlijeko će se prodavati po 40 kuna litra. Preko organizacija objasniti narodu potrebu da se drži ovih cijena.

Cijena vina na veliko određuje se ovako: na otocima 80 kn, a na obali 100 kuna. Na tu cijenu određuje se trošarina od 30% za NOF, a za rad gostioničarima 20 kuna po litri.

Cijena Rakije litra 400 kuna.

Što se tiče cijena kupusa, krumpira, graha i dr. mi ovdje ne možemo odrediti cijene, jer se one određuju na tržištu u Otočcu. Svakako je zgodnije organizirati razmjenu za robu na predratnim relacijama cijena pojedinih artikala.

Isto tako ima prehranbena komisija ispitati tačno količinu evakuirane ribe i odrediti najbolji način da se riba raspodjeli narodu ili da se jedan dio preda vojsci, ako bude htjela.

U pogledu isplaćivanja uloga kod banaka, treba bankama javiti da smiju isplaćivati toliki dio uložka koliki je potreban za prehranu jednog mjeseca. Inače se drug Ferdo zadužuje da ispita stanje banaka i da po tome donese izvještaj, i da sporazumno s upravama banaka odredi druge isplate.

Po pitanju plata i penzija treba drug Ferdo stupiti u vezu s ZAVNOH-om ekonomski odjel i to pitanje urediti i način kako da se pomogne tim činovnicima i penzionerima.

Nadalje se prehranbena komisija zadužuje da ispita stanje rasadnika i da odredi jednog agronoma koji će to stanje ispitati i podnesti referat. Postoje mnogi rasadnici na našem terenu. (Novi, Crikvenica, Krk i dr.)

Da bi se ublažilo stanje izbjeglica iz Sušaka, koji su se opet vratili i našli svoje kuće opljačkane dodjeljuje se kotaru Sušak pomoć od 200.000 lira, Kastvu 50.000 lira, kotaru Senj: 100.000 lira i 400.000 kuna, gradu Senju 100.000 lira, kotaru Novom: 60.000 lira i 240.000 kuna. Svega 510.000 Lira i 640.000 kuna.

Iz tvornice duhana u Senju ovaj je Okrug dobio 500.000 cigara za prodaju. Te cigare su raspodjeljene ovako:

Krk za 600.000 kuna, Cres-Lošinj za 500.000 kuna, Rab-Pag za 600.000 kuna, Senj za 500.000 kuna, Novi za 400.000 kuna i Crikvenica za 400.000 kuna.

Pitanje izbjeglica iz Sušaka treba riješiti na taj način da se ženama i djeci i starcima savjetuje da se vrate. Isto tako treba apelirati na ZAVNOH da pitanje interniranih Jevreja na Rabu što prije riješi,²⁴⁷ a sve ostale izbjeglice — zaostale Talijanske vojnike, činovnike iz drugih krajeva i sl. uputiti njihovim kućama.

Za tajnika gospodarskog odsjeka određuje se drug Poparić, a za logorskog ekonomu drug Toma.

IV.

Za prometni odsjek određen je drug Nikola Brozina. On će stupiti u vezu sa građevinskim odborom, koji već radi i organizirati prometno građevinsku komisiju, koja će se brinuti za popravak puteva, da centrale pravilno i uredno funkcioniraju, a isto tako i vodovodi. Treba popisati sav građevinski materijal i rasporediti porodicama potrebnim, kojima su kuće popaljene od okupatora ili stradale od bombardiranja.

Isto tako organizirati skupljanje tehničkog materijala i alata i pohraniti ga na sigurna mjesta.²⁴⁸

V.

Propodjel je formiran ovako: pročelnik Ivan Gržeta, a članovi Sloboda Galeković predstavnica AFŽ-a, Branko Majnarić predstavnik USAOH. Daje mu se u dužnost da što prije organizira vlastitu tehniku, da organiziraju zidne novine na taj način da Okružni propodjel svakog tjedna daje uvodni članak i upute što bi ovoga tjedna trebalo biti u zidnim novinama. Po potrebi slati i gotove članke.

Organizirati propodjele kod svakog kotarskog NOO-a i dati im direktive za rad. Ti kotarski propodjeli dužni svakog dana izdavati radio vijesti u toliko primjeraka da svakog dana svako veće selo ima radio vijesti.

Takav propodjel je već formiran na Krku i Kraljevici, a uskoro će se formirati i u drugim kotarevima.

Propodjeli su dužni organizirati zborove, proslave i uvijek dati tehničku pomoć kod takvih priredbi.

Bolna točka naše propagandne službe je dopisništvo! Još uvijek nije ta služba organizirana i jedna od prvih dužnosti Okružnog propodjela je organizacija te službe.²⁴⁹

²⁴⁷ Usp. ZAVNOH I, n. dj., str. 522—525.

²⁴⁸ ZAVNOH je 17. kolovoza 1943. izdao upute o osnivanju građevinsko-tehničkih odbora, odnosno referada pri NOO-ima ZAVNOH I, n. dj., str. 336—339).

²⁴⁹ Od br. 88 (pogrešno je numeriran; treba da stoji 89), 15. XI 1943, »Primorski vjesnik« nema oznake »Glasilo Okružnog N. O. O.-a za Hrv. Primorje«, već: »Izdaje Propodjel Okružnog NOO-a za Hrv. Primorje«.

VI.

Za kulturno prosvjetni odbor kao stručno lice određuje se drug Sokolić. Okružni kulturno prosvjetni odbor još nije formiran radi situacije koja je u Primorju.

Škole rade gotovo u svim mjestima, osim u selima uz granicu oslobođenog teritorija i u mjestu Crikvenici radi neprestane opasnosti upada okupatora u ta mjesta. Na otocima škole dobro funkcioniraju, osim na Cresu i Lošinju, gdje se sada otvaraju škole.

U mjestu Krku otvorena je pučka škola za talijansku djecu sa učiteljicom Italijankom. Isto takva škola otvoriti će se na Lošinju.

U gradu Krku radi i četverorazredna gimnazija.²⁵⁰

VII.

U cijelom primorju prilikom oslobođenja sprovedena je bila gotovo stopostotna mobilizacija, osim na otoku Rabu i Pagu. Sada se pred nas postavlja da i tu sprovedemo mobilizaciju.

Odlučilo se je da godišta ispod 18-e i iznad 35-e dobrovoljno stupaju u NOV, a od 18—35 moraju se svi sposobni javiti, inače će se smatrati dezerterima. Uporedo vršiti i političku kampanju za tu mobilizaciju.

Kod kotarskih N. O. O-a formirati će se vojni odsjeci, da bi se preko njih organizirala pošta partizana i slanje paketa i drugih potrebnih stvari za vojsku.

IX

Zamoliti će se sudski odsjek Komande područja,²⁵¹ da ovome odboru redovito dostavlja osude narodnih neprijatelja i da se zasad dostavi popis osuđenih narodnih neprijatelja, da bi to mogli politički iskoristiti.

Time je bio dnevni red iscrpljen.

Predsjednik:

Tajnik:²⁵²

---

²⁵⁰ Započela je raditi 24. studenoga (Franjo Matejčić, *Razvoj krčke gimnazije od 1921. do 1971. godine*. Krčki zbornik 3, 1971, str. 64).

²⁵¹ Krajem 1943. god. Franjo Starčević, član ONOO-e za Hrvatsko primorje zamijenio je Josipa Cuculića na mjestu rukovodioca Komande područja; Starčević je bio i predsjednik Sudskog vijeća Komande područja (*Iz sjećanja F. Starčevića*, god. 1975)

²⁵² Sign. HAR, 12 i 13. JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, fsc. Zapisnici Plenuma Okruž. O NOO-a iz god. 1943, 1944, 1945, izvorna kopija, strojopis, 5 strana, 5 listova; IHRPH, ZAVNOH, X i XII 1943, FM, fsc. 1943, 1—250 od 1—14, koš. 1943, izvorna kopija, potpis (tajnika), strojopis, 5 strana, 5 listova.

Ledenice, 29. i 30. prosinca 1943.

Zapisnik Prvog savjetovanja Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

ZAPISNIK

Sa prvog savjetovanja ONOO, za Hrvatsko Primorje, — održanog 29. XII. 1943. u Ledenicama.²⁵³ Savjetovanje je otvorio drug Vrkljan koji je u svome govoru pozdravio delegate naše junačke NOV, predstavnika ZAVNOH-a, i delegate iz K NOO za Hrvatsko Primorje. U ovom savjetovanju prisustvovali su delegati iz svih kotareva, izim kotara Pag, Rab i Krk. U daljnjem svome govoru on je podvukao historijsko značenje za nas zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu, odao je počast palom drugu za slobodu našeg naroda Milanu Mataiji članu ZAVNOH-a i KNOO za Novi jednom minutom šutnje.²⁵⁴ Podvukao je drug Vrkljan razumjevanje druga Tita na zasjedanju AVNOJ-a o problemima koje tište narod Hrvatskog Primorja.²⁵⁵ Zato bi bilo potrebno da se održi ovo savjetovanje kako bi se moglo ispravno tumačiti ovo historijsko zasjedanje AVNOJ-a i stvaranje Nacionalnog komiteta Jugoslavije.²⁵⁶ Poslije svog pozdravnog govora drug Vrkljan predlaže dnevni red koga drugovi, jednoglasno prihvaćaju. Sadržaj dnevnog reda je:

1. politička situacija
2. organizacioni izvještaj
3. Eventualije

Poslije druga Vrkljana uzeo je riječ drug Pero Komadina predsjednik ONOO za Hrvatsko Primorje koji je u svom iscrpnom govoru prikazao političku situaciju u svijetu i kod nas. Poslije njegovog govora drugovi iz svih kotareva Hrvatskog Primorja postavljali su pitanja obzirom na referat.

²⁵³ Usp. *Okružno savjetovanje predstavnika NOO-a za Hrv. Primorje*. Primorski vjesnik, II, 99, 6. I 1944; Savjetovanje je zapravo održano 29. i 30. XII (usp. slijedeći Zapisnik ONOO-a, 31. XII).

²⁵⁴ V. bilj. 108.

²⁵⁵ Vrkljan je bio član Predsjedništva na II zasjedanju AVNOJ-a (Moša Pijade-Slobodan Nešović, *Prvo i drugo zasjedanje AVNOJ-a*. 26. i 27. novembra 1942. u Bihacu, 29. i 30. novembra 1943. u Jajcu. Zagreb 1963, str. 227—269); Vrkljan je na zasjedanju i govorio (30. XI, str. 230). O susretu Primoraca s Titom v. Ante Vrkljan, *Mi smo odsudni korak učinili u pravi čas*. U: Tako je rođena nova Jugoslavija. Zbornik sećanja učesnika Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Beograd 1963, str. 257—258, i Nikola Brozina, *Sprovod druga Lole ostaće u sjećanju svih nas*. Isto izd, str. 35—36).

²⁵⁶ Narod Hrvatskog primorja obaviješten je o zasjedanju AVNOJ-a i preko Primorskog vjesnika, I, 94, 8. XII 1943, str. 2, te u slijedećim brojevima, i preko Primorskog borca, III, 13., siječanj 1944, te u slijedećim brojevima. Primorci su u rukama imali i brošuru *Predsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, Drugo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, 1943*, Izdaje Predsjedništvo AVNOJ-a za Odluke AVNOJ-a. (Zbirka u MNRR).

Pitanja koja su bila postavljena od drugova bila su ova:

1. Da li je Nacionalni komitet, službeno priznat sa strane Savezničkih vlada?
2. Zašto Sandžak ima svoje vrhovno političko predstavništvo ZAVNOS?
3. Zašto imamo danas jugoslavensku zastavu sa petokrakom zvijezdom?
4. Da li će se vršiti mobilizacija u neoslobodjenom teritoriju Hrvatskog Primorja?
5. Kako će se postupati s dezerterima na oslobodjenom teritoriju?
6. Zašto u našem Nacionalnom komitetu nisu svi komunisti?
7. Kakav stav imamo mi prema doktoru Mačeku?
8. Zašto uslijed svih tih konferencija, još nema druge fronte?
9. Kakve veze postoje u budućnosti između Jugoslavije, Albanije, Bugarske i Grčke?
10. Odnos između AVNOJ-a i Nacionalnog komiteta?
11. Kakav je odnošaj između Židova i ZAVNOH-a?
12. Kakva je danas situacija u Srbiji, i njihov odnošaj prema kralju Petru II.?
13. Narod se pita zašto su se četnici i Ustaše sjedinili u borbi protiv NOB?
14. Kakav odnošaj ima Turska prema Saveznicima?
15. Zašto se danas napada kralja i monarhiju, a nije se napadalo prije 4 mjeseca?
16. Kako stoji stvar sa izvršnim odborom HSS-a, i uopće HSS-a prema NOB?
17. Kakav odnos postoji između Nacionalnog komiteta i vlade SSSR?
18. Zašto Saveznici sabotiraju drugu frontu a Saveznici toliko Njemačku bombardiraju?
19. Kako I O HSS-a gleda na doktora Mačeka?
20. Da li je data pomoć partizanima u onoj mjeri u kojoj je obećana sa strane Saveznika?
21. Kakvo stanovište ima Engleski i Američki narod prema NOB u Evropi?
22. Kako će se postupati sa onim ljudima koji su otišli brodovima u Englesku?
23. Kakav je stav naših iseljenika prema NOP-u?
24. Kako se mi danas odnosimo prema ustašama i četnicima u slučaju njihove predaje?
25. Kakav je odnos između Engleske vlade i Nacionalnog komiteta Francuske?
26. Pitanje Venecianske Slovenije²⁵⁷ (dali se razmimoilaze vlade pojedinih zemalja po pojedinim pitanjima — precrtano, P. S.)?

---

²⁵⁷ Vjerojatno: Beneška Slovenija.

Na ta pitanja iscrpno su odgovarali drug Vrkljan, Pero Komadina i (drug — precrtano, P. S.) predstavnik ZAVNOH-a drug Marko.²⁵⁸

Predstavnik ZAVNOH-a drug Marko u svome lijepom i sažetom govoru prikazao nam je međunarodnu situaciju, našu unutrašnju situaciju i historijat naše NOB. Ujedno je odgovorio na nekoja pitanja. Poslije prešlo se je na izvještaje o političkoj situaciji pojedinih kotareva.

Kotar Senj: Politička situacija u kotaru Senj je dosta slaba. Razlog tome je zbog toga što su se iz toga kraja regrutirali najviše Ustaše i radi slabog političkog djelovanja i rada naših NOO-a na ovom terenu. Najslabije od svih općina stoji Jablanac i Krivi Put. Ima prilično dezertera i njihovo mišljenje o našoj NOB prevladalo je na narod. U samom tom kotaru ima priličan broj ljudi koji su bili narodni neprijatelji ali uslijed nedostatka dokaza pušteni na slobodu te sada koče rad NOB. Narod se boji povratka jugoslavenske vlade i prebacivanja engleske vojske kod nas.

Sam grad Senj je i danas ostao ustaški. Ima oko 20% koji simpatišu našu NOB. Prije bombardiranja imali smo uz nas oko 50% naroda ali uslijed bombardiranja i teškog materijalnog stanja u Senju za koga narod tumači da smo mi krivi, on se odbija.²⁵⁹

Mobilizirano je oko 80% od kojih je 13 pobjeglo iz naše vojske. Nacionalni komitet i zabrana ulaska kralja Petra II. i naše izbjegličke vlade u Kairu u našu zemlju primljeno je kod naroda sa odobravanjem. U samome Senju izgleda da neprijateljska propaganda radi organizirana, jer su u posljednje vrijeme dogodilo da su naše parole po zidovima, puta, brisane a mesto njih napisane parole Ž. A. P.

Potrebno je da se NOO što više užive sa narodom da što budnije prate rad neprijatelja i da se očiste u pozadini svi narodni neprijatelji koji koče rad naše narodno-oslobodilačke borbe. Ujedno se osjeća potreba održavanja usmenih novina i mitinga po kotaru Senj.

Novi: Političku situaciju kotara Novi možemo podijeliti na dva dijela. Prvo na oslobodjeni teritorij prije kapitulacije Italije i na teritorij poslije kapitulacije Italije. Oslobodjeni dio teritorija prije kapitulacije u oslobodjenom djelu situacija je jako dobra. Narod je već 30 mjeseci u stalnom doticaju sa našom NOV i u nju se uživio. U kraju poslije kapitulacije oslobodjen situacija politička je nešto slabija. Razlog tome je upad neprijateljske vojske u Novi i strah pred njima.²⁶⁰ Narod u čitavom kotaru je jako svijestan i svi bez razlike simpatišu sa NOB. Ne osjeća se nikako djelovanje neprijateljske propagande. Sa historijskom odlukom AVNOJ-a i stvaranja Nacionalnog komiteta Jugoslavije i imenovanjem druga Josipa Broza Tita Maršalom i predsjednikom Nacionalnog komiteta narod Novoga je jako zadovoljan.

---

²⁵⁸ Belinić.

²⁵⁹ Vidi obrazloženje u Uvodu o ovom i sličnim slučajevima.

²⁶⁰ Nijemci su se pokušali prebaciti prema Senju i Jablancu, pa su 21. studenog silovito upali u Novi, ali su ga odmah i napustili (S. T i n t o r, n. dj., str. 123).

Crikvenica: Politička situacija može se podijeliti u dva dijela u gornjem kraju Grižane, Tribalj i u ostalim mjestima narod je sav uz nas. Već dvije godine taj narod radi sa NOP. Donji kraj u donjem kraju t. j. u Crikvenici i ostalim mjestima situacija je jako slabo iz razloga toga što Njemci dobro postupaju sa narodom. Jako razvijen šverc²⁶¹ je jedan od razloga koji koči našu NOB. U tim krajevima ima oko 180 dezertera a iz same Crikvenice oko 80. Odluka o zabrani ulaska kralja Petra II. u našu zemlju i stvaranje Nacionalnog komiteta Jugoslavije primljena je kod naroda jako dobro.

Kraljevica: Politička situacija u Kraljevici se u posljednje vrijeme prilično popravlja. Razlog je tome posljednji uspjesi NOV a ujedno pojačani rad NOO po terenu. U ovom kotaru osjeća se dosta jako djelovanje neprijateljske propagande koja ubacuje razne parole kako bi demoralizirali narod. Dezertera ima oko 120, napadajem preko štampe na dezertere, postignuto je da se veći broj ovih želi vratiti natrag u NOV. Najbolji rad osjeća se NOO u Kraljevici šmriki. Odluke AVNOJ-a i Nacionalnog komiteta primljeni su sa zadovoljstvom u ovom kotaru.

Sušak: Politička situacija u kotaru Sušak je dosta slaba iz razloga toga pošto se narod boji a i sami NOO koji su se zakukuljili, radi terora Njemaca. Dezertera u ovom kotaru ima jako mnogo a osobito u Grobinštini. Ima ih oko 200. Šverc je jako razvijen. Narod gleda sa nepovjerenjem u Engleze i drugu frontu. Za konferencije²⁶² govore da se uvijek konferira a da nikad ništa od toga. Uslijed teškog materijalnog stanja mnogi ljudi ušli su u neprijateljsku službu. Neprijateljska propaganda ubacuje razne parole n. pr. da Rusi ne priznaju Tita: da se drug Tito sporazumio sa kraljem Petrom II. Zatim se širi parola koju ubacuju velikosrbi da Englezi su nas htjeli pomoći ali mi nismo htjeli.

Kastav: Poslije provale Njemaca moral je kod naroda pao ali ispravnim dokazivanjem opet se je podigao. Oko 95% naroda je uz nas. Dezertera ima oko 15. Šverc nije razvijen u onoj mjeri kao u ostalim krajevima. U ovom kotaru došlo je više puta do nesporazumka i nesuradnje između NOO i partizanskih jedinica. Vojska je u pojedinim slučajevima došla u pojedina sela gdje je bez dozvole NOO ili odobrenjem NOO rekvirirala ili oduzela nešto.

Grad Sušak. Izvještaj se čita.

---

²⁶¹ O švercu općenito u to doba u Hrvatskom primorju v. *Borimo se protiv šverca*. Primorski vjesnik, I, 97, 22. XII 1943, str. 2. ZAVNOH je 16. kolovoza 1943. izdao upute NOO-ima o suzbijanju šverca (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 334—335).

²⁶² Možda se misli na tzv. konferenciju »Trident« vodećih državnika Velike Britanije i SAD, svibanj 1943 (*Dušan Plenča, Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku drugog svjetskog rata*. Beograd 1962, str. 191—192), ili 17. kolovoza u Kanadi (isto, str. 203—204), ili ministara vanjskih poslova SAD, SSSR-a i Velike Britanije u Moskvi, 19—30 X (isto, str. 210—212), ili Teheransku konferenciju Staljina, Churchilla i Roosevelta, 28. XI—1. (isto, str. 218—211).

Poslije izvještaja drugova iz raznih kotareva prešlo se je na organizacioni izvještaj.

O Organizacionom izvještaju

govorio je drug Ivić tajnik ONOO (čita referat)

Poslije izlaganja druga Ivica o organizacionom izvještaju prešlo se je na diskusiju i postavljanju pitanja sa strane delegata. Pitanja koje su delegati postavljali bila su ova:

1. Odnosaj NOO i AFŽ.
2. Koji su članovi Okružnog NOO za Hrvatsko primorje?
3. Suradnja između masovnih Antifašističkih organizacija i AFŽ?
4. Suradnja masovnih organizacija i NOO-a?
5. (pitanje saradnje između NOO-a za Hrv. Primorje — precrtano, P. S.)
6. Pitanje saradnje između NOO i vojske?
7. Pitanje pojedinih odsjeka?
8. Pitanje administracije?
9. Reorganizacija odbora?

Na sva ova pitanja odgovarao je drug Ivić. Nato je predstavnik ZAVNOH-a drug Marko govorio o NOO-ima njihovom stvaranju i njihovim zadacima. Poslije njegovog razlaganja poslali su telegrami Maršalu Titu, Vrhovnom Antifašističkom vijeću Narodnog Oslobođenja Jugoslavije i Nacionalnom komitetu Jugoslavije. Nastavilo se je tada sa eventualijama. Savjetovanje je završio drug Pero Komadina koji je u svome govoru istaknuo vrijednost održavanja takvih savjetovanja i zamolio drugove kada se vrate u svoje kotareve neka sa što više elana i samoprijedora prorade oko uzdizanja NOO-a i uzdizanja naroda u svome kotaru. Konferencija je završena sa pjevanjem Lijepe naše na što su se delegati razišli.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!²⁶³

ORGANIZACIONI IZVJEŠTAJ

Okružnog N. O. O.-a za Hrvatsko Primorje održan na prvom Savjetovanju 29 — XII 1943 god. — Ledenicama.

— O —

Uporedo sa razvitkom N. O. P.-a i N. O. B-e u Hrvatskom primorju išao je i razvitak političkog organa te borbe N. O. O.-a.²⁶⁴

²⁶³ Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1944, izvorna kopija, strojopis, 3 strane, 3 lista.

²⁶⁴ O razvoju u Hrvatskom primorju od 1941—1943. usp. Uvod u ove zapise, te literaturu u bileškama.

U početku su ti odbori imali karakter ekonomskog pomaganja partizana, sa svim što je bilo potrebno za vođenje borbe: hranom, sanitetskim materijalom, vojnom spremom i oružjem. — Prvi N. O. O.-i nisu bili međusobno povezani organizaciono, već je vezu među njima održavala partizanska jedinica ili odred. — Ovi su odbori u mnogim mjestima spontano nastali sa karakterom koji smo malo prije spomenuli.²⁶⁵

Ljeti 1942 god. — pristupilo se je sistematskom radu na organiziranju N. O. O.-a i njihovom međusobnom povezivanju i stvaranju viših N. O. O.-a. Za to je bilo potrebno da se stvore preduslovi t. j. trebalo je najprije organizirati seoska N. O. O.-e, zatim općinske it. d. —

Kao što je u cijelom N. O. P.-u — Komunistička partija imala ulogu inspiratora i organizatora, tako je i na stvaranju i povezivanju N. O. O.-a Hrv. Primorja kompartija igrala rukovodeću ulogu i uspjela (povezati — precrtano, P. S.) okupiti oko N. O. O.-e sve poštene rodoljube, koji su bili spremni da se bore i da organizuju borbu protiv okupatora i njegovih slugu u zemlji. —

U decembru prošle godine bili su stvoreni preduslovi u Kotaru Crikvenica formiran je 5 decembra prvi kotarski N. O. O. — Hrvatskog Primorja. —

Zatim je slijedilo formiranje Kot. N. O. O.-a za Novi.—²⁶⁶ Cijele zime organizirali su se N. O. O.-i po svim kotarima i u proljeće ove godine formirani već kotarski N. O. O.-i i u Sušaku i Kastvu, — a početkom ljeta na otoku Krku. — Poslije Krka, došao je na red Rab i Pag i neposredno pred kapitulaciju Italije formiran je Kot. N. O. O. — za Rab — Pag. —

Tokom proljeća i ljeta otišli politički radnici na teren kotara Senj i uspjeli su da po svim selima toga kotara formiraju N. O. O.-e, osim u općini Kriviput, a nikako nije uspjelo formirati nikakav N. O. O. u gradu Senju. — Tako je grad Senj bio jedino mjesto gdje nije bilo odbora do kapitulacije Italije. —

Isto tako prodiralo se je preko Krka na otok Cres i Lošinj. Tamo se je slala štampa, ali se odbori nisu mogli formirati.²⁶⁷

Grad Sušak bio od početka N. O. O.-a u prvim redovima borbe. Uprkos mnogih progona i provala u organizaciju, organizacija N. O. O.-a obnavljala se je neprestano i pred oslobođenje grad Sušak bio je sav okupljen oko N. O. O.-a u gradu nije bilo ureda, tvornice, ulica, kvarta u kojem nije bilo N. O. O.-a ili akcionog odbora. —

Pred kapitulaciju Italije sve je Primorje bilo organizirano preko N. O. O.-a i drugih antifašističkih organizacija u N. O. P.-u. —

(Do kapitulacije Italije N. O. O.-i — precrtano, P. S.)

---

²⁶⁵ Usp., npr., nastanak NOO-a u području Bribira: Andrija Tus, *Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu*. Zagreb 1971, str. 212 i dalje.

²⁶⁶ V. bilj. 80.

²⁶⁷ U povezivanju Krka s Cresom i Lošinjem veliku je ulogu odigrao Stipe Drpić (M. Konjhođić, *Zapisi*, n. dj.).

Formiranjem Kotarskih N. O. O.-a, a pogotovo formiranjem I. O. — ZAVNOH-a stavilo se pred N. O. O.-e zadatak da se formira centralno rukovodstvo N. O. O.-a za Hrvatsko Primorje i tako je u Mjesecu aprilu formiran Okr. N. O. O. — za Hrvatsko Primorje. —

Prvi zadatak, koji se je postavio pred Okr. N. O. O. — bio je da se proširi organizacija N. O. O.-a na svako selo, općinu i grad. I to je uspjelo. Osim grada Senja i kotara Cres i Lošinj bili su svuda formirani N. O. O.-i —, kako smo već spomenuli.

Da bi se N. O. O.-i digli na viši stepen i da bi se kotarski N. O. O.-i osposobili za rukovodeći organ N. O. P-a u svom Kotaru, održane su tokom ljeta kotarske konferencije u Kastvu, Sušaku, Crikvenici i Novom. —

Na tim konferencijama nastojalo se je stvoriti zdrav odnos i uska saradnja između N. O. O.-a i masovnih antifašističkih organizacija USAOH-a i AF. Ž-a — Međutim (makar se — precrtano, P. S.) nije to uspjelo i odnos između N. O. O.-a i masovnih antifašističkih organizacija nije postao onakav, kakav zahtjeva linija N. O. B.-e. — Članovi A. F. Ž.-a i USAOH-a nijesu nikako mogli shvatiti da je i N. O. O. — njihova organizacija — t. j. organizacija J. N. O. F.-e, a opet odbornici nisu shvaćali da su USAOH i A. F. Ž — samostalne organizacije i da one nisu prirepak N. O. O.-a, samo da bi mu služili za prenos materijala i dr. — tehničkih poslova. Oni nisu shvaćali da su to masovne političke organizacije, preko kojih se odbor najuže povezuje s širokim narodnim masama. — Odnos između N. O. O.-a i AF. Ž-a i USAOH-a organizaciono bio je riješen na taj način, da bi u odboru bio po jedan predstavnik A. F. Ž.-a i USAOH-a, kao neki gost, a ne ravnopravan član odbora t. j. pravi odbornik sa svim pravima i dužnostima. — Da bi se odnos između N. O. O.-a, AFŽ-a i USAOH-a postavio na zdrave temelje, umnožen je bio članak (druga Andrije — precrtano, P. S.) iz »Naprijed«: Jačajmo N. O. O.-e i pred sve se je odbore postavio zadatak da se taj članak prouči i prodiskutira. — I odnosi su se počeli poboljšavati. —

Da bi se svi odbori što bolje upoznali s linijom N. O. B.-e i podigao njihov stepen političke svijesti, poslije zasjedanja ZAVNOH-a u lipnju ove godine — sprovedila se je kampanja za proučavanje rezolucije i proglašenja ZAVNOH-a. Međutim kampanja nije dovršena uslijed kapitulacije Italije:

Uza sve slabosti odbora — odbori su ipak sprovedili mobilizaciju za N. O. V-u i u proljeće i ljeto priliv novih boraca u N. O. V-u bio je vrlo velik. Tako je samo u mjesecu julu mobilizirano oko 2.000 novih boraca. Uzevši u obzir teškoće izlaska iz žice i težak put do prvog partizanskog logora — (više puta preko 10 sati prijelaz preko mora i t. d.) bio je to velik uspjeh. —

Uz mobilizaciju odbori su se bavili snabdjevanjem N. O. V.-e s sanitetskim materijalom i dr. — i N. O. P. sa papirom, bojom i dr. — Tu su odbori pokazali više spretnosti i aktivnosti, nego u političkom radu. — Tu treba istaći naročito N. O. O. — za grad Sušak. —

Uza sve ovo odbori — počevši od Okr. N. O. O.-a, pa do seoskog pokazivali su mnoge nedostatke. Okr. N. O. O. — nije nikako mogao da

čvrsto poveže odbore (oko sebe — precrtano, P. S.) i da ih centralno rukovodi. — Tu ima i objektivnih razloga. Velik teren. Teške saobraćajne veze (otoci). Mali broj članova Okr. odbora (pet članova) učinili su da se je rad odbora rascjepkao i da su članovi Okr. N. O. O.-a bili u pojedinim kotarima i da se nisu mogli sastati više puta i preko mjesec dana. — Okr. N. O. O. — patio je od kronične bolesti — bavio se je više nabavkama, nego političkim radom. — Da bi se Okr. N. O. O. — oslobodio tehničkih poslova, osnovan je u julu mjesecu prometno — nabavni odsjek, koji je direktno bio povezan s vojskom i drugim institucijama N. O. P-a i time Okr. N. O. O.- bio oslobođen za politički rad. —

Da bi se pojačao politički rad i jedinstveno sprovela politička propaganda pokušalo se je organizirati Prop-odjel, koji do skorih dana nije nikako mogao biti formiran, jer USAOH i A. F. Ž. nisu nikako mogli pronaći zgodne ljude za to. —

U mjesecu julu sprovedeni su prvi izbori na našem oslobođenom teritoriju kotara Novi.²⁶⁸ Izborna kampanja, osim u općini Krmpote bila je slabo sprovedena i narod je izabrao druge kandidate u općini Ledenice, a ne one koje smo predložili. Krivo i nepravilno smo sproveli izbore. Mi smo sproveli općinske i kotarske izbore, a nismo prije toga sproveli seoske izbore što je izazvalo izvjesno nezadovoljstvo kod naroda, jer se je dogodilo da narod nekotih sela nije bio zastupan u opć. N. O. O.-u, a opet nije imao u selu odbora, pa je s pravom smatrao da ga nitko ne predstavlja u N. O. O.-u — Uza sve to izbori su politički uspjeli, jer je na njima sudjelovalo 80% naroda, a (u priličnom — precrtano, P. S.) naročito velik broj žena i omladine, koji su (naročito — precrtano, P. S.) živo sudjelovali na izborima.—

U ovakvoj situaciji zatekla nas je kapitulacija Italije. Trebamo istaći da su odbori i sve antifašističke organizacije tu odigrali važnu ulogu razoružavajući Talijansku vojsku i organizirajući spontano evakuaciju. U kratkom vremenu sprovedena je gotovo stopostotno mobilizacija, osim na otoku Pagu i gradu Senju. U kratkom vremenu 15 dana mobilizirano je oko 8.000 novih boraca. To naglo prilazjenje novih boraca imalo je i svoju negativnu stranu. — XIII. Div.²⁶⁹ nije mogla provariti tu veliku masu novih boraca i nije imala dovoljno kadra da nove borce discipliniraju i (došlo — precrtano, P. S.) dolazilo je vrlo često do sukoba između odbora i vojske, naročito po pitanju evakuacije. I jedni i drugi nisu bili politički svjesni da shvate da su jedni i drugi organi N. O. B.-e — (Vojska i vojni rukovodioci bahato su se odnosili prema odborima i sami su rušili autoritet — precrtano, P. S.) Došlo je do toga da su u očima naroda izgubili na autoritetu i jedni i drugi i time je učinjeno najveća šteta N. O. P.-u Hrv. Primorju. —

---

²⁶⁸ V. Zapisnik od 27, 28. i 29. srpnja 1943. i bilj. 205.

²⁶⁹ Misli se na 13. primorsko-goransku diviziju; o njoj usp. S. Tintor, n. dj.

Pred Okr. N. O. O. — odmah se je postavio zadatak da se proširi politička baza N. O. — odbora i da se formiraju odbori i tamo gdje još nisu postojali. — I uspjelo je formirati Kot. N. O. O. — Senj, gradski N. O. O. — Senj, Kot. N. O. O. — Cres-Lošinj i po svim selima seoske i općinske N. O. O.-e. — Okr N. O. O. — je dalje bolovao od stare bolesti. Mjesto da se proširi novim ljudima i da cijelom organizacijom rukovodi iz jednog centra, članovi Okr. N. O. O.-a razmilili su se po kotarima i svaki je radio i rješavao probleme kako je najbolje znao. — Okr. N. O. O. — nije održavao sastanke i sve novi problemi koji su se postavljali pred odbor, nije mogao na taj način rješavati. — Problemi su se gomilali (prehrana naroda, pitanje činovnika, privreda izbjeglice i dr.), a nisu rješavani. Okr. N. O. O. — nije znao zauzeti prema njima pravilan stav, pa ga ni kotarski i niži nisu mogli imati. Raznolikost terena i mnogostranost problema još su više zbunili odbornike, koji u rješavanju problema nisu imali nikakvih iskustva, jer su živili u šumi, a na terenu u ilegalnosti. — Pred narod su odbornici istupali kao organi stare vlasti, bez skupova i uvjeravanja, a samo naređivanjem. — Tako su odbori izgubili dosta autoriteta.

(S druge strane u odbore su se uvukli i neprijateljski elementi i borba protiv bjelogardističkih elemenata počela je dosta kasno (Senj, Krk). — precrtano, P. S.).

Bombardiranje Sušaka i evakuacija Sušaka postavilo je pred odbore novi problem: izbjeglica, koji su u broju od oko 7.000 otežali problem ishrane, a kako se je među njima nalazio priličan broj (bjelogardističkih — precrtano, P. S.) Petokolonaških elemenata (na Krku), djelovali su svojim ponašanjem negativno na politički moral naroda. —

Kot. N. O. O. — Sušak u saglasnosti s Mjesnim N. O. O.-om formirao je odbor za izbjeglice i posvetio se specijalno tome problemu, koji je bio težak, a kod vojnih pozadinskih vlasti nije se nailazilo na onu pomoć, koja je bila potrebna. —

Neuspjeh kod Hreljina i pojava dezertera opet su smanjili ugled N. O. O.-ima i narod naročito žene, huškare od neprijatelja N. O. P-a, krivile su odbor za mobilizaciju i za stradanja i smrt partizana. Odbori su prolazili tešku krizu, naročito na otocima i u kotaru Kraljevica i Sušak.

Usljed provale okupatora na oslobođeni teritorij N. O. O-i pojedinih kotareva su se raspali, a neki su iz šuma vratili kućama (Zlobin).

(Nastala — precrtano, P. S.) Na preostalom teritoriju oslobođenom od okupatora, stekavši goraka iskustva pristupilo se je (čvršće — precrtano, P. S.) čišćenju odbora (Senj) i reorganizaciji (Crikvenica). Osnovali su se prop-odjeli Kot. N. O. O.-a (Krk), počeli su se održavati skupovi i mitinzi. Odbori su se čvršće povezivali sa USAOH-om i A. F. ž-om i zajedničkim naporima uspjeli su da poprave političko stanje. — Održana su zajedničke kotarske konferencije N. O. O.-a, USAOH-a i A. F. Ž-a na kojima je stvoren zajednički plan političkog rada (Krk, Crikvenica i Novi).

Odbori su se počeli hvatati u koštac s problemom ishrane. Stvorene su prehranbene komisije — od Okružnog N. O. O.-a do seoskoga. —

Prop-odjeli su formirani pri svakom Kot. N. O. O.-u, koji su samostalno počeli djelovati, organizirajući izdavanje radio-vjesti, zidnih novina i dr. Naročito treba istaknuti da se je omladina kod toga jače angažirala, a da se djelovanje A. F. Ž-a manje osjeća. —

Usljed pristupanja u N. O. P. pristalica bivše HSS-e, Okružni N. O. O. — kooptirao je u odbor i članove bivše HSS-e, A. Vrkljana, N. Brozinu i Jurja Jukića, a kao predstavnika kotara Cres — Lošinj druga Uroša Jakšu. —

Tek pred kratko vrijeme stvoreni su uvjeti da Okr. N. O. O. — djeluje kao rukovodeći organ N. O. P.-a Hrv. Primorja, da se članovi zaduže po sektorima i da rad pravilno teče. — Još u odboru nema dovoljno članova — za kulturno-prosvjetni rad — i pred odbor se postavlja zadatak daljnjeg proširenja. —

U toku ovog vremena prebrođena je kriza u kotarevima Sušak, Kraljevica i Kastav i opet su svuda formirani odbori — seoski, opć. — kotarski, koji još pate od »šumske« bolesti. **270

Prodor neprijatelja na otok Krk nije toliko pokolebao organizaciju N. O. O.-a, makar su (još — precrtano, P. S.) odbornici preplašeni i nalaze se pred terorom dezertera u izvjesnim selima (Rasapasno, Garica) a neke okupator pohapsio (Baška).²⁷¹ — Sa otocima Pag, Cres i Lošinj postoji veza, ali ne znamo točno stanje odbora. —***

Pred Okr. N. O. O. — i ostale odbore postavlja se zadatak učvršćivanja odbora politički i organizaciono, pojačanim političkim radom riješiti problem dezertera, kojih ima priličan broj. Trebamo konačno (da se — precrtano, P. S.) stvoriti neku saradnju i pravilan odnos prema vojno — pozadinskim vlastima i prema N. O. V.-i, koji je odnos dosada hramao na obje noge. —****

Pred nama se isto tako postavlja problem organizovanje i stvaranje organa sposobnih za rješavanje teških ekonomskih problema a naročito pitanje obnove zemlje.***

Oslanjajući se na organizaciju N. O. O.-a u Hrvatskom primorju, koja sada broji

1 Okr.	N. O. O. —	sa	8 člana
8 Kot	N. O. O.-a	„	59 „
3 Gradska	„	„	27 „
33 Opć.	„		212 „
26 Rejonskih	„		121 „
215 Seoskih	„		863 „
24 Akciona odbora			86 „
Svega 310 N. O. O. —		sa	1368 odbornika

i povezavši se najviše sa USAOH-om i AFŽ-om, i stvarajući stvarno jedinstvo fronta i pozadine moći ćemo uspješno riješiti probleme koji se

²⁷⁰ Tekst označen zvjezdicama treba ubaciti na odgovarajuća mjesta u zapisnik; zapisničar je tako nadopunio zapisnik.

²⁷¹ Usp. Lj. Karabaić, *Otok Krk u NOR-u*, n. dj.

pred nas postavljaju i najviše pridonjeti konačnom uništenju okupatora i njegovih domaćih slugu. —

*** Veza između Okr. N. O. O.-a i nižih N. O. O.-a nije čvrsta i Okr. N. O. O. — često po više od mjesec dana nema nikakvog izvještaja pojedinih odbora. — Da bi se ta veza učvrstila i redovito održavala izdali smo Okružnicu br. 1, koja daje odborima upute kako da se pišu izvještaji i u kojem roku. Okružnici su priloženi formulari za izvještaj o stanju organizacije i sad se već pokazuju rezultati. Odbori su počeli slati redovitije svoje izvještaje i Okr. N. O. O. ima bolji pregled o radu i stanju pojedinih odbora.

** Na okupiranom teritoriju odbori rade kao za vrijeme talijanske okupacije. Odbori se zakonspiriraju i bježe od naroda, iako postoje svi preduslovi da tu odbori djeluju i da vrše vlast i rješavaju sve probleme pred koje ih postavljaju. Na pr. u kotaru Kastav mogu odbori organizirati škole i tako steći autoritet kod naroda. Oni mogu da spreče uništavanje šuma i dr. — Isto u kotaru Sušak i Krk. —

Čime se odbori zadovoljavaju. Okupator uslijed svoje slabosti prisiljen je da na vlast postavlja pojedine naše odbornike, koji bojeći se nas »rade i po našim uputama«. I odbor je time zadovoljan iako je to sasvim pogrešan stav. Najstroži bojkot okupatorske vlasti i stvarno vršenje vlasti od N. O. O.-a to moraju postići odbori na okupiranom teritoriju. — Ne »dvovlašće« nego isključiva vlast N. O. O.-a.

**** Odnos između N. O. O.-a i N. O. V.-e nije još onako srdačan kao što bi morao biti i kako zahtjeva N. O. B. i kao taj odnos već postoji u drugim okružima oslobođene teritorije (Lička, Kordun, Banija)

*** (Naročito poslije osnivanja Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i imenovanja druga Tita predsjednikom toga Komiteta i Maršalom moramo svim silama raditi da se sve još preostale snage mobiliziraju za N. O. P, da se organizuju svi pomoćni organi N. O. O.-a, koji će biti sposobni da rješavaju sva pitanja pred koje smo postavljeni pod rukovodstvom odbora. Potrebno je zatim i to da se na našem terenu sprovedu izbori za N. O. O.-e, koji će plebiscitarno pokazati jednodušnost naroda uz N. O. P. i na taj način osuditi svaki pokušaj vraćanja na staro — precrtano, P. S.)

Osnivanjem Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije na čelu s Maršalom drugom Titom na drugom zasjedanju AVNOJ-a kao privremene vlade mijenja se (bitno i — precrtano, P. S.) i značaj N. O. O.-a. N. O. O.-i postaju ovim momentom pravi organi narodne vlasti. Pred nas se postavlja zadatak da N. O. O.-e što tješnje povežemo s narodnim masama, jer oni dosad nisu to bili, jer su uslijed njihove ilegalnosti bili imenovani (i nisu izrasli u borbi — precrtano, P. S.) — Za to se pred nas postavlja da sprovedemo izbore za N. O. O.-e, a i na taj će način N. O. O.-i (biti pravi — precrtano, P. S.) će postati pravi izraz predstavnici volje

naroda i narod sudjelujući na izborima (narod — precrtano, P. S.) će (plebiscitarno — precrtano, P. S.) pokazati svoju privrženost N. O.P-u i osuditi svaki pokušaj vraćanja na staro. N. O. O.-i će time dobiti pravu legitimaciju da mobiliziraju sve još preostale snage za N. O. P.²⁷²

7.

Ledenice, 31. prosinca 1943.

Zapisnik sastanka Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

ZAPISNIK

Sastanka Okružnog N. O. O.-a za Hrvatsko Primorje 31. prosinca 1943 god. —

I.

Poslije održanog savjetovanja 29/30 ov. mj. — sastao se je Okr. N. O. O. — da donese konkretne zaključke po svim sektorima rada. —

Drug predsjednik otvarajući sastanak pozdravlja prisutne i apelira da se svim silama založimo da se svi uputimo u probleme, koji se pred nas postavljaju pogotovo novonastalom situacijom historijskim odlukama AVNOJ-a na zasjedanju u Jajcu. — Svi okružni odbornici, naročito novi članovi treba da prouče materijal o radu N. O. O.-a. Svi zajedno proučavajući direktive ZAVNOH-a i diskutirajući o njima steći ćemo jedinstveno gledište i moći ćemo jedinstveno djelovati na terenu.

II.

Drug tajnik izlaže potrebu da se izvrše izvjesne promjene u organizacionom sastavu Okr. N. O. O.-a da bi se rad mogao brže i pravilnije odvijati. Predlaže da se formira tajništvo od tri lica, koji bi onda mogli tako djelovati da ne bude prekinut kontinuitet u radu. To naročito zahtjeva naš teren. Tu su otoci — zima i može se dogoditi da ako tajnik ode na otok da se ne vrati po 15 dana i više i time onda zaostaje posao. Višem forumu se ne mogu slati redovito izvještaji o stanju organizacije N. O. O.-a i političkoj situaciji na terenu, što je od velike štete po sam rad i po autoritet samog odbora, jer je viši forum upućen da na probleme i stanje ovog okruga gleda očima neslužbenih lica i nema slike stanja našeg okruga. —

Odbornici se slažu s prijedlogom i u tajništvo se izabiru drugovi, Ivić, Ferdo i Pipo — novokooptirani član okružnog N. O. O.-a.

²⁷² Sign. ista kao u bilj. 249; izvornik, rukopis Ivana Barbalića, tinta, 13 strana, 7 listova.

Drug Jurica ne može biti više član izvršnog odbora ovog Okružnog N. O. O.-a, jer je zaposlen na drugoj dužnosti koja mu onemogućuje da se aktivno i predano da radu u Okružnom N. O. O.-u. —

Dalje se predlaže za novog člana Okr. N. O. O.-a druga Janeza Žirovnika-Osmana, koji je dosad bio član Mjesnog N. O. O.-a Sušak, a u ovom odboru biti će zadužen po prop-odjelu. —

Dalje se prima na znanje da su sela Melnice i Vratnik prema želji pučanstva a odlukom ZAVNOH-a pripojena ovom Okrugu, a kotaru Senj. —

Drug tajnik predlaže da se kotar Rab Pag razdjeli u dva kotara: u kotar Rab i kotar Pag. — Ta je organizaciona promjena potrebna radi uspješnijeg rada i što je to želja stanovnika tih otoka. — Dosadanji rad je pokazao da bi ta promjena povoljno djelovala na sam rad u svakom pogledu. — Sjedište kotara bilo je na Rabu i odbornici sa Raba niti su se interesirali za potrebe Paga, niti u svojim kotarskim izvještajima iznose prilike i probleme Paga i onda se stvara nezdravo stanje. Isto su tako saobraćajne veze takve da Kot. N. O. O. nije mogao imati pravi pregled rada cijelog kotara. —

Stoga će se zamoliti ZAVNOH. — da odobri ovu izmjenu. —

Drug Ferdo, tajnik Okr. N. O. O.-a i drug Jukić otići će na otoke Rab i Pag i izvršiti ovu promjenu i objasniti narodu zašto je to učinjeno i pokazati da se rad Okr. N. O. O.-a, a prema tome NOP-a u Hrv. Primorju uvijek rukovodi i rukovoditi će se prema potrebama naroda.²⁷³

Da bi se iskustva stečena na savjetovanju Okr. N. O. O.-a prenijela na kotarske i općinske N. O. O.-e, organizirati ćemo kotarska savjetovanja.²⁷⁴ Isto tako je na savjetovanju odlučeno da se za Hrv. Primorje raspišu izbori za N. O. O.-e, a prije toga zatražiti upute o vršenju izbora i odobrenje za izbore od ZAVNOH-a.

Izbori bi se sproveli u drugoj polovici februara. —²⁷⁵

Da bi se rad u kotaru Senj mogao bolje organizovati došli smo do zaključka da se u kotar Senj uklopi i grad Senj, i da grad Senj bude pod kontrolom kotarskog N. O. O.-a Senj, a ne direktno pod Okružnim N. O. O., pa bi u kotarskom N. O. O. — bili zastupljeni i predstavnici grada Senja. —

---

²⁷³ Ta razdioba je i izvršena; v. prilog od 30. VIII 1944.

²⁷⁴ *Kotarska savjetovanja NOO-a*, Primorski vjesnik, II, 103, 23. I 1943, str. 3, održana su u prvoj polovici siječnja 1943. za crikveničko, senjsko i kastavsko područje; na kastavskom savjetovanju sudjelovali su i predstavnici područja koje se nalazilo iza stare granice Kraljevina Italije i Jugoslavije. *Kotarsko savjetovanje NOO za Krk*, isto izd., 113, 8. III 1944, održano je 29. II, *Savjetovanje NOO-a za kotar Novi* (113, 8. III), održano je 7. III, a *Kotarska konferencija NOO-a za Kraljevicu* (120, 13. IV, str. 4) održana je u Fužinama 2. i 3. IV.

²⁷⁵ Usp. bilj. 69, 100, 189, 205, 268 i tekst na koji se odnose te bilješke.

III.

Pošto je drug Ferdo premješten u tajništvo, a po gospodarstvu se zadužuje drug Nikola Brozina. (kojemu — precrtano, P. S.)

Za sjedište gospodarskog odsjeka određuje se Senj. —

5 ov. mjeseca treba da se sastane novo formirana komisija. Zasad je predviđeno da ima 7 članova. Poimence će članovi gospodarske komisije biti predloženi ZAVNOH-u (Ekonomski odsjek) čim se prikupe karakteristike. —²⁷⁶

Na kurs, koji priređuje Ekonomski odsjek ZAVNOH-a upućuju se drugovi: Ivan Rubeša (Kosta), Vjeko Lončarić član Kot. N. O. O.-a Crkvenica i Luka Babić član Kot. NOO.-a Senj. —

Prehranbena komisija će zasad imati 2 člana Poparić Luka i Šverko Ivan, dok će se za trećeg Dračić... kasnije odrediti da li će i nadalje biti član te komisije ili ne, dok se ne ispita(ju — precrtano, P. S.) njegov dosadnji rad. —

IV.

Po prosvjetnom sektoru nije se dosad mnogo učinilo, makar gotovo sve škole rade. — Poradila je i niža srednja škola u Novom, a u prvoj polovici januara otvoriti će se i gimnazija u Senju. —

19. ov. mj. održana konferencija prosvjetnih radnika. Bilo je prisutno 60 delegata, pa će konferencija vjerojatno imati povoljan rezultat za budući rad na prosvjetnom (poslu — precrtano, P. S.) sektoru Primorja. —

Pošto dosadnji referent Sokolić Josip ne zadovoljava i nema volje da radi u cijelom okrugu, odlučili smo da se za školskog referenta uzme učiteljica iz Sušaka Zora Matijević. —

Odgovoran po prosvjetnom sektoru ostaje i nadalje tajnik Ivić. —

V.

Prop — odjel još uvijek ne funkcionira kako treba. Osjeća se neka tromost i slabo reagiranje na događaje. — »Primorski vjesnik« nije ogledalo ni prilika, ni života ni problema. Krajnje je vrijeme da uredništvo »Primorskog vjesnika« oživi list i da uredi pitanje dopisništva. —

Na konferenciju prop-odjela u Otočac otići će članovi: Vid, Polić i Osman i vjerojatno će na toj konferenciji steći iskustva za stvarnu pre-orientaciju u radu prop-odjela ovog Okruga.—²⁷⁷

Isto tako naš prop-odjel treba da ispita mogućnost štampanja »Primorskog vjesnika« i »Primorskog Borca« u štampariji u Senju. —

---

²⁷⁶ Uputu o osnivanju gospodarske komisije izdao je ZAVNOH 20. XII 1943. (ZAVNOH 1, n. dj., str. 604—606).

²⁷⁷ Konferencija je održana 12. I 1944. (ZAVNOH 2, n. dj., str. 68—78); izvještaj o Hrvatskom primorju podnio je Vladimir Švalba Vid (str. 73—74).

VI.

Po pitanju zdravstva drug Jakša ima u toku prve polovice januara ispitati stanje zdravstva u Hrv. Primorju, broj liječnika, bolničara i primalja i u koliko negdje nema liječnika, a drugdje ima Okružni N. O. O. — će pravilno rasporediti liječnika. —

Tako će se od interniranih židova jedan liječnik uputiti u Senj, da tu radi. —

Isto tako potrebno je da se od G-Š.²⁷⁸ saobraćajni odsjek zatraži jedan motokotač za potrebe saniteta. —

U toku mjeseca januara treba organizovati, po jednu ambulantu u svakoj općini i u tu svrhu će drug Jakša posjetiti sve kotare. —

VII.

Drugovima, koji su bili na zasjedanju AVNOJ-a²⁷⁹ odobrava se učinjen trošak, i to 14.000 Kuna, a drugu se Vrkljanu posuđuje za familiju 2.000 lira, pošto je tu svotu putem izgubio. —

Time je dnevni red iscrpen i sastanak završen. —

Slijedeći sastanak određen je za 15 januar 1944. —

S. F. — S. N.!

Tajnik: Ivić²⁸⁰

²⁷⁸ Vjerojatno: Glavni štab NOV i PO Hrvatske.

²⁷⁹ Popis vijećnika v. ZAVNOH 1, n. dj., str. 645—646.

²⁸⁰ Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1945, izvornik, rukopis Ivana Barba-
lića, potpis, tinta, 5 strana, 3 lista.

Okružni ONOO odmah je poslao ZAVNOH-u slijedeći dopis:

»Okružni
Narodno oslobodilački odbor
Broj: 9/44. —¹

Br. 4/44² 74³
1. januara 1944
Blažević⁴

Izvršnom odboru ZAVNOH-a
Tajništvo

U prilogu Vam dostavljamo popis svih narodno oslobodilačkih odbora Hrvatskog Primorja na oslobođenoj, poluoslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji (dosad ga nisam našao, op. P. S.).

Ujedno Vam javljamo da smo na sastanku ovog Okružnog NOO-a 31 prosinca ove godine izvršili izmjene u sastavu odbora i kooptirali neke nove članove. Radi nezgodnog terena i slabih saobraćajnih veza, pa se često desi da tajnik izostane na putu i po mjesec dana radi kontrole odbora, kod nas se je osjetila potreba da se u okviru odbora organizira tajništvo od tri lica od kojih će jedan biti uvijek u kancelariji, a druga dvojica na terenu. U tajništvo su izabrani drugovi Ivić, Ferdo i novokooptirani član iz Mjesnog NOO-a Sušak Vlado Nikšić-Pipo. Drug Jurica Knez dosadanji član Okružnog NOO-a ispao je iz odbora, jer je preuzeo drugu dužnost pa ne može vršiti nikakve funkcije u odboru. Isto tako kooptiran je u ovaj Okružni NOO drug Janez Žirovnik, bivši član Mjesnog NOO-a Sušak i biti će zadužen po propodjelu.

8.

Novi Vinodolski, 19. siječnja 1944.

Zapisnik sastanka Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

a.)

ZAPISNIK

Sastanka Okružnog N. O. O.-a za Hrvatsko Primorje, 19. I 1944. u Novom. Prисutni: Pero Komadina, Ivan Barbalić, Ivan Radetić, Vlado Nikšić, Ante Vrkljan, Juraj Jukić, Nikola Brozina.

Dnevni red:

1. Politička situacija sa diskusijom
2. Organizacija, kooptiranje novih članova sa diskusijom
3. Novi zadaci — nova raspodjela dužnosti
4. Kritika i samokritika
5. Evakuacija

Nadalje smo odlučili da od kotara Rab-Pag formiramo dva kotara, i to kotar Rab, i kotar Pag. To odgovara željama naroda i biti će bolji rad. Drugovi iz Raba pate od lokal patriotizma (bolest mnogo rasprostranjena u Primorju) i slabo su se brinuli za potrebe Paga, a i radi saobraćajnih teškoća nisu bili u vezi sa tamošnjim odborima. Drugovi Jukić i Ferdo otići će na otoke i izvršiti tu reorganizaciju.

Na savjetovanju ovog Okružnog NOO-a održanom 29. ov. mj. u Ledenicama zaključeno je da se raspišu izbori za drugu polovinu veljače. Molimo da nam se pošalju uputstva za izbore da bi mogli preduzeti sve predpripreme. Molimo da nam se pošalje što prije.

Pošto je drug Ferdo ušao u tajništvo izabrali smo druga Nikolu Brozina da bude zadužen po gospodarstvu.

Obzirom na prilike kotara Senj odlučili smo da grad Senj stavimo u kotar Senj, tako da predstavnici grada Senja budu zastupani u kotarskom NOO-u. Molimo da nam odobrite ovu promjenu da bi je mogli organizaciono sprovesti.

Tokom slijedećih dana poslati ćemo Vam izvještaj o održanom savjetovanju.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Predsjednik:

P Komadina

(Pečat)

Tajnik:

Ivić

OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR
ZA HRVATSKO PRIMORJE

ZAVNOH — sudski

Br. 4/44⁵

Broj 4/44

Odgovoreno potvrdno
d. 12/I 944.⁶«

(AH, ZAVNOH (4/1944, kut. 1, Odjel za sudstvo i upravu, izvornik, strojopis, potpisi, pečat, jedan list, 2 stranice. — Br. 1, 2, 3, 4, 5 (oba retka) i 6 (sva tri retka) napisani su olovkom ili crnilom).

Pretsjednik otvara sastanak s pregledom domaće političke situacije obzirom na upad neprijatelja na naš teren.²⁸¹ Prilike se privremeno pogoršavaju i naš planski rad je poremećen, ali moramo nastojati i nastaviti pojačanim radom, da prebrodimo sve poteškoće, kako smo i dosad sve svladali. Naročito treba pojačati politički rad i biti s narodom, a ne kao na primjer na otoku Krku, gdje su N. O. O-i pobjegli od naroda, od straha pred okupatorom. Narod bez direktiva, bez pravilnog obavještenja o prilikama, prepušten propagandi neprijatelja. Na nama je da takve odbore ne trpimo i da odbore očistimo, da narod ima povjerenje u odbore, da u njima vidi prvoborce, a ne plašljivce. Opazili smo slabosti kotarskog N. O. O-a u Novom prilikom ove evakuacije. Isto tako mi sami slabo polažemo važnost na vlastiti odgoj, a prema tome i odbori nisu na dovoljnoj visini, jer im mi ne pružamo dovoljno političke i organizacione pomoći.

Slabost naših odbora opaža se baš po pitanju dezertera i mobilizacije. Kod odbora vlada familijarnost. Borci pitaju zašto je ovaj ili onaj kod kuće, a odbori pokazuju slabost ili plašljivost.

Da bi odbor bolje funkcionirao kooptiraju se novi članovi. Tako bi drug Ivan Barbalić bio zadužen zajedno s drugom Brozina Nikolom po gospodarskom odsjeku.

Član ovog odbora drug Osman premješten je na politički rad u Istru pa je prema tome prestao biti član ovog odbora.²⁸² Zbog toga je potrebno kooptirati nove članove. Predlaže Emila Karadžiju, Ivicu Baretić²⁸³ i Zoru Matijević. Predlog se prima jednoglasno.

Prelazi se na raspored dužnost i funkcija, te je izvršen ovako:

1. Predsjednik: Pero Komadina
2. Potpredsjed. Ante Vrkljan
3. Tajnik I.: Ivan Radetić
4. Tajnik II.: Emil Karadžija
5. Gospodarstvo: Ivan Barbalić i Nikola Brozina
6. Propodjel : Pipo
7. Prosvjeta : Zora Matijević
8. Zdravstvo : Jakša Uroš
9. Socijalni : Ivica Baretić
10. odbornik : Juraj Jukić

Na prijedlog druga Pipa uvodi se kao točka dnevnog reda: Kritika i samokritika. Prijedlog se prima.

---

²⁸¹ Možda se to odnosi na njemački napad 29. XII 1943. Usp. *Akcije naše NOV u Primorju*. Primorski vjesnik, II, 99, 6. I 1944, str. 1, te S. Tintor, n. dj., str. 131—132.

²⁸² Janez Žirovnik Osman nije bio jedini koji je iz Primorja upućen na rad u Istru; pomoć u kadrovima bila je neophodna Istri (Iz sjećanja Petra Komadine, 7. I. 1968).

²⁸³ Do tada je Ivica Baretić radio u senjskom području; i dalje je bio zadužen za Senj u podvelebitskom kraju i za otoke Rab i Pag (Iz sjećanja I. Baretića, 8. I 1968).

Kotar Novi: Politička situacija je dobra. Održani su skupovi u Novom i drugim mjestima i selima. Održane su mnoge priredbe, usmene novine. Odaziv omladine prilikom evakuacije bio je dobar i tu je omladina pokazala visoku svijest. Mobilizacija je sprovedena u cijelom kotaru pa i u mjestu Novom. Ima još mali broj nemobiliziranih. Iako je teško ekonomsko stanje, narod nije sustao. Nema dezertera. Narod je pokazao visoku svijest prilikom evakuacije, sudjelujući sav.

Kotar Crikvenica: gornji dio pod planinom je dobar, dok je uz more lošije stanje.

Kotar Sušak: kao prije. Neki su se dezerteri vratili, tako iz Bakra 29.

Kotar Kastav: Situacija je dobra, vrše se akcije na neprijateljske vojnike i postrojenja.

Kotar Senj: Vrlo loše, teško ekonomsko stanje pogoršava političku situaciju, dok je grad Senj i općina Krivi Put pod utjecajem ustaške propagande. Odbori općinski i seoski su vrlo slabi i ne rukovode narodom, naročito gradski N. O. O. Senj je vrlo loš. Bilo bi potrebno da se gradski N. O. O. Senj uklopi u kotarski N. O. O. Senj. U Krasnom se je stanje poboljšalo i uopće uzeto od prošlog sastanka situacija se je ipak popravila u cijelom kotaru, ali još uvijek daleko od toga da bi bila zadovoljavajuća. Neprijateljska propaganda je organizirana.

Drug Pipo predlaže da mobilizaciju treba sprovести. Zaoštriti odnose okupatora i narodnih masa. Treba pojačati budnost i pohvatati organizatore.

Osjeća se da svećenici rade organizirano protiv NOB-e. Trebamo najoštrije udariti po saboterima, kliku oko Mačeka i kliku izdajica u Kairu.

Naročito treba paziti da narod uvjerimo tko je kriv za sve patnje: saboteri, koji sjede na tri stolice i njihovi organizatori, klika Mačeka i Kairske vlade.²⁸⁴

Kotar Rab: mjesto Rab usprkos teškog ekonomskog stanja, politička situacija je slaba uslijed nepoznavanja linije NOP-a, a tome su krivi slabo izdignuti odbori, koji ne znaju objasniti narodu, koji su naši zadaci i koja opasnost prijeti narodima Jugoslavije, ako se prepuste na nemilost reakcije. Isto tako nepovoljno djeluju bivši internirci Jevreji koji su nerasploženi prema NOB-i.

Narod traži sastanke i voli da sluša o NOB-i. Narodu je na zborovima objašnjeno drugo zasjedanje AVNOJ-a.²⁸⁵

Održano je savjetovanje Kotarskog N. O. O.-a Rab i prema postavljenim pitanjima (25), vidi se koliko se narod interesira za političke događaje.

Kotar Pag: politička situacija slaba: Odbori su vrlo slabi i neaktivni. Mobilizacija vrlo slabo sprovedena. Prve dane oslobođenja ljudi su išli da

---

²⁸⁴ Usp. *Nema sjedenja na dvije stolice*. Primorski vjesnik, II, 99, 6. I 1944, str. 2.

²⁸⁵ Usp. o narodnim skupovima *Hrvatsko primorje oduševljeno pozdravlja historijske odluke AVNOJ-a*. Primorski vjesnik, II, 102, 1944. str. 1.

se prijave u vojsku, ali je ubačena parola dobrovoljnosti sa strane naših ljudi i onda su se ljudi vratili svojim kućama »kad se ne mora«. Rad sa omladinom je gotovo nikakav.

Održani su zborovi u Novalji, Pagu, te selima Kolanu i Poveljanima, povodom drugog zasjedanja AVNOJ-a. Na zborovima se je naročito podvlačila potreba mobilizacije svih snaga za NOV-u. Tako je u samom mjestu Pagu odmah drugi dan poslije zbora održan skup svih onih koji potpadaju pod mobilizaciju. Skup je vrlo dobro uspio. Formiran je mobilizacijski odbor, ko(ji — nedostaje, P. S.) će sprovesti mobilizaciju. Rezultata nam nije poznat, jer je isti odbor formiran prije par dana.

Koliko je kod naroda slaba politička svijest vidi se najbolje po tome, što želi da u odboru budu bogatiji i ugledniji ljudi.

Zadatak: pojačati politički rad, a za ekonomski slabije i gladne rekvirirati kod imućnijih i dati siromašnom pučanstvu. Same odbore dignuti na viši politički nivo. Stoga je potrebno da jedan član ovog odbora pođe na duže vrijeme tamo i da radi sa odborima, prvenstveno kotarskim N. O. O.-om.

Zaključuje se da će na taj teren poći drug Ivica Baretić.

U svrhe pojačanog političkog rada treba više štampe slati u Pag, te izdati specijalan letak za tamošnje prilike.

Kotar Krk.²⁸⁶

b.)

Z A P I S N I K

Sastanka Okr. N. O. O.-a za Hrvatsko Primorje 19 — I. — 1944 god. —

Prisutni: Pero Komadina, Ivan Barbačić, Ivan Radetić, Vlado Nikšić, Ante Vrkljan, Juraj Jukić, Nikola Brozina
(otsutni — precrtano, P. S.)

I.

(Predsj — precrtano, P. S.) Dnevni red:

1. Politička situacija i kooptiranje novih članova sa diskusijom
2. Organizacija sa diskusijom
3. Novi zadaci — Nova raspodjela dužnosti.
4. Kritika i samokritika
5. Evakuacija

---

²⁸⁶ Usp. Lj. K a r a b a i ć, Otok Krk u NOR-u. n. dj. — Sign. HAR, 12 i 13. JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1945, izvornik, prepis, nedovršen tekst, strojopis, 2 strane, 2 lista.

I.

Predsjednik otvara sastanak s pregledom domaće političke situacije obzirom na upad neprijatelja na naš teren. — Prilike se privremeno pogoršavaju i naš planski rad je poremećen, ali moramo nastaviti pojačanim radom prebroditi sve poteškoće, koje smo i dosad sve svladali. — Naročito treba pojačati politički rad i biti s narodom, a ne kao na pr. na otoku Krku, gdje su N. O. O.-i pobjegli od naroda od straha pred okupatorom. Narod bez direktiva, bez pravilnog obavještenja o prilikama, prepušten propagandi okupatora. Na nama je da takve odbore ne trpimo i da odbore očistimo i da narod ima povjerenje u odbor i da u njima vidi prvoborce, a ne plašljivce. Opazili smo slabosti K. N. O.-a u Novom prilikom ove evakuacije. Isto tako sami mi slabo polažemo na vlastito vaspitanje, a prema tome i odbori nisu na dovoljnoj visini, jer im mi ne pružamo dovoljno političke i organizacione pomoći. —

Slabost naših odbora opaža se baš u pitanju dezertera i mobilizacije. Kod odbora vlada familjarnost. Borci pitaju zašto je ovaj ili onaj kod kuće, a odbori pokazuju slabost i plašljivost. —

Da bi odbor bolje funkcionirao predlaže da se kooptiraju novi članovi.

Tako bi drug Ivić bio zajedno s drugom Brozinom vodio gospodarsku komisiju.

Emil Karađija i Ivica Baretić i Zora Matijević; Drug Osman je delegiran na rad u Istru. — pa sada opet smo malo. —

Predlog se prima jednoglasno. —

Predsj: Pero

Podpredsj: Ante

Tajnik I Ferdo

„ II Domaći

Gospodarstvena: Ivić Brozina } +

Prop odjel Pipo

Zdravstvo Jakša

Odbornici: Baretić soc. pol

„ Jukić

Prosvjeta: Zora Matijević

Na predlog druga P i p a : uvodi se kao točka dnevnog reda: kritika i samokritika. Prijedlog se prima. —

Kotar Novi: Politička situacija je dobro. Održani su skupovi u Novom i dr. mjestima. Održane su mnoge priredbe, (... — nečitko, P. S.) usmena novina i odaziv omladine prilikom evakuacije bio je dobar i tu je omladina pokazala visoku svijest. Mobilizacija je sprovedena u cijelom kotaru, pa i u mjestu Novom. — Ima još mali broj mobiliziranih. —

I ako je teško ekonomsko stanje narod nije sustao. Nema dezertera.

Sav narod pokazao je visoku svijest prilikom evakuacije sudjelujući sav. —

Kotar Crikvenica: gornji dio pod planinom je dobar, a uz more je lošije stanje. —

Kotar Sušak kao prije — neki se dezertteri vraćaju. U Bakru se je pokupilo 29 dezerttera. —

Kotar Kastav — situacija je dobra — vrše se akcije!

Kotar Senj: očajno ekonomsko stanje, a sam grad Senj i Krivi put — — zna se!!!

+ { Sv. Juraj najbolji, Jablanac lošije a isto i u Krivom putu!
To sve zavisi od odbora. —
Grad Senj i njegov N. O. O.-a je vrlo loš. — Potrebno bi bilo da se grad Senj uklopi u kotar Senj.
Na Krasnom se je stanje poboljšalo. — Ali uopće uza to stanje se je ipak poboljšalo. —
organizirana neprijateljska propaganda. —

Pipo: mobilizaciju treba sprovesti. Zaoštriti odnose okupatora i narodnih masa. —

Treba **budnost** pojačati i pohvatati organizatore!

Svećenici rade org. protiv N. O. B.-e. —

Trebamo oštro udariti po saboterima, kliku oko Mačeka, i kairsku **vladu**. —

Naročito treba paziti da narod uvjerimo tko je kriv za sve patnje: Sateri, koji sjede na tri stolice i njihovi organizatori klika Mačeka i Kairska vlada. —

Rab — (Pag — precrtano, P. S.) Mjesto Rab uprkos teške ekonomske situacije politička situacija je slaba uslijed nepoznavanja linije N. OP-a, a tome su krivi slabo izdignuti N. OO.-i, koji ne znaju objasniti narodu političku situaciju i koji su zadaci i koje opasnosti prijete narodima Jugoslavije.

— Isto tako nepovoljno djeluju i bivši internirani Jevreji — koji su nisu naklonjeni N. O. B.-i. —

Narod traži sastanke i voli da sluša o N. O. P.-u. —

Narodu se je na zborovima objasnjeno o zasjedanju AVNOJ-a. —

Održano je savjetovanje K. N. OO.-a Rab i iz postavljenih pitanja vidi kako se narod interesira. —

Na **Pagu** je politička situacija slabija povodom mobilizacije. — Narod je htio ići u vojsku, ali je ubačena parola dobrovojnosti i onda mnogi nisu htjeli da idu, kad se ne mora. —

Slab rad sa omladinom. —

Održan je zbor sa onima koji potpadaju pod mobilizaciju i zbor je bio jako dobro posjećen. —

Koliko je narod slabe političke svijesti vidi se po tome što narod hoće da ima u odborima imućnije, uglednije ljude. —

Za mobilizaciju je na skupu izabran odbor za mobilizaciju, koji će sprovesti (i pravedno raspodjeliti — precrtano, P. S.) pravedno tu mobilizaciju.

Zadatak: Pojačati politički rad a za ekonomski slabije i gladne rekvirirati kod imućnijih i dati siromašnom pučanstvu. — Same odbore dignuti na viši politički nivo. —

Hitno pomoći narodu ekonomski!

Pošto nema borbenog duha, treba taj duh dignuti. — Zato će jedan član ovog odbora otići na duže vremena izdignuti Kotarski odbor i pomoći odborima u njihovom radu. —

Tamo ćemo poslati Ivicu Baretića!

Više štampe slati na Pag. — Izdati specijalan letak za njihove prilike!

Krk: Ja. —

Gospodarska:	3,5	2.000
} Pitanje sjemena!	$3,5 \times 5 =$	100 kg
} Pitanje ranog povrća!	$30.000 \text{ kg} \times 5$	
} Mrkopalj — sjeme! krumpir	<hr/>	<hr/>
	150.000	

Odbori neka to postave to pitanje pred narod!

Lenac, šef Burze rada u Sušaku, sada u Brigadi I. —

}	Agronom	
	Finans	Pamperle
	Šumar	

Pitanje prehrane: Sverko?

Brozina u Mrkopalj:

Hrana. —

Sjeme. —

Mošune. —

Elektrika. —

Šibice. —

Prop-odjel

1. Pismena
2. Usmena
8. Kult.-umj. sektor

— 1 —

a. Izdavanje lista — redakcije	} 1. 2. 3.
b. letaci	
c. Zidne novine	

— 2 —

Usmena propaganda:

- a.) Zborna, mitinga

- b.) Usmene novine
- c.) Priredbe

— 3. —

- a.) Osnivanje Kazališne družine Hrv. Prim.²⁸⁷
- b.) Pjevački zbor
- c.) Domovi kulture
- d.) Foto-sekcija²⁸⁸

9.

10. veljače 1944.

Zapisnik sastanka Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

Odgovoreno 16. III. 1944²⁸⁹

Z A P I S N I K

sastanka Okružnog Narodno-oslobodilačkog odbora za Hrvatsko Primorje održanog 10. februara 1944.

Prisutni: Petar Komadina, Ante Vrkljan, Ivan Barbalić, Jure Jukić, Nikola Brozina, Uroš Jakša, Emil Karadžija, Ivan Baretić, Nikšić Vlado i Ivan Radetić — Ferdo. —

Dnevni red:

1. Politička situacija
2. Organizacioni izvještaj
3. Izvještaj po odsjecima
4. Direktivni članci ZAVNOH-a
5. Plan rada i raspored drugova po terenu

---

²⁸⁷ Vjerojatno se to odnosi na razmatranje upute Propagandnog odjela ZAVNOH-a NOO-ima o osnivanju i radu kazališnih družina (*ZAVNOH* 2, n. dj., str. 34—36).

²⁸⁸ Sign. je ista kao i u bilj. 286; izvornik, rukopis Ivana Barbalića, tinta, 4 stranice, 2 lista. — Još 31. svibnja 1943. Inicijativni odbor ZAVNOH-a poslao je ONOO-ima upute o unapređenju kulturno-prosvjetnog rada na oslobođenom teritoriju, u kojima se spominju i sadržaji navedene četiri točke u konceptu zapisnika (*ZAVNOH* 1, n. dj., str. 136—141). Upute je umnožio ONOO za Gorski kotar i na kraju dodao dio pod naslovom »Rad kulturnoumjetničkog sektora«, u kojem, redom, govori o kazališnim grupama, fotosekcijama, domovima kulture i zidnim novinama (Isto, str. 136—137).

²⁸⁹ Ovaj redak napisan je rukom, tinta, nečitak paraf (Ra. — ? op. P. S.) i to na primjerku koji se čuva u IHRP, v. bilj. 327.

6. Kretanje pučanstva sa oslobođenog teritorija na neoslobođeni i obratno

7. Razno

Ad 1.) Drug pretsjednik otvara sastanak borbenim pozdravom »Smrt fašizmu«, a prisutni mu odzdravljaju »Sloboda narodu!« Moli drugove da budu stvarni i sažeti u radu, pridržavajući se dnevnog reda.

Drug Nikšić moli za riječ i traži da se pročita zapisnik prošlog sastanka da bismo mogli kontrolirati rad. Prima se i drug tajnik čita zapisnik prošlog sastanka, te drug Nikšić predlaže, da se u odbor kooptira drug Tome Strizić iz Bribira, kotar Novi,²⁹⁰ budući da drugarica Zora Matijević ne može biti član našeg odbora, jer je ista na radu u Istri.²⁹¹ Prijedlog se jednoglasno prima. Drug Toma Strizić prisustvuje sastanku.

U svom referatu drug pretsjednik²⁹² naglašava silne uspjehe Crvene Armije koja goni njemačke horde iz Sovjetskog Saveza, te akt Vlade SSSR-a o reorganizaciji Komesarijata za Narodnu obranu i Komesarijata za spoljne poslove SSSR-a.²⁹³ Dalje podvlači neuspjeh izbjegličke i izdajničke »vlade« odbijanjem ponudjenog pakta o prijateljstvu sa SSSR-om a to je za borbu naših naroda najbolje priznanje i pomoć sa strane SSSR-a našim narodima.²⁹⁴

Razbijanjem VI. neprijateljske ofenzive naša je NOV prešla u nastupanje.²⁹⁵ Ali još će biti teških borbi i na to moramo biti pripremni. Neprijatelj pokušava sada još jačom propagandom protiv naše NOB-e. Masom letaka i usmenom »promičbom« pokušava oslabiti naše redove i unijeti zabunu među naš natrod.²⁹⁶ Davanjem hrane i novčanim pomoćima nastoji neprijatelj razbiti jedinstvo naše fronte i pozadine. Reš,

²⁹⁰ Tomo Strizić bio je već član Inicijativnog ONOO-a; v. prilog od 27. lipnja 1943, br. 3.

²⁹¹ Z. Matijević je stigla na rad u Istru u ožujku mjesecu (Tome Crnobori, *Preporod hrvatskog školstva u Istri za vrijeme narodnooslobodilačke borbe*. Zagreb 1963, str. 45).

²⁹² Političke je uvodnike predsjednik sastavljao uz pomoć Agitpropa ONOO-a. Vijesti su hvatane pomoću radio-prijemnika, a dobivane su informacije i od viših partijskih i drugih foruma. (Iz sjećanja Petra Komadine, 7. I. 1968).

²⁹³ Usp. *Istočna fronta. Glas Istre*, I, 3, prosinac 1943; G. K. Žukov, n. dj., str. 603 i dalje. U povodu godišnjice Crvene Armije objavljen je najveći broj članaka u Primorskom vjesniku, II, 109, 20. II 1944. — Na 10. zasjedanju Vrhovnog sovjeta SSSR-a (1. II 1944) izmijenjen je ustav utoliko što su Narodni komesarijati za obranu i za vanjske poslove pretvoreni od svesavznih komiteta u narodne komesarijate saveznih republika; time je ukazano na federativnost države (*ZAVNOH* 2, str. 150, bilj. 14).

²⁹⁴ D. Plenča, n. dj., str. 224; o međunarodnim odnosima Jugoslavije od 1941-45. usp. i S. Nešović, *Inostranstvo i nova Jugoslavija 1941—1945*, Beograd 1964, odnosno od 1943-45. usp. Josip Smodlaka, *Partizanski dnevnik*, Beograd 1972.

²⁹⁵ *Drugi svetski rat. Pregled ratnih operacija*, IV. *Događaji od decembra 1943. do kraja 1944. godine*. Beograd 1967, str. 81 i dalje; V. Strugar, n. dj., str. 217 i dalje; *Borbe u Jugoslaviji*. *Glas Istre*, I, 3, prosinac 1943, i *Naša je vojska silna i nepobjediva i sve moćnija*. Isto, II, 7, 8. II 1944.

²⁹⁶ *Usmena neprijateljska propaganda*. *Primorski vjesnik*, II, 107, 12. II 1944, str. 2.

Montani, Špehar,²⁹⁷ Ružić i ostali, preko svojih sitnih, ali opasnih veza, nastoje stvoriti zabunu u našim redovima, koristeći se pri tome teškim ekonomskim stanjem u našem okrugu. Po parolama koje ubacuje neprijatelj: trebamo pomoći našem narodu, pa i partizanima, »što se partizani bore, kad će i onako dobiti rat«, »Čehoslovačka će dobiti slobodu i bez borbe«, »Sovjetski Savez će nas osloboditi«, i. t. d. vidi se, da sve te parole dolaze iz jednog centra reakcije.

Dezerteri predstavljaju još uvijek naš teški problem, iako smo u nekim mjestima jakim političkim radom i propagandom uspjeli povratiti priličan broj istih u redove NOV-e.²⁹⁸

Odluke drugog zasjedanja AVNOJ-a još nisu jasne narodu, jer neprijatelj raznim smicalicama nastoji razbiti našu NOB-u.

Domaća reakcija radi organizirano.²⁹⁹ Naročito treba ukazati na spekulantski rad Borića iz Crikvenice, koji se uvukao u redove NOP-a, kao bivši funkcioner HSS-a i postao članom ZAVNOH-a.³⁰⁰

Politička situacija po potarima:

Sušak:³⁰¹ Narod je većinom uz NOP, ali oportunistam jak i reakcija kojoj je centar ovdje koristi se oportunističkim stavom naroda, pa i samih NOO-a. Brišu se naše parole, pa čak to čine i pojedini odbornici. Narodu, i samim NOO-ima nisu jasne odluke drugog zasjedanja AVNOJ-a. Sverc se je razvio do maksimuma. Povezanost NOV-e i pozadine nikakvo. Čak i poneki dezerteri su se uvukli u NOO-e. Iz pitanja u diskusiji po političkom referatu na savjetovanju kotarskog NOO-a vidi se jasno jak utjecaj neprijateljske propagande.

Drug Karadžija koji je bio na terenu ovog odbora nadopunjava druga pretsjednika da su NOO-i vrlo slabi i oportunistički. Kotarski NOO vrlo slab, gubi se u sitnicama, ne zna se snaći. Narod još nije prismo povezan uz našu borbu i pokret. Neprijateljske parole se brzo

---

²⁹⁷ Nijemci su uskoro uklonili Hinka Rescha, ustaškog mjesnog zapovjednika u Sušaku. (V i n k o A n t i ć, *Prilog historiji političke borbe za Istru od 1943. do 1945.* Istarski mozaik, 1, Pula 1966, str. 9). »Vrhovni Povjerenik u operativnoj zoni 'Jadransko Primorje' Gauleiter i Reichsstatthalter Dr. Reiner imenovao je Prefektom na Rijeci vijećnika prizivnog suda Dra. Aleksandra SPALATIN, a Viceprefektom odvjjetnika Dra. Frana ŠPEHAR. Istodobno je Viceprefekt Dr. Špehar imenovan Izvanrednim Povjerenikom za Povjereništvo Sušak—Krk. K tom Povjereništvu pripadaju kotari Sušak, Bakar, Kastav, Čabar i Krk« (Iz nacističkog proglasa, Zbirka MNRR). Nijemci su zapravo držali u rukama svu vlast na okupiranom teritoriju, ne dozvoljavajući svojim kvinslinzima da imaju neke iluzije u tom pogledu. Dakako, ta vlast je u mnogo-me ovisila o snazi pojedinih NOO-a usp. V. A n t i ć, isto str. 1—10 v. bilj. 302.

²⁹⁸ Usp. Uvod, poglavlje 7.

²⁹⁹ Usp. *Narod će suditi prljavim spekulantima*. Primorski vjesnik, II, 103, 23. I 1944, str. 2.

³⁰⁰ *Prljave spekulacije*. Primorski vjesnik, II, 106, 9, II 1944, str. 2, te vraćanje povjerenja Boriću — *Slučaj Franje Borića*. Isto izd., 124, 11. V 1944, str. 6. Usp. bilj. 303.

³⁰¹ Oblasni komitet za Istru je započeo početkom veljače akciju da oba dijela grada na Rječini formiraju jedan NOO (V. A n t i ć, *Sušak-Rijeka*, n. dj., str. 369); jedan NOO osnovan je 1. veljače 1948 (isto, str. 390).

šire u narodu. Na savjetovanju date su direktive odborima za rad. Odbori se nisu osjetili kao narodna vlast i politički rukovodioci.

Kraljevica: Narod donekle upoznat sa odlukama drugog zasjedanja AVNOJ-a. Dezerteri se slabo vraćaju u NOV-u. NOO-i rade vrlo slabo, čak i štampu raspačavaju vrlo slabo.

Dr. Turina ustaški politički funkcioner za Hrvatsko Primorje³⁰² sa ustaškim oficijom Kamenarovićem, središte su reakcije. Čak im i naši NOO-i nasjedaju »bolje da su oni, nego netko drugi!« Drug Vrkljan koji je bio tamo na terenu dao je direktive odboru za rad i ukazao na pogriješan stav i oportunistički odnos prema reakciji. Naš stav je beskompromisan prema svim neprijateljima naše borbe, koji svojim pomirljivim tonom i aktima nastoje otupiti oštricu NOB-e i pasivizirati narod.

Crikvenica: u samoj Crikvenici politička situacija posve slaba. Narod pasivan. Rad odbora se uopće ne osjeća, kao da ga i nema. Sela u Vinodolu dobra, privržena NOP-u od prvih dana narodnog ustanka.

Dezertera u samoj Crikvenici ima velik broj i ne vraćaju se, jer je rad NOO-a gotovo nikakav. Narod neobavješten o događajima kod nas, jer je bez kontakta s nama.

Novi: mjesto Novi vrlo kolebljivo. Neprijateljska propaganda u vezi sa aprovizacijom i plaćama bivšim činovnicima, unijela uzbunu u narodu. Neprijateljska propaganda progovorila na usta samog naroda. Ista situacija u selima uz more. Gornja sela vrlo dobra, odana NOB-i od početka narodnog ustanka.

Borić iz Crikvenice, član ZAVNOH-a upleten u rad reakcije povodom primanja ustaške aprovizacije, zajedno sa ostalim ljudima iz Novoga, koji su išli po ustašku aprovizaciju, stavljen pod istragu, koju će provesti sud Okružnog NOO-a. Za ovu istragu određuje se drug Toma Strizić sa sudskim referentom odbora drugom Olenkovićem.³⁰³

Senj: Jablanac dobar, Sv. Juraj slabiji. U Krasnu neprijateljska propaganda dosta jaka, ruše se table sa našim parolama. Upad neprijatelja u Senj, narod je smatrao prevratom. Krivi Put situacija loša. Sam grad Senj slab. Dezertera ima velik broj od kojih je oko 80 otišlo sa neprijateljem. Oko 150 građana napustilo grad i pošli sa Nijemcima. NOO vrlo loš osim par drugova. Naročito treba istaći NOO mjesta Cesarica, koji je povezan sa narodom, naoružao se i sa narodom držao straže i

---

³⁰² Po kapitulaciji Kraljevine Italije tzv. NDH je objavila svoje »pravo« na Primorje i druge krajeve kojih se odrekla Rimskim ugovorima 1941. u korist Italije; Oskar Turina bio je postavljen da preuzme upravu Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre, uz područje »velikih župa« Modruš, Vinodol i Podgorje Gacka i Lika, »sa sjedištem u gradu Sušak-Rijeka«. No, Mussolini-jeva tzv. Talijanska socijalna republika nije se s time htjela suglasiti, a Nijemci su uskoro od talijanskih, hrvatskih i slovenskih teritorija na sjevernom Jadranu formirali svoju, posebnu jedinicu: Operationzone Adriatische Küstenland, na čijem se čelu našao Friedrich Reiner (V. Antić, *Prilog historiji*, n. dj., str. 3—4). V. i bilj. 297.

³⁰³ V. bilj. 300. — Franjo Starčević se prisjeća g. 1975) da je Borića prelušavao u svojstvu predsjednika Sudskog vijeća Komande područja.

patrole prema Karlobagu. Tu se je narod pokazao jedinstven i borben u obrani protiv neprijatelja.

Krk: situacija se nešto malo popravlja i to ne djelovanjem NOO-a, nego povoljnom situacijom u svijetu. NOO-i skroz oportunistički. Dezertera ima mnogo i oni rade i vode na otoku narod, naoružani su i drže straže, da ne bi partizani došli u sela.³⁰⁴

Cres-Lošinj: nemamo veze.

Rab: zbog upada neprijatelja u Senj i Novi³⁰⁵ nije bilo moguće držati vezu, niti smo dobili izvještaj od kotarskog NOO-a.

Pag: kao i Rab

Ad 2.) Ovaj Okružni NOO broji 11 članova — izvršni odbor. Od toga su petorica radnici, jedan član je bivši samoupravni činovnik, jedan član bivši drž. umirovljenik, četiri člana intelektualci.

Ovaj okrug obuhvata 8 kotareva u kojima su formirani kotarski NOO-i, i grad Sušak u kojem je formirana Mjesni NOO. Grad Senj, koji je do sada imao formiran Gradski NOO direktno pod kontrolom Okružnog uklapa se u sastav Kotarskog NOO-a Senj. Sama ova reorganizacija nije još provedena, pa će drug koji bude pošao za kotar senjski izvršiti ovu reorganizaciju.

Budući da nismo dobili izvještaje iz kotara Kraljevica i Crikvenica, to ne možemo dati pregled sumarnog broja članova Kotarskih NOO-a. Reorganizacija kotara Rab-Pag provedena je tako, da su sada formirana dva Kotarska NOO-a, i to jedan za otok Rab i jedan za otok Pag.

Iz izvještaja po kotarevima koji su stigli, vidi se, da je socijalna struktura prilično dobra, osim u nekima, gdje će trebati sprovesti manje ispravke. Iz istih izvještaja vidi se dalje, da je u manjem broju kotareva tek po jedna drugarica član Kotarskog NOO-a. S tom dosadašnjom praksom treba prekinuti i kooptirati u Kotarske NOO-e barem dvije do tri drugarice. To isto vrijedi u prvom redu za sam Okružni odbor. Drug Karadžija predlaže, da se za uspješan rad NOO-a povuku stariji drugovi borci iz operativnih jedinica.

Da bi se NOO-i osjetili kao nosioci narodne vlasti i borbeni organi naroda u borbi za slobodu, bilo bi potrebno, da se održe kursevi sa pojedinih kotarskim NOO-ima, kako bi se drugovi politički izdignuti i ojačali i kao takovi mogli odgovoriti svojim dužnostima u radu sa narodom. Prema tome će drugovi kad podju na teren održati sa Kotarskim NOO-ima kratke kurseve od tri do četiri dana na kojima će se proraditi sav materijal drugog zasjedanja AVNOJ-a, te NOO-i što su oni, njihov rad i njihovi zadaci.

Drug Karadžija predlaže da se u pismenoj propagandi povede kampanja »Sve za front« i u tome da se dadu upute Kotarskim NOO-ima na terenu kako da provode tu kampanju. Trebamo provjeravati NOO-e

---

³⁰⁴ V. bilj. 170.

³⁰⁵ Od 19. siječnja dalje okupator je snažno napadao na primorsko-goransko područje (S. Tintor, n. dj., str. 133 i dalje); u Senj je neprijatelj stigao 19. I (Isto, str. 135).

što su u tom pogledu učinili, jer je naša najveća dužnost i zadaća mobilizacija.

Ad 3.) Drug Ivić iznosi podatke o evakuaciji Senja i Novog prilikom posljednjeg upada neprijatelja na ovaj teren. Iz Senja je evakuirana tvornica duhana koja nije potpuno uspjela zbog kratkoće vremena. Evakuirao se je dizl motor električne centrale, što je bilo bezmisleno,³⁰⁶ dok je drugi važniji materijal ostao u Senju i to: jedan vagon papira i tri saugas motora. Evakuacija je vršena pod teškim uslovima zbog pomanjkanja prevoznih sredstava. Kod te evakuacije naši NOO-i su pokazali da ne shvaćaju svoju dužnost, a tu je i naše krivice dosta, jer smo sami vršili evakuaciju, umjesto da smo čitav posao organizirali preko NOO-a. Iz Senja je evakuirana i štamparija tvornice duhana. Evakuacija iz Senja bila je otežana i time, što drug komesar od tvornice duhana nije zapravo znao, kolika je količina duhana u tvornici, a isto tako nije znao, da se u tvornici nalazi jedan vagon papira. Tako je u brzini podjeljeno radništvu u Senju oko sto hiljada komada cigara i nekoliko hiljada kg duhana. Točni podaci o ovome nedostaju nam još, ali se prikupljaju i o tome će biti obavješten Ekonomski odjel ZAVNOH-a.³⁰⁷

Iz Novoga evakuirana je trgovina željezarije »Kargačin« i to oko pola vagona željeza, razno posudje, čavli, brukvice i t. d. Iz Novoga je evakuiran jedan stolarski stroj na električni pogon, te pilanski dijelovi. Iz Bribira evakuirana je jedna bravarska i jedna stolarska radionica. Iz Crikvenice evakuiran je elektromaterijal od DEP-a u Triblju.

Gospodarska komisija koja je formirana pri ovom odboru³⁰⁸ pokazala se je dosta slaba, osim dvojice drugova. Za tu komisiju treba pronaći jednog agronoma i to hitno. Isto tako i jednog stručnjaka za finansije i zajam. Od Goranskog područja preuzeli smo pilanu na Mošunama. Radnici te pilane, su vrlo slabo opskrbljeni. Treba im dati odjela i pobrinuti se za hranu. U izgledu je da prorade tri radionice i to kovačnica, bravarska radiona i električna stolarnica.

Ušur kod mlinova treba ubirati prema okružnici ZAVNOH-a.³⁰⁹

Prehrana vojske. Za dva bataljona vojske koja bi bila na našem terenu³¹⁰ trebamo se pobrinuti za njihovu ishranu. Budući da mi rezervne hrane nemamo, to trebamo poduzeti sve da se ista nabavi iz Sušaka, Istre i od naroda, da provedemo kampanju dobrovoljnog sa kupljanja.

---

³⁰⁶ Ivan Radetić Ferdo prisjeća se (g. 1975) da je taj teški i glomazni motor propao već u Alanu. Usp. i dalji tekst zapisnika.

³⁰⁷ V. bilješku 305.

³⁰⁸ Formirana je 31. XII. Usp. zapisnik sjednice ONOO-a od 31. XII 1943.

³⁰⁹ ZAVNOH je još 16. kolovoza 1943. izdao uputu »O organizaciji i kontroli mlinova i ubiranju ušura« (ZAVNOH 1, n. dj., str. 331—333); pismo sličnog sadržaja uputio je ONOO-ima i 17. III 1944 (ZAVNOH 2, n. dj., str. 157—159).

³¹⁰ Ove jedinice trebale su operirati na putu Senj-Novog (S. T i n t o r, n. dj., str. 142, te 144 i dalje).

Potrebna sjemena. Mogućnost dobave sitnog sjemena postoji i to iz Istre, a krumpira iz Gorskog Kotara.³¹¹

U svrhe stočarstva trebat će apelirati na narod, da ne kolje stoke, naročito telad i janjad.

Šverc koji je obuhvatio veliki zamah sa oslobođenog na neoslobođeni i obratno treba svim silama spriječiti.³¹²

Zajam Narodnog oslobođenja trebat će upisivati na privremene priznanice, dok se ne dobiju bonovi od ZAVNOH-a.³¹³

Crkvena zemljišta dat će se narodu prema potrebama za obradu, a ošteta za ista ići će i dalje u korist crkvenog fonda kako je bilo i do sada.

Drug Brozina daje izvještaj o svom radu kod Okružnog NOO-a za Gorski Kotar. 1. Šibice smo dobili 30 sanduka³¹⁴ koji se raspacavaju po kotarevima. Još imamo šibica koje ćemo prebaciti prvom prilikom, čim dobijemo potrebno sredstvo za prevoz (mule-tovarnjaci). 2. Krumpirovo sjeme ćemo dobiti u razmjenu za sol u omjeru jedan prema tri, a za tekstil, željeznu robu i staklo po predratnim cijenama. 3. Električna struja koju dobiva naš okrug iz Fužinske centrale naplaćivat će se od potrošača. Cijene struji će sporazumno odrediti gospodarske komisije naša i Okružnog NOO-a za Gorski Kotar. Za priključenje kalorične centrale »Zeleni vir« na hidrocentralu Fužine dali smo 1500 m voda iz naše centrale u Triblju.

Drug Brozina primjećuje da drugovi koji dolaze kao delegati ZAVNOH-a ne postupaju pravilno u radu na našem terenu. Slučaj druga Marinovića koji je u Senju otvorio jednu radnju na silu, a da se nije obratio Mjesnom NOO-u, uzeo materijal iz te radnje i hvalio se, kako je on to brzo riješio, a mi iz Okružnog odbora da ne radimo ništa. Drug Matičević delegat ekonomskog odjela ZAVNOH-a evakuirao je iz Senja dizel motor, jedan glomazan stroj koji je prebačen u Alan, gdje su ga Nijemci našli i razbili.³¹⁵ A tri saugas motora i jedan vagon papira ostali su u Senju nevakuirani. Osim toga drug Matičević je uzeo iz direkcije šuma u Senju jednu Bezarovu busolu, doduše na revers, ali bez znanja

---

³¹¹ Istog mjeseca (27. veljače) ZAVNOH je dodijelio Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru novčanu pomoć za nabavu sjemenja (ZAVNOH 2, n. dj., str. 212).

³¹² O švercu v. ZAVNOH 1 i 2, n. dj., na više mjesta; usp. i bilj. 261.

³¹³ Ekonomski odjel ZAVNOH-a poslao je 12. II 1944. dr. Paji Gregoriću pismo u kojem se govori o štampanju nove serije obveznica Zajma narodnog oslobođenja (ZAVNOH 2, n. dj., str. 134—136). O Zajmu u kunama je CK KPH planirao već u siječnju 1943 (ZAVNOH 1, n. dj., str. 44), a na temelju uredbe AVNOJ-a od 15. I; ZAVNOH ga je raspisao u visini od 150.000.000 dinara-kuna 15. kolovoza 1943. Novi zajam, u visini od 100.000.000 lira za novooslobođene krajeve ZAVNOH je raspisao 20. rujna (isto, str. 327—328). Financijska sredstva dobivena tim putem bila su osnovni novčani prihodi ONOO-a za Hrvatsko primorje (Iz sjećanja Petra Komadine, 7. I 1968, i Ivice Baretića, 8. I 1968).

³¹⁴ Šibice su dobivene iz Tvornice u Vrbovskom koja je bila pod kontrolom Okružnog NOO-a za Gorski kotar.

³¹⁵ V. bilj. 306.

odbora. Poseban izvještaj o evakuaciji materijala dostavit će naša Gospodarska komisija Ekonomskom odjelu ZAVNOH-a, čim prikupi sve potrebne podatke.

Materijal koji je evakuiran iz Senja treba evakuirati dalje na sigurnije mjesto. Drug Ivić će ići na teren i poduzeti sve da se taj materijal spremi. Za krompirovo sjeme uredit će se preko Okružnog NOO-a za Gorski Kotar putem naše Gospodarske komisije, kao i sam način razmjene.

Kao pomoć spaljenom selu Podhum po talijanskom okupatoru dodjeljuje se svota od sto hiljada lira. Ova je mjera bila potrebna stoga, što se je oko 300 interniraca povratilo iz Italije kućama, a sva njihova imovina i kuće spaljeno je po okupatoru.³¹⁶

Po pitanju prehrane u Gospodarskoj komisiji zadužuje se drug Kosta. U prehrambenoj komisiji ostaju drug Dračić i Šverko.

U svrhe podmirenja potreba šećera za porodilje, zamolit će se drugarska Komanda Primorskog Područja da stavi na raspolaganje ovom odboru 100 kg šećera, kako bi se mogle podmiriti potrebe ovog okruga.

Propodjel: U mjesecu siječnju izdao je propodjel ovog Okružnog slijedeće: Primorski borac kao mjesečnik 1200 primjeraka, Primorski vijesnik u malom formatu od jednog lista izdana su tri boja (br. 100, 101, 102) svaki u dvije hiljade primjeraka, a veći format od 4 do 6 stranica izdan je također u tri broja (br. 103, 104, 105) po dvije hiljade primjeraka svaki.

Letaci su izdani: »Sovjetskim ljudima u tudjinskoj službi«³¹⁷ na ruskom jeziku u 1000 komada, a zatim »Ljudi u hitlerovim kabanicama« na hrvatskom jeziku u 600 komada,³¹⁸ na slovenskom 500 kom., ruskom 600 kom., na češkom 500 kom., njemačkom 1000 kom. i na talijanskom jeziku 500 kom.³¹⁹ Letak »Braćo iz Sovjetskog Saveza« na ruskom jeziku 800 kom. Letak »Hrvatima u tudjinskoj službi« 750 komada. Letak »Narodu otoka Krka« u 620 primjeraka.

Umnoženo je: Upozorenje Maršala Jugoslavije druga Tita³²⁰ u 3900 komada, zatim »Proglas svećenika i učitelja sjeverne Dalmacije« u 500 komada.

³¹⁶ Podhum je uništen 12. VII 1942; dio stanovnika je pobijen, a dio interniran u unutrašnjost Kraljevine Italije. Imovina je opljačkana (I. Cuculić, i dr., *Podhum*, n. dj.)

³¹⁷ Polovinom siječnja na područje Crikvenica-Sušak stigli su dijelovi nacističke 162. turkestarske divizije (S. Tintor, n. dj., str. 134).

³¹⁸ Npr., u 392. legionarskoj diviziji, koja je prebačena u zemlju iz okolice Beča u siječnju 1944, nalazio se njemački komandni kadar, ali borački je sastav velikim dijelom bio sastavljen od Hrvata (osobito iz Bosne i Hercegovine) (S. Tintor, n. dj., str. 133).

³¹⁹ Možda su ti leci — na njemačkom i talijanskom jeziku — oni koje su 28. VII i 1. VIII 1943. objavili ZAVNOH i Glavni štab NOV i POH (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 291—294 i 299—301).

³²⁰ Vjerojatno se misli na Titov poziv od 6. siječnja 1944. vojnim i civilnim licima u službi okupatora da stupe u redove NOVJ. (*ZAVNOH 2*, n. dj., str. 126, bilj. 6, i str. 147). — Usp. i Građani koji se nalaze u službi okupatora. Primorski vjesnik, II, 101, 15. i 1944, str. 1.

Izdana su i dva omladinska dvobojna plakata u vezi sa drugim kongresom Antifašističke omladine Jugoslavije,³²¹ svaki u 120 primjeraka.

Posebno za Istru izdano je: »Glas Istre« u 1200 komada, »Sovjetskim ljudima u tudjinskoj službi« u 700 komada, »Ljudima u hitlerovim kabinicama« na talijanskom jeziku u 500 komada i Govor druga Tita na II. zasjedanju AVNOJ-a u 600 komada.

Na talijanskom jeziku izdana je »Libertà« u 1200 komada, zatim »Lottare« u 600 komada, i drugi broj »Lottare« u 700 primjeraka.

Drug Pipo koji je zadužen po Propodjelu predlaže da se u Propodjel kooptiraju drugovi Cunt i Margitić iz Sušaka zbog opsežnosti posla. Do sada sačinjavaju propodjel tri druga i jedna drugarica, što je prema potrebama posla premalo. Ova dvojica novo kooptiranih članova radili bi po kulturno-umjetničkoj grani, koja kod nas još nije formirana, zbog pomanjkanja ljudi sposobnih za tu granu Propodjela službe.³²²

Uspjeh naše propagande još uvijek ne zadovoljava, jer je sama dopisnička služba još uvijek slaba, osim kotara sušačkog, a osim toga u pojedinim kotarevima se slabo i sa velikim zakašnjenjem raspućava.

Uspjeh izdanih letaka bio je priličan, iako nisu iskorištene ni izdala mogućnosti za postignuće boljih rezultata.

Budući da smo evakuirali štampariju iz Senja, to će se ista, čim to bude moguće, montirati na podesnom mjestu.

Prosvjetni otsjek: Sve škole na oslobođenom teritoriju rade pod kontrolom ovog odbora, uz mjestimične prekide u mjestima kroz koja prolazi neprijateljska vojska.

Kako drugarica Matijević Zora ne može biti član ovog odbora, budući je uposlena na drugom radu u Istri, to treba jedan drug da se zaduži za prosvjetni otsjek, budući je drug Ivić zadužen po gospodarskom otsjeku. Za prosvjetni otsjek ovog odbora zadužuje se drug Toma Strižić, a za prosvjetnog referenta drug Čorić, dosada na službi kod Komande primorskog područja. Drug Čorić je učitelj sa dugogodišnjom praksom na ovom terenu, a već je duže vrijeme u NOV. Dosadašnji prosvjetni referent Sokolić Josip riješava se dužnosti, zbog slabe aktivnosti u radu i jer je primio plaću od ustaških vlasti. Budući su gotovo svi bivši činovnici i namještenici primili plaće od ustaških vlasti u Crikvenici, a žive i rade na oslobođenom teritoriju, to se zaključuje, da se svi sposobni za vojsku mobiliziraju. Mladje učiteljice porazmjestit će se po okrugu.

Za škole na neoslobođenom teritoriju, kao i za sve činovnike i namještenike u neprijateljskoj službi, provest će se odluke II. zasjedanja AVNOJ-a, to j. poziv svima, da napuste neprijateljsku službu. Za školsku

---

³²¹ Kongres je održan u Drvaru od 2. do 4. V 1944. O omladinskom kongresu usp. i *O II. kongresu antifašističke omladine Jugoslavije*. Primorski borac, III, 13, siječanj 1944, str. 5—7.

³²² Usp. Krešimir Topljak, *Djelovanje kazališnih družina na području Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre u toku narodnooslobodilačke borbe*. Riječka revija, XIII, 1—2, 1964, str. 80.

djecu posebno će se provesti kampanja u narodu preko svih organizacija, a i pismeno putem štampe da ne daju svoju djecu u škole neprijatelja.³²³

Zdravstveni ostsjek: Drug Jakša Uroš referira da nije mogao obići sve kotare zbog neprijateljske ofenzive. U kotarevima Novi i Crikvenica nema pojave tifusa ni difterije. Važniji sanitetski materijal evakuiran je iz apoteke u Novom, i sada ga treba urediti za rad. Zubara iz Novog treba povući i smjestiti ga uz apoteku.

Drug pretsjednik predlaže, da se urede ambulante, a prethodno da se održe kursevi za bolničare. Drug Jakša primjećuje na to, da bi se ambulante mogle i trebale urediti, dok je za bolničarski kurs nemoguće jer je za isti potreban praktičan rad u bolnicama. Medjutim na otoku Rabu bile su dvije bolničarke Jevrejke i jedan muž i žena bolničari, od kojih bi se moglo uzeti dvojicu. Oni bi bili potrebni za organiziranje bolničarske službe u kotarevima Senj, Novi, Crikvenica. Kako smo u slabom stanju sa najnužnijim lijekovima, to bi iste trebalo nabaviti. Stoga će drug Jakša propisati te lijekove, koje će se naručiti preko naših veza na Sušaku it. d.

Sudski ostsjek: Nova uputstva o organizaciji sudske službe pri NOO-ima³²⁴ proradjena su, pa se prema istim formira sud pri ovom odboru ovako: Pretsjednik suda je drug Ante Vrkljan, a članovi suda drugovi Ivan Barbalčić i Nikšić Vlado, a sudski referent Dr. Olenković Fedor. Kotarski sudovi formirani su već u svim kotarevima, osim u kotaru Kraljevica. Nove upute o organizaciji sudova pri NOO-ima koje smo dobili, umnažaju se, i bit će, čim budu gotove, razaslane svim kotarevima uz potrebne upute za rad.

U prošlom mjesecu imao je ovaj sud da riješi jednu žalbu po presudi suda pri Kotarskom NOO-u Crikvenica.³²⁵

Socijalni ostsjek: Budući da ovaj ostsjek do sada gotovo i nije radio, to se stavlja u dužnost drugu Baretiću, koji je zadužen da po svim kotarevima izvrši popis stanovništva siromašnog stanja, koji je bez hrane, bez sjemena, a prvenstveno popis nezbrinutih porodica poginulih drugova boraca. Za izdržavanje učitelja i profesora u mjestima u kojima nije zgodno sakupljati priloge od naroda bilo u hrani ili novcu, treba da se NOO-i pobrinu za njihovo izdržavanje i to bilo da im se nabavi hrana ili da im se da pomoć u novcu.

---

³²³ »Obuka ni u osnovnim ni u srednjim školama nije uopće počinjala sve do oslobođenja Sušaka« (V i n k o B u j a n, *Školstvo u Sušaku-Rijeci i okolici za vrijeme okupacije 1941—1945*. U: Rijeka, Zbornik, Zagreb 1953, str. 541).

³²⁴ Vjerojatno se misli na Uputstva za rad općinskih, kotarskih i okružnih narodnih sudova Odjela za sudstvo i upravu ZAVNOH-a od 22. XII 1943. (ZAVNOH, 1, n. dj., str. 610—620), koje je ZAVNOH poslao ONOO-ima 17. I. 1944 (ZAVNOH 2, n. dj., str. 91—92).

³²⁵ O razvoju novog sudstva na novljanskom području usp. D. Ježić, n. dj., 111, 14. V 1974, i dalje.

Ad 4.) UPUTE O ORGANIZACIJI SUDOVA PRI NOO-ima pretresene su pod toč. 3.) Sudski odsjek.

Ad 5.) Do slijedećeg sastanka koji će se održati 5. III, drugovi će se rasporediti ovako: Drug Vlado Nikšić Kraljevica, Toma Strizić u uredu, Ferdo Senj, Rab, Pag, Karadžija Sušak, Baretić Krk time da ispita vezu za Cres i Lošinj, Ivić Novi, predsjednik i Vrkljan Crikvenica, a drug Jakša imat će centar u Bribiru.

Drug predsjednik govori o izborima za NOO-e i mišljenja je, da se isti mogu sprovesti po selima, gdje zato postoje uvjeti. Treba pojačati politički rad svim silama, osamostaliti odbore. Neprijatelj nam je nametnuo diskusiju o hrani, ali mi ne ćemo od neprijatelja ništa, mi s njime nemamo nikakve veze i ne ćemo da je imamo.

Ad 6.) KRETANJE PUČANSTVA SA OSLOBODJENOG NA NEO-SLOBODJENI TERITORIJI I OBRATNO. Zabranjuje se budući je šverc uzeo velikog maha, a s time pojačana i neprijateljska špijunaža. Samo za službena lica izdavat će se propusnice po službenoj dužnosti. Svu švercanu robu plijenit će se preko u tu svrhu organiziranog aparata pri NOO-ima i uz pomoć partizanskih straža. Ovu mjeru treba narodu objasniti preko masovnih skupova i putem štampe.

Ad 7. RAZNO. Povodom pitanja da li se mjesto Selce kod Crikvenice smatra oslobodjenim ili neoslobodjenim, zaključuje se, da se isto smatra neoslobodjeno.

Drug Gusta Mavrić komandant mjesta Crikvenica kooptira se u Kotarski NOO Krk.

Drug Ferdo koji ide za Pag ispitat će mogućnost prebacivanja soli preko otoka Krka za Primorje.

Drug Karadžija primjećuje, da smo isuviše vremena utrošili na sporednijim stvarima, a ono, što je danas za nas i našu najvažnije, a to je mobilizacija i vraćanje dezertera u vojsku, tek usput i to kao sporedno pretreseno. Treba izbaciti parolu »NOO-i vrijeđe toliko koliko mobiliziraju novih boraca i povrate dezertere«. Tu treba da prodiskutiramo ovaj problem i da donesemo zaključke, kako da se on riješi. Po njegovom mišljenju treba na poluoslobodjenom teritoriju preko antifašističkih organizacija i na skupovima provesti bojkot dezertera i demaskirati ih pred narodom, a s specijalno treba održati skupove sa dezerterima. Svugdje i sve mogućnosti treba upotrebiti u kampanji protiv dezertera. Oni dezerteri, bremzeri povratka u vojsku, treba izolirati, pa i maknuti iz njihove sredine.

Treba zaoštriti odnos naroda s okupatorom putem akcija i tome slično, pa što prije i više mobiliziramo, to ćemo i pitanje prehrane istom tada riješiti, kad proteramo okupatora i budemo u mogućnosti uspostaviti slobodno kretanje i promet medju raznim dijelovima naše zemlje. Da bi se to postiglo, treba provesti čišćenje odbora od oportunističkih elemenata i dezertera koji su se uspjeli uvući čak u pojedine NOO-e.

Drugovi koji polaze na teren trebaju održati kotarska savjetovanja sa NOO-ima i dati im tom prilikom direktive za rad.³²⁶

Drug pretsjednik moli drugove, da na terenu provedu sve u djelo, kako smo sebi postavili zadatak i zaključuje sastanak.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Tajnik: Ferdo v. r.

Pretsjednik: Komadina s. r.³²⁷

10.

17. veljače 1944.

Zapisnik sastanka Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

ZAPISNIK

sastanka Okružnog Narodnog Oslobođilačkog Odbora za Hrvatsko Primorje održanog 17. ožujka 1944.

PRISUTNI: Pero Komadina, Ante Vrkljan, Ivan Barbalić, Nikola Brožina, Uroš Dr. Jakša, Toma Strizić, Nikšić Vlado, Emil Karađija i Ivan Radetić.

Otsutni: Jure Jukić koji se nalazi na terenu Rab i Pag, Ivica Baretić koji se nalazi na terenu kotara Senj.

DNEVNI RED:

- 1). Politička situacija
- 2). Organizacioni izvještaj
- 3). Izvještaj po odsjecima
- 4). Direktivni članci ZAVNOHA
- 5). Razno.

ad 1/. Drug predsjednik otvara sastanak i prije prelaza na dnevni red koji čita tajnik, predlaže da se kooptiraju novi članovi u ovaj odbor i to: drugarica Genoveva Tomić, i Nada Brnčić, te drug Joso Gržetić. Pred-

---

³²⁶ ONOO za Hrvatsko primorje istodobno je objavio proglas *Narode Hrvatskog primorja!* Primorski vjesnik, II, 106, 9. II 1944, str. 1, u kome se govori o brzom kraju neprijatelja i kvislinga, o tome kako treba pojačati borbene napore, te kako »da mrskoj fašističkoj nemani skrhamo vrat«.

³²⁷ Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1945, izvorna kopija, strojopis, 6 strana, 3 lista; HAP, Oblasni NOO Istra, br. 72, izvorna kopija, potpisi, pečat, 6 strana, 3 lista- te popratni dopis od 12. II 1944, pečat, potpisi; IHRPH, Okružni narodno-oslobođilački odbori, kut. 117, Okružni NOO Hrv. Primorje 1944. I—IX, Okružna konferencija Kot. NOO-a Hrv. Prim. 1944, fsc. Okr. NOO Hrv. Primorje I—V, 1944, koš. Okr. NOO Hrv. Primorje 1944. II. 10, izvorna kopija, strojopis, 7 strana, 7 listova.

log se jednoglasno prima. Drug predsjednik nastavlja da bi bilo potrebno da se pronadje još nekoliko drugarica na terenu koje bi bile prikladne kao članovi šireg odbora (plenuma). Moli se drugove kad se razidju po terenu da vode računa o tome i da svoja zapažanja iznesu na slijedećem sastanku. Kako se drug Joso Gržetić nalazi ovdje, to isti prisustvuje daljnjem toku sastanka.

Drug predsjednik iznaša političku situaciju. Ona je u posljednje vrijeme karakterizirana snagom i zamahom velikih ofenziva Crvene Armije na lenjingradskoj fronti i najnovijim ofenzivama sovjetskih armija na cijeloj širini ukrajinske fronte, te pojačanom zračnom djelatnošću savezničke avijacije sjedne strane i sve tjesnijem vezivanju svijetske reakcije u svrhu odlaganja konačnog sloma fašizma zdruge strane. Unatoč činjenice da Crvena Armija ima neospornu nadmoć nad njemačkom vojskom tokom cijele 1943 godine, nije bilo moguće pretpostaviti tako temeljitu promjenu na sovjetskoj njemačkoj fronti od poraza fašista pod Staljingradom na ovamo. Osobito je uočljiva činjenica da sovjetske trupe snajvećom lakoćom i brzinom savladavaju najjača utvrđenja i velike zapreke kao što su Dnjepar, Narva i Bug. Nakon likvidacije 10 njemačkih divizija³²⁸ stvorili su Rusi uvjete za novu gigantsku ofenzivu koja po svojoj žestini i opsegu nadmašuje sve dosadašnje ofenzive na istočnoj fronti. Katastrofalni gubici Njemaca u ljudstvu i materijalu, kao i povlačenje njemačkih armija na ukrajinskoj fronti, možda je najbolje definirao vojni stručnjak Maks Verner, u vrijeme zauzimanja Melitopola i masovnog prelaza Crvene Armije preko Dnjepra, riječima: »Idućih tjedana i mjeseci završiti će se vjerojatno proces raspadanja njemačkih armija na jugu Sovjetskog Saveza, koji je započeo kod Staljingrada«. Crvena Armija je sve bliže srednjoj Evropi i Balkanu, ona je udaljena svega 60 km. od Besarabije i 170 km. od Madjarske granice.³²⁹

U koliko bi se, imajući u vidu zaključke Teheranske konferencije³³⁰ nova velika sovjetska ofenziva mogla dovesti u izvjesnu logičnu vezu sa velikim savezničkim napadima na Njemačku i okupiranu Evropu, usredotočene u prvom redu protiv industrijskih objekata izrazito defenzivne

---

³²⁸ Usp. *Uništeno deset njemačkih divizija u okolici Dnjepra*. Glas Istre, II, 8, 19. II. 1944.

³²⁹ Usp. G. K. Žukov, n. dj., str. 604 i dalje; *Drugi svjetski rat* 4, n. dj., str. 16, 25 i dalje.

³³⁰ Usp. D. Plenča, n. dj., str. 218—221; V. S. Čerčil, *Drugi svjetski rat* 5, Beograd, na više mj. — Propagandni odjel ZAVNOH-a je 31. I 1943. je kritizirao: »O konferenciji u Teheranu kaže se samo par riječi. Isto tako u 'Primorskom Vjesniku' od 16. prosinca 1943. br. 96 pod naslovom: 'Govor ministra Edena u britanskom parlamentu' samo se uzgred spominje konferencija u Teheranu. Naša štampa u ocjeni važnijih međunarodnih događaja treba da se služi izvorima radio stanice Moskva i naše centralne štampe« (ZAVNOH 2, n. dj., str. 110). Međutim, dva broja ranije — što je Propodjelu ZAVNOH-a vjerojatno promaklo — Primorski vjesnik, I, 94, 8. XII 1943, str. 1, posvetio je cijeli članak toj konferenciji pod naslovom: *Sastanak Čerčil-Staljin-Ruzvelt u Teheranu*. — Usp., *Uspjeh Teheranske konferencije*, Glas Istre, 1, 4, 1. I. 1944.

važnosti za Njemačku u ovom času, tada bi mogli pretpostaviti, da su sadašnje vojne operacije Saveznika uvod u veće vojničke pothvate, koji će prije ili kasnije, ali sigurno u skoroj budućnosti uslijediti.³³¹

Pod pritiskom razvoja događaja koji odišu lješinom fašizma, pokušava reakcija još svestranijom mobilizacijom svojih snaga parirati akciji slobodoljubivih naroda.

U središtu pažnje naše javnosti je svakako najgnusniji od svih sadašnjih protunarodnih poteza političkih mrtvaca, sporazum Mačeka i njegove klike sa krvavim Dražom Mihajlovićem predstavnikom mračnjaka Petra Karadžordjevića.³³² Promatrana sa stanovišta našeg Narodnog Oslobođilačkog Pokreta ispoljava se djelatnost reakcije i njihovo sve tješnije vezivanje, kao najvidljivije dešperaterstvo i slabost zbog čega upravo i gube živce, te padajući iz krajnosti u krajnost, gube poziciju za pozicijom i u nepovrat gube još ono malo možebitnog ugleda, koji su do jučer uživali u još neprobudjenim masama. Zdruge pak strane oni uviđaju potrebu paktiranja, svijesni snage Narodnog Oslobođilačkog Pokreta i svoje slabosti. Dovoljno je naglasiti sporazum Mačekovog delegata Jančkovića izdajnicima u Kairu, Košutića, Torbara, Kenfelje i Reberskog s ustaškim prvacima, odlazak Mačekovskog ustaškog pukovnika Babića u Italiju, učestale sastanke Slovenskih vucibatina, predstavnika Rupnika sa hrvatskom reakcijom i četlima Himlerom i Jevđevićem. U cijelom tom radu i gleda se najbezobzirnije protunarodno djelovanje nekadašnjih tribuna i onih, koji su, da bi to postigli, pribjegavali i pribjegavaju najodvratnijim manevrima.³³³

Medjutim svima njima počam od Petra Karadžordjevića, kome su upravo ovih dana otkazali službu jugoslavenski poslanici u Kanadi i Moskvi³³⁴ zbog neslaganja politikom izdajnika, do Mačeka i svih onih koji su se ogrešili o interese Narodno Oslobođilačke Borbe, odgovorili su naši narodi zaključcima drugog zasjedanja AVNOJA. Uzalud je reakcija po-

³³¹ Usp. *Drugi svetski rat 4*, n. dj., str. 129 i dalje.

³³² Usp. posebne priloge u Primorskom vjesniku, II, 111, 1. III 1944, str. 1—2, 114, II. III, str. 1—2, te napise u drugim brojevima. Primorci su bili upoznati s tom problematikom i preko brošure A-a, *Maček i njegova klika u zagrljaju velikosrpskih izdajnika i ustaša*. Članci iz »Naprijeda«, organa Komunističke partije Hrvatske, br. 42, 5. II 1944, str. 6—8 (Zbirka brošura u MNRR). Usp. i razrješenja političke situacije, koja je Propodjelima Okružnih NOO-a uputio Propodjel ZAVNOH-a (15. II 1944, ZAVNOH 2, n. dj., str. 145—146). — Usp. Ante Drndić, *Tko je izdajica dr Maček?* Glas Istre, II, 1. IV. 1944.

³³³ Ovaj odlomak je prepričan tekst *Hrvatskom narodu* Izvršnog odbora ZAVNOH-a u povodu sporazuma V. Mačeka i D. Mihailovića (ZAVNOH 2, str. 233—235); v. i str. 145—146). Zapravo, sporazum između predstavnika Mačeka i Mihailovića definitivno je bio potpisan 17. rujna 1944. (D. Plenča, n. dj., str. 308—309). Međutim, već na četničkom kongresu u selu Ba, 25. I 1944, bio je prisutan i Mačekov predstavnik (isto, str. 226).

³³⁴ Izidor Cankar, predstavnik u Kanadi, i Stanoje Simić, ambasador u SSSR-u, dali su u ožujku 1944. ostavke izbjegličkoj jugoslavenskoj vladi na svoje položaje; (ZAVNOH 2, n. dj., str. 321); Simić je dao javnu izjavu o svojoj podršci NOP-u (D. Plenča, n. dj., str. 249—250).

duzela i poslijednji korak nadajući se izigrati NOP nekim nagovještavanjem osam točaka koje su formulirali Petar II. i njegovi satrapi, tvrdeći da će na osnovu njih biti izgladjene sve suprotnosti između NOP-a i krunice. One, koji nisu učinili ni najmanji propust da nas što nespremnije gurnu u fašističko ropstvo i bratoubilački rat, oni, koji su, na dosad nečuveni način pobjegli iz zemlje, oni, koji su uživali gostoprimstvo naših Saveznika od prvog dana vodili otvorenu borbu protiv NOP-a i Saveznika, pomažući sve njihove protivnike, stakvim ljudima mi možemo razgovarati samo kao sudci i to strogi narodni sudci, koji će ih krvavo i nemilosrdno kazniti za sve žrtve i stradanja naših naroda za koja u prvom redu snose krivicu oni.

Dok Finska takodjer u smrtnom zagrljaju reakcije igra vrlo nerazboritu igru sa svojom budućnošću, dotle sva svijetska javnost sa čudjenjem gleda na velikodušni stav Sovjetskog Saveza, kako u pogledu mirovnih zahtjeva Finskoj, tako i u pogledu strpljivosti koju ispoljava prema Finskoj.

Energični stav Saveznika prema Turskoj i obustava isporučivanja ratnog materijala Turskoj vojsci, kao posljedica neispunjavanja svečano preuzetih obaveza prema Saveznicima, daljnji je poraz reakcije, kojoj više neuspjeva putem svojih veza šiljati ratni materijal onima, koji ga neupotrebljavaju u borbi protiv njihovog glavnog uporišta — fašizma. Opomena koju je Cehoslovačka vlada uputila svojim narodima da iz stava iščekivanja predju na aktiv (ni — nedostaje. P. S.) otpor i borbu, sve veći štrajkovi u Sjevernoj Italiji, koji su poprimili gotovo karakter generalnog štrajka, prekid prometa sa Irskom zbog neispunjavanja savezničkog zahtjeva da Irska zabrani daljnji rad osovinskim diplomatskim predstavnicima, koji odande vrše špijunažu, te prekid odnosa Sjedinjenih država sa Argentinom zbog sličnih razloga, ukazuju na sve odlučniji stav Saveznika prema svima onima, koji svojom neutralnošću pomažu fašizam i reakciju. I sada u času, kad Crvena Armija postepeno potiskuje Njemce iz Tarnopola i približava se Poljskoj granici, Poljska izbjeglička vlada još uvijek intrigira i otežava rješenje problema, koji zapravo ide, kao i sve dosadašnje akcije Poljske izbjegličke vlade na štetu Poljskog naroda.

Operacije naše NOV. obilježene su većim uspjesima slovenskih boraca za slobodu protiv okupatora, kao i činjenicom da se inicijativa gotovo na svim sektorima fronte nalazi u rukama naše vojske.³³⁵ U nemoćnosti da povedu ofenzive manjih značaja protiv pojedinih krajeva oslobođenog teritorija, Njemci se sve više, i to nažalost sa relativno značajnim uspjesima službe diverzionim akcijama — nedostaje, P. S.) protiv vojnih i civilnih institucija kao i pojedinaca našeg NOP-a, s manjim grupama — trupovima. Uspjeh Njemaca mo(gl — nedostaje, P. S.) o bi se možda pripisati djelomično našoj nedovoljnoj budnosti. Medjutim pred nas svakako postavlja zadatak da što uspješnije pariramo toj opa-

---

³³⁵ Usp. V. Strugar, n. dj., str. 217 i dalje.

snoj Njemačkoj taktici. Oni su se često i s uspjehom poslužili taktikom uspavlivanja nesamo kod nas već i u Francuskoj, to bi također trebali imati u vidu, premda im je glavni cilj uvijek biti svagdje, dezorganizirati i demoralizirati mase, nanoseći pokretu što je moguće veću štetu. Prvobitnu taktiku pasiviziranja putem aprovizacija i raznim parolama, zamjenjuje okupator nedavno proglašenom mobilizacijom triju godišta, koja mu je donjela slab uspjeh. Ipak i ti minimalni uspjesi ukazuju nato da nismo u cijelosti izvršili naš zadatak u pogledu mobilizacije i uljevanja mržnje u mase naših primoraca protiv Njemaca. Za sprovođenje svojih planova i za što uspješnije odvajanje pozadine od našeg pokreta, pokrenuli su Njemci na Sušaku »Glas Primorja« koji da ga bilo kako plasiraju, moraju baciti po ulicama sušačkih mjesta, jer ga mase ne kupuju.³³⁶

Situacija po kotarevima. Drugovi koji su bili na terenu iznose političku situaciju po kotarevima. Drug Ferdo iznosi situaciju za otoke Pag, Rab i Krk. Politička situacija na otoku Pagu je vrlo slaba. Narod nije protivan našem pokretu, ali uslijed čestog upada neprijatelja na sam otok i njegovim podržavanjem na njemu sjedne strane, te slabijim radom NOO-a još za vrijeme prije kapitulacije Italije a i poslije kapitulacije slabijim političkim radom u narodu s druge strane, i konačno teškim ekonomskim stanjem, narod je ostao daleko od naše borbe. Političku situaciju su otežčali i sami NOO-i, u koje su se uvukli razni neprijateljski i saboterski elementi, te će biti potrebno u prvom redu pročistiti sve nepoćudne elemente i postaviti organizaciju na zdrave temelje. U tom pogledu zatražit će se pomoć od naše vojske da nam stavi na raspolaganje nekoliko starih dobrih boraca koje bismo postavili u pojedine odbore.

Organizirane neprijateljske propagande se ne osjeća da bi je bilo, ali pojedinačno neprijateljski elementi rovale ubacivanjem parola kojima nastoje potpuno pasivizirati narod.

Otok Rab: Politička situacija na otoku Rabu je slaba, i ako se u redovima NOV-e nalazi oko 450 boraca. Situacija je slaba zbog toga što ima priličan broj dezertera (oko 200), a drugi uvjetovana je i teškim ekonomskim stanjem stanovništva. Narodno Oslobodilački Odbori stoje politički vrlo slabo pa je i to razlog slabog političkog rada u narodu. Narod sam nije protiv NOP-a, ali politički nesvijestan i uslijed teškog ekonomskog stanja postao je pasivan. Poslijednjih nekoliko dana osjeća se upak poboljšanje u toliko, što Njemci vrše mobilizaciju na otoku Krku, pa se dezerteri i svi muškarci do 45 godine boje da će Njemci okupirati i Rab, a potom dabome i njih mobilizirati. Ovaj rad neprijatelja u cilju mobilizacije vojnih obveznika u našem okrugu mi iskorišta-

---

³³⁶ Vid (Vladimir Švalba), *Nemoćni pokušaj reakcije*. Primorski vjesnik, II, 114, 11. III 1944, str. 2. — Ovo »Hrvatsko Domovinsko Glasilo Primorja« (podnaslov) uređivano je u ustaškom duhu, a za račun nacističkog okupatora. Izdavači su u prosincu 1944. pokušali organizirati i radio-stanicu u Sušaku (Primorski vjesnik, II, 109, 20. II 1944, str. 8).

vamo svi(m — nedostaje, P. S.) sretstvima i usmenom i pismenom propagandom u cijelom našem okrugu, tumačeći narodu preko svih organizacija da nitko neće i nemože ostati kod kuće, te da se rat neće završiti čekajući mir u svojem domu, već jedino ostaje ili se boriti za sebe u svojoj NOV-i ili postati izdajica svog naroda i služiti u neprijateljskoj vojsci boriti se protiv svog naroda i svoje slobode.

Otok Krk:³³⁷ Neprijatelj je potpuno uspio u svojoj taktici davanja aprovizacije i pasivizirao narod i odcijepio ga od NOB-e. Situaciju su pogoršali još više dezerteri kojih ima mnogo. Osim toga osjeća se jak utjecaj neprijateljske propagande organiziran prvenstveno preko svećenika i njihovog crkvenog glavara biskupa Srebrnića. Čak su pojedini svećenici otvoreno sa propovjedaonica napadali i napadaju pojedine naše organizacije u prvom redu AFŽ. Posljednje vrijeme Nijemci su počeli sa mobilizacijom u kojoj su imali do sada prilično uspjeha. Jedino općina Dobrinj pokazala se je do sada čvrsta i nije dala nijednog muškarca u neprijateljsku vojsku. Neprijatelj vrši i dalje mobilizaciju koja je u toku, te ćemo rezultate saznati kroz neko vrijeme.

Naši NOO-i vrlo su slabi i oportunistički. Zbog toga smo prije nekoliko dana formirali jednu borbenu grupu od starih partizana iz drugih krajeva, pa se nadamo da će biti uspjeha.

Kotar Senj: Situacija u narodu vrlo slaba, naročito poslije okupacije cijele obale primorja po neprijateljskoj vojsci. Mnogi su članovi NOO-a kapitulirali i predali se neprijatelju, a isto tako i od ostalih organizacija. Pojedinci su se predavali čak i sa oružjem. Kako neprijatelj ima jako uporište u Senju, pa jače posade u Krivom Putu, Sv. Jurju i Jablancu, te vrši česta patroliranja među njima, to je rad i kontakt sa narodom vrlo težak. Detaljnije podatke o samom stanju na terenu nemamo jer su veze vrlo slabe.

Kotar Novi:³³⁸ Planinska sela dobra kao i ranije. Sam Novi i sela Povile i Klenovica slabi, naročito povodom djeljenja neprijateljske aprovizacije, činovničkih plaća i uspostavom kojekakvih ali ipak nekakvih odbora koji služe neprijatelju. Narod kaže da je on za partizane, ali zašto ipak nebi primio neprijateljsku aprovizaciju i iskoristio neprijatelja. U općini Bribir neprijatelj je proveo evakuaciju stanovništva iz svih sela i strpao ih sve u dva sela, povodom prelaženja jedne grupe legionara iz neprijateljske vojske u partizane. Iz evakuiranih sela neprijatelj je popljačkao svu pokretninu i stoku. Narod se unatoč svega toga dobro drži.³³⁹

Ova je općina od prvog dana narodnog ustanka gotova sva u borbi i dala je sve za borbu. Narod je politički svijestan, samo ipak kaže uslijed

---

³³⁷ Usp. *Kotarsko savjetovanje NOO za Krk*. Primorski vjesnik, II, 113, 8. III 1944; održano je 29. II.

³³⁸ Usp. *Kotarsko savjetovanje NOO-a Kotara Novi*. Primorski vjesnik, II, 144, 11. III 1944, str. 2.

³³⁹ A. T u s, n. dj., str. 275—276.

posljednjih događaja gdje su partizani, gdje je naša vojska da nas spasi od razbojnika.

Kotar Crikvenica: U Vinodolskim selima situacija je prilično dobra kao i ranije. Kamo mjesto Crikvenica je potpuno pasivna i indiferentna prema NOB-i. Tamo nemamo katoreći ništa.

Kotar Kraljevica: Najbolnije pitanje u ovom kotaru jesu dezerteri. Narod nije protivan NOP-u, ali se neda u NOV-u. Kažu spasit će nas Crvena Armija. Narod nasijeda neprijateljskoj propagandi te vjeruje u mogućnost saveza Engleske i Njemačke. U pojedinim selima šverc cvate naročito u Hreljinu, žive dobro i nedaju se u vojsku.

Kotar Sušak: Od posljednjeg puta situacija se nije mnogo promijenila. Njemci su ipak uspjeli mobilizirati oko 150 omladinaca, koji su u prvo vrijeme bili upotrebljeni kao policija, a narod ih kao takove ne smatra našim neprijateljima. Čak i pozdravljaju ti policajci sa stisnutom šakom.

Okupatorova vlast vrlo slaba. Komesari povjerenici nemare ni za što od straha pred nama. Situacija u narodu dosta dobra, ali se slabost neprijatelja neiskorištava u punoj mjeri.

Rad reakcije neosjeća se da je organiziran, ali rad pojedinaca se opaža. Šire lažne vijesti i parole koje im konveniraju. Tako je posljednja parola izbačena »Koga će vam vruga sloboda kada ćete svi izginiti«.

Narod vrlo povoljno gleda na uspjehe Crvene Armije i SSSR.

Neprijatelj je uspio otvoriti škole u kojima se predaje program potpuno politički neopredjeljen, tek toliko da narod vidi kako se neprijatelj brine i za tu stranu narodnog života.³⁴⁰ Neprijatelj provodi mobilizaciju pod parolom ili u Njemačku vojsku, ili protiv nje. Mi smo slabo iskoristili ovu povoljnu situaciju, uslijed slabosti naših NOO-a. U posljednjih mjesec dana uspjeli smo mobilizirati tek oko 50 ljudi, a nasuprot tome 60 Talijana prijavilo se u našu NOV-u.

ad 2/ ORGANIZACIONO STANJE:

1/ Kotar Sušak: Provedeno je čišćenje kotarskog NOO-a i sada radi odbor prilično dobro, te ima uvjete da se razvije. Jedino nije još formirana gospodarska komisija.

Mjesni N. O. O. Sušak postojao je samo na papiru. Formiran je novi odbor i održana su snjime dva sastanka. Formirana su u njegovom sastavu i dva odsjeka za sakupljanje pomoći. U času oslobodjenja odbor nebi udovoljio zadaćama, stoga će se pojačati sa nekim drugovima koji se nalaze u NOV-i.

---

³⁴⁰ Tako je, npr., započela obuka u osnovnoj školi u Bakru. Primorski vjesnik, II, 101, 15. I. 1944, str. 2. Usp. i *Prosvjetni radnici i naša NOB*. Primorski vjesnik, II, 115, 15. III 1944, str. 2; Vid (Vladimir Švalba), *Izdajnički rad sušačkih nastavnika*. Isto izd, 119, 6. IV 1944, str. — Usp. i V. Bujan, n. dj., str. 541.

2/ Kotar Kraljevica: Kotarski NOO broji 6 članova. Politički nisu na visini ali se trude. Dosadašnji predsjednik Kuzma smjenjen je zbog famijnosti u radu. Za tajnika je kooptiran u odbor drug Dugi, koji će nadamo se udovoljiti. Čitav odbor u sadašnjem sastavu teško da će udovoljiti zadaćama, stoga će trebati sprovesti čišćenje i pojačati ga boljim drugovima. Općinski NOO Hreljin ima 5 članova dosta dobar. Mjesto Kraljevica ima odbor od 4 člana koji obećaje nešto.

3/ Kotar Crikvenica: Kotarski NOO izgubio je prije mjesec dana dva svoja člana te je potpuno oslabio. Za dopunjenje odbora zatražena su dva druga koji se nalaze u NOV-i. Mjesto Crikvenica nema opće odbora i tamo je naš rad gotovo nikakav. Situacija je tamo vrlo slaba, a čini se da i sam KNOO nepa potrebnog autoriteta u gradu. Drug koji bude na terenu ovog kotara treba oštro postaviti pred kotarski NOO da se prodre u grad i stvori odbor.

4/ Kotar Novi: Kotarski NOO politički vrlo slab i oportunistički. Naročito slab je predsjednik odbora. Općinski NOO Ledenice nevalja i treba provesti potpuno reorganizaciju istog. Općinski NOO Zagone i Krmpote prilično dobri. U njima treba provesti male izmjene. Općinski N. OO Novi politički dosta slab treba mu mnogo pomoći.

5/ Kotar Senj: Kotarski odbor dobar /4 člana/ ostali kapitulanti predali se neprijatelju. Ostalih podataka nemamo, pa je ozbirom na tešku situaciju u kotaru pošao na teren drug Baretić član ovog odbora, da izvidi stvari i da pruži drugovima iz kotarskog odbora pomoć u radu.

6/ Kotar Rab: Kotarski odbor broji 5 članova. Od toga je jednog člana zatekla neprijateljska ofenziva u Lici i poslije toga se za njega nezna. Predsjednik odbora je prilikom prve evakuacije otišao za Vis i još se nije povratio. Tako je rad ovog odbora jako oslabljen. Odbor je inače priličan, ali politički nije dovoljno aktivan. Mjesni NOO Rab vrlo slab, čak su se unj uvukli i neprijateljski elementi. Broji 5 članova od kojih treba dvojicu izbaciti zbog kapitulantstva i neaktivnosti u radu. Seoski odbori su slabi, politički su neaktivni, pa će i u njima trebati provesti čišćenje.

7/ Kotar Pag: Prilikom posljednje evakuacije zbog neprijateljskog iskrcavanja na otoku čitav se odbor evakuirao u Dalmaciju i nije se do danas povratio. Općinski i seoski odbor nikakvi i treba odmah pristupiti najenergičnije čišćenju i uspostavljanju novih odbora. Zbog čestog iskrcavanja neprijateljske vojske na otok rad je vrlo težak. Sada se na otoku nalazi oko 400 neprijateljskih vojnika uglavnom Ustaša i Njemaca. Dali će se isti zadržati duže vremena na otoku ne zna se, jer je ovo četvrti put što su se iskrcali na otoku.

Za kotarski odbor dobili smo iz vojske jednog starog borca, a zatražiti ćemo još jednog, da bi se sam odbor pojačao i postao u pravom smislu politički i borbeni organ narodne vlasti. Pozvali smo cijeli odbor da se vrati odmah na teren.

8/ Kotar Krk: Od posljednjeg puta situacija se nije mnogo izmjenila. Odbori su vrlo slabi neaktivni oportunistički, osim Općinski NOO

Dobrinj koji je dobar. Vidi se najbolje po uspjehu neprijateljske mobilizacije da odbori nevaljaju. Drug koji bude išao na teren trebat će da povede računa i da pročisti, odnosno reorganizira odbore.

ad 3/ IZVJEŠTAJI PO ODSJECIMA:

Gospodarski odsjek:

Stanje blagajne: Kn. 2,940.985.95

Lit. 180.083.—

60 barila slane ribe koja se nalazi spremljena po privatnim kućama Crikveničkog kotara, zaključuje se da se podjeli siromašnim partizanskim obiteljama Sv. Jelene, Grižana i Triblja.

U cilju osiguranja sjemenja za narod išao je drug Ivić u Sloveniju³⁴¹ i postigao sporazum sa tamošnjim organizacijama narodnih vlasti zamjenu soli za kukuruz, grah ili krumpir u omjeru jedan kg. soli = dva kg. kukuruza ili jedan i pol kg. graha, ili četiri kg. krumpira.

Za tekstil dobićemo krumpir, ali kotarski NOO Novi nije pravovremeno poslao mule i neozbiljno svatio svoje dužnosti.

Pilana na Mošunama za sada samo melje, jer zbog snijega ne može da reže drvo.

Oko pilane u toku je organiziranje radionica i to: kovačnice, bravarske radione, kolarske radionice i stolarije.

Detaljan pregled evakuiranog materijala iz Senja, kao i iscrpan izvještaj po gospodarskom odsjeku dostavit će gospodarska komisija ovog odbora kroz par dana.³⁴²

Preuzeli smo solanu na Pagu, ali kako je sada neprijateljska vojska tamo, to nemamo kontrole nad istom.³⁴³

U toku je kanpanja za sjeme.³⁴⁴ Od ZAVNOH-a smo dobili kredit od 500.000.— Kn.³⁴⁵

U gospodarsku komisiju po poljoprivredi zadužuje se drugarica Nada Brnčić.

---

³⁴¹ Bilo je to u skladu s dogovorom ZAVNOH-a i slovenskih društveno-političkih i vojnih organizacija (usp. dopis Ekonomskog odjela ZAVNOH-a Glavnom štabu NOV i POS i Osvobodilnoj fronti Slovenije, ZAVNOH 2, n. dj., str. 87).

³⁴² Do sada nisam našao izvještaj.

³⁴³ Ekonomski odjel ZAVNOH-a obavijestio je 11. ožujka solanu na Pagu da je Okružni NOO za Hrvatsko primorje do daljega nadležan za odvoz potrebnih količina soli; ovlaštenje je poslato preko ONOO-a kojem je Ekonomski odjel javljao da pored drugih mjera što ih je NOO poduzimao za »olakšavanje lošeg prehrambenog stanja naroda« iskoristi »u najvećoj mogućoj mjeri« sol s Paga; podijeliti ju treba narodu radi razmjene za hranu u Sloveniji ili drugdje (AH, ZAVNOH, EO, 1944, 601—900, 11. III 1944). Koliko je sol bila dragocjen prehrambeni artikal, može se vidjeti iz učestalosti kojom se sol spominje u dokumentima ZAVNOH-a (ZAVNOH 1 i 2, n. dj.). — Petar Komadina se sjeća (7. I 1968) kako je sol tokom cijelog rata bila izvanredno dragocjena.

³⁴⁴ Usp. *Poljoprivredni radovi*. Primorski vjesnik, II, 118, 30. III 1944, str. 2.

³⁴⁵ ZAVNOH 2, n. dj., str. 212, 239 i 419.

2/ Prop-odjel: Sa okupacijom našeg teritorija po neprijateljskoj vojsci rad je dosta skućen. On je uglavnom koncentriran na štanpu.

Prop-odjel broji za sada 5 članova. Do sada još nismo mogli pravilno raspodjeliti sektore rada, jer se radi na kooptaciji nekoliko novih članova, nakon čega ćemo biti u mogućnosti da se po pojedinim sektorima zaduže oni drugovi, koji će pružiti dovoljno garancije da će na povjerenom im sektoru organizirati rad tako da isti zaista doprinese mobilizaciji svih narodnih snaga za borbu i pobjedu.

Ovaj prop-odjel ima i svoju tehniku koja broji 4 člana. U tehnici se osjeća takodjer manjak potrebnih ljudi kao i strojeva jer smo nažalost već preko dva mjeseca prisiljeni raditi samo na jednom geštetneru, tako da unatoč neprekidnom radu nismo mogli izvesti predvidjeni plan, ni zadovoljiti potrebe, koje se pred nas postavljaju.

Prop-odjel je po kotarevima su uslijed novo nastale situacije popustili u radu. Sve organizacije su se u glavno povukle u šumu, te im je rad stim vrlo ograničen. Kotari Sušak, Kraljevica i Novi uspjeli su donekle organizirati dopisničku službu, a i ostali rad im je zadovoljavajući. Ostali kotarevi su slabiji, a pogotovo Pag i Rab. Uputili smo na taj teren druga Pelića pa se nadamo da će stvar krenuti na bolje.

Pismena propaganda: Ovaj prop-odjel izdaje »Primorski Vjesnik« koji izlazi dva puta tjedno (Srijeda i Subota).

U mjesecu veljači izdali smo slijedeće brojeve »Primorskog Vjesnika«:

2. II. br. 104	u 2.000 primjeraka
5. II. „ 105	„ 1.960 „
9. II. „ 106	„ 1980. „
12. II. „ 107	„ 2.000 „
16. II. „ 108	„ 2.000 „
20. II. „ 109	„ 1.980 „
26. II. „ 110	„ 1.960 „

Osim toga izdali smo jedan broj »Glas Istre« 3. II. u 1.200 primjeraka.

Karikature: »Hodočasnici iz Kaira« kao prilog 106. broju »Primorskog Vjesnika« u 1.980 komada

»Hitler« prilor 108 broju u 2.000 primjeraka.

Letaci: »Sovjetskim ljudima u tudjinskoj službi« u 1.000 kom.

»Ljudi u Hitlerovim kabanicama«	u 600 kom.	na Hrv.	jez.
„	„ 500 „	„ „	Slov. jez.
„	„ 600 „	„ „	Rus. „
„	„ 500 „	„ „	Čes. „
„	„ 1000 „	„ „	Njem. „
„	„ 500 „	„ „	Tal. „
»Braćo iz Sovjetskog Saveza«	„ 300 „	„ za Hrv.	Prim.
„	„ 500 „	„ „	Istru
Ruski letaci	150 „		
»Hrvatima pod Hitlerovom komandom«	1500 „		

»Svojim bivšim drugovima Legionarima«	800	„
»Hrvati vojnici »Plave Divizije«	2100	„
»Žene Hrvatskog Primorja«	1800	„
»Živjela 26. g. Crvene Armije«	800	„
»Narode Hrvatskog Primorja«	2500	„

U m n o ž e n o : 1. II. »Proglas svećenika i učitelja sjev. Dalmacije u 300 primjeraka za Hrvatsko Primorje i 200 kom. za Istru.

14. II. »Deklaracije AVNOJ-a« u 800 primjeraka na Tal. jez. za Istru.

15. II. Govor druga Tita u 600 primjeraka za Istru.

29. II. »Nema povratka na staro« u 800 kom. za Istru.

29. II. „ „ u 400 „ „ Hrv. Prim.

Primanje i raspačavanje centralne štanpe bilo je redovito sve do časa, kada su Njemačke kolone došle u Otočac i prošle prema Senju. Od tog časa nismo više dobivali centralnu štanpu, osim sada prije nekoliko dana »Naprijed« broj 40. Općenita je pojava sa terena da se danas traži što više centralne štanpe, ali mi nemožemo udovoljiti tom zahtjevu, jer je broj primjeraka koji dobivamo premalen. Naročito se rado čita i mnogo traži »Naprijed«.

Radio izvještaje izdaju pojedini kotarski NOO-i. Uz najnovije radio vijesti sa fronta u te se radio izvještaje pišu i vijesti lokalnog značaja. Ima izgleda da će se ti radio izvještaji sve bolje razvijati, samo su tehničke mogućnosti pojedinih kotarskih NOO skućene.

Parole se ispisuju u svim djelovima našeg okruga. U početku je pisanje parola izazivalo nezadovoljstvo oportunistički nastrojenog stanovništva, ali se sada sve više privikava na taj način propagande.

Usmena propaganda: U mjesecu veljači održani su zborovi i skupovi politički kao i prilikom proslave 26. g. Crvene Armije i to: U kotaru Sušak 16 u 16 sela, kotar Kraljevica 2 i to jedan u selu Zlobinu a jedan u šumi. Zbog prisutnosti većih snaga neprijateljske vojske gotovo u svim mjestima ovog kotara nisu se mogli održati skupovi u tim mjestima. U kotaru Crikvenica 24 u 12 sela. Kotar Novi 10 u 10 mjesta. Kotar Senj: Zbog novo nastale situacije nisu se mogli održati skupovi ni zborovi. Kotar Pag :u 3 mjesta. Kotar Rab: u 7 mjesta. Kotar Krk: u 4 mjesta. Osim ovih održano je nekoliko manjih skupova po selima. Na svim tim skupovima tumaćene su narodu odluke AVNOJ-a, iznašana politička situacija, ili raspravljani pojedini problemi. Gotovo sa svih skupova poslati su brzojavni pozdravi AVNOJ-a, Nacionalnom Komitetu, Drugu Titu i. t. d.

Potaknuto je i pitanje stvaranja čitalačkih grupa u kojima će se čitati naša štanpa, tumačiti i diskutirati. Takve grupe već rade u nekim kotarima pokazali su se dobri rezultati.

Zbog novo nastale situacije rad na usmenim novinama morao se je obustaviti, tako da sada one ne izlaze nigdje.

Kulturno umjetnički odsjek: Osnovni nedostatak je u tom radu što u samom prop-odjelu okružnog NOO. nema druga koji bi posebno bio zadužen po tom sektoru. Pozvali smo nekoje drugove i ovih je dana

došao jedan, pa će se snjime pokušati organizirati rad. Međutim zbog novo nastale situacije na našem terenu, okupacijom čitavog okruga po neprijateljskoj vojsci teško će se za sada na ovom polju nešto postići, jedino pripremit rad za budućnost.

Od formiranja diletantske grupe morali smo odustati za izvjesno vrijeme. Isto tako i sa pjevačkim zborom.³⁴⁶

Domova kulture bilo je nekoliko a sada u njima pašuju Njemački banditi.

Zidne novine izlaze u nekoliko sela, kao i u svim logorima kamo su se povukle naše organizacije.

Foto sekcija nije još organizirana radi pomanjkanja stručnjaka, ali se ipak sakupljaju razne slike i fotografije snimljene od pojedinaca, koje bi mogle služiti u propagandne svrhe, ili za historiju narodnog ustanka.

Da bi se sav rad prop odjela i drugova iz kotarskih NOO-a, koji su zaduženi po propagandi, uputio pravim smjerom, povezao i razgranao koliko je to potrebno bilo odlučeno da se sazove okružna konferencija prop-odjela na kojoj će se raspraviti sva pitanja u vezi sa propagandom. No i tu smo konferenciju morali odložiti na neizvjesno vrijeme.

ad 3/ Zdravstveni odsjek: Oboljenja od tifusa i paratifusa nije bilo.

Bilo je dosta slučajeva obolenja od gripe, ali bez posledica.

Apoteka evakuirana iz Novog je spremljena, pa će se učiniti jedna mala ambulatorna apoteka. Formirat će se jedna zdravstvena ekipa od bolničara i još dvojice drugova ili drugarica. Ljekovi nužno potrebni naručen su prema popisu Dr. Jakše. Zubar iz Novog koji je kad smo mobilizirali za potrebe u šumi, navodno se je razbolio, a njegove instrumente stavio je na raspolaganje nama. Stoga će se preko kotarskog NOO Novi isti zubotehnički instrumenti prebaciti u šumu.

Nekog naročitog rada po ovom sektoru nije ni moglo biti zbog nove situacije u kojoj se nalazimo.

ad 4/ Prosvjeta: 1/ Stanje škola: Kotar Kraljevica ima 6 škola, Krk 24, Crikvenica 9, Novi 10, Senj 20 i Rab 7. Za kotare Sušak, Pag i Cres-Lošinj nemamo podataka. Za sada rade škole na Rabu, jer su slobodne, a kakav je rad nemamo po tome izvještaja. Kotari: Senj, Novi, Crikvenica, Kraljevica, Sušak i Krk su ponovno pod privremenom okupacijom, te nemamo točnog pregleda koje škole rade i kako rade, osim djelomično u Kraljevičkom kotaru, dok škole u kotaru Novi koje su na oslobođenom teritoriju ne rade, jer su zaposjednute od naše vojske, ili neke druge ustanove.

Uz navedenih broj pučkih škola imade još tri potpune i pet nepotpunih škola /srednjih/. Nemamo za sada pregleda koliko bi škola još trebalo otvoriti. Imamo dakle u svemu 76 pučkih i 8 srednjih škola.

---

³⁴⁶ Usp. K. Topljak, n. dj., — Primorci su imali u rukama i brošuru *Upute za rad kazališnih družina*, ZAVNOH 1944 (Zbirka MNRR).

2/ Referenti i odbornici: Stručni referenti bi morali biti kod kotarskih i općinskih NOO-a. Osim kotara Novi i Sušak, svi ostali kotari imaju stručne referente, dok kod općina još ne postoje referenti. Referenti sa malim izuzetkom, ne vrše uredno dužnost, te bi trebalo postaviti nove, ali ih za sada nemamo, jer na poziv nekih odbora da se učitelj sa neoslobodjenog teritorija prijavi ma oslobodjeni ostaju bez uspjeha.

Poslate su upute kotarskim NOO-i da pošalju predloge za postavljenje svih referenata t. j. kod kotara i općina, ali do danas nije stigao ni jedan predlog. Kotarski referenti i odbornici nisu vršili sastanke sa učiteljima ni onda kada su mogli, a isto tako nije vršen pregled škola. Svi su on upoznati sa dužnostima, pa se čeka poboljšanje u vršenju dužnosti, kao i to da će biti odgovorniji.

3/ Učitelji: Ponovnim dolaskom okupatora u primorje pokazalo se je, da bez malo, svi prosvijetni radnici nemaju dovoljno svijesti. U velikoj većini su ostali u službi okupatora i primaju plaću. Skrenuta im je pažnja preko NOO-a i preko štanpe, ali se učinak još nevidi.³⁴⁷

U svemu imamo 71 stručan i 6 nestručnih učitelja — omladinaca t. j. 77 učitelja svega. Prema raspoloživim podacima potrebno je još 10 učitelja, bez kotareva Cres-Lošinj, Sušak i Senj.

Da bi učitelji udovoljili dužnostima bit će potrebno mnogo rada snjima, a neki će se morati i premjestiti.

4/ Školske zgrade: One su većinom oštećene po talijanskoj vojsci, te će ih trebati popraviti, kada prilike dozvole. No kod nas u Primorju zgrade neće biti smetnja za napredak školstva i prosvijete, jer ima drugih zgrada.

ad 4/ Čita se direktivni članak ekonomskog odjela ZAVNOH-a o mogućnosti ZAVNOH-a da financira naše potrebe u cilju prehrane pučanstva, vojske i o podignuću sitne industrije i obrta. Stavlja se u dužnost članovima ovog drugovima Barbalicu i Brozini, da odmah poslije sastanka učine plan o našim potrebama, te da ga dostave ekonomskom odjelu ZAVNOH-a na odobrenje.³⁴⁸

ad 5/ Razno: Drug Pipo govori o mogućnosti nabavka hrane preko kotara Kraljevice, da kako u manjim količinama, te se istome stavlja u dužnost da to uredi sa kotarskim NOO Kraljevica.

Drug Karađia ukazuje na teške prilike u kojima se nalaze mnoge obitelji naših boraca iz kotara Sušak, pa predlaže da bi se za iste trebala viritati jedna suma novca kao pomoć istima. Zaključuje se dodjeliti tim obiteljima pomoć od 100.000.— lira preko kotarskog NOO Sušak.³⁴⁹

³⁴⁷ V. bilj. 340.

³⁴⁸ Ekonomski odjel ZAVNOH-a poslao je 22. II dopis Okružnom NOO za Hrvatsko primorje, a Gospodarski odjel ONOO-a odgovorio je 18. III. Spis ONOO-a nalazi se u AH, ZAVNOH, EO, 1944, 601—900, 2/252.

³⁴⁹ ONOO je dao novčanu pomoć i stanovnicima spaljenog Podhuma, obiteljima boraca na Rabu, te postradalima u Bribiru. (*Pomoć ONOO-a*. Primorski vjesnik, II, 118, 30. III 1944, str. 1.)

Kako je posljednjih dana narod općine Bribir kotara Novi popljačan od Hitlerovskih razbojnika, to se dodjeljuje pomoć od 600.000.— Kn., koja će se svota hitno podjeliti popljačkanima preko naših odbora.

Za jedinice XIII. Divizije izdat će se po vojniku 20 dkg. duhana, kao i potrebnu količinu cigaret papirića. Osim toga provest će se sabirna akcija narodu za jedinice naše vojske koje se nalaze na ovom terenu, kao dar naroda svojoj vojsci za Uskrs.

Raspored drugova po terenu: Drug predsjednik i Karadija ići će u kotar Sušak, drug Nikšić Kraljevica, drug Vrkljan Crikvenica i Novi, drug Barbalić otoci Krk, Rab, Pag, a drug Gržetić, Ferdo i Genoveva ostaju u logoru, drug Brozina i drugarica Brnčić na terenu po gospodarskim pitanjima, drug Baretić Senj, drug Jukić Rab i Pag, a drug Jakša na oslobođenom teritoriju, da obilazi sela i da formira zdravstvenu ekipu.

Da bismo imali potpunu kontrolu rada na solani u Pagu, pobrinut će se gospodarska komisija da pronadje jednog odgovornog i poverljivog druga koga će postaviti za komesara solane.

Budući je time dnevni red iscrpljen, predsjednik ima završnu riječ, te podvlači da je dosada u radu i suradnji NOO-a i AFŽ, te USAOHA, pokazalo se na terenu vrlo slabo. Treba jednom već da se prekine sa tom praksom, jer će naši NOO-i samo uz pomoć i suradnju svih Antifašističkih organizacija, postati ono što treba da bude a to je masovna organizacija cijelog naroda, i organ prave narodne vlasti.

Nadalje postavlja pred sve drugove da na terenu pitanje mobilizacije provedu što više mogu u djelo, jer od prošlog sastanka smo malo učinili, po tome najvažnijem i prvostepenom našem zadatku. Bilo je tome i objektivnih uzroka, zbog kojih smo malo po tom pitanju učinili, ali trebamo uložiti sve sposobnosti i požrtvovanje, da postignemo što više možemo i usprkos svim teškoćama u kojima se nalazimo.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Tajnik:

Predsjednik:

OKRUŽNI NARODNOOSLOBODILAČKI

ODBOR ZA HRV. PRIMORJE³⁵⁰

³⁵⁰ Pečat. — Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1944, izvorna kopija, pečat, strojopis; HAP, Oblasni NOO, nr. 232, izvorna kopija, potpisi tajnika i predsjednika, pečat, strojopis; AH, ZAVNOH, 12/33, izvorna kopija, potpisi tajnika i predsjednika, pečat, strojopis, 9 strana, 7 listova. Uz ovaj primjerak u AH nalazi se i popratni dopis, (izvornik, pečat, potpisi):

»Okružni N. O. O.

za Hrv. Primorje

br. 257/44

20. III 1944

Zemalj. Antifašističko Vijeće Narod. Oslob. Hrv.

U prilogu dostavljamo Vam zapisnik sastanka ovog ONOOa od 17. ov. mj. na Vašu uporabu.

koja je počela oslobadjati porobljene narode Čehoslovačke.³⁵³ Po pitanju demokratizacije Italijanske vlade, izjavi Sovjetskog komesara za vanjske poslove Molotova u vezi Rumunjske i upozorenju i opomeni Hala i Čerčila Svedskoj, Turskoj, Irskoj, Španiji i Portugalu zbog pomaganja Njemačke sirovinama, industrijskim proizvodima i dopuštanjem djelovanja fašističke špijunaže na njihovoj teritoriji, jasno je da stav Saveznika i njihova čvrsta odluka u zajedničkoj akciji do konačnog sloma fašizma, te udarac međunarodnoj reakciji i njenoj propagandi u cilju zavaravanja svetske javnosti o neiskrenosti i antagonizmu medju Saveznicima, a sve u cilju odugovlačenja rata i ratnih strahota i patnji porobljenih naroda koji vode oslobodilački rat, ne bi li time demoralizirali narode i razbili i paralizirali njihovu borbu za slobodu.

Dalje ističe »povlačenje« reakcionara Žiroa sa političke i vojne pozornice Francuske,³⁵⁴ junačku borbu Savezničkog Grčkog naroda koja je izazvala krizu u izbjegličkoj Grčkoj vladi.

Veliki uspjesi Crvene Armije posljednjih nedjelja³⁵⁵ uvjetovali su novi još snažniji pokret otpora porobljenih zemalja, koji se osobito ispoljava na Balkanu. Stim u vezi uočujemo činjenicu, da je naš NOP postao središtem otpora porobljenih naroda u ovom djelu Evrope, kojemu se sve više priznaje rukovodeća uloga u oslobodilačkom pokretu, što nas obavezuje na još intenzivniji rad, jer se samim tim znatno povećava historijski značaj naše oslobodilačke borbe. U redovima izbjeglica kriza se sve više produbljuje. Tako je ovih dana sljedeći primjer Simića i drugih kapitulirao i član Puričeve vlade Dr. Martinović.³⁵⁶ U vezi s time dotiče se proklamacije Izvršnog odbora HSS-a, te naglašava, da je izjava Izvršnog odbora HSS-e našla svoju republikansku, Radićevsku osnovicu, koju izdajnici Maček i klika oko njega pokušali i pokušavaju izigrati.³⁵⁷

Njemački okupator u saradnji sa svojim lakajima pokušava i dalje metodama ekonomskog slabljenja našeg pokreta. Primjer divljačkog

---

³⁵³ Isto, str. 345 i dalje.

³⁵⁴ De Gaulle je obavijestio 8. travnja Girauda da ga je Komitet nacionalnog oslobođenja Francuske imenovao generalnim inspektorom armije; do tada je Giraud bio vrhovni komandant. Na to se Giraud povukao iz aktivnog djelovanja (Šarl de Gol, *Ratni memoari. Jedinstvo. 1942—1944.* Beograd-Ljubljana 1968, str. 172—173 i 563—564).

³⁵⁵ G. K. Žukov, n. dj., str. 624 i dalje; *Drugi svetski rat*, n. dj., str. 59 i dalje. Usp. i *Sovjetska ofenziva*. Primorski vjesnik, II, 118, 30. III 1944, str.

³⁵⁶ Stanoje Simić dao je 10. III 1944. ostavku jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi na mjesto ambasadora u Moskvi, te se izjasnio za NOP (D. Plenča, n. dj., str. 249—250) (Usp. i *Gasi se zvijezda izdajničke vlade*. Glas Istre, II, 11, 1. IV. 1944). Milan Martinović bio je ministar unutrašnjih poslova, pošta, telegrafa i telefona.

³⁵⁷ Vjerojatno se misli na proglas Izvršnog odbora HSS *Svim pristašama Hrvatske Seljačke Stranke* da se uključe u redove NOP-a; poziv su potpisali i Frane Borić, Nikola Brozina i Franko Vinter iz Crikvenice, te Ante Vrkljan iz Sušaka (*ZAVNOH 2*, str. 240—242).

bombardiranja Gorskog Kotara,³⁵⁸ te lokalni prepadi trupovima na svim važnijim prolazima.³⁵⁹

Slabost okupatora najbolje se vidi po cijelim serijama bačenih letaka Primorju, kojima pokušava zavesti narod i prikloniti ga Njemačkoj, jer izgubi li Njemačka rat, Evropa će za dvadeset godina biti uvučena u novi još krvaviji rat. Tim podvalama Njemaca, ma kako one bile kamuflirane, narod ne nasjeda, isto kao ni onim obećanjima, koje je Hitler uputio našim narodima u vezi pitanja Crne Gore i Bosne, te priključenja istih Srbiji razbojnika Nedića i Hrvatskoj krvnika Pavelića.

Naglašava izdajnički rad Mačeka i njegovih suradnika, koji bi u datom času u suradnji sa svojom krvničkom četničkom i ustaškom braćom trebali pristupiti »resorbiranju« NOP-a.

Završavajući svoje izlaganje, podvlači uspjehe naše NOV, koja gotovo na svim sektorima drži inicijativu u svojim rukama. Ističe uspjehe postignute u Sloveniji, te Bosni, Crnoj Gori i Srbiji, koje će za cijelo opet pokazati svoje slobodarske težnje pojačanom mobilizacijom za NOV, te pojačanim borbenim naporima.³⁶⁰

Na koncu ističe značaj odlaska naše vojne misije u Moskvu i skori odlazak naših vojnih predstavnika u Englesku i Ameriku.³⁶¹

Drug Ante Vrkljan govori da ima još manji broj pristaša i funkcionera bivše HSS, koji, čini se, da rade u vezi sa reakcijom, po direktivama Mačeka.

Drug Joso Gržetić primjećuje, da mi svi uočavamo slabost iskorištavanja povoljne političke situacije u našem Okrugu, gledajući na nju kroz prizmu radio vijesti, stanja na frontovima. Otvaranje druge fronte shvaća se u narodu potpuno sporednom akcijom,³⁶² očekujući oslobodjenje jedino od Crvene Armije. To je štetna i neprijateljska propaganda, koja bi htjela krvarenje i iskrvavljenje naših naroda i bratske Crvene Armije. Takva politička situacija na našem terenu posljedica je neiskorištavanja

---

³⁵⁸ *Divljačko bombardiranje Gorskog kotara*. Primorski vjesnik, II, 120, 13. II 1944, str. 6.

³⁵⁹ Bili su dio neprijateljevih akcija »Waldlauf« iz kraja ožujka i početka travnja (S. Tintor, n. dj., str. 153 i dalje; Antun Giron, *Okrug Gorski kotar u narodnooslobodilačkoj borbi 1943—1945*. U: Gorski kotar, n. izd., str. 407—409).

³⁶⁰ V. Strugar, n. dj., str. 217 i dalje; J. Marjanović-P. Morača, n. dj., str. 270 i dalje.

³⁶¹ Vrhovni štab NOVJ i NKOJ poslali su svoju misiju u SSSR 12. IV 1944. (D. Plenča, n. dj., str. 244—245); u Englesku je misija stigla 20. svibnja (isto, str. 246).

³⁶² Zanimljivo je da i G. K. Žukov u svojim *Uspomenama i razmišljanjima* (kod nas su — kako je navedeno, objavljene u Beogradu 1969) iznosi ponešto slične misli: »Krajem 1943. konačno smo izašli na kraj s teškom situacijom i, raspoložujući jakim snagama i sredstvima za borbu, čvrsto smo držali u svojim rukama strategijsku inicijativu. Pošteno govoreći, nama otvaranje drugog fronta u Evropi nije više bilo tako potrebno kao u prethodne dve ratne godine. Međutim, da bi se što pre porazila fašistička Njemačka i okončao rat, svi smo želeli da drugi front bude otvoren što pre« (str. 601).

pravilnog rada i unašanja svijesti u narod o našoj jakosti, našoj NOV i našim uspjesima vojnim i političkim.

Situacija po kotarevima:

Sušak: Od prošlog sastanka situacija se popravlja. Osobito je dobar sjeverni dio kotara — Grobnik, dok je južni, Draga i Kostrena slabiji. U Bakru se osjeća rad reakcije (hapšenje odbora i članova drugih organizacija).

Rad reakcije osjeća se i to od pojedinaca, koji sistematski, preko dezertera-policajaca ubacuju u narod svakojake parole protiv NOP-a.

U gradu Sušaku osjeća se polet za NOP, samo se nedovoljno iskorišćuje. Naročito proletarijat Sušaka je vrlo slab, daleko od pokreta.

Kraljevica: Dezertera ima dosta, ali narod ipak dobar. Narod je prerastao odbore, jedino je Zlobin vrlo slab, što je posljedica naših ranijih grešaka, naročito postupka naše vojske. Poslije kotarskog savetovanja NOO-a situacija se vidno popravlja.³⁶³ Dezerteri se vraćaju. Reakcija radi, što se vidno osjeća u postupku prema dezerterima, za koje su se brinuli hranom i smještajem u samom mjestu Kraljevici.

Crikvenica: U Vinodolskim selima situacija dobra kao i ranije. Narod ne prima ustaške aprovizacije, on je čvrst i odan borbi. Samo mjesto Crikvenica se popravlja, formiran je u mjestu NOO, koji je počeo da radi i pokazuje uspjeha.

Novi: Mjesto Novi, narod zastrašen, boji se i najmanjeg rada. Neprijatelj je uspio da pasivizira narod svojim pretnjama, dok su NOO-i kotarski i mjesni pokazali se nedorasli i slabi da pariraju neprijatelja. Neprijatelj pomoću par izroda širi parole na štetu NOP-a, koje imaju uspjeha, budući je narod bez veze s nama, prepušten na milost okupatorovu.

U Bribiru situacija dobra, naročito poslije drugog raseljavanja stanovništva u cilju pljačke. Gornja sela kotara dobra i odana pokretu, iako je ekonomsko satnje tih sela teško. Jedino u posljednje vrijeme uhvatila je maha pljačka po tim selima, naročito u Krmpotama.

Senj: Situacija u samom Senju bez vidnih promjena. Mali broj simpatizera NOP-a uopće se ne osjeća, jer nemaju nikakove veze sa svojim organizacijama na oslobođenom terenu. Naša štampa ne dolazi u grad.

Krivi put ustaški nastrojen, ali odkad su nekoja sela opljačkana po neprijatelju, narod uvidja pravo lice tih bandi. Sam Krivi put dao je mnogo ustaša s kojima je usko povezan.

U Podgorju situacija loša, jer se je većina članova naših organizacija predala neprijatelju. Veze nemamo, pa detaljnije o situaciji nemamo podataka.

---

³⁶³ *Kotarska konferencija NOO-a za Kraljevicu*. Primorski vjesnik, II, 120, 13. IV 1944, str. 4; održana je 2. i 3. IV u Fužinama.

Krk: Dobrinj i Poljica vrlo dobri, narod je povezan uz svoje NOO-e. Omišalj, Punat i Baška slabi, a Krk i Dubašnica vrlo slabi, jer je tu reakcija najjača. Povoljno djeluju akcije borbenih grupa, kao i akcije borbenih grupa na Sušaku. Dobro je primljeno raspuštanje neprijateljskih općinskih uprava. Govor Dr. Ritiga vrlo je dobro djelovao, samo odbori nisu dosta iskoristili i parirali neprijateljsku propagandu. Situaciju poboljšava i pljačka naroda od strane neprijatelja, te korupcija medju neprijateljskim redovima /puštanje kućama prisilno mobiliziranih, potplaćivanjem neprijatelja/.

Reakcioneri dolaze iz vana i nastoje povezati se sa našim NOO-ima. Tako je Dr. Velčić došao vjerojatno direktno po uputama Mačeka iz Zagreba. Isti je uhapšen na Krku i predan našim vojnim vlastima.

Kod svećenika se osjeća neki preokret poslije Ritigovog govora, koji je umnožen i rasturan preko naših organizacija.

Mobilizacija za NOV povoljno se razvija, pa je posljednjih dana došlo 20 novaka. U tom pogledu vrlo dobro djeluju pisma partizana svojim kućama, u kojima se naročito obraćaju dezerterima. Dobro je djelovalo ubijstvo rukovodioca dezertera, Justića.

Opcenito uzeto politička situacija je dosta dobra. Drže se skupovi, pišu parole i vrše akcije na neprijatelja i njegove pomagače.

Rab-Pag: Prije okupacije ovih otoka sa strane neprijatelja, usljed teškog ekonomskog stanja, politička situacija bila je vrlo teška. Sada poslije dolaska neprijatelja i njegove pljačke hrane i drugih stvari od naroda, situacija se popravlja. Ali zbog slabe veze i neprodiranja naše štampe, narod je neobavješten.

Cres-Lošinj: Fašisti su uspjeli organizirati u svim selima seoske stráže od domaćih ljudi, te se vrlo teško dolazi i prodire u sela. Organizirane veze nemamo, pa teško dobijemo i najopćenitije podatke o situaciji.

Po političkoj situaciji zaključeno je, da bi se ista popravila, sljedeće:

1./ Direktivno pismo svima kotarskim NOO-ima u kojem treba naglasiti važnost predstojećeg III. zasjedanja ZAVNOH-a,³⁶⁴ u vezi sa II. zasjedanjem AVNOJ-a i govora druga Tita. 2./ Provesti kampanju svim sredstvima, usmenom i pismenom propagandom, preko svih antifašističkih organizacija, za mobilizaciju. 3./ Provesti najširu popularizaciju Zajma Narodnog Oslobođenja.³⁶⁵ 4./ Putem propagande a po potrebi i drugim sredstvima razbiti ustašku vlast, gdje ju je neprijatelj uspio uspostaviti.

ad 2./ Drug tajnik iznosi izvještaj po organizacijonom stanju. Ističe, da mi doduše imademo formiran naš odbor kao i kotarske, općinske i seoske NOO-e, ali u samoj unutarnjoj organizaciji NOO-a, kako nižih, tako i samog našeg odbora, učinili smo vrlo malo. To je doduše i posljedica privremene okupacije cijelog našeg okruga, te čestim upadima i prepadima trupova na naše civilne i vojne organizacije u cilju njihovog

³⁶⁴ Usp. *Pred III zasjedanje ZAVNOH-a*. Primorski vjesnik, II, 124, 11. V 1944, str. 1.

³⁶⁵ *Upisujmo zajam*. Primorski vjesnik, II, 118, 30. III 1944, str. 3.

uništenja, ali dobrim djelom proističe ta slabost unutarnje organizacije NOO-a u prvom redu od slabe unutarnje organizacije ovog odbora. Mi se do danas nismo uspjeli formirati i djelovati kao rukovodilac svih NOO-a našeg okruga. Preusko smo svatili našu organizaciju, nekako smo zasektašili u tom pogledu. Gledajući iz šumske perspektive, nismo stvorili potreban aparat, koji bi bio sposoban da rukovodi cijelokupnim gospodarskim, prosvjetnim, propagandnim i svim ostalim radom na terenu. U cilju jačanja i učvršćenja organa Narodne vlasti, drug tajnik moli prisutne drugove, da uočimo ove nedostatke naše organizacije i da ovaj sastanak bude prekretnica u našem budućem radu.³⁶⁶

Drug tajnik poziva i moli sve drugove, da se više zainteresiraju za cijelokupan rad odbora po svim odsjecima, jer je naša dužnost da svi budemo upoznati sa cijelokupnim našim radom. Otuda proističe i naša individualna i kolektivna odgovornost za naš rad. Poslije duže diskusije prelazi se na samu podjelu rada po odsjecima.

Budući da drugarica Nada Brnčić odlazi na novu dužnost, to se riješava dužnosti člana ovog odbora.

Za člana ovog odbora kooptira se drugarica Maja Šegota profesor iz Sušaka, tajnica Okružnog odbora AFŽ za Hrv. Primorje.

Prema priloženoj tablici broj 1 vidi se organizacioni sastav ovog odbora, (a prema tablici broj 2 socijalni njegov sastav — precrtano, P. S.).³⁶⁷

Pitanje predsjednika ovog odbora druga Petra Komadine, koji je pozvan na rad u ZAVNOH, dopisom broj: 233 od 30. III. 1944. /tajništvo, ostalo je za sada otvoreno. Svi članovi odbora su mišljenja, da bi drug predsjednik ostao i nadalje predsjednik ovog odbora, jer on kao politički čovjek, teško će biti zamjenjen po nekom drugom drugu. U koliko drug predsjednik nije neophodno potreban, za rad u ZAVNOH-u, drugovi se jednoglasnog mišljenja, da bi se drug predsjednik ostavio na svojem sadašnjem položaju, jer on za naš okrug znači politički mnogo za pokret.

Gospodarska komisija. Sastav gospodarske komisije vidi tabelu broj 2.³⁶⁸ Radi lakšeg i boljeg uspjeha zadužena su po gospodarskoj komisiji 2 člana ovog odbora i to: za tehničke radove, obrt i industriju i šumarstvo, odgovoran je pred odborom drug Nikola Brozina, a za ostale grane drug Ivan Barbalić. Gospodarska će komisija odmah pozvati svoje članove i održati sa njima sastanak.³⁶⁹

---

³⁶⁶ Usp. Ferdo (Ivan Radetić), *NOO-i borbeni organi narodne vlasti*. Primorski vjesnik, II, 107, 12. II 1944, str. 1; Jurica (Knez), *NOO-i prava demokratska narodna vlast*. Isto izd., 111, 1. III 1944, str. 1—2.

³⁶⁷ Do sada nisam našao tabele.

³⁶⁸ Isto.

³⁶⁹ »Uputu o osnivanju gospodarske komisije« izdao je Ekonomski odjel ZAVNOH-a 7. siječnja 1944. (*ZAVNOH* 2, n. dj., str. 38—41).

Prehrambena komisija. Ona se formira u sklopu gospodarske komisije, a vodit će ju drug Albert Rubeša, zadužen u gospodarskoj komisiji po pitanju prehrane. Sastav prehrambene komisije vidi tabelu broj 3.³⁷⁰

Prosvjetni odsjek. Po ovom odsjeku zadužena je drugarica Melanka /Maja/ Segota, profesor. Za prosvjetnog referenta postavlja se profesor Viborni, a dosadašnji referent Grga Čović, učitelj postavlja se za referenta Kotarskog NOO-a Krk.

Sudski odjel. Predsjednik suda pri ovom odboru drug Ante Vrkljan podnosi Izvještaj o radu ovog odjela. Sud je imao i riješio 2 predmeta. Budući je dosadašnji sudski referent Dr. Fedor Olenković, po sporazumu sa Okružnim NOO za Gorski Kotar, ustupljen za potrebe tog odbora, to je za sudskog referenta postavljen Mladen Radetić, sudski pripravnik iz Novog.

Za zastupnika javnog interesa imenovan je drug Joso Gržetić, član ovog odbora.³⁷¹ Sa organiziranjem JNOF-a, kao političkim rukovodiocem NOP-a, upoznaje drugove odbornike drug tajnik. Za Okružnu JNOF-u predviđeni su mnogi drugovi, a drugi će se dopuniti po savjetovanju sa Kotarskim NOO-ima, tako da bi se konferencija JNOF-a našeg okruga održala po povratku članova ZAVNOH-a sa III. zasjedanja. Predviđa se da bi to moglo biti oko 20 maja t. g.

Zaključuje se, da drug Jure Jukić iz Paga, član ZAVNOH-a prestaje biti članom ovog odbora, s time da ulazi u Okružnu JNOF-u.³⁷²

Organizacija kotarskih NOO-a. Naši kotarski NOO-i dosta su još slabi, naročito u pogledu unutarnje organizacije, iz razloga koji su naprijed spomenuti. Njihovom ojačanju treba prići svestranom pomoći, u prvom redu sa strane ovog odbora. U tom pogledu trebamo mi da poslužimo kao uzor i uistinu rukovodilac naših Kotarskih NOO-a.

Kotarski NOO Novi nezadovoljava u radu i drugovi članovi tog odbora ne udovoljavaju zadaćama koje se pred njih postavljaju. Stoga treba provesti temeljitu reorganizaciju ovog odbora i kooptirati u odbor ljude koji uljevaju povjerenje da će udovoljiti svojim dužnostima. U diskusiji predviđaju se drugovi: Ana Mataija, Pavelić, Josip Sokolić,

---

³⁷⁰ Do sada nisam našao tabelu. — »Upute za osnivanje i rad prehrambenih komisija« izdao je Ekonomski odjel ZAVNOH-a 22. III 1944. (ZAVNOH 2, n. dj., str. 297—299).

³⁷¹ Zastupnik je imenovan u skladu s toč. 9 uputa Odjela za sudstvo i upravu ZAVNOH-a koje je objavio 22. prosinca 1943. (ZAVNOH 1, n. dj., str. 9).

³⁷² Ružica, *Jedinstvena Narodno-oslobodilačka fronta*. Primorski vjesnik, II, 121, 20. IV 1944, str. 1; Mara, *Spremajmo se za Prvu okružnu konferenciju AFŽ*. Isto izd., str. 3. — Usp. i Pred I. Okružnu konferenciju Jedinstvene Narodno-oslobodilačke fronte. Primorski vjesnik, II, 132, 29. VIII 1944, str. 1 — Okružni odbor JNOF nije bio osnovan u predviđenom roku; usp. o tome prilog od 18, 19. i 20. X 1944, tekst na koji se odnosi bilj. 583. Okružni odbor JNOF za Rijeku (područje zapadno od Rječine) bio je osnovan (kako je bilo i predviđeno) u kolovozu 1944. (V. An ti ć, *Sušak-Rijeka*, n. dj., str. 373). V. i bilj. 426, 450, 456, 495, 583 i 654 i tekstove na koje se odnose te bilješke.

Josip Maričić, Nikola Jovanović, Ivan Butorac, Blaž Kalafatić, Zdravko Padjen i Krsta Brozičević. Drug, koji će ići na teren kotara Novi, provest će ovu reorganizaciju.

U kotarskom NOO-u Crikvenica trebat će izvršiti manje izmjene i dopune, jer je ovaj odbor u posljednje vrijeme izgubio 3 člana koji su poginuli vršeći svoju dužnost na terenu.

U kotarskoj NOO Senj kooptirati drugove Knifić Vladu i Šojat Marka, dosadašnje članove gradskog NOO-a Senj.

Kotarski NOO-i Rab i Pag nalaze se van svog teritorija, negdje na dalmatinskim otocima. Otoci se nalaze pod privremenom okupacijom, te ilegalan rad na istima težak. Redovite veze nemamo, pa će drug koji bude išao za kotar Krk nastojati svakako uspostaviti vezu redovitu s njima, da bi se omogućilo prebacivanje štampe, te organiziralo raspačavanje iste u narodu.

IZVJESTAJI PO ODSJECIMA:

a/ Gospodarski odsjek: stanje blagajne	3,214.120.95 Kn.
	30.000.— Lit.
50% NOF-a kotarskih NOO-a	7,282.544.— Kn.
Dobiveno od ZAVNOH-a za pomoć	1,000.000.— Kn.
	300.000.— Lit.
"	
Ukupno:	11,496.664.95 Kn.
"	330.286.— Lit.

Razmjenjeno je oko 4.000 kg. soli za hranu vojsci na našem području. Naša je vojska od te zamjene dobila oko pola vagona hrane-kukuruzna.

Manja količina soli mjenjana je za meso za vojsku i organizacije. Isto tako dobivalo se je dnevno 30 litara mljeka za vojsku i ambulantu, u razmjeni za sol i duhan.

Sjetva:³⁷³ Zbog opterećenosti naroda u davanju tovarnog blaga za potrebe vojske nije se narod mogao pomoći kako se je zamislilo. S druge strane zamjena soli i duhana za sjeme u Sloveniji i Karlovačkom okrugu nije uspjela, jer je prevoz vrlo težak, a osim toga nailazili smo na smetnje od strane organa narodne vlasti u Sloveniji. To se tiče sjemena krumirovog i ječmenog. Ostalog sitnog sjemena biti će dovoljno. Ono se kupuje u Istri i prebacuje u glavnom po ljudima, na ledjima.

Volove za rad, 4—6 pari, za koje smo dali novac i jednog druga naše gospodarske komisije, koji je ušao u sastav komisije za prebacivanje iz Istre, nismo dobili ništa, jer je sve volove dopremljene uzela iz Istre XIII. Divizija i Goransko područje za njihove potrebe.

U cilju zasijavanja sve obradive površine, sazvana je gospodarska konferencija za kotar Novi, koja je uspjela. Na žalost mnogo će zemljišta ostati neobrađeno, zbog pomanjkanja radnih volova, te će se obraditi zemlja samo motikom. Pilana na Mošnjama potpuno je sprem-

³⁷³ Usp. *Poljoprivredni radovi*. Primorski vjesnik, II, 118, 30. III 1944, str. 2; Zvane Crnja, *Zadaci povodom proljetne sjetve*. Glas Istre, II, 11, 1. IV. 1944.

na da otpočne radom, čeka se samo da malo okopni snjeg, kako bi se mogli dopremiti trupci. /Upravo smo jučer dobili vijest, da su neprijateljske bande prodrle u pravcu pilane Mošunje i spalili je/.³⁷⁴

Radionice. Dvije kovačnice, jedna na Brezama, druga na Krmpotama rade za potrebe naroda i vojske. Bravarska, stolarska i kolarska radionica dovršavaju se u sklopu pilane na Mošunjama. U kakvom se stanju momentalno nalaze nemamo podataka, poslije spaljivanja pilane.

Dvije predviđene krečane još nisu gotove zbog snijega, a ugljare nisu se palile zbog nedostatka radne snage, jer je narod preopterećen potrebama vojske i ljetnom sjetvom.

Krumpira i ječma za sjetvu nismo mogli osigurati narodu zbog teških prometnih uslova. Narodu je dano duhana i soli da sam razmjeni za sjeme, pa se je donekle i pobrinuo za nj. Sitnog sjemenja osigurano je dovoljno. —

Pred nas se postavlja najoštrije ishrana vojske i organizacije na našem terenu. Ukupno brojno stanje vojske, radnika i organizacije iznosi oko 700 ljudi. Predviđa se povećanje broja vojnika, u vezi sa formiranjem Primorskog odreda. Prema tome bilo bi potrebno za sada dnevno oko 500 kg. hrane. Osigurati ovu količinu hrane nije lako, uslijed dugog i teškog transporta. Stoga se pred našu prehrambenu komisiju postavlja zadatak da osigura dnevno najmanje 300 kg. hrane, koja će se kupovati i sakupljati u Istri, Sušaku i Krku. Drug Ivić dati će upute prehrambenoj komisiji i potrebna novčana sredstva za nabavku hrane. Pred kotarske NOO-e: Sušak, Kraljevica, Crikvenica i Krk postaviti najenergičnije zadatak prehrane vojske na našem terenu. To se tiče kupovanja i organizacije prikupljanja i prebacivanja iste na oslobođeni teritorij.

Zajam Narodnog Oslobođenja. Primili smo od Zavnoh-a u dva navrata obveznice Zajma N. O. i to:

20. III. 1944 489.900.— Lira i 20. IV. 1944. 13,670.000.— lira. Na otoku Krku plasirano je u roku od par sati 90.000.— lira.

Posebno slijedi izvještaj gospodarske komisije Ekonomskom odjelu ZAVNOH-a i po pitanju Zajma N. O.-a.³⁷⁵

b./ **Propodjel.** Organizacija samog propodjela pati od malog broja ljudi. Stoga su pozvani iz pozadine Nikola Polić iz Sušaka i Dr. Švrljuga iz Kraljevice, da bi se rad kvalitativno poboljšao.

Primorski vjesnik izlazi jedanput tjedno umjesto dva puta, kako je izlazio do sada radi lakšeg dostavljanja i rasparčavanja po terenu, a i zbog poboljšanja samog kvaliteta lista.

³⁷⁴ Neprijatelj je započeo s proljetnom ofenzivom zadnjih dana ožujka (S. Tintor, n. dj., 154).

³⁷⁵ Do sada izvještaj nisam našao. — Ekonomski odjel ZAVNOH-a je pisao 11. III 1944. Okružnom NOO za Hrvatsko primorje da mu je uputio obveznica Zajma u vrijednosti od 1,660.000 lira (ZAVNOH 2, n. dj., str. 249).

List izlazi svakog četvrtka na 8 stranica, tiraže 1.200 komada. Letaka i drugog materijala nije se štampalo.

Za proslavu 1. maja štanpat će se 3 letka i 7 brošura. Brošure će se štampati u znaku takmičenja za 1. maj.

Usmena propaganda. Skučena je uslijed sadašnjih prilika. Skupovi se ipak dosta održavaju po poluoslobodjenim selima kotara Sušak, Krk, Crikvenica, te oslobođenim selima kotara Novi.

Kulturno-umjetnički sektor. Drugu Margitiću stavljeno je u zadatak da formira Okružnu diletantsku grupu od 10—15 ljudi i da otpočne s njome rad.³⁷⁶ Paralelno s time formirat će se jedan zbor.

c./ **Prosvjetni odsjek.** Čestim upadom neprijatelja na oslobođeni teritorij momentalno ne radi nijedna škola. Na poluoslobodjenom teritoriju uspjeli smo da se prekine svaki rad u školama. Na neoslobodjenom teritoriju postavili smo pred sve prosvjetne radnike da obustave daljnji rad u tim školama, te se i tu pokazao djelomičan uspjeh, a svi su izgledi da ćemo uspjeti prekinuti rad gotovo u svim školama.³⁷⁷

d./ **Zdravstveni odsjek.** Prileži izvještaj druga Jakše Uroša, lječnika. Stavlja se u zadatak, da se bolničaru iz Grižana dade zadatak za rad na terenu. Za potrebe oslobođenog teritorija mobilizirati jednog zubara tehničara i smjestiti ga uz ambulantu. Ambulantu će urediti kotarski NOO Novi.

e./ **Socijalni odsjek:** Od kotarskih NOO-a nije primljen nikakav izvještaj ni od jednog odbora sa podacima, koji su od njih zatraženi prema okružnici ZAVNOH-a, socijalni odsjek broj 22/44. od 11. III. 1944.,³⁷⁸ što pokazuje neshvaćanje i neosjećaj odgovornosti drugova iz kotarskih NOO-a. Da bi se svi članovi odbora upoznali sa sadržajem ove okružnice, drug Baretić čita istu. Kako je rad ovog odsjeka obiman i vrlo važan, to se, radi lakšeg odvijanja rada dodjeljuje drugu Baretiću drugarica Genoveva. Za jednog činovnika administrativca, koji će raditi u ovom odsjeku, pobrinut će se drug Baretić.

Da bi ovaj odsjek imao konačno jedanput pregled fašističkih zločina počinjenih nad našim narodom, stavlja se u dužnost da se formiraju pri kotarskim NOO-ima komisije za popis tih zločina.³⁷⁹ Ove će komisije stajati pod nadzorom i raditi po uputama Socijalnog odsjeka.

f./ **Sudski odjel:** U reorganizaciji ovog odjela rečeno je napred u točki 2. u organizacionom izvještaju.

³⁷⁶ Usp. K. Topljak, n. dj., str. 80, te priloge od 19. I i 17. III 1944.

³⁷⁷ Usp. V. Bujan, n. dj., str. 541; F. Matejčić, n. dj., str. 65—66. Usp. i bilj. 314.

³⁷⁸ Ove upute o osnivanju i zadacima socijalnih odjela NOO-a v. ZAVNOH, 2, n. dj., str. 245—247.

³⁷⁹ Odjel za sudstvo i upravu ZAVNOH-a uputio je 18. travnja Okružnim i Oblasnim NOO-ima Okružnicu u kojoj traži da pošalju podatke o zločinima okupatoru i njihovih pomagača (ZAVNOH 2, n. dj., str. 454). Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za područje Hrvatske osnovana je 18. V 1944 (ZAVNOH 3, n. dj., str. 28—29).

Po pitanju organizacije narodnih sudova kotarskih NOO-a, vrlo je malo ili bolje rečeno, nije ništa učinjeno. Sudski referent obišao je kotarske NOO-e Crikvenica i Kraljevica, te im dao upute za formiranje narodnih sudova i predvidio s njima sekretara dotičnih sudova. U planu je formiranje Narodnih sudova pri ostalim kotarevima, prema uputama koje će dati sekretar našeg suda kotarskim NOO-ima na terenu.

Čim se formiraju kotarski Narodni sudovi, sazvat će se Okružna konferencija svih Narodnih sudova pri kotarskim NOO-ima, na kojoj će biti pretresene upute za rad i organizaciju narodnih sudova, prema direktivama ZAVNOH-a. Predsjednik suda drug Ante Vrkljan, koji podnosi ovaj izvještaj, naglašava, da će nas po našem sudovanju, po njegovoj pravičnosti i valjanosti, cijeniti narod. Prema tome treba ozbiljno i savjesno pristupiti organizaciji Narodnih sudova po kotarevima.³⁸⁰

ad. 4./ Drug Tajnik čita okružnicu ZAVNOH-a broj 79/44. o formiranju Upravnih odjela Narodno Oslobodilačkih Odbora,³⁸¹ da bi svi članovi bili upoznati s ovim predmetom. Za pročelnika ovog odjela postavlja se drug Vlado Nikšić. Za vodjenje administracije postavlja se Marko Petković, bivši šef redarstva u Kraljevici, pravnik. Za ostalo potrebno osoblje, kao i provedbu organizacije Upravnog odjela po kotarima, izvršit će drug Nikšić.

Nadalje su pročitani dopisi ZAVNOH-a Upravni odjel broj 1 o popisu stanovništva,³⁸² zatim okružnica broj 2 od 21. III. 1944. za sastav karto-teke NOO-a kako bi se drugovi upoznali sa dotičnim predmetima.

ad 5./ RAZNO: Na zasjedanje ZAVNOH-a koje će početi radom 5 ma-ja³⁸³ t. g., zaključuje se da će početi drugovi: predsjednik Petar Komadina, Ante Vrkljan, Ivan Barbalčić i Uroš Jakša, dok će drug Brozina ostati ovdje zbog kontinuiteta u radu gospodarske komisije. Drug Brozina je i inače bolestan, pa ne bi i stog razloga mogao početi na put.

Na pitanje druga Ferda, da li je podjeljena pomoć siromašnim obiteljima drugova boraca, drug Ivić odgovara da ni jedan kotarski NOO nije dostavio spisak tih lica.

Svi kotarski NOO-i podjelili su izvjesnu pomoć tim obiteljima jedino kotarski NOO Novi nije učinio po tome ništa. Stoga će socijalni odsjek ovog odbora pozvati kotarski NOO Novi, zašto nije učinio prema uputama i na vrijeme, da bi se tim obiteljima bila isplatila Uskrsna pomoć.

Na pitanje što je sa tekstilom koji je prebačen u Sloveniju zbog razmjene za kukuruz odgovara drug Ivić, da će se isti razmjeniti u omjeru 1 met. tekstila za 15 kg. kukuruza, kako je to ugovorila na licu mjesta drugarica Nada Brnčić.

³⁸⁰ O formiranju sudova v. D. Ježić, n. dj., 111, 14. V 1974. i dalje.

³⁸¹ Okružnicu je Odjel za sudstvo i upravu ZAVNOH-a vjerojatno izdao u drugoj polovini veljače 1944. (ZAVNOH 2, n. dj., str. 228—232).

³⁸² Okružnicu je izdao Odjel za sudstvo i upravu ZAVNOH-a (ZAVNOH 2, n. dj., str. 262—266).

³⁸³ Zasjedanje je odgođeno, pa je održano 8—9. svibnja; popis vijećnika iz Primorja v. ZAVNOH 2, n. dj., str. 673—674.

Okružni NOO za Gorski kotar pod brojem 36 od 9. IV. 1944. zabranio je kretanje po svom teritoriju stanovništvu našeg okruga uopće. Mi smo s naše strane dali naredjenje kotarskim NOO-ima da obustave izdavanje propusnica civilnim licima koji putuje za Gorski kotar, do daljnjega. Odmah smo po tom dopisu odgovorili Okružnom NOO-u za Gorski kotar da ovakove zabrane nisu umjesne ni opravdane, a mišljenja smo da su čak i protu pravilne. Mi našem narodu sa oslobodjenog teritorija ne damo da prima aprovizaciju od neprijatelja, priječimo kretanje na neoslođjeni teritorij i sada ako mu zabranimo kretanje i na oslobodjeni teritorij Gorskog kotara, to će biti krah svakog našeg političkog rada i direktno tjeranje našeg naroda u neprijateljska uporišta. To je apsurd koji se ničim nemože pravdati, a pogotovo kad Okružni NOO za Gorski kotar nije uspio da oživotvori zamišljeni plan o zadrugama pri kotarskim NOO-ima, gdje bi se razmjenjivala hrana za sol, duhan i druge artikle. Naš oslobodjeni teritorij nije velik, tek jedan dio kotara Novi i kotara Crikvenica. Narod tih krajeva od prvog dana nalazi se u NOB-i i dao je sve za borbu i danas daje sve što može. Mi tome narodu nemožemo udovoljiti u potrebi sjemenja i hrane, zbog teškoće u prevozu, jedino to može da vrši svako domaćinstvo za svoje potrebe individualno. Naši drugovi koji polaze na zasjedanje ZAVNOH-a raspraviti će ovo pitanje sa drugovima iz Okružnog NOO-a za Gorski kotar. Ujedno Vas molimo da Vi sa svoje strane ukažete drugovima iz Okružnog NOO-a za Gorski kotar na nepravilnost postupka sa njihove strane.

Raspored drugova po terenu. Drug Vlado Nikšić kotarevi Novi i Senj, Brozina Crikvenica, Baretić Kraljevica i Sušak, drugarica Genoveva Novi, Ferdo Krk i Sušak.

Idući sastanak održat će se oko 20. — 25. prema tome, kada se povrate drugovi sa zasjedanja ZAVNOH-a.

S time je dnevni red iscrpljen.

Drug predsjednik zaključujući sastanak poziva drugove da u pogledu reorganizacije i unutrašnje organizacije NOO-a učine sve što mogu u interesu NOP-a. Naši NOO-i su slabi kaže drug predsjednik, te nemaju prave veze i podrške naroda. Oni treba da se osjete u narodu i da narod vidi u njima svoju pravu Narodnu Vlast. Stoga narod mnogo očekuje od nas i treba da budemo uzor u radu. Više odgovornosti, više osjećaja dužnosti, svih onih koji rade na općoj Narodnoj stvari, naglašava drug predsjednik i zaključuje sastanak borbenim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

OKRUŽNI NARODNOOSLOBODILAČKI
ODBOR ZA HRV. PRIMORJE³⁸⁴

Tajnik:
Ferdo

Predsjednik:
S. O.³⁸⁵

³⁸⁴ Pečat.

³⁸⁵ Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1945, izvornik, potpis, pečat, strojopis, 6 strana, 6 listova.

b.)

Okružnom N. O. O. za Hrvatsko Primorje

IZVJEŠTAJ

o zdravstvenim prilikama u oslobodjenim krajevima Hrvatskog primorja, u mjesecima: Siječanj, Veljača, Ožujak 1944.

Usljed neprijateljske ofenzive koja je uslijedila mjeseca Siječnja u Hrvatskom primorju,³⁸⁶ veći dio ovoga stoji pod kontrolom okupatora, pa stoga naša aktivnost u zdravstvenom pogledu može da se vrši jedino u jednom dijelu kotara Novi i kotara Crikvenica.

Zarazne bolesti mjesec siječanj: u kotaru Novi, općine Bribir, 4 slučajeva trbušnog tifusa. Ni jedan smrtno.

U istom kotaru i istoj općini jedan sporadični slučaj šarlaha, koji je bez komplikacija ozdravio.

Toli u kotaru Novi koji u kotaru Crikvenica pojavili su se među djecom prvi slučajevi pertussis.

mjesec veljača: u kotaru Novi, općina Bribir, tri slučajeva trbušnog tifusa, svi pripadnici iste obitelji — majka sa dvije odrasle kćerke. Ni jedan smrtno.

Epidemija pertussisa dostigla je svoj vršak, 60% djece oboljelo, ni jedan slučaj težih komplikacija i ni jedan smrtno slučaj.

U obim kotarima, Novi i Crikvenica, pojavljuju se prvi slučajevi gripe.

mjesec ožujak: Ni jedan novi slučaj trbušnog tifusa.

Epidemija pertussis-a u završnoj fazi.

Epidemija gripe u punom toku, zarazom od 40—50% pučanstva. Dva smrtno slučaja usljed komplikacija upale pluća. U obim slučajima radilo se o ženama, u 50 godini života, jedna iz kotara Novi, druga iz kotara Crikvenica.

Zdravstvene mjere: Svi gore navedeni slučajevi trbušnog tifusa pojavili su se u kotaru Novi i to u onim selima općine Bribira, koji crpe pitku vodu ne iz živice, koja je nešto udaljenija, nego iz kućnih bunara, koji su očividno zaraženi. Razjašnjavalo se je pučanstvu odkud klice te zaraze i sve veća pogibelj koja prijete cjelokupnom pučanstvu, ako se ne okani posluživati se vodom kišnicom zaraženih bunara, sve dok našim vlastima ne bude moguće preduzeti kaporiziranje tih bunara. Tumačila se je pučanstvu važnost cijepanja protiv tifusa za sve one koji su posredno ili neposredno došli u dodir sa već zaraženima, i za sve one koji piju kišnu vodu iz bunara koji ne odgovaraju higijenskim uvjetima, pa zato postaju sumnjivi da su već ili da mogu postati zaraženi. Cijepanje je tako obuhvatilo cijelokupno pučanstvo sela gdje se je pojavio kakav slučaj trbušnog tifusa.

---

³⁸⁶ Bio je to nastavak »zimskih operacija« (S. Tintor, n. dj., str. 133 i dalje).

Cijepalo se nadalje Općinski N. O. O. Bribir i kotarski N. O. O. Novi te prvu udarnu brigadu sa štabom koja se nalazila u blizini zaraženih bunara.

Zatim Komandu primorskog područja sa svojom četom. članove Okružnog N. O. O. i gospodarske komisije sa čuvarima skladište u Breze i Smolniku, civilno pučanstvo sela Breze i Beronjica, kotarski N. O. O. Crikvenica i komande mjesta Crikvenica i Novi, sa njem terenskim četami.

Ukupno je bilo cijepljeno od vojnih lica 486 a od civilnih lica 324. Žalibože nalazimo se pri kraju naše zalihe u cijepivu za tifus i paratifus. Svim bolesnicima dana je pomoć u lijekovima i prema mogućnostima u dijetnoj hrani.

Kirurški slučaj: usljed sve nečovječnijeg načina vođenja vojnih operacija sa strane neprijatelja, bilo je više slučajeva — 29 — ranjenih i među civilnim pučanstvom. Tri su podlegla svojim ranama. Svi ranjeni primili su prvu liječničku pomoć, lakše ranjeni zadržani u kućnoj njezi a teže ranjeni poslani u bolnicama Novi i Kraljevica.

Avitaminosa: Opažaju se mnogobrojniji slučajevi gengivitis haemorrhagica, piorrea, klimavosti zuba i smanjenja tjelesne otpornosti za napore.

Decompesatio cardio-vascularis: u ovo zadnje vrijeme učestvuju slučajevi akutnog oslabljenja mišića srca, sa proširenjem istog »in toto« i izrazitim simptomima dekompenzacije. U dva slučaja radilo se o mladim osobama a tri su bila u punoj muževnoj snazi, koji su bili primorani podvrći se dužim naporima pješaćenja, sa slabom i nepodesnom hranom. Svi ovi jednoglasno tvrde da još pred kratko vrijeme mogli su podnijeti takove napore bez ikakvih naročitih posljedica.

Opće zdravstveno stanje: u glavnom podržaje se povoljno. Opaža se samo da usljed višegodišnjih napora i patnje, nedostatne hrane i poštrenja sadanje vojno-političke situacije u Hrvatskom primorju, smanjila se ne samo fizična nego i duševna otpornost ovog naroda, tako da mnogo lakše nasijeda novom sistemu mamljive neprijateljske propagande.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

OKRUŽNI NARODNOOSLOBODILAČKI ODBOR
ZA HRV. PRIMORJE³⁸⁷

Okružni N. O. O. za Hrvatsko primorje
Zdravstveni odsjek³⁸⁸ Dr J Uroš³⁸⁹

---

³⁸⁷ Pečat.

³⁸⁸ O organizaciji ovog odjela v. uputstva ZAVNOH-a od 23. lipnja 1943. (ZAVNOH 1, n. dj., str. 240—246) i od 9. veljače 1944. (ZAVNOH 2, str. 130—131).

³⁸⁹ Sign. ista kao u bilj. 385, izvorna kopija, potpis, pečat, strojopis, 3 strane, 3 lista.

21. svibnja 1944.

Zapisnik sjednice Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

a.)

Okružni
Narodno oslobodilački odbor
za Hrvatsko Primorje

Z A P I S N I K

Sastanka okružnog NOO-a Hrvatsko Primorje, od 21. svibnja 1944.

Prisutni: Petar Komadina, Nikola Brozina, Ivan Barbalić, Joso Gržetić, Genoveva Tomić, Vlado Nikšić, Toma Strizić, Uroš Jakša, Melanka Šegota, Ivan Baretić, Mirko Franelić, Ivan Radetić.
Prema tome, prisutni su svi članovi odbora.

Dnevni red

1. Politička situacija
2. Izvještaj tajnika
3. Izvještaji po otsjecima sa diskusijom i zaključcima
4. Razno

Ad 1. U svojem opširnijem referatu, drug pretsjednik se dotiče Sovjet-sko-Čehoslovačkog ugovora o administraciji na teritoriju Čehoslovačke.³⁹⁰ Upliv Engleske i Amerike na vladu Španije i smanjenje izvoza volframa u Njemačku, dokaz je uvjerenja te vlade, da je Njemačka izgubila rat. Velikim i svestranim pripremama Saveznika za pretstojeće operacije, prethodila je konferencija pretsjednika vlada britanskih Dominionia, koja je još jednom potvrdila jedinstvo britanske zajednice u čvrstoj rješeno-sti, da sa svojim saveznicima nastavi borbu protiv fašističkih zavojevača, do njihova uništenja. Podvlači dalje važnost oslobođenja Sevastopolja za daljnje operacije Crvene Armije.³⁹¹ U oči općeg napada na fašističke armije, uputili su Saveznici zajedničku deklaraciju Hitlerovim satelitima, upozoravajući ih da bi nastavljanje borbe protiv Saveznika i daljnje služenje Njemcima, moglo biti samo na uštrb satelita.

³⁹⁰ 12. XII 1943. bio je sklopljen Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj suradnji između SSSR i CSR; o tom ugovoru su Primorci znali i iz brošure koju su imali u rukama: *Ugovor između SSSR-a i Čehoslovačke*. Izdaje »Naprijed«, organ Komunističke Partije Hrvatske, decembar 1943. (Zbirka MNRR). Ugovor o administraciji sklopljen je 8. V u Londonu (Primorski vjesnik, II, 124, 11. V 1944, str. 6).

³⁹¹ Sevastopolj je oslobođen u bitkama od 7. do 9. svibnja (G. K. Žukov, n. dj., str. 627); usp. i *Drugi svetski rat 4*, n. dj., str. 67 i dalje); *Crvena armija oslobodila Sevastopolj*. Glas Istre, IV, 13, 13. V. 1944.

Uspjesi naše NOV-e diljem cijele zemlje, zaključci drugog zasjedanja AVNOJ-a, kao i odluke trećeg zasjedanja ZAVNOH-a pobuđuju sve veću pažnju svjetske javnosti. Tome treba dodati i veliki interes, koji je u svijetu pobudio drugi kongres USAOJ-a³⁹² i dolazak naše vojne misije u London.³⁹³ Prijem savezničkih novinara u Vrhovnom Štabu NOVJ-e, te intervju, koji je maršal Tito dao novinarima,³⁹⁴ imao je snažan odjek u svijetu i u zemlji. Sve te okolnosti govore s jedne strane o dubokim simpatijama savezničke i uopće svjetske demokratske javnosti za naš NOP, a s druge strane, o sve većem preziru istih krugova prema izdajničkoj kliki Petra II. Ostavka Purića i većine ministara, dokaz je daljnjeg neuspjeha reakcije.³⁹⁵

Njemačka ofenziva potpomognuta njegovim trabantima, na cijeloj teritoriji Jugoslavije ima za cilj ekonomski uništiti našu pozadinu. To se najbolje vidi u Istri, koja je nedavno doživjela neprijateljsku ofenzivu.³⁹⁶ Naš teritorij, koji se nalazi čitav pod privremenom okupacijom i na kojem se nalaze neprijateljska uporišta iz kojih čestim upadima trupovima nastoji uništiti ekonomski naše organizacije, vojne i civilne, kao i uništiti same organizacije, jasan su dokaz za to, a mi smo to vrlo dobro osjetili na svojoj koži.

Dalje se zadržava na odlukama II. zasjedanja AVNOJ-a i III. zasjedanju ZAVNOH-a. Naš novo konstituirani hrvatski sabor daje nam jasnu perspektivu našeg nacionalnog suvereniteta u sklopu bratske zajednice naroda Jugoslavije. Deklaracija prava i ostale historijske odluke ZAVNOH-a, pretstavljaju najširu demokratsku koncepciju, koju je uopće moguće dati pod ovakvim uvjetima rata. Slobodoljubive mase poroblje-

---

³⁹² Kongres je održan od 2. do 4. V 1944. u Drvaru (Slobodan Žarić, *Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj od 1941. do 1948.* U: *Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1941—1948.* Zagreb 1972, str. 44—45). Primorci su imali u rukama i brošuru *II Kongres Antifašističke omladine Jugoslavije*, II, Izdanje Centralnog odbora Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije, 1944 (Zbirka MNRR). Usp. i *II. Kongres omladine Jugoslavije*. Glas Istre, II, 4, 1. I. 1944, i II, omladinski kongres, isto, 16, 14. VI. 1944.

³⁹³ Početkom svibnja stigla je vojna misija u Alžir; vodio ju je pukovnik Vladimir Velebit. Stigla je 20. svibnja u London (D. Plenča, n. dj., str. 245—246). Usp. i *Misija NOV u Londonu*. Primorski vjesnik, II, 124, 11. V 1944, str. 4. Primorci su primali i »Glas pobjede«. Izdanje Britansko-amerikanske vojske« 4, u kojem je, str. 3—5, i članak *G. Winston Churchill primio je šefa vojne misije N. O. V.* (Zbirka MNRR).

³⁹⁴ Josip Broz Tito, *Govori i članci*, Zagreb 1959, str. 174—180. Usp. i *Maršal Tito dao je intervju savezničkim novinarima*. Primorski vjesnik, II, 127, 7. VI 1944, str. 1. Tito je intervju dao u Drvaru; saveznički novinari — Stojan Pribičević i John Talbot — objavili su razgovor uz slijedeću uvodnu napomenu: »Ovo je prvi izvještaj koji su napisali saveznički dopisnici iz Hitlerove evropske tvrđave... Mi smo svjedoci borbe Jugoslavije za slobodu i prvi saveznički novinari koji šalju izvještaje iza neprijateljskih linija.« (J. B. Tito, n. dj., str. 370).

³⁹⁵ Božidar Purić podnio je ostavku svoje vlade 25. V. 1944. (D. Plenča, n. dj., str. 255).

³⁹⁶ Ofenziva u Istri trajala je od kraja travnja do početka lipnja (Danilo Ribarić, *Borbeni put 43. istarske divizije*. Zagreb 1969, str. 116 i dalje).

nih zemalja moći će konstantirati, da cijena borbom izvojevane slobode, nikada ne može biti skuplja od teških posljedica propuštanja povoljnih okolnosti, pod kojima se teško, ali sigurno dolazi do željenog cilja, do slobode i istinskih demokratskih institucija, koje se samo poželjeti mogu.³⁹⁷

Kao glavnu karakteristiku političke situacije našeg okruga moglo bi se navesti nestrpljivo očekivanje izbijanja nove Sovjetske ofenzive, dok se sa više suzdržljivosti gleda na otvaranje druge fronte. Osnovni element u političkom rasuđivanju uvjetovan je više, nego ikada ekonomskim problemima, koje jedni rješavaju na jedan, a drugi na drugi način, odnosno jedni i drugi priželjkuju brzi svršetak rata, samo da se prilike koliko toliko normaliziraju.

Međutim treba uočiti, da prvobitno nepovjerenje prema Saveznicima pomalo iščezava. Neprijateljska propaganda trudila se marljivo da probudi to nepovjerenje i izazove razdor između nas i Saveznika, prikazujući Saveznike kao gospodare našeg pokreta, što dakako uz konkretne okolnosti velike Ofenzive Crvene Armije i pravilnim političkim radom nije bilo teško otkloniti. Svakako treba najenergičnije poraditi na suzbijanju nepovjerenja prema Saveznicima (Englezima i Amerikancima), naročito danas, kada stojimo u predvečerje otvaranja druge fronte.

Pretežna se važnost još uvijek pridaje vanjsko političkim zbivanjima, kao odlučujućim, iako se ne bi moglo reći, da se nije s naročitim nestrpljivošću očekivalo treće zasjedanje ZAVNOH-a i omladinski kongres.

Problem dezertera raste uporedo sa pogoršanjem ekonomskih prilika naše divizije. Dok je prošle godine u ovo vrijeme bio priliv u NOV-u sve veći, sad sve više boraca napušta NOV-u. Dezerteri se gotovo raduju tom stanju i vele da su sada sigurni od partizana, koji ih zacijelo neće doći mobilizirati, jer i sami partizani nemaju što da jedu. Pred nas se stoga postavlja potreba poduzimanja svestrane akcije za poboljšanje prehrambenih prilika naše vojske. O tome ovisi i uspješna likvidacija problema dezertera, kao masovne pojave.³⁹⁸

---

³⁹⁷ Usp. *Pred III zasjedanje ZAVNOH-a* Primorski vjesnik, II, 124, 11. V 1944, str. 1, i *Historijski zaključci III. zasjedanja ZAVNOH-a*, isto izd., 126, 27. V, str. 1. Primorci su imali u rukama i brošure: *Predsjedništvo Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Jugoslavije. Drugo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije*. Izdaje Predsjedništvo AVNOJ-a, 1943; *Predsjedništvo Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, Odluke III. zasjedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske*, Izdanje Predsjedništva ZAVNOH-a, 1944; *Kako upoznati narod s odlukama III. zasjedanja ZAVNOH-a*, Knjižnica Narodno-oslobodilačke fronte Hrvatske, Štamparija »Vjesnik«, 1944; *Sabor u Topuskom. Treće zasjedanje zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske 8—9. svibnja 1944*, Izdanje »Vjesnika« Jedinственe Narodno-oslobodilačke fronte Hrvatske, 1944. (Zbirka MNRR). — Na III zasjedanju ZAVNOH-a — u ime Hrvatskog primorja — govorio je Ivan Barbačić (ZAVNOH 2, str. 634—635). — Usp. i *Nove tekovine narodnooslobodilačke borbe*. Glas Istre, II, 15, 4. VI. 1944.

³⁹⁸ Usp. poglavlje 7 u Uvodu.

Politička situacija specificirana po kotarevima bila bi ova.

Kotar Sušak. Uglavnom zadovoljavajuća, tek u Jelenju se osjeća izvjesni rad nekolicine Mačekovih agenata, koji tvrde da je za cijelo sklopljen sporazum sa kraljem. Narod još uvijek nije dovoljno upoznat sa odlukama II. zasjedanja AVNOJ-a. Grobinština je osobito pokazala svoju političku svijest veličanstvenom proslavom 1. maja. Nikada ni jedna svetkovina nije tako dostojno proslavljena kao ovogodišnji 1. maj.³⁹⁹

Reakcija, koja se dosta tijesno povezala, ubacuje vijesti da Rusi neće dalje od svojih granica. Od neprijatelja bačeni letaci, kojima su htjeli podmetnuti narodu i NOP-u, da će 1. maja biti otvorena druga fronta, nisu polučili nikakav efekat.

Kotar Kraljevica. U posljednje vrijeme osjeća se pojačani rad Mačekovih ljudi, koji se okupljaju u manjim grupicama. Ubacuju parole: »Što da gubimo sada živote, kada je Crvena Armija na vratima«. — »Rat će još dugo trajati, jer iako je Njemačka preslaba da pobijedi, još je uvijek prejaka da kapitulira«. Uza sve politička se situacija vidno popravlja.

Kotar Crikvenica. Situacija u cjelom kotaru povoljna, jedino u samom mjestu Crikvenica slaba, premda se popravlja iz dana u dan. Ima mnogo dezertera. Sverc se je neobično razmahao. Reakcija se sastaje, ali nema utjecaja na mase. Kod svih se zapaža velik respekt prema NOV-i. Narod se drži rezervirano prema švabama. Uspjeh mobilizacije za NOV-u je gotovo neznatan. Činovnici rade tek toliko da bi mogli primiti plaće. Ribarske skupine izbacile su iz svoje sredine sve dezertere. Najpokvareniji dezerteri bježe na Sušak.

Narod cijelog kotara obraća veću pažnju otvaranju drugog fronta, nego li našoj NOB-i. Osjeća se izvjesna zabrinutost zbog zastoja Crvene Armije.

Kotar Novi. U cijelom kotaru politička situacija je povoljna, osim u samom mjestu Novi, koji je vrlo slabo i nikako povezan sa organizacijama i stoga potpuno neobaviješten. U Novom je formiran ustaški odbor.

Evakuacija stanovništva Bribira, pljačka i zločini nad narodom, koje čine neprijateljske bande čestim upadima u sela Ledenice, Krmpote, nisu pokolebali narod, jedino se je u tim selima pojavila masovna pljačka evakuirane robe koju su pospremali NOO-i. Švapski teror je strahohvit i svirep. Narodu je potrebna pomoć, a osjeća se i potreba jačeg političkog djelovanja, u čemu je kotarski NOO Novi pokazao malo aktivnosti u radu.

Kotar Senj. Općine Krivi Put i Krasno ustaški raspoloženi. Sam grad Senj moglo bi se reći indiferentan prema NOP-u, ali vidi da ni ustaše, ni švabe neće biti pobjednici. Priželjkuje se dolazak Engleza, ali ne partizane. Podgorski dio kotara uslijed vrlo lošeg ekonomskog stanja pasivan. Tu je glad, koja priječi jači politički rad.

---

³⁹⁹ Usp. napise u Primorskom vjesniku, II, 122, 27. IV 1944; Propagandni odjel ZAVNOH-a poslao je svim Okružnim i Oblasnim NOO-ima posebne upute o proslavi 1. maja (ZAVNOH 2, n. dj., str. 459—461).

Kotar Krk. Politička situacija je sve to bolja. Ispoljava se mnogo veći interes za vanjsko vojno političke događaje, nego li unutarnje, jer narod od njih očekuje rješenje glavnih, gorućih pitanja.

Osjeća se rad Mačekovog agenta Veljčića, premda nije tamo, ali radi preko svojih ljudi. Biskup Srebrenić se češće javlja i mnogo strahuje za crkvu.

Prvi maj proslavljen je kao narodni praznik vrlo svečano (krijesovi, mitinzi, priredbe).

Dezerteri razbacuju rukom pisane letke, koji su upereni protiv onih, koji vrše mobilizaciju za NOV-u i nazivaju ih komunističkim agentima.

Mobilizacija ide teško, ali pojedine grupice po grupice vraćaju se u NOV-u. Mobilizaciju otežava neodazivanje u vojsku mlađih odbornika, koji su mobilizirani.

Diskusija po političkom referatu. Konstatira se da podaci kotarskih NOO nisu dovoljni, jer se svuda naglašava i uočava rad Mačekovaca i ostalih, ali bez stvarnih podataka o tim ljudima i tko su ti pojedinci i grupe, koje rade organizirano protiv NOOP-a. Ima još nešto istaknutijih pristaša bivše HSS-e koji se drže po strani od pokreta, ali tu ima i naših grešaka. Zaključuje se da drug Brozina Nikola napiše jedan članak u Primorski vjesnik u kojem će se obratiti tim ljudima pozivom na rezoluciju I. O. HSS-e i ukazati im na njihov pogrešan i štetan stav prema NOP-u, kao pokretu cjelog naroda i da im je dužnost kao pripadnicima HSS-e da se priključe pokretu, slijedeći primjer svojeg pravog vodstva, I. O. HSS-e.⁴⁰⁰

Po pitanju dezertera treba posvetiti najviše pažnje i pristupiti tim ljudima taktički.⁴⁰¹ Nastojati da se formiraju borbene grupe na njihovom terenu, da se tamo aktivno angažiraju u borbi protiv neprijatelja, a kasnije tokom razvitka mogli bi se prebacivati u operativne jedinice.

Prema činovnicima treba biti elastičniji. Mi smo od početka ovo pitanje i suviše oštro postavili. Imali smo i uspjeha. Ali danas se ono postavlja pred nas da ga i rješimo, odnosno rješavamo i ekonomski, što mi nismo u stanju. Cjelokupan činovnički aparat mi trebamo vezati uz NOP, da te ljude angažiramo u radu za pokret, da radi po uputama našim. A to je jedan proces, koji treba izvjesno vrijeme da se razvije. Mi ćemo ostati kod svojih do sada postignutih uspjeha, ali ćemo u svom radu pristupiti ostalima u službi neprijatelja, sa više elastičnosti. Znači, da naš stav po ovom pitanju ostaje isti, jer drukčiji i ne može biti, ali mu prilaziti i rješavati ga sa puno razumijevanja i gipkosti u radu.

Po pitanju nepravilnog postupka sa dezerterima koji se vraćaju u vojsku, kao i nepravilan postupak sa novomobiliziranim omladincima za telefonske čete, a koji se upućuju u operativne jedinice, što se kosi i po-

---

⁴⁰⁰ U tom smislu već je bio objavljen članak Ante Vrkljana, *Snaga jedinstva narodno-oslobodilačke fronte*. Primorski vjesnik, II, 122, 27. IV 1944, str. 2; v. i slijedeće brojeve.

⁴⁰¹ Usp. poglavlje 7 u Uvodu.

driva autoritet NOO-a kod naroda, uredit će drug Joso sa Štabom divizije lično.

Usmenom i pismenom propagandom pristupiti populariziranju odluka III. zasjedanja ZAVNOH-a, kao i odluka II. zasjedanja AVNOJ-a.⁴⁰²

Povodom pljačke soli i duhana u selima kotara Novi, povesti će se istraga preko kotarskog NOO-a Novi i prvenstveno ispitati sudjelovanje samih članova seoskih i općinskih NOO-a, pa protiv istih postupiti sudskom istragom. Postoji naime sumnja, da su odbornici svojim propustima, nemarom pa možda i samim učestvovanjem u pljački te robe, najviše doprinijeli sadašnjoj teškoj situaciji u tim selima.⁴⁰³

Ad 2. Drug tajnik iznosi organizacioni izvještaj, prema kojem se konstatira da je naš odbor od prošlog sastanka pokazao napredak, ali još uvijek nismo postigli željeni cilj. Još uvijek ne funkcioniše pravilno unutarnja podjela, što se drugovi zaduženi po odjelima nisu osamostalili i proveli organizaciju svojih odjela kod kotarskih NOO-a i njih pomogli i osamostalili. Postoje tu objektivni uzroci pod kojima se radi na terenu, neprijateljski upadi i kontrola neprijateljske vojske po našem terenu. S druge strane drugovi iz Kotarskih NOO-a teško se snalaze u radu i treba ih svestrano pomoći, kao i da kotarski NOO-i angažiraju potrebno pomoćno, stručno osoblje za pravilno odvijanje posla.

Drugovi Vrkljan i Brozina odlaze na novu dužnost u ZAVNOH, te prema tome ovaj odbor gubi dva člana.⁴⁰⁴ Kako je drug Ante Vrkljan bio pretsjednik suda, to se na njegovo mjesto bira drug Toma Strizić.

Prosvjetni referent profesor Viborni, koji je prošlog sastanka imenovan, još se do danas nije javio na dužnost, pa će ga se ponovno pozvati preko kotarskog NOO-a Krk i ukoliko se ne odazove, imenovat će se drugi.

Gospodarska komisija kako je formirana na prošlom sastanku, do danas se još nije cjelokupna sastala. Trojica članova komisije nisu se odazvala, ali ima izgleda da će predviđeni ljudi ipak doći.

Svi odjeli su formirani prema uputstvima ZAVNOH-a,⁴⁰⁵ a isto tako formirani su ti odjeli i kod kotarskih, odnosno općinskih NOO-a, samo su tek u začetku i moramo im dati svi najveću pomoć, na samom terenu, u radu s njima praktično.

---

⁴⁰² To je i činjeno preko Primorskog vjesnika, glasila Narodno-oslobodilačkog pokreta u Hrvatskom primorju i na druge načine; v. i bilj. 397.

⁴⁰³ Sa lijeve strane odlomak je potcrtan.

⁴⁰⁴ Ante Vrkljan i Nikola Brozina izabrani su na III zasjedanju ZAVNOH-a za članove Predsjedništva ZAVNOH-a (*ZAVNOH 2*, n. dj., str. 656). Vrkljan je bio predviđen za rukovodioca Odjela za pravosuđe, a Brozina Odjela za tehničke radove (*Isto*, str. 575). Na te su dužnosti postavljeni 18. V 1944. (*ZAVNOH 3*, n. dj., str. 23). Brozina je imenovan i za predsjednika Zakonodavne komisije (*Isto*, str. 24 i 25).

⁴⁰⁵ Odjel za sudstvo i upravu ZAVNOH-a izdao je u ožujku 1944. »Uputstva za organizaciju i rad narodno-oslobodilačkih odbora kao organa državne vlasti slobodne Hrvatske u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji« (*ZAVNOH 2*, n. dj., str. 341—365).

Pet kotara radi danas aktivno na terenu u našem okrugu i imaju sve uvjete da se razvijaju u dobre odbore. Svi oni imaju kontrolu nad potčinjenim općinskim NOO-ima, kao i seoskim, koji su formirani i rade u svim selima i općinama. U ta četiri kotara ima 22 /dvadesetdva/ općinska NOO-a. Broj svih podređenih seoskih NOO-a, nije nam u cjelini poznat, jer do danas nismo primili podatke o istima od kotarskih NOO-a. Popunjavanje obrasca za tajništvo broj: 1 još su u radu, pa ćemo do idućeg sastanka biti u stanju dati pregled za sve odnosne NOO-e.

Kotar Senj imade sedam članova, vrlo slabo radi uslijed teških uslova, zbog stalne kontrole neprijateljske vojske i teških ekonomskih prilika.

Sa kotarima Rab i Pag nemamo uopće nikakve veze.

Pitanje grada Sušaka, koji je bio sporan, potpada konačno pod ovaj okrug, te će biti organizaciono povezan uz ovaj odbor neposredno.⁴⁰⁶

Mjesnom NOO-u Sušak treba dati pomoć i sprovesti proširenje istog, da bi bio onakav kao što je bio i prije kapitulacije Italije. Današnji odbor nije povezan sa narodom i u njemu su ljudi, koji, čini se nemaju uslova za masovan rad u narodu. Tu će trebati provesti radikalnije ispravke. I ti ljudi sadašnji odbornici nisu imali neku jaču podršku i pomoć odozgo, jer nije bilo prečišćeno pitanje nadležnosti. Nadamo se da će od sada u tom pogledu biti bolje, jer postoje svi uvjeti da se rad tog odbora zaista lijepo razvije.

Da bismo imali pregled cijelog našeg okruga, stavit će se zadatak svim kotarskim NOO-ima da do slijedećeg sastanka izrade nacrt svog kotara sa podjelom na općine i sela, prema kojoj ćemo karti izraditi nacrt za cio okrug.

Budući drug Karadžija Emil odlazi na novu dužnost, prestaje biti članom ovog odbora.

Za člana odbora kooptira se drug Mirko Franelić, dosadanji član naše gospodarske komisije.

Ad 4. **Gospodarska komisija.**

Prilaže se izvještaj o radu Gospodarske komisije od 20. travnja do 20. svibnja 1944. i izvještaj o stanju blagajne na dan 20. svibnja 1944.⁴⁰⁷

Zaključci

Zajam narodnog oslobodjenja: imamo obveznice i to: četiri komada a 500.000 kuna i 7.000.000 Lit u obveznicama po 10.000 Lit komad. Budući se ove obveznice teško plasiraju, to će ovaj odbor u svojoj štampa-

⁴⁰⁶ Još od veljače 1944. razmatrana je mogućnost da se oba dijela grada na Rječini udruže u okviru jednog NOO-a (V. Antić, *Sušak-Rijeka*, n. dj., str. 365). Zapadni dio grada dobio je 1. VI 1944. poseban Okružni NOO Rijeka, koji je spadao u djelokrug Oblasnog NOO-a za Istru (isto, str. 370).

⁴⁰⁷ Do sada nisam našao izvještaj.

riji, čim ova bude montirana (instalirana — precrtano, P. S.) štampati privremene obveznice na malene svote od 100, 500, 1.000 Kuna, jer narod traži obveznice i upisao bi zajam, ali nema novca, barem nemaju široki narodni slojevi. Obveznica će se štampati u visini obveznice koje posjedujemo, a koje su nam dostavljene od ZAVNOH-a.

Pilana na Mošunjama neće se za sad stavljeti u pogon, jer je stalno ugrožavana od neprijateljske vojske. Radionice koje su bile podignute u blizini ove pilane, i gdje su imale proraditi, neće se uspostaviti tu, gdje su bile predviđene, već će se po potrebi dati kotarevima Novi i Crikvenica.

Tvornica papira u Sušaku proradit će, odnosno proširiti svoj rad, povećati kapacitet proizvodnje, s našim dopuštanjem, jer su naše potrebe na papiru velike, a isto tako su velike potrebe na papiru i za centralnu štampu. Dobiveni papir iz ove tvornice, pokrit će potrebe naše i centralne štampe.

Svim kotarskim NOO-ima uputit će se okružnica, u kojoj treba istaći važnost rješavanja gospodarskih problema, koje narod postavlja pred svoje NOO-e. Kotarskim NOO-ima ukazat će se putem te okružnice od kolike je važnosti pravilno postavljanje i pravovremeno rješavanje gorućih gospodarskih pitanja narodnog života, te kako je upravo ovo pitanje i prvenstveno političko pitanje. I na terenu će drugovi na ovo pitanje obratiti svoju punu pažnju i dati u tom smislu svestranu pomoć kotarskim NOO-ima.

Prima se izvještaj gospodarske komisije, koji prilažemo.

Socijalni odjel.⁴⁰⁸ Drug Baretić iznosi nesavjesnost u radu gotovo svih kotarskih NOO-a. U par navrata su zatraženi podaci o siromašnim partizanskim obiteljima, invalidima i sirotinji uopće, ali do danas još ovaj odjel nije dobio podatke. Skrajnu nemarnost u tom pogledu pokazao je kotarski NOO Novi, koji je trebao još za Uskrs prikupiti ove podatke, kako bi se mogla podjeliti pomoć odnosnim obiteljima, a nije to učinio ni do danas. Stoga će drug Baretić lično sam da ispita ovu stvar kod kotarskog NOO-a Novi, pa će se odgovorne članove tog odbora pozvati na odgovornost. Kotarski NOO Novi ima do 1. lipnja dostaviti podatke obitelji kojima će se odmah pružiti novčana pomoć.

Prosvetni odjel. Škole na oslobođenom teritoriju ne rade zbog čestog upada neprijateljskih bandi u sela, gdje su i prije nekoliko dana poklali četiri čovjeka. Oslobođenog teritorija mi zapravo i nemamo, tek u najboljem slučaju mogao bi se nazvati poluoslobođenim.

Drugarica se Maja zadužuje, čim završi Okružna konferencija AFŽ-a za Hrvatsko Primorje,⁴⁰⁹ da pristupi planskom prosvijetnom radu sa pionirima.

---

⁴⁰⁸ Socijalni odjel ZAVNOH-a dao je 11. ožujka 1944. upute o tome kako osnivati socijalne odjele i koji su njihovi zadaci (ZAVNOH 2, n. dj., str. 245—247).

⁴⁰⁹ Usp. M a r a, *Spremajmo se za Prvu okružnu konferenciju AFŽ, Primorski vjesnik, II*, 121, 20. IV. 1944, str. 3.

Početnica, koju smo dobili od prosvjetnog odjela ZAVNOH-a,⁴¹⁰ štampat će se u našoj štampariji u potreban broj primjeraka za naš okrug. O tome će voditi računa drugarica Maja.

Zdravstveni odjel. Zdravstveno stanje na poluoslobođenom terenu našeg okruga je zadovoljavajuće, unatoč teškog ekonomskog stanja.

Uputstva zdravstvenog odjela ZAVNOH-a za održavanje kurseva za bolničare, nisu primljena.

Drug Jakša dr. Uroš, obilazi redovito i vojne jedinice, kao i pozadinske vojne vlasti u svrhe liječničke preglede, pa je ustanovio, da se u pozadinskim vojnim vlastima nalazi mnogo drugova bolesnih uslijed slabe ishrane. Ti su drugovi bili u operativnim jedinicama NOV-e, odakle su, zbog fizičke iscrpljenosti, upućeni u pozadinske vojne vlasti. Mnogi su od tih drugova potpuno nesposobni za bilo koji rad, a svojim prisustvom demoraliziraju ostale drugove. Stoga bi bilo potrebno da se u sporazumu sa Štabom XIII. divizije, poduzmu mjere, kako bi se svi drugovi uputili svojim kućama na oporavak, li da ih se stavi na raspolaganje NOO-ima, koji će za iste naći načina da ih uputi njihovim kućama, odnosno njihovim NOO-ima. Član ovog odbora, koji će ići u Štab XIII. divizije, uredit će ovo pitanje sa drugovima iz Štaba.

Za potrebe civilnog stanovništva poluoslobođenog teritorija kotareva Novi i Crikvenica, nabavljati će se lijekovi iz okupiranog područja i staviti na uporabu narodu, preko apoteke u Fužinama. Lijekove će izdavati apoteka samo uz recept druga dr. Jakše, a naplaćivat će se od privatnika njegovog NOO-a.

Zubotehničara još nismo uspjeli mobilizirati, pa će se pokušati opet preko kotarskog NOO-a Sušak. On je neophodno potreban za vojne i civile.

Prop-odjel. Proslava 1. maja svečano je obavljena u cijelom okrugu.⁴¹¹ U Grobinštini, kotar Sušak to je bio uistinu narodni blagdan.

Parole su ispisivane svuda po okupiranim i poluoslobođenim mjestima i selima. Letaci u vidu parola bačeni su po ulicama i garnizonima neprijateljskih uporišta.

Od ZAVNOH-a su primljena uputstva za organizaciju propagandne službe.⁴¹² Prema istima date su upute svim kotarskim NOO-ima za njihov propagandni rad.

Naš tjednik »Primorski Vjesnik« izlazi redovito u 1200 primjeraka. Dopisnička služba još je slaba, još uvijek slabo stižu dopisi sa terena.

---

⁴¹⁰ Izradili su ju Đuro Kosak i Martin Puštek, ilustrirali Petar Šimaga i Zvonko Agbaba; pripremana je u Slunju tijekom 1943. (Mihajlo Ogrizović, *Sadržaj nastave u partizanskim školama u Hrvatskoj*. Zagreb 1962, str. 88—89 i 113). U Kastavštini je objavljena u listopadu 1944. i posebna *Početnica* za Istru; priredila ju je Danica Švalba (isto, str. 91—93 i 114; usp. i Božo Jakovljević, *Istarska partizanska početnica iz 1944*. Dometi, VII, 7—8, Rijeka 1974, str. 143—148).

⁴¹¹ V. bilj. 399.

⁴¹² Možda se misli na upute koje je Propagandni odjel ZAVNOH-a izradio 31. siječnja 1944. (ZAVNOH 2, str. 99 i dalje).

Rad našeg prop-odjela za proslavu 1. maja izvršen je. Štampano je sedam brošura, pojačanim radom drugova iz prop-odjela.

Proslavi 1. maja dali su naročito svečan karakter mnogobrojni krijesovi sa planina Hrvatskog Primorja, otoka Krka i Učke. To je bila iluminacija od krijesova, kakvu se ne pamti. Na sam dan 1. maja po svim selima poluoslobođenog teritorija održani su mitinzi.

Umjetnička grupa našeg okruga još nije formirana, ali ima izgleda da će u najskorije vrijeme okupiti dovoljan broj ljudi i otpočeti sa radom.

Grupa će imati oko 10 ljudi i smjestit će se u barake starog logora Crikvenica.⁴¹³

Unutar prop-odjela zadužit će se drug Grga Čorić, sa prikupljanjem statističkih podataka o neprijateljskim zločinima, paljenju i uništavanju imovine našeg naroda. Te podatke će prikupiti najprije za otok Krk, a potom će ići u ostale kotare i prikupljati podatke uz pomoć prop-odjela kotarskih NOO-a.

Prop-odjeli kotarskih NOO-a ne snalaze se na vrijeme i ne reagiraju pravovremeno na događaje. Drugovi, koji rade u prop-odjelima kotarskih NOO-a, nisu još dorasli službi naše propagande. U tome im treba dati punu pomoć na terenu.

Razno. Do idućeg sastanka svi članovi odbora treba da obiđu sve kotarske NOO-e, da bi se upoznali sa radom svih odbora, uočili greške i dobre strane, te ta iskustva prenosili na druge NOO-e.

Prosvjetni sastanci održavat će se svake nedjelje sa pismenim referatom jednog člana.⁴¹⁴

Pomoć siromašnim obiteljima boraca NOV-e, kao i invalidima, ustanovit će se mjesečno, kao stalna pomoć, prema podacima, koje kotarski NOO-a imaju dostaviti socijalnom odjelu ovog odbora do 1. juna t. g.

Nepravilnosti koje su nastale prilikom podjele pomoći stanovnicima Bribira, povodom pljačke neprijateljskih bandi u Bribiru, drug Baretić i drugarica Genoveva će stvar ispitati do 1. juna. Od općinskog NOO-a zatražit će spisak svih lica, kojima je podijeljena pomoć. 1. juna na prosvjetnom sastanku prekontrolirat će se rad općinskog NOO-a Bribir, jer postoji sumnja, da je taj odbor nepravilno izvršio podjelu pomoći.

Drug predsjednik poziva drugove da zdušno i predano prionu radu, da se upoznaju sa radom svih NOO-a i da im dadu svu moguću pomoć, te zaključuje sastanak.

Tajnik: Ferdo⁴¹⁵

---

⁴¹³ Usp. *Osnivajmo kazališnu družinu*. Primorski vjesnik, II, 123, 4. V. 1944, str. 5; K. Topljak, n. dj., str. 80.

⁴¹⁴ Ova je rečenica sa lijeve strane potcrtana.

⁴¹⁵ Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1945, izvornik, potpis, strojopis, 5 strana, 5 listova; IHRPH, ZAVNOH, 1944, Predsjedništvo, IX, X, fsc. 1944, ZAVNOH, Predsjedništvo 15. IX — 29. IX, br. 1014—1111, MF, koš. F₃ S₅, 26. IX 1944, Okružni NOO za Hrv. Primorje, izvorna kopija, potpis, pečat, strojopis, 6 strana, 6 listova, na 1. stranici stoji rukom napisano, tinta: 1087/44,

b.)

Vanjski političko-vojnički događaji obilježeni su potpisom sovjetsko-Čehoslovačkog ugovora o uspostavljanju administracije čehoslovačke vlade u onim dijelovima Čehoslovačke, koje će osloboditi Crvena armija.⁴¹⁶ Time je još jednom politika fašizma doživjela veliki neuspjeh, koja se trudila prikazati oslobodilačku misiju Crvene armije kao težnju Sovjetskog Saveza da boljševizira Evropu. Potpis ugovora najpovoljnije je primljen u svim savezničkim zemljama. Zacijelo će potpis ovog pogodovati pojačanom sjedinjavanju svih demokratskih snaga za još jedinstveniji nastup protiv fašističke tiranije. Upliv Saveznika na fašističku vladu Španije i iznudjivanje smanjenja izvoza volframa u Njemačku, očiti je dokaz uvjerenja te vlade, da je Njemačka izgubila rat. Velikim i svestranim savezničkim pripremama za predstojeće operacije prethodila je konferencija predsjednika vlada britanskih dominiona, koja je još jednom potvrdila jedinstvo britanske zajednice u čvrstoj rješenosti da sa svojim Saveznicima nastavi borbu protiv fašističkih zavojevača do njihova uništenja. Od ovih pripremnih mjera sovjetske komande za dolazeću ofenzivu zacijelo je jedna od najvažnijih zauzimanja Sevastopolja. Zahvaljujući tome oslobodjen je velik broj sovjetskih trupa četvrte ukrajinske fronte za operacije na nekom drugom otcjeku fronte i dobivena jedna veoma važna baza, koja će biti od naročtog značaja za predstojeće borbe u Rumunjskoj. Uoči općeg napada na fašističke armije uputili su Saveznici zajedničku deklaraciju Hitlerovim satelitima upozoravajući ih da bi nastavljanje borbe protiv Saveznika i daljne služenje Nijemcima moglo biti samo na uštrb satelita.

Dok je saveznička vojska započela ofenzivu u Italiji i postigla lijepe početne uspjehe, dotle Nijemci preko svojih službenih komentatora ukazuju na velike koncentracije savezničkih brodovića u engleskim lukama, kao predznak skorog napada na Evropu.

Časovito zatišje na Istočnoj fronti iskoristili su Nijemci za pojačanje ofenzivne aktivnosti protiv naše NOV, koja u prisposobi sa lanjskim nastupom Nijemaca najvidnije održava srozavanje njemačke vojne moći. Nijemci međjutim ne odustaju od svoje već ranije započete taktike ekonomskog razaranja naše pozadine. Najžalosniji argument za ovu tvrdnju je slučaj Istre, koja je nedavno doživjela njemačku ofenzivu. I u Istri će Nijemci zacijelo uvidjeti da terorizam može samo da produbi jaz i zaoštri borbu između naših naroda i Nijemaca, a nikako da slomi našu borbenu volju. Uspjesi naših dalmatinskih jedinica koje u saradnji s našim saveznicima oslobadaju otok za otokom daju nam nade u skori dolazak boljih vremena za našu hrabru NOV, koja je izložena velikoj oskudici. Zavidni uspjesi naše NOV i zaključci II. zasijedanja AVNOJ-a

---

26. IX 1944, Ad circulandum. U IHRPH, ZAVNOH, Predsjedništvo, IV—VI, 456/44, nalazi se i popratni dopis (izvorna kopija, pečat, potpis) u kojem stoji da se šalje i izvještaj Gospodarske komisije i tri obrasca za tajništvo, koje do sada nisam našao.

⁴¹⁶ V. bilješke uz prethodni prilog.

kao i III. zasjedanje ZAVNOH-a pobudjuje sve veću pažnju svjetske javnosti. Tome treba svakako dodati i veliki interes, koji je u svijetu pobudio II. Kongres USAOJ-a i dolazak naše vojne misije u London, kojoj svagdje ukazuju najveće poštovanje. Taj interes za naš Narodno-oslobodilački pokret naročito se zrcali u pisanju savezničke štampe i emisijama savezničkih radio stanica. Najveću senzaciju pobudio je bez sumnje prijem savezničkih novinara u Vrhovnom štabu i intervju, koji je maršal Tito dao novinarima. Sve te okolnosti govore s jedne strane o dubokim simpatijama savezničke i uopće svjetske demokratske javnosti za naš NOP, a sa druge strane, o sve većem preziru istih krugova prema izdajničkoj izbjegličkoj kliki Petra II. I nije ništa neobično da je Purić sa većinom ministara podneo ostavku, po nalogu reakcije, i da je mandat za sastav nove vlade prvi put u povijesti Jugoslavije povjeren od strane velikosrpske klike jednom Hrvat, konkretno u ovom slučaju bivšem banu Šubašiću. To nam je još jedan dokaz više, da smo na pravom putu, da smo uspjeli i da ćemo u cijelosti uspjeti ostvariti odluke II. zasjedanja AVNOJ-a i III. zasjedanja ZAVNOH-a. Naš novo konstituirani hrvatski sabor daje nam jasnu perspektivu našeg nacionalnog suvereniteta u sklopu zajednice bratskih naroda. Deklaracija prava i ostale historijske odluke ZAVNOH-a, predstavljaju najširu demokratsku koncepciju, koju je uopće moguće dati u ovakovim uvjetima. Slobodoljubive mase porobljenih zemalja moći će konstatirati da cijena borbom izvojevane slobode nikada ne može biti skuplja od skupih posljedica propuštanja povoljnih okolnosti, pod kojima se teško, ali sigurno dolazi do žudjenog cilja slobode i demokratskih institucija, koje se samo poželjeti mogu.

Kao glavnu političku karakteristiku našeg okruženja moglo bi se navesti nestrpljivo očekivanje izbijanja nove sovjetske ofenzive, dok se sa više suzdržljivosti gleda na otvaranje druge fronte. Osnovni elemenat u političkom rasudjivanju, uvjetovan je više nego ikada ekonomskim problemima, koje jedni rješavaju na jedan, a drugi na drugi način, odnosno jedni i drugi priželjkuju brzi svršetak, samo da se prilike koliko toliko normaliziraju. Međutim treba uočiti da prvobitno nepovjerenje prema saveznicima pomalo iščezava. Neprijateljska propaganda trudila se marljivo da produbi to nepovjerenje i izazove razdor između nas i saveznika, prikazujući saveznike kao gospodare našeg NOP-a, a nas, kao njihove sluge i — plaćenike, što dakako, uz konkretne okolnosti velike sovjetske aktivnosti i gotovo neznatne savezničke aktivnosti nije bilo teško (postići — precrtano, P. S.). Svakako treba najenergičnije poradići na suzbijanju nepovjerenja prema našim zapadnim saveznicima, naročito danas, u predvečerje otvaranja druge fronte i postavljanja zahtjeva za priznanje Nacionalnog komiteta (de jure — precrtano, P. S.). Pretežna se važnost međutim još uvijek pridaje vanjsko-političkim zbivanjima kao odlučujućim, premda se ne bi moglo reći da se nije naročitom nestrpljivošću očekivalo zasjedanje ZAVNOH-a i omladinski kongres. Problem dezertera raste uporedo sa pogoršanjem ekonomskih prilika naše divizije. Dok je lanjske godine u ovo vrijeme bio priliv u NOV sve veći, dotle sada sve

više boraca napušta NOV. Dezertteri se gotovo raduju tom stanju u vele da su sada sigurni od partizana, koji ih zacijelo ne će doći mobilizirati, pošto i sami nemaju što da jedu. Pred nas se postavlja stoga potreba poduzimanja jedne veoma široke i propagandom svestrano podržavane kampanje za poboljšanje prehranbenih prilika naše vojske. O tome ujedno ovisi i uspješna likvidacija problema dezertterstva, kao masovne pojave.

Prema tome bi politička situacija, specificirana po kotarima, za koje nam predliježu podaci bila uglavnom ova:

Kotar Sušak:

Politička situacija u glavnom je zadovoljavajuća, tek se u Jelenju osjeća izvjesni rad nekolicine Mačekovih agenata, koji tvrde, da je za cijelo sklopljen sporazum sa kraljem, kad ga se više ne napada. Sa žaljenjem moramo ustanoviti da narod još uvijek nije dovoljno upoznat s odlukama II. zasjedanja AVNOJ-a. Grobinština je osobito pokazala svoju političku zrelost i svijest veličanstvenom proslavom 1. Maja. Nikada ni jedna svetkovina nije tako dostojno proslavljena, kao ovogodišnji 1. Maja. Reakcija, koja se dosta tijesno povezala, ubacuje vijesti da Rusi ne će dalje od svojih granica. Od neprijatelja bačeni letaci nisu polučili nikakav efekat. Obitelji dezerttera Kostrene šire razne tendenciozne glasine, zbog čega naroda traži da ih se protjera u žicu.

Kotar Crikvenica:

Izuzev nekoliko pojedinaca, uživa selački NOO poštivanje svih građana. Mobilizacija je provedena sto posto. U Crikvenici međutim nalazi se velik broj dezerttera, dok se šverc neobično razmahao. Blagoda-reći intezivnijem radu NOO-a i ostalih organizacija, politička situacija u posljednje vrijeme nešto se je popravila. Mačekovci su prilično aktivni, osobito raniji Borićevi saradnici. Reakcija se sastaje, ali nema utjecaja na mase. Kod svih se zapaža veliki strah od NOV. Inače se narod drži veoma rezervirano prema Švabama. Uspjeh mobilizacije gotovo je neznatan. Ustaše pak, mobiliziraju uglavnom ljude kako je predpostavljaju da simpatiziraju NOP. Činovnici sabotiraju, a rade tek toliko da bi mogli primiti plaće, što takodjer često nastoje prikriti. U Sv. Jakovu prilike su uglavnom povoljne, tek je pitanje dezerttera bolno. Martin Car i Petar Manestar zaposluju dezerttere, kako one iz Sv. Jakova, tako i one iz Sv. Jelene. Ribari su izbacili iz svoje sredine sve dezerttere. Crikvenički NOO je uhapšen, ali je već uspostavljen novi. Narod je dobar. Najpokvareniji dezertteri pobjegli su na Sušak. Švabe imaju na tom terenu špijuna. Tribalj je manje zainteresiran za pokret, dok je selo Pečca nešto bolje i radi dobro. U Grižanima je situacija povoljna, međutim je Kamenjak nešto slabiji. Održavaju se skupovi, a narod je o svemu podrobno obaviješten.

Narod cijelog kotara obraća veće pažnju otvaranju druge fronte nego li našoj NOB-i. Osjeća se izvjesna zabrinutost zbog zastoja Crvene Armije. Narod se veoma boji suše. Crikveničana ima u NOV 140, a 113 dezerttera,

Sv. Jelena ima u vojsci 65 ljudi, a 41 dezertera, dok Sv. Jakov imade svega 35 ljudi, a 62 dezertera.

Kotar Novi

Politička situacija je u kotaru povoljna izuzev samog mjesta Novog, koji je nedovoljno povezan i neobaviješten. Krmipočani gube povjerenje u vojsku, kada ona napusti teritorij njihove općine. U Ledenicama se osjeća izvjesno popuštanje i strah od Nijemaca. U Novom formiran je ustaški odbor. Politička situacija u Bribiru je dobra. Pogrešna podjela pomoći, oneraspoložila je narod. Švapski teror je strahovit i svirep. Narodu je potrebna pomoć, a osjeća se i potreba življeg političkog djelovanja.

Kotar Senj

Politička situacija u Senju je vrlo slaba. Priželjkuje se dolazak Engleza, ali ne partizana. Krivi put i Krasno, ustaški su raspoloženi, dok se takodjer osjeća i razorni rad Mačekovaca. Sv. Juraj takodjer mnogo ne otkaače. Jablanac bi bio najbolji, medjutim su ekonomske prilike veoma teške. Cesarica je dobra.

Kotar Krk

Politička situacija je sve to bolja. Ispoljava se mnogo veći interes za vanjske vojno-političke događaje nego li za unutrašnje, jer narod od njih očekuje rješenje glavnih gorućih pitanja. O Mačeku se malo zna i govori. Osjeća se Veljčićev rad, premda nije tamo, ali radi preko svojih ljudi. Srebrenić se češće javlja i mnogo strahuje za crkvu. Prvi Maj proslavljen je kao narodni praznik vrlo svečano. Dezerteri su razbacali neke rukom pisane letake, u kojima prijete onima, koji vrše mobilizaciju, a to su po njihovom komunistički agenti. Trebalo bi pisati nešto o zatvaranju općina i zabrani primanja aprovizacije. Loše djeluju pisma boraca, u kojima se tuže na glad i traže hranu. Mobilizacija odbornika slabo uspijeva.⁴¹⁷

13.

5. srpnja 1944.

Zapisnik sastanka Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

a.)

Okružni

Narodno oslobodilački odbor
Hrvatsko primorje

---

⁴¹⁷ Sign. ista kao u bilj. 415, HAR, samo što se tekst nalazi uz zapisnik ONOO-a od 12. listopada 1944, te je nedavno i paginiran zajedno s tim zapisnikom, tako da nosi oznaku str. 62—64 (dok zapisnik od 21. svibnja nosi paginaciju 41—45); izvornik, strojopis, 3 strana, 3 lista.

ZAPISNIK

Sastanka okružnog NOO-a za Hrvatsko Primorje, od 5. srpnja 1944.

Prisutni: Petar Komadina, Ivan Radetić (Ferdo), Ivan Barbalić, Joso Gržetić, Genoveva Tomić, Ivan Baretić, Melanka Šegota i Mirko Franelić.

Otсутni: Vlado Nikšić i Uroš Jakša, na terenu spriječeni službenim poslom.

Dnevni red

1. Politička situacija
2. organizacioni izvještaj
3. izvještaji po odjelima sa diskusijom i zaključcima
4. Razno

Tok sastanka

Ad 1. Drug pretsjednik otvara sastanak i prije prelaza na dnevni red komemorira smrt druga Tome Strizić, člana ovog odbora, kratkom šutnjom.⁴¹⁸

U svojem opširnem referatu drug pretsjednik se je dotakao velikih vojnih priprema savezničkih armija na Hitlerovsku Njemačku, zauzimanje Rima i iskrcavanje savezničkih vojsaka na zapadu 6. VI.⁴¹⁹ Silno napredovanje Crvene armije na zapad i (zauzimanje i — precrtano, P. S.) Oslobođenje Minska, tučenje fašističkih vojsaka i njihovo uništavanje, predstavlja jedinstven primjer u historiji ratova.⁴²⁰

Dalje iznosi napad neprijatelja na Vrhovni Štab NOVJ-e i krah Hitlerovih planova, kojima je bio cilj uništenje Vrhovnog Štaba NOVJ-e, da bi time postigao dezorganizaciju u redovima naše vojske i NOP-a uopće.⁴²¹ Ukratko se dotiče misije dr. Ivana Šubašića prema NOP-u,⁴²² izjave kralja Petra narodima Jugoslavije preko radio stanice u London. Sve je to dokaz jakosti i ispravnosti politike NOP-a, a slabosti izbjeglica, razbijanje njihovih redova, slabljenje njihovog utjecaja u zemlji i inozemstvu, kod naših Saveznika.

⁴¹⁸ V. bilj. 151.

⁴¹⁹ Maršal Montgomery, *Memoari*, Zagreb 1960, str. 162 i dalje; *Drugi svetski rat 4*, n. dj., str. 156—230. Usp. i *Otvorena je druga fronta*. Glas Istre, II, 16. VI. 1944.

⁴²⁰ *Drugi svetski rat 4*, n. dj., str. 300—302: — Minsk je bio oslobođen 3. srpnja (G. K. Žukov, n. dj., str. 651).

⁴²¹ V. Strugar, n. dj., str. 248 i dalje: misli se na napad na Drvar, 25. svibnja 1944.

⁴²² Šubašić je na Vis stigao 14. lipnja (D. Plečič, n. dj., str. 264).

Situacija u okrugu

Od prošlog sastanka nije se politička situacija mnogo izmijenila. U pogledu mobilizacije nismo uspjeli. Kolikogod je narod uz pokret i daje mnogo za vojsku, ipak je teško mobilizirati ljude za NOV-u. Uzroci su tome velik broj dezertera i teško stanje prehrane XIII. divizije i ostalih vojnih jedinica na teritoriju ovog okruga. S druge strane cio naš okrug je okupiran po neprijateljskoj vojsci i mobilizacija se vrši jedino putem uvjeravanja, na dobrovoljnoj bazi. Sva naša propaganda i politički rad u narodu, nailaze o pitanju mobilizacije na slab odziv, premda Njemci vrše prisilnu mobilizaciju, hvataju ljude po ulicama i trgovima i odvođe ih na rad u Njemačku i mobiliziraju za svoju vojsku. Ljudi se sakrivaju i bježe Njemcima sa puta, jedan mali dio od toga dolazi u NOV-u, ali većina se od tih koleba i živi kod svoje kuće, krijući se od neprijatelja.

Posljednje vrijeme odveo je neprijatelj iz Novog oko 50 ljudi, Crikvenice nešto više, a iz Sušaka oko dvije stotine. Točan broj nam je nepoznat, a teško je i ustanoviti koliko je ljudi svega odvedeno, jer se mnogi vraćaju kućama, bježe na putu, skrivaju se van svojih kuća i sela. Neprijatelj je po treći put popljačkao Bribir i zapalio desetak kuća. U svim neprijateljskim uponištima uspostavljene su ustaške općine i to u mjestima: Sušak, Bakar, Kraljevica, Hreljin, Crikvenica, Novi, Senj, Krk (mjesto), Omišalj, Rab, Pag i Novalja. U svim ostalim općinama uspjeli smo ukinuti protunarodne općinske vlasti.

Istu sliku imamo i u pogledu škola. Škole su tamo radile, ali tek toliko do se kaže, da rade. U stvari one su vrlo slabo radile, sa okrnjenim stručnim silama i pod psihozom straha, što će biti sutra.

Reakcija nastupa udruženo, što se vidi po parolama, koje su svuda na terenu iste. Povratak kralja, sporazum druga Tita sa kraljem i tome slično, to su svakodnevne parole. Narod se boji povratka kralja i strahuje da se ne bi povratilo ono staro stanje. Najveću pažnju pobuđuju događaji na istočnom frontu, uspjesi Crvene armije i sav naš narod gleda u njoj najjaču garanciju i zaštitnicu uz svoju NOV-u. Na velike zapadne Saveznike gleda danas već narod drugim očima, iako još uvijek postoji kod naroda bojazan da se neće poštivati prava naroda i da će nam se nametnuti kralj i t. sl.

Kotar Senj. Još uvijek nije jasna slika o situaciji u južnom dijelu kotara.

U gradu Senju situacija kao i ranije. Nekoliko ljudi radi, prima i rasparčava štanpu, ali je i to sada otešćano jer su dotični uhapšeni. Krivi put se nešto malo popravio, a isto tako i selo Alan.

Kotar Novi U samom mjestu Novom situacija se popravlja. Štampa se šalje preko nekih novo uspostavljenih veza, ali o nekom jačem organizatorskom radu i povezanosti još se nemože govoriti, jer se ljudi boje da rade u organizacijama. Narod je dosta neobavješten i pod utjecajem pojedinaca koji su u službi neprijatelja. Općina Ledenice gornja sela situacija je dobra, dok su doljnja sela slabija kao i ranije, jedino u selu

Povile nešto bolje. Općina Krmpote ljudi su zastrašeni uslijed čestog upada neprijatelja u ta sela i pljačkanja seljaka. Ljudi spavaju van svojih kuća, jer il neprijatelj goni gotovo svakodnevno. Košnja i obrada zemlje se nevrše, jer je narod u strahu da će banda svakog časa upasti u sela i odvesti ljude. Nedavno je ubijen jedan odbornik a drugi odveden.

U selima se zapaža još nešto mladih ljudi kod kuće, koje će trebati mobilizirati.

U općini Bribir narod je i dalje odan pokretu i povezan uz pokret, iako ga je neprijatelj po treći puta opljačkao i nedavno kod trećeg pljačkanja popalio nekoliko kuća. Neprijatelj kopa krupire i kosi zelen kukuruz.

Kotar Crikvenica Samo mjesto Crikvenica se u posljednje vrijeme popravlja. Ostali dio kotara je dobar, kao i ranije. Osobito se je dobro držao narod prilikom poslednje jače akcije na Crikvenicu, kada je naša brigada upala u samo mjesto.⁴²³

Kotar Kraljevica Situacija se nije mnogo izmjenila, jedino u Bakru gdje su bili pohapšeni mnogi odbornici i članovi organizacija, uspjeh će se formirati novi NOO.

Kotar Sušak Situacija je u kotaru povoljna, jedino u pogledu aprovizacije koju daje neprijatelj, izbjijaju kod naroda momentalno zahtjev da se uspostave stare općine, kako bi primio aprovizaciju. Neprijatelj to vješto iskorištava, ali mu ipak neuspjeva. U selima Škrljevo i Kukuljanovo uspio je neprijatelj otvoriti škole koje podržava osiguranjem po svojoj vojsci. Grad Sušak situacija je vrlo povoljna, iako je reakcija dosta jaka i aktivna u radu. Izdavaju čak i letake potpisane sa mjesni NOO Sušak. Narod pozna te ljude i upozoren je na njih od strane NOO-a, tako da im ljudi uopće ne nasjedaju. U posljednje vrijeme neprijatelj je odveo oko dve stotine ljudi, ali mnogi bježe natrag.

Bivši načelnik Šarinić a uz njega Sablić i Križ (direktor gimnazije) u direktnoj su vezi sa reakcijom (Mačekom).

Ružić Viktor bivši ban podržava veze sa autonomašem Benussi-em i Vatikanom.⁴²⁴ S njime su povezani prof. Violić, doktor Virant i Dr. Korlević.

Kotar Krk Na Krku je bila ofenziva te je narod opljačkan u blagu i hrani a odvedeno mnogo ljudi, oko tristotine. Ljudi bježe sa puta i iz logora kamo ih smještava neprijatelj. Uslijed toga narod je vrlo zastrašen, boji se rada u organizaciji, ko i uopće rada za NOP.

Ukinute su sve ustaške općine i zatvorene sve škole osim u mjestima Krk i Omišalj gdje se nalaze neprijateljske posade. U posljednje vrijeme neprijatelj je pokušao uspostaviti barem škole, kad već nije mogao uspostaviti općine. On je to pokušao provesti organizovanu kampanju preko župnika i svećenstva uopće. Naročito je to došlo do izražaja u mjestu

---

⁴²³ Napad je izvršila 22/23. lipnja 1. brigada 13. primorsko-goranske divizije u suradnji s drugim jedinicama (S. Tintor, n. dj., str. 171—174).

⁴²⁴ V. bilj. 488.

Vrbnik gdje je župnik Volarić sa učiteljicama Stašić i Kaliterna organizirao narod da traži otvaranje škola, a sve u vezi sa primanjem aprovizacije. Organiziranje naroda u Vrbniku povodom otvaranja škole bilo je toliko jako i pomno pripremljeno, tako da je narod htio čak i da fizički obračuna sa članom kotarskog NOO-a Krk, koji je držao skup sa narodom u mjestu Vrbniku. Škola se ipak nije otvorila.

Župnik Volarić iz Vrbnika ide čak toliko daleko u svojoj neprijateljskoj propagandi protiv NOP-a, da i ispovjedaonicu iskorištava u političke svrhe protiv NOP-a.

U mjestu Punat ima nešto četničkih obitelji, kojima se muževi braća i sinovi nalaze u četnicima (centar Opatija), ali se neosjeća neka naročita njihova aktivnost u mjestu Punat.

Općenito neprijateljska propaganda uperena protiv NOP-a na otoku Krku potječe iz svećeničkih krugova, naročito od biskupa Srebrnića, koji zna vješto da svoj rad protiv NOP-a maskira.

Sam narod je općenito zastrašen i neborben, te ga svaka i manja akcija neprijatelja pokoleba. Uz to je mnogo vjerski zadojen, te stoji pod utjecajem svećenstva.

Kotari Rab i Pag nemamo nikakvih podataka o situaciji na otocima Rab i Pag jer nepostoje nikakve veze sa tamošnjim organizacijama.

Zaključci po političkoj situaciji upreći sve snage preko JNOF-a. Uvući sve ljude koji stoje po strani nezainteresirani, u JNOF, naročito obuhvatiti ugledne i vidjenije ljude. Treba prići pojedinačno svim tim ljudima svih staleža i svećenicima, naročito nižem kleru.

Ad 2./ Organizacioni izvještaj

Okružni NOO broji 10 članova /vidi prilog br. 1/⁴²⁵

Kotarskih NOO-a ima 8, od kojih je 5 odbora organizirano u cijelosti prema uputama ZAVNOH-a, a to su: kotarski NOO Sušak sa 9 članova, Kraljevica sa 7 članova, Crikvenica 9 članova, Novi 10 članova, Krk 8 članova i mjesni NOO Sušak sa 8 članova. Kotarski NOO Senj broji 7 članova, ali kako sa južnim djelom ovog kotara nemamo uopće veze, to je sam kotarski NOO Senj pocjepan i rad mu se na terenu ne može odvijati i organizirati u smislu organa narodne vlasti.

Sa kotarskim NOO-ima Rab i Pag nemamo veze, pa zbog toga ne znamo gdje se nalaze, koliko broje članova i kako su uopće povezani sa svojim terenom. Član ovog odbora drug Vlado Nikšić otišao je na ovaj teren da ispita rad odbora i da uspostavi, prema mogućnostima, što redovitije veze

Općinskih NOO-a imade 26 sa 190 članova.

Seoskih NOO-a imade 103 sa 423 člana.

U kotarskim NOO-ima provedena je unutarnja organizacija, te je svaki član odbora zadužen po jednom odjelu, a po gospodarskom odjelu, gdje

---

⁴²⁵ V. prilog a.) uz ovaj zapisnik.

je rad razvijeniji, zadužena su u nekim i po dva člana odbora, da bi se rad mogao lakše odvijati. Rad kotarskih NOO-a mnogo je napredovao, ali još uvijek se osjeća nesamostalnost i nedovoljna snalažljivost u rješavanju problema koji se pojavljuju na terenu. S druge strane kotarski NOO-i pružaju malo, ili gotovo nikakovu pomoć u radu općinskim NOO-ima, tako da su ovi još dosta slabi i nesamostalni.

Seoski NOO-i su vrlo slabi i gotovo kao i da ne postoje na terenu. Izuzetak čine u tom pogledu mnogi seoski NOO-i kotara Crikvenica, djelomično kotara Novi, a samo neki u kotarima Sušak i Krk.

Moramo napomenuti da se čitav naš okrug nalazi pod neprijateljskom okupacijom. Neprijatelj ima jaka uporišta u svim mjestima na obali, odakle često upada u mjesta i sela, gdje hapsi ljude, naročito odbornike i članove drugih organizacija, te pljačka stoku i hranu. Pod takvim uslovima, gdje se čitav teritorij našeg okruga nalazi pod direktnom kontrolom okupatora i njegovim zvjerskim represalijama, teško je govoriti o NOO-a kao nosiocima i organima narodne vlasti. I unatoč toga, kao i zbog teškog ekonomskog stanja naroda, mnogi narodni oslobodilački odbori, kako kotarski, tako i općinski i seoski ipak su stekli autoritet u narodu, kojim se obraća po svim pitanjima narodnih potreba. To je doduše činjenica, koja je u manjini prema cjelokupnom broju odbora, ali je ipak uspjeh s obzirom na prilike i okolnosti u kojima rade svi naši NOO-i.

Naši NOO-i su još uvijek pretežno politički pretstavnici jedinstva naroda, nego li organi narodne vlasti. To je uslijed toga što su odbori JNOF-a tek u formiranju, pa se nadamo da će do konca ovog mjeseca odbori JNOF-a biti formirani po cijelom okrugu,⁴²⁶ a rad NOO-a moći će onda da daje bolje rezultate i većeg uspjeha u narodu, naročito u pogledu učvršćivanja i ojačanja unutarnje organizacije NOO-a, kao i sticanje jačeg oslonca u narodu i podizanja autoriteta NOO-a, kao prave narodne vlasti.

Kako je smrću druga Tome Strizića člana ovog odbora,⁴²⁷ ostalo upražnjeno mjesto predsjednika suda ovog odbora, to će funkciju predsjednika vršiti drug Ivan Barbalić, član suda, dok se neizabere novi predsjednik. Za člana suda imenuje se drugarica Genoveva Tomić, član ovog odbora.

Odlaskom drugova Ante Vrkljana, Nikole Brozine⁴²⁸ i Emila Karadžie na nove dužnosti, pa smrću druga Tome Strizića, ostao je naš odbor prilično oslabljen. Stoga će se kooptirati još dvojica u ovaj odbor i to jedan iz grada Sušaka, a jedan po mogućnosti iz kotara Kraljevice, ili Krka.

Čita se okružnica predsjedništva ZAVNOH-a broj 2/44, prema kojoj će se postupiti.

---

⁴²⁶ V. bilj. 372, 450, 456, 495, 583 i tekstove na koje se odnose te bilješke.

⁴²⁷ V. bilj. 151.

⁴²⁸ V. bilj. 404.

Radi izdizanja kadrova u kotarskim i općinskim NOO-ima zaključuje se da se održi prvo kurs za članove dotičnih NOO-a po svim odjelima. Budući nemamo nikakvih uputa ni materijala za održavanje tih kurseva, to će članovi ovog odbora zaduženi po odnosnim odjelima izraditi referate za ovaj kurs i to:

1/ Za administraciju	drug Joso Gržetić
2/ „ organizaciju	„ Ferdo
3/ „ gospodarstvo	„ Ivan Barbalić
4/ „ socijalni odjel	„ Ivan Baretić ⁴²⁹
5/ „ prosvjetni odjel	„ Melanka Šegota
6/ „ propagandni „	„ Joso Gržetić
7/ „ zdravstvo	„ Dr. Jakša Uroš
8/ „ sudstvo	„ Radetić Mladen, referent suda

Referati imaju biti gotovi do 15 srpnja, a kurs će se održati od dvadesetoga do dvadesetosmoga srpnja, ukoliko to budu dopuštale mogućnosti, uslijed stalnog upada neprijateljskih bandi na naše organizacije i naše logore.

Iz svakog kotarskog NOO-a odredit će se dvojica drugova, a jedan drug iz općinskog NOO-a, tako da u svemu iz svakog kotara budu trojica.

Kako u naš okrug spada i općina Karlobag, to će se priključenje i organiziranje ove općine provesti, kad se povrati drug Vlado Nikšić.

ad. 3/ **Gospodarski odjel.** Svi kotarski NOO-i imaju osnovane gospodarske komisije, osim kotara Senj. Osjeća se pomanjkanje stručnih lica za pojedine grane gospodarstva. U gospodarskoj komisiji našeg odbora uvedene su sve knjige za vođenje administracije i knjigovodstva. Iste se uvadjaju i kod gospodarskih komisija kotarskih NOO-a. Kod kotarskih NOO-a još uvijek postoji neko uskogrudno gledanje — lokalpatrijotizam u njihovom radu.

Kotarski NOO-i Novi i Crikvenica imaju uredjene radionice, kovačiju, bravariju, limariju, krojačnicu, bačvariju i stolariju. Naročito dobro radi bačvarija za potrebe vojske, organizacija i naroda. Za potrebe XIII divizije izradit će se 100 komada kada za kisanje zelja i repe.

Financije i zajam. Do sada je raspaćano u svemu oko 7.000.000.— Kn. obveznica zajma Narodnog Oslobođenja. Na račun zajma isplaćeno je ZAVNOH-u oko 8.000.000.— Još nam nije točno poznato koliko je upisano, odnosno plasirano zajma u lirama.⁴³⁰

⁴²⁹ Ivica Baretić se sjeća (8. I 1968) da se otprilike od polovine 1944. god. sve manje bavio socijalnim radom; dobio je zadatak da organizaciono učvršćuje NOO-e kako bi spremno dočekali dan oslobođenja.

⁴³⁰ ZAVNOH je otvorio u srpnju novu kampanju za upis i unovčenje Zajma narodnog oslobođenja; okružnica od 30. IV poslana je 2. VII Okružnom NOO-u za Hrvatsko primorje (ZAVNOH 3, n. dj., str. 39—47). V. i Fedor Olenković, *Upisujmo zajam narodnog oslobođenja*. Glas Istre, II, 20, 10. VIII 1944, i tekst u prilogu na koji se odnosi bilj. 458.

Poljoprivreda. Prema podacima o zasijanoj površini očekuje se urod od: 12 kg. kukuruza, 25 kg. žita i oko 300 kg. krumpira, po stanovniku. Čini se da su podaci o prirodu krumpira daleko pretjerani. Po svemu izlazi jasna slika koliko može poljoprivreda Hrv. Primorja da prehrani pučanstvo.

Primorci radnici koji odlaze na poljoprivredne radove u Sloveniju plaćeni su sa 2 kg. kukuruza po radnom danu. Na povratku svojim kućama, NOO-i u Sloveniji oduzimaju im 50% njihove zarade s obrazloženjem da nesmiju puštati više od jednog kg. po radnom danu. Ovo baca vrlo loše svjetlo na naš pokret, a radnici se vraćaju kućama razočarani.⁴³¹

Sol, koja je data na čuvanje narodu općine Krmpote i Ledenice, a koju je sol narod promijenio u hranu, ubrat će se od dužnika za 1 kg soli 1 kg hrane.

Kotarski NOO Novi još nije podnio izvještaj po pitanju soli, koja je bila dana narodu na čuvanje, kako je bilo zaključeno na sastanku kotarskog NOO-a Novi. Stoga će se pozvati kotarski NOO Novi da podnese izvještaj po tom predmetu sa obrazloženjem, zašto to nije učinio do sada.

Stanje blagajne

U blagajni ovog odbora na dan 5. VII. t. g. ima:	3120	dolara
	494,35	Kuna
	59.497	Lit.

Za potrebe organizacija kao pomoć za pokriće njihovim najnužnijih izdataka, dat će se iz blagajne ovog odbora novac i materijal, prema našim mogućnostima. Izdatak će se vršiti samo uz trebovanje dotične organizacije, sa potpisom odgovornog člana te ustanove.

Sabirna akcija

Nalazimo se neposredno pred žetvom. Iako je narod ovog okruga siromašan i urod sa njegovih njiva jedva dostatan za par mjeseci, ipak narod rado daje za svoju vojsku.

Da bi sabirna kampanja što bolje uspjela i dala dobre rezultate, to će se odmah započeti propaganda usmeno i pismeno za ovu akciju. U sporazumu sa svim antifašističkim organizacijama od kotara do sela, poduzet će se usmena propaganda i objasniti narodu potrebu i dužnost svakog domaćinstva da pomogne svoju vojsku. Sa kotarskim NOO-ima održati sastanke, kojima će prisustvovati i jedan član ovog odbora na kojima se treba detaljno dogovoriti i učiniti plan za ovu kampanju i način sabiranja i spremanja žita.

U Primorskom Vijesniku napisati opširan članak povodom ove kampanje.

---

⁴³¹ Ivan Barbalić se sjeća (god. 1975) da je zajedno s Rubešom odlazio u Sloveniju radi rješavanja nastalih problema.

Za sabiranje mlijeka povesti također akciju i nastojati da svaka kuća daje i najmanju količinu mlijeka za potrebe vojske. Ovo se odnosi na ona sela, koja su više manje pod našom kontrolom.

Od naroda na otoku Krku otkupit ćemo vunu i plesti čarape za NOV-u da bi se jedan dio zamijenjivao za hranu u gornjim aktivnijim krajevima (Slovenija, Karlovac, Kordun). Uvjete i mogućnosti otkupa zamjene ispitat će drug Barbalčić.

Košnje sijena za obitelji naših boraca, kao i za potrebe vojske organizirano je preko kotarskih NOO-a i već je u toku, gdje je košnja počela. U općini Bribir u kojoj nema radne snage dovoljne za košnju, jer su svi mobilizirani u NOV-i, odnosno u radionicama, košnja će se obaviti sa radnom snagom iz općina Krmpote, Ledence i Zagone, kotar Novi. Drug, koji će ići na taj teren, uredit će ovo sa kotarskim NOO-om Novi.

Socijalni odjel

Podaci, koji su traženi prema uputama ZAVNOH-a, još nisu dobiveni od kotarskih NOO-a, iako su već više puta urgirani.

Mnogi NOO-i daju pomoć siromašnim partizanskim obiteljima, invalidima, te obiteljima poginulih boraca, najviše u radnoj snazi, a nešto i u novcu, ali o tome uopće ne izvještavaju. Upute za rad ovog odjela dobili su i uvijek dobivaju na terenu prvenstveno kotarski NOO-i, pa i općinski i seoski NOO-i, ali se čini, da ni sami kotarski NOO-i nisu shvatili važnost i odgovornost za svoj rad po ovom odjelu.

Najveća je poteškoća u tome, što naši NOO-i neće nikako da shvate od kolike je važnosti napisati izvještaj po učinjenom zadatku i prikupiti podatke, koji su potrebni kako za rad, tako još više za našu štampu.

Cita se dopis ZAVNOH-a, socijalni odjel broj: 84/44. od 18. VI. 1944., pa se u vezi sa okružnicom predsjedništva ZAVNOH-a broj: 2/44. zaključuje održanje jednog kursa sa članovima NOO-a /vidi naprijed pod točkom 2./. Socijalni odjeli formirani su kod svih kotarskih, općinskih i seoskih NOO-a i date su im upute i pismeno i usmeno više puta.

Budući ovaj odbor ne raspolaže sa novčanim sredstvima za pomoć siromašnim partizanskim obiteljima, kao ni obiteljima palih boraca, te invalidima, to će se dati upute kotarskim NOO-ima, da svaki iz svojih vlastitih sredstava pomaže one obitelji, koje su najpotrebnije pomoći, a invalide da uposle u NOO-ima na dužnosti, kojima mogu udovoljiti i na kojima će i sutra po oslobođenju moći koristiti društvu.

Ovaj odbor ne raspolaže sa novčanim sredstvima, jer je sav novac dobivan od ZAVNOH-a za pomoć socijalno najviše pogođenim u ratu za narodno oslobođenje, predan komisiji za prehranu XIII. divizije, koja se je nalazila u vrlo teškom položaju u pogledu ishrane. Tako je sav novac dobiven za pomoć civilnom pučanstvu, utrošen i troši se za prehranu XIII. divizije. Isto tako i sav novac realiziran na obveznice zajma, narodnog Oslobođenja ide za kupovanje hrane za vojsku na ovom terenu.

Po socijalnoj pomoći ostaje zasada jedino vrelo, a to je samopomoć dobivena od naroda, koji je ekonomski jači. Ta je pomoć dosta malena, jer je narod prilično iscrpljen i pljačkan po neprijateljskim bandama.

Prosvjetni rad

U svim kotarskim NOO-ima postavljeni su prosvjetni referenti i dobili upute za rad. Prikupljaju se podaci o prosvjetnim radnicima, kao i podaci o školama, školskim zgradama.

Obuka se vrši u školama koje se nalaze u neprijateljskim uporištima, dok u selima i mjestima, koja se nalaze na našem dohvat u gdje mi vršimo barem djelomičnu kontrolu, škole uopće ne rade.

Škole u kojima se vrši obuka pod okupatorom, rade vrlo slabo, bez dovoljno stručnog osoblja, a i oni, koji rade, rade iz straha i da prime mjesečnu plaću.⁴³²

Škole za pionire, tečajeve organizirat će se preko prosvjetnih referenata kotarskih NOO-a, gdje za to postoje mogućnosti. Drugarica Maja dat će u tom smjeru upute kotarskim NOO-ima usmeno.

Postavljenje prosvjetnog referenta ovog odbora ostaje za sada otvoreno, dok se nađe pogodno stručno lice.

Prop-odjel

Naš list »Primorski Vjesnik«, koji se od prošlog broja štampa u našoj štampariji, primljen je kod naroda sa oduševljenjem. Ali da bi on bio stvarniji i bliži narodu, treba svi mi da surađujemo u njemu.

Rubrika za narodno gospodarstvo nema članaka. Statističkih podataka o zločinima fašista također nema. Nadalje treba pisati članke o prosvjetnim problemima, o zatvaranju škola, koliko smo u tome uspjeli, a uspjeli smo, nema sumnje mnogo. To je jakost NOO-a, kao organa narodne vlasti. I o tome treba pisati. Dalje o socijalnoj pomoći, koja se daje najsiromašnijim obiteljima boraca i poginulih, te invalidima i te kako je važna rubrika za naš list, a mi opet nemamo podataka o pruženoj pomoći. Pitanje zajma vrlo važan naš zadatak i ekonomski i politički, premalo se popularizira putem štampe. Članci o zdravstvu, veterini, poljoprivredi, te opće kulturni članci nedostaju u našoj štampi. A to je sve ono što će naš list učiniti bliskim narodu, što će ga učiniti odrazom stvarnih prilika i potreba narodnih. Bez toga nema i nećemo imati dobar narodni list.

Stoga se pozivaju svi drugovi da pišu o problemima i radu odjela po kojima su zaduženi, jer smo mi prvi pozvani da te probleme uočavamo na terenu i iskustva iz jednog kraja da prenosimo u drugi kraj, kako bi najviše koristili stvari narodnog pokreta i samog naroda. U tom radu treba naša štampa da nam bude od pune pomoći.

---

⁴³² Usp. V. Bujan, n. dj., str. 541.

Izdanja Prop-odjela vidi prilog.

Da bi se na vrijeme točno obaviještavao narod o događajima u svijetu i kod nas urediti će se uz Prop-odjel i radio služba. Za ljude i materijal potreban za radio službu pobrinut će se drug Joso Gržetić. Vijesti će se štampati dva puta tjedno.

Zdravstveni odjel Vidi prilog.

Sudski odjel

Zbog nemogućnosti izdržavanja prisilnog rada, kao ni zatvora, svi manji prekršaji rješavat će se kod sudova kotarskih NOO-a novčanim kaznama, odnosno uvjetno, a po oslobođenju obnoviti postupak.

Ad 4. Razno

Mobilizacija. Prema uslovima na terenu pristupiti ovom pitanju i formirati borbene grupe u kotaru, gdje postoje mogućnosti za to. Ovakav način bio bi ujedno najlakše rješenje ishrane boraca.

Mobilizaciji putem poziva ne može se pristupiti, jer pozivi na okupiranom području nemaju efekta, a to srozaava autoritet NOO-a.

Mnogi Primorci osobito otočani vrlo bi se rado odazvali da služe u mornarici gdje su se pokazali kao dobri borci. U kopnenu vojsku neće, a među ostalim je uzrok i slaba ishrana, koje se naročito boje. Ima i veći broj kapetana trgovačke mornarice, koji bi rado pošli u mornaricu, ali nema mogućnosti da ih se prebaci u Dalmaciju. Pokušat će se učiniti sve što je moguće u tome, ali moramo konstatirati da su objektivne poteškoće velike. Drug Vlado Nikšić ispitat će na svom putu i ovu mogućnost, a stavili smo se i u vezu sa obavještajnim oficiorom drugog obalnog sektora, drugom Tićac, da poradi po ovom pitanju.

Mobilizaciju vršit ćemo i nadalje putem usmene i pismene propagande na dobrovoljnoj bazi.

Slijedeći sastanak održat će se 2. VIII. t. g. Na ovaj sastanak pozvati okružni NOO za Gorski Kotar da delegira 'svoje članove, radi zajedničkih problema i međusobne suradnje.

Svi članovi imaju obilaziti i upoznati se sa svim kotarskim NOO-ima prvenstveno, a običi treba i općinske i seoske NOO-e u prisustvu kotarskog NOO-a i pružiti im punu pomoć u njihovom radu.

Da bismo imali pregled održavanja sastanaka kotarskih NOO-a i mogućnost prisustvovanja istima, to će drug tajnik fiksirati u mjesecu, kada će pojedini kotarski NOO imati sastanak.

Time je dnevni red iscrpljen, pa drug zaključuje sastanak.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Tajnik: Ferdo⁴³³

Pretsjednik

---

⁴³³ Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1941—1945, izvorna kopija, potpis, strojopis, 6 strana, 6 listova.

b.)

POPIS ČLANOVA OKRUŽNOG NOO-a ZA HRVATSKO PRIMORJE

Obrazac za Tajništvo broj: 1

Tek. broj	PREZIME I IME odbornika	Godina rođenja	obitelj. stanje	zanimanje	mjesto stanovanja prije NOB	dali je kada služio NOV-u	kada je pristupio pokretu	nacionalna pripadnost	kakav je u radu	koju funkciju vrši u NOO-u
1.	Komadina Petar	1905.	neoženjen	zidar	Ledenice	jest	od početka	Hrvat	vrijedan i ⁴³⁴ samostalan, odlučan, odan	Predsjednik
2.	Radetić Ivan	1913.	oženjen	ing. šu.	Novi	nije	„ „	„	požrtvovan i samostalan Zadaće rješava na zadovolj.	tajnik
3.	Barbalić Ivan	1910.	„	aps. phil.	Dobrinj Krk	„	„ „	„	vrloaktivan samoinicijativan odluke donosi pravr.	gospodarstvo
4.	Nikšić Vlado	1914.	„	električar	Sušak	„	„ „	„	samostalan, hladan u radu, pomalo spor	uprav. odjel
5.	Gržetić Joso	1905.	„	činovnik	Zagreb	jest	„ „	„	samostalan samoinicijativan odlučan, spor	prop-odjel
6.	Segota Melanka	1916.	neudata	profesor	Sušak	nije	„ „	„	marljiva snalažljiva neinicijativna	prosvjeta
7.	Baretić Ivan	1912.	neoženjen	krojač	Grižane Crikvn.	jest	„ „	„	vrijedan i odlučan, samostalan	socij. odjel
8.	Jakša Uroš	1886.	oženjen	liječnik	Mali Lošinj	nije	septembar 1943.	„	Poduzetan, voli rad, snalažljiv	zdavstv. odjel
9.	Genoveva Tomić	1903.	udata	domaćica	Bribir Novi	„	od početka	„	marljiva i vrlo požrtvovna, nesamostalna	pomoćnik zdravstv. odjel
10.	Franelić Mirko	1915.	neoženjen	činovnik	Zagreb	„	„ „	„	vrijedan, samostalan, malo se angažira u radu	pomoćnik po gospodarstvu

14. VII. 1944. godine

Socij. sastav slab. Nema seljaka!!⁴³⁶OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR
ZA HRV. PRIMORJE⁴³⁵Tajnik: Ivan Radetić (Ferdo)⁴³⁷⁴³⁴ Od ovog mjesta dalje, samo u ovoj rubrici, prvi rukopis, crnilo.⁴³⁵ Okrugli pečat, petokraka zvijezda u sredini.⁴³⁶ Drugi rukopis, olovka.⁴³⁷ Sign. Vojnoistorijski institut, Beograd, 9/720, izvornik, potpis, pečat, 2 strane, 2 lista.

c.)

PREGLED RADA TEHNIKE, PROPODJELE I
AGITPROPA OD 1. SIJEČNJA DO 10. LIPNJA 1944.

Mjesec siječanj:

IZDATO: »Primorski vjesnik« broj 100, 101, 102 i 103 u po 2.000 primjeraka — ukupno **20.000 strana**, sa ukupno 8. primjeraka.
»Primorski borac« u 1.200 primjeraka, na 34 male strane, ukupno **22.800 strana** normalnog formata.

Letaka: »Sovjetskim ljudima u tuđinskoj službi« 1.000 kom.
»Ljudi u Hitlerovim kabanicama«, na hrvatskom, slovenskom, ruskom, češkom, njemačkom i talijanskom jeziku u ukupno 3.700 primjeraka na **1.850 strana**.
»Braćo iz Sovjetskog Saveza« u 800 primjeraka
»Hrvatima u tuđinskoj službi« u 750 primjeraka
»Narodu otoka Krka« u 620 primjeraka

Talijanski:

»La libertà« u 1.230 primjeraka na ukupno **4.920 strana**
»Lottare« 1. u 600 primjeraka, br. 2. u 700 primjeraka na ukupno **5.200 str.**

UMNOŽENO:

»Upozorenje Maršala Jugoslavije druga Tita«⁴³⁸ u 3.900 primjeraka, **1.950 str.**
»Proglas svećenika i učitelja sjeverne Dalmacije« u 500 primjeraka.
2 omladinska dvobojna plakata u vezi II. Kongresa USAOJ-a u 240 prim.

/Za Istru/ »Sovjetskim ljudima u tuđinskoj službi« u 700 primjeraka.
»Ljudima u Hitlerovim kabanicama« u 500 primjeraka
Govor druga Tita na II. zasjedanju AVNOJ-a u 600 primjeraka, **3.000 str.**
»Glas Istre« u 1.200 primjeraka na ukupno **4.800 strana**.

---

⁴³⁸ Vjerojatno je to pretisak Titova upozorenja od 7. I 1944. (Usp. *Upozorenje građanima koji se nalaze u službi okupatora*. Glas Istre, II, 5, 8. I 1944; *Građani koji se nalaze u službi okupatora*. Primorski vjesnik, II, 101, 15. I 1944, str. 1. v. i bilj. 482).

Mjesec veljača:

IZDATO: »Primorski vjesnik« broj 104, u 2.000, br. 105 u 1.960, broj 106 u 1.980, broj 107 u 2.000, broj 108 u 2.000, broj 109 u 1.980 i broj 110 u 1.960 primjeraka, ukupno 13.880 primjeraka na ukupno **63.480 strana**.

Letaka: »Hodočasnici iz Kaira« /karikatura/ u 1.980 primjeraka, ukupno **990 strana**.

»Hitler« 2.000 primjeraka, ukupno **1.000 strana**.

Ruski letaci u 150 primjeraka

»Hrvatima pod Hitlerovom komandom« u 1.500 primjeraka

»Svojim bivšim drugovima legionarima« u 800 primjeraka

»Hrvati, vojnici plave divizije« u 2.100 primjeraka

»Žene Hrvatskog primorja« u 1.800 primjeraka

»Živjela 26. g. Crvene armije« u 800 primjeraka

»Narode Hrv. Primorja« u 2.500 primjeraka

UMNOŽENO:

»Deklaracija AVNOJ-a« u 800 primjeraka na talijanskom jeziku za Istru

»Govor druga Tita« u 600 primjeraka za Istru — na **4.200 strana**

»Nema povratka na staro« u 1.200 primjeraka na **12.000 strana**

Mjesec ožujak:

IZDATO: »Primorski vjesnik« broj 111 u 1.860, br. 112 u 1.850, br. 113 u 1.945, br. 114 u 1.935 prim., br. 115 u 1.995 prim., br. 116 u 1.995, br. 117 u 1.468, br. 118 u 1.222 primjeraka, ukupno u 14.270 primjeraka, na ukupno **73.528 strana**.

Letaka: »Svojim dosadašnjim drugovima legionarima« u 1.230 primjeraka

»Legionarima« u slikama — 1.200 primjeraka

»Bivšim drugovima legionarima« u 1.500 primjeraka

»Omladini Hrvatskog Primorja« letak USAOH-a u 1.000 primjeraka

»I. Okružna konferencija USAOH-a« u 1.500 primjeraka

»Odbor reži« karikatura u 1.860 primjeraka na **930 strana**

»Modna revija Vlatka Mačeka« u 1.860 primjeraka, na **930 strana**

UMNOŽENO:

»Izdajnička klika Mačeka u naručju D. Mihailovića«, 1.860 prim. na **3.720 str.**

»Govor monsig. Rittiga u 1.450 prim. na ukupno **4.350 strana**
»8. Mart« 433 primjeraka

Mjesec travanj:

IZDATO: »Primorski vjesnik« broj 119 u 1.182, broj 120 u 1.171, br. 121 u 1.207 i br. 122 u 1.161 primjerak, ukupno 4.721 primjerak na **37.768 strana**.

Letaci: »Legionari« u 1.000 primjeraka
»Narode Hrvatskog Primorja!« u 2.997 primjeraka
»Omladini Hrv. Primorja« u 1.500 primjeraka
Plakat »Živio 1. Maj« u boji, u 980 primjeraka
Plakati za 1. Maja — manji — 6.072 primjeraka, ukupno **2.026 strane**
Referat o 1. Maju u 60 primjeraka na **180 strana**

UMNOŽENO:

»Fašizam i radnička klasa« u 594 primjerka na ukupno **6.534 strane**.
»O kadrovima« u 207 primjeraka — na **1.035 strana**.
»Partija« u 207 primjeraka na 1.499 strana
»I. Okružna konferencija USAOH-a«, 380 primjeraka na **3.000 strana**.
»Iz naše štampe«, 283 primjerka na **4.245 strane**
Tito »Značaj odluka AVNOJ-a« u 50 primjeraka na **150 strana**.

Mjesec svibanj:

IZDATO: »Primorski Vjesnik«: broj 123 u 1.195, br. 124 u 1.200, br. 125 u 1.230, br. 126 u 1.045 primjeraka, ukupno 4.675 primjeraka na 30.790 strana.

Letaci: »Ženama Hrv. Primorja« u 1.000 primjeraka.
Plakat u slici »I. Okružna konferencija AFŽ« u 1.000 primjeraka

Brošure: »Književni prilog broj 1.« u 306 primjeraka na **4.284 strana**
»Rad I. Okružne konferencije USAOH-a« u 283 prim. na **3.679 strana**
»Primorka« u 975 primjeraka na ukupno 27.000 strana

UMNOŽENO: »Ekonomski razvitak društva« u 200 primjeraka, na **2.000 strana**
»Žena u borbi« u 320 primjeraka na **8.000 strana.**

Mjesec lipanj: /do zaključno 10./

IZDATO: »Primorski vjesnik« broj 127. u 1.297 primjeraka na **5.188 strana**
»Vijesti« u (1350 — precrtano, P. S.) 1.576 primjeraka na (2.700 — precrtano, P. S.) **3.152 strana.**

Letaci: »Narode Hrv. Primorja« u 1.950 primjeraka
»Legionari i domobranci« u 960 primjeraka

Proglasi: »Rezolucija I. Okružne konferencije AFŽ« — 700 primjeraka na **1.400 str.**
»Omladino Hrv. Primorja« u 1.200 primjeraka na **2.400 strana**

UMNOŽENO:

Kalinjin »O masovnom partijskom radu« 264 primjeraka na **4.752 str.**

»Narodima Jugoslavije« proglas CKKPJ u 497 prim. na **1.988 str.**

»Rezolucija I. O. HSS-a« u 490 primjeraka na **1.960 strana.**

»Crikveničani«, letak, u 200 primjeraka

Propusnica — 8.000 primjeraka na ukupno **3.000 strana.**

Od 5. V. na dalje sa prekidom od 8 dana, koncem maja, izdajemo dnevno radio-vijesti u 93 primjeraka.

AGITPROP OK KPH

Za Hrv. Primorje

11. lipnja 1944.

U⁴³⁹ mjesecu lipnju u štampanju:

1.) letak u	3.000 primj.	(Saopćenje)
2.) III. Zasl. Zav. (broš.)	1.000	„
3.) Proglas JNOF. H.	5.000	→ Narodima Hrv.
4.) Prim. Vjesnik	1.500	„
5.) broš. Kardelj	730	→ »Dva puta malih naroda jugoistč. Evrope«
6.) čl. iz Nap. broš.	1.000	„ O. O. JNOF.a G. K.
7.) Proglas G. Kot.	1.500	
	<u>13.730</u>	

⁴³⁹ Od ovog mjesta dalje pisano je rukom, tinta.

+ **aproksimativno**
na Gestetner:

- »Iz Omladinske borbe« (broširano, 350 prim. 8000 strana
- »Rad I. Okružne konferencije AFŽ« (brošura) 650 prim. 15.000 strana
- »Vijesti« broj 2. 1000 primjeraka
- »Radio vijesti« svakog dana u 120 primjeraka.⁴⁴⁰

d.)

Okružnom NOO-u za Hrv. Primorje.

I Z V J E Š C E

O zdravstvenim prilikama u Hrv. Primorju za mjesec travanj, svibanj i lipanj 1944. god.

Opće zdravstveno stanje:

Dosta je povoljno, epidemije zaraznih bolesti nije su se pojavile, liječnička pomoć — osim za česte kirurške slučajeve — bila je zatražena najviše za: reumatične bole, toli zglobova koli mišica (Myositis), razne neuralgije najviše išias, upale dušnica, razne forme dermatitis, najviše svraba sa sekundarnim pojavama, više slučajeva akutnih dekompenzacija srca, više slučajeva reaktivizacije starih već izlječenih t. b. c. pul. Nekoliko slučajeva upala bubrega, nekoliko upala opne sluznice želudca (gastritis i gastroenteritis).

Zarazne bolesti:

U mjesecu travnju: ni jedan slučaj

U mjesecu svibnju: ni jedan slučaj:

U mjesecu lipnju: Jedan slučaj trbušnog tifusa u selu Podgori, Općina Bribir.

Opće prehranbeno stanje:

Od mjeseca svibnja postaje nešto lakše. Svježe zeleno povrće i voćke su od vidnog dobrog upliva, osobito na zdravstveno stanje djece.

Zdravstvena propaganda:

U jačem obliku nije nam moguća, usljed vojno političkih prilika koje vladaju u ovom okrugu. Sve mora da se ograničuje na kratka predavanja svojti, ukućanima, susjedima, bolesnika, koje liječnik zateče u posjeti ovomu. Tom prigodom traži se uništiti mnogobrojne predrasude, što se tiče osobito njege i prehrane dojenčadi i malene djece, i uturiti u glavu osobito starijim drugovima i drugaricama početne mjere higijene.

---

⁴⁴⁰ Sign. kao u bilj. 433, izvornik, strojopis, rukopisni umetci i dodaci, tinta, 3 strane, 2 lista.

30. lipnja 1944 god.
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za zdravstveni odsjek: Dr Jakša⁴⁴¹

14.

15. VII 1944.

**Zapisnik sastanka članova Gospodarske komisije ONOO-a
za Hrvatsko primorje i predsjednika Gospodarskih komisija KNOO-a
Crikvenica, Novog, Kraljevice i Sušaka**

Z A P I S N I K

Spisan 15. VII. 1944 u sjednici Gospodarske Komisije Okružnog
N. O. O.-a, za Hrv. Primorje.

Prisutni:

Barbalić Ivo član Gospodarske komisije Okružn. N. O. O.-a				
»Kosta« Rubeša, član Gospodarske komisije Okruž. N. O. O.-a				
Josip Janković	„	„	„	„
te Vicko Lušičić, predsjednik Gosp. Komis; K. NOO-a				Crikvenica
Joso Maričić	„	„	„	Novi
Rade Blažina,	„	„	„	Kraljevica
Zlatko Kovačić,	„	„	„	Sušak

Na ovu sjednicu pozvani su svi članovi Gospodarske Komisije Okruž. NOO-a kao i predsjednici Gosp. Komis; Kotarskih NOO-a, međjutim uslijed nastalih prilika, — jer je Okružni N. O. O.; morao zbog stalnog prodiranja neprijatelja evakuirati iz svog logora, te su se svi članovi razišli po terenu — nisu svi članovi komisije mogli doći na sastanak s razloga jer su kasno ili nikako primili pozive o mjestu održanja sjednice. Isto tako nisu mogli stići predsjednici Gosp. Komisija kotarskih N. O.O.-a. Obzirom na ove okolnosti, nemože se održati redovita sjednica već će se održati sastanak kao dogovor.

Predsjednik otvara ovaj sastanak sa pozdravom prisutnih.

Prije prelaza na izvještaje predsjednika Gosp. Kom; stvara se zaključak da predsjednici Gosp. Kom; Kotarskih N. O. O.-a, redovito jedan put mjesečno prisustvuju sjednici Gosp. Kom; Okru., N. O. O.-a i to svakog 14 u mjesecu. Na taj će se način članovi komisija upoznati sa potrebama pojedinog kraja, na temelju čega će se u međusobnoj suradnji tražiti načina za odstranjenje tih poteškoća jer se najbolje i najhitnije rješavaju postojeći problemi na ovakvim sastancima.

Predsjednik priopćuje da se danas pred nas postavlja kao najaktuelnije pitanje prehrane vojske i naroda, pa će biti potrebno poduze-

⁴⁴¹ Sign. kao u bilj. 433, izvorna kopija, potpis, strojopis, 1 strana, 1 list.

ti sve, da se u ovome što bolje uspije. Potrebno je da se organizira za potrebe vojske neka količina mlijeka, pa se predlaže da se povede akcija da svaki vlasnik krave dade (dnevno — precrtano, P. S.) po 1 litru mlijeka. Ovak(av — nedostaje, P. S.) predlog stvoren je na sjednici Komisije za prehranu XIII Divizije.

Da bi što bolje mogli provesti organizaciju za prehranu vojske iz naroda potrebno je da već danas imademo barem približno tačne podatke o zasijanim površinama. Mi smo međjutim do sada primili od svih kotarskih gosp. kom; izvještaje sa općenitim podacima, no ti podatci su skoro svi netočni, pa je potrebno da se prikupljanju tih podataka pristupi što hitnije i savjesnije. Na realnim podacima moći ćemo stvarati plan za prehranu. Isto tako važno je već danas znati barem približno koliko je narod našeg okruga stradao od okupatora.

Po ovome se prelazi na izvještaje po kotarskim komisijama;

Sušak: Predsjednik Gosp. Kom; K. N. O. O-a Sušak, izvještuje o dosadanjem radu gosp. komisije pa medju ostalim primjećuje sljedeće:

Gospodarska komisija je već po 3 puta bila osnovana, no njezin rad nije bio na potrebnoj visini jer je ista bila osnovana vrlo površno, sada je konačno došlo do promjene članova komisije, te drži da su drugovi koji su ušli u gosp. kom; vrlo marljivi pa ima izgleda da će rad sadanje komisije krenuti na bolje. Komisija imade sve članove prema »Uputama« o osnivanju Gosp. Komisija,⁴⁴² a uz to je zadužila jednog druga za promet jer se na terenu ukazuje potreba ovog ostsjeka. Kako ovaj ostsjek nije predviđen prema gornjim upstvima, a jer je od ZAVNOH-a naloženo da se nemože osnivati ono što u upstvima nije predviđeno — to će se ovaj posao vezati uz posao tehničkog ostsjeka jer tamo i pripada. —

Na terenu K. N. O. O-a Sušak imade veća količina modre galice pa zaključuje da se na ovu galicu — u koliko se ove godine ne izveze — stavi zabrana, prodaje u našu korist; —

Osposobljena je jedna pilana koja već radi, a u najkraće vrijeme biti će dovršena jedna vapnenica sa kapacitetom od cca 7 vagona. Potrebno je voditi računa o pilani i vapnenici kao i u ostalim radnjama o uslovima radnika, kakav je postupak sa radnicima, dali je rad u privatnoj režiji ili je kolektivni rad. Treba uopće voditi računa o odnosu radnika i vlasnika.

Zadnje vrijeme primjećuje se da narod Gorskog Kotara prenaša u Sušak veće količine mesa. Po ovome predmetu vodjeni su pregovori sa Okružnim za Gorski Kotar, pa će se s obzirom na postignuti sporazum pričekati još 8 dana, dok dodje do izražaja postignuti sporazum. Po izmaku ovog vremena oduzimati će se svakome: meso i plaćati po određenoj cijeni t. j. teletinu po 70 lira a govedinu po 60 lira.

---

⁴⁴² Usp. ZAVNOH 1, n. dj., str. 604—606; uputa je izdana 20. prosinca 1943. Međutim, možda se misli i na uputu Ekonomskog odjela ZAVNOH-a od 7. siječnja 1944. (ZAVNOH 2, n. dj., str. 38—41).

Osjeća se sve veće izvažanje sijena sa ovog terena na drugi teren što bi eventualno moglo služiti okupatoru. Da se to što bolje spreči određena je maksimalna cijena sijenu po 400 lira, a istovremeno je zasada stavljena zabrana prodaje, dok se ne ustanovi količina novog sijena. Prvenstveno treba voditi računa o potrebama N. O. V-e. U Sušak se neće nikako dozvoliti odvažanje sijena.

Novi: Prije prelaza na izvještaj moli za rasjašnjenje, što bi trebalo raspravljati na ovim sjednicama. Povodom toga priopćuje se, da se na ovim sjednicama u glavnom iznašaju aktuelni problemi dotičnog kotara, te uspjeh dosadanjeg i smjernice za budući rad. —

Iznašajući detaljne podatke o dosadanjim radovima naglašuje sljedeće:

Na čitavom terenu obradjena je sva zemlja a izgledi za žetvu su vrlo povoljni, naročito oni u šumi gdje su zasijane prilično velike površine za kolektiv. Izvješćuje da okupator svakog dana sa područja Bribira izvaža svu žetvu, uz to odvaža i sve sitnice koje po kućama nadje. Glede kosidbe održane su već dvije konferencije, na kojima je stvoren zaključak da se pokosi sve sijeno i to za pučanstvo, obitelji boraca i N. O. V. Organizirana je kolektivna košnja za potrebe organizacija i N. O. V. Sa kolektivnim sijenom moći će se prehraniti oko 60.— grla.

Na terenu nije okupator u šumi počinio većih šteta dok je uz more počinio strahovite štete sječom hrastove šumice, ukrasnog drveća i parkova. U šumi je počinjena šteta po našim ljudima koji su u bjegstvu pred neprijateljem stvarali na brzinu krov nad glavom, pa su u tu svrhu gulili koru sa jelovih stabala i to u visini od 1 do 2 metra. Ova su stabla počela sada sušiti pa će se ista dodjeljivati narodu za kućne potrebe.

Za potrebe postradalog Bribira odobrio je Okružni za Gorski Kotar 100 m³ građevnog drva, pa se postavlja pred Gosp. Kom. kotarskog Novi da ovu gradju što prije preuzme i odveze na sigurno mjesto. —

Obrt i industrija za sada miruje, jedino što Gosp. Kom; imade u šumi nekoliko radionica i to: krojačku, postolarsku, kovačku, kolarsku, limarsku, bačvarsku i za drveno sudje. Pokazuje se potreba osposobljenja pilane i mlina, što je u mogućnosti, no usljed nadiranja neprijatelja ne može se pristupiti tom radu. Pilane Breze i Mošuna mogu se osposobiti u najkraće vrijeme. Mlin bi se mogao za sada uspostaviti u šumi ali je potrebno nabaviti potrebna nafta za pogon.

Ukazuje se potreba izgradnje ciglane, jer po oslobodjenju treba pristupiti popravku i obnovi kuća pa će usljed pomanjkanja drugog materijala biti potrebna velika količina crijepa. Za uspostavu ciglane ima uslova pa se postavlja pitanje stručnjaka. Podignuta je vapnenica i potpuno dovršena, jedino usljed nadiranja neprijatelja nije upaljena, ovo će se učiniti čim se popravi situacija. Vapnenica je kapaciteta cca 3 vagona vapna kojeg će se podjeliti pučanstvu.

Trgovina na ovom sektoru uopće nema jedino je razmjena vrlo živa. Narod je na neki način došao do soli i duhana pa time ide u razmjenu za hranu. Narod se je samo na taj način prehranio i uzdržao jer da toga nije bilo postalo bi pitanje hrane vrlo kritično.

U poluoslobodjenim selima počeo je okupator dijeliti aprovizaciju pa je potrebno da kotarski N. O. O. stupi u vezu sa onima koji tu aprovizaciju dijele u Senju, možda bi se na taj način dobila veća količina hrane. Po ovom pitanju već su poduzeti potrebni koraci pa se očekuje rezultat.

Organizacija stoji u vrlo teškoj financijskoj situaciji, jer imade na prehrani oko 60 drugova a nema hrane ni novca, pa se postavlja u pitanje prehrana ove organizacije. Za riješiti ovo pitanje potrebno je da se pristupi što većem plasiranju zajma, do sada je upisano oko 400.000 Kuna a obuhvaćeno je oko 350 obitelji. Predviđa se da bi se na području tog kotara imala postići bolja svota, pa se poziva Gosp. Kom; da poduzme što intenzivniju kampanju za plasiranje zajma. U koliko se postigne bolji rezultat moći će se od toga upotrebiti jedan dio za potrebe organizacije ali po odobrenju i sporazumu sa Gospodarskom Komisijom Okružnog N. O. O-a.

Na ovom terenu uvedeno je novo knjigovodstvo i administracija, jedino još u dva Općinska N. O. O.-a nije uvedeno, što će se u najkraće vrijeme urediti.

Kraljevica: Ova komisija kao i Kotarski N. O. O, djeluju na teritoriju izvan ovog područja, jer nema niti jednog oslobodjenog mjesta, stoga im je nemoguće intenzivnije raditi po gospodarstvu.

Gospodarska komisija već je drugi put reorganizirana, pa i sada stoji pred promjenom nekih članova, predviđeni drugovi koji će ući u komisiju obećavaju plodan rad.

Pitanje košnje prilično je organizirano, te će se pokositi sve u koliko okupator ne bude činio smetnja.

Postavlja se pitanje prehrane vojske i organizacije. Da se uspije nabaviti, potrebna hrana treba što više raditi na plasiranju zajma. Kod švercera potrebno je odrediti iznos zajma, o tom zaduženju potrebno je dotičnog obavjestiti sa oznakom koliko mu je određen iznos. Koliko nekoji od tih nebi uplatili određeni iznos to se istoga imade zadužiti za tu svotu. Ovo se u glavnom odnosi na one jače švercere. Kod određivanja svote treba biti realan; tako da se nebi nekome odredila previsoka a nekome niska svota. —

Crikvenica. Gospodarska komisija radi od prvog časa prilično dobro. Usljed odlaska dosadanjeg predsjednika došlo je do promjene ovih dana, tako da novi pretsjednik još u glavnome nije preuzeo dužnosti, prema tome nemože dati detaljnijih obavještenja. Dosadanji rad bio bi slijedeći: Organizirana je obrada sve zemlje, uspjeh tog pothvata već se danas vidi, jer i vojska i organizacija upotrebljavaju u većoj količina povrće. Zasiyane su veće površine povrća i krumpira, koje će služiti za potrebe kolektiva. Za kosidbu već je sve organizirano, tako da je sijeno potrebno za N. O. V. i organizaciju osigurano.

U šumama na području ovog kotara, nije neprijatelj počinio štete ali je u Vinodolu i uz more počinio neprocjenjive štete; —

Na oslobodjenom terenu u šumi podignute su radionice koje vrlo dobro rade za potrebe N. O. V., organizacije a u slobodno vrijeme za

narod. Za sada su organizirani, mehanička, kovačka, postolarska, urarska, i krojačka radionica. Vapnenica je već ispaljena i podjeljena narodu, već je pripravna druga vapnenica ali se sa zapaljenjem čeka dok mine opasnost od neprijatelja.

Na prehrani sa Komandom Mjesta Crikvenica imade oko 140 drugova, pa je pitanje prehrane vrlo ozbiljno.

Pretsjednik Okružne Gosp. Kom. priopćuje da je pitanje prehrane pozadinske vojne vlasti t. j. Punkt Kraljevica i Sušak te Komande mjesta Crikvenica raspravljeno na zadnjoj sjednici Komisije za prehranu XIII Divizije i da je donešen zaključak da će ove komande u buduće dobivati hranu preko Komande Primorskog Područja; —

Prema zaključku na gornjoj sjednici potrebno je urediti pitanje ušura kod mlinova, jer bi se time prehranjivao jedan dio vojske; —

Ovime se zaključuje današnji sastanak a slijedeći se zakazuje za 14. VIII; mjesto sastanka priopćiti će se naknadno. —

Zapisničar: Janković

Za Gosp. Komisiju Okružnog N. O. O.-a
pretsjednik Ivić

Gosp. Komisija⁴⁴³

Broj 478-12-VIII 944-I-

Okružnom N. O. O.u za Hrv. Prim.

Dostavlja se prednji zapisnik ove komisije na znanje. —
S. F. — S. N.

12. VIII 944

Za Gosp. Komisiju
Janković

Primljeno 12/VIII 1944⁴⁴⁴

Broj: 482/44

Na znanje. —
a/a fascikl Gosp. Komisije⁴⁴⁵

15.

3. kolovoza 1944.

Zapisnik sastanka Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

ZAPISNIK

sastanka Okružnog N. O. O. za Hrvatsko Primorje od 3 augusta 1944. g.

⁴⁴³ Od ovog mjesta dalje pisano je rukom Josipa Jankovića.

⁴⁴⁴ Nepoznat rukopis.

⁴⁴⁵ Nepoznat, treći rukopis. — IHRPH, ZAVNOH, izvorna kopija, potpisi, 4 strane, 4 lista.

Prisutni: Petar Komadina, Ivan Radetić, Ivan Barbalić, Ivan Baretić, Mirko Franelić, Melanka Šegota, Genoveva Tomić, i Albert Rubeša.

Odsutni: Vlado Nikšić, na službenom putu i Dr. Uroš Jakša spriječen službenim poslom

Dnevni red

1. Politička situacija
2. Organizaciono stanje
3. Izvještaj po odjelima
4. Diskusija i zaključci
5. Razno

ad 1. Vanjska politička situacija okarakterizirana je ofenzivnim nastupanjem Crvene Armije, atentatom na Hitlera,⁴⁴⁶ ostavkom japanske vlade, komešanjem u Bugarskoj i Finskoj, kao i nastupanjem Savezničkih armija na zapadu i jugu Evrope.

Važan je nadalje sporazum između SSSR-a i Poljskog odbora Narodnog oslobođenja.⁴⁴⁷

Unutarnja politička situacija u našoj zemlji obilježena je rasplamavanjem narodnog ustanka u Srbiji, formiranjem Glavnog Štaba Srbije,⁴⁴⁸ prelaz zavedenih četnika na stranu NOV-e.

Naročito je važno istaknuti za političku situaciju u zemlji sporazum sa Dr. Šubašićem, što pretstavlja novu veliku pobjedu Narodno-oslobodilačkog pokreta.⁴⁴⁹

Reakcija na čelu sa Mačekom dobila je time snažan udarac.

Maček kupi neke potpise, preko svojih ljudi u Hrvatskoj, nebi li time još nešto snaga prikupio za sebe i svoje protunarodne klikaške interese.

Narodno oslobodilačka vojska nalazi se u ofenzivi na svim frontama, u svim krajevima naše zemlje.

Osnivanjem izvršnog odbora JNOF-a Hrvatske prestavlja krunu političkog uspjeha NOP-a, jer je tim stvoreno jedinstveno političko rukovod-

⁴⁴⁶ Atentat na Hitlera. Pobuna u Njemačkoj. Glas Istre, II, 19, 25. VII 1944.

⁴⁴⁷ Početkom srpnja susreli su se poljski predstavnici sa sovjetskim rukovodiocima (G. K. Žukov, n. dj., str. 656—657). Poljski Komitet Wyzwolenia Narodowego formiran je 21. srpnja u Chelmu (Stjepan Kerečin, Poljska. Vojna enciklopedija 7, Beograd 1965, str. 225).

⁴⁴⁸ Usp. *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945*. Beograd 1957, str. 15 i dalje; J. Marjanović-P. Morača, n. dj., str. 278 i dalje.

⁴⁴⁹ V. bilj. 422. Prvi sporazum, 16. lipnja 1944. (D. Plenča, n. dj., str. 257 i dalje). Usp. i *Saopćenje o sporazumu*. Primorski vjesnik, II, 129, 18. VII 1944, str. 4, i *Nova velika pobjeda naroda Jugoslavije*, 130, 3. VIII 1944, str. 2. Primorci su u rukama imali više brošura koje su komentirale sporazum; jednu od njih napisao je i Ante Vrkljan, tajnik Izvršnog odbora HSS, *Propale nade razbijača jedinstva hrvatskog naroda*. Knjižnica Narodno-oslobodilačke fronte Hrvatske. Stamparija »Vjesnik, 1944. (Zbirka MNRR). Usp. i *Nova pobjeda oslobodilačke borbe*, Glas Istre, II, 19, 25. VII 1944, i *Sporazum — novo oružje pobjede*. Isto, 20, 10. VIII 1944.

stvo svih stranaka i vanstranačkih ljudi u borbi protiv zavojevača i domaćih plaćenika, a za izvojevanje narodne slobode i samostalnosti, t. j. za izvojevanje i učvršćenje demokratske federalne države Hrvatske u demokratskoj federativnoj Jugoslaviji.⁴⁵⁰

U vezi sa sporazumom Dr. Šubašića pojavila se zabrinutost i bojazan kod narodnih masa u pogledu tekovina naše borbe i budućnosti naroda. Ali pravilnim i brzim objašnjavanjem i pariranjem propagande sa strane reakcije na račun sporazuma, narod je uvidio pravo stanje i stekao uvjerenje o još jednoj velikoj pobjedi NOP-a.

Bojazan narodnih masa zbog eventualnog povratka Kralja u vezi sporazuma Subašić-Tito,⁴⁵¹ pokazala je i ovaj puta da mase nisu još uvijek dovoljno upoznate sa odlukama II zasjedanja AVNOJ-a, kao i sa odlukama III zasjedanja ZAVNOH-a.

Pa kao i ranije, prilikom uvadjanja činova u NOV-i,⁴⁵² pa uvadjanje jedinstvenog vojničkog pozdrava, i tome slično uvijek je reakcija pokušala pokolebati mase i skrenuti ih sa puta borbe. Narod je uvijek nasjedao tim parolama reakcije ali pravilnim objašnjavanjem ubrzo je reakcija bila raskrinkana. Tako je bilo i sada povodom sporazuma sa Dr. Šubašićem.

Narod je uz pokret povezan sa svojim borcima i organiziran u pozadini, ali još uvijek nedovoljno politički izgrađen.

Značaj Atlantske povelje, Teheranske, Moskovske konferencije u narodu su malo poznati.⁴⁵³ Snaga naše NOV-e danas u borbi protiv fašista i domaćih izdajica još uvijek se u narodu malo cijeni i prelazi se preko naše vojske kao preko sporednog i ne važnog faktora, što je dokaz slabog političkog rada u narodu iz čega proističe nesvaćanje i podcjenjivanje svojih vlastitih snaga i mogućnosti.

---

⁴⁵⁰ JNOF Hrvatske osnovana je 18. V 1944. u Topuskom (M. Sobolevski, *Prilog pitanju*, n. dj., str. 97). Usp. i *Pred I. Okružnu konferenciju Jedinstvene Narodno-oslobodilačke fronte*. Primorski vjesnik, II, 132, 29. VIII 1944, str. 1, te *ZAVNOH 3*, n. dj., str. 63—65.

⁴⁵¹ Sam se Tito 12. IX 1944. u govoru na Visu, borcima Prve dalmatinske udarne brigade dotakao ovog »nerazumijevanja«, odnosno »čuđenja«, te je objasnio prednosti sporazuma (J. Broz Tito, *Govori i članci*, Zagreb 1959, str. 221).

⁴⁵² Činovi u NOV uvedeni su 1. V 1943, a za komesare i njihove pomoćnike 22. IV 1944.

⁴⁵³ Atlantska povelja je izjava predsjednika SAD Roosevelta i premijera britanske vlade Churchilla 14. VIII 1941; bila je nagovještaj budućih Ujedinjenih nacija. — O Teheranskoj konferenciji v. bilj. 330; održali su ju od 28. XI do 1. XII 1943. Staljin, Churchill i Roosevelt sa svojim suradnicima. Primorci su imali brošuricu koja je govorila o toj konferenciji *Teheranska konferencija*. Izdaje »Naprijed« organ Komunističke partije Hrvatske, decembar 1943. (Zbirka MNRR). — Moskovska konferencija vanjskih poslova SSSR-a SAD i Velike Britanije održana je od 19. do 30. X 1943. (D. Plenča, n. dj., str. 210—212). Primorci su imali u rukama i brošuru *O Moskovskoj konferenciji ministara vanjskih poslova Velike Britanije, Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Država Amerike* 19—30. X 1943. Izdanje »Naprijeda« organa Komunističke partije Hrvatske, novembra 1943, (Zbirka MNRR). Usp. i *Fašizam i reakcija potisnuti su u pozadinu*. Primorski borac, III, 13, siječanj 1944, str. 12—14.

Situacija po kotarevima.

Kotar **Senj**: Situacija nije tako crna kako se čini ili govori.

Mnogi ljudi koji su mobilizirani poslije prodora Njemaca u Hrvatsko Primorje, bilo dobrovoljno bilo prisilno, vraćaju se danas iz tih neprijateljskih jedinica svojim kućama. Tako su se vratili mnogi ustaše i legionari iz Karlobaga i Podgorja uopće. Oko dvadesetak ljudi iz tog kraja mobilizirano je dobrovoljno za NOV-u. Ima izgleda, da će priliv k NOV-u biti sve veći.

Kod HSS-ovaca osjeća se velika pasivnost. U gradu Senju nalazi se desetak ustaša koljača, među ostalima ustašama.

Kotar **Pag**: Neprijatelj vrši prisilnu mobilizaciju i odvodi mnogo ljudi. Mi smo mobilizirali 40 ljudi za mornaricu.

Kotar **Rab**: Neprijatelj odvodi ljude kao i sa Paga. Ustaški načelnik u mjestu Rabu Bolković likvidiran je, a ostatak ustaškog odbora dao je ostavku. Novi ustaški odbor još nije formiran.

Kotar **Krk**: Narod je još uvijek zaplašen usljed prokazivanje naših ljudi po neprijateljskim špijunima /svećenici pod vodstvom biskupa Srebrnića/.

Dezerteri se izjašnjaju za mornaricu. Talijanske manjine u gradu Krku dobro su raspoložene prema NOP-u. Općenito uzevši narod dobar, ali pod velikim strahom represalija od strane okupatora kao i pod pritiskom nekih svjećenika koji su neraspoloženi prema NOP-u.

Kotar **Novi**: U samom mjestu Novi pomalo se popravlja, ali još uvijek vlada strah i narod je zaplašen. Uspostavljena je veza i štampa prodire u mjesto.

Općina Bribir stalno je pljačkana po okupatoru. Po deset do dvadeset kola napljačkane hrane i pokućstva gotovo svakodnevno odnosi okupator iz Bribira u Novi.⁴⁵⁴ Narod uza sve to politički je dobar. Narod općine Krmpote primio je neke vrsti aprovizaciju u Senju navodno da tu hranu šalje čovjek rodnom iz te općine, profesor Dr. Josip Balen, sveučilišni profesor sada u ustaškoj službi u Zagrebu. Narod je aprovizaciju primio i ostao nepokolebivo uz pokret, govoreći kada je primao tu hranu da će biti od te hrane i za NOV. — Ostala mjesta kao i ranije. Valja naglasiti da narod iz sela koja su neposredno u blizini neprijateljskih uporišta, dolazi i obraća se na svoje općinske NOO-e po svim pitanjima, naročito u pogledu sudstva.

Kotar **Crikvenica**: U cijelom kotaru situacija je dobra kao ranije. U samom mjestu Crikvenica se popravlja, ali još uvijek daleko od borbe. U koliko narod i simpatizira pokret, ali je u pogledu borbe i organizacije vrlo pasivan, skroz oportunistički.

---

⁴⁵⁴ A. Tus, n. dj., str. 276.

Kotar Kraljevica: Situacija kao i ranije.

Kotar Sušak: Situacija općenito dobra, samo narod nedovoljno upoznat odlukama II zasjedanja AVNOJ-a i III zasjedanja ZAVNOH-a.

Grad Sušak kao ranije situacija je vrlo dobra. Rad reakcije osjeća organiziran preko četnika /Djaković, Sorak/⁴⁵⁵ bjelogardijaca /Dr. Ružić biv. banovine/, te HSS-ovaca Marijana Šarinića biv. načelnika. Četnici imaju formiran i neki jugoslavenski odbor na Sušaku. Koji su ljudi u tom odboru, i dali faktično taj odbor radi kao organizacija, ili ne nismo mogli do sada utvrditi. Uza sve to, što je Sušak centar reakcije u Hrvatskom primorju, podrška toj reakciji u narodu je minimalna i gotovo beznačajna.

Diskusija i zaključci.

U diskusiji i pretresu političke situacije u našem okrugu zaključuje se pojačati politički rad preko Jedinственe narodno oslobodilačke fronte, koje se fronte odbori nalaze upravo u toku formiranja. Formiranjem odbora JNOF-a politički rad koji su do sada vršili NOO-i prelazi na ove odbore, dok će NOO-i vršiti poslove narodne vlasti. Do formiranja odbora JNOF-a NOO-i će vršiti političku funkciju, a u prvo vrijeme i pomagati odbore JNOF-a u njihovom radu.⁴⁵⁶

Odluke II zasjedanja AVNOJ-a kao i odluke III zasjedanja ZAVNOH-a dobro će proučiti u prvom redu Kotarski NOO-i, a njihovom pomoći općinski i seoski NOO-i, da bi se tako mogli pravilno upoznati i sam narod o tim odlukama. To isto se odnosi i na upoznavanje Atlantske povelje, te Moskvske i Teheranske konferencije.

Mobilizacija. Provesti će se kampanja usmeno i pismenom propagandom o značenju i važnosti NOV-e u borbi našeg naroda protiv fašizma a za izvojevanje i osiguranje narodne slobode. Naročito isticati govore i izjave predstavnika savezničkih vojski i vlada o našoj NOV-i, njezinom udjelu u doprinosu zajedničkoj borbi protiv fašizma.

Kako postoji raspoloženje kod mornara i pomorskih kapetana, da služe u našoj mornarici, to će se provesti mobilizacija istih za mornaricu, na dobrovoljnoj bazi.

ad 2. Organizaciono stanje.

Nema promjena od prošlog sastanka, što se tiče kotareva: Sušak, Kraljevica, Crikvenica, Novi, Senj, i Krk, Kotarski NOO-i Rab i Pag postoje i rade prema prilikama i mogućnostima. Broj članova nije nam poznat, jer nemamo podatke za iste.

⁴⁵⁵ Usp. *Njemački agent Dušan Sorak ubijen je na Sušaku*. Primorski vjesnik, II, 132, 29. VIII 1944, str. 4.

⁴⁵⁶ Usp. bilj. 372, 426, 450, 495, 583, 654 te tekstove na koje se odnose bilješke.

Kurs za odbornike, koji smo predvidjeli na prošlom sastanku nije se mogao održati, jer smo bili prisiljeni evakuirati iz našeg logora zbog upada neprijateljskog trupa.

Drug Joso Gržetić, član ovog odbora premješten je na novu dužnost, pa se time pojavila potreba kooptiranja novih članova. Za članove ovog odbora kooptiraju se drugovi: Albert Rubeša, dosadašnji član naše Gosp. komisije i Ivan Špalj, dosadašnji član K. N. O. O. Senj.

Budući je i kooptacijom ova dva nova člana u naš odbor još uvijek naš odbor brojčano i kvalitativno slab, to se ima u vidu kooptacija još dvojice i to iz kotara Sušak, te iz Raba, odnosno Paga.

Drug Mirko Franelić zadužuje se po prop-odjelu, a drug Ivan Špalj u Gospodarskoj komisiji po struci Sitne industrije i obrt.

Kurs za obrtnike, koji smo predvidili na prošlom sastanku a nije se mogao održati zbog okolnosti upada trupa, nastojat će se, sporazumno sa Okružnim N. O. O. za Gorski Kotar, povezati i održavati zajedno sa drugovima iz Okružnog NOO-a za Gorski Kotar. Po tom će pitanju drug Albert Rubeša razgovarati usmeno sa drugovima.

Predradnje za formiranje kotara Karlobag izvršit će na terenu drug Ivan Barbalić, a potom će se dostaviti prijedlog za formiranje ovog novog kotara, ZAVNOH-a na odobrenje.

Z a k l j u č c i : Na sastancima kotarskih NOO-a detaljno pretresti sve članove kako kotarskih NOO-a, tako i općinskih i seoskih NOO-a, da NOO-i dobiju što više definitivni karakter i prema tome bili sposobni i samostalni za dan oslobođenja našeg okruga. Isto tako treba predvidjeti ljude stručnjake, kao i pomoćno osoblje NOO-a, po svim odjelima i strukama.

Detaljan pregled organizacije narodne vlasti u ovom okrugu, kao i pregled unutarnje podjele okruga na kotareve, općine i sela sa nacrtom ovog okruga, dostavit će se u najskorije vrijeme.⁴⁵⁷

ad 3. Gospodarska komisija.

Rad Gospodarske komisije odvijao se je uglavnom po pitanju prehrane XIII Divizije. Radionice koje su uspostavljene kod kotarskih NOO-a Novi i Crikvenice, rade kao i do sada.

Gospodarske komisije formirane su po uputama ZAVNOH-a po svim kotarevima osim kotareva Senj, Rab i Pag. Vodjenje knjiga uvedeno je po svim kotarevima, gdje su formirane gospodarske komisije.

Zajam narodnog oslobođenja. Prošlog mjeseca nije plasirano ništa. U koliko je nešto možda i plasirano, nije o tome dobiven izvještaj.⁴⁵⁸

Preko mjesnog NOO-a Sušak forsirat će se zajam, jer tamo postoje mogućnosti i to dosta velike za plasiranje zajma u većim količinama. Mjesec kolovoz uzet će se i provesti kampanja upisivanja zajma, budući je kampanja u mjesecu srpnju ostala bez rezultata.

⁴⁵⁷ V. prilog br. 18, od 30. VIII. 1944.

⁴⁵⁸ Usp. bilj. 430.

Prehrana vojske i naroda. Prema okružnici ZAVNOH-a, odjela za prehranu formirat će se komisija za otkup hrane. Tu komisiju sačinjavat će: drug Kosta /Albert Rubeša/, jedan član iz intendanture Primorskog Područja i jedan član Okružnog odbora JNOF-a. Ova komisija ima zadatak da organizira komisije po kotarima i dalje po općinama i selima, da utvrdi točno plan sabiranja, prevoza i spremanja hrane, onako kako je predviđeno u okružnici.

Ova komisija uredit će i ubiranje ušura od mlinova i to paušalno, jer je provodjenje kontrole po posebnim povjerenicima nemoguće provesti.

I nadalje će se braniti nošenje hrane, mesa i drva na okupirani teritorij. Mi nismo u stanju ovu odluku čvrsto provesti u život, jer se ovdje radi o poluoslobodjenim selima, pa nemamo ni sredstva kojim bi ovo mogli provesti. Ali ipak putem uvjeravanja, kao i pružanjem mogućnosti ekonomski slabijima, da na ovaj način dodju do komadića mesa, može se ova odluka dosta dobro i praktično provesti. Sporazumno sa drugovima iz Okružnog NOO-a za Gorski Kotar, nastojat će se ova odluka protegnuti i za Gorski Kotar.

Kotarski NOO Sušak maksimirao je cijene mesu na svojem poluoslobodjenom teritoriju i ova se odluka poštuje u narodu. Treba samo vidjeti kako se ova odluka odražava u narodu. Drug koji podje na teren Sušak izvidit će kako je tamo stanje.

U Mrzlim Vodicama, gdje se nalazi sušački punkt, uspostaviti će se nabavni centar i sklopu naše gospodarske komisije. Njegova će dužnost biti kupovanje i vršenje raznih nabavki za vojne i civilne organizacije. Kupovanje će se vršiti samo uz položeni novac.

Socijalni odjel. Prošlog mjeseca dali smo pomoć kotarskom NOO Novi 100 m³ dasaka, koje nam je stavio na raspoloženje Okružni NOO za Gorski Kotar. Ove su daske date narodu Bribira koji je po naredjenju neprijatelja evakuiran i zbijen u dva sela, a dnevno pljačkan po neprijateljskim bandama. Usljed toga je narod Bribira primoran da bježi u šumu, gdje se je već i smjestilo mnogo obitelji sa blagom.⁴⁵⁹

Socijalni odjeli formirani su u svim kotarskim i nižim NOO-ima, ali drugovi zaduženi po ovom odjelu, još uvijek nisu dovoljno upućeni, koje su njihove dužnosti i što je zapravo njihov zadatak, koji je opseg njihove djelatnosti. Sam narod u mnogim selima na svoju vlastitu inicijativu, pruža pomoć u radnoj snazi obiteljima poginulih boraca, kao i uopće partizanskim obiteljima kojima je nužna ta pomoć. Tako je u mnogim selima na stotine radnih dana odradjeno za siromašne partizanske obitelji, ali o tom NOO odnosno član zadužen po socijalnom odjelu, nema nikakvih podataka. Drugovima iz kotarskih i nižih NOO-a zaduženim po socijalnom odjelu, kao i cijelom odboru prikazana je važnost, zadatak i način rada socijalnog odjela, i pismeno i usmeno na sastancima a i pojedinačno. Uza sve to još uvijek socijalni odjeli ne rade ni izdaleka

---

⁴⁵⁹ A. Tus, n. dj., str. 276; Mladen Deranja, *Bribir u narodno-oslobodilačkoj borbi*. U: Viševica, 1961, rukopis.

onako, kako bi trebali da rade, iako u posljednje vrijeme ipak stižu neki izvještaji i podatci o socijalnoj pomoći.

Budući u našem okrugu imade priličan broj obitelji naših boraca, koje su ostale bez sredstava za život, to se zaključuje dati pomoć u visini od 1.000 dolara koji će se promjeniti u kune. Ovaj novac uzet će se privremeno od onog novca koji je dobiven od ZAVNOH-a, a koji smo novac stavili na raspoloženje komisiji za prehranu XIII Divizije. Kako sav taj novac koji je stavljen na raspoloženje za prehranu vojske, nije utrošen još, to će se ovaj izdatak od 1.000 dolara uzeti kao privremeni izdatak time da se nadoknadi prvom prilikom, čim budemo raspolagali sa novcem. Pomoć će se dati prema prikupljenim podacima, koja će kotarski NOO-i dostaviti hitno ovom odboru.

Prosvjetni odjel. Na poluoslobodjenom teritoriju škole uopće nisu radile. Škole, odnosno obuka u uporištima okupatora je završena i djeci su podjeljene svjedodžbe.

Omladina koja je napustila škole prema našim direktivama, sada je malo ogorčena da su izgubili školsku godinu. Preko organizacije USAOH-a ovoj se školskoj omladini pravilno objašnjava naš stav u tom pogledu, jer mi nismo pošli u borbu za školsku godinu, niti za lični interes, već smo pošli u borbu za interese cijelog naroda i njegovog oslobođenja od okupatora.

Prop-odjel. Imademo dvije tehnike i to je štamparija u kojoj se štampa »Primorski vijesnik« i »Vijesti«, svaki u 1.500 primjeraka. »Primorski vijesnik« izlazi svakih 10 dana na četiri strane malog formata, a »Vijesti« izlaze dva puta nedjeljno na dvije strane.

Radio-vijesti izlaze svakog dana na dvije do četiri strane u 150 primjeraka. One se izdaju u glavnom kao informacije okružnim organizacijama, kao i kotarskim NOO-ima, o najnovijim događajima na frontu i u politici.

Povodom neprijateljske mobilizacije koju vrši u posljednje vrijeme prisilnim metodama, izdat će se letak upućen narodu Hrvatskog Primorja, kao i jedan letak upućen legionarima i domobranima.

U štampariji štampaju se brošure, koje sadrže članke iz »Vijesnika«, »Naprijeda« i t. d.

Za zidne novine kotarskih NOO-a izradit će se geografska karta, a svake nedjelje naš će prop-odjel napisati uvodnik za te zidne novine. Taj će uvodnik biti ukratko sažeta najnovija politička situacija.

Za statistički ured uzet će se jedan drugi iz štamparije, čime se zadužuje drug Mirko.

Sudski odjel. Ljudi se obraćaju na narodne sudove po svim pitanjima i potrebama, što je dokaz da naši sudovi uživaju autoritet kod naroda. Kotarski sudovi kod kotarskih NOO-a kao i kod općinskih su formirani samo nijedan nema sekretara suda, osim sud kotarskog NOO-a Novi koji mu je sekretar bivši sudski pisar. Tražili smo ljude stručnjaka pravnike

odnosno sudske činovnike za sekretare suda, ali se nijedan nije odazvao pozivu.

Pregled rada narodnih sudova u ovom okrugu dostavit će se naknadno sudskom odjelu ZAVNOH-a, budući je momentalno sekretar našeg suda bolestan.⁴⁶⁰

R a z n o.

Komanda Mjesta Novi i »Gubčev bataljon« kad je proljetos bio na terenu kotara Novi uzeli su 7 komada blaga iz općine Krmpote. Zatražit će se Štab XIII Divizije da ishodi od Štaba »Gubčeva bataljona« potvrdu za uzete krave, da bi se mogle izdati priznanice vlasnicima dotične stoke.

Povodom nekih ličnih nesuglasica u kotarskom NOO-u Senj poći će tamo drugovi, pretsjednik i tajnik da ispituju čitavu stvar na licu mjesta.

Drug Ivan Barbalić poći će na teren Rab, Pag, Senj /južni dio Podgorje/ i tamo se zadržati duže vremena po pitanjima organizacije kotarskih NOO-a Rab, Pag, Senj i Karlobag, a drug Vlado Nikšić koji se sada tamo nalazi, vratit će se u središte rada.

Ostali drugovi kao i do sada obilazit će kotareve dati upute za rad kako po odjelima kojima su zaduženi, tako i po ostalim odjelima.

Svim kotarskim NOO-ima dati će se upute o prikupljanju podataka švercera, crno-burzijanaca i uopće ratnih bogataša i raznih špekulanata. To će se provesti na taj način, što će kotarski NOO-i i to upravni odjeli osnovati kartoteke tih lica u koje će unositi podatke sistematske prikupljane preko nižih NOO-a, kao i preko drugih ustanova i lica, koja će zadužiti tim radom.

Mi smo mišljenja da je preko potrebno prikupiti ovakove podatke, jer to traži osjećaj pravde, osim toga i sam narod postavlja primjenu represivnih mjera prema tim licima. U koliko Pretsjedništvo ZAVNOH-a već danas imade u vidu neki plan, odnosno neke mjere u ovom pogledu, molimo da nam se izdadu i upute za ovaj rad.

Svim kotarskim NOO-ima dati će zadatak da popišu sve stručnjaka-intelektualce svih struka sa njihovim karakteristikama o stručnoj spremnosti i političkom uvjerenju. Isto tako izvršit će Kotarski NOO-i popis zanatlija, obrtnika i kvalifikovanog radništva na svom terenu, sa karakteristikama, kako u pogledu stručne spreme, tako i političkog uvjerenja.

Pred narodne NOO-e u neprijateljskim uporištima postaviti će se zadatak o izradi plana o preuzeću vlasti po oslobođenju dotičnih mjesta i gradova od okupatora.

Drug pretsjednik poziva sve drugove da se što bolje sprema u radu po svom odjelu i upute u rad i ostalih odjela, jer nas čekaju velike za-

---

⁴⁶⁰ O narodnom sudstvu v. D. Ježić, n. dj.

daće. Svaki neka daje sve od sebe, jer to daje za svoj narod, za njegovu bolju i ljepšu budućnost.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Predsjednik: Sl. o.

Tajnik: Ferdo⁴⁶¹

OKRUŽNI NARODNO-OSLOBODILAČKI ODBOR ZA HRV. PRIMORJE

---

⁴⁶¹ Sign. IHRPH, ZAVNOH, Predsjedništvo, 1944, VI, VIII, FM, fsc. 1944. ZAVNOH, Predsjedništvo 20. VIII. — 31. VIII, br. 847—911, koš. F₃ S₅ 24. VIII. 1944. Okruž. NOO za Hrv. Prim. Br. 21, izvornik, potpis pečat, strojopis; IHRPH, Predsjedništvo, IX—X, FM, fsc. 1944, ZAVNOH, Predsjedništvo, 1. IX—13. IX, br. 921—1011, koš. F₃ S₅, 9. IX 1944. (Okružni NOO za Hrv. Primorje), br. 20, Predsjedništvo 9. IX 1944, br. 986/44, izvorna kopija, potpis, strojopis, 5 strana, 3 lista; IHRPH, Narodno oslobodilački odbori Hrvatske, Okrug Hrvatsko Primorje, kut. 117, Okružni NOO Hrvatsko primorje, fsc. Okružni NOO Hrv. Primorje, I—IX, fsc. Okružni NOO Hrvat. Primorje V—VIII 1944, Okrž. NOO Hrv. Primorje 1944. VIII 10, izvorna kopija, potpis, strojopis, 5 strana, 3 lista.

Uz prvo spomenuti izvornik nađen je i slijedeći popratni dopis (izvornik, potpis, strojopis):

»Okružni N. O. O. za Hrvatsko Primorje

dne 10 kolovoza 1944.

Broj: 477/44.

ZEMALJSKOM ANTIFAŠISTIČKOM VIJEĆU NARODNOG OSLOBODJENJA HRVATSKE

za tajništvo.

Dostavljamo Vam prijepis zapisnika sastanka održanog dne 3 kolovoza 1944. g. na uporabu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Tajnik: Ferdo«

Uz drugo navedenu izvornu kopiju nađen je slijedeći popratni dopis (izvornik, strojopis):

»Okružni N. O. O. za Hrvatsko Primorje 632/44 (rukopis, olovka, op.P. S.)

dne 3 rujna 1944.

Broj: 632/44

ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE NARODNOG OSLOBODJENJA HRVATSKE

TAJNIŠTVO

U prilogu dostavljamo Vam zapisnik našeg sastanka od 3. kolovoza 1944. g. Već ranije dostavili smo Vam original ovog zapisnika kojeg vjerojatno niste primili do sada, što smo mogli konstatirati Vašim saopćenjem našoj drugarici Maji, kada je bila kod Vas.

Zapisnike o prethodnim sastancima našeg odbora sistematski dostavljat ćemo Vam kad nam se pruži prilika da šaljemo kurira.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Predsjednik:«

29. kolovoza 1944.

Izvještaj Upravnog odjela ONOO-a za Hrvatsko primorje Predsjedništvu ZAVNOH-a

Okružni N. O. O. za Hrv. Primorje
dne 29 kolovoza 1944.
Broj: 45/44

Broj: 1038/44
16. IX. 44
aa⁴⁶²

ZEMALJSKO ANTIFASISTIČKO VIJEĆE NARODNOG OSLOBODJENJA
HRVATSKE

PREDSJEDNIŠTVO

Pozivom na Vaš dopis od 13. VI. t. g. broj 2/44 podnašamo Vam u gornjem predmetu slijedeći izvještaj:

Mi nismo uopće primili od Upravnog odjela ZAVNOH-a, nikakav raspis, a niti bilo kakova upustva o formiranju i radu Upravnog odjela kod NOO-a, već smo bili saznali da je Okružni NOO za Gorski Kotar dobio okružnicu ZAVNOH-a, Upravno sudski odjel br. 79/44 o zadaćama i direktivama za rad upravnih odjela, te nam je taj odbor na našu molbu istu okružnicu u prijepisu poslao.⁴⁶³

Odmah nakon primitka te okružnice pristupili smo formiranju Upravnog odjela kod našeg Odbora, a ujedno smo dali upute i direktive za formiranje i rad Upravnih odjela kod Kotarskih i Općinskih NOO-a. Upravni odjel je formirana na slijedeći način: Za pročelnika odjela je postavljen jedan član odbora i to drug Baretić Ivan, a za stručno lice Petković Marko, bivši kotarski prestonik u Kraljevici.⁴⁶⁴

Pošto se skoro čitav naš okrug nalazi pod okupacijom neprijatelja, osim nekoliko sela u kotaru Novi, koja su oslobođena, ali i u ta sela često upada neprijatelj, pa uslijed toga nam je za sada nemoguće stvarati neki širi administrativni aparat.

Odmah smo pristupili i osnovali posebni uručbeni zapisnik upravnog odjela koji je do danas unišilo 51 poslovni komad koji su svi riješeni.

Pristupili smo saradnji sa vojno-pozadinskim vlastima, tako da su u tom pogledu postignuti povoljni rezultati.

U tom pogledu dosadašnji naš rad sastojao se uglavnom na prikupljanju mobilizacijskih spiskova kao i svih drugih podataka koje su od nas tražile vojno pozadinske vlasti. Ove podatke prikupljaju kotarski

⁴⁶² Sva tri retka rukopis, tinta, crvena olovka.

⁴⁶³ V. bilj. 381.

⁴⁶⁴ Upravni odjel ONOO-a za Hrvatsko primorje formiran je na sjednici Odbora 20—21. travnja 1944. (v. prilog br. 11).

i općinski NOO-i, ali je prikupljanje istih otežano usljed postojećih prilika koje vladaju na ovom području. Naročito je otežana veza sa otocima, koja je često usljed akcija neprijatelja sasma prekinuta za izvjesno vrijeme.

U sklop našeg okruga spadaju slijedeći kotarevi: Sušak, grad Sušak, Kraljevica, Crikvenica, Novi, Senj, Krk, Rab, Pag, u formiranju se nalazi i kotar Karlobag koji pripadaju takodjer ovom okrugu.

Što se tiče javnog reda i sigurnosti u selima i zaselcima koji nisu pod direktnom kontrolom neprijatelja, ono je s obzirom na držanje pučanstva povoljno, ali, kako smo već napomenuli neprijatelj u ta sela stalno upada, pali domove, pljačka, odvodi i zatvara pučanstva, tako da je pučanstvo izloženo svim mogućim šikanacijama te je prisiljeno da napušta svoje domove.

Sverca nema, jer smo zabranili uvoz živežnih namirnica i druge robe u neoslobodjeno područje.

Nije bilo prijavljenog slučaja nabijanja cijena. Kotarski NOO Sušak je za svoje poluoslobodjeno područje maksimirao cijene mesu i toga se pučanstvo drži.

Propusnice za kretanje unutar oslobodjenog područja našeg okruga izdaju Kotarski NOO-i, dok za kretanje izvan područja ovog okruga na oslobodjeni teritorij izdajemo mi, a preko kotarskih NOO-a. Propusnice za kretanje iz oslobodjenog na neoslobodjeno područje ne izdaju se osim u službenu svrhu. Do sada smo izdali 6.836 propusnica.

Do danas nije izrečena nijedna administrativna kazna, a niti je proveden bilo kakav postupak radi prekršaja javnog reda.

Mobilizacija se stalno provodja sa organiziranom propagandom svih antifašističkih organizacija što u posljednje vrijeme dobro uspjeva. Kod upada neprijatelja ponovno u Hrvatsko Primorje bilo je dosta slučajeva dezerterstva, ali se dezerteri u posljednje vrijeme dosta vraćaju u svoje jedinice, ali za sada Vam nemožemo javiti točan broj mobiliziranih jer o tom nemamo točnih podataka.

Po selima nema seoskih straža, već u nekim mjestima postoje partizanske straže i patrole vojno-pozadinske vlasti, koje često prihvate borbu sa neprijateljem.

Na oslobodjenom području našeg okruga neodržavaju se nikakvi sajmovi, a niti se opaža bilo kakvo kretanje stranaca, pa u tom pogledu nemamo šta izvjestiti.

Popis pučanstva vrši se na temelju okružnica ZAVNOH-a od 17. III. t. g. broj U. o. 1/44.⁴⁶⁵ U ovoj stvari izdali smo Kotarskim NOO-ima uputstva, ali ali se ovaj popis nije mogao do sada obaviti radi kontrole i okupacije neprijatelja na našem području. Popis će se obaviti na temelju odredbe toč. 9. cit. okružnice ZAVNOH-a, te se nadamo da će taj popis biti dovršen tokom mjeseca rujna ove godine.

---

⁴⁶⁵ V. bilj. 382.

U poslovanju kotarskih upravnih odjela nastaju poteškoće radi pomanjkanja stručnog osoblja koje bi trebalo biti zaposleno u upravnim odjelima.

Općinski NOO-i uglavnom postoje u sjedištima dosadašnjih upravnih općina, samo nemogu imati svojih kancelarija usljed prisustva neprijatelja, pa je stoga rad upravnog odjela Općinskih NOO-a vrlo skučen i ograničen, tako da svi traženi podaci dolaze sa velikim zakašnjenjem.

Pošanski promet se vrši dnevno preko relejnih stanica. Sva pošta prednosi se putem kurira, kako na oslobodjenom teritoriju tako i na poluoslobodjenom, samo se često dešava da pošta zakasni radi kretanja neprijatelja.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI Pročelnik upravnog odjela:
ODBOR ZA HR. PRIMORJE⁴⁶⁶ Baretić⁴⁶⁷

17.

30. kolovoza 1944.

Zapisnik sjednice predstavnika ONOO-a za Hrvatsko primorje, KNOO-a Crikvenica, Senj, Novi, Kraljevica i Sušak, te nekih općinskih i mjesnih NOO-a

Kraljevica⁴⁶⁸

ZAPISNIK

spisan dne 30. kolovoza 1944. godine u radionici Okružnog NOO-a za Hrv. Primorje, na sastanku predstavnika Okružnog NOOa za Hrv. Primorje s pretstavnicima pojedinih kotarskih, općinskih, seoskih NOOa s teritorija Okružnog NOOa za Hrv. Primorje, u svrhu osnivanja popisnih komisija za sakupljanje podataka za obnovu Federalne Države Hrvatske, a u smislu privremenih upitstva Odjela za obnovu zemlje, prema okružnicama br. 1, 31 i 32,^{468a}

Sastanku su prisustvovali:

Sa strane Okružnog NOO-a za Hrv. Primorje drugovi Bartol, Šafar, Štiglić, Janković i Rodin, a iz pojedinih kotara slijedeći drugovi i drugarice:

⁴⁶⁶ Okrugli pečat.

⁴⁶⁷ Sign. AH, ZAVNOH, Tajništvo i Predsjedništvo 1944, 1—1974.

⁴⁶⁸ Rukopis, tinta.

^{468a} Okružnicu br. 1 od 10. VII 1944, v. u ZAVNOH 3, n. dj., str. 150—151. Usp. i Okružnicu — vjerojatno — iz srpnja-kolovoza 1944. istog odjela (isto, str. 190—199).

Kotar Crikvenica: Manestar iz Kot. NOOa Crikvenica, Gašparović, Tribalj, Barunić, Drivenik, Mačešić, Grižane, Pilaš, Sv. Jakov i Jurić Sv. Jelena.

Kotar Senj: Babić Luka, Škora i Butković

Kotar Novi: Kalanj, Pavelić i Mance Ljerka iz Kot. NOO-a Novi, te, Tonković, Kleković Franjo, Bribir, Jovanović Nikola Zagone i predstavnik iz Krmpota.

Konstatuje se, da nisu stigli na sastanak pretstavnici iz Kotara Sušak, Kraljevica i Krk, pa se pretpostavlja, da su izostali samo uslijed izvanrednih prilika, koje su zadnjih dana u tim kotarima nastupile zbog djelatnosti okupatora.⁴⁶⁹ Zaključeno je stoga, da se prepis ovog zapisnika hitno dostavi Kot. NOOima Sušak, Kraljevica i Krk time, da ga prouče i prenesu općinskim i seoskim NOOima i da se po mogućnosti što prije naknadno ugovori i obavi sastanak s njima.

Sastankom je rukovodio drug Štiglić od Okružnog NOOa za Hrv. Primorje prema sljedećem

dnevni red:

- 1./ Pozdrav rukovodioca sastanka i svrha sastanka,
- 2./ Politička situacija,
- 3./ Citanje privremenih uputstva Odjela za obnovu zemlje
- 4./ Osnivanje kot. komisija za popis i prikupljanje statističkih podataka
- 5./ Direktive za rad na terenu, obzirom na mjesne prilike te vojničku i političku situaciju na dotičnom terenu,
- 6./ Predlozi i mišljenja pojedinih kotarskih pretstavnika o mogućnosti praktičnog sprovođenja postavljenog zadatka i
- 7./ Razno

Rukovodioc sastanka, drug Štiglić pozdravlja prisutne s našim borbenim pozdravom »Smrt fašizmu Sloboda narodu« i obrazlaže svrhu današnjeg sastanka. U svom govoru daje prikaz razvoja organa za rješavanje privrednih pitanja, čiji zadatak se u prvim počecima sastojao gotovo isključivo u prikupljanju hrane i različitog najpotrebnijeg materijala za potrebe naše vojske i ustanove, te u davanju pripomoći obiteljima, čiji hraniooci se nalaze u NOV, tako da su u okviru NOOa djelovale isprva samo prehrambene i poljoprivredne komisije. Povećanjem i proširenjem oslobođenog teritorija, jačanjem narodno oslobodilačke vlasti, osnivanjem Nacionalnog Komiteta Oslobođenja Jugoslavije, postavljala su se svakim danom sve krupnija i složenija pitanja, prvenstveno pitanja naše pozadine i gospodarske izgradnje oslobođenog teritorija, koja NOOi i spomenute komisije nisu više mogle rješavati, pa se zato pristupilo os-

---

⁴⁶⁹ Neprijatelj je započeo s akcijama 1. kolovoza (S. Tintor, n. dj., str. 182—189; V. Antić, *Sušak-Rijeka*, n. dj., str. 371; Jovan Vasiljević, *Mornarica narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije*. Beograd 1972, str. 302 i dalje).

nivanju Gospodarskih komisija u okviru pojedinih NOOa, da kao stručni pomoćni organi NOOa laglje i svrsi shodnije rješe zadatke, za čije rješenje navedene prehrambene i poljoprivredne komisije više nisu bile dorasle. Od vremena od kada su te komisije osnovane pa do danas, znatno se je promijenila situacija. Razvoj i sredjenje naše vlasti, kao i najpovoljniji položaj na svim frontovima ukazuje, da će se u najkraće vrijeme postaviti na rješenje različiti najhitniji složeni zadaci, a naročito zadaci oko obnove naše zemlje, koja je u toku ovog rata strašno opustošena. Sasvim naravno, da ni dosadašnje gospodarske komisije nebi mogle da rješe sve zadatke, koji bi se na njih stavilo, jer u programu za njihov rad to nije bilo predviđeno, pa je stoga kod Pretsjedništva Zemaljskog Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja osnovan odjel za obnovu zemlje, čiji zadaci su slijedeći:

- a./ da organizuju sakupljanje statističkih podataka gospodarske naravi, koji se odnose na gospodarsku obnovu zemlje,
- b./ da vrši poslove oko podizanja razorenih objekata i gospodarstva za vrijeme rata i poslije oslobođenja. Ustanovljuje potrebe i namiče sredstva, dok sastav regulacionih planova i tehnički nadzor nad izvedbom vrši Odjel tehničkih radova.
- c./ da izradjuje plan gospodarske obnove zemlje i u tom pogledu vrši koordinaciju radova svih gospodarskih odjela na gospodarskoj obnovi, predlaže, odnosno vrši raspodjelu sretstava i radne snage.
- d./ vodi evidenciju napuštanih posjeda i poduzeća, kao i poslove koji zasjecaju u kolonizaciju i dekolonizaciju.
- e./ da suradjuje na izradi zahtjeva za ratnu štetu u koliko se odnose na područje Federalne Države Hrvatske.
- f./ da preuzima pomoć od raznih organizacija, kao i ratnu oštetu i vrši razdiobu preko organizacija, koje će za taj posao obrazovati.

Za izvršenje ovih zadataka obrazovati će Oblasni, odnosno Okružni NOOi i zasebni odjel za obnovu zemlje. Svi Oblasni i oni Okružni narodno oslobodilački odbori, kod kojih rad na obnovi zahtjeva veća ispitivanja i proučavanja gospodarskih prilika, obrazovati će posebno »komisije za gospodarsku obnovu«.

Da bi Odjel za obnovu zemlje mogao što pravilnije riješiti zadatak koji mu se postavlja, treba da raspoláže s osnovnim gospodarskim podacima, zato je na konferenciji pretstavnika Ekonomskog odjela G. H. odjela narodnog gospodarstva i odjela obnove zemlje zaključeno, da se pristupi popisu broja gospodarstva /kućanstva i domaćinstva/ poljoprivrednih površina, broja stoke i gospodarskog orudja, te zasijanih površina i njihovih prinosa. Svrha dakle današnjeg sastanka zaključuje drug Štiglic je, da odmah organizirano Kot. i općinske popisne komisije za sakupljanje statističkih podataka i da te komisije odmah započnu svojim radom, kako bi se što prije prikupili potrebni podaci. A da oni budu što točniji, treba taj posao povjeriti obzirom na njegovu važnost najspremnijim drugovima, kojima raspolážu pojedini NOOi.

Potom se prelazi na iduću točku dnevnog reda.

2./ Politička situacija

Drug Šafar daje opći pregled političke i vojne situacije za koje kaže da je u svakom pogledu odlična. Iskrcavanje saveznika u Francuskoj⁴⁷⁰ i njihovo brzo napredovanje, kapitulacije Rumunjske⁴⁷¹ i pregovori Bugarske, da se izvuče iz saveza u Njemačkom,⁴⁷² neodoljivo napredovanje bratske Crvene Armije na svim ostsjecima Istočnog bojišta, kao i veliki uspjesi naše junačke i nepobjedive NOV i partizanskih odreda, uzdrimalo je u temeljima Hitlerovu »Evropsku tvrdjavu« i dovela Njemačku na rub propasti. Sporazum pak između predstavnika Nacionalnog komiteta Narodnog oslobodjenja Jugoslavije i Dr. Šubašića, kao predstavnika Jugoslavenske vlade u Londonu,⁴⁷³ ubrzao je znatno sredjenje naše unutarnje političke situacije, tako da smo i vojnički potpuno spremni, da dočekamo san našeg oslobodjenja, koji prema svim znacima i općem mišljenju neminovno u najskorije vremenu pretstoji. Poziva stoga ove prisutne, da najozbiljnije i s punom odgovornošću pristupe predradnjama na obnovi zemlje, da već sada u toku rata obavimo sve što nam je ikako moguće, da po oslobodjenju što spremniji i organiziraniji predjemo s ratne etape, na poslijeratnu etapu rada oko obnove kako bi našu krvlju natopljenu i ispaćenu zemlju što prije obnovili i sve grane naše privrede osposobili na maksimalnu proizvodnju. Ističe da se ne oslanjamo na tudju pomoć, već da dademo sami maksimum vlastitih mogućnosti jer ćemo samo tako najbrže i najsigurnije postići željeni cilj.

3./ Čitanje privremenih uputstava Odjela za obnovu zemlje.

Nakon što je drug Šafar iznio političku situaciju, pročitana su uputstva Odjela za obnovu zemlje,⁴⁷⁴ pa je točka po točka prođiskutovana i što je pojedincima bilo nejasno razbistreno je, tako da su svi prisutni dobili jasne pojmove o svrsi i zadacima Odjela za obnovu zemlje i njegovih pomoćnih organa.

4./ Osnivanje kot. komisija za popis i prikupljanje statističkih podataka:⁴⁷⁵

Rukovodioc sastanka drug Štiglić poziva sve prisutne iz pojedinih kotara, da odmah po povratku kući izvjestite svoje kotarske odbore o najhitnijoj potrebi ustrojenja kotarskih i općinskih popisnih komisija,

---

⁴⁷⁰ 6. lipnja 1944.

⁴⁷¹ Crvena je armija 26. III 1944. stigla do granica Rumunjske 23. VIII započeo je ustanak, 31. VIII Crvena armija ušla je u Bukurešt (*Drugi svjetski rat* 4, n. dj., str. 325 i dalje; A. Petri; *Rumunija*. U: Pokreti otpora u Evropi 1939—1945, Zagreb 1968, str. 249—250).

⁴⁷² Bugarska je započela krajem kolovoza pregovore s Velikom Britanijom i SAD.

⁴⁷³ Prvi sporazum, 16. lipnja 1944.; usp. bilj. 410.

⁴⁷⁴ V. bilj. 468a.

⁴⁷⁵ Isto.

te predlaže da bi se kotarske i općinske popisne komisije sastojale od po 3 člana, od kojih bi jedan bio odbornik. Po seoskim NOO-ima da nebi trebalo osnivati popisne komisije, već samo popisne grupe od po nekoliko popisivača, koje bi pod vodstvom jednog seoskog odbornika obavljale popis i prikupljanje podataka. Za popisivače bi trebalo prvenstveno odabirati učitelje, bivše državne činovnike i starije djake ili studente jer će ovi taj posao najbolje i najtočnije moći obaviti. Zbog hitnosti i važnosti posla, da se članovi popisnih komisija ne upotrijebe za druge poslove. Ovaj predlog je jednoglasno primljen. Nadalje drug Štiglić moli, da bi Kot. NOO i odmah dostavili Okružnom NOO-u popis članova, koje su zadužili za popisne komisije.

5./ Direktive za rad na terenu, obzirom na mjesne prilike, te vojničku i političku situaciju na dotičnom terenu.

Drug Štiglić uvidja da svagdje neće biti za sada lako i moguće prikupiti sve zatražene podatke, naročito ne u neprijateljskim uporištima, kao u samim mjestima Sušaku, Kraljevici, Novom, Senju itd. i da tu treba s mnogo poteškoća računati. Zato se ne može očekivati, da će se u tim mjestima popis brzo obaviti. Ipak ali treba pristupiti svakom za kojeg se znade, da je odan NOP-u i svim našim simpatizerima u svrhu davanja potrebitih podataka. Stavljajući na dušu i odgovornost svima, da popise najtočnije vrše, da upitne arke ne popunjavaju proizvoljnom i slobodnom ocjenom, nego da u njih unašaju samo faktična stanja, da se nebi dogodilo kao do sada u mnogim slučajevima, da smo na naše različite upite dobili potpuno krive i nemoguće odgovore, koji su bili sasvim neuporabivi, te je šteta za vrijeme, koje je bilo utrošeno na njihovo sastavljanje. Drug Štiglić saopćuje, da upitni arci na žalost još nisu dogotovljeni, ali da ih je naša štamparija već uzela u izradu, te da prvenstveno radi na njihovom štampanju. Upitni arci će se stoga tek za koji dan odaslati u dovoljnom broju kot. popisnim komisijama, koje će ih onda prema potrebi razdjeliti po općinama i selima. Predlaže samo obrasci za pojedine upitne arke t. j. za prijave gospodarstva /domaćinstva/, prijava ratne štete, prijave napuštenog posjeda i prijava napuštenog poduzeća. Uzima se potom obrazac svakog upitnog arka, pa se pitanje po pitanje prodiskutuje i objašnjuje, kako se upitni arci trebaju ispuniti. Ustanovljuje se, da su pitanja u pojedinim upitnim arcima jasna i da njih nije teško odgovoriti. Da bi se na nekoja pitanja, koja dopuštaju različite odgovore jednoobrazno odgovorilo, dogovoreno je /: da se na pitanja kakova je trgovina odgovori, mala, srednja ili velika seoska trgovina, na pitanje o alatu kod obrtnika, da je sačuvan, djelomično sačuvan ili upropašten. Kod napuštenih poduzeća, gdje članovi popisnih komisija neće biti u stanju sami ispuniti podatke, neka se obrate na Okružni NOO za Hrv. Primorje, koji će odaslati na teren svojih stručnjaka da pomognu. Kod t. zv. dvovlasnika t. j. onih čiji posjed prelazi granice jednog kotara, dogovoreno je da se ispostave 2 upitna arka. Jedan će ispuniti popisna komisija na teritoriju dotičnog kotara, a drugi primjerak

treba dostaviti na popunjenje popisnoj komisiji onog kotara na koje zemljište prelazi. Ispunjeni upitni arak povratiti će se opet popisnoj komisiji na čijem teritoriju se nalazi sjedište /mjesto stanovanja/ popisnika. Rukovodioc upozoruje prisutne, da će se ispunjeni upitni arci skupljati i čuvati kod kot. NOOa i služiti će kao podloga za stvaranje odgovarajućih registra. Iz tako sakupljenih ispunjenih prijavi prenijeti će se podaci za cijeli kotar u zasebne formulare, koji će biti naknadno dostavljeni. Kot. NOOi treba da posvete naročitu pažnju zato, da se prikupljeni podaci sačuvaju i tako pohrane, da će se uvijek lagano moći do njih doći.

6./ Predlozi i mišljenja pojedinih kotarskih predstavnika o mogućnostima praktičnog sprovođenja postavljenog zadatka.

Nakon što su prostudirani svi upitni arci i donijeti praktični primjeri za njihovo ispunjenje, gotovo svi prisutni su izjavili, da će jedina poteškoća, izuzev rad u neprijateljskim uporištima, biti odgovor na pitanja o zemljišnim površinama i žetvenom prinosu i to s razloga, jer popisnim komisijama neće biti na raspolaganju gruntovne knjige, koje se nalaze u glavnom u neprijateljskim uporištima. U koliko bi se ali ipak u izuzetnim slučajevima moglo doći do tih knjiga, da se iz njih nebi mogli crpiti podaci, jer faktično stanje ne odgovara više knjižnim zabilješkama, budući su mnoge površine privedene drugoj kulturi, nego li je to u knjigama zabilježeno, a te promjene nisu u knjigama provedene. Nakon mnogih predloga i protupredloga dogovoreno je, da će se površine ocjeniti prema količini upotrebljenog sjemenja kod sjetve, a onda će se prema količini zasijanog sjemenja ustanoviti veličina površina. Da bi se u svim kotarima jednoobrazno postupilo zaključeno je da se uzmu za:

1 jutro pšenice	da treba 100 kg sjemena, a žetveni prinos da je	5 puta veći
1 „ ječma	„ „ 110 „ „ „ „ „ „ „ „	6 „ „
1 „ graha	„ „ 70 „ „ „ „ „ „ „ „	5 „ „
1 „ kukuruza	„ „ 10 „ „ „ „ „ „ „ „	50 „ „
1 „ krumpira	„ „ 15 q „ „ „ „ „ „ „ „	5 „ „
1 „ prosa	„ „ 10 kg „ „ „ „ „ „ „ „	50 „ „
1 „ raži	„ „ 100 „ „ „ „ „ „ „ „	5 „ „
1 „ zobi	„ „ 110 „ „ „ „ „ „ „ „	4 „ „

za sjeno je dogovoreno, da je žetveni prihod po jutru 600 kg. Kod vinograda neće se moći primjeniti gornji ključ, već se površina i prihod ustanoviti ocjenom, propitkivanjem i usporedbom s vinogradima za koje će se imati točne podatke. Ako dakle popisatelj u upitnom arku bude ispunjavao podatke o zemljišnim površinama i žetvenom prihodu, a neće imati točne podatke iz gruntovnih knjiga, onda će upitati vlasnika koliko je na pr. posijao pšenice. Ako dobi odgovor da je na pr. posijano 25 kg. pšenice, onda će upisati u rubriku veličine posjeda 400 čhv., a žetveni prinos 5 puta veći t. j. 125 kg. Ako je netko posadio 300 kg krumpira, onda je površina zemlje 320 čhv., a žetveni prinos 15 q.

7./ Razno:

Razvija se opća diskusija dogovaranje i savjetovanje kako bi se što bolje organizirao rad pri čemu su iskrsla još nekoja pitanja, koja je trebalo ponovi prodiskutovati i odgovore na njih objasniti, pa je zaključeno.

- 1./ da pri oštjetnim zahtjevima za pokretnine treba oprezno postupati, da se nebi desilo da je na koncu svakome opljačkan zlatni sat ili koje druge dragocjenosti.
- 2./ Procjenu štete po šumama obaviti će stručnjak Okružnog NOOa za Hrv. Primorje drug Šafar, u koliko nisu privatne. U privatnim šumama će samo vlasnici lako ustanoviti štetu.
- 3./ Kod oštjetnih zahtjeva za vinograde dogovoreno je, da se svaki čokot procjeni od 50 do 100 Kuna, već prema starosti i snazi čokota i
- 4./ kod oštjetnih zahtjeva u voćnjacima, da se pojedine voćke procjene između 100 do 500 Kuna.

Upozoreno je, da se kod štete gradjevnih objekata uzmu tržišne cijene, a ne koliko bi pojedinca stajalo, da si sam izgradi objekt. Baza za procjenu da je ona vrijednost, koja je bila u god. 1940; kod oštjetnih zahtjeva svih vrsti. Konačno je stavljeno u dužnost svima prisutnima, kao i svim onima, koji budu zaduženi kao članovi popisnih komisija, da dobro prouče privremena uputstva Odjela za obnovu zemlje, da na terenu kod svog rada budu u svakom slučaju mogli donijeti ispravne odluke.

Nešto prije završetka sastanka stigli su sa zakašnjenjem predstavnici iz Sušaka i to drug Franjo Matuša i predstavnik iz kotara Kraljevica. Oni su dobili pismena uputstva, a dobiti će i prepis ovog zapisnika. Iz tog materijala moći će crpiti sve što im je potrebno za organizaciju i rad oko popisivanja zatraženih podataka.

Time je ovaj sastanak završen. Rukovodioc se zahvaljuje prisutnima na dolasku i posvećenoj mu pažnji i zaključuje sastanak s pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Zapisničar:

Rukovodilac sastanka:⁴⁷⁶

---

⁴⁷⁶ Sign. MNRR, fsc. Okružni NOO za Hrvatsko primorje 1943, 1944, izvorna kopija, strojopis, 4 strane. — Uz zapisnik se nalazi kopija popratnog dopisa s pečatom i potpisom, strojopis (br. urudžbenog zapisnika i riječ »Kraljevica« napisane su rukom, crnilom):

»Okružni N. O. O. za Hrvatsko Primorje
Odjel Obnove zemlje
dne 2 rujna 1944.
Broj: 633/44

Kotarskom NOO-u

Kraljevica

Šalje se naslovu prepis zapisnika sa sastanka predstavnika kotara i općina u svrhu osnivanja komisija za popis i sakupljanje podataka.

30. VIII 1944.

Izvještaj Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje o organizacionom stanju Predsjedništvu ZAVNOH-a

P r e p i s

O NOO HRVATSKO PRIMORJE

Broj 578/44. dne 30. VIII 1944

Broj Tajn. 1039/44

Pretsjedništvu ZAVNOHa

I Z V J E Š T A J

o organizacionom stanju Okružnog NOOa za Hrv. Primorje.⁴⁷⁷

Okrug Hrvatsko Primorje obuhvaća teritorij od Grada Sušaka-Rečina do južnih granica kotara Senj (Barić Draga), sa otocima Krk, Rab, Pag, Cres i Lošinj. Čitav taj teritorij podjeljen je na ove kotareve: Sušak, Kraljevica, Crikvenica, Novi, Senj, Krk, Rab Pag i Cres-Lošinj. Grad Sušak je administrativno direktno pod nadzorom okružnog NOOa. Ovo unutarnje razdeljenje ne poklapa se sa unutarnjom podjelom NDH, koja imade posebno formiran kotar sa sjedištem u Karlobagu u koji spada i otok Pag. Otok Rab i otok Pag sačinjavali su za vrijeme Jugoslavije jedan kotar sa sjedištem u Rabu. Slomom Jugoslavije otok Rab je anektirala Italija, dok je otok Pag pripao NDH⁴⁷⁸ i kako smo napred naveli sačinjavao je sa Karlobagom jedan kotar sa sjedištem u Karlobagu, dok je za kotar Pag bila postavljena kotarska uspostva sa sjedištem u mjestu Pagu. Kotar Kraljevica nije postojao kao samostala/n/ kotar za vrijeme Jugoslavije, već je pripadao kotaru Sušak. Kako je slomom Jugoslavije Italija anektirala naše krajeve sve do Bakarca, to je NDH formirala poseban kotar Kraljevica, za sva ova mjesta, koji su do tada pripadala

---

Odmah pristupite radu osnivanja komisija, kako bi cijeli aparat bio gotov jer ćete kroz koji dan dobiti formulare. Odmah po primitku formulara neka se pristupi radu. —

Smrt fašizmu sloboda narodu!

OKRUŽNI NARODNOOSLOBODILAČKI
ODBOR ZA HRV. PRIMORJE«

Za odjel obnove zemlje:
(potpis nečitak)

⁴⁷⁷ Usp. tekst u prilogu br. 18, zapisnik od 30. VIII, na koji se odnosi bilj. 457.

⁴⁷⁸ Usp. Hodimir Sirotković, *Rimski ugovori Mussolini-Pavelić od 18. svibnja 1941. g.* Kamov, II, 15, Rijeka 1971, str. 8; Bogdan Krizman, *Razgraničenje ustaške države*, Jugoslavenski historijski časopis 1—2, Beograd 1971, str. 135—141.

kotaru Sušak. Mi smo to razdjeljenje i dalje zadržali iz razloga lakšeg rada na terenu, ali smo mišljenja da poslije oslobodjenja naše zemlje taj kotar neće moći niti imade uslova, da bude samostalan kotar, već će se vjerojatno priklopiti kotaru Sušak, kao što je to ranije bilo.

Odobrenjem ZAVNOHa formirali smo otok Pag kao zaseban kotar, a isto tako i otok Rab kao zaseban kotar. Učinili smo to radi veće mogućnosti rada pod sadašnjim uvjetima, kao i radi bržeg odvijanja posla, budući je saobraćaj između oba otoka dosta otežčan /slabe i nikakve redovite veze s jedne strane, a s druge strane od vjetrova i bure je promet na moru između otocima prekinut i na duže vremena./ Osim toga i sam narod otoka Paga tražio je već dulje vremena zaseban kotar, a ta je tendencija došla naročito do izražaja oslobodjenjem Hrvatskog Primorja, poslije kapitulacije Italije.

Kotar Senj, teritorijalno prevelik za jedan kotar, ali je pučanstvom relativno slab prema ogromnom teritoriju koji obuhvaća. Ovaj kotar prema sadašnjem stanju broji cca. 15.000 stanovnika, ali s obzirom na njegovu ogromnu teritoriju morat će se provest razdioba, a event. i južni dio kotara Karlobag povezati sa otokom Pagom. Za sada to nije moguće provesti zbog ilegalnosti rada i teškoća, koje su time u vezi. Stoga je čitav kopneni teritorij Podgorja uklopljen u kotar Senj.

Otoci Cres i Lošinj čine jedan kotar, kao što je to bilo provedeno i pod italijanskom upravom, sa centrom Mali Lošinj. Ova će jedinica moći da ostane takva i u buduću, jer je saobraćaj lagan. Oba otoka povezana su međusobno mostom dužine od 8 m/ te prema tome čine gotovo jednu cjelinu.

Unutarnje razdjeljenje kotareva na općine i sela, te organizacija narodne vlasti NOOa u njima.

I Grad Sušak: Za grad Sušak formiran je mjesni NOO, koji broji 9 članova /6 muških i 3 ženske/. Grad i njegova okolica podjeljen je na 12 rajona, za koje su formirani 12 odbora sa 67 članova. /57 muškaraca i 10 žena/; Rejonski odbori obuhvaćaju 120 akcionih grupa, sa 817 organiziranih članova. Rad je odbora potpunoma ilegalan, ali se taj rad osjeća, iako bi prema broju organiziranih članova trebao da bude bolji.

U grad Sušak spada: Sušak, Trsat, Podvezica, Martinšćica, Draga, Kostrena, Sv. Lucija, Sv. Barbara, Žurkovo, Urinj, Šoići, Doljnja Orehovića, Sv. Ana i Križ.

II Kotar Sušak Teritorij ovoga kotara je djelomično okupiran, a djelomično poluoslobodjen, po kojem često upadaju neprijateljske bande. Kotarski NOO živi legalno van naselja, ali su njegovi članovi stalno na terenu i u kontaktu s narodom i svoj rad prilagođavaju uvjetima neoslobodjene, odnosno poluoslobodjene teritorije. Odbor je dosta aktivan, te ima uspjeha u radu. Narod poštuje njegove odluke. Odbor broji 9 članova i svaki je njegov član zadužen po jednom sektoru. Gospodarska komisija formirana je i radi dosta dobro.

1. **Općina Donje Jelenje:** sastoji se iz sela Jelenje, Vel. Dražice, Male Dražice, Potkilavac, Pothum, Lukeži, te zaseoka Lubarska, Ratulje, Martinovo selo, Peševo selo, Zoretići, Brnelići, Milaši, Valići i Drastin. Svi ove zaseoci čine selo »Rečina«. Nadalje spadaju ovamo i zaseoci: Po-drto i Kamenjak. Općinski NOO broji 9 članova, živi u mjestu polulegalno, te mu je i rad dosta otežan, ali uza sve to odbor je dobar i osjeća se kao vlast.

Sva sela imaju svoje seoske NOOe, ukupno 7 sela sa 40 odbornika. Seoski NOOi su još vrlo slabi i nesamostalni u radu.

2. **Općina Grobnik** Sastoji se iz sela Grobnik, Podrvanj, Podčudnić, Zastenica, Ilovik, Svilno, Pašac, Orehovica Gornja, te zaseoka Kačani, Mikelji, Soboli (ljeva), strana ceste sjeverozapadna.

Općinski NOO broji 8 članova, od toga jedna drugarica. Odbor živi polulegalno, nesamostalan je u radu, ali se ipak osjeća u narodu.

Sva sela imaju svoje seoske NOOe, ukupno 7 odbora, sa 42 člana. Seoski su odbori još dosta slabi i nesamostalni u radu.

3. **Općina Cernik-Čavle:** sastoji se iz sela: Čavle, Cernik, Mavrinci, Buzdohan, te zaselaka Hrastenica, Kosorci, Bajčevo selo, Rakovo selo, Zeželovo selo, Zubrovo, Soboli istočna strana cesta, Lujzijane.

Općinski NOO broji 8 članova, od toga 2 drugarice. Odbor živi polulegalno, dosta je slab u radu i nesamostalan, oportunistički, zbog čestog upada i represalija sa strane neprijateljskih banda.

Sva sela imaju seoske NOO-e, ukupno 4 odbora sa 24 člana. Seoski su odbori još uvijek vrlo slabi i nesamostalni.

4. **Općina Krasica:** Sastoji se iz slijedećih sela: Krasica, Škrljevo, Kukuljanovo, Plosna, Ponikve, Praputnjak te zaselaka Vrananova, Škreb-utnjak, Gornje Jelenje, i Lepenice.

Općinski NOO broji 7 članova, od toga 2 drugarice. Rad mu je ilegalan, dosta oportunistički, nesamostalan.

Formirana su 4 seoska NOOa (Krasica, Škrljevo, Kukuljanovo i Praputnjak) sa 21 članom. Sela Plosna i Ponikve nemaju odbora, jer neće nitko u tim selima da pristupa organiziranom radu iz straha pred neprijateljem. Zaseoci Vrana, Gornje Jelenje i Lepenice, popaljene su po neprijatelju, i danas ih nitko ne nastanjuje, a zaselak Škreb-utnjak ima svega 2 kuće.

Za grad Bakar postojao je gradski NOO, ali je većina članova odbora provaljena i pohapšena po Nijemcima, te se sada nalaze u zatvoru. Oni koji su ostali, prestali su od svakog rada, tako da sada taj odbor ne postoji. Uslijed velikog straha pred represalijama vrlo je teško raditi ali u posljednje vreme ipak se nešto radi.

Seoski NOOi Kostrena, Sv. Lucija i Draga, privremeno su priključeni kotarskom NOOu Sušak, budući je mjesnom NOOu Sušak teško podržavati vezu s njima. Ova dva seoska NOOa broje 11 članova.

III **Kotar Kraljevica** Po teritoriju i brojem stanovništva /oko 6 i pol hiljada stanovnika/ ovaj će kotar vjerojatno potpasti pod kotar Sušak, kao što je i ranije bio za vrijeme Jugoslavije. Kotarski NOO broji 7 čla-

nova, od toga jedna drugarica. Odbor je ilegalan, živi na oslobodjenom teritoriju /Bjelo selo — Gorski kotar/ odakle podržava stalnu vezu i rad na svojem terenu. Teritorij ovoga kotara je čitav okupiran po neprijatelju, te je stalno pod kontrolom neprijatelja. U tom pogledu čini izuzetak od svih ostalih kotareva, koji su bar djelomično poluoslobodjeni: Zbog toga je sam rad u ovom kotaru dosta težak. Sam odbor, kao cjelina prilično je aktivan, ali još uvijek nesamostalan.

1. Općina Hreljin: sastoji se iz mjesta Hreljin, iz sela Zlobin i Brdo.

Općinski NOO Hreljin imade 10 članova, od toga 1 drugarica. Odbor radi ilegalno, stoga mu je rad ograničen. Aktivan je u radu, zadatke, koji se pred njega postavljaju rješava dosta dobro, jedino u pogledu mobilizacije ide teško, jer je narod slabo borben. U posljednje vrijeme ima izgleda, da će se ipak mnogi odazvati za mornaricu. Seoski NOO Zlobin nalazi se na oslobodjenoj teritoriji, zajedno sa kotarskim NOOom. Odbor je dobar, ali nema uslova da svoj rad razvije u samom selu, jer se u istom nalazi jak neprijateljski garnizon, a i sam narod teško se daje vezati za organizaciju.

2. Općina Kraljevica: Sastoji se iz mjesta Kraljevica i Smrika. Radi pod ilegalnim uslovima, dosta je oportunistički nastrojen, kao i sam narod zbog jakog neprijateljskog garnizona. Ne postoji jedan zajednički odbor za oba mjesta, već svako ima svoj odbor i to Kraljevica sa od 5 članova, a Smrika od 6 članova, od toga jedna drugarica.

3. Općina Križišće: Sastoji se iz mjesta Križišće, iz sela Veli Dol i Bakarac. Općinski NOO Križišće ne postoji, jer je provaljen i nekoji su drugovi uhapšeni, dok se dvojica nalaze na oslobodjenom teritoriju. Narod je jako zaplašen i danas vrlo teško može prodirati u mjesto, gdje je jak neprijateljski garnizon /a ima nekoliko narodnih neprijatelja/. Seoski NOO Bak/a/rac je vrlo dobar, jedan od najboljih u kotaru, ali je posljednjih dana provaljen i tom prilikom su uhapšena dva druga i zatvorena. Dvojica koji su ostali u selu, momentano su se povukli ali sam narod je zahvatio velik strah.

IV Kotar Crikvenica Jak neprijateljski garnizon nalazi se u samom mjestu Crikvenica, odakle vrši često upade u ostala mjesta i sela ovog kotara. Prema tome čitav teritorij osim Crikvenice možemo smatrati poluoslobodjenim, ali su uvjeti rada ipak teški, zbog čestih upada neprijateljskih bandi u sela, kojom prilikom hapse i odvođe naše ljude, naročito članove NOOa i drugih organizacija. Kotarski NOO sastoji se od 9 članova od toga jedna drugarica. Odbor živi u svom logoru u šumi, odakle vodi i upravlja radom općinskih i seoskih NOOa, uz stalan nadzor na terenu. Odbor je u svome radu prilično dobar i samostalan, ali još uvijek ne iskorištava sve mogućnosti i ne daje dovoljne pomoći općinskim i seoskim NOOima.

1. Općina Selce Sačinjava je samo mjesto Selce. U mjestu nema neprijateljske posade, ali zbog blizine neprijateljskog uporišta u Crikvenici, rad je dosta težak. Općinski NOO broji 7 članova, živi ilegalno

i njegov rad se uopće ne osjeća u narodu. Po broju pučanstva nema izgleda da bude samostalna općina. /do 1000 stanovnika./

2. Općina Crikvenica sastoji se iz mjesta Crikvenica i sela Šupera Ladvić, Zoričići, Dolac, Kotor i Sopaljska. Ovo zapravo i nisu sela u pravom smislu riječi, nego zapravo periferija samog mjesta. Mjesni NOO broji 6 članova, od toga jedna drugarica. Odbor radi i živi skroz ilegalno. Rad mu se vrlo slabo osjeća u narodu /jak neprijateljski garnizon/

3. Općina Sv. Jelena sastoji se iz mjesta Sv. Jelena iz zaselaka Manestri, Jurići, Dirakovica, Klanfari i Lokvica. Ova je općina formirana samo zbog sadanjih uvjeta rada i nema nikakva razloga, da će po oslobodjenju biti samostalna općina, već sastavni dio općine Crikvenica. NOO broji 7 članova od kojih je jedan uhapšen i zatvoren. Odbor radi polulegalno, dosta je aktivan.

4. Sv. Jakov-Šiljevica: Sastoji se iz sela Sv. Jakova i zaselaka Šepci, Vičići, Kloštar, Perhati i Smokovo. NOO ima 7 članova, radi pod polulegalnim uslovima. Radi organizirano i zadovoljava u radu, samo postavljaju stvari suviše kruto. Ni ova općina, kao ni Sv. Jelena nema uslova, da budu samostalne općine. Paće bilo bi dobro, da se kao jedna općina formira iz mjesta Selce, Crikvenica, Sv. Jelena i Sv. Jakov-Šiljevica. Razumije se da je ovo pretpostavka za organizaciju po oslobodjenju.

5. Općina Drivenik Sastoji se iz sela Drivenik, Šimići, Kružići, Klarići, Petrinovići, Domijani. Plišići, Bačići, Benkovići, Cerovići, Kučani, Benići, Kokanj i Rudenica. Ova je općina formirana prema našoj razdobi, radi lakšeg rada, a po traženju samog naroda, međjutim po oslobodjenju nema uslova da bude samostalna /broji oko 720 stanovnika/ već će vjerojatno zajedno sa općinom Tribalj sačinjavati jednu općinu, kao što je to bilo i do sada. NOO sastoji se od 7 članova /prilično dobar i aktivan/ Radi pod polulegalnim uslovima. Nesamostalan i slabo se osjeća u narodu. Seoski odbori nisu formirani, ali se radi na njihovom formiranju.

6. Općina Tribalj Sastoji se iz sela Tribalj, Semičevići, Košuljandići, Franići, Pečca, Blažići Sušik, Ropci i Podsopalj. Ova općina formirana je kao samostalna općina po nama s istog razloga kao i općina Drivenik, te će vjerojatno po oslobodjenju sačinjavati jednu općinu kao i ranije: Tribalj-Drivenik. NOO ima 8 članova.

Radi polulegalno. U radu je vrlo neaktivan, pa će biti potrebno izvršiti neke promjene. Seoskih NOOa imade 7 sa 32 člana od toga 6 drugarica. Oni su dosta slabi i nesamostalni u radu.

7. Općina Grižane-Belgrad: sastoji se iz sela Grižani, Šarari, Saftići, Barci, Jelenčići, Mavrići, Franovići, Marušići, Kamenjak, Pelići /popaljeno/ Barbarići, Balasi, Kostelj, Golci, Karličići, Blaškovići, Antovo, Bašunje, Dolinci, Miroši i Baretići. Ova je općina formirana kao i ranije,, te ima uslova, da ostane i dalje samostalna općina. Općinski NOO broji 8 članova, radi polulegalno, dosta je aktivan, ali još uvijek nesamostalan

i ne osjeća se kao takav u narodu. Seoskih NOOa imade 16, sa 72 člana, od toga 26 drugarica.

Seoski su odbori u radu nesamostalni i slabo aktivni.

V. **Kotar Novi:** U samom mjestu Novi nalazi se jak neprijateljski garnizon utvrđen u bunkerima i ogradjen žicom. Ostali teritorij kotara je poluoslobodjen, ali u nj često upadaju neprijateljske bande, naročito u općinu Bribir, koju neprestano pljačkaju.

Kotarski NOO nalazi se u šumi, broji 9 članova od toga jedna drugarica. Odbor je dosta dobar i samostalan u radu.

1. **Općina Novi** Sastoji se iz mjesta Novi i sela Donje Zagone. Općinski NOO sastoji se od 7 članova, koji radi na poluoslobodjenom teritoriju. Odbor je slabo aktivan i nesamostalan, teško prodire u samo mjesto Novi, jer je narod zaplašen, boji se organiziranoga rada, uslijed jakog neprijateljskog garnizona i represalija od strane neprijatelja.

Seoski NOO Donji Zagon sastoji se od 3 člana i radi u svom selu legalno. Odbor je prilično aktivan i odlučan.

2. **Općina Gornji Zagon:** sastoji se iz sela Plužnice, Valač, Tribotinj, Kal i Krasnica. Sva su ova sela prije ustanka potpadala pod općinu Novi. Čim su ova sela oslobođena još 1942. g. odmah se je formirala posebna općina i kao takva funkcionira i danas. Po oslobodjenju ova općina nema uopće uslova da bude samostalna. /broji oko 350 stanovnika/ već će vjerojatno opet biti u sklopu općine Novi, kao i ranije.

Općinski NOO broji 5 članova, tako da je iz svakog sela zastupan po jedan član. Odbor je dosta dobar i prilično samostalan u radu. Seoski odbori nisu posebno formirani, budući je ovo mala općina i svaki član općinskog NOOa, riješava sve zadatke u svojem selu.

3. **Općina Bribir** Sastoji se iz sela: Ugrini, Kičeri, Štale, Draguljin, Gradac, Bribir-grad, Sv. Nikola, Poduljin, Podgori, Kričina, Podskoći, Kosavin, Jargovo, i Podugrinac. Neprijateljske posade nema stalno u mjestu ni u selima, ali je banda gotovo svakodnevno u selima i pljačka hranu, pokućstvo, odjeću, vrijednosti i uopće sve do čega dodje. Iz svih sela ove općine evakuirano je stanovništvo i grupisano u dva zapadna sela, a sve u cilju, da bande mogu pljačkati.

Općinski NOO ima 8 članova, od toga dvije drugarice, a nalazi se u šumi. Odbor je dosta aktivan i samostalan u radu, ali sa dosta lokalpatriotizma, u odnosu prema ostalim odborima u kotaru, a pomalo i nediscipliniran prema višim odborima. Ima veze i osjeća se u narodu.

Seoskih odbora ima 13, sa 46 članova. Svi oni rade medju svojim narodom, koji je kako smo napred naveli grupisan u dva sela. Odbori su prilični ali nesamostalni i neinicijativni. Uza sav teror i pljačku od strane neprijatelja, narod se nije pokolebao.

4. **Općina Ledenice.** Teritorij ove općine možemo smatrati uglavnom poluoslobodjenim, osim sela Povile i Klenovice, koja se nalaze na obali i koja su uslijed toga pod većom kontrolom neprijatelja. Ovu općinu sačinjavaju sela Ledenice-Polje, Srednje planinska sela /Bater, Smolčići,

Jurčići, Krnpotići, Stilini, Crno/ i Gornjoplaninska sela (Šaini, Mataija, Draga, Mataije, Penperi, Bulići, Frkovići i Breze/, Povile i Klenovica.

Općinski NOO Ledenice ima 7 članova od toga dvije drugarice: Odbor živi legalno, prilično je aktivan, ali još nije dovoljno samostalan u radu. Naročito dobro radi sud ovog odbora. Seoski odbori su još slabi i nesamostalni.

Seoskih NOOa imade 4 sa 14 članova. Selo Povile nema svoj odbor jer su neki članovi uhapšeni i odvedeni po neprijatelju.

5. Općina Krmpote Do narodnog ustanka ova je općina bila u sastavu općine Ledenice, odnosno općine Ledenice-Krmpote. Po oslobodjenju, po želji naroda, formirana je kao zasebna općina. Ni ona, ni općina Ledenice, nemaju uslova, da budu svaka za sebe samostalna općina, već će vjerojatno sačinjavati opet jednu općinu.

Općina Krmpote sastoji se iz sela Primorska grupa /Sv. Jakov, Bile, Drinak, Sibinj, Podmelnik, Bačići/ Gornja sela /Omar, Luka, Javorje, Zabuovac, Jurići/

Općinski NOO sastoji se od 7 članova. Odbor živi i radi legalno, ali mu je centar van sela u šumi, kao i kod općinskog NOOa Ledenice, budući neprijatelj često upada u sela, traži odbornike, kao i članove drugih organizacija. Odbor je prilično aktivan, donekle samostalan, ali nema dosta autoriteta u narodu, zbog slabog i neaktivnog rada za vrijeme čestih upada neprijatelja u sela, kojom je prilikom neprijatelj pljačkao evakuiranu imovinu vlasništvo NOFa, kao i drugu narodnu imovinu.

Seoski NOOi su u formiranju. Raniji odbori su uslijed neprijateljskih upada dosta stradali, jer je neprijatelj odvorio odbornike i ljude, a neke je i streljao, tako da je narod prestrašen i nije se moglo pristupiti k njemu, niti pokušati organizirati seoske NOOe- U posljednje vrijeme neprijateljski su upadi mnogo rijedji, lakše se pristupa k narodu, pa je i organiziranje seoskih NOOa u toku.

VI Kotar Senj Na teritoriju ovoga okruga nalazi se jak neprijateljski garnizon u Senju. Osim toga ima neprijatelj svoje jače posade u Jablancu, Sv. Jurju i Krivom putu, kao i u Karlobagu. Cesta Senj-Vratnik, stalno je pod kontrolom neprijatelja, tako da se do sada nije mogla podržavati stalna kurirska veza između sjevernog i južnog dijela ovog kotara. Stoga se veza održava preko mora, preko otoka Krka. Osim mjesta, gdje se nalazi neprijateljska vojska, možemo smatrati poluoslobodjenu teritoriju, ali s tom razlikom od poluoslobodjene teritorije u prije spomenutim kotarevima, što je ovdje narod dosta ustaški nastrojen naročito u općinama Krivi Put i Krasno, te je i prema tome rad mnogo teži, nego u ostalim kotarevima. U posljednje vrijeme se i ovdje situacija popravlja, a ona je uvjetovana jedino uslijed vojne i političke situacije na frontama u Evropi.

Kotarski NOO broji 10 članova od toga jedna drugarica. Tri člana kotarskog odbora nalaze se u sjevernom dijelu kotara, dok su ostali u južnom dijelu. Nastojat će se uspostaviti stalna kurirska veza između

sjevernog i južnog dijela kotara. Članovi kotarskog odbora su dosta dobri i aktivni, ali uslijed čestih neprijateljskih upada i rada domaćih izdajica nije mogao na terenu organizirano raditi, kao jedinstvena organizacija. U posljednje vrijeme i to se mnogo popravilo, pa su formirani i svi općinski NOOi, koji rade prilično dobro.

1. Općina Krivi put Do nedavna uopće nepristupačna /neprijateljska posada i narod ustaški raspoložen/ danas se prilazi i može razgovarati sa ljudima. Nedostaje nam popis sela ove općine, pa ćemo ga naknadno dostaviti.

Općinski NOO je postojao, ali je nedavno odveden pretsjednik po neprijateljskim bandama. Ostala su svega dva člana odbora i oni se nalaze u šumi zajedno sa drugovima iz kotarskog NOOa. Imade nade, da će se moći uskoro formirati čitav općinski NOO.

2. Općina Sv. Juraj U samom mjestu Sv. Juraj nalazi se neprijateljska posada, a u Krasnu je narod ustaški raspoložen i kao takav naoružan. Sve to otežava naš rad na terenu, ali zbog općeg položaja u svijetu situacija se i tu popravlja. Formiran je općinski NOO, koji je još slab, pa mu treba pomoći. Nemamo podataka o broju sela ni o seoskim odborima, te ćemo ih dostaviti čim ih dobijemo.

3. Općina Jablanac: U ovoj općini situaciji je najpovoljnija u ovom kotaru i općinski NOO je formiran radi dobro i aktivan je u radu. Popis sela i odbora nemamo, te ćemo ih dostaviti odmah po primitku.

4. Općina Karlobag Ova je općina priključena za sada kotaru Senj, jer je za sada na terenu u tom sastavu najbolje raditi. Općinski NOO je formiran posljednjih dana od ljudi najaktivnijih u NOPu, koji obećaju da će odbor zadovoljiti. Ne raspolažemo sa popisom sela i seoskih NOOa pa ćemo iste naknadno dostaviti.

5. Grad Senj Prema našem predlogu, a po odobrenju ZAVNOHa, grad Senj je uklupljen u sastav kotara Senj. Gradski NOO, koji je prilikom prodora Nijemaca u Senj bio gotovo u cjelin evakuirao iz Senja osim nekolicine članova i tokom zime sav se je opet povukao natrag u Senj. Uzrok napuštanju oslobođene teritorije treba tražiti u prvom redu u teškim uslovima života u kojima su se našli dotični članovi NOOa, a ne navikli i nepripremljeni na te uslove, a s druge strane slab i nedrugarski postupak prema njima od strane nekih članova tog odbora. Tako sada uopće ne postoji gradski NOO Senj, niti ima nade da bi se u samom gradu moglo nešto u tom smislu organizirati. Upravo razdjeljenje na općine, kako je napred navedeno, ostalo je isto kao i za vrijeme protunarodnih režima.

VII Kotar Krk Osim mjesta Krk, Malinska, Omišalj i Baška, gdje se nalaze neprijateljske posade, sav ostali teritorij možemo smatrati poluoslobođen. Kotarski NOO broji 10 članova, živi polulegalno na poluoslobođenom teritoriju, odakle drži stalnu vezu i kontakt sa cijelim teritorijem i odborima. Odbor je dobar i aktivan u radu, ali još uvijek

nedovoljno samostalan. Moramo naglasiti da je narod na otoku Krku općenito neborben, iako simpatizira pokret i pomaže ga, pa je uslijed toga rad odbora dosta težak. Narod je dosta religiozan, a svećenici sa biskupom Srebrničem na čelu ogorčeni su neprijatelji pokreta te u tu svrhu poduzimlju sve što mogu, kako bi naškodili pokretu, pa je i u tom pogledu rad otežan, jer rad NOOa protiv ove podmukle harange treba da je vrlo oprezan.

1. Općina Omišalj Sjedište ove općine je u Omišlju. Ovu općinu sačinjavaju sela: Sv. Vid, Njivice, te zaseoci Maršić i Sršić. Općinski NOO ne postoji, jer su nekoji članovi uhapšeni i odvedeni. Narod je teško sklon organizaciji, ali ima u posljednje vrijeme, da će se uspjeti oko aktiviziranja ljudi i formiranja odbora. Seoski odbori također ne postoje. Napominje se, da je politička situacija u ovoj općini jedna od najtežih na otoku, a u prilog tome ide neprijateljski rad protiv pokreta preko svećenika.

2. Općina Dobrinj Sjedište općine je mjesto Dobrinj, a općinu sačinjavaju sela Polje, Kras, Gabonjin Gostinjac, Rosopasno, Hlapa, Sužan, Čičići, Zupanja, Šilo, Sv. Ivan, Klanice, Klimno, Soline, Tribulje te zaseoci: Sv. Vid, Dolova, Rudine i Zestilac.

Općinski NOO Dobrinj ima 6 članova, dosta je dobar, ali nesamostalan u radu. Seoskih NOOa ima 15 sa 44 člana, od toga 4 drugarice. Oni su većinom dosta slabi i nesamostalni te se slabo osjećaju u narodu.

3. Općina Dubašnica Sjedište općine je u selu Bogovići, a u općinu spadaju sela: Malinska, Sv. Anton, Oštrobradić, Sv. Ivan, Zidarić, Vantačić, Turčić, Milčetić, Kremenić te zaseoci Radić, Zgombić, Barušić, Hrzić, Strilčić, Milovčić, Sablić, i Rudine. Općinski NOO sastoji se od 5 članova u radu je slab i nesamostalan. Tri člana odbora odvedena su po Nijemcima, pa vlada veliki strah kod ostalih zbog represalija. U posljednje vrijeme nešto se poboljšava situacija, ali još uvijek vlada strah pred okupatorom. Postoji 1 seoski odbor i to u Malinskoj od 5 članova.

4. Općina Vrbnik Sjedište općine je u Vrbniku, a u općinu spadaju sela: Resika, Garica, Kampelje, te zaseoci Garica Donja, Risika, Donje, selo, Mavri, Paprata, Glavica, Zagrmovljin i Sv. Marak. Općinski NOO ima 7 članova, od toga jedna drugarica. Odbor je prilično dobar i aktivan ali još nije dovoljno osamostaljen. Seoskih odbora nema, budući da su Nijemci nekoja članove odveli, a drugi su kapitulirali od straha.

5. Općina Poljica Ova je općina formirana na teritoriju općine Dubašnica, pa budući postoje uvjeti da bude samostalna općina, to je kao takova već sada formirana. Sjedište općine je u selu Poljica, a spadaju sela Linardić, Milohnić, Bajčić, Nenadić, Brusić, Brzac, Skrbčić, Zgaljić, te zaseoci Kapovci i Glavotok. Općinski NOO broji 12 članova, ali su Nijemci prilikom provale sve odveli. Odbor je ponovno reorganiziran, ali nam nije poznato koliko danas ima članova. Odbor je vrlo slab i politički neizgradjen. Seoskih NOOa ima 7 sa 25 članova.

6. Općina Krk Sjedište općine je mjesto Krk, a sačinjavaju je sela Vrh, Sv. Fuska, te zaseoci Salatić i Kosić. Općinski NOO radi ilegalno, u radu se uopće ne osjeća. Tu je novoformirani odbor, pa nam nije poznat broj članova odbora.

7. Općina Punat Sjedište općine je mjesto Punat, a spadaju sela: Kornić, Lakmartin i Muraj. Općinski NOO broji 9 članova, od toga 2 drugarice. Odbor je dosta dobar, aktivan, ali još ne dovoljno samostalan. Seoskih NOOa ima 2 sa 9 članova.

8. Općina Baška Sjedište općine je Baška, a spadaju sela: Baška Draga, Juran dvor, Stara Baška, i Batomalj. Općinski NOO ima 7 članova, radi ilegalno. Rad mu se ne osjeća u narodu, jer vlada velik strah zbog prisustva neprijatelja. Postoje tri seoska odbora sa 14 članova, od toga 3 drugarice. Općinski NOO-i, svi osim općinskog NOOa Baška, Krk i Dubašnica, rade polulegalno te im se i rad osjeća u narodu. Ti su odbori još uvijek nesamostalni u radu, jer se još uvijek nisu toliko politički ojačali i uzdigli, da bi u sadašnjoj situaciji mogli biti na visini događaja. Dosta teško ide rad s tim drugovima pod sadašnjim uslovima iz jednostavnog razloga, što je kod njih velik strah od event. represalija sa strane okupatora, ali pod drugim uslovima po oslobodjenju okupatora, vjerujemo da će Narodno oslobodilački odbori na otoku Krku biti dobri, jer su ljudi marljivi i poštteni, a odani su pokretu i daju mnogo za nj. Jedino što se danas ne dađu mobilizirati, čemu je razlog i teško pitanje ishrane XIII divizije. Posljednje vrijeme pokazuje se veća volja za služenje u našoj mornarici, a čemu smo i pristupili i poduzeli sve što se može, da se ovo prospješi. Seoski NOO-i općenito su vrlo slabi, neaktivni i rad im se vrlo slabo osjeća u narodu. Kod njih vlada veliki opor-tunitet, politička izgradnja im je vrlo niska, a pomoć od strane općin-skih NOOa je dosta slaba, budući su i ovi sami politički slabi, to se i njihov rad, kao nosilac vlasti gotovo i ne osjeća.

VIII Kotar Rab Za vrijeme Jugoslavije otok Rab sačinjavao je sa otokom Pagom jedan kotar. Kako smo naprijed naveli, danas otok Rab čini 1 kotar, a otok Pag je zaseban kotar. Do formiranja ot/ok/a Raba kao samo-stalnog kotara, cijeli je otok, to jest sva sela na otoku činila su jednu općinu. Mi smo ovo stanje uzeli tako, da je umjesto općine formiran kotar, pod koji spadaju: mjesto Rab sa mjesnim NOO-om i sela Brba, Banjol, Mundanija, Supetarska Draga, Kampur i Lopar. Vjerojatno će po oslobodjenju biti potrebno da se formiraju barem dvije općine i to jedna za južna sela Barbat, Banjol i Mundanije i mjesto Rab sa sjediš-tem u Rabu i općina za sjeverna sela: Kampur, Supetarska Draga i Lo-par, sa sjedištem vjerojatno u Supetarskoj Drazi. Ovo pitanje će trebati uzeti u pretres po oslobodjenju na samom terenu.

Kotarski NOO ima za sada samo 4 člana, budući su trojica isklju-čeni iz odbora i to pretsjednik Usmijani Anton, koji se je uputio za Vis još prije okupacije po Nijemcima, po pitanju prehrane pućanstva, a do danas se nije povratio, unatoč višekratnog poziva, da se povratio. Legac

Vjekoslav isključen je iz odbora, jer je ostao na Rabu i stupio u neprijateljsku službu kao činovnik i nije se odazvao pozivu, da dodje na oslobođeni teritorij, gdje se sada nalazi odbor, to jest na otok Olib. Isključen je još 1 član, koji se povukao na Vis i nije se na poziv povratio u sjedište odbora. Odbor održava stalnu vezu i kontakt sa svojim terenom. Rad mu je dosta težak uslijed prirodnih zaprijetaka i zbog jakog neprijateljskog garnizona u Rabu, Barbatu i Loparu, odakle vrši kontrolu po cijelom otoku. Seoski NOOi postavljeni su u svim selima, osim u selu Banjol, gdje su Nijemci nekoje članove internirali, a ostali su kapitulirali. Isto tako provedena je reorganizacija i mjesnog NOOa Rab. Broj članova tih odbora nije nam poznat, a rad im je uglavnom političko djelovanje u narodu, kao i prikupljanje raznih podataka, koji se od njih traže.

IX Kotar Pag Ovaj kotar obuhvaća otok Pag. Kotarski NOO ima 6 članova od toga jedna drugarica, nalazi se na Olibu, odakle održava stalne veze sa terenom i daje pomoć općinskim i seoskim NOOima.

Odbor je nedavno reorganiziran, pa se nadamo, da će imati uspjeha.

1. Općina Pag Sjedište općine je u mjestu Pagu, a obuhvaća mjesto Pag i sela: Gorica, Miškovići, Dinjiška, Vlašići, Poveljana, te zaseoci: Košljun i Simuni. Općinski NOO ima 7 članova, od toga jedna drugarica. Odbor je nedavno reorganiziran- radi ilegalno. Seoski NOOa ima 4 sa 16 članova i 2 povjerenika zaseoe Košljun i Simuni.

2. Općina Novalja Sjedište općine je u mjestu Novalja, a obuhvaća sela: Kolan, Lun, Stara Novalja, Kustići, Zubovići i Metajna. Općinski NOO ima 8 članova, do toga 1 drugarica. Odbor je nedavno reorganiziran, pa se nadamo, da će imati uspjeha. Postavljeni su dva seoska odbora i to za sela Kolan i Stara Novalja. Svaki ima po tri člana. Selo Lun, Kustići, Zubovići i Metajna imaju po 1 povjerenika. Razlog je tome taj, što se narod teško prijanja organiziranog rada, a naročito u selima Lun, koji je Mačekovski raspoložen, te Metajna, koji je ustaški nastrojeno.

Situacija se općenito na otoku Pagu popravlja. Neprijatelj i Nijemci i ustaše vrše mobilizaciju, hvataju ljude, ali ovi bježe i prilaze Narodnooslobodilačkoj vojsci. Tako je posljednje vrijeme prijavilo se u Narodnooslobodilačku vojsku 73 druga.

X. Kotar Cres Lošinj Ovaj kotar obuhvaća otoke Cres i Lošinj. Poslije okupacije po Nijemcima, pa sve do nedavna nismo imali nikakve veze s ovim kotarom. Nikakve naše organizacije ne postoje u ovom kotaru, tek su se uspostavile neke lične veze preko naših organizacija Rab i Pag, kojim putem se prodire, te ima nade, da će biti uspjeha.

Kotarski NOOi Sušak, Kraljevica, Crikvenica, Novi i Krk imadu formirane gospodarske komisije i narodne sudove, koji rade praktično u granicama postojećih mogućnosti.

REKAPITULACIJA

1. Kotarskih NOOa imade 8 /osam/ sa 64 člana, od toga 6 drugarica. Mjesni NOO Sušak imade 9 članova, od toga 3 drugarice.
2. Općinskih NOOa imade 25, sa 190 članova /od toga 18 drugarica/ U 8 općina ne postoje NOOi, kao ni u gradovima Senj i Bakar, odnosno ne posjedujemo podatke o istima.
3. Seoskih NOOa imade 92, sa 367 članova /od toga 40 drugarica/ Prema našem izvještaju o organizacionom stanju NOOa u mjesecu siječnju, bilo je 215 seoskih NOOa. Ta razlika je nastala ovako:

U gornji broj uračunat je kotar Kastav sa 43 seoska odbora, koji kotar ne pripada više ovom okrugu. Za kotar Senj nemamo podataka o seoskim odborima, a u izvještaju od mjeseca sječnja bilo ih je 22. Seoski NOOi kotara Rab nisu uzeti sada u obzir, jer ne posjedujemo podatke o njima. U kotaru Krk bilo je prema iskazu iz mjeseca siječnja 53 seoska NOOa, dok ih danas imade 21. Ovo je posljedica nekoliko izvršenih akcija, ofenziva neprijateljskih bandi po otoku Krku, prilikom kojih su vršili masovna hapšenja i interniranja pa čak i streljanja odbornika i naroda. Mnogi su odbornici tako stradali, a mnogi su uslijed straha kapitulirali, te ih je teško povezati uz organizaciju i prionuti ih na rad.

To su uglavnom razlozi velikoj diferenciji između sadanjeg stanja i onog stanja iz mjeseca siječnja.

Prilog: Geografska karta okruga Hrv. Primorja u mjerilo 1 : 100.000⁴⁷⁹

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

L; S.

Tajnik: Ferdo, v. r.⁴⁸⁰

---

⁴⁷⁹ Do sada nisam našao kartu.

⁴⁸⁰ Sign. AH, ZAVNOH, Tajništvo i Predsjedništvo, 1944, 1—1794, kut. 2, 30. VIII 1944, izvorni prepis; IHRPH, Narodnooslobodilački odbori Hrvatske, Okrug Hrvatsko primorje, kut. 118, Hrvatsko primorje, Okružni NOO Hrvatsko primorje, 1944, X—XII, Okr. NOO DCK Hrvatsko Primorje 1944—45, fsc. Ok. NOO Hrvat. Primorje 21—31. XII 1944 i bez datuma, koš. Okr. NOO Hrvat. Primorje, izvorna kopija, potpis, pečat, strojopis, strana 8, listova 8, bez zaglavlja i adresanta.

U posljednjem fondu, kut. 117, Okružni NOO Hrvatsko Primorje 1944. 1—IX, fsc. NOO Hrv. Primorje 1—19. IX 1944, koš. Okr. NOO Hrvat. Primorje 1944. IX 9, nalazi se i slijedeći dopis (izvornik, strojopis, potpis, 1 strana, 1 list) i prilog (izvorna kopija, strojopis, 2 strane i 1 list):

a.)

»Okružni N. O. O. za Hrv. Primorje
dne 9. rujna 1944.
Broj: 687/44.

Komandi primorskog područja

Položaj

Pozivno na Vaše traženje od 7. IX t. g. broj 26, šaljem Vam popis kotareva i općina ovog okruga. —

19.

12. listopada 1944.

Zapisnik sastanka Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

a.)

ZAPISNIK

sastanka Okružnog Narodno-oslobodilačkog odbora za Hrvatsko Primorje od 12 listopada 1944 godine.

PRISUTNI: Petar Komadina, Zvonimir Dr. Švrljuga, Ivan Radetić /Ferdo), (Ivan Baretić — precrtano, P. S.), Ivan Barbalić, Antica Franolić, Mirko Franelić, Martin Kontuš /Ljubo/ i Uroš Dr. Jakša.

ODSUTNI: Ivan Baretić, Milan Ružić, Ivan Burić, Mate Saftić

Dnevni red:

1. Politička situacija
2. Organizacioni izvještaj
3. Razno

Budući su odsutni mnogi članovi NOOa na terenu po službenom poslu, to je dnevni red skraćen na gornje tri točke, da bi se dale nove upute za rad do idućeg sastanka.

ad 1. — Drug pretsjednik u svojem političkom referatu ističe na prvom mjestu ustanak u Srbiji još prije dolaska Crvene Armije na granice Ju-

---

Smrt fašizmu Sloboda narodu!

Predsjednik: P Komadina

b.)

Popis

kotareva i općina Okružnog N. O. O.-a za Hrvatsko primorje

Red. br.	Kotar	Općina	Sjedište kotara odnosno općine	Opaska
1	Grad Sušak Kotar Sušak	Jelenje Grobnik Cernik-Čavle Krasica	Sušak Sušak D. Jelenje Grobnik Cernik-Čavle Krasica	
2	Kotar Kraljevica Grad Bakar	Kraljevica Hreljin Križišće	Kraljevica Kraljevica Hreljin Križišće Bakar	

goslavije.⁴⁸¹ Čudo se je dogodilo u svjetu-otpadanja satelita od Njemačke u vrlo kratkom vremenu.

Poziv druga Tita naišao je na masovan odaziv od strane domobrana i legionara te četnika.⁴⁸²

3 Kotar Crikvenica	Crikvenica Selce Sv. Jelena Sv. Jakov Drivenik Tribalj Grizane	Crikvenica Crikvenica Selce Sv. Jelena Sv. Jakov Drivenik Tribalj Grizane
4 Kotar Novi	Novi Gornji Zagon Bribir Ledenice	Novi Novi G. Zagon Bribir Ledenice Krmpute
5 Grad Senj Kotar Senj	Krivi Put Sv. Juraj Jablanac Karlobag	Senj Senj Krivi Put Sv. Juraj Jablanac Karlobag
6 Kotar Krk	Krk Omišalj Dobrinj Dubašnica Vrbnik Poljica Punat Baška	Krk Krk Omišalj Dobrinj Bogovići Vrbnik Poljica Punat Baška
7 Kotar Rab	Rab	Rab Rab
8 Kotar Pag	Pag Novalja	Pag Pag Novalja
9 Cres-Lošinj	Mali Lošinj Cres	Mali Lošinj Mali Lošinj Cres

⁴⁸¹ Usp. Fedor Olenković, *Ujedinjeni k pobjedi*, Glas Istre, II, 24, 30. IX 1944.

⁴⁸² Titov je poziv od 30. VIII. (Usp. *Posljednji poziv predsjednika Nacionalnog komiteta Jugoslavije i Vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije maršala Tito svim zavedenim slugama okupatora*. Primorski vjesnik, II, 133, 8. IX 1944, str. 1—2, tekst Titova poziva i opširni novinski komentar). Usp. i J. Marjanović-P. Morača, n. dj., str. 287—298, — Primorski vjesnik, II, 101, 15. I 1944, str. 1, objavio je i raniji Titov poziv u članku *Građani koji se nalaze u službi okupatora* (usp. bilj. 438).

Poslije stvaranja JNOF-a Hrvatske mase se sve više okupljaju oko Jedinственe fronte Hrvatske. Maček svojim skupljanjem potpisa doživio je neuspjeh, a sada se udružuje sa ustašama i drugim reacionerima pozivom u domobranstvo za spas Hrvatske.⁴⁸³

I u našem okrugu ima takvih elemenata, od Marija Šarinića bivšeg funkcionera HSS-a i gradonačelnika grada Sušaka, Matije Moguša, biv. zastupnika HSS-a, preko Andrijaša, Kraljića i drugih.

U daljem izlaganju dotiče se pitanja pomoći UNRRE,⁴⁸⁴ kao i pomoći SSSR-a našim narodima. Dalje ističe pristanak Nacionalnog Komiteta oslobođenja Jugoslavije Crvenoj Armiji da predje granice Jugoslavije u cilju povoljnog razvitka ratnih operacija Njemačke i njenih satelita.⁴⁸⁵

Veliki je događaj sporazum NKOJ i nove bugarske vlade, što predstavlja uspjeh naše borbe.⁴⁸⁶ Naša zemlja se oslobodja i nalazimo se u fazi posljednjih napora za oslobodjenje čitave zemlje.

Situacija u okrugu. Kada je koncem kolovoza kružila vijest o iskrcavanju savezničkih vojski u Hrvatskom Primorju i Istri,⁴⁸⁷ naš je narod prihvatio ovo objeručke, iz razumljivih razloga o skorom i brzom svršetku rata, odnosno o brzom oslobodjenju ovog dijela naše zemlje. Danas, kada do toga iskrcavanja nije došlo, narod je nekako stekao nepovjerenje prema Zapadnim Saveznicima, ali se unatoč tome politička situacija nije stime pogoršala, već čak možemo kazati da se je i popravila, čemu je uzrok dolazak Crvene Armije u Jugoslaviju. Objektivno posmatrajući naš narod gleda sa punim povjerenjem u Sovjetski Savez i Crvenu Armiju, dok sa nepovjerenjem gleda na Engleze i Amerikance. Narod se boji povratka kralja Petra u našu zemlju, te je u strahu da nam ga nebi zapadni Saveznici nametnuli. S druge strane nepovjerenje naroda prema Saveznicima odrazuje se i sa fronta u Italiji.

Autonomaši Sušaka imadu svoj centar na Rijeci, ali na Sušaku ne predstavljaju jaču organizaciju.⁴⁸⁸ Polazak u NOV-u sušačkih liječnika

⁴⁸³ Usp. D. Plenča, n. dj., str. 305 i dalje.

⁴⁸⁴ O teškoćama oko realizacije pomoći Administracije Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (sa sjedištem u Washingtonu) v. D. Plenča, n. dj., str. 292—296.

⁴⁸⁵ U rujnu 1944, prigodom Titova posjeta Moskvi (D. Plenča n. dj., str. 344); usp. i Dolazi nam Crvena armija, Glas Istre, II, 24, 30. IX 1944.

⁴⁸⁶ 5. X 1944, prigodom Titova susreta s predstavnicima Otečestvenog fronta u Craiovi (V. Strugar, n. dj., str. 266; D. Plenča, n. dj., str. 349—351; usp. i Mihailo Apostolski, *Jugoslovensko-bugarska saradnja tokom drugog svetskog rata u borbi protiv fašizma*. Jugoslavenski istorijski časopis 4, Beograd 1969, str. 204—210.

⁴⁸⁷ V. S. Čerčil 6, n. dj., str. 59—60 i drugdje; Vojmir Kljaković *Titova politika prema saveznicima u pitanju Istre i Slovenskog primorja 1941—1944*. Časopis za suvremenu povijest, IV, 2, Zagreb 1972, str. 47—63).

⁴⁸⁸ Una pranca parola agli autonomisti. U: *Il Nostro Giornale dicembre 1918.—1945*. Ū: Rijeka. Zbornik. Zagreb 1953, str. 299—304; V. Antić, *Sušak-1943 — maggio 1945*. Documenti 2, Rovinj 1973, str. 64; Ivo Sučić, *Rijeka-Rijeka*, n. dj., str. 372, i *Prilog historiji*, n. dj., str. 6—7. Usp. i Ivan Radečić, *Protunarodni rad i djelovanje Viktora dr. Ružića*. Primorski vjesnik, III, 193, Sušak, 29. VIII 1945, str. 2. — V. i Vladimir Švalba-Vid, Riječani odbacuju lažne zaštitnike, Glas Istre, II, 15, 4. VI 1944.

Komljenovića, Price i Andrića, koji su svi bili četnički raspoloženi, njihovi se redovi razbijaju.

Narod Sušaka i grada i kotara gotovo čitav je uz NOP. To se naročito vidi u ljubavi naroda prema svojoj vojsci, za koju daje i posljednje zalogaje svoje hrane.

Prilikom boravka istarske brigade na terenu kotara Sušak,⁴⁸⁹ povladalo je u manjem dijelu naroda neko neraspoloženje prema Istranima, jer da su slabi borci. Reakcija je iz Sušaka i Rijeke ovo još više iskoristila i manje svijestan narod je tome nasjeo. Ali pravilnim stavom i radom svih naših organizacija na ovom terenu, raskrinkavši reakcionarne podvale, situacija se je popravila.

Ljudi iz Mačekove klike se okupljaju, sastaju se te imaju veze sa ustašama /Šarinić-Vindikijević i drugi/ Oni su danas naši najveći neprijatelji, ali ne brojni.

Kotar Kraljevica. Narod očekuje sve od Crvene Armije. O zapadnim Saveznicima loše se izražava. To će vjerojatno reakcija znati dobro iskoristiti. Ovakovo gledanje naroda naročito je pojačano poslije neiskrcavanja Savezničkih vojski na ovom terenu.

Povratak dezertera u NOV /oko 150/ najbolje govori o jakosti i ugledu NOP-a u narodu. Odziv iz domobranstva i legije na poziv druga Tita bio je vrlo slab. Prešlo je u NOV-u 15 policajaca iz Kraljevice.

Kotar Crikvenica. Situacija se popravlja, ali Mačekovi ljudi rade. Formirana je bila zaštita, a Gestapo je mobilizirao.

Neki ugledniji ljudi se priključuju NOP-u, nude se radom i malenkostima u materijalnoj pomoći.

Provale naših organizacija u Sv. Jakovu, Sv. Jeleni i drugdje potječu od neprijateljskih elemenata kojih još ima u pojedinim selima. a koji su u ustaškoj službi, povezani sa ustašom Vukelićem.

Gledanje na Crvenu Armiju i zapadne Saveznike, kao naprijed. Bivši funkcioner HSS-a Andrijaš i brijač Škiljan aktivno rade za Mačeka, ali ne predstavljaju barem za sada opasnost.

Kotar Krk. Narod se sve više prikuplja oko naših organizacija, raznim uslugama, radom i tome slično.

NOO-i su dobri i sve se više popravljaju. Narod ih poštuje i sluša.

Reakcije ima ali radi neorganizirano. To su pojedinci, koji vjerojatno imaju veze sa reakcijom Sušaka. U selu Gostinju pojavili su se letaci pisani rukom: »Rat će svršiti i bez nas«.

Svećenici još uvijek pasiviziraju narod. U posljednje vrijeme se naročito služe širenjem glasina da će doći kralj Petar.

Neki Tudor iz Baške govori otvoreno da je Atlanska povelja krpa papira i td.

Nekoji svećenici iskorištavaju iz ispovjedaonice u propagandne svrhe protiv NOP-a, napadajući otvoreno AFŽ, USAOH i ostale organi-

---

⁴⁸⁹ U listopadu je 43. istarska divizija dobila zadatak da zamijeni u Gorskom kotaru 13. primorsko-goransku diviziju, koja se prebacila u Liku (D. Ribarić, n. dj., str. 199 i dalje).

zacije, idu tako daleko da čak neće ni da ispovjedaju članove USAOH-a ili AFŽ-a i drugih.

Kotar Rab. Oko 80% naroda obuhvaćeno je u NOP-u, a 20% je raspoloženo protiv. Uzrok je tome jači garnizon neprijatelja na ovom otoku koji je relativno najmanji od svih naših otoka, pa time u vezi hapšenja ljudi po neprijatelju, pa opet puštanje, ponovno hapšenje i td. što je sve pojačalo kod naroda strah od represalija. No stalna pljačka i teror neprijatelja nad narodom, radja kod naroda sve veće simpatije za NOP.

Porodice partizana internirane su, a omladina je prisiljavana pod puškom da dolazi na ustaške sastanke. Sve je to rad domaćih ustaša Ing. Bega logornika, trgovca Ribarića, popa Ribarića i još nekolicine.

Mobilizirano je za NOV-u 90 ljudi u posljednje vrijeme i to većinom za mornaricu.

Ustaše su prisilno mobilizirali 71 čovjeka, od toga je putem odbjeglo 22 i predalo se našim jedinicama na Velebitu. Narod neće u ustašku vojsku. U NOV-i imade sa otoka Raba oko 500 ljudi.

Prema zapadnim Saveznicima narod baš nema simpatija.

Pretsjednik bivše kotarske organizacije HSS-a za kotar Rab i Pag Stokalo djeluje Mačekovim parolama: »Još nije vrijeme i td.

Ima nekolicina i Jugoslavenskih nacionalista, ali se čini da ne rade organizirano ni za koga.

Kotar Pag. U selu Lunu djeluje Mačekovac Rumešić. On je donio letake iz Zagreba. Kad su partizani oslobodili Novalju pobjegao je iz straha na Rab. Medjutim sada se nudi da će pristupiti pokretu i učiniti sve što se od njega traži.

Žene neobično rado čitaju našu štampu /oko 90%/.

Ustaški koljač Čeple ulio je strah kod ljudi.

U selu Povljanima djeluje neki Rumora, koji je od Moguša u Senju primao letake i pisma. U samo mjestu Pagu djeluje neki Babela Mačekovac.

Dobro djeluje u narodu »Glas Paga« koji izdaje prop-odjel Kotarskog NOO-a Pag.

Sela Metaina i Vlašići ustaški su nastrojena. U Vlašićima jedini pristaša NOP-a je svećenik.

NOO-i djeluju u svim selima, ili imaju barem povjerenike.

Banda stalno pljačka po selima.

Narod gleda na zapadne saveznike kao i u ostalim kotarevima.

Mobilizirano svega u NOV-i 370 ljudi. Ustaše su dosta prisilno mobilizirali, ali tačan broj nije poznat.

Naši NOO-i su dosta slabi u pogledu mobilizacije, labavi su, a uz jači rad i odlučnost tekla bi mobilizacija bolje.

Oko 70% naroda obuhvaćeno je u NOP-u.

Kotar Senj. Politička situacija prilično dobra, naročito u općini Jablanac, gdje se naše organizacije gotovo svakodnevno tuku sa ustašama iz Karlobaga.

Ustaše iz Krasna spremaju se za gerilski rat. Tamo djeluje neki veliki župan tako, da oružje nesmiju ni pod koju cijenu predati partizanima, već u najgorem slučaju Englezima.

Grad Senj. Oko 80% gradjana pasivno, a legionari neki pričaju da je Senj partizanski /vjerojatno ne poznavanje stvarnosti/.

Veći dio općine Karlobag ustaški raspoložen. Odatle imade dosta ustaša koljača kao Tivac, Devčić itd. U posljednje vrijeme narod se nešto približuje NOP-u. Boje se Engleza, više vole partizane /čini se zbog eventualnog njihovog računanja o povratku kralja Petra i četnika/.

Krivi Put koji je sa ustašama krvno vezan, prilazi NOP-u. Idući po hranu u Slavoniju mnogima od njih otvorile su se oči, a naročito onima koji nemaju nikoga u ustašama. Ljudi polako prilaze NOP-u.

U posljednje vrijeme situaciju je pogoršala nepravilna rekvizicija vršena od naše vojske. Ljudi bježe posle toga po šumi, od straha pred partizanskom rekvizicijom. Čini se da su se i naoružali, ali ovo još nije provjereno.

Kotar Novi. Općina Bribir i dalje je stalno pljačkana od neprijatelja. U selima je banda streljala 9 ljudi, sve stariji žena i muškaraca i jednu drugaricu člana opć. NOO-a Bribir. Uza sve to moral naroda je odličan.⁴⁹⁰

U mjestu Novom Mačekovci Kraljić, Vildanger sa Andrijašom i još nekolicinom sastaju se, ali je predmet razgovora nepoznat. Nema straha od ovih reacionera, jer su to sve dobro poznate korumpirane kreature.

U selima Povile i Klenovica neki vidjeniji Mačekovci drže se po strani, neće da pridju NOP-u. Gornja sela čvrsta i odana pokretu kao i ranije, samo prehrana zadaje veće poteškoće, a takodjer je narod slabo odjeven. U posljednje vrijeme stradalo je 6 drugova, članova seoskih i općinskih NOO-a.

Drugarica Antica primjećuje da su neki četnici kupovali municiju na Sušaku, a neki reacioner Sertić da je član, ili da će biti član Mjesnog NOO-a Sušak /tako se čuje u narodu/. Neki pak oficir na Sušaku da plaća ljude sa namjerom da ovi izvide članove NOO-a.

Drug Ljubo spominje neku trojicu koja navodno dolaze na naše veze u kotaru Sušak i to preko jedne drugarice, a poslije da bježe natrag na Sušak. Čini se da neprijatelj pokušava provailti naše organizacije i veze za odlazak u NOV-u.

Obavjestiti treba Kotarski NOO Sušak da se veze podržavaju konspirativno.

Za Sertića vidjeti na Sušaku na sastanku sa mjesnim NOO-ima.

Drug Mirko uočava da se reakcija udružuje. To se vidi po cijelom našem terenu, da su parole svima iste i ustašama i četnicima i mačkovima.

Drug Ferdo primjećuje da se u izvještaju Kotarskog NOO-a Crikvenica navodi, kako se čuju neki glasovi po Crikvenici o kantonu Hrvatsko Primorje. Njemu se čini da u stvari na terenu nema ništa, već je vjero-

⁴⁹⁰ Usp. A. T u s, n. dj., str. 276.

jatno ovo netko donio iz Sušaka. Svakako treba isticati preko kotarskog NOO-a Crikvenica da li ima u istinu na terenu nekih znakova o širenju pokreta kantonaša.⁴⁹¹

Drug pretsjednik govori o autonomašima na Sušaku i pita se da li postoji nešto jače, kočenije mobilizacije i sl.

Drug Ivić naglašava da treba raskrinkavati svakog onog, tko koči mobilizaciju, kao neprijatelje NOB-e.

Drug Ferdo iznosi da su autonomaškom idejom na Sušaku zadojeni uglavnom viši krugovi, oko Viktora Ružića, biv. bana i ministra, Pavlovića, veletrgovca i industrijalca, a u ovo društvo spada vidi se i biskup Srebrnić. To je krug bogataša i bez veze i podrške naroda. Za sada nam nisu opasni, ali bi to mogli biti.⁴⁹²

Drug pretsjednik napominje slab odnos našeg naroda prema zapadnim Saveznicima, što nimalo nije zgodno, budući reakcija sve to iskorištava u svoje svrhe.

Drug Mirko iznosi slučaj sa UNRR-om i neprihvatanja njezine pomoći našim narodima, od strane Nacionalnog Komiteta.⁴⁹³ Istovremeno stim događajem stigla je i Crvena Armija na naše granice i po odobrenju Nacionalnog Komiteta ušla je u Jugoslaviju, a Sovjetski Savez odobrio kao pomoć našim narodima 50.000 vagona hrane.⁴⁹⁴ Sve su te okolnosti utjecale da je naš narod počeo loše gledati i izražavati se o zapadnim Saveznicima, što bi bilo vrlo loše, ako bi se pošlo i dalje tom praksom.

Drug Ivić naglašava da se naš narod boji povratka kralja Petra i njegove svite u našu zemlju, pa stoga narod gleda loše na Engleze, misleći da će mu oni opet nametnuti Petra za kralja.

Drug Švrljuga napominje da treba ljude naučiti da budu taktični.

Drug Ferdo ističe da se na terenu od naroda čuje i ovo: zašto partizani neće da prime pomoć od UNRRE, a primili su pomoć od SSSR-a.

Narodu je nedovoljno objašnjen sam karakter pomoći, našto treba ukazati i dati punu pomoć preko kotarskih NOO-a.

Drug Ferdo skreće pažnju na rad udružene reakcije. Šarinić na Sušaku sa ustašama Vindikičevićem i drugima, Andrijaš i Kraljić i agronom Maričić iz Novog sa ustašama Špikom kotarskim pretstojnikom u Novom i td. Rad ovih reakcionera iz Mačekove klike povezan sa ostalom reakcijom priprema se organizirano, nebi li što ušičarili za svoje sebične interese i nametnula se bilo kako narodu na grbaču. Mi treba naročito da budemo budni prema tim izrodima i da ih pravovremeno

---

⁴⁹¹ Odnosi se na Rubinićev autonomaški »plan« (v. bilj. 488).

⁴⁹² Isto.

⁴⁹³ O neprilikama s UNRR-inom pomoći v. D. P l e n ċ a, n. dj., str. 292—298.

⁴⁹⁴ Popis materijala koji je dobiven od SSSR-a na temelju Titova sporazuma sa sovjetskim rukovodiocima u Moskvi u listopadu 1944. v. kod D u š a n P l e n ċ a, Sovjetsko-jugoslavenski odnosi. Enciklopedija Jugoslavije 7, Zagreb 1958, str. 485—486 i *Međunarodni odnosi*, n. dj., str. 344. Usp. i M o š a P i j a d e, *Priča o Sovjetskoj pomoći za dizanje ustanka u Jugoslaviji*. Beograd 1950, članak iz Borbe, 22. i 23. III 1950.

i svuda raskrinkavamo pred narodom i kao ljude u privatnom životu prljave, da iznosimo njihovu prošlost i njihov rad, kako privatni tako i javni, kao i njihove veze sa krvavim ustašama.

Drugarica Antica iznosi da i na Vrbniku na otoku Krku ima neki pop žic i drugi koji spadaju u to društvo. A neki Jurinić omeo je našu mobilizaciju.

Profesor Kocijan ustaški dužnostnik i Kirinčić Ivan student filozofije u ustaškoj nadzornoj službi za univerzitet u Zagrebu, stigli su iz Zagreba na Krk i (prijavili se — precrtano, P. S.) stupili u NOP. Nisu veći grijешnici i mobilizirani su za NOV-u.

Drug Ivić naglašava da je od naše strane učinjena greška, što su neki ljudi, pod sumnjom da rade protiv pokreta uhapšeni, ali usljed nedostatka dokaza pušteni. Ima nekoliko tipova za koje se sumnja da rade protiv NOP-a da odlaze u grad Krk, ali konkretno nezna se ništa. Stoga je poželjno da se prati rad tih i takvih ljudi, te da im se udje u trag, a ne ih ovakvim postupkom upozoriti, da budu još konspirativniji.

Drug Ferdo naglašava da je nama na terenu najopasniji politički protivnik Mačekovi ljudi koji nisu prišli NOP-u, ili ga iz daleka simpatiziraju i eventualno nešto materijalno pomažu. Mi treba da poznamo te ljude i upoznamo naše niže organizacije tim ljudima, kako bi one bile u stanju da ih raskrinkaju.

Drug pretsjednik ističe slučaj Markice Solića funkcionera biv. kotarske organizacije HSS-a Senj, koji danas ističe kako će on sada u NOV, zadnji dan, što će reći stari borci.

Drugarica Antica kaže da se ta parola čuje danas svuda, pa se čini da se i to organizirano provodi od strane Mačekovaca.

Drug pretsjednik govori o odborima JNOF-a, pa primjećuje da oni nisu postali ono što treba da jesu, organi jedinstva naroda i da kao takovi djeluju u narodu.⁴⁹⁵

Drug Ferdo naglašava da se mnogi odbori JNOF-a od svog osnutka nisu poslije sastajali i zbog toga rad zapinje. Ističe slučaj u kotaru Novi, gdje potpretsjednik kotarskog odbora JNOF-a dolazi u sukob s kotarskim NOO-om.

Obratiti na ovo pažnju i dati pomoć svim nižim organizacijama. Sva-ki veći i teži zadatak koji stoji pred NOO-om, treba da se ostvaruje preko i pomoću dotičnog odbora JNOF-a. Praktično se ta suradnja treba da ostvaruje preko tajnika dotičnog NOO-a.⁴⁹⁶

---

⁴⁹⁵ V. bilj. 372, 426, 450, 456, 583 i tekstove u prilogima na koje se odnose bilješke. — Kotarski odbori JNOF su izabrani — redom — za Krk 16. VII, za Novi 30. VII, za Sušak, 30. VIII, za Kraljevicu 21. VIII, za Senj 22. X 1944. (M. S o b o l e v s k i, *Prilog pitanju*, n. dj., str. 103) i za Crikvenicu 8. VII (Primorski vjesnik, II, 131, 16. III 1944, str. 3).

⁴⁹⁶ Odjel informacija ZAVNOH-a poslao je 19. IX 1944. propodjelima svih Oblasnih i Okružnih NOO-a dopis o razgraničenju rada propodjela NOO-a i odbora JNOF-e (*ZAVNOH* 3, n. dj., str. 341).

Drug Ferdo dalje uočava da nekoji naši kotarski NOO-i izdaju propusnice ljudima iz neprijateljskih uporišta, što takodjer pogoršava političku situaciju.

Drug Ivić nadovezuje da nemožemo dopustiti izdavanje propusnica jedino u slučaju zajedničkog nošenja hrane ili drugog u bolnicu ili vojsku. Nadalje iznosi primjer nepravilnog izdavanja propusnica kotarskog NOO-a Sušak. Upozoriti će se kotarski NOO Sušak da se imade strogo pridržavati propisa o izdavanju propusnica.

Upozoriti ljude da ne kupuju krave u Gorskom Kotaru, jer im se neće dopustiti izvoz u uporišta ili u blizinu istih.

Drug pretsjednik podvlači da mi principijelno dopuštamo izvoz iz uporišta svega što se može izvući, dok u uporišta ne dopuštamo da se izvozi.

Drug Ferdo naglašava treba razlikovati švercere, strogo voditi računa o izdanim propusnicama sa oznakom predmeta koje privatno lice nosi sa sobom u svrhu razmjene.

Okružnica Upravno odjela ukazati na sve ovo, kako bi kotarski i niži NOO-i mogli voditi po svemu računa.

ad 2. Organizacija ovog odbora po odjelima još nije formirana, pa drug tajnik ukratko iznosi razvitak gospodarskih komisija i njihov rad, kao i njihovo pretvaranje u više forme državne uprave, t. j. u odjele.⁴⁹⁷

Podvlači odnos rada odbora kao cjeline i pojedinih odjela kao samostalnih upravnih tijela prema odboru kao cjelini.

Mi još nismo formirali sve odjele, iako smo članove odbora zadužili kao pročelnika dotičnih odjela, jer još nemamo dovoljno stručnog osoblja, da bi pojedini odjeli mogli funkcionirati, kao radna tijela. S druge strane trebamo provesti kooptaciju novih članova, tako da bi svaki odjel bio rukovodjen po jednom članu ovog odbora. Kako nemamo mogućnosti šireg rada na terenu, jer je naš teren okupiran, ili tek poluoslobodjen, to je otežčano vodjenje dobre politike kadrova, pa uslijed toga drugovi iz nižih NOO-a dosta se teško izdižu i osamostaljuju.

Drug Ivić ističe da je nepravilno voditi politiku kadrova zadržavajući pojedine drugove dugo vremena na istom mjestu, jer se hoćeš nećeš birokratiziraju. Nepravilno je povlačiti ljudi s uporišta i postavljati ih odmah u okružni odbor. Najprije treba takve drugove zadužiti u kotarskim NOO-ima i da odatle svojim radom i našom pravilnom politikom izdižu.

Drug pretsjednik se osvrće na rad našeg odbora i nižih odbora uopće, navodeći da nije lako raditi, jer je teren velik, problemi raznoliki i dosta komplicirani, koji se pred nas postavljaju, a pogotovo po oslobodje-

---

⁴⁹⁷ Prema Uputstvima o uređenjima gospodarskih odjela od 12. IX 1944. NOO-i su bili dužni formirati odjele prehrane, narodnog gospodarstva, financija, obnove zemlje, prometa i tehničkih radova (ZAVNOH 3, n. dj., str. 307—308).

nju. Naš je narod na visokom političkom i uopće kulturnom stupnju, pa se prema tome trebamo i rukovoditi u izboru ljudi.

Drug Ivić kaže da moramo biti na čistu s tim da onaj koji vodi odjel u NOO-u nemože biti zadužen i raditi u nekoj drugoj organizaciji, a dužnosti u NOO-u zanemaruje.

Drug Ferdo ukazuje na skoro oslobodjenje i probleme koji se postavljaju pred nas kao odbor, kao i pred pojedine odjele i mi moramo danas o svemu tome povesti najozbiljnije računa. On predlaže za popunjavanje odjela ove drugove: Franu Bolha, člana Gradskog NOO-a Sušak, drugaricu Lelu Malić, člana Gradskog NOO-a Sušak i Slavka Rogić član Kotarskog NOO-a Senj. Ovaj se predlog jednoglasno prihvaća.

U odjel Narodnog gospodarstva pozvat će se Ing. Ilić za referenta po trgovini, obrtu i industriji.

Okružni sud. Pretsjednik suda je drug Dr. Švrljuga Zvonimir, podpredsjednik ovog odbora, a članove suda treba izabrati.

Drug Ivić predlaže drugaricu Anticu Franolić, član Okružnog odbora AFŽ-a i druga Martina Kontuša člana ovog odbora. Ovaj se predlog prima jednoglasno.

Za zastupnika javnih interesa bira se drug Mirko Franelić.⁴⁹⁸

Upravni odjel. Pročitane su upute o organizaciji Upravnog odjela.⁴⁹⁹ Da bi ovaj odjel mogao raditi kao odjel bilo bi potrebno za sada pronaći barem dva druga, koji bi bili zaduženi svaki po svojem odsjeku unutar ovog odjela. Za ovaj odjel potreban je i jedan administrativac, budući bi drug Marko Petković, vodio administraciju u Odjelu Narodnog gospodarstva.

Do idućeg sastanka treba izvršiti popunjenje odjela Unutarnje (dalje nedostaje, op. P. S.)

Organizacija po kotarevima.

Drug Ivić predlaže da nijedan član kotarskog ni općinskog NOO-a nemože biti smijenjen bez znanja Okružnog NOO-a. Ima slučajeva, da je ovo negdje praktično nemoguće sprovesti zbog prometnih poteškoća /gubitak vremena/, pa tu treba da budemo elastični. Ovo se prima i staviti će se do znanja svim nižim NOO-ima.

U svim kotarevima, dotično kotarskim NOO-ima, formirani su svi odjeli, ali još nisu u punom radu.

Drug Ferdo nadovezuje da jedino u Kotarskom NOOu, Crikvenica još nije provedena reorganizacija Gospodarske komisije, ali su dane upute i sam rad je u toku.

Drug Ivić: Kotarski NOO Rab ima 7 članova i zaduženje je provedeno tako, da jedan član je odgovoran za dva odjela, koja su srodna.

Drug Ferdo postavlja pitanje što je sa Kotarskim NOO-om Senj.

---

⁴⁹⁸ Objašnjenje Odjela pravosuđa ZAVNOH-a od 4. X 1944. o funkcijama zastupnika javnih interesa v. u ZAVNOH 3, n. dj., str. 362.

⁴⁹⁹ Usp. prilog br. 16 od 29. VIII 1944. godine.

Drug Ivić /bio na terenu/ kaže da svi odjeli koji su ranije formirani rade i danas, a radi još uvijek i Gospodarska komisija, jer dok je bio na terenu nisu dobivene direktive o formiranju gospodarskih odjela.

Drug Ferdo iznosi, kako dosadašnja podjela kotarskog NOO-a Senj u dva dijela, t. j. jedan dio ovog odbora radio je i imao centar oko Krivog Puta, a drugi dio na Velebitu, nije se pokazala dobra. Danas postoje mogućnosti održavanja veze između sjevernog i južnog dijela senjskog kotara, preko ceste Senj-Vratnik, to se nameće dužnost formiranja jednog centra i organiziranja cjelokupnog rada kotarskog NOO-a iz tog centra, koji bi se nalazio na Velebitu.

Drug Ivić nadovezuje da je u tom smislu već predviđeno sa drugovima na terenu Velebita, te bi se drugovi: Špalj, Tomljanović, Rončević i Sečka prebacili sa terena Krivi Put na Velebit.

Zaključuje se da se ovo provede odmah.

Formiran je kotarski sud kotarskog NOO-a Senj.

Drug prtsjednik ističe da općinski NOO-i ne rade nikako ili vrlo slabo, jer nemaju centra i sve se obavlja u džepnoj arhivi. Mišljenja je da bi Opć. NOO-i stvorili svoj centar van općina i sela, negdje na poluoslobodjenom teritoriju.

Drug Ferdo nadovezuje da bi to bilo dobro obzirom na političku izgradnju samog NOO-a, ali u tom slučaju NOO gubi živu vezu sa narodom, a gubi pomalo i autoritet, takav odbor ne može razvijati borbenost naroda.

S toga bi trebalo nastojati pronaći jedno zgodno administrativno lice koje bi vodilo, pod rukovodstvom tajnika općinskog NOO-a, kancelarijske poslove i koji bi bio u svakom slučaju vrlo pokretan i elastičan.

Prima se.

Drug Ivić kaže da treba ojačati kotarske NOO-e da oni budu sposobni voditi i raditi sve i dati punu pomoć općinskim NOO-ima.

Drug Ferdo ističe da je neophodno potrebno uzimati drugove invalide NOV-a i omladince, omladinke, da se uče radu po administraciji i knjigovodstvu.

Drug Ivić napominje da se to već negdje i praktikuje — Krk.

Drug Ferdo ističe veliku potrebu na kadrovima, jer smo dužni dati što više drugova, prvenstveno za Istru, Rijeku i ZAVNOH-u.

Ovo će se imati u vidu i zbog toga će se pristupiti i provesti unutrašnja organizacija Kotarskih NOO-a tako, da po svakom odjelu bude zadužen član kotarskog NOO-a, a eventualno praktimirati, da bude jedan do dva člana kotarskog NOO-a, koji nebi bili zaduženi ni po jednom odjelu.

Na taj način stvorit ćemo dovoljan kadar ljudi i moći ćemo dati pomoć u kadrovima susjednim okruzima i ZAVNOHU, a u radu kotarskih NOO-a neće nastati veći prekidi i zastoje u radu.

Da bi se nove upute za rad NOOa, naročito zadaci koji se postavljaju pred NOO-e po oslobodjenju,⁵⁰⁰ što bolje prenijele na niže NOO-e, to drug Ferdo predlaže da bi se održala konferencija svih kotarskih NOO-a u sjedištu Okružnog NOO-a. Na ovu konferenciju došli bi pretsjednici i tajnici kotarskih NOO-a, jer sam karakter konferencije bio bi: razmotriti političku situaciju u svijetu i zemlji, a specijalno u našem okrugu i razmotriti organizacioni rad i razvitak organizacionih formi NOO-a, ukazati na nedostatke dosadašnjeg rada i postaviti zadatke za daljni rad, naročito u vezi oslobodjenja. Na ovu konferenciju pozvali bismo delegate kotarskih odbora AFŽ-a i USAOH-a, pa delegate Okružnog odbora AFŽ-a i USAOH-a, delegata Komande primorskog područja, te delegata OZNE Hrv. Primorja. Ovo bismo učinili s toga razloga, da ujedno koristimo priliku i za ukazivanje odnosa i međusobnog sporazumjevanja kako između NOO-a i JNOF-a, tako izmjedju NOO-a i pozadinskih vojnih vlasti, te NOO-a i OZNE. Dnevni red za ovu konferenciju bio bi slijedeći:

1. Politička situacija, referent pretsjednik Okr. NOO-a
Diskusija po referatu, i zaključna riječ referenta.
2. Organizacioni izvještaj, referent tajnik Okr. NOO-a
Izvještaj po kotarevima.
Diskusija po referatu, zaključna riječ referenta.
3. Suradnja NOO-a i odbora JNOF-a, referent drug Barbalić Ivan
Diskusija po referatu, zaključna riječ referenta.
4. Suradnja NOO-a i Pozadinskih vojnih vlasti, referent komesar Komande primorskog područja.
Diskusija po referatu.
5. Odnos OZNE i NOO-a, međusobna suradnja, referent član OZNE.
Diskusija po referatu.
6. Razno.

Zaključuje se da će se ova konferencija održati po gornjem dnevnom redu dana 18. X. t. g. u logoru Kotarskog NOO-a Crikvenica.⁵⁰¹

Proučen je projekt Uredbe o organizaciji rada i nadležnosti Skupština i NOO-a. U unutarnjoj podjeli našeg okruga na kotareve, općine i gradove, te rangiranju gradova, dati će se upute na konferenciji.

S obzirom na rangiranje gradova, onih koji su u rangu općinskog NOO-a, nije nam jasno, dali će takvi gradići imati formiran Mjesni NOO, ili Općinski NOO. Uopće u pogledu upotrebe naziva Mjesni NOO molimo razjašnjenje.

---

⁵⁰⁰ Odjeli ZAVNOH-a su sve češće izdavali uputstva o postupcima prilikom oslobođenja pojedinih mjesta i krajeva (ZAVNOH 3, n. dj., na više mjesta). Pri Predsjedništvu ZAVNOH-a 25. VIII 1944. god. osnovana je posebna Komisija za izradu prijedloga o uspostavljanju vlasti u novooslobođenim krajevima (ZAVNOH 3, n. dj., str. 261).

⁵⁰¹ Usp. slijedeći prilog, te: *Trodnevna konferencija KNOO-a i ONOO-a za Hrvatsko primorje*. Primorski vjesnik, II, 137, 4. XI 1944, str. 2.

ad 3. Čita se dopis Oblasnog NOO-a za Istru, kojim drugovi iz Oblasnog NOO-a ukazuju na potrebu međusobne suradnje, prvenstveno po pitanju prehrane pučanstva Hrvatskog Primorja, po pitanju kadrova i dr.

Odredjuje se za sastanak sa drugom iz Oblasnog NOO-a za Istru, drug Milan Ružić.

Time je dnevni red sastanka iscrpljen pa se sastanak zaključuje.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILACKI
ODBOR ZA HRVATSKO PRIMORJE⁵⁰²

Tajnik: Ivan Radetić-Ferdo

Pretsjednik: S. O.⁵⁰³

b.)

IZVJEŠTAJ

Financijskog odjela O. N. O. O. za Hrv. Primorje za sastanak 12. X. 1944

Na posljednjem sastanku blagajna nije iskazivala nikakav saldo. Kroz period od posljednjeg sastanka primitci odnosno izdatci bili su:

Primitak:	L	Izdatak:	K	Lit
Up. N. O. O Sušak	332.600.—	Tajništvo		50.000.—
Obl. Istra	189.072.—	Muhi		70.000.—
” ”	2.100.—	KNOO. Novi, za seno		5.000.—
Mjesni Sušak, obvezn.	100.000.—	Muhi		100.000.—
	K ⁵⁰⁴	Piku		189.072.—
K. N. P. P. Crikvenica,		Mataja Ana, pomoć		2.000.—
posudba	180.000.—	Tajništvo		3.000.—
Kralj. 30% od		za magarce		5.000.—
ulova	369.738.—	Ozna		5.000.—
		O. K.		10.000.—
Oblasni Istra	198.000.—	Prosvjeta, kursisti		5.000.—
		Tajništvu		50.877.—
		Glumcima		500.—

⁵⁰² Pečat.

⁵⁰³ Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1945, izvorna kopija, potpis, pečat, strojopis, 7 strana, 7 listova.

⁵⁰⁴ Rukopis.

Tako da saldo danas iskazuje Lit. 222.464.— Kuna 28.440.— i \$ 1760.—

Blagajna je u glavnom pokrivala najpotrebnije izdatke te smo ipak jednom pritekli K. N. O. O. Crikvenica za posudbu Kuna 180.000.— tako da im sada u ime posudbe dugujemo ukupno Kuna 1,062.000.—

Za potrebe organizacije i logora izdajemo Tajništvu povremeno svote i za to vodi Tajništvo zasebno blagajničke zabilješke.

Stalnih prihoda na kojih se može računati nemamo.

Obveznica zajma N. O. primili smo od ZAVNOH-a

Lit 14,159.900.— Kuna 9,100.000.—

koje su raspacane tako da sada imademo kod nas obveznica za:

Lit 6,993.100.— Kuna 3,403.600.—

Naši izvodi prema Zavnoh-u po obveznicama su uskladjeni u Lirama a od u Kunama iskazuje nam se razlika od K 125.000.— proizlazeći K 50.000.— manje dobivenih od Crikvenice neglo smo zaduženi po ZAVNOH-u dok smo ostale obveznice našli kod evakuacije Senja, o čemu ZAVNOH- nema evidencija, tako proizlazi da imademo više obveznica nego nas tereti ZAVNOH.

Sadanju zalihu obveznica u Kunama imademo po evakuaciji Crikvenice. Te obveznice uzelo se iz blagajne Praštedione kao iskup iz para nadjenih kod pošte u Crikvenici.—

Zajam slabo se unovčuje a traže se originalne obveznice kod upisa. Odaslata pisma u kotarevima Kraljevica, Sušak i mjesta Sušak prema izgledu slabo su djelovala a slabo se vodilo računa o odmjerivanju iznosa.

Stanje iskupljenih obveznica 30. IX, po kotarevima bilo je:

Mjesni N. O. O., Sušak	Lit	Kuna	100.000.—
K. N. O. O., Sušak	„ 192.200.—	„	
K. N. O. O., Krk	„ 151.400.—	„	1.100.—
K. N. O., Kraljevica	„ 3.900.—	„	1,206.200.—
K. N. O. O., Crikvenica		„	805.000.—
K. N. O. O., Novi		„	374.800.—
	347.500.—	K.	2,487.100.—

Odaslate su upute K. N. O. O-ima i Mjesnom, Sušak, za postavljanje povjerenika u novčane zavode i upute o preuzimanju opć. i drž. blagajna. Za sva mjesta biti će omogućeno osim Senja.

Treba poduzeti u zajednici sa O. N. O. O. Rijeka za plas. obveznica.

Organizacija fin. odjela je sprovedena kod nekih N. O. O-ima ali se osjeća pomanjkanje stručnih snaga. Knjigovodstvo vode K. N. O. O-i, Kraljevica, Crikvenica, Novi i Krk, dok je kod drugih poduzeto na organizaciji.

Takodjer Tajništvo O. N. O. O. zahtjeva vodjenje knjigovodstva bi trebalo zajedno sa odjelom financija uzeti jednu knjigovodstvenu pomoćnicu.

Treba potražiti naše simpatizere medju činov. struci za upućivanje O. N. O. O. Rijeka za njihove potrebe.

Treba izraditi proračune po odjelima.

Od Oblasnog N. O. O. Istra duguje nam još Lit 185.078.—
od datih nam na račun ZAVNOHA. Lit 1,000.000.—⁵⁰⁵

	L
Tajništvu ⁵⁰⁶	10.000.—
„	12.000.—
„	180.000.—
KNOO. Kraljevica	100.000.—
Tajništvu	100.000.—
K. N. OO Novi pomoć	50.000.—
Tajništvu	65.000.—
Korpusu	50.000.—
Ozn-a	10.000.—
Vjeko	1000.—
Borić	K. 10.000.—
Ing iz Krka	
Bianco pasivi za iskup zajma	
Intedenza Civile	
Postavjeni povjerenici	
Srebrnić	
Krk grupa — akcija ⁵⁰⁷	

20.

18, 19. i 20. listopada 1944.

Zapisnik Okružne konferencije Kotarskih NOO-a za Hrvatsko primorje; sudjelovali su predstavnici ONOO-a, KNOO-a Kraljevica, Crikvenica, Senj, Krk, Rab, Novi, i Pag, ZAVNOH-a, Okružnog odbora JNOF-e, Komande Primorskog područja, OZN-e, Okružnog odbora AFŽ-a i Okružnog odbora USAOH-a.

OKRUŽNA KONFERENCIJA KOTARSKIH NOO-a ZA HRVATSKO PRIMORJE

održana je 18., 19. i 20. X. 1944. u prostorijama KNOO-a Crikvenica,⁵⁰⁸ a na kojoj su bili prisutni slijedeći delegati:

⁵⁰⁵ Isto.

⁵⁰⁶ Isto.

⁵⁰⁷ Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 260, Financijski odjel, 1944, fsc. Organizaciono stanje financijskog odjela pri KNO-ima 1944, izvornik, strojopis i rukopis (tinta, bilješke olovkom), 2 strane, 2 lista, poštanska omotnica s naslovom »Ljubo« (crvenom bojom napisano; Martin Kontuš).

⁵⁰⁸ Usp. *Trodnevna konferencija KNOO-a i ONOO-a za Hrvatsko Primorje*. Primorski vjesnik, II, 137, 4. XI 1944, str. 2.

Za Okružni NOO za Hrvatsko Primorje: Pero Komadina, predsjednik, Radetić Ivan /Ferdo/ tajnik, i članovi Barbalić Ivan, Uroš Jakša, Ružić Milan, Franelić Mirko i Kontuš Ljubo.

ZA KNOO Kraljevica: Grbac Andrija, Šubat Mira, i Tometić Cene.

Za KNOO Crikvenica: Marušić Miha, Lušičić Vicko, Marušić Mate, Brozičević Ivan, prof. Antić Vinko, Mavrić Kata /A. F. Ž./ i Car Tomić /USAOH/.

Za KNOO Senj: Špalj Ivan i Sečka Vladimir /MNOO/.

ZA KNOO Krk: Crnčić Josip, Filinić Nikola i Galjanić Marija /A. F. Ž./.

Za KNOO Rab: Keko Zvonimir i Seršo Marija /USAOH/.

Za KNOO Novi: Toljan Andrija /Dugi/, Butorac Pave /USAOH/ i Rikica /AFŽ/.

Za KNOO — Pag: Škunca Ivan i Denona Katica /USAOH/.

Za ZAVNOH: Korica Dane.

Za Okružni JNOF: Jukić Jure i Borić Franjo.

Za Komandu Primorskog Područja: Car Vladimir, komesar.

Za OZNU: Vlado Nikšić /Pipo/ i Mate Mužević.

Za Okružni odbor AFŽ-a: Genoveva Tomić, Žurga Dora /Marženka/.

Za Okružni odbor USAOH-a: Ljubica Kainović i Vale Lončarić

Konferenciju otvara predsjednik ONOO-a za Hrvatsko Primorje drug Pero Komadina u 9.15 sati sa riječima:

Drugovi i drugarice, otvaram današnju konferenciju sa borbenim pozdravom Smrt fašizmu—, našto prisutni delegati otpozdravljaju sa Sloboda narodu. Ovdje nas ima lijepi broj, međjutim, nisu prisutni pojedini drugovi iz pojedinih kotareva, kojima nije bilo moguće prisustvovati konferenciji zbog nadiranja neprijatelja kroz Gorski Kotar.⁵⁰⁹ Svi mi nastojat ćemo da damo što iscrpniji politički i organizacioni pregled naših kotareva, kako bi mogli jedni od drugih da se naučimo mnogo dobrih stvari. Potom predaje riječ tajniku ONOO-a drugu Ferdu, koji predlaže dnevni red:

Dnevni red:

18. X. 1944.

1./ Politička situacija, referent drug predsjednik ONOO-a Pero Komadina. Nadopuna po kotarevima, referiraju tajnici KNOO-a. Diskusija po referatu.

Završnu riječ ima drug predsjednik.

---

⁵⁰⁹ Bilo je to u vezi s pokušajem neprijatelja da uništi jedinice 13. primorsko-goranske divizije (S. Tintor, n. dj., str. 190—194); A. Giro n *Okrug Gorski kotar*, n. dj., str. 431).

19. X. 1944.

2./ Organizacioni izvještaj, referent drug tajnik ONOO-a Radetić Ivan.

Nadopuna po kotarevima, referiraju tajnici KNOO-a.

Diskusija po referatu.

Završnu riječ ima drug tajnik.

3./ Suradnja NOO-a i pozadinskih vojnih vlasti, referent drug Vlado Car, komesar Primorskog Područja.

Diskusija po referatu.

Završnu riječ ima referent.

20. X. 1944.

4./ Suradnja NOO-a i odbora JNOF-e /AFŽ-a, USAOH-a i dr./, referent drug Barbalić Ivan, član ONOO-a.

Diskusija po referatu.

Završnu riječ ima referent.

5./ Otsjek zaštite naroda za Hrvatsko Primorje i njegov odnos prema NOO-ima i vojno pozadinskim vlastima, referent drug Vlado Nikšić.

Diskusija po referatu.

Završnu riječ ima referent.

6./ Razno.

1. / POLITIČKA SITUACIJA

Predsjednik Okružnog NOO-a za Hrvatsko Primorje daje opći pregled političke situacije:

Politička situacija u svijetu razvija se i mijenja svoje oblike uslijed vojnih operacija. Najveće operacije vojničkog karaktera zbivaju se na Istoku, djelovanjem Crvene Armije i na zapadu djelovanjem Savezničkih armija.

Veliki pothvat Crvene Armije na centralnom sektoru Istočne fronte likvidirao je čitav sklop njemačkih divizija, uništivši im pri tom ratnu tehniku i živu snagu.

Crvena armija prelazi poljsku granicu i goni Nijemce do pred Varšavu. U isto vrijeme u Varšavi dižu glavu reacioneri na čelu sa generalom Borom-Komorovskim, koji dižu ustanak u samoj Varšavi, s time da bi ponovno zaskočili poljski narod.

Poljska ima svoj Nacionalni komitet u Lublinu, koji je pravi izraz volje poljskog naroda i bori se za ostvarenje tih prava. Poljski narod pri napadu Hitlera na Poljsku položio je ispit svojom krvlju i kostima svojih sinova za bolju budućnost protiv svakog onog koji ne radi u

interesu naroda, a naročito protiv raznih reakcionarnih grupa i grupa u domovini i izvan domovine.⁵¹⁰

Udarac Crvene armije nije se zaustavio na samoj Poljskoj, već je udarac prosljedio na Finsku. Finska vlada se je uzdrimala, te je došlo do izmjene unutar same vlade. Na prvom sastanku vlade tri političke stranke glasovale su protiv sporazuma s Nijemcima. To su socijaldemokratska, narodna i naprednjačka. Istovremeno je Amerika prekinula diplomatske odnošaje sa Finskom. Finska iza toga traži primirje sa Sovjetskim Savezom, koje je prihvaćeno pod uslovom, da se njemačka vojska povuče u roku od 15 dana iz zemlje. Finska navješćuje rat Njemačkoj, jer Njemačka nije unutar tih 15 dana povukla svoje čete. Od tada je Finska u ratu s Njemačkom i čisti svoju zemlju od njemačkih četa.⁵¹¹

Crvena armija vrši napade na njemačke snage u Letoniji, Estoniji i Litvi i oslobadja ogromne teritorije.⁵¹²

Na južnom dijelu Istočne fronte Crvena armija, nastupajući prema zapadu, prelazi u veliki napad na Rumunjsku. Rumunjska u vrlo brzom roku kapitulira, te traži primirje, što Sovjetski Savez prihvaća. Profastička rumunjska vlada na čelu sa Antuneskuom biva uhapšena i zatvorena. Sastavlja se nova vlada, u koju ulaze sve stranke antifastički orijentirane. Rumunjske armije uz bok Crvene armije nastavile su gonjenje i uništavanje njemačke vojske u Rumunjskoj.⁵¹³

Likvidiravši Rumunjsku, Crvena armija nepobjedivo nastupa prema granicama Bugarske. Bugarska, uočivši opasnost koja joj prijete, pokušala je da diplomatskim manevrima izadje neoštećena iz rata. Ona šalje delegaciju u Ankaru, kako bi izigrala Saveznike. Svu tu igru bugarske fašističke vlade jednim udarcem likvidira Sovjetska Unija navjestivši rat Bugarskoj. Nakon 5 sati od navještanja rata, Bugarska traži primirje. Crvena armija ulazi u Bugarsku kao prijateljska vojska oduševljeno dočekana od bugarskog naroda. Sluge Hitlerovog fašizma budu uhapšene i zatvorene, nakon čega je formirana nova bugarska vlada, u koju ulaze sve antifastičke stranke. Bugarska vojska stupa na stranu Crvene

---

⁵¹⁰ A. Pšihonjski, *Poljska*. U: Pokreti otpora, n. dj., str. 234—238; G. K. Žukov, n. dj., str. 671 i dalje; o Varšavskom ustanku (1. VIII—2. X) v. i V. S. Čerčil, *Drugi svetski rat*, VI, n. dj., str. 118—133 na drugim mj. — Lublin je postao sjedište poljske revolucionarne vlade nakon sastanka sa sovjetskim rukovodiocima u Moskvi 9. VII 1944. (G. K. Žukov, n. dj., str. 656).

⁵¹¹ Finska je 2. IX prekinula diplomatske odnose s Njemačkom, 19. IX potpisala je primirje sa SSSR-om; rok za evakuaciju njemačkih trupa bio je 15. IX. Krajem septembra finske jedinice ušle su u oružani sukob s njemačkom vojskom (usp. *Drugi svetski rat* 4, n. dj., str. 277 i dalje; *U znaku pobjede*, Glas Istre, II, 24, 30. IX 1944).

⁵¹² Pojedine dijelove Letonije (Latvije) oslobodila je Crvena armija već u srpnju; Riga je oslobođena 13. X, a cijela zemlja u svibnju 1945. Glavni grad Litve (Litvanije) Vilnjus oslobođen je 13. VII 1944, a cijela zemlja 28. I 1945. Početak velike ofenzivne akcije Crvene armije prema Estoniji započeo je 17. IX, a oslobođena je 24. XI 1944.

⁵¹³ V. bilj. 471. — Usp. *U znaku pobjede*, Glas Istre, II, 24, 30. IX 1944.

armije i dolazi pod vrhovnu komandu zapovjednika III. ukrajinske fronte, maršala Tolbuhina.⁵¹⁴

Zapadna fronta. Uspješno iskrcavanje savezničkih armija na zapadu i vrlo brzo njihovo napredovanje kroz Francusku i Belgiju bacilo je, ukoliko nije izoliralo, njemačke armije na granice Rajha. U savezničkim operacijama na zapadu od ogromne je važnosti bilo djelovanje oslobodilačkog pokreta francuskog i belgijskog naroda. Najbolji dokaz tome je Pariz, gdje su sami francuski partizani oslobodili grad.⁵¹⁵

Na južnoj fronti savezničke armije polagano ali dosljedno potiskuju njemačke Keselringove armije u dolini rijeke Pada. Veliku podršku i pomoć savezničkim armijama u Italiji pružaju talijanski partizanski odredi u sjevernoj Italiji, rušeći komunikacione veze i napadajući pojedine njemačke garnizone.⁵¹⁶

Dolaskom Crvene armije na granice Jugoslavije, u našoj zemlji se pojačavaju udarci proti fašističkih bandi i njezinih slugu četnika, nedićevaca, Pavelićevih ustaša i domobrana i Rupnikovih domobranaca. U Srbiji se diže opći narodni ustanak. Četničke bande i Nedićevi plaćeniči predaju se sve više i više našoj NOV-i. Sin i kćerka Draže Mihailovića prelaze na našu stranu. Draža je, uslijed razbijanja njegovih snaga, pobjegao s jednom manjom grupom oficira u Bosnu. To su najbolji dokazi kako stvari stoje u Srbiji. Prije nego što će Crvena Armija preći granice Jugoslavije, komanda sovjetske vojske traži od Nacionalnog komiteta oslobodjenja Jugoslavije dozvolu za slobodan ulazak na teritorij Jugoslavije u cilju vršenja vojnih operacija protiv Nijemaca. Nacionalni komitet daje dozvolu pod uslovima da civilnu vlast na, od sovjetskih trupa, oslobodjenom teritoriju vrše NOO-i i da se Crvena armija po završetku vojnih operacija povuče iz naše zemlje. Sovjetski je Savez prihvatio ove uslove, i otpočeo je prodorom Crvene armije u našu zemlju, gdje u zajedničkim operacijama sa NOV jedinice Crvene armije uništavaju, zarobljavaju njemačke i plaćeničke vojske.⁵¹⁷ U ovim danima Vrhovni komandant drug Tito poziva sve one, koji se još do danas nalaze bilo u kojoj od neprijateljskih vojsci, da predju na našu stranu ili da se predaju, jer će ih se u protivnom smatrati ratnim zločincima i biti će stavljeni pred narodni sud, dok oni koji još stoje po strani treba da stupe u NOV.⁵¹⁸ U NOV došlo je nakon toga oko 50.000 domobrana i

---

⁵¹⁴ Bugarska vlada je 1. IX uputila delegaciju u Kairo, kako bi povela tajne pregovore s Velikom Britanijom i SAD. SSSR je Bugarskoj objavio rat 5. IX, a 9. IX 1944. nova vlada Otečestvenog fronta stupila je u rat s Njemačkom (*Drugi svetski rat 4*, n. dj., str. 340 i dalje; G. K. Žukov, n. dj., str. 666—670. Usp. *Naša braća Bugari*. Glas Istre, II, 26. XI 1944.).

⁵¹⁵ Š. de Gol, *Ratni memoari. Spas. 1944—1946*. Beograd—Ljubljana 1968, poglavlje »Oslobođenje«, str. 7 i dalje; M. Bodo, *Francuska*. U: *Pokreti otpora*, n. dj., str. 129—130; *Drugi svetski rat 4*, n. dj., str. 146—188 i 479—522.

⁵¹⁶ *Drugi svetski rat 4*, n. dj., str. 531 i dalje; M. Montgomery, n. dj., str. 248 i dalje.

⁵¹⁷ V. bilj. 485. — Sporazum je postignut u rujnu 1944.

⁵¹⁸ V. bilj. 438 i 482.

četnika. Nažalost još ih je ostalo dovoljno, koji nisu pristupili, a ti treba da znaju da ih čeka zaslužena kazna ukoliko još ne dodju.

JNOF Hrvatske okupila je i okuplja sve snage naših naroda i daje mogućnost svima da učestvuju u NOP-u. Medjutim, u Hrvatskoj otpočela je svojim protunarodnim radom mala grupa narodnih izdajica i špekulanata sa Mačekom na čelu. Svojim reakcionarnim radom ti reacioneri nastoje da naš narod odvrate od borbe za slobodu, čime pomažu Hitlera, a narod upropašćuju. Ta ista prodana duša Maček i svi oni, koji su mislili na izdaju i dalje razorno rade i skupljaju neke potpise u nekim mjestima da bi i on dobio neko priznanje, te da bi se na njega u novoj državi moglo da računa. Prodana je to duša, što se najbolje vidi po tome, što su svi poštteni pristaše HSS-a zauzeli pravi stav politike Stipice i Ante Radića stupivši u borbu protiv njemačkih tirana i njegovih pomoćnika i okupivši se oko Izvršnog odbora HSS-a, da tako učvrste i ojačaju hrvatski i srpski narod u borbi za posvemašnje istjerivanje i uništenje Hitlera i njegovih slugana.

Medjunarodna ustanova za pružanje pomoći narodima, koji su stradali uslijed ratnih operacija i pljačke njemačkih armija, UNRRA htjela je da preko svojih organa za raspodjelu pomoći sama da dijeli tu pomoć u našoj zemlji. Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije odbio je da primi pomoć na taj način, jer u Jugoslaviji postoje organi narodne vlasti, koji mogu sami da raspodjeljuju pomoć, a ne organi UNRRE.⁵¹⁹

Nakon što je Crvena Armija nastavila sa nadiranjem u Mađarsku i nakon što je oslobodila u zajednici sa NOV mnoge krajeve u Jugoslaviji, bugarska vlada i Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije stvorili su sporazum o zajedničkoj bratskoj saradnji bugarskog naroda i naroda Jugoslavije, time da je Bugarska spremna da plati i nadoknadi Jugoslaviji sve štete koje je počinila bugarska fašistička vlada.⁵²⁰

U Pavelićevom zverinjaku došlo je pred kratko vrijeme do previranja tako, da je jedan dio njegovih ljudi razdvojio se i pripremao puč, te da u zgodnom času, kad Nijemci ne bi više mogli da im naškode, preuzmu vlast u svoje ruke, kako bi na taj način mogli spasiti svoje klikaške interese i dočekati Saveznike. Na taj način oni su se nadali da će ponovno zajašiti na grbaču hrvatskog naroda.⁵²¹ Neki krugovi iz ustaških redova, vidjevši da je ustaštvu odzvonilo i da mu se približuje neminovna propast, pokušali su i pokušavaju da u savezu sa Mačekom i njegovom klikom spasu sebe i prikriju svoje zločine. Maček ih je primio

---

⁵¹⁹ Usp. D. Pl en č a, n. dj., str. 292—296.

⁵²⁰ V. bilj. 486. — Sporazum je postignut 5. X 1944.

⁵²¹ Vjerojatno se misli na Vokić-Lorkovićev puč u kolovozu 1944. (F i k r e t a B u t i ć, *O nekim problemima proučavanja »Nezavisne Države Hrvatske«*. Putovi revolucije, II, 3—4, Zagreb 1964, str. 308).

u svoje redove i s njima računao da mu budu od pomoći kod zadavanja podmlukih udaraca Narodno-oslobodilačkoj borbi.⁵²²

Sastanak Tito-Subašić je već poznatija stvar, o kojoj ste već u više navrata imali prilike čuti. Razgovori i izjave obojice dali su mnogo koristi našem NOP-u makar je to u više slučajeva bilo nepoznato širim masama. Nama je dobro poznato što se je na II. Zasjedanju AVNOJ-a i III. Zasjedanju ZAVNOH-a zaključilo i kako su učvršćeni temelji naše federativne Jugoslavije i federalne Hrvatske, kao i svih federalnih jedinica.

Makedonija osniva svoju zasebnu federalnu jedinicu na čelu sa Antifašističkim vijećem narodnog oslobođenja Makedonije, a također i Glavni štab Makedonije. Makedonske jedinice tuku neprijatelja u svom velikom zamahu zajedno sa grčkim i albanskim snagama, boreći se danas sa 16 njemačkih divizija koje su u povlačenju iz Grčke i Bugarske, Makedonija u zadnje vrijeme mnogo čini i svestrano se bori za svoje oslobođenje. Ona raspolaže sa jakim vojnim snagama.⁵²³

Srbija, kako smo to već rekli, ustala je, ali u njoj ima danas 6 njemačkih divizija protiv kojih se vode dnevni i teški bojevi i oslobađaju mnoga mjesta i gradovi. Srbija ima danas veliki dio svog oslobođenog teritorija. Na jednom dijelu tog teritorija nalazi se i Crvena Armija, koja pomaže našoj junačkoj NOV u gonjenju morskog neprijatelja.⁵²⁴

Veliki i krvavi bojevi vode se u našoj napaćenoj zemlji i ne dopušta se da Hitlerova banda prođe tako jeftino iz nje, kraj onih nebrojenih zločina koje je počinila tokom trogodišnjeg haraćenja, paljenja, ubijanja i mučenja. Ta Hitlerova banda ne smije i ne će da prođe nekažnjena i ukoliko uspije pojedincu da se izvuče iz obruča kojim ih stežu naše snage, sigurno ne će umaći Crvenoj armiji, koja svojim strahovitim udarcem ruši i uništava svu njihovu živu snagu i ratnu tehniku. Platit će ljudožderi za uništavanje naše zemlje, za popaljena sela i poklane naše sinove i kćeri. Naš narod se raduje kad vidi kako je nacistička neman nemoćna i bježi u svoj brlog. Njemački junak se povlači. Ali ne smijemo zaboraviti da ranjena zvijer još ne može da nam i dalje ne uništava naša sela, industriju i ubija naš narod. Ne smijemo i ne ćemo se time

---

⁵²² F. Butić, *O nekim problemima*, n. dj., str. 308. Usp. i A-a, *Maček i njegova klika u zagrljaju velikosrpskih izdajnika i ustaša*. Članci iz »Naprijed-a«, organa Komunističke partije Hrvatske, br. 25, 5. II 1944, str. 6—8 — brošura koju su Primorci imali u rukama (Zbirka MNRR).

⁵²³ Usp. Vlado A. Ivanovski, *Sistem narodne vlasti u Makedoniji uoči definitivnog oslobođenja*. Jugoslovenski istorijski časopis 3—4, Beograd 1970, str. 144—152. — Primorci su imali u rukama i brošuricu *Članci iz »Nove Jugoslavije«, III*, u kojoj je i napis Moše Pijade, *Slobodna Makedonija u bratskoj demokratskoj zajednici Južnoslovenskih naroda* (str. 24—31), koji je objavljen u »Novoj Jugoslaviji« 6, 15. V 1944. Usp. i *Završne operacije*, n. dj., str. 140 i dalje.

⁵²⁴ O tim borbama v. V. Strugar, n. dj., str. 259 i dalje; J. Marjanović-P. Morača, n. dj., str. 289—290. O borbama u listopadu usp. i *Završne operacije*, n. dj., str. 90 i dalje. Sovjetska 113. divizija prešla je 23. rujna iz Bugarske u Jugoslaviju.

zanositi, već ćemo i dalje nastojati da se i nadalje vodi nemilosrdna borba i da se dotuče drska krvnička neman, kako Hitlerovi vitezovi, tako i ostali prirepci Pavelićevi, Nedićevi, Dražini i Rupnikovi sluge.

Naša NOV oslobađa Banja Luku, glavni grad NDH; time je najbolje uz sve dosadanje uspjehe dokazala svoju udarničku moć, a danas se, makar uz velike napore neprijatelja, naša vojska bori u Banja Luci.⁵²⁵

Uzdrmalni su se temelji NDH i Pavelića, koji ne može više natrag. On nastoji da učini što više zla našim narodima.

Mađarska je pred kapitulacijom, jer su savezničke snage već zauzele preko polovicu cijele zemlje.⁵²⁶

Sovjetski Savez daje kao prvu pomoć Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije 50.000 vagona žita,⁵²⁷ što najbolje dokazuje kako o nama misli bratski nam slavenski narod Sovjetski Savez, od kojeg smo bili vjekovima otudjeni putem raznih špekulantskih i nenaprednih vlada, koje su nastojale i bilo im je u interesu da nas otudje od najnaprednije zemlje, a ne samo to, već su nastojale da unutar Jugoslavije zavade sve narode naše zemlje, što im je bio glavni cilj, a daleko od tog a da bi nam pomogli. Razorni su to bili svi dosadašnji upravljači, koji su uvijek bili tijesno povezani sa našim vanjskim neprijateljima. Da ih ne nabrajam, svima su nam i suviše poznati. Ovog puta prodane duše ne će više moći da nam zajaše na grbaču, jer smo mi uzeli u svoje ruke našu sudbinu i ne ćemo je dati nikom do posljednjeg. Naš narod i previše košta ova škola, u kojoj je iskovao bratstvo i slogu srpskog i hrvatskog naroda, te tokom ove borbe sređivao sva svoja pitanja, kako na bojištu, tako i u pozadini izdižući borbene NOO-e, koji su iskrslili iz samog naroda tokom borbe. Naš narod se nikada više ne će odreći tih svojih NOO-a, koji su bili kadri da puškom u ruci probijaju se sa svojim narodom i rade sa njime. Kroz sve te teške i neobjašnjive momente prošao je naš narod sa svojim odborima do velikih odluka o osnivanju AVNOJ-a a poslije toga i o osnivanju ZAVNOH-a. Sve su to velike tekovine naših naroda, koji su prošli kroz mnoge tamnice mučenja i ubijanja.

Što bi bilo s našim narodima da se nisu digli u ovaj sveti oslobodilački rat?! O tome da i ne govorimo, kako bi i dalje klaao Pavelić Srbe u Hrvatskoj, a ostale poslao na frontu kao topovsko meso za Hitlera, a protiv naše braće Sovjetskog Saveza. Što bi radili od nas četnici, koji bi za odmazdu za poklane Srbe po ustašama klali i istrebljivali hrvatska sela i gradove.

---

⁵²⁵ Borbe u Banja Luci vođene su od 18. do 21. IX 1944. (V. Strugar n. dj., str. 284—285). Usp. i *Završne operacije*, n. dj., str. 308 i dalje.

⁵²⁶ Na ovom teritoriju osnovan je Mađarski nacionalni front nezavisnosti čiji su predstavnici 21. XII 1944. sazvali privremenu narodnu skupštinu i formirali privremenu vladu; 28. XII vlada je objavila rat Njemačkoj, a 20. I 1945. u Moskvi je potpisano primirje sa saveznicima. Mađarska je u cjelini oslobođena u travnju 1945.

⁵²⁷ V. bilj. 494.

Naš narod ako to zna onda će mu biti jasno, da žrtve koje je dao za svoje oslobođenje, nisu velike prema onome što bi bilo da je ostao skrštenih ruku.

Ovaj pravilan stav naših naroda, koji su na čelu sa najnaprednijom strankom — Komunističkom partijom, ušli u teški domovinski rat, kojemu su svijetli vidici konačnog oslobođenja, a da ne govorimo o uspjesima i spoznaji naših naroda u svakom drugom slučaju.

Najbolji nam je dokaz naša ispaćena Istra, u kojoj su poslije 20 i više godišnjeg ropstva ustali svi kao jedan na obranu svoje časti. Naš narod u Istri bori se velikom žestinom, kao i talijanska manjina.⁵²⁸

Ovih dana održava se zasjedanje u Moskvi, na koje su došli gg Čerčil i Idn i mnogi vojni stručnjaci, da prečiste mnoga pitanja fronte na istoku i zapadu.⁵²⁹ Ovaj sastanak uslijedio je poslije sastanka u Kvebeku, na kog nije mogao da dođe maršal Staljin.⁵³⁰

Kod nas u našem okrugu pokušavaju neki mali krugovi postavljati pitanje o autonomiji Rijeke, o čemu ne ćemo niti malo gubiti vremena, već toliko da usput spomenemo.⁵³¹ Važno je da pripazimo na našem terenu na Maćekove ljude, koji se tu i tamo provlače i nađu po nekog slabica, koji ih slijedi računajući da će uhvatiti nešto u mutnome. Mutno se sada rasčičava i nema kod našeg naroda više špekuliranja. Naš narod je sazrio i odbacio sve te natražnjačke politikante, on se bori i dokrajčuje svoju borbu, zbog čega je potrebno da našem narodu kažemo o tim prodanim dušama da ih prezre i najuri gdje god mu se pruži prilika, a mi sami da ih pred našim narodom raskrinkamo.

Da bi unutar našeg okruga što detaljnije razmotrili razna politička pitanja, nastojte da svaki od vas iznese sve što se zbiva u pojedinom kotaru, čime ćemo se svi mi upoznati i koristiti o učinjenom u pojedinom kraju.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pregled političke situacije za KNOO Kraljevica daje drug Grbac Andrija:

Od prvih početaka NOB-e narod našeg kotara vezuje se uz svoje sinove prvoborce i pun samoprijegora i mržnje prema okupatoru i NDH daje si mnogo truda i zalaže se za uspjehe partizana. Iako je porobljavanje Sovjetske Rusije svakim danom sve jače, — moral je čvrst, — svaki pokret fronte praćen je sa velikim interesom i željom da se nje-

⁵²⁸ Usp. *Istra i Slovensko primorje. Borba za slobodu kroz vjekove*. Beograd 1952; Aldo Bressan-Luciano Giuricin, *Fratelli nel sangue. Contributi per una storia della partecipazione degli Italiani alla Guerra Popolare di Liberazione della Jugoslavia*. Rijeka 1964.

⁵²⁹ Churchill i Eden su sa Staljinom u Moskvi održali konferenciju početkom listopada 1944. (V. S. Čerčil, *Drugi svetski rat VI*, n. dj., str. 206—221); D. Plenča, n. dj., str. 258—262).

⁵³⁰ Održana je od 11. do 16. IX 1944. između Churchila i Roosevelta (V. S. Čerčil, n. dj., str. 134—148; D. Plenča, n. dj., str. 203—204).

⁵³¹ V. bilj. 488.

mački fašizam razbije o prsa Crvene armije. Sve simpatije naroda na strani su SSSR-a i naših partizana.

Velika prekretnica nastaje prelazom Crvene armije u ofanzivu, što vezuje veliku većinu našeg naroda uz naš pokret. Raste vjera u pobjedu Slobodoljubivih snaga, a time i napori koje je narod žrtvovao za uništenje fašizma. Politika Sovjetskog Saveza da stvori čvrst antifašistički blok nailazi na puno razumijevanje među narodom, premda rad reakcije s druge strane nastoji ubaciti nepovjerenje u sam Savez, a u Sovjetski Savez napose. Tu i tamo i od vremena na vrijeme nadvladava rad reakcije i ono djelomično uspjeva, ali se ponovo diže svijest i moral naroda, da se onda još čvršće, veže uz blok slobodoljubivih snaga. Nadvladan rad reakcije u višim krugovima vrlo je povoljno djelovao i među našim narodom, koji je bio manje više dobro obaviješten o svim tim događajima. Atlantska povelja, Moskovska i teheranska konferencija naišle su na dubok odjek i puno razumijevanje, te je tim i značaj naše borbe, koja se usporedo s tim razvijala, svakim danom rasla.

Premda je reakcija nastojala da nas prikaže komunistima, a našu borbu komunističkom, te nam je kao primjer suvišnosti naše borbe prikazivala Čehe, naš narod je uvijek vjerovao u NOP, jer je znao da je to njegov pokret i videći Sovjetski Savez na svojoj strani bio je siguran u potpuni uspjeh. Razvojem i proširenjem te borbe, te osnivanjem AVNOJ-a i ZAVNOH-a, pa kasnije formiranjem Nacionalnog komiteta i ulaskom Engleske vojne misije u našu zemlju, osuđen je svaki rad reakcije na neminovnu propast. Dižu se drugovi u borbu i staro i mlado odlazi na Tuhobić, a žene i omladina prelaze danomice preko žice i bunkera da snabdiju hranom i svime što je potrebno svoju vojsku. Napori i žrtve naše pozadine neopisivi su, a svakim danom javljaju se novi borci i postaje masovniji rad naše pozadine. Kapitulacija Italije, NOV i veliki uspjeh borbe, zatekla je veliku većinu naših sinova u NOV-i, a iza toga listom se diže sve sposobno za pušku, dok čitavi narod daje sve od sebe, da učvrsti i ojača dosadašnje tekovine borbe.

Iza prodora Švaba moral popušta. Narod se osjetio slabim pred paničnim prodorom njemačkih bandita, koji su sa svojim pomirljivim stavom uspjeli steći izvjesne simpatije kod naroda i uvjeriti ih preko svojih reakcionarnih elemenata o suvišnosti naše borbe. Tako je nastupilo dezertiranje iz NOV-a, kojom je prilikom veliki broj boraca, pod utjecajem svojih žena i rodbine, napustio redove naše vojske. Moral je bio vrlo slab, ali novim uspjesima Crvene armije, Saveznika i naše NOV ponovno se diže borbeni duh naroda. Dezerteri uviđaju svoju zabludu i stupaju u NOV. Pozadina ponovno samoprijegorno potpomaže i daje sve od sebe za svoju vojsku i frontu.

Rad reakcije i dalje se nastavlja, te se vodi žestoka borba između njih i nas. Reakcija svijesna narodnog raspoloženja za NOB-u, ne napada pokret, već ga nastoji pasivizirati kako bi mu otupila oštricu borbe. Bilo je i dosta velikih uspjeha te reakcije, koja je jednom dijelu uspjela prikazati suvišnost naše borbe, te je bilo slučajeva opiranja mobilizaciji i izbjegavanja iste — navodeći glavnim razlogom slabo stanje u vojsci.

Upornim i stalnim uvjeravanjem naših organizacija, te uspjesima slobodoljubivih snaga uspjelo je malo po malo mobilizirati dezertere a narod povezati za NOP. Uspjesi su postizavani vrlo polako ali su zato čvršći i stabilniji, te su kao takvi ostali sve do danas. Većina naroda privržen je pokretu, dok se dezerteri odazivaju u NOV, te je na taj način situacija znatno popravljena. Reakcija s druge strane postaje sve bespomoćnija i slabija. Reakcionarne grupe, koje su se prethodno udruživale i nastojale na svaki način onemogućiti našu mobilizaciju i naš rad, počele su se kolebati i pojedinci prelaziti na našu stranu.

Narod je u iščekivanju skorog svršetka rata i čvrsto se zbija oko NOV-a. Naši NOO-i uzimaju sve većeg učešća u životu naroda, a sve naše organizacije postaju pravi predvodnici i rukovodioci.

Invazija našeg Primorja, koja je prije kratkog vremena bila najavljenjena, izazvala je nadu u vrlo bliski konac rata, međutim njezino neostvarenje nije loše odjeknulo, jer je baš u tom momentu ušla u Jugoslaviju Crvena armija. Narod je sa veseljem konstatirao, da je mnogo bolje da dođe u našu zemlju Crvena armija, nego Saveznici, koji pred sobom sve ruše i uništavaju, te bi na taj način naša zemlja i onako porušena i ispaćena još više stradala. Osobito je duboko odjeknulo traženje Sovjetske Rusije slobodan prolaz kroz našu zemlju, što je izazvalo veliko zadovoljstvo i ponos na našu borbu.

Uspjehom na vojnom i političkom polju kod nas i u svijetu, te pojačanim radom naših organizacija mobilizirano je na našem kotaru u posljednje vrijeme preko 200 boraca, a narod je čvrsto vezan uz naš pokret, čime je rad raznih reakcionarnih klika potpuno propao. Narod se čvrsto zbio oko NOB-a, a mali broj onih, koji stoje po strani, potpuno je bojkotiran od masa i strahuje pred skorom budućnošću.

Z druge strane, političkom djelatnošću i borbenim akcijama potpuno je dotučen oportunitizam naroda koji je gajio izvjesne simpatije prema okupatoru, koji je uporno stajao na svom pomirljivom stavu. Uglavnom možemo konstatirati da je sada politička situacija u našem kotaru dobra. Narod sa punim povjerenjem, razumijevanjem i velikim interesom prati sve događaje i sa velikim veseljem očekuje oslobođenje, za koje ne žali nikakve napore ni truda.

Svakim danom dobivamo bolju sliku o toj situaciji. Sve veći broj naroda privršen je uz pokret, kao što je i sve više mobilisanih u NOV-i. Mi ćemo preko naših organizacija i dalje nastojati da prikažemo narodu značaj i veličinu naše borbe, kako bi svaki i posljednji čovjek sa potpunim razumijevanjem i sviješću stao na našu stranu — na pravi put — koji ga vodi slobodi i skoroj sretnijoj budućnosti.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pošto je referat nepotpun, to je drug Grbac, tajnik KNOO-a Kraljevice izvršio nadopune svog gore navedenog referata sa slijedećim:

Što radi neprijatelj na području kotara, rad reakcije na Hreljinu i drugim mjestima?

Drug Grbac: Grupa reakcionera od 8—10 njih dosta je ometala rad na području ovog kotara a osobito u pogledu mobilizacije u našu NOV. Međutim videći uspjehe Crvene armije i Saveznika na Zapadu kao i slabost svjetske reakcije zbog bezizlaznog stanja naročito je u zadnje vrijeme poslije ostvarenja II. fronte, ova grupa reakcionara potpuno je prestala sa svojim radom na području našeg kotara. Pored toga pojedinci se nastoje uvući u naše redove, doduše ne baš u organizacije, nego dolaze kod naših odbornika i traže od njih da ih se zaposli. Međutim, mi im dajemo dužnosti samo kao tehničkom osoblju kako bi ih okupili oko sebe. U drugim mjestima uz more ima izvjestan broj pomoraca koji su nastrojani anglofilski, međutim to nije u stvari pravi anglofilizam, nego neka vrsta reakcije.

Kakve su parole reakcije?

Drug Grbac: Reakcija se služi sa letacima i štampom, kao i parolama koje su bile štetne u našem pokretu. Najčešće parole kojima se služi reakcija jesu: »Ne idite u vojsku, rat je gotov«, »Treba sačuvati glavu«, »kao i tome slično, što je nailazilo na povoljan teren među dezerterima koji su se slagali sa politikom u duhu što manjeg otpora. Ovi reakcioneri koji su širili takve i njima slične parole, bili su većinom oni, koji su se naselili u Hreljin. To su Josip Mrđen, Dragutin Deprato, upravitelj građanske škole zajedno sa ženom, Vidas Jakov, trgovac i šunjevac, postolar. Međutim narod je prozrio ove i njima slične reakcionere, jer zna da su do sada uvijek živjeli na grbači naroda. Vidjevši se osamljeni i da je ishod rata neminovan ukorist saveznika, oni se nastoje uvući u naš pokret.

Najboljni dokaz o neuspjehu neprijatelja i reakcije najbolje se vidi u tome što smo za posljednje vrijeme uspjeli da mobiliziramo 200 novih boraca za našu NOV.

Nešto o švercerima?

Drug Grbac: Oni su mnogo ometali naš rad. Broj švercera sada je smanjen skoro za 90% zbog toga što nema veze sa Zagrebom. Ti šverceri nisu se nikada isticali govorima protiv NOV, nego su svojim radom kočili NOV. Tu i tamo pomagali su naš pokret, ali smo im mi ukazivali štetno djelovanje toga rada. Dosta između njih mi smo mobilizirali.

Jedan od njih koji nama također mnogo šteti je pop Burić, koji je ustaški nastrojen. On je imao jak utjecaj na žene svojim prodikama u crkvi.

Pregled političke situacije za KNOO Crikvenica, dao je drug Marušić Miha.

Kada govorimo o političkoj situaciji u našem kotaru moramo prvenstveno podijeliti naš kotar na 2 dijela. Prvo, obalna mjesta i drugo, gornji dio našeg kotara. U obalna mjesta spadaju Selce, Crikvenica, Sv. Jelena i Sv. Jakov. U gornja mjesta spadaju Drivenik, Tribalj i Grižane — Belgrad. U obalnim mjestima zapaža se nejednakost u političkoj situaciji u slijed toga, jer je između njih Crikvenica ograđena žicom i predstavlja jako neprijateljsko uporište. U tome i jest razlika. U Selcima narod je uz pokret, surađuje i pomaže koliko mu to prilike dopuštaju. Uslijed sve

češćeg neprijateljskog posjeta narod je preplašen, nije naučen na denunciranje od strane neprijatelja, pa iako hoće i želi pomoći, ujedno voli da bude zakonspiriran. Inače mobilizacija je sprovedena 100%. Zapaža se jedino slabo ekonomsko stanje, pa narod gleda kako bi se mogao snabdjeti sa hranom. Reakcionarnih elemenata nema.

Crikvenica: u Crikvenici narod je sav uz pokret, osim nekoliko elemenata kojima će narod suditi. Baš ovih dana nastalo je neko komešanje između sreskog načelnika Lončarića i ustaškog logornika Vladimira Vukelića (Kapo). To komešanje urodilo je time, da su nam uhapsili 36 osoba, koje su odveli u Senj. Razlog tome je taj što je Lončarić prodavao legitimacije »Narodne zaštite« uz cijenu od 10.000 Kuna, t. j. da tko plati taj novac, taj će dobiti legitimaciju i neće ići u vojsku. Pošto, navodno, u podjeli novca nije bio prisutan Vladimir Vukelić (Kapo), ustaški logornik, to je on Lončarića tužio Gestapovcima, koji su uspjeli pohvatati izvjestan broj osoba, koje su platile legitimacije samo da ne idu u vojsku. Uhapšenike su odveli u Senj gdje je provedena istraga protiv istih. Dne 14. X. o. g. uhapšen je konačno i Lončarić sa svojom priležnicom i odveden u Senj. Narod, koji je promatrao hapšenje Lončarića priča, da je on tom prilikom dobio dosta batina. Inače u samoj Crikvenici zapaža se neko isčekivanje u pogledu svršetka rata, kako od samih mještana tako i kod neprijateljske vojske.

Sv. Jelena: Moramo sa pohvalom napomenuti, da je narod jednodušan i oduševljen za pokret, sto posto, te da dezertera nema.

Sv. Jakov: U Sv. Jakovu zapaža se, da je narod uz pokret. Velika većina naroda aktivno surađuje, dok ono ostalo voli da je postrance i ako nije reakcionarno nastrojeno. Kako su sv. Jeleni i Sv. Jakovu ostranjeni nepoćudni elementi, to jest žene koje su provocirale naše ljude, politička situacija se uslijed toga poboljšala.

Drivenik: Drivenik se nalazi u blizini neprijateljskog uporišta. Iz samog mjesta nalazi se nekoliko dezertera u neprijateljskom uporištu Križišće, koje nije daleko od samog mjesta. Ovi dezerteri su uzrokom slabije političke situacije u Driveniku. Baš pred nekoliko dana uhapsili su nam tajnika općinskog odbora JNOF-e Drivenik i strijeljali ga. Kod tog su pomagali neprijatelju dezerteri, odnosni konfidenti. Dezertera inače imade koji se nalaze na Sušaku.

Tribalj: U Triblju se nalazi sav narod uz naš pokret, dok dezertera nema.

Grižane—Belgrad: Narod Grižana i Belgrada potpuno je odan pokretu, pomaže isti u najvećoj mjeri, a dezertera nema.

Kako se vidi iz opisa političke situacije svih općina našeg kotara, politička situacija je zadovoljavajuća i zapaža se to, da je cijeli narod zabrinut zbog svog slabog ekonomskog stanja. Naročito se vidi odanost našeg naroda prema NOP-u kod prebacivanja hrane, u čemu se naročito ističe narod Sv. Jelene, Triblja, Grižana i Belgrada.

Obzirom na nepotpuni izvještaj drug Miho Marušić, predsjednik KNOO Crikvenica nadopunio je gornji izvještaj prema postavljenim pitanjima.

Drug Pero Komadina: Kako se osjeća rad Vukelića(Kape) i ostalih izdajnika na drugom dijelu kotara Crikvenica, tj. u mjestima koja se nalaze u Vinodolu?

Drug Marušić: Utjecaj Vukelića i ostalih izdajnika ne osjeća se u gornjem dijelu kotara, jer ih je narod prozreo, ali uz podršku strane vojne sile oni su jaki. Međutim, nestankom tuđe vojske oni će također nestati.

Drug Pero Komadina: Imali u vašem kotaru Mačeka nekih ljudi?

Drug Marušić: Ima Kantonaš Toma Andrijaš, za kojeg se priča da stvara neke planove o kantonima u Primorju.

Drug Car Vladimir: Tko izdaje te legitimacije i kako je tekla čitava stvar s time?

Drug Marušić: Legitimacije »Narodne zaštite« izdavao je Lončarić svojom vlastitom inicijativom i prodavao ih za svoj račun. Pošto to nije proveo zajedno sa Vukelićem, ustaškim logornikom(inače iz Senja) nastao je razdor između njih.

Na traženje svih prisutnih drug Marušić daje detaljnije podatke o tome, kako je tekla čitava stvar sa legitimacijama »Narodne zaštite«.

Narodna zaštita je osnovana inicijativom Gligore, domobranskog komandanta Crikvenica. U početku u zaštitu je bilo 30 ljudi, raznih trgovčiča i švercera, ali kasnije, kada je došlo vrijeme da se treba opredjeliti, to jest u njemačku vojsku ili u NOV, povećan je broj zaštite na 80 ljudi. U zadnje vrijeme se pričalo da je Lončarić htio preći nama, pa je u vezi toga tražio već i vezu. On je došao u vezu sa Gligorom i pokušao da tu nešto iskoristi. Tako su počeli naplaćivati po svakoj legitimaciji Kuna 10.000. Ovaj slučaj proćuo se na taj način, što je Vimko Ivančić, došavši kući rekao to svojoj ženi. Čuvši to Anton Brnjac, sudac došao je kod Lončarića i rekao je da je to kriminal. Tako je ova afera došla na javu. Oni su u svemu naplatili 360000 Kuna. Kapo je došao u sukob sa Lončarićem, jer je tražio hapšenje naših drugova. Pošto do hapšenja nije došlo, Kapo je otišao kod njemačke komande u Crikvenici, te isto to tražio, govoreći kako zaštita koristi partizanima i kako će novac biti poslat partizanima. Njemački komandant nije htio da vrši hapšenja naših drugova, zbog čega je Kapo pošao u Sušak i doveo 7 Gestapovaca (5 muškaraca i 2 žene). Oni su zatražili da se pozovu članovi »Narodne zaštite« na skup. Montanari, načelnik Crikvenice, doznajući za to, obavijestio je ljude da ne dolaze na skup, jer će biti pohvatani. No i pored toga došlo ih je 12 koji su uhapšeni i zatim sprovedeni u Senj. Poslije toga Kapo je zatražio policiju iz Senja i »plavu diviziju« da pošalje u Crikvenicu svoje ljude. Ovi pošto su došli u Crikvenicu uhapsili su 28 ljudi. Narod je uzbuđen i jako ogorčen, te živi u strahu. Dne 12. o mj. ponovno je uslijedilo hapšenje. Narod Crikvenice žali naše ljude koji su radili u našim organizacijama. Tako je rad u Crikvenici u zadnje vrijeme pao. Neki od mještana, koji su radili u NOP-u, razbježali su se na Krk, dok su drugi došli k nama. Sam Kapo upoznat je sa našim radom u Crikvenici, jer je duže vremena imao veze sa našim ženama, od kojih su mnoge pale u njegov zagrljaj i mnogo mu toga ispričale. Tiran i krvolok Kapo

htio bi mnogo više da učini zla i da hapsi ljude, ali komandant njemačkog garnizona u Crikvenici neće da mu izađe u susret.

Mačekovi ljudi u Crikvenici jesu Ljubo Škiljan, Brico, i Andrija.

Pregled političke situacije za KNOO Novi iznio je drug Toljan Andrija (drugi sekretar KNOO-a):

Drugovi, kako je kotar Novi od početka ustanka bio žarište NOP u Hrvatskom Primorju, i to pogotovo njegovi gornji krajevi, kao Bribir, Krmpote, Ledenice i Zagone, narod tih općina čvrsto je uz pokret od prvog dana ustanka, pa tako i danas.⁵³² Stvar je drugačija u Novom, jer je Novi još za vrijeme borbe bio stalno u žici, a uz to je redovito jedan od najjačih garnizona u Primorju. Sam smještaj Novoga tako je zbijen, zbog čega je tamo rad onemogućen. Zato su ljudi pasivni i boje se primiti posao po organizacijama. Rad Mačekovštine dosta se opaža u Novom, a iz njega i u gornjim općinama našeg kotara. Pokretači toga rada jesu Juraj Kraljić, Toma Andrijaš, Nikola Žvanović(Šiša) i Josip Vildanger. Pored toga bave se tim radom pojedini domobrani, koji su se od straha pred kaznom priključili tim ljudima. Kraljić je raskrinkan među narodom te u čitavom kotaru, jer kao bivši član Kotarske organizacije HSS-a i blagajnik Gospodarske sloge pronevjerio je 28.000 dinara od kojih je otvorio dućan, inače je bio pred stečajem. Tako je sam dućan otvorio dućan na ime žene. Kao takav trebao je biti suđen od strane HSS-a, ali zbog čuvanja ugleda stranke pušten je po strani. Na taj način ovaj čovjek nema u stvari nikakve podrške u Novom. Njegov rad osjeća se, međutim, među garnizonom, domobranima, i legionerima. Ovo je razlog da baš iz Novoga na poziv druga Tita odazvao se najmanji broj vojnika u Primorju u NOP. Naši ljudi imali su veze sa vojskom, ali Kraljić i njegova klika spriječili su svojim reakcionarnim radom da dođu ovamo vojnici, govoreći im da čekaju Saveznike, te da će oni u datom trenutku preuzeti vlast. Njihov rad izvan grada osjetio se u krmpotskoj općini, kao i u donjim krmpotskim selima uz more, koji su od početka ustanka manje vezani uz pokret. Tako su se našla 3—4 čovjeka u općini, koji su propagirali među narodom za primanje aprovizacije. Oni su uspjeli uslijed slabog ekonomskog stanja među narodom ovog dijela kotara. Ti ljudi da bi primili aprovizaciju išli su po nju u Novi i u Senj. U ledeničkoj općini također se opaža reakcionarni rad ove klike. U Polju osjeća se taj rad naročito jer tamo ima švercera i trgovaca sa blagom, kojima nije stvarna potreba nego su uzeli aprovizaciju zato da narod povuku za sobom. Ali izgleda da nemaju uspjeha. U Gornjoj ledeničkoj općini opaža se, da su u vezi sa ovim ljudima dva do četiri čovjeka i to većinom trgovci, gostioničari i službenici.

Žrtve i prilog, koji je dao Bribir NOB-i je dokaz da je Narod listom uz NOP, ali se i tamo pojavio rad Mačekovštine, time što su neke porodice kojima su otpočetak NOP-a pojedini njihovi članovi stradali, pri-

---

⁵³² Usp. A. Tus, n. dj., I. Radetić Ferdo, *Novi Vinodolski u narodnooslobodilačkoj borbi*, n. dj.

mili potporu od ustaške vlasti. To smo saznali zadnjih dana, ali pošto neznamo pojedinosti poduzeli smo potrebne mjere da i to doznamo. Na naš pokret narod ovog kotara gleda sa punim povjerenjem osim Novoga i za njega ne postoji druga vlast nego NOO-i, koji potpuno djeluju u području oslobođenog kotara. Kako po NOO-ima tako i po sudstvu za njega ne postoji druga vlast od naše. Na odluke II. zasjedanja AVNOJ-a i III zasjedanja ZAVNOH-a naš narod gleda sa punim povjerenjem i sa njima je upoznat u detalje. Reakcija je slala letake i rasturala ih preko Mačekovaca, a potpisivali su ih sa kotarskom organizacijom HSS-a. Ovakvi letaci prenešeni su i na oslobođeni teritorij ovog kotara te izgleda da im ljudi, koji ulaze u žicu i van nje, bacajući te letake po oslobođenom teritoriju. Do sada oni nisu imali uspjeha, jer narod gleda to sa smijehom i sprdnjom. Njihove parole jesu: »Čekanje«, »Ne u borbu«, »Doći će Saveznici, koji će priznati onu vlast koju nađu«, a mi nismo ludi da ćemo prepustiti vlast NOO-ima«. Međutim, sam narod zna tko će preuzeti vlast. To smo mi. Od te strane nema straha. Važno je da ovi reacionari nemaju podrške u narodu. Novi je kao i ranije više jugofilski nastrojen. Rad sa te strane ne opaža se. Ti ljudi, koji su jugoslavenski nastrojeni donekle su, a možemo reći i skoro potpuno uz naš pokret. Rad sa Novim je otežan, jer ne možemo doći nikad u blizinu. Na vezu dolazi samo nekoliko ljudi, jer se boje kompromitiranja. Jedino putem štampe, koja se dosta šalje u Novi i preko nekih drugarica, kojima su muževi kod nas, može se prebacivati pošta.

Politički pregled situacije za KNOO Senj iznio je drug Špalj Ivan.

Drugovi, ja bih vam rekao par riječi o političkoj situaciji na ovoj strani Senja, jer se svi članovi KNOO-a ne nalaze zajedno a do onih, koji se nalaze s onu stranu Senja nemamo nikakve veze. Politička situacija na ovoj strani jako je otežana obzirom što neprijatelj ima u Senju stalno i jako uporište. Tek sada smo počeli da se probijamo u Senj. Narod se rado odaziva, naročito kada se radi o skupljanju hrane. Narod daje tu hranu na dobrovoljnoj bazi.

Što se tiče rada, mi imamo formiran jedan seoski NOO i JNOF, a po drugim selima tek sada možemo da se probijamo, te upućujemo ljudima ciljeve naše borbe. Što se tiče mobilizacije moram da napomenem da ljudi ima kod kuće mnogo. Oni ne idu u ni jednu vojsku. Ustaše su ih donedavno zaštićivali, a i sada govore da će otići u jednu bojnu. 15. X. trebalo je da se ti ljudi jave u tu ustašku bojnu, ali se iz Krivog Puta nije nitko odazvao. Ustaše ih plaše, da im neće dati aprovizacije i da će ih poslati u logore. Sa strane ustaša ima dezertera, pa smo pokušali da te ljude pridobijemo na svoju stranu, međutim, oni su dosljednji čekanju. Opaža se rad reakcije, koja čak zaštićuje pojedine ljude samo da se ne odazivaju u vojsku. Među takve ljude spada ing. Pleše. On uzima naročito pod zaštitu lugare.

Narod se odaziva za sabirne akcije. Samo u jednom zaselku gdje smo izvršili sabirnu akciju, četiri kuće su dale 500 kg hrane. Oni će dati sve samo da ne idu u borbu. Jedino selo Veljun je 100% raspoloženo

ustaški, što opet možemo opravdati time, što je sa naše strane izvršena u tom selu rekvizicija blaga.

Sam Senj je jedno od najvećih neprijateljevih uporišta u Hrvatskom Primorju, a unatoč toga što je ulaz i izlaz u Senj jako težak sama žica oko grada je tri puta pletena.

Sami događaji, koji se svakodnevno dešavaju u svijetu, izgleda da su imali učinka na te ljude, koji već počinju da se polako primiruju, pa čak i oni najgori. Neki su od njih tražili čak i vezu s nama i tražili da im zagarantiramo, da im se ne će ništa dogoditi, ako dođu k nama.

Što se tiče te ustaške bojne istu je pokušao da formira Sudar, međutim, kad je Crvena armija došla do pred Beograd sve se to raspršilo, a sam Sudar je otišao u Zagreb. U vezi s time bacani su letaci i mnogi od naših ljudi su uhapšeni.

Uslijed opasnosti totalne mobilizacije mnogi su ljudi počeli bježati u žandare, gdje se prikupilo mnogi ljudi. Jedan od jakih događaja je svakako bombardiranje Senja, kojom prilikom je poginulo 3—4 poštenih osoba, a 10 ranjeno. Avioni su redovito napadali obalu, a također i brodove i maune. Ljudi se nisu bojali samog bombardiranja, međutim izgleda da su Nijemci srušili jedan naš avion, te dan poslije toga jedan od naših aviona baca letke, ali koji su pali u more. Mnogi ljudi kažu, da je na tim letcima bilo vjerojatno napisano, da se narod iseli iz grada. Baš dan poslije toga došlo je 6 aviona, 3 od njih bacili su 50 bombi i tom prilikom pogodili 3 čovjeka. Škola je prestala da radi, a ljudi su se iselili, te je stanje veoma teško. Iz samog Senja nalazi se 40—60 ljudi u partizanima. HSS-ovci nemaju uticaja u gradu. Markica Šolić u Krivom Putu je jedini čovjek koji bi mogao nešto da važi, ali on nije protiv nas. Što se tiče popova, oni su prije nego što je počela naša borba bili jugoslavenski orijentirani, međutim, sada kada smo mi za Jugoslaviju oni stoje po strani. Uticaj popova je bez danjeg jak na narod, samo kojim pravcem oni udaraju to nama nije jasno. Pop Moguš je mrtvac u punom smislu riječi.⁵³³

Politički preled situacije za **KNOO Krk** iznio je član KNOO-a.

U posljednje se vrijeme politička situacija na Krku znatno popravila. Između glavnih faktora, koji utiču na to poboljšanje, svakako su povoljni vanjsko politički i vojnički uspjesi Crvene armije i Saveznika. Narod gleda na napredovanje Crvene armije s velikim oduševljenjem. Od nje očekuje pomoć, dok prema Saveznicima izražava stanovito nepovjerenje. To proizlazi odtuda, što u prvom redu akcije Saveznika u Italiji djeluju vrlo nepovoljno, a onda i to, što kažu da engleska politika nije u prošlosti bila nikada čista. No, parola o nekoj prevari sa njihove strane nekako se stižala. Ona se još samo gdjekada čuje. To što saveznička vojska nije poduzela operacije onda kad se je o tome govorilo, nije na narod nepovoljno djelovalo, jer je istovremeno stigla na naše

---

⁵³³ V. bilj. 168.

granice Crvena armija i sve su se oči uprle na istok, a Saveznike se zaboravilo.

Povodom najnovijih uspjeha naše NOV i afirmiranja NOP-a u inostranstvu, interes za naša unutrašnja pitanja naročito se povećao. Štampa se prosto grabi, zidne novine, koje imamo u svim većim mjestima i većini sela (33 na broju), čitaju svi i čekaju sa zanimanjem iste. Uvidjelo se je da naš pokret pretstavlja silu, koju se u svijetu i kod Saveznika cijeni. Deklaracija kralja i razni govori preko radija dižu ugled NOP-a. Zaključci III. zasjedanja ZAVNOH-a još nisu dovoljno prodrli među narod, ali svaki za njih zna iako još nije shvatio njihovu veličinu i važnost.

Parola, kojoj je operirala reakcija o strahu od komunizma, bila je već prilično utihnula, ali se opet čuje. No, ni sada nema nekog naročito uspjeha. Prije je bilo neprijateljske štampe, ali sada je nema. Sada se organiziraju misije od strane popova. Jedina parola koja nam mnogo smeta je bauk od komunizma, koju propovijedaju popovi.

Organiziranje JNOF-e, preko čijih odbora se tumači opširno baš to pitanje, djeluje vrlo povoljno na narod, koji to sa zadovoljstvom prima. Osobiti polet NOP-a osjeća se u Omišlju, Baški i u Poljicama, tamo gdje se nije takoreći dalo niti prodirati u vrijeme reakcije na Krk. Danas upornim radom, a svakako uz pomoć događaja, postigli su se vrlo lijepi uspjesi.

Baška: Puna Baška bila je dezertera, dok ih danas nema nego samo 2, a i ti se spremaju da pođu dobrovoljno u mornaricu.

Omišalj: On je isto tako pun dezertera. Danas ih je krenulo 21 od ukupnog broja od oko 50 njih, a i svi ovi ostali krenut će u partizane. Narod koji je bio skroz nezainteresiran, danas se i te kako interesira.

Poljice: Narod u Poljicama, među kojim je prije vladao takav strah da nije radio za pokret, danas međutim radi. Iako je procenat nepismenosti vrlo velik i vlada glad i golotinja, narod vidi u NOP-u nešto svoje, nešto što se za njega stvara, te listom prijanja uz NOP.

Punat: Iako se sada u Puntu nalazi garnizon, narod nije niti malo pokoleban, nego čvrsto stoji uz NOP. Radom naših organizacija okupilo se oko nas prilično četnički nastrojene omladine i žena, koje danas iako imaju mogućnosti ne tužakaju kao i prije.⁵³⁴

Krk: Garnizon u Krku je do nedavno bio pun fašista koji su tužakali. Iako se ne možemo pohvaliti nekim naročitim radom, ipak možemo sa 100% sigurnosti reći, da je narod uz nas. On u NOP-u gleda sve, i u tome je jednodušan.

Dobrinj: Ovo je jedna od najboljih naših općina. Narod je tu povezan usko uz NOP. Ipak se kao bijele vrane pojavljuju sela Gostinjac, Kras i Gabonjin, koji imaju veći broj dezertera.

Vrbnik: Situacija u Vrbniku je malo zamršena zbog reakcionarnog rada nekih svećenika — ustaša. Inače nije ni tamo tako loše, ali narod

---

⁵³⁴ Usp. *Punat u borbi*, n. dj.

nije jedinstven, nego nekako rastrovan ličnim mržnjama. Pop Volarić koji se nalazi u Vrbniku, nije htio ispovjedati omladinke zato, što su partizanke. Što se tiče popa iz Risike, on se je povukao poslije onoga, što je napadnut u štampi. Od Mačekovih ljudi nalazio se u Vrbniku Veljić i još nekolicina drugih, ali su ovi pobjegli u Zagreb, gdje su se kasnije afirmirali kao ustaše. Neki od reacionera bili su počeli da rade ponovno protiv našeg pokreta, ali pošto su opomenuti izgleda da više ne rade.

Dubašnica: Ovo je jedina općina u koju se nije moglo dovoljno da prodre. Narod je skroz nezainteresiran i pun straha, ali i pored toga ipak nema nekog naročito protivničkog rada. Nema gotovo nikoga, koji bi rekao nešto protiv NOP-a. Organizacije su tamo jako slabe i bolje reći nikakve, jer se naši odbornici ne razlikuju mnogo od naroda zbog svoje pljašljivosti i nezainteresiranosti.

Reacionarni rad nije tako velik, a njime rukovode, kako smo se uvjerali svećenici pod rukovodstvom biskupa dr. Srebrnića. On izrabljuje stanovite mačekovce, koji onda trube ono što hoće Srebrnić i svećenici. Međutim, oni nemaju velikog uspjeha. Oni su, možemo reći, jedini koji su kočnica da se NOP ne razmahuje onoliko koliko bi trebalo. Sada se organiziraju misije i svećenici sa oltara pozivaju narod na obranu vjere, »koja nije nikada bila u ovakvoj opasnosti kao sada«. Uхватili smo pismo biskupa Srebrnića, kojim priznaje da je javno proglasio kako su ga partizani osudili na smrt.

Izim tih svećenika, koji se ne žacaju govoriti svega o NOP-u, koji čak naše omladinke ne će da ispovjedaju radi toga što su »partizanke«, koji pozivaju roditelje da se djecu ne šalje na naše sastanke, a omladini govore da ne treba pjevati drugih pjesama do crkvenih, nekog naročitog organiziranog rada reakcije nema, ili barem nije još vidljiv niti je zahvatio mase.

Nismo postigli još to, da je narod sasvim srastao sa NOP-om, jer je pokret kod nas još mlad. Međutim, neumornim radom nadamo se da ćemo prodrijeti u sva sela i sav narod. Masovni rad prilično je živ. Samo u posljednjih 15 dana održana su 24 veća skupa, a da u taj broj ne računamo (nečitko, op. P. S.) 10—15 ljudi. Što se situacije tiče smatramo da je u našim rukama. Jedina je smetnja reacionarno svećenstvo, protiv kojih se je vrlo teško boriti. Opasnost jedino je u tome za nas, ako bi nam Švabe upriličili kakvu raciju, koja bi opet, ali samo za neko vrijeme uzdrmala situaciju. Naš narod naime nema dovoljno čvrstine, jer je od ratnih strahota ostao do sada pošteđen.

Što se tiče talijanske manjine u Krku, ona je do nedavna bila sva fašistički nastrojena, međutim sada su se oni podijelili u dva dijela. Videći da stvari na fronti ne idu kako bi trebalo pa se povlače. Neki čak imaju svoje sinove u partizanima. Desio se jedan slučaj o osnivanju policije na Krku. U nju je pošao priličan broj mladića. Kad smo ih mi napali oni su se preplašili. Što se pak tiče četnika, njih je bilo u Puntu, Krku i nekoliko u Lovranu, ali izgleda da su pokolebani i pitaju se kako se završiti njihova stvar. Izgleda da su skloni da nekud pobjegnu. U

samom Vrbniku bilo je također nekoliko četnika. Njihove porodice ne će da priđu k nama, ali izgleda da je to naš grijeh. U Vrbniku se pojavio neki Rančić, koji je obilazio od kuće do kuće i nagovarao mladiće da se ne javljaju u NOV. Neki su ga čak i poslušali. Dezertera ima na Krku priličan broj i to 300, dok je do sada mobilizirano na Krku preko 1.000 ljudi. U zadnja 3 mjeseca mobilizirano je preko 200 ljudi. Mobilizacija uspjeva, ali ne dovoljno brzo. Najbolje u tome pokazuje to, što smo u mjesec dana mobilizirali oko 140 drugova. Sada smo započeli mobiliziranje zajedno s Komandom područja i nadamo se da će i tu, svakako uz poteškoće, biti uspjeha. Bilo je slučaja da su naše žene bacale parole i zidne novine sa zidova. Rukovodioci toga bili su popovi.

Politički pregled situacije za **KNNO Rab** iznio je delegat **KNOO-a Rab**:

Politička situacija na Rabu od konca prošle godine do dana kada su se Nijemci iskrcali na Rab nije bila zadovoljavajuća. Uzrok tome bila je blizina okupatora, koji je zauzeo otoke Krk, Cres i Lošinj, pa zatim prodor neprijatelja u Hrvatsko Primorje, kao i dolazak ustaša na otok Pag. Na to su utjecale također očajne prehrambene prilike koje su vladale na terenu kotara, a osim toga i politika pasiviziranja našeg naroda, koju politiku je provodio okupator u okolici. Ta politika pasiviziranja očitovala se više manje u mirnom postupku neprijatelja sa narodom i u davanju hrane narodu.

Reakcija je sve ovo iskorištavala i vojna situacija je izgledala takva da će okupator svakog časa stići na Rab, koji i onako nije bio vojnički osiguran da bi bio sposoban za obranu. Ustaški agenti radili su na veliko i pripremali narod na skori dolazak okupatora, koji se je na Rab iskrcao 19. III o. g. Nekoliko puta nepotrebno izvršena evakuacija naše vojske sa otoka reakcija je uspjela prikazati narodu kao našu slabost, a s druge strane, izglednjelom narodu pričala je kako će ga Nijemci i ustaše osigurati sa hranom i da ga neće tjerati u vojsku. Međutim, čim su se Nijemci iskrcali na Rab, oni su odmah odveli oko 120 ljudi prisilno od kuće na Rijeku, odakle je jedan dobar dio poslat na rad u Njemačku, a ostali su pušteni kući ili su pobjegli. Nijemci su počeli provoditi teror i pljačku. Internirali su ljude i pljačkali sve do čega su došli. Narod ih je zbog toga zamrzio od prvog dana. Istovremeno iskočili su na površinu razni proustaški elementi i razni pokvarenjaci, koji su stupili u otvorenu službu okupatora i vršili razne špijunaže i provokacije. Narod je bio preplašen i postao skroz pasivan, neusuđujući se s nama niti dolaziti u dodir osim pojedinaca. Tako je naš rad bio otežan. Nijemci su iz Raba odveli sve Židove, pri čemu su najzvjerskiije postupali i pljačkali njihovu imovinu. Zatvaranja su bila na dnevnom redu. Nijemci su mobilizirali oko 40 ljudi pod raznim prijetnjama, a oko 40 su ih odveli na prisilne radove i u internaciju. Dolazak ustaša još je više pojačao teror. Oni su počeli sa racijama i dosada su izvršili 10—15 racija. Zaklali su dvije drugarice, jednu omladinu i jednog starca, dok su neke drugarice silovane po njima. Jednog druga su ubili, a zatim mrtvog objesili.

Na ovakav teror naš je narod odgovorio mržnjom protiv Nijemaca i ustaša, a i protiv svih onih, koji su im služili, tako da su se i sami reakcioneri raskrinkali svojom službom okupatoru. Reakcionari su govorili da je naša borba komunistička i da ćemo mi seljaku oduzeti imetak. Naš rad se sastojao u raskrinkavanju domaćih izdajica, u političko-propagandnom radu i suzbijanju ustaške mobilizacije, kojoj smo suprotstavili mobilizaciju za NOV-u. Ustaška mobilizacija uspjela je samo u selu Banjol, u kome je narod prije bio na strani HSS-a. U okolici Ribarice bila je jedna grupa frankovaca. Ustaše su raznim prijetnjama, palenjem kuća i ubijanjem ljudi uspjeli mobilizirati oko 130 ljudi, koji su kasnije pomalo bježali kući, ili su pak sa oružjem prilazili k nama. U isto vrijeme mi smo mobilizirali u NOV oko 130 ljudi i to na dobrovoljnoj bazi.

Sastanak Tito-Šubašić narodu je prilično rastumačen, a također i odluke donesene na III. zasjedanju ZAVNOH-a. Štampa se širi među narodom, koji je jako rado prima, a o događajima narod obavještavamo preko radio vijesti, koje dosada redovito izdajemo. Bivši ustaški vođići, kao i oni koji su otvoreno pomagali ustašama i okupatoru u provodjenju njegovih zločina, sada su se povukli pogotovo poslije posljednjeg Titovog poziva, te ustaškog rasapa na Rabu, kao i velikih pobjeda naših Saveznika i naše NOV. Sve ovo uzrokom je, što se je reakcija povukla dok je narod oduševljen. Dolazak Crvene armije u Jugoslaviju narod je pozdravio sa ogromnim oduševljenjem, kojim također prati velike pobjede naše NOV. Narod je politički opredjeljen uz NOP oko 85—90%, a ostalih 10—15% ustaški su ili jugofilski nastrojeni, a to su većinom stariji ljudi i šverceri, koji poznaju samo svoje lične interese. Napominjem, da ovakovih ima vrlo mali broj, no i oni su pasivni u svojim političkim nastojanjima. U posljednje vrijeme održano je nekoliko masovnih sastanaka, i to u dva sela, na kojima je u 4 navrata prisustvovalo oko 150—200 ljudi. Rad je težak zbog toga, što na Rabu ima 700—1.000 neprijateljskih vojnika, koji stalno vrše patrole, a često i racije, a s druge strane, u NOO-ima se nalaze novi članovi, koji još nisu tako dobro uvedeni u rad.

Politička situacija se dnevno popravlja i narod je uvjeren u brzu pobjedu Saveznika i naše NOV. Narod pozdravlja Crvenu armiju, dok zapadne Saveznike kritizira zbog njihovog slabog napredovanja u Italiji, kao i zbog toga što nam ne vraćaju našu mornaricu, koju nam je Italija otela. Naročito se napada Saveznike zato, što ne bombardiraju jaka njemačka uporišta, koja se nalaze na otoku.

Jedno od bolnih pitanja je pitanje prehrane. Narod našeg kotara vrlo je siromašan, a hrane ne može dobiti ni od kuda. Pitanje hrane bit će jedno od najvažnijih pitanja, čijem će se rješavanju morati prići sa najvećom pažnjom, a time više, što je naš narod kao i mnogi drugi krajevi opljačkan od neprijatelja. Samo pitanje prehrane u ovako pasivnom kraju utječe jako i mnogo i na političko držanje naroda.

Od Mačekovih ljudi ističe se Bologdan Brket (Riker?), koji je bio član mjesne organizacije HSS-a. Od jugofila ističu se File i Grce Blaž, koji je

bio organizator zaštite. On je pozivao ljude, da uđu u »zaštitu«, jer će im se u protivnom popaliti kuće. Porodicama naših boraca nisu htjeli davati aprovizaciju. Pored toga na Rabu se nalazi nekoliko ljudi, koji su za vrijeme stare Jugoslavije plovili po Dunavu, te sada govore, o povratku stare Jugoslavije; partizani neće nikada dobiti rata; kralj Petar će se vratiti i tome slično. Pored toga ističu parolu čuvanja glave. Danas je ta »zaštita« razbijena time, što smo mi narodu pokazivali nato, kako ovi reakcioneri hoće da udalje narod od NOP-a. Štokalo, predsjednik bivše kotarske organizacije HSS-a, nalazio se u talijanskoj internaciji, a sada na Rabu i pokazuje se naoko pasivan. Tražio sam od njega jednom prilikom, da se sa mnom sastane, kako bih saznao njegov stav prema Mačeku. Međutim, on je izjavio, da se ne želi sastati sa mnom, jer da se boji ustaša. Što se tiče njegovih radnika, oni su simpatizirali u prvo vrijeme s Mačekom, dok kasnije govore u prilog ustaša, te su se čak i odazvali ustaškoj mobilizaciji.

Politički pregled situacije za **KNOO Pag** dao je tajnik kotarskog drug Škunca Ivan:

Politička situacija na Pagu danas se poboljšala prema onoj, kakva je bila u zadnje vrijeme. Reakcija, koja je radila na tome, da razdvoji naše redove, vršila je propagandu među ljudima, da ne idu u našu NOV. To su bili Limešić, Babela, Šime i Pavljan. Sva trojica važe kao mačekovci i govore o pasivnosti, tj. da se čeka i da se ne ide u NOV. Međutim, mi smo ih raskrinkali preko »Glasa Paga« i uspjeli smo da ih potpuno razoružamo pred narodom. Pored ovih pojavio se i još jedan reakcioner, neki Persen, koji je govorio, da će na Pag doći 30 četnika, koji će tamo ilegalno živjeti. Poslije našeg napada on se više ne pojavljuje.

Pojedina mjesta u Novalji prionula su uz pokret čak do 90%, što nije slučaj sa Lunom i Barbatom, gdje je mobilizirano svega 10—12 ljudi. U Barbatu se odazvao u NOV svega jedan čovjek, čemu je uzrok utjecaj ustaša s jedne strane, a s druge strane to, što je tamo bio logor, na račun kojeg su seljaci dobro živjeli. Mi pak nismo mogli da te ljude mobiliziramo, što je bilo nemoguće radi toga, da nas seljaci ne bi izdali. Danas stanje nije takvo. Svega u jednom selu narod je 90% ustaški nastrojen. Tamo još nismo postavili odbor. Situacija u čitavom kotaru popravila se za 90%. Što se samog Paga tiče, narod je u mnogome nasjeo ustaškoj reakciji uslijed svog slabog ekonomskog stanja. Kako danas solane ne rade ustaše su uspjeli da organiziraju ustašku mladež i daju toj omladini jelo na kazanu.

Ustaša Riker sa Herendom izdavao je letake, u kojima su pisali o sporazumu Tito—Šubašić i govorili kako partizana više nema, kao i to, da će partizani preći na stranu četnika. Ovo su povjerovali naročito oni seljaci koji se nalaze na južnom dijelu otoka Paga, sve dok im mi nismo objasnili. Ovi ustaše su pisali, da Crvena armija ne će preko Drine, kao i razne druge parole, među kojima se ističu ovo: Hrvatska će biti republika, više ustaša neće biti, nego samo domobrani i razne druge. Međutim, imali su vrlo slab uspjeh, jer su ljudi uvidjeli da je to laž

baš onda, kad je Crvena armija došla na naše granice. Danak (18. X.) je 15 dana od kako su bacani letaci na Pagu. Te letake dobio je Rumora iz Senja od popa Moguša. Mi s naše strane uspjeli smo potpuno razbiti ove parole, a Rumoru smo napali preko »Glasa Paga«.

Današnja politička situacija u Pagu je dobra. Ima preko 90 procenata ljudi koji su uz naš pokret. Mobilizirano je preko 200 boraca na dobrovoljnoj bazi. Sada se nastavlja sa mobilizacijom pojedinih godišta, kojima smo poslali pozive.

Znajući da Novalja najviše simpatizira NOP, Nijemci su počeli sa pljačkom tamo gdje je narod najviše pomogao pokret govoreći, da se to pljačkaju samo banditi. Iza jedne izvršene akcije na neprijatelja, naš narod se uskolebao, a naročito poslije toga kad su Nijemci ubili jednog našeg čovjeka. Međutim, mi smo narodu objasnili da su akcije na neprijatelja opravdane i potrebne. Pored toga objasnili smo im da ih je neprijatelj i ranije pljačkao, kada nitko od njih nije radio otvoreno za NOP. Prema tome da nije bilo ovih dosadašnjih naših akcija nebi bilo nikakvog uspjeha.

U pojedinim selima otoka Paga rade seoski NOO-i, ali im je rad dosta pasivan. Radi se na podizanju svih antifašističkih organizacija.

DISKUSIJA PO REFERATU:

a) Pitanja:

- 1.) Kako danas stoji suradnja između kraljevske vlade u Londonu i Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije?
- 2.) Da li je štogod govoreno o novom sastanku Tito-Šubašić?
- 3.) Kakav je odnos između poljskog Komiteta oslobođenja i poljske vlade u Londonu (Da li postoji sličan odnos s nama)?
- 4.) Pitanje UNRRE?
- 5.) Kakav je odnos između generala de Gola i Makievaca?
- 6.) Da li će se Šubašić vratiti nazad u London ili će ostati duže vremena kod nas?
- 7.) Nešto o dolasku ing. Košutića na oslobođeni teritorij i njegov stav prema nama?
- 8.) Obzirom na sastav nove bugarske vlade, dali postoji mogućnost da bi Bugarska pristupila u našu zajednicu, kao što je to želio Stambolijski?
- 9.) Nešto o Istri i da li je pitanje Istre bilo što u vezi s iskrcavanjem Saveznika?
- 10.) Da li je istina da je hrvatska divizija (ustaška) došla u Istru i da se u Zagrebu formira upravni odbor za Istru?
- 11.) Da li se nešto poblize zna o stanju naših organizacija u Srbiji?
- 12.) Zašto Košutić ne daje nikakvu izjavu i koliki se značaj pridaje njegovom dolasku na oslobođeni teritorij?

- 13.) Da li se nešto zna o odnosu između Saveznika i nas u vezi sa našom mornaricom, kao i o uticaju londonske vlade (jugoslovenske) na te događaje?
- 14.) Da li imamo veze sa svjetskom organizacijom za poslijeratnu sigurnost?
- 15.) Što je s našom emigracijom u Švicarskoj, u vezi sa nedavnom emisijom radiostanice »Slobodna Jugoslavija«?
- 16.) Ima li tješnjih veza između nas i naših iseljenika u Americi?
- 17.) Da li je svjetska javnost zabilježila pomoć Sovjetskog Saveza NKOJ-u?
- 18.) Što će biti s onim našim općinskim odbornicima, koji su bili ranije odbornici, a prilikom evakuacije naše vojske ostali dolje i služe Paveliću?
- 19.) Turska i najnoviji događaji na Balkanu?
- 20.) Da li se štogod radi na formiranju jedinstvene vlade Tito-Šubašić i koliko je Šubašićeva vlada ispunila uslove sporazuma od onog što je trebalo.
- 21.) Značaj dozvole koju je pitala sovjetska komanda od NKOJ-a o prelazu na naš teritorij?
- 22.) Kako se gleda na kraljevu vojsku, koja je još u Kairu, povodom toga što je sam kralj rekao da se sva vojska treba staviti pod vrhovno zapovjedništvo maršala Tita?
- 23.) Kakav će politički položaj imati Vojvodina u federativnoj demokratskoj Jugoslaviji? Isto pitanje i za Sandžak?
- 24.) Što će biti sa Dalmacijom, da li će i ona dobiti nacionalnu samostalnu jedinicu?
- 25.) Da li će Makedoniji pripasti i oni dijelovi Makedonije, koji su prije rata bili pod Grčkom i Bugarskom?
- 26.) Nešto o grčkom oslobodilačkom pokretu i Saveznicima?
- 27.) Sporazum Tito-bugarska vlada?
- 28.) Stav prema popovima?
- 29.) Što je to kantonizam? Da li on predstavlja kakvu pogibelj?
- 30.) UNRRI-na pomoć Italiji?
- 31.) Pitanje vjeronauka u osnovnim školama?
- 32.) Nešto o pomoći koju nam šalju saveznici. Da li se ta pomoć daje prema zakonu o zajmu i najmu (da li će se platiti)?
- 33.) Pitanje vakantnih (napuštenih) zemljišta.
- 34.) Konfiskacija imetka?
- 35.) Nešto o Koruškoj?
- 36.) Zašto još nije formirana hrvatska vlada?
- 37.) Zašto će Francuska sudjelovati u poslijeratnom uređenju?
- 38.) Pitanje besplatnog školovanja u našim školama?
- 39.) Što će biti sa domobranima, legionerima i ustašama nepoćudnim našoj borbi?
- 40.) Kakva politička zbivanja utiču na zastoj operacija na talijanskoj fronti?

- 42.) Da li se zna štogod o organizaciji stranih radnika u Njemačkoj?
- 41.) Nešto o sadašnjoj konferenciji u Moskvi?
- 43.) Današnja uloga Beneša, kao i njegov odnos prema Saveznicima i Crvenoj armiji.
- 44.) Da li će se Čehoslovačka uspostaviti u onom obliku kakvi je ranije postojao?
- 45.) Da li je general Ristić, koji je nedavno došao na oslobođeni teritorij Jugoslavije, ušao sporazumno sa našim vlastima u Šubašićevu vladu?

b.) Odgovori:

Na napred navedena pitanja odgovorili su slijedeći drugova: Drug Milan Ružić:

Postavljeno je više pitanja o Nacionalnom komitetu i Šubašićevoj vladi. Da bi se lakše odgovorilo na ta pitanja mi smo ih povezali u jednu cjelinu.

1.) Kakva je suradnja između Šubašićeve vlade i NKOJ-a. Da se može odgovoriti na to pitanje treba znati kakav je u osnovi sporazum. U čemu je postignut sporazum? On je postignut o uzajamnoj pomoći i suradnji londonske vlade i to izvan Jugoslavije. Radi čega je došlo do njega? Zato da se dokaže i pokaže da pristup u NOB ima svaki onaj koji je antifašistički nastrojen. Svakako da je u inostranstvu postojala grupa ljudi koja je od početka ustanka vani djelovala u pravcu raskrinkavanja, tj. onemogućavanja djelovanja londonske vlade, koja je bila pod vodstvom hegemonističke klike iz Beograda. Nakon postignutog raskrinkavanja uspeva se da ta vlada bude onemogućena u svom političkom djelovanju. Da bi se moglo da realiziraju težnje, a obzirom na želje i namjere sporazum u skladu antifašističkog pokreta, bio je stvoren sporazum Šubašić-Nacionalni komitet. Sadržina ovog sporazuma je u tome, što su Šubašić u svojoj izjavi s jedne strane, a Tito također u svojoj izjavi s druge strane, zajamčili da priznaju Nacionalni komitet kao vrhovni organ NOB i sve tekovine koje je ta borba donijela. Sporazum se zasniva na suradnji. Kakva je suradnja između Šubašićeve vlade i Nacionalnog komiteta? Suradnja se može analizirati ako vidimo što je izjavljeno, a što učinjeno. Šubašićeva vlada u Londonu, odmah nakon postignutog sporazuma, dala je izjavu u kojoj je pozvala svakog koji još nije u borbi, da se u nju uključi. Pozvala je svakog onog, koji se bori u redovima neprijateljske vojske, da je napusti i da priđe u redove NOV, tj. pod vrhovnu komandu Maršala Tita. Dakle, politička je suradnja donijela uspjeha, ali s druge strane nije donijet uspjeh u ekonomskom pogledu, tj. u pogledu realiziranja još važnijih dužnosti, koje je Šubašićeva vlada trebala da realizira. To je pitanje mornarice i pitanje pomoći. Dakle, ne možemo negirati da je suradnja bila negativna, nego naprotiv pozitivna u političkom pogledu, ali još nije donijela ono što bi mogla

donijeti da se pošlo bržim tempom ka realiziranju problema, koji su nastali sporazumom i suradnjom između jugoslavenske vlade i Nacionalnog komiteta.⁵³⁵

2.) Da li je štogod govoreno o novom sastanku Tito-Šubašić? — Sastanak koji je uslijedio pred par dana između maršala Tita i Šubašića, koji je došao iz Londona u pratnji generala Velebita, je posljedica onog, što se je maločas naglasilo, da je suradnja između londonske vlade i Nacionalnog komiteta bila, ali nedovoljna. Vjerojatno je uzrok, da je došlo do novog sastanka, na kojem će se utvrditi ono što se postiglo i što bi se još moglo učiniti.⁵³⁶

3.) Da li će se Šubašić vratiti poslije ovog sastanka natrag u London? Njegova je dužnost da djeluje van Jugoslavije i prema tome svakako je da će se vratiti, jasno u London.⁵³⁷ To ne znači da se opet ponovno neće vratiti u Jugoslaviju.

4.) Da li se nešto zna o odnosu između Saveznika i nas u vezi s našom mornaricom, kao i o uticaju londonske vlade (Jugoslavenske) na te događaje? Pitanje mornarice ne možemo riješiti mi, nego ga riješavaju oni, koji su tu mornaricu nama oduzeli. Tko ima pravo na tu mornaricu? Pravo na nju ima jugoslavenska vlada, te prema tome pitanje mornarice bit će po svoj prilici predmet razgovora na ovom novom sastanku Tito-Šubašić.⁵³⁸

5.) Da li se nešto radi po formiranju jedinstvene jugoslavenske vlade? U izjavama sporazuma Šubašić-Tito bilo je govora, da postoji mogućnost formiranja jedne jedinstvene vlade. Samo to formiranje vlade ovisi od uslova. Do toga mora doći. U kakvom obliku i sa kojim članovima, to ne možemo unaprijed predvidjeti.⁵³⁹

6.) Kako se gleda na kraljevsku vojsku u Kairu, povodom kraljevog poziva, da se sva vojska stavi pod vrhovno zapovjedništvo maršala Tita? Kraljevska vojska se većim ili dobrim dijelom izjasnila za NOP, prema tome svi oni, koji se nisu izjasnili za NOP ostat će u kraljevskoj gardi, a ostali, ukoliko već nisu, preći će k nama. Da li je to neki naročiti uspjeh, o tome ni govora.⁵⁴⁰

7.) Da li će naše obaveze pasti time što Šubašićeva vlada ne ispuni neke dužnosti? O tome se, međutim, ne može postaviti pitanje. Mi nemamo nikakvih obaveza prema Šubašićevoj vladi u Londonu, koje bi trebali da napustimo, ako ta vlada ne bi udovoljila svojim obavezama.

---

⁵³⁵ V. Titov komentar 12. IX 1944. *Govori i članci*, n. dj., str. 221. Usp. i bilj. 422 i 449.

⁵³⁶ Razgovori su započeti 21. X u Beloj Crkvi, nastavljeni su od 25. X do 2. XI 1944. u oslobođenom Beogradu (D. Plenča, n. dj., str. 339—340).

⁵³⁷ Šubašić je u Londonu 19. XI održao sjednicu vlade na kojoj je podnio izvještaj o svojim razgovorima s Titom (D. Plenča, n. dj., str. 341).

⁵³⁸ O problemu trgovačke i ratne mornarice v. D. Plenča, n. dj., str. 291—292 i 298—301.

⁵³⁹ Vladu je Tito formirao 7. III 1945. (D. Plenča, n. dj., str. 387).

⁵⁴⁰ Usp. D. Plenča, n. dj., str. 328—331.

8.) Pitanje Ristića? — O pitanju Ristića može se odgovoriti, da je on vjerojatno otišao u Šubašićevu vladu sporazumno s našim vlastima, jer da nije to učinio sporazumno s nama, mi ga nebi pustili. Znači, da je iz nekih razloga sporazumno otišao u londonsku vladu.⁵⁴¹

Drug Ivan Barbalić odgovara na postavljena pitanja sa slijedećim:

1.) Kakav je odnos između poljskog Komiteta oslobođenja i poljske vlade u Londonu (da li postoji sličan odnos s nama)? — Odnos između Komiteta i poljske vlade u Londonu dosada, do ovih pregovora koji se vode u Moskvi, je onakav kakav je bio naš odnos prema Purićevoj vladi, dok nije došlo do sporazuma sa Šubašićem. Sada se vode pregovori između Komiteta i poljske vlade da se stvori jedan sporazum, međutim, što će biti mi ne možemo unaprijed reći.⁵⁴²

2.) Pitanje UNRRE? To je organizacija, formirana u Americi za pomoć svima narodima koji su nastradali u ratu i koji su bili okupirani od Njemačke. Međutim, u toj organizaciji okupila se svjetska reakcija, koja je htjela dati ovoj organizaciji drugi smisao, nego je predviđen u pravilima UNRRE. Čak se postavljalo pitanje pomoći i samoj Njemačkoj. Jasno je, da Njemačka nije bila okupirana od Njemačke i prema tome ne bi trebala dobiti pomoć. Delegat naše zemlje zajedno sa delegatima drugih okupiranih zemalja protestirao je i nije dozvolio da se Njemačkoj pruži pomoć. Naša veza sa UNRR-om postoji preko kraljevske vlade u Londonu, zato, što je u sporazumu Tito-Šubašić riješeno, da će nas londonska vlada zastupati prema inostranim formama.⁵⁴³

3.) Pomoć UNRRE Italiji? UNRRA je pružila Italiji pomoć od 50 milijona dolara. Međutim, Italija je napala i okupirala našu zemlju, te je stoga naš delegat pri UNRRI Rudolf Bičanić zauzeo stav, da Jugoslavija ne može spriječiti Italiji pomoć u sanitetskom materijalu, ali da je UNRRA trebala svakako prije pomoći naš narod. Zbog toga on se ustegao od glasovanja.

Što se tiče pomoći Sovjetskog Saveza našoj zemlji mimo UNRRE, mi možemo reći samo to, da ne znači da jedna zemlja ne može pomoći drugu zemlju mimo UNRRE. Sovjetski Savez može pomoći zemlju koju hoće, a pogotovo našu.

Povodom sukoba između Nacionalnog komiteta i UNRRE, koji je objavljen u našoj štampi i preko radia, može se reći slijedeće. U Bariu su se sastali pretstavnici savezničke vojske i delegati UNRRE. Tu je bio

---

⁵⁴¹ D. Plenča, n. dj., 290—291, spominje generala u penziji Borisava Ristića, koji je na Šubašićev prijedlog postao 11. XI 1944. ministar vojske, mornarice i vazduhoplovstva.

⁵⁴² Pregovori su vođeni za vrijeme Moskovske konferencije Churchill-Staljin (13. listopada 1944). Churchill se sastao s predstavnicima poljske izbjegličke vlade u Londonu i Poljskog komiteta nacionalnog komiteta u Lublinu (V. S. Čerčil, *Drugi svetski rat VI*, n. dj., str. 214—215).

⁵⁴³ O neprilikama s UNRR-inom pomoći v. D. Plenča, n. dj., str. 292—6.

i delegat jugoslavenske kraljevske vlade. Zaključeno je sa većinom glasova, da će se u Jugoslaviji dijeliti pomoć prvih 6 mjeseci poslije oslobođenja i to preko činovnika UNRRE. Nacionalni komitet je na to protestirao i rekao, da ukoliko UNRRA ne će dati pomoć komitetu, on ne će primiti pomoć. Pravilan stav Sovjetskog Saveza vidi se prema tome, što je dao pomoć Nacionalnom komitetu i time ga priznao kao pravu vlast u zemlji.⁵⁴⁴

4.) Ima li veze između nas i naših iseljenika u Americi? — Veze ima, i ona je vrlo uska. Naši iseljenici u Americi, u velikoj većini su uz naš pokret. Predsjednik hrvatske organizacije »Hrvatske bratske zajednice« nedavno je održao govor i u rezoluciji priznao kao jedinu vlast u Jugoslaviji Nacionalni komitet. Članovi ove organizacije sakupili su velik broj materijala i lijekova, za našu vojsku. Međutim, materijal koji su bili poslali nama, Purićeva vlada je dala četnicima. U Americi postoji i ženska organizacija koja vrši kampanju za pomoć Jugoslaviji. Ona je sakupila milion dolara za pomoć narodima Jugoslavije. Čak i u Australiji postoje organizacije naših iseljenika, koji su sakupili 50.000 livra šterlina pred 3 mjeseca. Svakako naši iseljenici su aktivni u pružanju pomoći našim narodima i to pogotovo u političkom pogledu.⁵⁴⁵

5.) Da li je pomoć, koju nam šalju naši Saveznici data nama po zakonu o zajmu i najmu⁵⁴⁶ i da li ju se treba platiti? — Pošto smo mi napadnuti od strane hitlerovske Njemačke, svakako da se i na nas mora primjeniti taj zakon. Prema van pretstavlja nas kraljevska jugoslavenska vlada, koja ima pravo da traži od Amerike ratni materijal na osnovu zakona o zajmu i najmu. G. Rusvelt je u jednom svom govoru rekao, da će se zakon o zajmu i najmu primjeniti na NOV. Međutim, iz govora Maršala Tita, kog je održao I. Dalmatinskoj brigadi,⁵⁴⁷ izlazi da se taj zakon ipak nije protegao na NOV. Mi dobivamo neki materijal od savezničke vojske, i taj materijal, jasno, je, nama se ne daje, nego prodaje. Naš stav je bio da ga mi nećemo platiti, nego Njemačka i Italija, među-

---

⁵⁴⁴ NKOJ je 28. IX 1944. objavio saopćenje: »Pošto UNRRA nije prihvatila prijedlog AVNOJ-a da dodjeljivanje pomoći obećane Jugoslaviji treba da bude izvršeno po organima narodne vlasti, već insistira da ta pomoć bude dodijeljena preko naročitih organizacija, AVNOJ je obavijestio UNRRA-u, da je pod takvim uslovima prisiljen odbiti pomoć« (D. Plenča, n. dj., str. 295). Sastanak u Bariju između predstavnika UNRRE, Američke počasne legije, i NOP-a održan je od 17. do 26. rujna (isto, str. 294—295).

⁵⁴⁵ Čini se da je ovo tumačeno prema članku *Borba naše braće u Americi* koji je Vladimir Dedijer objavio u Novoj Jugoslaviji 13—14, 1944; brošurica s tim i drugim člancima (u izdanju Tehnike Mornarice NOVJ, bez datuma; Dedijerov se članak nalazi na str. 41—50) nalazi se u Zbirci MNRR. — Usp. i Ljubo Leontić, *Jugoslavensko iseljeničtvo i naša trgovačka mornarica*. Pomorski zbornik II, Zagreb 1972, str. 1249—1251).

⁵⁴⁶ Zakon je usvojio Kongres SAD 11. III 1941; njime je vlada ovlaštena vlada da »daje u zajam ili najam drugim državama različite terete i materijale koji su potrebni za obranu tih država, ukoliko obrana tih država po mišljenju Predsjednika znači životno važnu potrebu za obranu SAD« (*Tajna prepiska Churchill—Staljin 1941—1945*. Zagreb 1965, str. 418, bilj. 9).

⁵⁴⁷ Vis, 12. IX 1944. (J. Broz Tito, *Govori i članci*, n. dj., str. 216—222).

tim, neki reakcionarni krugovi su govorili kao da mi moramo platiti taj materijal. Ali naš je stav takav, da ga mi ne ćemo platiti, nego Nijemci, pa mogli ili ne mogli.

6.) Pitanje vakantnih zemljišta? — To su napuštena zemljišta bilo od prijatelja ili neprijatelja našeg pokreta. S tim zemljištima upravljat će NOO-i dok će sav prihod ići u korist Narodno-oslobodilačkog fonda. Međutim, sada je ZAVNOH odredio, da se prihod sa ovih zemljišta predaje u cijelosti našoj vojsci. Što će biti poslije rata sa ovim zemljištima, to će sud riješiti. Kad sud proglašuje neko imanje vakantnim, tada će se izvršiti konfiskacija, i to po NOO-ima uz pomoć vojno-pozadinskih vlasti. Ono što je potrebno vojsci, dat će se vojsci, ali odbor i dalje vodi brigu i nadzor nad konfiskacijom.⁵⁴⁸

7.) Kako djeluju politička zbivanja na frontu u Italiji? — Politika djeluje na svaki front, pa tako i na front u Italiji. Tu možemo reći, da je Čerčil 23. II. o. g. u svom govoru, kad su ga poslanici zapitali u Donjem domu, kako to da Saveznici u Italiji ne napreduju brže, makar bi mogli još brže napredovati, pa čak se i iskrcati brodovima u sjevernoj Italiji, on je odgovorio, da prema vojnoj mogućnosti to je izvršio, ali nije u vojnom planu da se u Italiji brže napreduje.

8.) Turska i najnoviji događaji na Balkanu? — Stav Turske je do sada bio na strani Njemačke. Ona nije otvoreno pomagala Njemačku, ali je radila i slala materijal kao što je krom i sve druge rudače koje su Njemačkoj bile neophodno potrebne. Međutim, sada kada je postalo očito, da će Njemačka izgubiti rat, Turska je prekinula odnose sa Njemačkom. Ali i poslije toga, njemački ratni brodovi slobodno su prošli kroz Dardanele, makar je to zabranjeno ugovorom u Montreu, po kojem se kroz Dardanele ne smije propustiti ni jedna ratna mornarica osim Sovjetske. Ovaj akt Turska je svijesno izvršila. U Turskoj se nalazi na vlasti reakcionarna klika, koja špekulira. U Turskoj su na vlasti bile uvijek reakcionarne klike, koje su bile priklonjene Njemačkoj. Sada u Turskoj postavlja se to pitanje, da bi Turska na Balkanu igrala neku ulogu. Želja Turske da odigra neku ulogu na Balkanu počela je od onda kada se počelo pisati o tome. Kako će Makedonija ujediniti i kako će onaj dio Makedonije, koji je pod Grčkom, potpasti pod Makedoniju i biti u sklopu Jugoslavije. Zbog toga su se u Turskoj pobojali, da će Jugoslavija doći na Dardanele. Ovime je raskrinkan stav Turske, koja ponovno želi igrati na Balkanu stav žandara, tj. čime je htjela da pokaže da na Balkanu vladaju nemiri. Radio stanica »Slobodna Jugoslavija« odgovorila je na ta pisanja, da su i Nijemci i Talijani polomili zube na Balkanu, pa neka se

---

⁵⁴⁸ Pitanje napuštenih zemljišta razmatrao je 17. III 1943. već Inicijativni odbor ZAVNOH-a; upute je trebalo dobiti i Hrvatsko primorje (ZAVNOH 1, n. dj., str. 70—71). Od tada je ZAVNOH u više navrata davao NOO-ima upute što da čine s napuštenim zemljištima (Usp. ZAVNOH 2 i 3, n. dj., na više mjesta).

i ona mane ćorava posla, jer će narodi Jugoslavije, Grćke i Albanije, sami riješiti pitanje reda na Balkanu i bez Turske.

Drug Mirko Franelić odgovorio je po postavljenim pitanjima sa slijedećim:

1.) Odnos de Gola prema Makievcima? — Prije nego pređem na sami odgovor, hoću da objasnim samo znaćenje imena Maki. Kod nas kad su ljudi počeli ići iz grada u partizane, onda su govorili da idu u šume. U Francuskoj ovakvih šuma nema, nego samo u Vogeziima i to su zapravo šumarci, koje oni nazivaju »Maki«. Po odlasku u šume oni su govorili da idu u Maki i u vezi toga tako je nazvan i taj pokret. Kod nas, kada je Komunistićka partija pozivala na otvorenu borbu protiv neprijatelja odazivali su se u borbu, kao i u Francuskoj. Tamo se pokret uglavnom svodio na vršenje sabotaze u gradovima, a u manjem dijelu odlazilo se u šume i napadalo njemaćke garnizone iz tih šuma. General de Gol bio je oficir u francuskoj vojsci. On je proglasio borbu protiv Nijemaca kao prvi i jedini cilj svakog Francuza, te je pozvao Makijevece u tu borbu, iako oni nisu bili pod njegovom upravom, nego pod vodstvom Komunistićke partije. On je postupio prema njima fer i njegov odnos prema njima je i danas prijateljski. U posljednje vrijeme bilo je došlo do zategnutih odnosa, ali je tome bila uzrok saveznićka vojska. Razlika između NOP-a u Jugoslaviji i Francuskoj je u tome, što kod nas sve stranke, koje ućestvuju u borbi, priznaju rukovodeću ulogu Komunistićke partije, koja je prva pozvala narod u borbu i prva je organizirala i zadržala tu ulogu rukovodioca, dok u drugim zemljama, kao i u Francuskoj rukovodeća uloga Kompartije nije bila u takvom položaju kao kod nas, jer su borbom rukovodile i druge stranke, kao i predstavnici vojske.⁵⁴⁹

2.) Da li postoji mogućnost prikljućenja Bugarske Jugoslaviji? — Mi smo od uvijek težili ka stvaranju jedne federacije svih balkanskih naroda, međutim, ukoliko dođe do stvaranja federacije, u kojoj bi bila i Bugarska, mi možemo to samo da pozdravimo. Jedna od ozbiljnih zapreka tome bilo je neućestvovanje bugarskog naroda u borbi. Uslijed izdajnićkog stava bugarske reakcije taj narod nije ućestvovao u borbi, kako se oćekivalo. Međutim, u zadnje vrijeme, uz pomoć Crvene armije i naše NOV, bugarski narod je uzeo svoju sudbinu u svoje ruke i odstranio fašistićke rukovodioce, koji su dosada rukovodili državom i vojskom i nastoji da se vojska pročisti od tih elemenata u cilju suradnje sa Jugoslavijom. Danas, poslije sporazuma postignutog između maršala Tita i bugarske vlade, kada je Bugarska izjavila, da žali nad zloćčinima poćinjenim u Jugoslaviji od strane bugarske vojske, i da će to nadokna-

---

⁵⁴⁹ O Francuskom pokretu otpora v. Š. de Gol, *Ratni memoari*, n. dj., na više mjesta; M. Bodo, *Francuska*, n. dj.

ditu, stvoren je bitni preduvjet za priključenje Bugarske Jugoslaviji. Nadamo se da će do toga uskoro doći.⁵⁵⁰

3.) Pitanje o Istri? — U Istri ima milion Slavena (Slovenaca i Hrvata)⁵⁵¹ i kada se Istra digla u borbu poslije kapitulacije Italije, čitavo stanovništvo Istre pristupilo je u naš pokret. To ne znači da Istra i prije nije bila u borbi. Znamo, da je Istra dala veliki broj ljudi u borbu i prije kapitulacije Italije, ali je masovni ustanak došao tek poslije kapitulacije.⁵⁵² Čitava Istra danas je obuhvaćena požarom NOP-a i formirani su u njoj Narodno-oslobodilački odbori, kao i ostale antifašističke organizacije. Istra je dala u borbu 12.000 boraca, koji se nalaze po raznim našim divizijama, a sada je formirana istraska 43. divizija NOVJ.⁵⁵³ Istra je nerazdvojni dio federalne jedinice Hrvatske, kao što je to maršal Tito naglasio prilikom proslave 2-godišnjice osnivanja I. dalmatinske brigade, rekavši, da Istra želi i bit će u sastavu federalne jedinice Hrvatske.⁵⁵⁴ Jasno je, da su pojedini reacioneri u Italiji pravili planove o pokušaju kako bi Istra i dalje ostala u sastavu Italije, jer im se je teško odreći gospodstva nad narodom od milion ljudi. U svojem članku o Istri, kao što ste već i čitali, Smodlaka kaže, da će Istra pripasti Jugoslaviji i ukoliko se bude našao netko u Italiji, da Istru priključi Italiji, tada bi se Italija trebala da bori protiv milion ljudi — Slavena⁵⁵⁵ — koji su tamo, a naravno da i mi ne bi trpjeli tlačenje naroda, koji je mnogo dao za svoje oslobođenje.⁵⁵⁶ Ukoliko ne bi mogli da podjarme čitavu Istru, javlja se u okviru djelovanja reakcije jedan pokret, pokret autonomaša, i to u prvom redu na Rijeci. Njihov cilj je da uspostave Rijeku kao samostalnu nezavisnu jedinicu, u kojoj bi se nalazila Liga naroda. Njihov cilj je u tome, što Rijeka kao samostalni kanton nebi imala carine, jer im je pred očima život Rijeke kada tamo nije bilo taksa i carine i kada se ži-

---

⁵⁵⁰ Tito je u Craiovi 5. X primio delegaciju bugarske vlade i potpisao sporazum; CK BRP(k) je 2. XI uputio pismo Titu, u kome govori u smislu odgovora u tekstu zapisnika. Okružne konferencije NOO-a. — O mogućnostima udruživanja Jugoslavija—Bugarska usp. Janko Pleterski, Perspektiva federativnog ujedinjenja u novoj Jugoslaviji kao faktor narodnooslobodilačke borbe. Časopis za suvremenu povijest, V, 3, Zagreb 1973, str. 19—20.

⁵⁵¹ Prema popisu iz 1921. god. cjelokupno stanovništvo Julijske krajine, dakle, ne samo Istre (ali bez Rijeke i Beneške Slovenije) brojilo je 928.044 (Oko Trsta, Beograd 1945, str. 152).

⁵⁵² V. zbornik *Priključenje Istre Federalnoj Državi rHvatskoj u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. 1943—1968.* Rijeka 1968; *Istra i Slovensko primorje*, n. dj.; M. Mikolić, *Istra 1943*, n. dj.

⁵⁵³ Danilo Ribarić, *Borbeni put 43. istarske divizije*. Zagreb 1969.

⁵⁵⁴ Vis, 12. IX 1944. (J. Broz Tito, *Govori i članci*, n. dj., str. 216—222). Primorci su u rukama imali i brošuru Govor maršala Tita prigodom predaje ordena »Narodno oslobođenje« I. dalmatinskoj brigadi, Štamparija »Naprijed«, 1944. (Zbirka MNRR). — Usp. Vojmir Kljaković, *Narodno-oslobodilački pokret i pitanje jugoslavenske zapadne granice 1941—1945.* Jugoslavenski historijski časopis 4, Beograd 1969, str. 191—198, i Titova politika, n. dj., str. 47—63.

⁵⁵⁵ V. bilj. 551.

⁵⁵⁶ Možda se misli na članak Josipa Smodlake, *O razgraničenju Jugoslavije s Italijom.* Nova Jugoslavija 7—10, lipanj-srpanj 1944.

vjelo jeftino i dobro. Ti imućni krugovi Rijeke, sanjaju kako bi i nadalje zadržali takav položaj i tada da po miloj volji pljačkaju narod. Nešto se govori o kantonu i u Crikvenici i Krku, ali je to samo parola, do mase još nije prodrlo.⁵⁵⁷ U masama su toliko poznate zasade AVNOJ-a, ZAVNOH-a i federalne Hrvatske kao i federativne demokratske Jugoslavije, tako da pitanje kantona uopće ne dolazi u obzir. Što se tiče pitanja stvaranja neke ustaške divizije u Istri i priključenja Istre NDH, bilo je govora među ustašama, da će Istra imati upravnu oblast, u kojoj bi bio guvernerom mačekovac Marušić. Međutim, nikakva divizija se nije mogla stvoriti. U svemu tome vidi se, da se ustaštvo nalazi pred slomom.⁵⁵⁸

4.) Pitanje Koruške? — Maršal Tito je rekao u svom govoru I. dalmatinskoj brigadi među ostalim i to, da se Koruška bori i borit će se za slobodu i da će biti dio federalne Slovenije.⁵⁵⁹ Koruška se sada nalazi u sklopu Austrije, ali je austrijski radio »Slobodna Austrija« rekao, da Austrija nema težnje za Korušku i da koliko Korušćani žele, da se prisajedine Jugoslaviji, da je to njima na volju.⁵⁶⁰

5.) Pitanje naše emigracije u Švicarskoj? — U prvo vrijeme poslije sloma Jugoslavije, jedan dio naših oficira i vojnika našao je utočište u Švicarskoj, gdje se sklonio od progona Nijemaca. Međutim, nakon nekog vremena, kada je počela djelatnost partizana u zemlji i kada su se formirali partizanski odredi, otpočela je u inostranstvu sa svojim radom reakcija pod vodstvom Draže Mihajlovića. Centar reakcije bio je u Londonu, a jedan dio nalazio se u Švicarskoj, gdje se nalazio i jugoslavenski poslanik Jurišić. Oni su trošili naš novac da uvjere javnost kako se Draža Mihajlović bori protiv Nijemaca. Jedan od glavnih mahera koji su pljačkali, bio je Fotić, kao i Jurišić. Međutim, kasnije, se situacija razbistrila i kada se je vidjelo da Draža Mihajlović pretstavlja reakciju i neprijatelja NOB-e, koju vodi maršal Tito, tada je nastao rascijep između naših vojnika i oficira u Švicarskoj. Jedan dio vojnika bio je za Dražu Mihajlovića, a drugi napredniji, za NOP. Oni naši vojnici i oficiri koji su prešli na stranu Mihajlovića, okupili su se oko Jurišića. Međutim, po ratnom pravu, oni oficiri i vojnici, koji pređu u jednu državu treba da se interniraju. Naši vojnici u Švicarskoj, bili su, međutim, slobodni. Kada su se pojedini počeli izjašnjavati za NOV i NOP, tada je Jurišić, naš poslanik u Švicarskoj, poduzeo korake kod švicarskih vlasti, da se ti vojnici i oficiri zatvore. Oni su u logorima izdavali novine, koje su uzele kao razlog kršenja švicarske neutralnosti. To je najgrublje kršenje prava azila, koje su naši vojnici tamo dobili. Danas, svi govore, da našu vojsku predstavljaju, što je rekao i Šubašić, jedino borci koji se

⁵⁵⁷ V. bilj. 488.

⁵⁵⁸ Vlada tzv. NDH donijela je u lipnju 1944. zakonsku uredbu o administrativnoj reorganizaciji »države«; predviđene su 22 župe, od kojih kao posljednja, 22, »Velika župa Raša« (V. Antić, *Prilog historiji*, n. dj., str. 8).

⁵⁵⁹ Vis, 12. IX 1944. (J. Broz Tito, *Govori i članci*, n. dj., str. 219).

⁵⁶⁰ D. Plenča, n. dj., str. 360—362.

bore za oslobođenje Jugoslavije i prema tome ukoliko tako govore, naši emigranti u Švicarskoj, to se ne bi smjelo uzeti kao razlog kršenja švicarske neutralnosti, ali očigledno je da i ovdje reakcija ima svoga uticaja.⁵⁶¹

6.) Strani radnici u Njemačkoj? — Danas ima mnogo Njemaca na fronti, daleko više nego ih je bilo u prvom svjetskom ratu, zato, što je po čitavoj Evropi zarobio velik broj vojnika i radnika i poslao na rad u Njemačku. Danas je u Njemačkoj 12 miliona radnika i oni oslobađaju gotovu polovinu njemačkih radnika za frontu. Obzirom na to, da je velik dio radnika prisilno mobiliziran, i poslat u Njemačku na rad, mi znamo da oni čekaju čas, kako će se čim prije povratiti kući. Oni su zainteresirani za čim skoriji slom Njemačke, kako bi se što prije vratili kući. Zato Nijemci hoće da uđu u trag u koliko se stvorila neka radnička organizacija koja se zajedno sa demokratskim snagama bori protiv fašizma. Nedavno je radio stanica London pozvala te radnike na ustanak. Vjerojatno postoje neke grupe, koje su organizirane, ali to još ne pretstavlja realnu snagu koja bi mogla da danas u Njemačkoj podigne neki ustanak. U trenutku prodora savezničkih trupa u Njemačku, sa zapada i Crvene armije sa istoka, naravno da će se oni boriti dušom i tijelom. Danas su te mogućnosti slabe i gotovo ne postoje.

7.) Odnos Saveznika prema Grčkoj? Nešto o grčkom pokretu? — Tu treba ponovno podvući onu razliku u pokretu, koji je kod nas pod rukovodstvom Komunističke partije i kod drugih zemalja, gdje to nije bilo tako. Tamo ima nekoliko grupa koje su imale svoje partizanske formacije, koje su se kasnije ujedinile u jednu vojsku za borbu protiv neprijatelja. Razvoj prilika u Grčkoj nevjerovatno je sličan našim prilikama. I oni imaju izbjegličku vladu i svoga Dražu. Njihova izbjeglička vlada pomagala je novčano njihovog Dražu Mihajlovića. Poslije, kada se raskrinkao naš Draža Mihajlović i svi petokolonaši da su izdajnici, došlo je do koncentracije i grupiranja svih demokratskih snaga Grčke. Naravno, da su opet nastala razna trvenja među njima, što je uzrokom da se nije mogla uspostaviti jedna čvrsta narodna vlada. Grčka izbjeglička vlada ima još uvijek svoje aspiracije i zahtjeve i želi da se povrti u Grčku, gotovo, moglo bi se reći i bez volje grčkog Komiteta oslobođenja. Saveznici su svojevremeno forsirali i to mišljenje, međutim, nakon razbuktavanja našeg pokreta, pozicije grčkog NOP-a su mnogo jače, tako da se ne može govoriti, da bi mogla reakcija nametnuti grčkom narodu svoju volju i svoje želje.⁵⁶²

---

⁵⁶¹ U Zürichu je već u siječnju 1943. osnovan NOO; početkom kolovoza 1943. osnovan je u Bernu Komitet narodnog oslobođenja Jugoslavije, koji je — na prijedlog Tita — 2. X 1944. preformiran u NOO za sjevernu Italiju i švicarsku (D. P l e n č a, n. dj., str. 319—321).

⁵⁶² Čini se da je ovo tumačenje dato prema tekstu A n d r e a D j i m a s a, *Grčki narod u borbi za slobodu*. Nova Jugoslavija 11—12, 1944 (članak je štampan u brošuri bez naslova, s više drugih tekstova, u Tehnici mornarice NOVJ) (Zbirka MNRR). Usp. i H a r i H o p k i n s, *Britanska intervencija u*

Drug Franjo Borić, odgovara na postavljena pitanja:

1.) Zašto će Francuska sudjelovati poslije rata u borbi za mir? — To je razumljivo. Kada je počeo ovaj veliki rat i kada su fašisti išli da unište demokratske zemlje, prva je bila Čehoslovačka, Poljska i Francuska, koja je zauzimala prvo mjesto među demokratskim zemljama. Ona je uvijek bila demokratska i želi biti demokratska. Ona će kao vevlast sudjelovati u borbi za mir isto onako, kao što je i prije ovog rata.

2.) Pitanje dolaska Košutića na oslobođeni teritorij? — U ožujku bio sam pozvan u ZAVNOH i nije bilo tome 4 nedjelje kako sam se tamo nalazio, kad su se pojavila 2 delegata od HSS-a sa strane Košutića, i to: Baburić i Pocrnjić, koji je bio osobni tajnik Šubašića. Oni su došli i donijeli pismo od strane Košutića za pregovore. Pajo Gregorić i Andrija Hebrang nisu imali vremena za pregovore, jer su trebali poči u Bosnu na razgovore sa maršalom Titom, tako da se pregovori nisu mogli voditi. Mi smo pitali naše prvake što to ima da znači. Oni su nam rekli, da mi stojimo sa njima u razgovorima. Oni su trebali doći s nama u vezu još o Novoj Godini, ali nisu došli. Iz tih razgovora nije proizašlo ništa, nego tek u IX. mjesecu stigao je u ZAVNOH sam Košutić. Da nije dao izjavu, razumljivo je, jer iako je on zauzimao vidno mjesto u HSS-u, naš Izvršni odbor nije ga primio, pa prema tome on nije ni službeni član HSS-a. Za sada stvar stoji ovako. On nije u Izvršnom odboru HSS-a Narodno-oslobodilačkog pokreta.⁵⁶³

3.) Pitanje svećenika? — Imade svećenika dobrih i nevaljanih. Dobre svećenike štujeemo i cijenimo, kao svakog građanina, ako radi za svoj narod. Oni koji uz nas nisu, bit će danas sutra, jednostavno maknuti iz ljudskog društva, što će reći, da neće imati mjesta kao svećenici.

Što se tiče vjeronauka u školama, za djecu u osnovnim školama, određuje se da obavezno posjećuju slušanje vjeronauka.⁵⁶⁴

Drug Pero Komadina odgovara na postavljena pitanja:

1.) Kako je došlo do pitanja Sovjetskog Saveza za slobodan ulazak Crvene armije u Jugoslaviju? — Razumljivo je, da je politika koju vodi Sovjetski Savez iskrena s jedne strane, a s druge strane pitanje ulaska Crvene armije u Jugoslaviju znači za naše narode, koji su od prvog dana u borbi, veliko priznanje. Naši narodi ušli su u borbu onda kada su se svi

---

Grčkoj. U: Ratni memoari državnika i vojskovođa iz Drugog svjetskog rata. Zagreb 1963, str. 406—408; i *Drugi svetski rat 4*, n. dj., str. 541; K. Piro-m a g l u, *Grčka*, U: Pokret otpora, n. dj., str. 140—142. — Emigrantska vlada stigla je u Grčku 18. X 1944. godine.

⁵⁶³ August Košutić je u Otočac stigao 8. IX 1944; njegove prijedloge u ime onog dijela političara HSS koji su surađivali do tada s ustašama i okupatorom Glavni štab NOV i POJ i CK KPH nisu prihvatili (D. Plenča, n. dj., str. 306—307).

⁵⁶⁴ Usp. odgovor Tajništva ZAVNOH-a 10. XI 1943. na pismo koje je krčki biskup J. Srebrnić uputio dr I. Ribaru (*ZAVNOH 1*, n. dj., str. 519).

drugi narodi plašili fašističkih hordi, koje su porobile čitavu Evropu i napredovale u Sovjetskom Savezu. Naš narod je pošao u borbu da pomogne Sovjetskom Savezu u nejednakoj borbi, čime je stekao neko posebno pravo. Sovjetski Savez gleda u vezi toga na naše narode z drugim očima nego ostale narode. Ovim pitanjem za ulazak Crvene armije u Jugoslaviju, Sovjetski Savez je učinio poštovanje prema Nacionalnom komitetu, jer je on predstavnik naših naroda i stečen u teškim borbama, koje su vodili naši narodi protiv nadmoćnijeg neprijatelja. Ovim pitanjem Sovjetski Savez je dokazao cijelom svijetu, da priznaje Nacionalni komitet, što nam Saveznici još nisu priznali. Britanija i Amerika do sada se još nisu izjasnili da nas priznaju, nego održavaju s nama veze preko londonske vlade. Baš zato što nas Sovjetski Savez priznaje, on je i zatražio dozvolu za ulazak Crvene armije u Jugoslaviju i to ne londonsku vladu, nego Nacionalni komitet.⁵⁶⁵

2.) Zašto nije formirana vlada Hrvatske? — Pošto Nacionalni komitet Oslobođenja Jugoslavije još nije priznat od svih Saveznika znači, da kad on bude priznat bit će i formirana i vlada Hrvatske.⁵⁶⁶

3.) Što će biti sa legionarima koji ne pređu na našu stranu? — Nama je dobro poznat poziv maršala Tita. Znamo da je on rekao da se do određenog roka svi legionari moraju priključiti NOP-u.⁵⁶⁷ Što će biti s onima koji ne pređu do tog određenog roka mi vrlo dobro znamo. Posebno je rečeno, za one, koji ne mogu preći u naše redove, uslijed nekih razloga, tako da onima, koji sada prelaze, neće im se ništa dogoditi, dok oni, koji nisu prešli, a dokaže im se da su mogli preći, bit će izvedeni pred sud. One, koje zatekne naša NOV zajedno sa Crvenom armijom u pojedinim neprijateljskim garnizonima, gdje vode borbu protiv nas, izvest će se pred ratni sud kao zločince. Mi ne smijemo sumnjati u to. To je čvrsta odluka, to je naša odluka i to je rekao drug Tito.

4.) Konferencija u Moskvi? — To je konferencija koja još traje.⁵⁶⁸ Ona još nije završena. Znamo, da će na njoj riješavati njemačko pitanje — pitanje uništenja njemačkog zverinjaka zajedničkim snagama Saveznika s time da ga se potpuno uništi. Zatim će se rješavati pitanje Balkana, koje je danas na dnevnom redu. Pored toga raspravljat će se i o poljskom pitanju — pitanju odnosa poljske vlade i Nacionalnog komiteta. Nastojat će se, da se poprave odnosi i da se ujedini sav poljski narod. Kao što znamo, u Varšavi je bio podignut preuranjeni ustanak, kog je reakcija htjela da iskoristi u svoje svrhe s time, što je htjela da zadrži

---

⁵⁶⁵ Misli se na sporazum prigodom Titova boravka u Moskvi u rujnu 1944 (D. Pl en č a, n. dj., str. 344; V. S t r u g a r, n. dj., str. 264).

⁵⁶⁶ Usp. *Narodna vlada Hrvatske formirana u gradu Splitu dana 14. travnja 1945*. Državno nakladno poduzeće Hrvatske, 1945.

⁵⁶⁷ V. bilj. 482.

⁵⁶⁸ Moskovska konferencija trajala je od 9. do 17. X 1944; na njoj je postignut čuveni sporazum o »50% : 50% utjecaja između Churchilla i Staljina (V. S. Č e r č i l, *Drugi svetski rat VI*, n. dj., str. 206—221; D. Pl en č a, n. dj. str. 258—262).

neke bolje pozicije u poljskoj vladi. Znamo kakav su stav zauzeli prema ovom ustanku Vel. Britanija, Amerika i Sovjetski Savez. Neki od krivaca podizanja ustanka bit će izvedeni pred optuženičku klupu, jer su izvršili krvoproliće.⁵⁶⁹ Što će se odlučiti i riješiti na toj konferenciji to će nam pokazati budući događaji. Svakako će glavni udarac biti usmjeren na njemački brlog.

Drug Ferdo odgovara na pitanja postavljena u diskusiji:

1.) Da li se nešto поближе zna o stanju naših organizacija u Srbiji i njihovom radu? — Da bismo na to pitanje, drugovi i drugarice, mogli pravilno odgovoriti, treba da se bacimo unatrag, u prve dane našeg ustanka. Mi svi više manje znamo, da je ustanak protiv okupatora počeo u Srbiji i da je drug Tito sa svojim drugovima prvi organizirao partizanske odrede i Narodno-oslobodilačke odbore i pokrenuo srpski narod u borbu. Zamah i veličina pokreta u Srbiji poznata nam je vrlo dobro već od jula 1941. g., kada se digla na ustanak čitava Šumadija i ostali dijelovi Srbije. Ustanak je poprimio masovni karakter. Nijemci su na to poduzeli teror srpskog naroda i zajedno sa izdajnikom Dražom Mihajlovićem i njegovim četnicima počeli masovnim ubijanjem i klanjem srpskog naroda, djece i žena što je bilo uzrokom da je ustanak u Srbiji malaksao, da je nastala osjeka ustanka i da su srpske jedinice bile primorane da se prebace u Bosnu. Taj strašni teror kog su Nijemci i četnici izvršili u Srbiji bio je uzrokom, da je pokret za duže vrijeme malaksao i oslabio, ali nikada ni uza sav taj teror pokret u Srbiji nije potpuno izčezao, nego su tamo i dalje ostali partizanski odredi, koji su vodili borbu protiv neprijatelja i organizirali narod za tu borbu. S porazom Hitlerovih armija na svim frontovima, približavanjem Crvene armije balkanskih zemljama i granicama Jugoslavije, pokret i ustanak u Srbiji poprimio je opći narodni karakter. Srpski narod se masovno diže u pokret i stupa u NOV i kako nam je poznato, pred kratko vrijeme formira 4 srpske divizije. Pokret u Srbiji uhvatio je toliko maha, da su se stvorili uslovi i mogućnosti, da se sve jedinice i bojne formacije povežu u jednom centralnom rukovodstvu, pa je stvoren glavni štab Srbije. Još prije toga u Srbiji je stvoren Glavni Narodno-oslobodilački odbor. Dok su u ostalim dijelovima Jugoslavije, u federalnim jedinicama, stvorena Zemaljska antifašistička vijeća, kao na primjer u Hrvatskoj, Makedoniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Sandžaku, dotle je u Srbiji stvoren Glavni Narodno-oslobodilački odbor, zato što nisu bili uvjeti da se stvori Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Srbije. Glavni Narodno-oslobodilački odbor Srbije bio je kao neki inicijativni organ, koji je rukovodio svim političkim organizacijama, NOO-ima i ostalim antifašističkim organizacijama u borbi protiv neprijatelja. Upravo sada dolaze iz Srbije glasovi, da se tamo provodi najživlja kampanja za održavanje I. Zasedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća Srbije. To je naj-

---

⁵⁶⁹ V. bilj. 510.

bolji znak, koliko je ustanak danas u Srbiji uhvatio maha. U pozadini se organiziraju NOO-i i to seoski, općinski, kotarski i okružni. Održavaju se sastanci, i to masovni, na kojima se priprema narod za održavanje i stvaranje Zemaljskog antifašističkog vijeća Srbije. Time će narod Srbije najbolje pokazati i dokazati kakvo je njegovo raspoloženje i kakvi su njegovi pogledi na uređenje Jugoslavije.⁵⁷⁰

2.) Pitanje političkog položaja Vojvodine u federativnoj demokratskoj Jugoslaviji? — Drug Tito je u jednom svom govoru rekao, ne sjećam se kada je to bilo, da se čuje pitanje i da narod postavlja pitanje što će biti sa Vojvodinom. Vojvodina je bila teritorij koji je pripadao Jugoslaviji i na koji narodi Jugoslavije imaju puno pravo, jer ga nastavaju u glavnom Srbi i Hrvati. Pitanje kakav će odnos imati Vojvodina u federativnoj Jugoslaviji bit će odlučeno od samog naroda Vojvodine, no budući da znamo, da veliki dio Vojvodine, i to Banat i Baranja sačinjavaju Srbi, koji su se doselili u te krajeve već odavno, to je karakter ovog kraja srpski i prema tome postoji vjerojatnoća, i čisto je razumljivo, da će Vojvodina biti priključena federalnoj državi Srbiji. U kakvom odnosu će ona biti priključena Srbiji, riješit će narodi koji nastavaju Vojvodinu. Onaj dio koji sačinjavaju Hrvati, a to je Baranja, svakako će biti priključen federalnoj državi Hrvatskoj, i to opet ako u tom pogledu sam narod odluči.⁵⁷¹

3.) Položaj Sandžaka u federativnoj demokratskoj Jugoslaviji? — Nama je poznato, da je Sandžak vodio borbu i sada je vodi i da je dao svoje sinove u Narodno-oslobodilačku vojsku i tokom te borbe stvorio Zemaljsko antifašističko vijeće Narodnog-oslobođenja Sandžaka. Isto kao što su pojedine federalne jedinice federativne Jugoslavije stvorile svoja Zemaljska antifašistička vijeća, isto takvo vijeće formirao je i Sandžak, iako on još nije federalna jedinica. Mi znamo, da federativnu demokratsku Jugoslaviju sačinjavaju pojedine federalne jedinice, kao što su Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija i Makedonija. Zašto ipak Sandžak stvara u toku borbe svoje Zemaljsko antifašističko vijeće? Znači da su za to postojali uslovi. Narod Sandžaka od prvog dana je u borbi, većina naroda okupljena je u NOV itd. Međutim, to ne znači da Sandžak mora dobiti karakter federalne jedinice. Zašto? Ne zato što su možda donesene neke odluke da Sandžak ne može biti federalna jedinica. No, nikakve odluke o tome nisu donesene, ali stvar je u tome što Sandžak nikad nije postojao kao samostalna država niti kao posebna nacija. Dakle, on nema ni političkih tradicija, a možda ni

---

⁵⁷⁰ Usp. J. Marjanovi-P. Morača, n. dj., str. 48—53, 90—91, 248 dalje. Velika antifašistička skupština narodnog oslobođenja započela je s radom 9. XI 1944. O njoj su Primorci dobili u ruke i posebnu brošuricu: *Deklaracija i odluke Velike Antifašističke narodno-oslobodilačke skupštine Srbije*. Izdanje »Glasa Jedinštenog NO fronta Srbije«, Beograd 1944 (Zbirka MNRR).

⁵⁷¹ Usp. Čedomir Popov, *Odjeci odluka Drugoga zasjedanja AVNOJ-a u Vojvodini*, Jugoslovenski istorijski časopis 3, Beograd 1963, str. 73—93; J. Pleterski, n. dj., str. 22.

nekim drugih preduslova, da stvori federalnu jedinicu. Svakako će Sandžak u Jugoslaviji imati svoju, neku zasebnu samoupravnu, autonomiju u vezi sa onom federalnom jedinicom s kojom bude u zajednici. Ovo priključenje jednoj od federalnih jedinica ovisi od samog Sandžaka, tj. naroda koji tamo živi, a to su Srbi i Crnogorci, a po vjeri velika većina ima muslimana.⁵⁷²

4.) Pitanje uređenja Dalmacije u novoj Jugoslaviji? — Ja mislim da to pitanje nije dobro postavljeno, jer se možda ne radi o nacionalnoj samostalnoj jedinici, nego o federalnoj. Na terenu pojavilo se pitanje o stvaranju zasebne federalne jedinice Dalmacije, ali i u koliko se ono postavilo, ono je bez značaja. Dalmacija u svojoj historiji za vrijeme Austrije nije postojala kao neka posebna nacija. Dalmatinci su mišljenja kao i mi ovdje, a kao i drugi Hrvati u Hrvatskom Zagorju i Slavoniji. Rad neprijatelja našeg naroda u prošlosti išao je zatim, kao i danas sa strane nacista i fašista, da radi lakšeg porobljavanja provodi politiku »djeli pa vladaj«. Tako je bilo pod Austrijom, kada Dalmacija nije bila pripojena Hrvatskoj, nego je bila direktno pod Austrijom, dakle pod Bečom. Za vrijeme Jugoslavije Dalmacija je isto u odnosu prema centralnoj vladi. Kakva je ta vlada bila, to nam je dobro poznato. Dalmacija je bila uvijek za vrijeme Jugoslavije u borbi protiv svih protunarodnih režima, naročito njen najnapredniji dio, dalmatinsko radništvo. Dalmacija je uvijek težila zajednici sa Hrvatskom. Danas, ona je u borbi od prvog dana i dala je u ovom ustanku mnogo svojih sinova i kćeri u NOV. Dalmatinci su od prvog dana ustanka stvorili svoje borbene i političke organe, stvorili svoju vlast, NOO-e i preko njih zastupane u ZAVNOH-u, kao svom vrhovnom zakonodavnom i izvršnom tijelu. Na terenu možda i ima takvih pojava (traženje zasebne federalne jedinice), ali to sigurno potječe od klika, koje su u vezi sa vanjskom reakcionarnom klikom, koja nastoji da kompromitira naš pokret, kao što ga ustaška i druge propagande reakcionarnih klika nastoje kompromitirati rasparčavanjem našeg teritorija u samostalne jedinice.

5.) Pitanje uređenja Makedonije? — Makedonci kao narod postoje. To je činjenica, koju su uvijek osporavale i nijekale sve protunarodne vlade, a da ne govorimo o onim vladama prije prvog svjetskog rata. Kao narod, Makedonci imaju pravo na svoju samostalnost i suverenitet, pravo samoopredjeljenja, ujedinjenja ili otcjepljenja sa drugim narodima i zemljama. To pravo Makedonci su stekli u ovoj borbi, jer se to samo borbom stiže. To je lijepo opisao drug Tito u svojem članku »Borba porobljenih naroda Jugoslavije«,⁵⁷³ kao i Edvard Kardelj u

---

⁵⁷² Sandžak je svoj ZAVNO osnovao 20. studenog 1943. godine (J. Pleterški, n. dj., str. 15). ZAVNO Sandžaka je 25. ožujka 1945. god. odlučio da se ovaj kraj podijeli između federalne Srbije i Crne Gore (isto, str. 22).

⁵⁷³ Zapravo *Borba naroda porobljene Jugoslavije*; članak je Tito objavio u »Novoj Jugoslaviji« 6, 1944. (Usp. J. Broz Tito, *Govori i članci*, n. dj., str. 182—210).

svom članku »Dva puta malih naroda u jugoistočnoj Evropi«.⁵⁷⁴ Makedoniju su poslije prvog svjetskog rata g. 1918. bili rascjepali i to Bugarska je uzela jedan dio; velikosrpska klika drugi, a Grčka treći dio. Sve te vlade, koje su upravljale u Jugoslaviji, Grčkoj i Bugarskoj nastojale su da ugrabe što veći dio makedonskog teritorija i svojatale su suvereno pravo na Makedoniju. Tako je jugoslavenska klika tvrdila, da je Makedonija jugoslavenska, Grčka vlada je tvrdila, da je Makedonija Grčka, a Bugarska da je njena. Makedonija međutim, nije ni srpska, ni jugoslavenska ni bugarska ni grčka, nego makedonska. Ako se njihovo pitanje pravilno riješi treba ga prepustiti samom narodu. Svakako, narod dolazi do svog prava samo borbom i borbom, a to su Makedonci stekli. Oni su stvorili svoju federalnu jedinicu, svoj Glavni štab i Zemaljsko antifašističko vijeće Makedonije. Pitanje Makedonije je pitanje samog makedonskog naroda.⁵⁷⁵

6.) Uloga Beneša i njegov odnos prema Saveznicima i Crvenoj armiji? — Mi znamo da je on bio predsjednik Čehoslovačke prije kapitulacije, a poslije toga, da je pobjegao u London. On je uvijek bio demokrata i napredni političar. Kao takav ostao je i danas. Njegov odnos prema Amerikancima i Englezima ostao je onakav, kakav je bio i prije kapitulacije Čehoslovačke republike, demokratski i srdačan. Mi znamo, da je Čehoslovačka prije kapitulacije imala odnose i vojnički sporazum sa Sovjetskim Savezom i da je taj odnos prema Sovjetskom Savezu Beneš nastavio i održao. Poznato je da je stvoren i potisan sporazum o administraciji na čehoslovačkom teritoriju oslobođenom po Crvenoj armiji.⁵⁷⁶

7.) Da li će se Čehoslovačka uspostaviti u onom obliku kakvi je ranije postojao? — To je pitanje koga mi uvijek ponavljamo, jer se odnosi i na nas. Isto kao što je tokom naše borbe riješeno pitanje stvaranja federalnih jedinica, i to voljom naroda, isto tako postavlja se isto pitanje i u Čehoslovačkoj. Mi znamo, da je Čehoslovačka sastavljena iz Češke, Slovačke i Podkarpatske Rusije, dakle od tri nacije. Jasno je, da svaki narod i nacija odlučuju o svojoj sudbini i imaju pravo na prisajedinjenje i otepljenje sa drugim narodima. Ovo pravo malih naroda zagarantirano je Atlantskom poveljom i odlukama Teheranske konferencije i svim sporazumima Saveznika prema malim narodima. Koliko će ti naši bratski narodi uspjeti, to je njihova stvar. Mi znamo, da danas na teritoriju kvislinske Slovačke narod vodi borbu protiv Nijemaca i da stvara svoje jedinice NO vojske i svoje političke organe u borbi za slobodu. Koliko će to pitanje uspjeti u Češkoj, Slovačkoj i Podkarpatskoj Rusiji to ovisi o njima samima, jer steći slobodu, pravu narodnu slobodu može se samo borbom. Svakako da i oni imaju reakcionarnih klika u

---

⁵⁷⁴ Zapravo *Dva puta malih naroda Jugoistočne Evrope*; članak je Kardelj objavio u »Novoj Jugoslaviji« 4—5, 1944. (Usp. Edvard Kardelj, *Put nove Jugoslavije. Članci i govori iz Narodnooslobodilačke borbe 1941—1945*. Zagreb 1949, str. 9—40).

⁵⁷⁵ V. bilj. 523.

⁵⁷⁶ V. bilj. 390.

zemlji i van nje, kao i mi. Koliko su imali oni od svoje reakcije, toliko smo imali i mi od naše reakcije. Isti slučaj je i u Poljskoj. Odnosi tih emigrantskih vlada jednaki su kod svih država na svijetu. To je jasno, kao $2 + 2$ je 4 , da narod koji želi, da se oslobodi i kakvu će formu unutrašnje organizacije stvoriti ima o tome sam da odluči, što dolazi do izražaja samom borbom, jer se kroz borbu i samo borbom može istjerati okupator.

DISKUSIJA PO REFERATIMA IZ POJEDINIH KOTAREVA.

KNOO Kraljevica:

Drug Vale kaže, da u Hreljinu postoji ustaška općina i da tamo rade činovnici i izdaju propusnice za narod, koji mora da donese potvrdu od opć. NOO-a i za to platiti 1.000 kuna, te u vezi toga traži objašnjenje.

Drug Grbac, tajnik Kotarskog kaže, da to nije točno i da on o tome nema pojma.

Drug Vale: Mi ne smijemo imati ništa zajedničkog sa ustašama. Mi nismo njihovi prirepci. Mi smo udarili i prije protiv njih, pa moramo i sada. Mi moramo s njima obračunati. Ukoliko taj slučaj u Hreljinu postoji, tome treba stati na kraj.

KNOO Crikvenica:

U pogledu vakantnih zemljišta prigovara se, da je kao vakant oduzeto zemljište jednog druga, koji se nalazi u vojsci. Drug Marušić, predsjednik Kotarskog kaže: Mi smo držali vakantnim zemljišta sva ona zemljišta, koja su napuštena po vlasnicima. Ako je nekome i okrnjeno zemljište, to nije tako strašno. To se desilo zato, što se nije točno znalo što spada u vakant i kome će se oduzeti.

Objašnjavajući što su to vakantna zemljišta, jedan drug odgovara, da u vakant spadaju napuštena zemljišta, kao i zemljišta umrlih, poginulih i nestalih, a također i zemljišta od naših neprijatelja. Čitav prihod sa vakantnih zemljišta pripada 100% vojsci. U slučaju da se nekome dađe vakant na napolicu, tada napoličaru pripada jedan dio, a drugi dio u potpunosti ide vojsci. Za upravljanje nad vakantnim zemljištem postoji jedan naročiti odbor.

Drug Mirko Franelić osvrnuo se na političke referate kotarskih referenata i rekao slijedeće: Iz političkih referata iz pojedinih kotareva mogli smo zaključiti, da je situacija u njima vrlo dobra, a naročito u onim kotarevima, kao što su Rab, Pag i Senj, te da se tamo situacija neobično popravila. Prema tim referatima vidimo, da u pojedinim gradovima, koji se nalaze u žici, ima još uvijek švercera, koji su povezani zajedno sa reakcijom, Mačkovim agentima, kantonašima i četnicima i da zajedno djeluju. Uočio sam kod referata za kotar Crikvenicu, da Kapo želi da vrši nad narodom teror. Međutim, drug, koji je referirao, kaže, da ga u tome spriječava njemački komandant, tako da će mnogi možda

doći do uvjerenja da njemački komandant Crikvenice štiti interese naroda. Isti slučaj je i u Senju sa Plešeom, za kojeg kaže drug iz Senja, da šalje ljude u žandarmeriju, a ne u neprijateljsku vojsku, zbog čega je prijatelj naroda. Mi prema reakciji moramo biti budni. Oni iako malobrojna, nastupa pod raznim oblicima, stoga moramo prema tim ljudima nastojati da ih uvučemo u naše redove. Mi moramo biti naročito budni, jer postoji opasnost da mi zaboravimo te ljude i da pređemo preko njih, što se ne smije desiti. Zato ih moramo raskrinkati odmah na svakom protivničkom radu i nastojati ih mobilizirati. Takve pojave ne smijemo tako lako uzimati, jer nam se to može osvetiti.

Drug Antić kaže, da se opaža neprijateljska propaganda u Crikvenici. Tako je neprijatelj održao zbor u kino-dvorani, na koji, osim nekih domobrana i švercera, nije nitko došao. Kod priredbe tog zbora imao je učešća Zubrinić. Neprijatelj nije imao nikakvog uspjeha. U Sv. Jakovu ima nekoliko dezertera, koji hoće da idu u mornaricu, ali ne preko Komande Područja, nego odmah iz Sv. Jakova. Bilo je slučajeva, da drugovi dolaze u mornaricu bez ikakvih podataka tako, da kad dotični drug dođe na Komandu Sektora, o njemu se ništa ne zna.

KNOO Senj:

Drug Ferdo kaže, da je u referatu druga iz Senja rečeno, da je Moguš politički mrtvac, pa želi da dobije bolje podatke o njemu. Drug Špalj Ivan odgovara: Po dolasku NDH, Moguš je bio pozvat u sabor NDH, ali on nije otišao. Koliko mi znamo, on nije radio ništa. Kao čovjek on se toliko kompromitirao za vrijeme Mačeka, da nije nikada lično vezivao ljude uza se, za razliku od Šolića, koji je toliko popularan u narodu. Za Moguša se kaže, da on danas miruje. Ja sam doznao, da je Rumora, kad je bio u Senju odnio iz Senja neke letake, međutim, nije potvrđeno da ih ne donosi od Moguša. Sumnja se, da ih Moguš dijeli, ali koliko mi njega znamo, a i ja ga znam, da on nije u stanju i da nema nikakve veze sa ovakvim radom, a i zato nije ni sposoban.

Drug Korica kaže, da treba budno paziti i ne zanositi se sa sigurnošću, da je on mrtvac, ali da on ne švrlja, daleko od toga. On čeka samo zgodan čas da razbije naše redove. Kao što je drug Pero rekao, da je situacija na otocima dobra, što bi bilo od Primoraca i otočana, da se nije čvrsto primilo političkog djelovanja u masama i da se nije uvukao narod u borbu. Što bi bilo danas da nije bilo toga. Mačekova klika bi imala podršku u narodu, jer je naš narod bio pristaša HSS-a. Drugovi, mi smo odgovorni za to i treba postaviti zadatak, da nijedan politički momenat ne prođe mimo nas, jer smo mi odgovorni pred narodom. Mi se moramo truditi, kako da razbijemo sve te klikaše, mi moramo u tome uspjeti, jer oni nisu bolji političari od nas. Što bi bilo, da jedan bandit, koji organizira žandare, naredi sutra ovima, da idu u sela i da pale i kolju. Zar mislite, da oni nebi klali isto kao i oni iz »Plave divizije« i ustaše. Znači, da je to organizirana protunarodna vojska, pa bilo to pod imenom žan-

dara ili zaštite. Mi moramo pred narodom da opravdamo sve žrtve, koje su oni počinili.

Drug Pero Komadina: Zar možemo gledati Šolića kao običnog čovjeka? Ne! On je narodni zastupnik, on ima utjecaja i on sada u Senju špekulira. U njega gledaju narodne mase i mi pred njega moramo postaviti oštro, da on mora da bude u narodnim redovima. On će biti odgovoran za sve one, koji nisu mobilizirani u Senju i Krivom Putu. On se možda najljepše izjašnjava o nama, ali šta ima koristi od toga, kad okolina oko njega kaže: »Marko je tu«, »On je naš vođa, naš šef i on čuva naše glave«. Mi Marka Šolića teretimo i on će biti odgovoran ukoliko ne dođe u borbu i ne povuče sve one u Krivom Putu, koje je on svojim stavom pasivizirao od borbe. Taj njegov pasivni stav osuđujemo, jer je bio ogleдалo ljudima iz Krivog Puta.

Montanari, načelnik Crikvenice, rekao je pred 2 mjeseca ženi Manestra, da se organizira »zaštita«, koja će ostati u Crikvenici dok ne dođu Saveznici. Za svakog uticajnog čovjeka treba u pojedinom kotaru postaviti posebno pitanje.

KNOO Rab:

Obzirom na to, da drug iz Raba nije iznio imena nekih ustaša i domobrana, koji rade protiv našeg pokreta, to je drug Barbalić rekao, da od ustaša na Rabu ima neki Bego, Pero Sušić i Dika.

Drug Pero Komadina: Dika je živio u Bribiru 1941. g. i 2 dana prije proslave godišnjice Oktobarske revolucije pojedini naši drugovi ušli su u žicu u Bribir da ga ubiju. Znači, da je on puno značio, kada su naši drugovi pod cijenu života probili su u žicu s namjerom, da ga ubiju.^{576a}

Drug Keko Zvonimir, član KNOO-a Rab kaže: da ima još nekoliko švercera, koji se bave švercom, ali ne ubacuju nikakove parole. To su Kordić Ante i Kordić Anđelo.

Drug Pero: Šverceri su najbolja podrška reakcije u neprijateljskim garnizonima i gradićima. Sam narod švercera sastoji se u zgrtanju para, a to je dopadljivo narodnim masama, čime pasiviziraju narod od borbe. Šverceri su pored toga sluge neprijatelja i vrše prokazivanja za račun okupatora. Prema švercerima treba zauzeti oštar stav.

Drug Keko Zvonimir kaže, da se među protunarodnim elementima na Rabu nalazi i neki Prčinić Vinko, policaj, koji je za vrijeme izborne borbe u Jugoslaviji kundačio narod. On je za vrijeme Talijana bavio švercom, a to isto radi i sada. On ima veze sa Leharom. On je zajedno sa Prčinić Blažom, Prčinić Matom i nekim Ilijom organizirao »zaštitu«. Ovi ljudi tražili su, da se sastanku sa predsjednikom Mjesnog NOO-a i predstavili su se kao ljudi, koji su zatvarani od Nijemaca zato, što su bili uz partizane. Ja sam ih napao i rekao im, da su obične sluge okupatora. Dvojica od njih su mi rekla: Vi ćete doći pred narodni sud, jer sa vašim radom samo izazivate represalije okupatora. Ovime su dokazali da surađuju sa okupatorom protiv interesa narodne borbe.

^{576a} Akcija je izvršena 1. studenog (A. T u s, n. dj., str. 149—150).

KNOO Novi:

Drug Pero, kaže, da neki ljudi u općini Krmpote, kotara Novi imaju veze sa nekim primorskim društvom u Zagrebu. To društvo je sastavljeno od ustaških agenata i mačekovaca. Oni već djeluju duže vremena. U tom društvu nalazi se ustaški ministar Balen, koji je politički razorno djelovao u Krmpotama i Krivom Putu. U Krmpotskoj općini pojavili su se neki dobrotvori naroda, koji hoće da pomognu svoj krmpotski narod. Balen je do sada dao krmpotskom narodu nekoliko vagona kukuruza, po koji je narod otišao u Novi. Ovime se izazvala ledenička općina. Sav narod ledeničke općine pita se, kako to, da oni dobiju hranu a mi ništa. Da, ali vi nemate nikoga u ustašama, odgovaraju im reakcioneri. Vi treba također da imate nekog istaknutog čovjeka u ustaškim redovima, kažu im reakcioneri. Tako je narod iz Klenovice govorio, da ima u ustaša rođake, tako da je i on dobivao hranu. Isto kao u krmpotskim selima, tako i u Krivom Putu pojavio se jedan dobrotvor naroda, a to je neki Prpić, industrijalac iz Zagreba, koji je narodu Krivog Puta dao kukuruz. Iz svega toga vidi se kakvim se sve makinacijama ustaše služe. Oni znaju da na račun našeg lošeg ekonomskog stanja mogu pridobiti narod za sebe, ako je on politički nesvijestan. To je važno da znamo, a još važnije je pitanje političkih mrtvaca. Daleko od toga da su oni neaktivni. Oni se samo drže takvima dok ne dođe potrebno vrijeme da istupe javno.

Mi moramo da znamo, da svaka žrtva, svaki čovjek i svaka žena koji ubuduće padnu pod uticaj takve bande, da zato možemo kriviti samo sebe. Mi moramo povesti računa, svaki u svom kotaru, kako ćemo rasčistiti političku situaciju i da osposobimo svakog čovjeka i svaku ženu da može politički misliti. Na osnovu toga, možemo doći do zaključka, kako ubuduće treba da radimo u pojedinom kraju. Nikada se ne smijemo zavaravati da smo svršili, nego treba ići od žene do žene, i od čovjeka do čovjeka i raditi stalno s njima, kako bi naš narod imao što više koristi od toga i kako bi sam znao samostalno misliti i zauzeti ispravan stav prema teškim političkim prilikama. Tako treba misliti i raditi i onda ćemo uspjeti. Zato na ovim konferencijama ne smijemo šparati sa izjavama, nego svaki od nas treba da iznese i izrazi sve pojedinosti, kako bi na osnovu toga mogli dati smjernice za daljnji rad.

Drug Toljan (Dugi) kaže za Kraljića, da je bio pozvat od Borića na suradnju, odnosno da pristupi u naše redove, međutim, on i Vindan-ger napadali su Borića i govorili, da je Borić pao u ruke komunista. 12. IX., kada su naši borci postavili mine na cesti za Senj, Nikola Žvanović (Šiša) ogradio je mine, sreo dva kamiona ustaša i Nijemaca i rekao im, da je on mine ogradio kamenjem, kako oni ne bi stradali. Kad je, jednom prilikom, Žvanović bilo zatvoren u Senju od Abramovića, veliki župan Žubrinić, čim je zato saznao, pustio ga je kući da i dalje šverca.

Drug Keko Zvonimir, predstavnik KNOO-a Rab kaže, da je na Rabu nekoliko ljudi, koji su se dobrovoljno javili ustašama i Nijemcima da im prevoze ratni materijal i vojsku, samo da sačuvaju svoje glave.

Ovim svojim radom, oni služe okupatoru zamjenjujući njemačke vojnike. Mi smo pozvali te ljude da napuste neprijateljske redove, ali se oni nisu odazvali. To su većinom vlasnici motornih čamaca, koji prevoze njemačke trupe i materijal.

Drug Pero kaže, da sa takvim ljudima treba likvidirati.

Drug Špalj Ivan iz Senja traži objašnjenje, kako da se postupa prema ljudima, koji se dobrovoljno prijavljuju u žandarmeriju, da bi se izvukli iz naše ili njemačke vojske, tj. da ne idu na frontu.

Drug Pero, odgovara na to, da je isti takav slučaj u Kraljevici, Crivenici i drugim mjestima u Hrvatskom Primorju, a cilj svih tih organizacija, bile one »žandarmerija« ili »zaštita« je, da se bore protiv naše vojske. Mi moramo znati da objasnimo tim ljudima, koji se nalaze u neprijateljskoj službi, da će ih neprijatelj sutra upotrebiti za svoje svrhe. Mi treba da znamo raskrinkati što neprijateljske bande misle s njima da urade. Svaka zamršena stvar ne smije ostati neriješena. Sutra će nas narod pitati: družo ti si bio u odboru i zašto si to propustio? Zašto si bio aljkav u svom poslu. — Dosada su u našoj borbi pali mnogi i najbolji sinovi našega naroda, dok su drugi zatvarani od neprijatelja, pa kada se sjetimo svega toga, znat će se zauzeti pravi stav. Ako bude trebalo i jurišat ćemo na bunkere. Mi ćemo to i učiniti. Najvažnije je to, da su NOO-i narodna vlast, te svaki čovjek i svaka žena, koji se nalaze u odborima, imaju tešku odgovornost, ali i najčasnije mjesto u našoj zemlji.

Drug Dugi kaže, da su reakcionarne klike počele sve više da se bave zastrašivanjem naroda Komunistom, kao i time, da partizansku borbu vode Srbi, dok u Srbiji pričaju obratno.

Drug Pero: Mnogima je jasno, da je srpski narod prvi počeo pokretom u Srbiji, gdje se nalazio i Maršal Tito. U Hrvatskoj, pokret je počeo mnogo kasnije,⁵⁷⁷ jer su uslovi kod nas bili sasvim drugačiji, a to zato, jer smo mi dobili NDH. Najbolje njemačke divizije, koje su u početku rata trebale da pođu za Grčku i Bugarsku, usporiše taj pokret u Srbiji. Ono što se sada događa u Hrvatskoj, dešavalo se prije u Srbiji.

Drugovi, mi se danas ne smijemo stidjeti Komunističke partije, koja je osvjetlala svoj obraz u Jugoslaviji više nego ma u kojoj drugoj zemlji na svijetu. Komunisti su položili 30.000 života u ovoj velikoj borbi. Mi se ne trebamo stidjeti komunističke, jer su oni polagali živote tamo, gdje je bilo najteže. Komuniste su najbolji nacionalisti. Oni zapravo rade na tome, da se riješe pitanja pojedinih naroda u našoj zemlji.

---

⁵⁷⁷ Član i prvi tajnik ONOO-a za Hrvatsko primorje Ivan Barbalić govorio je na III zasjedanju ZAVNOH-a 1944. godine, pa je, između ostalog, rekao i ovo: »Narod Hrvatskog Primorja i Gorskog kotara imao je tu čast, da je prvi kod Hrvata ustao na narodni ustanak. Primorci su ustali ljeti 1941. godine, a isto tako i Gorani. Na oslobođenom dijelu Hrvatskog Primorja, u Ledenicama, Hrvati su pomagali braću Srbe, i obratno, kada su Primorci bili popaljeni, onda su braća Srbi iz Drežnice slali hranu u popaljena hrvatska sela...« (ZAVNOH 2, n. dj., str. 634), Usp. i bilj. 11, 635 i 639.

Kraljić i Andrijaš, koji djeluju kao Mačekovi ljudi, provukli su u zadnje vrijeme svoje niti u Crikvenicu, a imaju veze i sa Krkom. Oni imaju veze i sa Senjom, a preko njega i sa otocima. Kao što je drug Dugi iz Novog rekao, Kraljić je opljačkao i naše pčelarske zadruge, uzevši 800 kg meda. Zar takvi ljudi da imaju neku riječ u narodu i da vode hrvatski narod. Mi moramo znati kako da se odnosimo prema njima i da pazimo kuda švrljaju, kako bismo mogli s njima obračunati.

Ovdje bi trebalo postaviti natjecanje tko će sa bandom da obračuna, naime sa ovom dvojicom.

Od nas se drugovi traži, da osvjestimo i naučimo politički misliti svakog čovjeka i svaku ženu. Brda kosti nalaze se iza nas i moramo voditi računa o tome. Na nama je, da proučimo i razmotrimo sva politička zbivanja, čime ćemo moći na najbolji način koristiti na našem terenu. Na taj način moći ćemo izvršiti svoju dužnost u ovoj teškoj i velikoj bitci.

DRUGI DAN KONFERENCIJE 19. X.

2.) Organizacioni referat:

Tajnik Okružnog NOO-a za Hrv. Primorje, drug Radetić Ivan (Ferdo) daje organizacioni pregled na teritoriju Okružnog NOO-a. (Referat se nalazi u prilogu).⁵⁷⁸

Organizacioni referat za Kotarski NOO Kraljevica daje Grbac Andrija tajnik KNOO-a.

Kako se pred našim NOO-ima pojavljuje svakim danom sve šire polje rada, a naš KNOO brojio je do sada 7 članova, te pošto je pao jedan od najboljih članova našeg odbora, drug Marović, vršeći svoju dužnost, to se pokazala potreba, da se gospodarska komisija rasčlani na pojedine odjele, kooptirali smo u naš KNOO još 6 članova.

Prema tome naš KNOO broji sada 12 članova. Moguće je naš odgovor malo i pre širok, ali ovi drugovi, koje smo mi sada primili, pokazali su se na svojoj dužnosti koju su do sada vršili, požrtvovani i odani NOP-u, pa smo im dali mogućnosti da se još više usavrše, da se naši kadrovi podižu, jer su i te kako potrebni našem pokretu.

Zaduženja po odjelima raspodjelili smo tako, da je svaki član zadužen sa jednim odjelom, a odjele koji su međusobno srodni, povezali smo zajedno. Svi drugovi shvaćaju ozbiljno svoju dužnost i daju si mnogo truda da zadovolje pozivu kog od njih traže interesi našeg pokreta, a koji su ujedno i interesi naroda.

Propagandna komisija našeg KNOO-a sastoji se od 5 članova. Većina od ovih nalazi se stalno na terenu, tako da može bolje djelovati među masama i da se naša štampa pravilno iskorišćuje.

---

⁵⁷⁸ Do sada referat nisam našao.

U odjelu narodnog gospodarstva imamo za svaku granu po jednog referenta, koji je stručnjak u svojoj grani, tako da bi svojom strukom mogao čim više da doprinese NOP-u.

Kod upravnog odjela imamo referenta, koji u svemu pomaže druga koji je zadužen po ovom odjelu, jer posao, koji otpada na ovaj odjel ne može drug sam svršavati.

Kako je naš kotar teritorijalno i brojčano malen, to ima svega tri općine. Najveća je općina Hreljin, u koju osim Hreljina spadaju Zlobin i Plase. Općinu Kraljevica sačinjava Kraljevica sa Šmrikom, a općinu Križišće sačinjava Križišće, Veli Dol i Bakarac.

U mjestima imamo formirane mjesne NOO-e. Općinske NOO-e nismo formirali, zato što ne bi mogli djelovati kao takvi, jer su mjesta koja sačinjavaju jednu općinu jako udaljena jedna od drugih, a k tome je u svakom mjestu neprijateljski garnizon, koji u nekim mjestima brojčano premašuje broj stanovništva. Dugove iz mjesnih NOO-a smo odredili, koji bi imali ući u općine, kad to mogućnosti dozvole.

Među najbolje odbore u našem kotaru spadaju Mjesni NOO-i Hreljin i Bakarac. NOO u Hreljinu broji 7 članova, a u Bakararu 5 članova. Članovi ovih odbora ozbiljno shvaćaju svoju dužnost i prema tome je izvršavaju.

Mjesni NOO Zlobin nalazi se kod nas, jer se aktivno radeći u svom mjestu kompromitirao te je morao da napusti svoje mjesto. U zadnje vrijeme formirali smo u Zlobinu jedan rajonski odbor sa zadatkom da vrši sve dužnosti, koje se odnose na mjesni NOO.

U Kraljevici smo do nedavno imali formiran NOO, koji je bio na zadovoljavajućoj visini. Dolaskom ustaškog krvnika Vrkljana za kotarskog pretstojnika u Kraljevici, vlada strahoviti teror od strane ustaške policije. Aktivnim i požrtvovanim radom članovi NOO-a su se kompromitirali, tako da su se morali povući na oslobođeni teritorij, dok je jedan od najboljih drugova pao žrtvom neprijateljskog terora. U mjestu su ostala samo dva člana odbora. Sva nastojanja, da se ponovno uspostavi NOO u Kraljevici, ostala su do sada neuspješna, jer je u Kraljevici odbor mnogo puta razbijen, kada se uspostavio i kada je počeo aktivno da radi. Za sada se ljudi boje stupiti u NOO radi terora koji tamo vlada, a nema ni drugova koji bi zadovoljili uvjete za stupanje u NOO. Popuniti odbor iz drugih antifašističkih organizacija također je nemoguće, jer su drugovi i drugarice iz ovih organizacija, koji su bili najbolji, također morali napustiti mjesto.

Mi imamo predviđene ljude i kad teror malo popusti, formirat će se ponovno odbor u Kraljevici.

U Križišću i Šmriki imamo formirane NOO-e od kojih svaki broji 5 članova. Kako članovi ostalih odbora, tako i ovi uspjeli su da okupe oko sebe narodne mase i da sa čitavim narodom daju što veći mogući doprinos NOP-u.

Aktivnim i požrtvovnim radom naši NOO-i stekli su si autoritet među narodom, tako da ih narod drži za pravu i istinsku vlast. Premda se njihov rad odvija pod strogom neprijateljskom okupacijom naši NOO-i uz

pomoć ostalih antifašističkih organizacija, uspjeli su uvjeriti narod za potrebu sakupljanja pomoći našoj NO Vojsci na razne načine, te su tako uspjeli sakupiti ušur od mlinova. Do sada smo na račun ušura dobili oko 80.000 Kuna. Ušur se i dalje ubire.

Kod ribarskih zadruga, naši NOO-i su uspjeli da dobiju 30% od ulovljene količine ribe. Svota koju smo do sada od ribarskih zadruga dobili, iznosi u novcu 380.000 lira. Pored toga ribarske zadruge, su posolile za našu vojsku oko 1.000 kg ribe.

Naši NOO-i, zajedno sa ostalim organizacijama, sakupili su u zadnjih nekoliko mjeseci 6.000 kg hrane, a što je najznačajnije sakupljanje hrane su organizirale žene i one su istu hranu prenijele na svojim leđima iz neprijateljskih uporišta na oslobođeni teritorij.

Premda u našem kotaru postoje sve ustaške vlasti, značajno je, da, kad se među pojedincima pojavi kakav problem o podjeli imovine i slično, oni se obraćaju na naše NOO-e da im on istvar urede.

Iz ovog se vidi, da su NOO-i okupili oko sebe sve narodne mase i da narod u njima vidi svoje rukovodioce, dok narod svjesno daje sve od sebe za interese NOP-a, a NOO-e drži za svoju vlast.

Sa strane KNOO-a daje se mjesnim NOO-ima puna podrška i pomoć u rješavanju svih problema koji uskrсну u njihovom djelokrugu rada, kako bi se oni još više izdigli islužili narodu u borbi za ostvarenje sretnije i bolje budućnosti.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Organizacioni referat za **KNOO** — **Crikvenicu** daje drug Marušić, predsjednik.

Kotarski NOO Crikvenica broji 9 članova. Svi su resori popunjeni, osim druga koji je zadužen po zdravstvu. Kako nam je drug, koji je otišao na kurs zadržan na dužnosti kod ZAVNOH-a, stoga je to mjesto prazno. Kroz to ga vrijeme zamjenjuje drug iz socijalnog ostsjeka.

U kotarskom NOO-u postoje slijedeći ostsjeci: 1. predsjedništvo, 2. tajništvo, 3. upravno-administrativni ostsjek, 4. gospodarski ostsjek, 5. propagandni ostsjek, 6. zdravstveni ostsjek, 7. prosvjetni ostsjek, 8. socijalni ostsjek, 9. sudski ostsjek i ostsjek za obnovu zemlje.

1. Upravno-administrativni ostsjek ima svoje stručno lice koje pod nadzorom, druga člana Kotarskog NOO-a vodi sve poslove koji zasjecaju u taj ostsjek.

2. Gospodarski ostsjek ima gospodarsku komisiju, koja ima svoje referente zadužene po raznim granama privrede. Na čelu te komisije nalazi se član KNOO-a kao predsjednik gospodarske komisije. Članovi komisije jesu: 1. referent za šumarstvo, 2. referent za poljoprivredu, 3. referent za obrt i sitnu industriju, 4. referent za veterinarstvo, 5. referent za prehranu pučanstva, 6. referent za tehniku i cestogradnje, i 7. referent za pčelarstvo.

3. Propagandni otdjel ima svoju propagandnu komisiju, kojoj na čelu stoji član KNOO-a zadužen po propagandi a ujedno i predsjednik propagandne komisije. Propagandna komisija stoji pred reorganizacijom i sastanak ima 19. X. 1944. godine.

4. Zdravstveni otdjel KNOO-a nema svog referenta, pošto postoji sanitetska ekipa pri Okružnom NOO-u za Hrvatsko Primorje. Član zadužen po zdravstvu usko je povezan sa tom ekipom.

5. Prosvjetni otdjel ima svog referenta, koji pod nadzorom člana KNOO-a zadužen po prosvjeti obavlja sve poslove, koji zastupaju taj otdjel.

6. Socijalni otdjel nema svog referenta. Drug zadužen po socijalnom otdjelu obavlja te poslove sam.

7. Sudski otdjel ima svog referenta, koji pod nadzorom svog člana zaduženog od KNOO-a obavlja svoje poslove, koji zasjecaju u taj otdjel.

8. Otdjel za obnovu zemlje ima svoju komisiju, kojoj na čelu stoji drug, član KNOO-a.

Svi otdjeli rade i izvršavaju zadatke koji se pred njih postavljaju. Kotar Crikvenica ima 7 općinskih NOO-a, dok je ranije bilo 5 općinskih poglavarstava. Povećanje općinskih NOO-a uslijedilo je radi lakšeg rada, kako bi se mogli lakše obavljati poslovi u današnjim vremenima.

Općinski NOO Selce. U Selcima postoji NOO, koji broji 7 članova. Postoje otdjeli i komisije, koje rade, ali ne zadovoljavaju. Uslijed svoje zakonspiriranosti odbor nije afirmiran kao narodna vlast.

Općinski NOO Crikvenica. Odbor postoji i ima 9 članova, čiji se tajnik nalazi u logoru KNOO-a za Crikvenicu. Pojedini drugovi rade, dok se rad ostalih drugova ne primjećuje. Formiran je novi odbor, koji će djelovati odmah po oslobođenju, jer se mnogi drugovi, koji će stupiti u odbor, nalaze u kotarskom logoru. Općinski odbor nije afirmiran kao narodna vlast, jer se isti nalazi u žici.

Općinski NOO Sv. Jelena, tj. Mjesni NOO broji 7 članova. Drugovi zaduženi po odsjecima izvršavaju svoj posao i postavljene zadatke. Postoji gospodarska komisija, koja dobro radi i djeluje. Isti se afirmirao kao prava narodna vlast.

Općinski NOO Sv. Jakov. Odbor ima 8 članova podijeljenih na sektore. Osnovane su komisije koje prilično rade. Postavljene zadatke izvršavaju. Isti se afirmirao kao nar. vlast. 27. IX. uhapšen je i strijeljan tajnik ovog odbora tako da ga cijeli narod Sv. Jakova žali. Općinski NOO ima četiri seoska NOO-a.

Općinski NOO Drivenik ima 8 članova. Drugovi su zaduženi po sektorima. Rad kod njih je otežan u toliko, što su se afirmirali kao narodna vlast, a i blizu su neprijateljskog uporišta, tako da neprijatelj znađe sve o njihovom radu. 27. X Nijemci su uhapsili i strijeljali tajnika ovog odbora. Zadatke izvršavaju. Postoje samo 2 seoska NOO-a, pošto se nije moglo birati na demokratski način u selima koja su blizu neprijateljskog uporišta.

Općinski NOO Tribalj ima 8 članova. Zaduženi su po sektorima. Osnovane su komisije i iste rade. Općinski NOO ima 7 seoskih NOO-a, koji su birani na demokratski način.

Općinski NOO Grižane—Belgrad broji 10 članova, koji su zaduženi po sektorima. Osnovane su komisije koje rade. Odbor se afirmirao kao prava narodna vlast i narod mu se obraća u svakom slučaju. Naročito se istakao sudski odsjek, koji je imao par presuda na sveopće zadovoljstvo naroda i kao takav se osjetio kao pravi narodni sud. Općinski NOO Grižane—Belgrad ima 17 seoskih NOO-a, koji su se afirmirali kao narodna vlast, jer ih je narod sam birao na demokratski način.

Kotarski NOO Crikvenica ima 7 općinskih i 29 seoskih NOO-a, sa ukupnim brojem članova od 179. Od toga ima 150 drugova i 39 drugarica.

Ranije su bile slijedeće općine: Selce, Crikvenica, Sv. Jakov, Drivenik i Grižane—Belgrad, dok sada imamo 7 općinskih NOO-a. Sv. Jelena se otcjepila od Crikvenice, dočim se Tribalj odcjepio od Drivenika i Grižane—Besgrada. Na taj način povećan je broj općina radi lakšeg rada i zbog toga što se još neprijatelj nalazi na našem teritoriju. Ovaj kotarski NOO, u pogledu razgraničenja općinskih NOO-a mišljenja je, da bi Crikvenica, Selce i Sv. Jakov pali u jedan blok, tj. u jedan NOO, jer je isti dosta udaljen. Drivenik i Tribalj bi bili jedan NOO, dok bi Grižane—Belgrad ostale kao i dosada, jedan NOO.

U pogledu brojnog odnosa drugova i drugarica, važno je napomenuti, da se u općinskim NOO-ima nalaze svega dvije drugarice, dok je u seoskim NOO-ima općine Tribalj, od 46 članova 34 drugarice. Jasno je, da je to došlo kao posljedica potpune mobilizacije u ovom mjestu, tako da u njemu gotovo i nema muškaraca osim starijih ljudi. Međutim, drugarice treba da budu, ne samo članovi seoskih NOO-a, nego i općinskih i kotarskih.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Organizacioni referat Kotarskog NOO-a **Novi**, daje sekretar kotarskog drug Dugi.

Do pred kratko vrijeme Kotarski odbor brojio je 9 članova. Odlaskom druga Krste na sudski kurs, a pošto se nije vratio, jer je ostao na radu kod ZAVNOH-a, ostalo je 8 članova. Imajući u vidu, da stalno imamo odbor od najmanje 10 članova, na posljednjoj sjednici kooptirali smo iz ledeničkog odbora tamošnjeg tajnika, a iz krm potskog člana zaduženog po gospodarstvu, tako da će sada odbor brojiti 10 članova. Predvidjeli smo još jednog druga, koji se sada nalazi kod bolnice XIII. divizije, a kog smo već zatražili i ako on dođe, tada ćemo i njega kooptirati u odbor.

Od dosadašnjih 8 članova, osim dvojice, svi se prilično dobro snalaze u radu, požrtvovani su, ali svakako svima nam manjka znanja, tj. snalaženja. Dvojica članova nedavno su primljeni u odbor, dok ranije nisu radili u odborima, te im ste strane za neko vrijeme posao ide teže, ali

se sa pomoću ostalih članova ipak opaža, da će se snaći, jer imaju uslova za razvijanje. Kod primanja novih članova u odbor obično se rukovodimo s time, da se u Kotarski odbor primaju drugovi iz općinskih odbora, ali s razloga toga, što su ti drugovi imali uslova da brzo zadovolje svojim radom u Kotarskom odboru, primili smo ih u odbor, a da ranije nisu radili u odborima, jer su bili zaduženi po drugom radu.

Dosadašnji rad u odboru bio je slijedeći:

Predsjednik nije ni sa čime direktno zadužen, ali ima nadzor nad čitavim odborom i rukovodi njime.

Tajnik, uz organizaciono pitanje i pitanje izdizanja kadrova, po svim odborima u kotaru, vodi brigu o svim pomoćnim organima u odborima, tj. da svi odjeli u kotaru imaju formirane potrebne komisije, tj. da svi odjeli u kotaru imaju formirane potrebne komisije, referente i stručno osoblje. U zadnje vrijeme pristupilo se odgajanju novog narodnog činovništva, i to tako, da će Kotarski odbor imati 2 vježbenika, dok je do sada imao jednog. Općina Bribir imati će dva, Ledenice jednog i Krmpote po jednog. Ledenička općina već ima jednog vježbenika. Na taj način imat ćemo u cijelom kotaru 6 vježbenika, od kojih se nadamo u izvjesno vrijeme odgojiti manji kadar pomoćnog osoblja. U samom odboru prima i otvara svu poštu, vodi nadzor nad glavnim urudžbenim zapisnikom, od koga se pošta sa dostavnom knjigom dostavlja po odjelima, koji istu uvađaju u svoje urudžbene zapisnike. Prema glavnom urudžbenom zapisniku vodi se kontrola, da se svi spisi na vrijeme rješavaju, te se u protivnom požuruje onaj odjel, gdje je stvar zapela. Ekonomiju logora, koju treba da vodi tajnik, vodi prehrambena komisija, jer smo mi u vrlo teškom položaju za hranu, te bi ta okolnost uzimala čitavi rad tajnika po tom pitanju. Direktni nadzor i brigu o ekonomiji imade član zadužen po gospodarstvu, a nabavku hrane vrši drug zadužen po prehrani, jer on za sada nema posla po pitanju prehrane pućanstva u kotaru, jer se naš narod sam snalazi i bori sa prehranom, a mi mu sa naše strane ne možemo dati neku vidnu pomoć.

Ostali raspored rada bio je tako raspodijeljen, da su osim prosvjete i propagande svi članovi odbora bili zaduženi po jednom odjelu. Nakon što se drug Krsta nije vratio sa kursa, sudstvo je primio uz upravni odjel drug Baričević. Pokazalo se je, da nije dobro da je jedan član zadužen sa dva odjela i zato smo predvidjeli, da se odbor još proširi.

Upravni odjel ima jednog stručnog radnika kao referenta po općeupravnom otsjeku za javnu sigurnost, jer za sada ne možemo postaviti za svaku referadu po jednog referenta. Taj referent radi na administraciji i po ostalim odjelima osim sudstva i dosadašnje gospodarske komisije, tako da rad po administraciji ne zapinje, a pogotovo rad upravnog odbora potpuno funkcionira, te se svi podaci redovito šalju, tako da sada nemamo niti jedne požrunice, tj. svi traženi podaci su poslani osim onih koji su došli u posljednje vrijeme. Po mobilizaciji ovaj odjel više nema posla, jer je skoro sve ljudstvo u našem kotaru, osim nešto u Novom i primorskim mjestima, mobilizirano. Saradnja između nas i vojnopo-

zadinskih vlasti nailazi uvijek na obostrano razumijevanje, te se u svemu jedni sa drugima potpomažemo.

Sud Kotarskog NOO-a formirali smo nedavno, jer su svi članovi suda bili i članovi odbora. Novo formirani sud brzo se snašao, jer su neki članovi suda već bili članovi općinskih sudova. Rad sudova u našem kotaru potpuno se je razvio i djeluje jednako, kao što će i poslije oslobođenja. Narod našeg kotara osim Novog, koji se nalazi u žici, za sve stvari uopće obraća se na naše sudove i to po svim predmetima, koji dolaze u obzir za sud. U svim općinama osnovane su »komisije za utvrđivanje ratnih zločinaca«, koje su već otpočele sa radom. Isto tako vode se matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih, a svi oni, koji su rođeni ili oni koji žive nevjenčano, upisuju se, i početak će se vjenčati kod NOO-a. Općenito, naši sudovi u svemu potpuno normalno djeluju i narod ih kao takve smatra jedinim, i za njega ne postoje drugi sudovi. Kod svih sudova postoje sudski sekretari, tako da ni u tome stvar suda ne zastane.

Gospodarska komisija u samom kotaru, a i u općinama bila je formirana tako, da su svi odjeli, koji su sada posebno formirani, a ti su: Odjel obnove zemlje, Odjel narodnog gospodarstva, financija, prehrane, tehničkih radova i prometa, bili uključeni u njoj, a na čelu bio je drug Maričić, zadužen po tom pitanju sa slijedećim organizacionim postavljenjem. Sam drug Maričić je predsjednik komisije, a posebno je bio zadužen po financijama i zajmu, po prehrani zadužen je član odbora drug Kuzmić. Postojali su referenti i to za šumarstvo, poljoprivredu, veterinu, obrt, industriju i tehniku, knjigovodstvo i administraciju. Svi ti referenti, osim referenta zaduženog po poljoprivredi, prilično su inicijativni i samostalni, tako da je pod njihovim rukovodstvom, tj. pod rukovodstvom odbora od 1. V. — 30. II. o. g. izvršeno slijedeće:

Postolarska radionica: Radilo je 1—2 radnika, dali 172 radna dana, a popravili 110 pari cipela i učinili 16 novih.

Krojačka radionica: Radili su 1—2 radnika, dali 117 radnih dana, a popravili i sašili 247 odjevnih predmeta.

Bravarska radionica: Radio 1 radnik, dao 79 radnih dana. Popravio je 179 raznih predmeta i napravio 173 nova.

Kovačka radionica: Radila su 1—2 radnika, dali 210 radnih dana, popravili 397 predmeta, a napravili 35, okovali 9 novih kola i potkovali 955 što konjskih i volovskih nogu.

Radionica drvenog sudja i stolarija: Radilo je 3—5—7 radnika, koji su dali 446 radna dana, izradili 397 kom raznog suđa i popravili 55. Napravili su 38 prozora, 20 stolova, 5 mrtvačkih sanduka, više zidnih dasaka, klupa, stolica, popravili raznog alata, podigli nekoliko stambenih baraka, radili na podizanju mlina itd.

Uz ove radionice podigli smo i jedan veliki mlin, u kome će biti smještena mehanička radionica Okružnog NOO-a. Mlin je učinjen sa radnom snagom, koju je dao narod našeg kotara. Mlin je već sa uspjehom pro-radio. Kapacitet mlina bit će cca 150—200 kg na sat. Za pogon motora upaljeno je nešto malo ugljena, a sada se pali 3.000 kg drva za ugajlj.

Iz mlina će se dati struja našem logoru, štampariji i po mogućnosti drugim ustanovama u našoj blizini.

Ove košnje, tj. za NOV-u pokošeno je 8 i pol vagona sijena sa 420 kosaca, koje su dale sve Općine kao i logor našeg odbora, i drugovi iz radionica i to nedjeljom, kada se inače u radionicama ne radi. Od izrađenog i popravljenog suđa u glavnom je dato i popravljeno za vojsku i ustanove, a nešto i za narod. Materijal za izradbu pripremili su sami radnici iz radionica, cijepanjem duga i sakupljanjem starih željeznih predmeta, kao na pr. od bačenih rezervoara iz aviona i od željeza evakuiranog iz Novog. Nekoje od tih radionica sasama su pasivne obzirom na dobivenu hranu za popravak i izradbu u njima, dok su neke od njih aktivne i same sebe prehranjuju. Danas su, uslijed slabog ekonomskog stanja našeg logora, one prepuštene, da se same ishranjuju, o čemu će ovisiti i ishrana cijelog logora, zbog čega imamo u vidu, da radionicu drvenog suđa još povećamo. Od dobivenog ušura u mlinu davat će se vojsci 70%, tako da ćemo s te strane pomoći u ishrani vojsci.

Za borce i pale drugove, naš kotar, tj. narod našeg kotara dao je 390 kosaca, pokupio i prevezao na izvjesno mjesto pokošeno sijeno, kao i sijeno kolektiva. Prehrana radne snage za košenje kolektivnog i privatnog sijena uglavnom je bila osigurana od samog naroda, a jednim dijelom i od našeg odbora.

Iako je blago u našem kotaru uslijed rata većinom uništeno, ipak smo kod posljednje rekvizicije za našu vojsku rekvirirali 156 kom ovčjeg i 25 kom. goveđeg blaga, koje je narod rado dao za vojsku. U žetvenoj kampanji imali smo namjeru rekvirirati žito, i to 2%, ali na konferenciji, koju smo zbog toga imali sa svim NOO-ima i odborima JNOF-a, sam narod je podigao na 4%, i to ne uz rekvizicione priznanice već badava. Tako smo sakupili cca 4.000 kg žita. Povrh toga narod stalno daje, a i ranije je davao vojsci razne živežne namirnice i obroke u velikoj količini, za koju nemamo točnih podataka, jer to nije moguće točno voditi.

Radna snaga, koju naš narod daje, vrlo je velika u svakom pogledu, i u našoj šumi nema barake, na kojoj nije radio narod našeg kotara. Isto tako, svakim danom prevaža se razni materijal za gradnju, kao i hrana sa tovarnim i voznim blagom, ali ni sa tim podacima ne raspolazemo.

Ukupan broj radnih dana od 1. V. o. g. iznosi	1.024 rad. dana
Za kolektivnu košnju dato je	420 " "
Za košnju siromašnih i familijama boraca dato je	390 " "
Za sprijemanje sijena dato je	730 " "
Svega:	2.564 rad. dana

Ovdje nije uračunat svakidanji rad za vojsku i ustanove, koji naš narod stalno daje.

Socijalni odjel. Kod nas ima vrlo mnogo posla obzirom na veliku bijedu, koja vlada u pojedinim mjestima našeg kotara, ali nemamo mogućnosti da se tom narodu pomogne. Kod nas ima velik broj familija, koje već danas nemaju što jesti i koje već od odbora dobivaju pomoć u hrani, ali

je ta pomoć vrlo malena. Pred nas se postavlja vrlo krupan problem ishrane velikog broja naroda, a isto tako i pitanje odjeće, obuće i drugog, pošto je od ono malo što je ostalo od paleža i pljačke narod izmjenio za hranu. U gornjim selima kotara vrlo je teško za stanovanje, iako se je već nešto kuća popravilo, ali još uvijek ima većina naroda vrlo slabe i očajne kuće, te će mnogi stradati od predstojeće zime. Pružena im je izvjesna pomoć u robi, ali i to je vrlo minimalno.

Zdravstveni odjel. Po ovom pitanju uz člana zaduženog u odboru rade 2 bolničara, koji imaju svoje određene rajone, dok u općinama pored članova odbora zaduženih po tom pitanju, ne postoje nikakve posebne komisije, te smo u tom pogledu tu stvar slabo organizirali. Ipak, i pored toga, narodu se pruža pomoć i na vrijeme se obilazi bolesnike. Bilo je mnogo slučajeva oboljenja od dizenterije i nekoliko slučajeva tifusa, od kog je nekoliko osoba umrlo, ali nije bilo smrtnih slučajeva u tolikoj mjeri, koliko je bolest bila uzela maha.

Prosvjetni odjel. U našem kotaru za sada radi jedino škola u Ledenicama, gdje je poluoslobođeni teritorij. Škola je počela u isto vrijeme kada i u uporištima, jer učiteljica dobiva plaću iz uporišta, ali škola radi pod našim nadzorom i djeca se odgajaju u duhu NOB-a. U Zagonima škola je zasada prestala sa radom, jer se učiteljica nalazi na kursu. Postavili smo si u zadatak, da i u drugim mjestima oslobođenog kotara prorade škole u koliko budu dozvoljavale opće prilike i njihov smještaj.

Propagandna komisija. Njeno brojno stanje je maleno, a bila bi potreba, da po tom rade još dva druga i jedna drugarica. Njihov rad se sastoji u održavanju sastanaka u saradnji sa JNOF-om, proučavanju i raspacavanju štampe, umnožavanju radio vijesti, odašiljanju pošte itd. Trebao bi nam radioaparat, kog ćemo nastojati nabaviti, kako bi bili bolje obavješteni o događajima. Uz požrtvovan rad drugova koji rade u Propagandnoj komisiji rad donekle uspjeva, ali daleko od onog kako bi moralo. Dopisnička služba vrlo je slaba, iako se na tome stalno radi da se popravi, te će se po direktivama Okružnog Propodjela formirati stalni dopisnici u općinama i selima.

To je rad odbora po dosadašnjem rasporedu rada, dočim smo sada gospodarsku komisiju reorganizirali, tako da će rad sa nadopunama odbora biti raspoređen na slijedeći način:

(Odbor) Uz predsjednika i tajnika jedan član bit će zadužen po upravnom odjelu, te po jedan član u odjelu za sudstvo, odjelu narodnog gospodarstva, odjelu financija i prehrane, odjelu prometa i tehničkih radova, u odjelu obnove zemlje, socijalnom i zdravstvenom odjelu i po jedan u prosvjetnom odjelu i propagandnoj komisiji. Ako bi dobili iz vojske traženog druga Spoju, njega bi zadužili po zdravstvu, tako da bi još tri člana odbora bila zaduženi sa po dva odjela. O proširenju odbora, da bi svaki član bio zadužen sa jednim odjelom, donest ćemo zaključak naknadno.

Prehrambena komisija i referenti. Referenti u prehrambenoj komisiji jesu: za šumarstvo, poljoprivredu, veterinu, trgovinu, obrt i industriju, te

knjigovodstvo i administraciju. Prehrambena komisija ima 3 člana. Ukupni broj radnika u radionicama je 15 sa jednim kovačkim naučnikom. Čitavo brojno stanje, koje se nalazi na ishrani našeg odbora, iznosi 75 drugova.

U čitavom kotaru imamo 5 općinskih odbora sa 38 članova, od toga 4 žene, i 23 seoska odbora sa 82 člana, od toga 43 žene.

Svi općinski odbori vode potpunu administraciju i rade posve samostalno, tj. djeluju kao da je čitavi kotar oslobođen, osim novljanskog odbora, koji ima samo Donji Zagon poluoslobođen. Od općinskih NOO-a najbolji je bribirski, a najslabiji novljanski, koga za sada ne možemo reorganizirati, dok se ne spustimo u Novi, jer u šumi nemamo osim njih drugih ljudi za nadopunu odbora, te ćemo reorganizaciju toga odbora izvršiti kada se spustimo u Novi. Za to smo već donekle predvidjeli ljude, dosta je slab zagonski odbor, pošto su to najviše nepismeni drugovi, a i nemaju stručne spreme, koju ćemo nastojati pronaći. Svi ostali odbori imaju stručno osoblje i sve potrebne komisije, kao i sud, koji stalno radi i uživa potpuni autoritet. Kod ledeničkog odbora nedavno je počela raditi radionica drvenog suđa, a sada će početi i u Krmpotama. Kovačku radionicu zajednički će uspostaviti ledenički i krmpotski odbor. Bribirski odbor nema radionica, pošto su u radionicama kotarskog odbora svi radnici Bribirci, ali je bribirski odbor imao vrlo velik rad oko poljoprivrede, tako da je ovog ljeta imao prirod cca 3.500 kg žita, dok će krumpira, koji se sada kopa, imati cca 1 vagon. Također je mnogo kosio za vojsku i borce, kao i za siromašne familije. Od ljetine mnogo se je dalo za vojsku i siromašne familije, koje su ili malo sijale, ili opljačkane.

Što se općenito tiče rada naših općinskih NOO-a, oni su spremni da bez ikakvih poteškoća po oslobođenju preuzmu potpunu vlast u svoje ruke, što će biti teže jedino sa novljanskim odborom, ali kako će mu biti u blizini kotarski odbor, to će se rad razvijati prilično dobro.

Još se uvijek ne opaža rad seoskih odbora, jer se najviše općinski odbornici izravno obraćaju narodu, čemu je povod često brzina rada, koji se mora izvršiti, a k tome sam odbor se nalazi u tim selima, tako da zbog toga seoski odbori manje dolaze do izražaja. Kada bi općinski odbori bili udaljeni od sela, onda bi se rad seoskih odbora više osjećao, kao što je to donekle u Bribiru, ali ni tamo dovoljno. Jedan dio krivice za to snose sami općinski odbori, koji bi trebali više raditi sa seoskim odborima, na što im mi ni smo dosta ukazivali.

U svim općinama i selima osim samog Novog, formirani su odbori JNOF-a. Njihov se rad, obzirom na nedavno formiranje, prilično dobro osjeća, ali još nisu svi članovi shvatili pravi njihov zadatak, tj. pomoć i kontrolu NOO-ima, te se dogodi da poneki članovi JNOF-a, ne misleći zlo, počnu da kritikuju NOO-e, i kada se ne bi na to pazilo, oni bi postali organi za kritikovanje odbora. S te strane dali smo im uputstva i stvar se popravlja. Ima nekoliko slučajeva, gdje su se u odbore JNOF-a uvukli ljudi skloni Mačeku, ali to je vrlo mali broj i lako ih se daje pronaći i kontrolirati.

Naš kotar prije rata imao je 8.500 duša, a prema posljednjem popisu u mjesecu kolovozu ima 7.205.

U čitavom kotaru mobilizirano je oko 950 drugova, tako da osim možda još par mladih u Novom, u našem kotaru mi nemamo više koga mobilizirati. U čitavom kotaru ima 32 dezertera i to iz primorskih mjesta i nekoliko slučajeva iz gornjih mjesta kotara. Invalida ima 27, a poginulih u NOV 116. Poginulih izvan borbe, tj. žrtava fašizma ima 76. Ukupno poginulih za vrijeme NOB-e ima 192. Ima veliki broj drugova koji su nestali u borbi i konclogorima, ali za njih nemamo točnih podataka.

Prema nepotpunim podacima u našem kotaru uništeno je: 845 kuća, 2 crkve, 7 kola, 3 mlina, 5 pilana, 893 kom rogatog blaga, 865 kom teglećeg blaga, 2.762 kom ovaca i koza i 4.110 kom peradi, kao i više od 1.000 košnica. Točan popis svega uništenog imat ćemo kroz neko vrijeme, jer se sada pravi točan popis prema dobivenim formularima. Popis je već učinjen u općinama Krmpote i Ledenice, a sada će se početi u Zagonima i Bribiru, dok se u Novom ne će moći izvršiti do oslobođenja. Za taj rad formirali smo dvije komisije od po 4 člana, u kojima su po dva člana građevni stručnjaci, 1 pisar i jedan član onog odbora, na čijem se teritoriju pravi popis. Posao ide sporo, pošto je mnogo toga uništeno i opljačkano, ali za 10—15 dana bit će s tim poslom završeno.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Organizacioni referat za **Kotarski NOO Senj** daje drug Ivan Špalj.

Rad KNOO-a Senj podijeljen je na dvije strane. KNOO Senj broji 4 člana na ovom kraju, dok općinski NOO Krivi Put ima 2 člana i 1 član seoskog odbora koji je formiran. Obzirom na tu činjenicu rad je veoma otežan i moguć je samo u pojedinim selima, i to zbog toga, što je naše selo Krivi Put bilo do nedavna jedno od glavnih neprijateljskih uporišta, pa i sada se neprijatelj, istina povremeno, zalijeće na taj teritorij. Kao što rekoh, u ostalim selima našeg kotara radi se uglavnom na širenju štampe, kao i na razgovorima sa pojedincima, dok o nekom povezivanju ovdje još ne može biti govora baš obzirom na strah kog još uvijek ima narod ovog kraja pred neprijateljem. Iznimku među ostalim selima čini selo Alan. Razlog tome je, što je to selo udaljenije od teritorija gdje se zalijeće neprijatelj, tj. u tom selu neprijatelj nije bio već preko 2 mjeseca. U Alanu su formirani odbori JNOF-a, AFŽ-a i USAOH-a.

U ostalim selima još nije došlo do formiranja odbora, ne s razloga što ne bi bilo tamo ljudi, već naprosto zbog toga, što još uvijek neprijatelj ima kontrolu nad tim selima i kad se u njih zalijeće, vrši represalije. Najbolji dokaz da vladaju simpatije za naš pokret vidi se u slučajevima (kojih je bilo više) kada se kupi hrana za našu vojsku. Samo u dva do tri sela sakupljeno je 720 kg žita i 1.200 kg krumpira. Do sada je rekvirirano 11 kom ovaca. Vojska je uzela oko 80 krava i volova i 11 konja.

Već ranije, dok smo bili u Senju govoreno je o formiranju NOO-a Senjska Draga, u koji bi ušli djelovi, tj. pojedina sela općine Vratnik,

Sv. Juraj i Krivi Put. To je s razloga, što ima niz sela koja po svom geografskom i ekonomskom položaju gravitiraju Senjskoj Dragi, tj. samom Senju. Nadalje, već ranije je govoreno, da se općinski NOO Krasno pripoji Otočcu, i to iz istog razloga kao i gore plus to, što sam narod ovog sela po svom mentalitetu pripada Liki.

Referat Kotarskog NOO-a Krk po organizacionom pitanju dao je drug^{578a}

Kotarski — Narodno-oslobodilački odbor za Krk ima 9 članova. Pravilan i organiziran rad kočile su nam prečeste reorganizacije. Drugovi Vodinelić i Stipe bili su određeni za rad na Cresu, tako da po svojim odjelima nisu mogli da rade.

Tajništvo. Ima dva činovnika, koji vrše dužnost gotovo i za sve druge odjele. Administracija je uvedena uredno a arhiva sređena. Kartoteka nije još sređena kako treba, jer nam općinski NOO-i također boluju od reorganizacije, jer nema dovoljno ljudi. Drugovi iz općinskih NOO-a nisu tome važnom pitanju posvećivali dovoljno pažnje. Sada se i to pitanje sređuje. Ekonomat kod tajništva također nije uveden, nego ga za sada vodi gospodarska komisija. Teren je ogroman, općine raspršene i organizacija ekonomata izazvala bi velike poteškoće, ali se već i na tome pitanju poradilo, pa će i to u najskorije vrijeme biti uređeno. Izvještaji se šalju, samo gdjekad neredovito (kod općinskih), a to uglavnom radi toga, što drugovima tajnicima, to pretstavlja neku od najvećih teškoća. Od toga bolujemo zato, što imamo vrlo malo organizatora, a tajnici su bez inicijative.

Gospodarska komisija, organizirana je dobro. Ona ima pun broj članova za sve svoje odsjeke. Isto je takva komisija organizirana u svakom općinskom NOO-u. Stručnjaci, koji u komisiji rade, imaju dovoljno spreme, ali greška je ta, što su nekako nepokretni, ne daju od sebe ono što se traži, tek po koji stručni članak u »Zidnim novinama«, ali još ni jedan nije održao neko stručno predavanje, što bi vrlo dobro došlo. Sabirne akcije vrše se dosta organizirano, a imaju i uspjeha. Otpremanje robe ide uredno, i točno tako da smo u svakom pogledu postigli kontrolu nad svakim zrnom hrane, gdje i kamo je pošlo. Administracija i knjigovodstvo uvedeno je vrlo dobro. Financije i zajam također su prilično uvedene, a osobito sada u posljednje vrijeme. Poljoprivreda se uvela dobro i imamo prilično dobar pregled na terenu.

Propodjel organiziran je dobro. Ima dovoljan broj članova, koji su zaduženi po terenu, te posjećuju i održavaju prosvjetne sastanke sa seoskim NOO-ima. Baš sada stoji pred reorganizacijom, jer je nekoliko drugova mobilizirano. Zidne novine uređuju se, i u nekim mjestima saradnja je vrlo velika. Pisanje parola se nastavlja, ali narod ih ne voli vidjeti na zidu i često ih briše. One se ponovo pišu i tako stalno. Čitalačkih grupa većeg obima imamo 90, u kojima osobito sudjeluju žene. Raspodjela štampe vrši se dobro, ali je ima malo. Sabirna akcija za štampu je uspjela

---

^{578a} Nedostaje ime referenta.

i sakupilo se samo za »Naprijed« 10.000 lira. Sada se akcija ponavlja. Zborovi i masovni sastanci održavaju se redovito i dosta su brojno posjećeni. Diletantske grupe uče i rade, a i nastupaju i nastupaće ponovno sa novim programom.

Upravni odjel. Sada imamo predviđenog novog referenta, dok će dosadašnji referent preuzeti dužnost u sudskom odjelu. Sam rad nije zadovoljavajući, jer sav posao leži na upravnom odjelu kotarskoga, dok općinski nemaju referente, a tajnici se slabo u tom snalaze. Smatramo da bi bezuvjetno trebalo održati makar neki kraći kurs. Mobilizacioni spiskovi, te spiskovi blaga itd, već su davno gotovi. Raspodjela ljudi za prevažanje hrane vrši se po uputama. Reguliraju se donekle cijene (mesa) i pazi na šverc, ali kod toga je teško provoditi kontrolu radi velikog terena. Izdavanje propusnica i mobilizacija vrši se u saradnji sa vojno-pozadinskim vlastima.

Prosvjetni odjel ima referenta i raspolaže sa podacima o školama i učiteljima. Imamo u vidu sazvati konferenciju svih učitelja, na kojoj bi se pretresla sva pitanja i donesli zaključci za rad u školama. Osjeća se, da su se naši učitelji nekako zavukli u pasivnost.⁵⁷⁹

Sudski odjel ima referenta i rad mu je dobar. Narod traži narodni sud, te smo već imali više slučajeva koji su riješeni dobro i presuda izvršena. Isto tako rade i sudovi kod općinskih NOO-a.

Odjel obnove zemlje je organiziran, ali još ne radi kako treba. Podaci se sakupljaju, te smo sada uveli u rad jednog graditelja i jednog brodograditelja, smatrajući da su te dvije struke najvažnije za naš kotar. Do sada nismo imali u odjelu stručnjaka, koji bi se bavio pitanjima struke kao na pr. izgradnjom ciglane, mjerenjem temelja kuća, nacrtata itd. Popisivanje šteta vrši se, te su i organizirane popisne komisije kod općinskih NOO-a, ali formulara ima premalo.

Socijalno politički odjel. Ovaj nam odjel je vrlo slab. Razlog tome je taj, što drugovi nemaju za to razumijevanja, kao i stalno reorganiziranje samog odjela. Smatra se kao da ovaj odjel nema neke naročite važnosti, iako je baš obratno. Uza sve to ipak se nešto radi. Dat je priličan broj nadnica partizanskim obiteljima, osobito težačkih i kosačkih, samo što rad nije dovoljno organiziran, pa nad tim radom nemamo nikakvog pregleda. Pomoć smo podijelili nekoliko puta, isključivo iz naših sredstava, ali ta je bila minimalna, tako da na svaku obitelj dolazi samo 100—200 lira.

Zdravstveni odjel. Momentalno nemamo druga koji bi bio specijalno za to zadužen, nego jedan drug ima dva zaduženja. Obzirom na to što je teren velik, imamo dva referenta, a oba doktora su stari i bolesni. Organizirali smo tako, da svaki od njih ima pol terena i da ga obilazi. Oni to i rade i partizanske familije imaju, ako su siromašni, besplatno liječe-

---

⁵⁷⁹ Kotarska konferencija prosvjetnih radnika o. Krka održana je u Krasu u studenom 1944. godine.

nje, a isto tako i vojska koja nema svog doktora, kao i članovi naših organizacija. Zdravstvena služba nije savršeno organizirana. Zato nema niti nekih naročitih potreba, barem za sada, jer je zdravstveno stanje otoka Krka dobro. Ipak, higijenski uslovi, pod kojima narod živi, mogli bi biti bolji, a za to bi bilo potrebno, da se stvore, kao i drugdje, zdravstvene ekipe, za koje mi nemamo dovoljno spremnih ljudi.

Kako kod kotarskih, tako i kod općinskih NOO-a odjeli nisu svi potpuni. Svuda postoji dobro organizirana gospodarska komisija. Tajništvo, tj. administracija uvedena je svuda, ali nam fali stručnih sila. Imamo nekoliko činovnika, ali ne možemo sve uzeti u rad, jer ih narod ne trpi kao vjerne slugе svih režima. Ostali se od straha ne daju izvući na rad. U ovome nam je potrebna drugarska pomoć AFŽ-a i USAOH-a, ali bi mladim drugovima bilo potrebno izvjesno vrijeme za praksu, ili pak jedan kraći kurs. Tako bi se ujedno riješili suvišnog tereta starih činovnika, koji sa NOP-om nemaju baš ništa zajedničkog. Tajnicima, koji ujedno imaju i upravni odjel, trebalo bi na neki način pomoći uputama ili kursom, jer su to uglavnom drugovi, koji su nevješti upravnim poslovima. Ostali odjeli ne funkcioniraju baš najbolje, negdje nisu ni postavljeni, a negdje su samo na papiru. Osjeća se manjak sposobnih tajnika organizatora. Uza sve to rad nije tako loš, ali se ima zahvaliti požrtvovnosti pojedinih drugova, koji su malo više upućeni u rad.

Mi imamo u planu, a to se već i provđa, sazivati čim češće, ili barem jednom mjesečno, sve tajnike i drugove zadužene po ostalim sektorima na sastanke, na kojima bi se davale upute u radu, kako bi se barem donekle doskočilo. Iako još ne možemo odjele nazvati potpunima, oni će se u najkraće vrijeme popuniti i snabdijeti pomoćnim osobljem, prema zaključku posljednjeg sastanka još u toku ovog mjeseca.

Kao vlast naši NOO-i već odavno funkcioniraju, tj. narod se na njih obraća i traži savjeta, jer okupatorska vlast, ustaško-njemački općinski odbori već duže vremena ne funkcioniraju. Imamo samo odbor u Malinskoj, u žici, koji radi, i kotarsku ispostavu, koja je od svega personala svedena na jednog činovnika, jer je konačno i predstojnik napustio dužnost. Pojedini odbori pomalo se snalaze na terenu i funkcioniraju kao da nema okupatora, a nadamo se da će tako i svi ostali. Tome se posvećuje sa strane Kotarskog NOO-a najveća pažnja i nadam se, da ne ću pretjerati, ako kažem da će naši NOO-i biti sposobni, da u datom momentu istupe i uzmu čvrsto vlast u svoje ruke. Toj ćemo stvari posvećivati maksimum truda, i nadamo se, da nas sloboda ne će iznenaditi i naći nespreme.

Naš je kotar do pred kapitulaciju Italije imao 7 općina, međutim zbog boljeg rada u ilegalnosti i zbog toga, što je to volja naroda, uspostavljena je jedna nova općina i to u Poljicama. Dosada je vođen kao poseban općinski NOO i mislimo da tu općinu ostavimo i dalje, jer ima sve uvjete za to, a osim toga narod sa oduševljenjem prima tu uspostavu. Prema tome KNOO Krk, sada ima 8 općinskih odbora, 6 od njih radi dobro, dok se kod 2 odbora, koji se nalaze u garnizonima, ne osjeća neki naročit rad.

Sjedište kotara je u Krku, u kome je oduvijek bio centar. Bilo je pokušaja da se kotar odatle preseli, ali se nije moglo doći do saglasnosti po tom pitanju tj. gdje bi bio novi centar, pa je zato i dalje ostao u Krku. Danas stanovnici općine Punat traže, da se kotar preseli u Punat. Svoj zahtjev baziraju na činjenici, da su krčki Talijani oduvijek bili element, koji je radio protiv našeg naroda. Osobito stanovnici općine Punat bili su po njima maltretirani i progonjeni, a osobito pod okupacijom. Osim toga, Punat je u ovoj borbi dao sve od sebe i traži da se, uzevši ovo u obzir, preseli sjedište kotara u Punat. Što se toga tiče, pitanje centra je malo važno, zadovoljio bi jednako i Punat, samo je pitanje dali da se zadire u to obzirom na druge općine i na to što je to pitanje već jednom uzvitalo dosta prašine. Smatramo da ako bi se to pitanje poticalo, da se traži mišljenje naroda ostalih općina.

Pitanje seoskih NOO-a ne predstavlja nikakvih teškoća, jer smo mi podjelu već učinili i ona zadovoljava. Jedino pitanje je to, što imamo vrlo mnogo zaselaka ili manjih sela i smatramo, da za svako od tih nije potreban poseban NOO, nego da se više takvih spoji u jedan NOO. Tako smo i dosada radili i narod je zadovoljan, a pitanje same uprave i kontrole je lakše. Predlažemo da se naša već ranije učinjena podjela primi. Seoskih odbora imalo bi biti 46, međutim mi ih imamo svega 38, a to s obzirom na to, što svako selo nema svoj općinski odbor. U odborima ima 13 drugarica, od čega u kotarskom 3 drugarice. Pitanje samog grada Krka, obzirom na talijansku manjinu itd. mogao bi imati svoj mjesni NOO, ali je imovnim interesima vezan za neka sela, te bi i to trebalo rasčistiti. To bi se pitanje prepustilo za budućnost kad se sve sredi.

Organizacioni referat **KNOO-a Rab** dao je drug Keko Zvonimir.

Brojno stanje kotarskog NOO-a Rab prilikom dolaska Nijemaca na Rab, bilo je slijedeće: Kotarski NOO Rab brojio je 6 članova, od kojih su na Rabu bila četvorica, dok su dvojica bili službeno odsutni. Iskrcavanjem neprijateljske vojske, mi smo se povukli u ilegalnost, i to nas trojica, dok se raniji tajnik ovog kotara primio u službu okupatora, najprije kao pisar, a zatim, kad se formirala ustaška vlast, primio se dužnosti općinskog tajnika u Rabu. Sa naše strane bilo mu je zabranjeno da se primi, a kasnije, kad se je već primio, bio je opominjan i pozivan da izađe iz te službe, no on nije htio i zbog toga bio je isključen iz KNOO-a. Predsjednik KNOO-a nalazio se na Visu od mjeseca februara po dobavki hrane za familije boraca. Okupacijom Raba i poslije toga bio je u nekoliko navrata pozivan da se vrati na teren, no on je na svoju ruku bio u Dalmaciji sve do septembra, kada se konačno vratio, i kada je bio isključen iz KNOO-a radi toga, što je samovoljno izbivao sa terena oko 7 mjeseci. Član KNOO-a zadužen po prosvjeti, bio je upućen na Vis da stupi na rad na Visu, jer nije mogao djelovati na terenu po svom sektoru.

Uslovi rada pod kojima smo mi radili na Rabu onemogućavali su nam stvaranje jednog centra i pristupanje jednom sistematskom radu, jer smo se mi jedva održali na terenu pod stalnim gonjenjem od strane neprijatelja i domaćih špijuna, a pored toga smo imali veoma slabe veze

sa našim višim forumom, koje smo održavali preko Krka i na kojima nam je propalo nekoliko čamaca kao i pošta. U vremenu od mjeseca marta pa do septembra nije na našem terenu bio niti jedan član Okružnog NOO-a, a veze su, kažem, bile slabe.

Osjećala se nužna potreba stvaranja jednog centra, odakle će se moći razviti jedan planski rad i u kome će biti središte svih naših organizacija. Tako smo se preselili na oslobođeni otok Olib, gdje se sada nalazimo i odakle podržavamo stalne i redovite veze sa našim terenom.

Pristupilo se formiranju Kotarskog NOO-a i dana 13. IX. 1944. g. održan je prvi sastanak. Naš NOO sastoji se od 9 članova, od kojih su dvojica, i to drug zadužen po odjelu za obnovu i drugarica zadužena po prosvjeti, uvučeni u NOO 12. o. mj.

Članovi Kotarskog NOO-a Rab jesu:

Predsjednik Marčić Uroš, trgovac iz Raba,

Tajnik Keko Zvonko, mornar-ribar iz Barbata, zadužen i po upr. odjelu,

Članovi: Macolić Vinko, seljak iz Mundanija, zadužen po sudstvu, Frankić Josip, seljak iz Barbata, zadužen po gospodarstvu, Gulić Petar, seljak iz Supe. Drage, zadužen po zdravstvu. Filipini Boris, hotelijer u Rabu, zadužen po socijal. odjelu, Bastiančić Dušan, student iz Raba, zadužen po propagandi, Seršić Marija, gimnazijalac iz Raba, zadužen po prosvjeti, Karabaić Ivan, agronom iz Krka, zadužen po obnovi.

Odbor je pristupio radu i rad se polako odvija, iako nije zadovoljavajući, jer drugovi nisu uvedeni u rad, kao i zbog toga, što svi odbori na terenu nisu na visini, te prema tome nisu u stanju da na vrijeme svršavaju ono, što se pred njih postavi.

Formirana je također i gospodarska komisija sa 7 članova, koja je počela sa radom, no ona još nije potpuna, jer je dosadašnji član ove komisije, drug Ivan Karabaić prešao u KNOO i zadužen po obnovi, dok neki od članova još nisu mogli prisustvovati sastanku. Radi se na tome, da se komisija što prije popuni.

Narodno-oslobodilački odbori postoje u:

mjestu Rabu od 4 člana, koji je srednje aktivan, u

selu Barbatu od 4 člana, koji je dobar, u

selu Kampor od 5 člana, koji je dosta pasivan, jer su odbornici strašljivi, u

selu Sup. Draga od 5 člana, koji je aktivan no sve su novi članovi, u

selu Banjol akcioni odbor od 2 člana, koji su sposobni, no to je selo, koje je bilo skroz ustaški nastrojeno, te se rad odvija sporo. NOO postoji u

selu Mundanije i to akcioni odbor od 3 druga, koji su dobri i sada se formira NOO. U selu Lopar postoji akcioni odbor od 3 druga. Jedan je dobar, a ostala dvojica su još nesposobna. Radi se na proširenju odnosno stvaranju NOO-a.

Ranija upravna podjela obuhvaćala je otoke Rab i Pag u jedan kotar, koji je imao 3 općine, i to na Pagu dvije, a treću je sačinjavao otok Rab. Još za vrijeme stare Jugoslavije ova se je podjela pokazala neumjesnom, iako je onda posao starog birokratskog aparata bio i kud i kamo skućeniji, nego što je sada i što će biti poslije posao naše narodne vlasti. To se je očitovalo u nesuglasticama između naroda Raba i Paga zbog ovakve podjele, a danas se je pokazala skroz neumjesnom ovakva podjela.

Kada se je ovaj kotar oslobodio poslije kapitulacije Italije, tek tada se je pokazalo, koliko je ovakva podjela bila neumjesna. Kontrola kotarskog NOO-a nad radom općinskih odbora nije se mogla sprovesti u punoj mjeri, te se je najviše dešavalo, da je samo općina Rab, gdje je bilo sjedište kotara, radila onako, kako se to planski postavljalo, dok su ostale dvije općine u Pagu radile onako, kako su to htjele, naime, najviše na svoju ruku.

Rad ostalih naših organizacija također se nije mogao razvijati onako kako je to bilo potrebno. Pošto su sve ove zle strane bile objektivno uočene, predložila se je Okružnom NOO-u nova upravna podjela kotara, a to tako, da se stvori poseban kotar Pag, koji će obuhvatiti općinu Pag i Novalju i posebin kotar Rab u kome ima samo jedna općina. Pošto je stvar bila uzeta u razmatranje postupilo se na gore pomenuti način i stvorena je gore navedena upravna podjela. Ovakva upravna podjela pokazala se u svemu mnogo boljom i praktičnijom za sam rad, a i korisnijom za sam promet, nego onakva, kakva je prije bila. Narod je u cjelosti odobrio ovakvu podjelu i sutra, kada bi se htjelo na neki način preinačiti, ili pak provesti ponovno sklapanje ovih dvaju kotareva, ne samo što to nebi odgovaralo zbog samog upravnog i administrativnog, kao i praktičnog rada, već bi to naišlo i na negodovanje kod samog naroda.

Kada je stvoren poseban kotar Rab, koji obuhvaća čitavi otok, i to jednu općinu, onda je dotadanji općinski NOO Rab bio raspušten, na taj način, da je sa njegovim članovima bio popunjen Mjesni NOO Rab.

Tako je sada 6 sela, koliko ih ima na otoku, kao i mjesto Rab, direktno podređeno Kotarskom NOO-u, Rab. Mi smo došli, pretresavajući sve sa ovime u vezi do zaključka, da bi svaka drugojačija podjela bila nekorisna i štetna.

Drug Ferdo postavlja pitanje: Što je Kotarski NOO Rab učinio da uhvati vezu sa Okružnim, kad je ona bila prekinuta?

Drug Keko Zvonimir odgovara na ovo pitanje sa slijedećim: Mi smo bili samo dvojica od Kotarskog NOO-a na otoku. Veze, koje smo imali sa Krkom, bile su slabe. Veze su propale zajedno sa barkama 4 puta. To je bilo onda, ikada je bila blokada. Veza je trebala biti uspostavljena pred dolazak Nijemaca. Kotarski NOO Krk, trebao je držati vezu s nama, a mi sa Pagom i Drugim pomorskim sektorom, međutim mi smo sami počeli podržavati vezu sa Krkom. Onda, kada smo se spremili da opet dobijemo barku, ponovno je bila potpuna blokada. Tada je došao drug Pipa na Olib. Mi smo radi operacija na Rabu održali sastanak na Olibu,

te smo mislili, da stvorimo vezu s vama. Međutim, kad bi mi došli na Krk, ne bi bilo drugova sa Krka i obratno.

Drug Pero kaže, da, u koliko dođe do nekog povlačenja, treba onaj odbor ili pojedinac koji se povlači da hvata vezu sa najbližim odborom.

Organizacioni referat za **KNOO Pag** dao je drug Škunca Ivan:

Kotarski NOO Pag formiran je pred 1—2 mjeseca. Poslije okupacije Paga, svi odbori bili su raspršeni. Kad sam ja došao na Pag, mi smo ponovno počeli sa formiranjem odbora. Bile su velike poteškoće, jer nismo lako mogli pronaći čovjeka za odbor. Sada odbor koji broji 6 članova, međutim trebat će uzeti u odbor još 4 člana. U samim općinskim NOO-ima ima pojedinih drugova, koji su agilni, ali ima i pojedinaca, koji još nisu dovoljno upoznati sa radom i nemaju samoinicijative. Poteškoća kod nas je bilo, ali su danas otklonjene, a naročito od onda, kada je likvidiran neprijateljski garnizon u Novalji. Ljudi bi htjeli raditi, ali pod ilegalnošću i zato je rad bio otežan.

Gospodarska komisija — ima 5 članova. Ona nije udovoljila u punoj mjeri postavljenim zadacima. Predsjednik gospodarske komisije je jedan član Kotarskog NOO-a. Gospodarska komisija podijeljena je na sljedeće odjele:

1. Odjel administracije, financija i zajma, zadužen Brozović Marijan,
2. Tehnički i industrijski odjel, zadužen Crnković Silvio,
3. Odjel prehrane i obrta, zadužen Jukić Ante,
4. Odjel poljoprivrede, zadužen Bistričić Fumica.

Sud: Sud je formiran i ima 3 člana, i to predsjednika Palčić Ante i članovi Jurčević Mate i Bistričić Fumica. Referent za sudstvo je Mirković Nikola, umirovljeni sudac.

Referent za prosvjetu je Usmiani Jure, učitelj, a referent za zdravstvo Pilepić Marijan. Odjel za obnovu zemlje još nije formiran, nego će se formirati. Ovaj Kotarski NOO Pag ima kao pomoćno osoblje pisara Rumora Zvonka. Kotarski N.O.O. Pag ima 2 općinska NOO-a i to općinski odbor u Pagu i općinski odbor u Novalji.

Općinski NOO Novalja. Ovaj odbor sastoji se od 8 članova. Četvorica su iz mjesta, a ostali iz pojedinih sela, tako da smo od svakog sela uzeli po jednog člana u općinski NOO. Ti ljudi stoje na stanovištu da svako selo ima po jednog čovjeka, koji ih zastupa u odboru. U općinskom odboru Novalji organizirana je prehranbena komisija, organiziran je općinski sud, a također i komisija za ispitivanje ratnih zločinaca.

Pojedini odbornici zadovoljavaju, dok drugi ne zadovoljavaju. Oni koji se nalaze na oslobođenom teritoriju zadovoljavaju, dok drugovi koji su na poluoslobođenom ili neoslobođenom ne zadovoljavaju svim uslovima. Međutim, mi se nalazimo svakodnevno na terenu i upućujemo ih u ono što je potrebno.

Općinski NOO Pag. Odbor se sastoji od 6 članova. U njemu je organizirana i formirana gospodarska komisija, a također i općinski sud i ko-

misija za ispitivanje ratnih zločinaca. Iz samog mjesta Paga teško dobiti podatke, jer okupator ne pušta izvan žice.

U svim selima formirani su seoski NOO-i osim u Barbatu, gdje je narod ustaški nastrojen. Već sada imamo u vidu od kojih ćemo ljudi sastaviti seoski odbor. Povjerenike, koji su se nalazili u raznim selima, povukli smo u seoske ili općinske NOO-e.

Referent za zdravstvo na neoslobođenom teritoriju ne zadovoljava, jer nemamo lijekova, a ni mogućnosti da ih nabavimo. Referent za prosvjetu je jedan učitelj, dobar i djecu odgaja u našem duhu. Kao pomoćno osoblje u KNOO-u imamo dva druga. Jedan radi kod upravnog odjela, a drugi kod gospodarske komisije, te pomaže, u koliko se pokaže potreba kod upravnog odjela ili kod gospodarske komisije.

Seoskih NOO-a na otoku Pagu ima 12, a mjesni jedan. Ti seoski NOO-i vrlo su neaktivni. Pojedini rade vrlo dobro, a pojedini se drže kolebljivo. Pojedini odbornici gledaju oportunistički, jer se boje kompromitiranja, zato, što okupator kontrolira cijeli otok.

Ovaj je kotar mobilizirao u zadnja tri mjeseca 203 borca u NOV. Sakupljeno je do 30. septembra o. g. 400.200 kuna za zajam narodnog oslobođenja. I dalje se nastavlja sabirnom akcijom.

Bilo bi potrebno uspostaviti tekstilnu tvornicu na Pagu, pošto se na otoku nalazi oko 30.000 ovaca. Također bi bilo potrebno i proširenje solane, kao i proširenje ribarstva, jer su to bogati krajevi sa ribom. Ribarstvo je na otoku Pagu u maloj mjeri razgranato, jer za to nema mogućnosti.

DISKUSIJA PO REFERATU tajnika Okružnog NOO-a druga I. Radetića.

Drug Pero Komadina kaže, da je važno, kada se sastanemo na konferenciji, da vidimo kakav je rad u pojedinim kotarevima, na osnovu čega ćemo izvući pouke za naš budući rad. Vidjet ćemo, kako su pojedini kotarevi provodili rad i kakvu treba da smo proveli organizaciju uopće po svim kotarevima. Svi sektori rada jednako su važni. Možda pojedini drugovi i drugarice ne shvaćaju, da se svi sektori rada moraju podjednako pomagati. Mi ubuduće ne ćemo govoriti, ovaj je iz USAOH-a, ova iz AFŽ-a ili JNOF-a. To su sve organizacije, koje treba da zdušno rade i pomažu NOO-ima, koji će na taj način provesti sve zadatke u život. Zato su pozvani svi predstavnici naroda, da čuju, kako se provđa rad u NOO-ima i kako da ih se pomaže i kako treba da im se izade u susret. Svaka žena i svaka omladinka treba da dođe u tu vlast i da je učvrsti. Zato mi moramo uočiti, na takvim konferencijama, sve nedostatke.

Drug Mirko nadopunio je referat druga Ferda po radu Propodjela Okružnog NOO-a. Naš Propodjel je organiziran i savlađuje svoj rad prilično. Štampa, koja dolazi, redovito se šalje na teren i točno se vodi nadzor i kontrola koliko je štampe došlo, kamo je otišla, da li se plaća i da li se na terenu čita itd.

U okviru našeg Propodjela mi imamo Tehniku II., tj. štampariju, gdje se štampa »Primorski vjesnik«. Točan broj koliko se u toj štampariji izradi štampanih stvari, neka nam bude kao jedna slika, da je u zad-

nja 2 mjeseca štamparija radila neprekidno danju i noću. Ni jedan minut nije se prestajalo sa radom. Radilo se odvojeno u šihtama, tako da se mogao savladati materijal koji je bio predviđen. Sada, međutim, uslijed nestanka nafte, rad je zapeo i radi se samo po danu, jer nema svjetla, a stroj se mora goniti nogom.

Rad Propodjela je podijeljen na pismenu i usmenu propagandu. U pismenu propagandu spadaju naša redovita izdanja »Primorski vjesnik«, »Vijesti«, koje se štampaju i »Radio vijesti«, koje se svakog dana izdaju za naše organizacije. »Primorski vjesnik« štampa se u 1.500 primjeraka, dok su zadnja dva-tri broja izdata u 1.700 primjeraka. »Vijesti« se izdaju u 1.500 primjeraka, a »Radiovijesti« u 30 primjeraka. Drug iz Kotara Novi kaže, da je štampe malo. Razumljivo je, da će štampe biti malo sve dok se ne bude slobodno prodavala, ali pod današnjim okolnostima trebalo bi je biti dovoljno, u koliko bi se organizirale čitalačke grupe, tako da u jedno selo dođu po 2 primjerka.

Na kulturno-umjetničkom sektoru mi imamo formiranu kazališnu družinu, koja se ne nalazi na našem terenu radi navale neprijatelja. Ona radi u Gorskog Kotaru prilično dobro, tako da je smatraju drugom po kvalitetu u Hrvatskoj, odmah iza grupe »August Cesarec«. U koliko bi bilo moguće, mi bi je prebacili na Oslobođeni teritorij naših otoka, gdje bi imala bolju mogućnost rada.⁵⁸⁰

U Propodjelu ima umjetnički atelje, gdje rade dva mlada druga. Jedan je Venturini, a drugi drug Bahorić iz Sušaka, koje bi trebalo dati na daljnje školovanje. Oni za sada pokazuju veliku volju i riješili su sve zadatke neobičnom marljivošću.⁵⁸¹ Tu moramo istaknuti sve naše drugove iz Tehnike II. i Propodjela za njihovu predanost u poslu, koja je tolika, da ih u toj predanosti moramo kočiti, jer još prije nego ih neki odgovorni drug nešto zamoli, oni to već izvrše.

Što se tiče propagandnih komisija na terenu, one za sada ne zadovoljavaju u potpunosti, a naročito u pogledu pružanja pomoći novinama. Naime, na terenu se postavlja zahtjev, da se svi problemi, koji se dešavaju na terenu, na vrijeme iznose u novinama. Ukoliko nema saradnje sa komisijama na terenu, Okružni Propodjel ne može na vrijeme da tretira te probleme. Pošto je štampa ogledalo pokreta, treba da je glavna dužnost propagandnog rada, da se šalju dopisi Propodjelu Okružnog. Sada se situacija u tom pogledu relativno popravila. Inače rad Kotarskih komisija na terenu zadovoljava u toliko, što održavaju masovne zborove. U svakom Kotaru postoje usmene i zidne novine. U ovom pogledu izgleda da prednjači Kotar Krk.

Drug Milan Ružić osvrćući se na manjkavosti referata drugova iz Kotarskog NOO-a rekao je. Mi svi znamo što je referat. To je ogledalo

⁵⁸⁰ Primorsko-goranska družina »Ivan Goran Kovačić« krenula je u studenom 1944. god. na turneju po Dalmaciji (K. Topljak, n. dj., str. 80—81).

⁵⁸¹ Obojica i danas stvaraju. Usp., npr., o Bahorićevu radu Milan Zinaić, *Strast traganja*. Novi list, XXVIII, 294, Rijeka, 18. XII 1974, Kulturni prilog 8, str. 4. Dio njegovih slika, stvorenih tokom NOR-a, čuva se u Muzeju revolucije u Rijeci.

naroda. Međutim, odavde se vidi, da kod svakog referata manjka osnova, a to je, da je u referatu vidno označeno da li se udovoljilo postavljenim zadacima. Drug iz kotara Crikvenica naveo je članove općinskih, seoskih i kotarskog odbora, ne ulazivši ni malo u to, da li se je pojavio kakav problem u vezi sa organizacionim stanjem. Prema tome osjeća se da se u svojim referatima drugovi nisu dovoljno pozabavili pitanjem rješavanja postavljenih zadataka. Međutim, kako je organizaciono stanje važan faktor rada, zato je neophodno potrebno, da su se nešto više zabavili sa tim pitanjem. Isto tako drug iz KNOO Kraljevica govorio je u referatu više manje tako, da je izgledalo, da je u Kraljevici sve odlično postignuto. Međutim, pretpostaviti se može po samoj naravi posla i po načinu kako se posao obavlja, da ne može biti sve ružičasto i da ima i negativnih stvari, radi čega je trebalo u referatu i te stvari utvrditi i iznijeti da li je i po tim neobavljenim zadacima nešto poduzeto, te ako nije uspjelo, zašto nije. Opća slika referata po mom mišljenju bila bi nedovoljna. To ne znači, da je rad nedovoljan, ali ovdje dobijemo nepotpunu i krivu sliku. Na primjer, referat druga iz kotara Novi je iscrpiv i realan, podvučen sa nedostacima i primjedbama da će se poduzeti da se nešto po tome ispravi. Referat druga iz kotara Senj je nedovoljan radi toga, što je kotar razdijeljen na dva dijela. Drug kotarskog odbora u Senju mogao bi u referatu iznijeti daleko više, da je stvarno više radio na terenu, jer on označuje, da simpatije naroda postoje, a istovremeno izgleda da te simpatije nisu iskorišćene, jer ako u jednom selu i općini postoje simpatije, te simpatije treba da su iskorišćene. Drug iz Krka kaže, da drugovi iz kotarskog Krk boluju od reorganizacije. Dužnost drugova iz KNOO Krk je, da spriječe to stalno bolovanje tako da se postave takvi ljudi, koji ne će biti nekim bolestima za izvjesno vrijeme inficirani. (Primjedba: Drug iz Krka kaže, da je to učinjeno zato, što su drugovi iz kotara Krk išli u drugi kotar, što za sobom povlači reorganizaciju kotarskog NOO-a). U vezi gospodarstva kaže, da u Pagu radi komisija za obnovu, međutim, ona ne postoji kao komisija. Postoji samo gospodarska komisija, koja je podjeljena na pojedine odjele prema vrstama privrednih djelatnosti.

U referatima drugova iz kotareva izgleda, da je udovoljeno svim zadacima. Međutim, traženi su često podaci za ZAVNOH i AVNOJ radi pregleda stanja svih ekonomskih faktora koji su potrebni za obnovu prometa i industrije, kao i obnovu porušenih kuća. To međutim izgleda nije izvršeno. Osnovno što je potrebno za gospodarski sektor rada jesu baš ti podaci, koji ne stizavaju na vrijeme. To se uopće nije vidjelo ni u jednom referatu. Drug iz kotara Novi rekao je, da kod njih nema ni jednog neriješnog spisa, koji se odnosi na podatke. Kod drugih referata drugovi nisu pridavali važnosti toj stvari, ili su pretpostavljali da je u tom pogledu sve u redu.

Drug Ferdo: Referat druga iz KNOO Novi bio je dobar i iscrpan, ali po organizacionom pitanju preopširan. Vrlo je lijepo da su sastavljeni takvi referati, ali bi mogli biti i kraći, tako da se drugi put o tome vodi računa. U tim referatima treba da se vidi što su pojedini odjeli

učinili u pogledu reorganizacije i da li su udovoljili, a ako nisu zašto nisu. Više bi trebalo posvetiti pažnje u tome, što su radile općine i kakva im je pomoć pružena.

Drug Ivić Barbačić kaže, da referat Okružnog NOO-a postavlja stvari kritički, dok su Kotarski NOO-i postavili stvari optimistički. Tu je jedna suprotnost koju treba raščistiti.

Drug Ferdo kaže, da se nije moglo udovoljiti onim traženjima koje je pred nas postavljao ZAVNOH. Toliko puta smo urgirali i davali upute na teren i putem okružnica su se prikupljali podaci na terenu, te još ni do sada nisu prikupljeni podaci o broju stanovništva. Ako se tako nastavi, mi nećemo moći da zadovoljimo ni 10% zadaćama koje se pred nas postavljaju. Tu se vidi da pitanje organizacije još nije postavljeno kako treba i da drugovi nisu svoje poslove postaviti zdušno. Tako isto stoji i po odjelu gospodarstva, kao i po pitanju prikupljanja podataka za mobilizacione spiskove. Tu se vidi da rad pojedinih odbora nije tekao kako treba i da organizacija nije bila na visini.

Drug Milan Ružić daje primjedbu. Drugovi, iz vaših referata nije vidljivo, što je učinjeno po pitanju osnivanja općinskih komisija za utvrđivanje ratnih zločina i zločinaca. Osim iz referata druga iz kotara Novi, iz drugih referata nije vidljivo da li su uspostavljene u općinama ovakve komisije i da li rade. Ove komisije imaju internacionalni karakter i materijalom koje one treba da prikupe možemo se legitimirati pred javnošću cijelog svijeta što je učinio okupator u našoj zemlji.

Drug Pero Komadina: U vezi udovoljavanja dužnosti pojedinih sektora i organizacija važna je i najosnovnija stvar, održavanje sjednica i kako se one održavaju. Ja mislim da od glave riba smrdi. Ako mi kod pažljivog razmatranja na sjednicama vidimo pojedine drugove da su za nešto sposobni, dat ćemo im odgovarajuće dužnosti. Kod održavanja sjednica, koje treba da su uredne, drug će uzeti u rad onaj sektor koji mu najviše odgovara prema sposobnosti. Znači, kada mi sve to organiziramo po pojedinim sektorima, onda ćemo na sljedećoj sjednici referirati o našem radu. Ako je drug u svom radu naišao na razne poteškoće, drugovi će naći mogućnosti tako, da se ta stvar riješi. U vezi toga pitanja treba tražiti okružnicu od višeg odbora. Na sjednici odbora treba da se pročita zadnji zapisnik da vidimo što je pred nas postavljeno. Ako nešto nismo mogli riješiti, tad treba praviti upite i savjetovati se međusobno. Ima pojedinih općinskih odbora, kod kojih drugovi iz kotarskih odbora nisu bili mjesecima. Drugovi iz kotarskih odbora dužni su u svom kotaru da zavire u svaki kutak, a osobito kod općinskih odbora u garnizonima neprijatelja. Ako treba tada će dvojica, pa ako treba i cijeli odbor probiti se kroz žicu i stvar će se riješiti. Mi vidimo, da su za najveće poteškoće mnogi drugovi položili svoj život. U posljednje vrijeme dolaze stalno okružnice i potrebno je da se od Okružnog odbora pa na dolje upozna svaki odbor sa okružnicom. Važno je pitanje ratnih zločinaca. Dužnost je općinskih i kotarskih komisija da nađu najbolje ljude i omladince koji će prikupljati podatke o ratnim zločincima. To je dužnost općinskog i kotarskih odbora zato, što oni najbolje poznaju

ljude. Kod biranja i raspodjele ljudi treba i te kako paziti. Mi u tom pogledu škrtaćemo zato, što svaki u svojoj organizaciji čuva svoje ljude. U NOO-e treba dati najbolje ljude, žene i omladinke. Tako rad ne će zapeti. Za narodnu vlast mi ginemo i borimo se i hoćemo da je ojačamo. Mi treba da osjetimo odgovornost prema sebi, jer smo mi narod, jer mi smo vlast. Treba čvrsto uhvatiti vlast u svoje ruke i zdušno rješavati postavljene zadatke. Kad netko u svojoj organizaciji vidi da mu je drug sposoban, treba da dođe u kontakt s njime. Nismo mi više ni Janko ni Marko, nego odbornici, koji predstavljaju svoj narod, zbog čega treba da pridemo ozbiljno rješavanju. Ne smije pojedini drug uzeti okružnicu i pročitati je za sebe, a da se to ne tiče drugog druga. Svakog se to tiče. Naravno, da u pojedinim kotarima svaki drug ne će moći ući u sektor drugog druga. Svaki drug je dužan proučiti i samostalno rješavati svoje stvari, a na sjednicama podnositi referat i ići na teren. S druge strane, potrebno je da se odbornici sastaju i da proučavaju sve te stvari i da daju jedan drugome pomoć.

Jedna drugarica primjećuje u vezi referata druga iz kotara Crikvenica ovo. Ja sam vidjela, da narod iz kotara Crikvenica ne vidi u općinskim odborima neku vlast i da se on mora obraćati na općinski odbor. Narod gleda na KNOO kao na nešto višega. Što se tiče naroda iz Selaca, on nije upoznat sa odborom u Selcima, dok se neki obraćaju čak i na ustaški odbor u Crikvenici. Treba voditi računa da se ti ljudi upoznaju sa odborima, a ne da odbor od 7—8 ljudi radi jedan za drugog, nego treba raditi za sve.

Drug Pero Komadina. Mi moramo posvetiti veću pažnju odborima, koji se nalaze u neprijateljskim uporištima, gdje treba znati raditi. To je jedna poteškoća, koju treba shvatiti. Mi znamo, da je u Driveniku, pa i u Kraljevici uhvaćen cijeli odbor, a neki odbornici uhvaćeni su u Sv. Jakovu od strane Nijemaca. Znači da ta banda nalazi razne ljude i špijune, što je opet naša krivica, jer nismo očeličili ljude. Zato neprijatelj može da čarka i da nalazi slabiće. Ali mi moramo da pridemo rješenju da naši odbori izađu iz konspiracije od čega će naš NOP imati više koristi. Time treba svakako više da se pozabavimo. Općinski odbori su izvršena vlast u selu, zato sve stvari treba da rješava općinski odbor, a u koliko ima ljudi koji neće da se obraćaju ni na kotarski odbor u pogledu rješavanja pojedinih stvari, nego na Okružni i čak na ZAVNOH, treba o tome voditi računa. Mi moramo paziti na autoritet naše vlasti. Narod treba da saobraća sa općinskim odborom, a ukoliko se ne može riješiti izvjesno pitanje kod općinskog odbora, onda će se ovaj savjetovati sa kotarskim.

Drug Antić: Točno je, da izvještaji kotarskih odbora nisu potpuni. Po izvještaju druga iz kotarskog odbora nije vidljivo kakvo je pravo stanje u kotaru. Jedno veliko pitanje, koje nas je interesiralo, je pitanje napuštenih (vakantnih) imanja. Kotarski NOO Crikvenica nije o tom pitanju vodio nikakovu diskusiju, niti se pitalo što je to, dok su se seoskim odborima dale upute, da oni spriječavaju branje plodina sa tih

imanja. Ni meni, kao članu NOO-a nije bilo sasvim jasno ovo pitanje, te sam tražio direktive. Mi smo uzeli plodinu.

Iz izvještaja kotara Crikvenica vidi se, da naše sudstvo zadovoljava, međutim, desio se jedan slučaj u općini Belgrad, gdje je jedna drugarica osuđena na 30 dana prisilnog rada. Ona je podnijela žalbu, ali je sud općinskog NOO-a odbio žalbu. Sada bi ova drugarica trebala da izvrši kaznu, međutim se ne zna da li je odsuda točna ili nije. Svakako, ako se sudu podnese žalba, on je dužan da je proslijedi na viši sud.

Što se tiče rasturanja štampe, tu ima nedostataka. Prošle nedjelje, kad sam bio u Mirošima, vidio sam da nema štampe. U stvari krivnja je na Propodjelu, koji nije bio organiziran kako treba. Od čitalačkih grupa možda postoji 1—2. 7—8 sela ima zidne novine. Povezanosti kotarskog NOO-a sa organizacijama nije bilo.

Što se tiče općinskog NOO-a u Selcima, on zadovoljava današnji posao. Svi odbornici nisu zakonspirirani, ali za sve se ne zna i nemože se doznati.

Na postavljeno pitanje druga Pere o radu žena i omladine u Selcima, drug Antić odgovara, da omladina, kao i žene Selaca prilično rade za naš pokret.

Drug Mate (?) iz KNOO-a Crikvenica kaže, da je ušao u KNOO istovremeno kad i drug Antić. Dosada je svaki odbornik radio za sebe, tako da kad sam ja došao na teren nisam bio upoznat s drugim sektorima. Ljudi se tuže, i nisam znao odgovoriti na njihova objašnjenja, jer nisam bio upoznat sa predmetom. Mi treba da na našim sastancima razmotrimo cijeli tok rada, jer mi kao kolektiv i individualno odgovaramo za rad.

Drug Ferdo: Ranije sam u referatu rekao, da je ranije moglo biti, da svi članovi odbora o svemu vode računa. Međutim, mi se danas nalazimo u novim prilikama i u stvaranju nove narodne države, te stojimo neposredno pred oslobođenjem. Sada ne može biti govora o tome, da pojedini član odbora odgovara za kolektivni rad drugova. Svaki je član odbora odgovoran za rad cijelog odbora kao radnog kolektiva u toliko, koliko je on kao odbornik prisutan na sjednici, i potrebno je da je odgovoran, jer je i on donio zaključak. U tom smislu treba na sastancima iznositi sve promjene po kojima će se povesti diskusija i donesti zaključci. Izvještaji sa sastanaka naših odbora nisu baš potpuni. U tom smislu može se vidjeti iz izvještaja sa sastanaka kako je diskusija provedena i kako je donešen zaključak. Na drugoj sjednici treba pročitati zaključak prošle sjednice, da se vidi kako je ispunjen.

U pogledu odbora u Selcima, drug iz Crikvenice rekao je u svom referatu, da se odbor nije afirmirao kao vlast, što je svakako točno, ali se ovdje postavlja i drugo pitanje: da li ćemo uspjeti da se taj odbor afirmira kao narodna vlast. Mi trebamo poduzeti sve mjere da se on afirmira kao vlast još prije oslobođenja. Uzrok tome da se općinski odbor u Selcima nije afirmirao kao narodna vlast je u tome, što se u Selcima izvršila totalna mobilizacija. Može se reći općenito da naši odbori nisu borbeni i taj im atribut manjka. Lijep je slučaj odbornika u Cesarici, gdje su

svi odbornici naoružani i svakodnevno vode borbe protiv ustaša zajedno sa narodom. Po tome se vidi, da se nešto može postići samo kad se hoće.

Drug Dugi: U vezi suđenja u KNOO Crikvenici, drug Antić misli, da prije izrečene osude treba da viša ustanova zna za tu osudu, tj. da sekretar kotarskog suda bude prisutan kod suđenja općinskim NOO-ima.

Drug Ferdo kaže, da kotarski sud ima pravo, ako općinski sud nije u stanju da nešto riješi, da sam presudi tu stvar.

Drug Korica kaže, da osude mogu biti javne i tajne, ali osuđena osoba šalje se na izvršenje kazne tek onda, kada se osuda odobri od višeg suda. Zato svaka odluka treba da ide na odobrenje kod višeg suda.

Drug Ferdo: Drug iz kotarskog NOO-a Crikvenica iznio je u svom referatu, da su seoski odbori u Triblju i Grižanama izabrani na demokratski način. Molio bih druga, da nam detaljno objasni kako je to biranje provedeno.

Drug Marušić odgovara: Seoski NOO-i u Grižanama, Belgradu, Triblju i Driveniku, kao i Sv. Jakovu birani su tako, da ih je sam narod birao na skupu, koji je za to bio sazvan. Izbori su izvršeni poslije Božića, prije nekih 7 mjeseci. Kod izbora su bile obuhvaćene sve kuće, osim, možda, onih, čiji su vlasnici pošli po hranu. Tu i tamo bilo je slučajeva, da je narod izabrao onog, kog mi nismo predložili.

Drug Pero Komadina: U vezi toga što je narod izabrao one, koje mi nismo predložili, važno je to, da li mi dovoljno poznajemo najbolje ljude koji bi trebali ući u NOO-e. To je važno, zato, jer ako se na skupu sa narodom radi, vidjet će se koje ljude narod voli, pa će prema tome te i birati. Više puta se je dogodilo, da oportunistički elementi uživaju veće simpatije naroda. I tu smo imali jedan takav slučaj. Bilo je mnogo slučajeva, gdje je odbornik dobar samo za to, što ne želi da narod ide na posao. Kod takvih stvari treba vrlo mnogo paziti. Ovo je važno naročito kod nas u Hrvatskom Primorju, gdje je naš narod siromašan. Naš narod i ako je siromašan, treba da daje sve od sebe za NOP. Narod treba da radi i da se žrtvuje i da ga ta borba košta, čime ćemo samo dobiti, jer će kasnije znati čuvati svoju slobodu. Što naš narod više sudjeluje u borbi, to će i prije doći do slobode i tada će izbori na selima imati svoj pravi temelj. Ako se ne radi tako, narod ne može ništa ni da dobije i da koristi pokretu.

Drug Mirko: Pogrešno bi bilo mišljenje, da ukoliko se od naroda nešto traži, da se narod time udaljuje od borbe. Baš naprotiv, čim više od naroda tražimo i čim više žrtava podnese, time će on biti jače povezan uz pokret. Uzmimo kao primjer kotar Novi, a naročito narod iz Bribira. Taj narod je najviše žutvovao i podnio najviše patnji, s toga je i najviše vezan uz borbu. Isti slučaj je i sa narodom u Podhumu. Stanoviti ljudi mogu steći ugled u borbi zato, što podilaze narodu, samo da se ulaskaju. Takvi ljudi mogu da steknu simpatije kod naroda, ali narod simpatizira one, koji se bore i koji rade za NOV. Osim toga, narod osjeća i neku ljubav radi svog oportunizma i prema onima, koji od njega ne traže ništa i sada, kada se postavi pitanje na skupštini, tko će biti odbornik,

možda će preovladati mišljenje da se za odbornika postavi onaj oportunist, misleći da on ne će kod naroda tražiti nekih akcija. Baš zato, naš rad mora biti usmjeren u tom pravcu, da narodu dokazujemo, da postavi za odbornike one ljude, koji od njega traže rad, jer je ovo narodna borba.

Drugarica Genoveva kaže da je drug predsjednik kotarskog Crikvenica rekao, da je u Grižanama izabran općinski odbor na demokratski način. Međutim, meni je jedan odbornik rekao, da on jedva čeka da dođe do javnih izbora, kako bi narod sam mogao da izabere odbor, jer smo mi, kaže taj odbornik, postavljeni. Taj odbornik je Toma Blašković, koji je rekao jednoj ženi, da ne mora poći nositi hranu, jer je njezin sin vojnik.

Drug Ferdo kaže, da prema ovome politička situacija ne zadovoljava, a pogotovo kad se u nekom selu (Blaškovići) ne može dobiti ni litru mlijeka za našu vojsku. Prema tome ne treba zatvarati oči pred stvarnošću, nego gledati na stvari onako kako treba.

Što se tiče izbora, koji su provedeni početkom ove godine u kotaru Crikvenica, mi o njima nismo ništa znali. Pošto su izbori vrlo delikatna stvar, mi smo o tome trebali biti obavješteni, kako bi bili pojedine stvari ispravno postavili i oni bi bili uspješni, jer je vrlo nezgodno, da ljudi u selima izaberu one ljude, koji nisu predloženi sa naše strane.

Drugarica Rikica je rekla, da u referatu druga Dugog nije rečeno, da drugarice slabo sudjeluju u NOO-ima. Ovo slabo sudjelovanje drugarica u NOO-ima nije njihova krivica, nego krivica drugova. Kod općinskog odbora, drugarica je samo kuharica i vešarica, dok je drugovi smatraju ravnopravnom samo na papiru. Pošto naše drugarice nisu dovoljno upućene u posao, treba zato da im se posveti veća pažnja.

Drug Pero Komadina. U više slučajeva drugarice same sebe zastavljaju, dok s druge strane drugovi na terenu hoće da udare monopol na žene. Međutim, one su ravnopravan član u odboru, te prema tome, treba da, kao i ostali članovi, odgovaraju za svoj posao i da ga provode u život. Ovakve stvari treba da se poprave i da se u one odbore, u kojima nema drugarica, iste uvuku. S druge strane treba tim drugaricama pomoći, da one postanu samostalne u rješavanju svih pitanja, kao i svaki drugi odbornik.

Drug Ferdo: U svojem referatu ja sam naglasio vrlo slabo učešće drugarica u Narodno-oslobodilačkim odborima prema onome što su borbeno stekle. Pojedini odbornici kažu, da drugarice nisu sposobne za odbor i zato ih se nerado uzima u isti. S jedne strane nisam pogriješio, kad sam rekao, da je nezainteresiranost sa strane samih drugarica uzrok što je njihovo učešće u odborima vrlo malo. Izuzetak čini jedino Bribir. Uzroci tome su, jasno, u samom načinu rada i pristupanju rješenja tih problema. Prvi odbori, ako ćemo se poslužiti primjerom Sovjetskog Saveza, kad su svi muškarci bili u ratu, bili su sastavljeni od žena, koje su pored svojih kućnih poslova vršile dužnost odbornice. Od najboljih drugarica, može se na terenu naći one koje treba da se uzdižu i da uzimaju učešća

u općinskim i kotarskim odborima. Jasno je, da će zbog karaktera posla, interes žene biti manji u odborima.

Drugarica Marženka kaže, da je čest slučaj, da kada se govori o AFŽ-u, drugovi to čine sa nekim podsmjehom. Konačno, to ponizuje žene i često se drugarice na to tuže. S te strane trebalo bi se drugove upozoriti na to, jer to nije nikakva smiješna organizacija.

Drug Ferdo: Po pitanju organizacije narodne vlasti, hoću da rekнем zaključnu riječ:

Ja mislim i uvjeren sam, da smo mi u ovoj diskusiji pretresli sve probleme, koji se tiču organizacije narodne vlasti i da smo u diskusiji uočili sve nedostatke, koje smo imali dosada u pogledu vanjske organizacije, a još više u pogledu unutrašnje organizacije rada NOO-a. Uočili smo greške na nedovoljnoj i skućenoj organizaciji, dok nismo proveli dobro razgraničenje posla u pojedinim granama državne uprave. Nismo stvorili u našim odborima potrebno osoblje, da bi se rad mogao razvijati i da bi se na traženja i sve zahtjeve pravilno i na vrijeme udovoljilo. Nismo li, mi možda premalo pažnje posvetili najosnovnijoj i najvažnijoj stepenici u upravi, naše nove države — općinskim odborima — u cilju njihovog osamostaljenja i osposobljavanja za vršenje svih tih grana gospodarskog života. Uočili smo nedostatke u pogledu odnosa između viših i nižih organa narodne vlasti. Mnogi pojedinci možda ne odgovaraju za dodjeljeni im posao, dok drugi nemaju dovoljno osjećanja dužnosti prema onom poslu kojim su zaduženi. Prema tome treba da se učini radikalna prekretnica, u tom pravcu, jer oslobođenje čitave naše zemlje i našeg okruga nije daleko. U najskorijoj budućnosti može se na terenu mnogo toga sprovesti. Treba da imamo najmužniji aparat i najpotrebnije organizacije, koje će sutra preuzeti upravu nad narodnim životom. Mi se time moramo najviše pozabaviti naročito na našim sastancima i konferencijama, koje treba da se održavaju po kotarevima i općinama. Mislim da ste s time svi saglasni. Ovo treba prenositi do najnižih organa naše vlasti, te pružiti mogućnost drugovima iz najnižih organizacija da se razviju, a istovremeno da se vrši kontrola njihovog rada na terenu. Najvažnije je to, da mi osamostalimo te najniže naše organizacije i da ih politički izdignemo. Ne zaboravimo, da su NOO-i pravi organi narodne vlasti i da nisu izgubili karakter borbene i političke organizacije, pored svega toga što su politička pitanja prenijeta na JNOF. Naš rad u budućnosti moramo usmjeriti u tom pravcu, da naši NOO-i postanu istinski i jedini organi narodne vlasti. Ako se osvrnemo na politička zbivanja na vojno-političkom polju, moramo biti na čistu, da i po pobjedonosnom svršetku — uništenju njemačkih fašista, da će još uvijek izvjesne reakcionarne snage i sile, kako u zemlji, tako i vani, mnogo nastojati, a i sada nastoje, da rade na bilo kojem polju za uništenje vlasti Narodno-oslobodilačkog odbora. Baš tu političku situaciju treba da uočimo i da prema njoj postupimo, da je znamo iskoristiti. Mi znamo, da će NOO-i biti narodna vlast onda, ako organi naše narodne vlasti budu na mjestu i ako budu pravovremeno uočili probleme i rješavali ih na vrijeme. To će poboljšati

našu situaciju, dok bi se u protivnom ona mogla pretvoriti nepovoljno po nas. To treba da nam je prvo pred očima i da prema tome osposobimo pojedine članove odbora i u vezi sa ostalim organizacijama, imajući na umu, da su NOO-i organi, koji su nastali rodili se u borbi, te da su oni jedna potpuno nova vlast i zato što ne samo da ih narod bira i kontroliira, nego i po tome, što su oni masovna organizacija. Oni su po svom karakteru masovno povezani sa svim organizacijama preko JNOF-a, sa najvećim dijelom našeg naroda i kao takvi moći će da udovolje svojim dužnostima, da se učvrste u narodu i da steknu autoritet. Izgubimo li vezu sa narodom, nemajući podrške preko skupova, sastanaka i drugih organizacija NOP-a, mi ne ćemo predstavljati ono, što NOO-i treba da predstavljaju — organe istinski narodne vlasti — nego ćemo stvoriti jedan demokratski aparat, koji je bio, kao i stara vlast, možda i u gorem obliku, jer drugovi, koji su u NOO-ima ne izgrađeni, još će se više birokratizirati, više nego stari aparat.

Metoda rada NOO-a. Potrebno je sprovesti organizaciju u NOO-ima, stvoriti potrebni stručni pomoćni aparat, treba pojedine drugove zadužiti po pojedinim pitanjima državne uprave. Međutim, sve to može da bude uređeno, a opet da NOO-i ne budu predstavljali organe narodne vlasti. Drugovi koji su zaduženi po pojedinim pitanjima, u ophođenju, saobraćaju sa narodom treba da te odnose usklade tako, da narod osjeti tu vlast kao svoju vlast. To je najvažnija metoda — metoda uvjeravanja. Mi treba da narod politički uvjerimo i da on postane svijestan i uvjeren o ispravnosti tih naših navoda. To je principijelno sa radom NOO-a. Tu i tamo trebat će uzeti vlast čvrsto u svoje ruke kod rješavanja pojedinih problema, te ćemo imati uspjeha onda, ako narod politički uvjerimo. Mi treba da znamo svoj glavni cilj. Mi radimo u interesu naroda i interesu pokreta i prema potrebi moramo raskrinkavati rad raznih špekulanta, narodnih neprijatelja i oportuniste.

Smjernice za organizacije NOO-a. Naši NO odbori formirali su se u toku borbe onako, kako su to tražili interesi borbe i kakve su bile mogućnosti rada. Međutim, danas, kada se nalazimo skoro pred oslobođenjem i kada treba da naši NO odbori preuzmu svu upravu svog kraja, mjesta itd., mi treba da povedemo računa o tome kako bismo u tom slučaju zauzeli jedan jedinstveni stav i dali neke upute u pogledu rada u novo nastalim prilikama.

Kako su kod nas formirani kotarski i općinski NO odbori?

Današnja forma naših kotarskih i općinskih odbora prilično je dobra. Postoji jedno pitanje formiranja naših odbora u gradovima i gradićima. U projektu je zakon o formiranju NO odbora, koji predviđa formiranje NOO-a tako da se ne povezuju pojedini gradovi i gradići, koji imaju gradski karakter, sa selima koji imaju u svom djelokrugu rada seljačke probleme. To je postavljeno zato, jer gradovi imaju svoje gradske probleme, koji se pred njih postavljaju, a seoski seoske probleme. Kod nas je slučaj, da su mali gradići povezani sa selima u jednu općinu. Takvo stanje bilo je prije narodnog ustanka, pa se kao takvo zadržalo i kod formiranja narodne vlasti. Kao primjer možemo navesti Kraljevi-

cu, Crikvenicu i Novi, od kojih su gotovo svi povezani sa selima i sa njime čime općinske NOO-e. Prema toj uputi, gradovi i gradići arangirali bi se tako, da bi prema veličini stanovnika, karakteru i načinu života dobili rang općinskog, kotarskog ili okružnog. Prema tome, oni bi potpali pod viši Narodno-oslobodilački odbor. Mi imamo dosta takvih slučajeva u našem okrugu, pa u duhu tih uputa treba prodiskutirati o tom pitanju i načinu formiranja tih gradskih odbora. Prema tome treba dati upute kotarskim i općinskim odborima, da se provedu konferencije, koje će se održati na terenu, putem kojih će se drugovima na terenu dati upute, kakav stav treba u tom pogledu da zauzmu. Razumije se, da se općine formiraju od više sela, koji imaju zajedničke probleme. Općine treba formirati tako, da se ne gomila mnogo sela koja su jako udaljena, kako bi se moglo lakše provesti održavanje skupova. Diskusiju po ovom pitanju možemo odmah sad povesti. Glavno je, da ovdje donesemo neke principiellne zaključke. O ovom treba povesti računa u svakom kotaru posebno. Kod toga treba imati na umu, da ako narod dotičnih sela, hoće da formira općinu, u tom pogledu treba da mu se izađe u susret. Nije u pitanju broj stanovnika, nego volja naroda. Ako oni hoće, neka istu formiraju, samo treba voditi računa o tome, da to ne iskoriste neki neprijateljski elementi, koji idu za raspārčavanjem na život nesposobnih jedinica, koji na taj način neće biti sposobne da same žive. Narodnu vlast treba poštivati. Težište našeg rada, ZAVNOH-a i AVNOJ-a je, da se formiraju kotarevi što manji, Narodno-oslobodilački odbori imaju mnogo zadataka, među kojima i organizaciju cjelokupnog narodnog života, što nisu imale stare protunarodne vlasti, te će prema tome naš aparat biti mnogo veći, nego li aparat starih vlasti. Ovo formiranje kotarskih NOO-a na što manjim teritorijama predviđeno je radi boljeg pregleda rada. Prema ovom zakonskom projektu svaki otok bi dobio jedan kotar za sebe.

Drug Dugi potavlja pitanje u vezi novih uputa o formiranju gradskih, općinskih i seoskih odbora. Općinski NOO Zagona sastoji se od 5 gornjih sela i donjeg sela sv. Antona. Gornja sela hoće da ostanu u općini Zagone, dok donje selo, sv. Anton hoće da bude zajedno sa mjestom Novi u drugom odboru.

Drug Ferdo, to selo ima tendenciju, da od toga nešto iskoristi.

Drugarica Rikica kaže, da mnogi odbornici govore o tome, kako će činovnici imati plaću, a da oni ne će, kao što i danas ne dobivaju.

Drug Ferdo: odbornik nije činovnik i on ne će biti plaćen. To je jedna časna dužnost građana. On treba da radi za narod, a ako je toliko opterećen sa tim radom u odboru da kod kuće ne može raditi, u tom slučaju će primiti plaću.

Drug dr. Jakša govori o potrebi bolničara, kojih ima vrlo malo na ovom terenu i za koje se odaziva vrlo mali broj drugova. Prema tome, bit ćemo primorani, da tražimo od buržujskih porodica, da nam one daju svoje kćerke i sinove za bolničare. Kotar Senj uopće nema ni jedne primalje.

Drug Ferdo rekao je po pitanju stručnog osoblja slijedeće: Mi koji smo u pokretu, gledamo na sve te službenike i stručnjake sa nekom rezervom, a imamo i pravo i bili bi sretni kad ne bi upotrebili ni jednog činovnika ni stručnjaka iz uporišta. Pošto mi nemamo dovoljno svojih kadrova, bit ćemo prisiljeni da upotrebimo u početku i te činovnike i stručnjake iz uporišta, ali ćemo morati da izgrađujemo samo svoje kadrove. U izboru stručnog kadra treba da budemo jako izbirljivi. Tu treba izabrati najbolje i one, koji su zbog svoje tjelesne nesposobnosti, izašli iz NOV.

Drug iz Krka postavlja pitanje u pogledu selenja kotarskog središta iz Krka, obzirom na talijansku manjinu, koja se tamo nalazi, a koja je nastrojena fašistički. Drug Pero Komadina na to kaže, da u tom pogledu treba vidjeti kako se na terenu narod odnosi prema tome.

3.) SARADNJA NOO-A I VOJNOPOZADINSKIH VLASTI

Drug Vlado Car, komesar Primorskog Područja dao je ovaj referat:

Drugovi, ja ću u kratkim crtama iznijeti referat o saradnji koji treba da postoji između NO odbora i vojnopozađinske organizacije. Narođito danas ta saradnja treba da bude čvrsta, danas kad mi oćekujemo skori dan oslobođenja našeg Primorja. Vama je drugovi poznato kako se razvijala naša NOV, iz onih malih partizanskih grupa i grupica i kako se ona danas pretvorila u veliku silu, koja broji gotovo pola miliona boraca. Uspoređo s time poznato vam je, da su se razvijali NOO-i u gradovima i selima, na oslobođenom i na neoslobođenom teritoriju. Kad su naše partizanske grupe i grupice prerasle u veće bataljone i odrede, počeli su se oslobađati gradovi i mjesta. Znamo, da se na oslobođenom teritoriju ruši, bez NOO-e, sav neprijateljski aparat, zbog čega je iskrsla potreba, da se uz NOO-e u oslobođenim mjestima postave i vojnopozađinske organizacije. Te vojnopozađinske organizacije imale su u zadatku, da pomažu NOV u ishrani i snabdijevanju, da pomognu NOO-ima u hvatanju špekulanata, neprijatelja i drugih. U to vrijeme, kako vidimo, nije bio postavljen tako široki aparat ni kod NOO-a, ni kod vojnopozađinskih organizacija. Danas, kako vidimo, pred nama stoji, kao prva zadaća, obnova naše nove demokratsko-federativne Jugoslavije. Kao što ste vi već upoznali, u NOO-ima postoji mnogo odsjeka i sekcija, koje se bave privrednom djelatnošću. Isti slučaj, je i, kod vojnopozađinskih organizacija. Pojediniim odsjecima i sekcijama vojnopozađinskih organizacija potrebna je suradnja NOO-a i njihovih odsjeka i sekcija. Ja ću ovdje ukratko iznijeti pojedine odsjeke i sekcije koji postoje u vojnopozađinskim organizacijama.

1.) Mobilni odsjek. Mobilni odsjek kod vojnih oblasti i komandi mjesta ima za zadatak, da prikupi što prije spisak mobiliziranih i onih koji se nalaze po političkom radu na terenu. Vama je poznato, da su organizacije Narodno-oslobodilačke vlasti najstarije i mnogo iskusnije od naših komandi mjesta i drugova, koji su postavljeni po tim sekcijama. Oni se ne mogu tako brzo da snađu u tom poslu, s toga im je potrebna puna saradnja i pomoć od strane Narodno-oslobodilačkih odbora. Naši

odbori, od okružnog, pa do kotarskih i općinskih, dužni su, da dadu podršku našim drugovima u pojedinim komandama, kako bi što prije mogli da izvrše svoje zadatke.

2.) Saobraćajna sekcija. Ova sekcija ima na čelu svog referenta uz nekoliko drugih članova. Ona se dijeli u 3 sekcije i to: u sekciju za vezu, sekciju za transport i sekciju za komunikacije i nadzor.

a.) U sekciji za vezu, kao što vam je poznato, uključene su sve telefonske linije, pošte i centrale. Pred tu sekciju danas se postavljaju zadaci, da se pokupe svi podaci o stanju telefonskih linija na našem terenu. Kao što vam je poznato, mi, odnosno naše omladinske organizacije, ruše telefonske stupove, međutim, Glavni štab je postavio pred nas, da ne treba da se stupovi pile, jer se danas očekuje skoro oslobođenje. Dovoljno je, da se sjeku samo telefonske žice. Kako su u našem Primorju mnogi stupovi popaljeni i srušeni, pred nas se postavlja zadatak, da se pristupi što prije njihovu popravku, kako bi se mogli što prije upotrijebiti. Zato bi trebalo, u saglasnosti sa šumarima, koji se nalaze kod kotarskih NOO-a, da se odredi mjesto, gdje bi se ti stupovi sakupljali i vozili na jedno određeno mjesto, kako bi se kasnije, mogli odmah prebaciti tamo gdje su potrebni.

b.) Kako u svim vojskama, tako i kod nas, svi motori, automobili i druga vozila, te maziva ulja i drugo, treba staviti na raspoloženje NOB-u. Možda postoji negdje goriva, nekih ulja, benzina i slično, što bi naši NOO-i trebali da ispituju, i, ukoliko saznaju, da izvjestite o tome komande mjesta, koje će izvjestiti komandu područja. Pred nas je postavljen zadatak, da popišemo sve kamione, autotaksie i motorbiciikle, kako bi se sutra mogli upotrijebiti za prevoz vojske, hrane i municije.

c.) Sekcija za komunikacije i nadzor. Potrebno je da se što prije prikupe podaci o rušenju cesta, mostova i putova, koje je izvršio neprijatelj, kako bi se isti mogli što prije staviti u promet. Tamo gdje su porušeni mostovi i raskopane ceste, treba da se napravi drvena građa i da se odmah priđe prebacivanju drvenih mostova.

3.) Industrijska sekcija, koja također kod nas postoji, slabo se razvija. Mi nemamo niti alata, niti stručnjaka, prema tome NOO-i su dužni da nam pruže pomoć i podršku, da bi i mi sa naše strane mogli podići onakvu industriju, kakva je potrebna NO vojski. To se tiče naročito kovačnice i radionica za popravljanje oružja. Ja se ispred Komande Primorskog Područja obraćam drugovima iz KNOO-a, koji posjeduju taj alat, da nam izađu u susret.

4.) Ekonomski odsjek. Pitanje naše ekonomije vrlo je teško, međutim i sami znamo, da naši organi narodne vlasti daju punu pomoć našim operativnim jedinicama.

To su glavne sekcije i odsjeci, kojima bi trebalo pružiti svestranu pomoć, kako bi naša Komanda Područja mogla što prije ispuniti postavljene joj zadatke.

Ovdje ću se sa par riječi dotaći pitanja, što će u momentu oslobođenja preuzeti vojska, a što NOO-i. Vi ćete se o tome još upoznati. Sve ono,

čime se služi vojska: kasarne, vojne objekte, skladišta municije i hrane, koji su pripadali vojsci (ne mislim privatna skladišta robe), preuzeti će vojska. Prema tome, vojska će preuzeti samo one stvari, koje su specifično vojnog karaktera. O tim stvarima vi, svakako, proučite direktive, koje ćete dobiti, a isto ćemo učiniti i mi, tako da po oslobodjenju Primorja ne dođe do nesuglasica između NOO-a i vojnopozadinskih organizacija.

Drugovi, još ću ovdje da spomenem jednu stvar. Dosada je, možda, sa strane naših vojnopozadinskih organizacija bilo gledano sa podcjenjivanjem na organe narodne vlasti, ali nije rečeno, da i sa strane NOO-a nije bilo, možda nerazumijevanja prema vojnopozadinskim vlastima. To je nepravilno, jer danas svi znamo što su NOO-i da su oni organi narodne vlasti, i da smo ih, prema tome, dužni poštovati. Međutim, ne proizlazi iz toga da treba podcjenjivati vojnopozadinske organizacije, jer one također imaju svoj značaj, ulogu i zadaću da pomognu NOO-ima na obnovi i izgradnji naše nove demokratske federativne Jugoslavije. Ukoliko ima pojedinih drugova, koji sa podcjenjivanjem gledaju na vojnopozadinske organizacije, potrebno je da tim drugovima objasnimo kakvu ulogu igraju naše vojnopozadinske organizacije, jer, da one nisu potrebne, Glavni štab ih ne bi postavio, a mi trebamo sve poštovati, što postavi Glavni štab, jer to ide u korist naše oslobodilačke borbe. Po tome sam imao samo toliko da vam iznesem i mislim, da će se saradnja, koja dosada nije bila kakva treba, odsada pojačati. Jučer je, po pitanju mobilizacije, mislim iz Sv. Jakova, rečeno, da su dva dezertera htjela da idu u mornaricu, a ne u operativne jedinice iz kojih su dezertirali. Mi smo od strane Glavnog štaba primili direktive, po kojoj se svi oni dezerteri, koji su pobjegli iz operativnih jedinica trebaju poslati natrag u operativne jedinice. Naravno, mi ćemo gledati prema situaciji, koja vlada u dotičnom mjestu. Nastojmo, da svi dezerteri budu upućeni u Komandu mjesta, koja će stvar ispitati i poslati ih u Komandu područja, odakle će se uputiti u pojedine jedinice iz kojih su pobjegli. Naglašujem, da ne treba to tako kruto uzeti, nego se treba ocijeniti prema političkoj situaciji dotičnog mjesta.

DISKUSIJA PO REFERATU

Drug Grbac kaže, da se u mornarici skupilo raznih ljudi, koji su tako došli bez ikakvih karakteristika. Nato je drug Car govorio, da se često događa, da mnogi ljudi odlaze u drugi sektor bez ikakvih karakteristika, a događa se čak i to da dobiju i neku funkciju. To je naša krivica. Trebamo imati u vidu, da za svakim drugom, koji ide u drugi sektor, pošaljemo njegove karakteristike.

Drug Ivić kaže da su iz Baške pošli mnogi drugovi u drugi sektor barkom a da se nisu javili odboru.

Drug Car. Naša je zadaća, da mi iz Komande Područja tražimo popis svih onih, koji su stigli bez karakteristika u štab II. obalnog sektora i da o njima pošaljemo njihove karakteristike.

Drug Špalj Ivan kaže, da je kotarski odbor Senj u vezi konfiskacije konja, koja je izvršena u ovom kotaru po jedinicama naše NOV, tražio od Komande Područja, da se konji pošalju natrag, kako bi se mogli vratiti vlasnicima.

Drug Car obećava, da će Područje sa svoje strane gledati da se ti konji vrate.

Drug Špalj kaže, da izgleda, da te jedinice nisu vršile rekviziciju, nego su svojevolumno uzele stoku.

Drug Pero Komadina: Ja mislim, da čitava stvar stoji ovako: Operativna jedinica kad polazi tamo gdje je neprijatelj, ona treba da se javi prvoj komandi mjesta i NOO-u, kako bi se riješilo njeno pitanje ishrane. Međutim, komanda mjesta je daleko od Krivog Puta. Uslijed gonjenja neprijatelja vojska je izvršila rekviziciju stoke, ali je o tome trebala povesti računa. Vojska je ovo izvršila nepravilno, jer NOO ima pravo da vrši rekviziciju a ne vojska. U ovom slučaju, kad nije bilo u blizini nijednog odbora, vojska može da izvrši rekviziciju, ali treba da za rekviriranu stoku dade privremenu rekvizionu priznanicu. Poslije toga NOO bi povukao ovu priznanicu i dao bi svoju. Mi još neznamo detalje o ovom slučaju i da li je vojska mogla da izvrši rekviziciju preko komande mjesta i NOO-a ili ne. To ćemo još da vidimo, ali ovakav postupak dosta je loše odjeknuo u narodu ovog kraja, čak je došlo do toga, da je narod pokušao da se naoruža protivu vršenja rekvizicije od strane partizana.

Drug Car kaže, da je bilo grešaka sa strane operativnih jedinica, ali ne smije se dogoditi slučaj, da se ovakve greške upotrebljavaju za potpirivanje mržnje prema NOV kod pojedinih krajeva. Uбудuće moramo nastojati da se ne prave ovakve greške. Ne kažem, da se ne će griješiti, ali treba da se na tim greškama učimo, te da se one više ne ponavljaju. Drugovi, mi ćemo ovu stvar riješiti, te ćemo vas o tome obavijestiti. Naravno, da ćemo prije ispitati, da li je bilo vremena i mogućnosti da se prije same rekvizicije o tome izvjesti NOO, pa ukoliko nije bilo mogućnosti, a vojsci je bilo prijeko potrebno, stvar će se riješiti.

Drug Ivić. Prema uputama ZAVNOH-a, treba da jedan član ekonomskog odsjeka Komande Područja uđe u odjel prehrane ili prehrambene komisije pri ONOO-u, tako da se zajedno rješavaju pitanja prehrambenih sekcija, tako da Komanda Područja, a i komanda mjesta imaju uvid u količinu hrane, kojom raspolaže odbor. Na taj način ne će doći do toga, da se kaže, kako Okružni ima zemunice ili slično, a Komanda mjesta ili Područja nema. Tako bi se izbjegla međusobna sumnjičenja. Isti slučaj je i po pitanju drugih sekcija. Mi imamo organizirane radionice i teško je da Okružni stvara jedne, a Komanda mjesta ili Područja druge. Neka Komanda Područja smjesti svoje ljude u našoj radionici. Također bi bilo zgodno, da članovi industrijske sekcije pri Komandi Područja dođu do našeg odjela i da se tu uspostavi tješnja saradnja.

Drug Ferdo kaže, da obzirom na sporazumno rješavanje pitanja mobilizacionih spiskova i tovarne stoke, treba da Komanda Područja šalje takve spiskove Okružnome, a ne da se dešava, da se oni šalju kotarskim

odborima od strane Područja i komandi mjesta, a i od naše strane. Za to drug Car kaže, da su drugovi iz Komande Područja stali na stanovište, da ubuduće, sve što budu tražili, to će ići preko Okružnog, a ne kotarskih.

TREĆI DAN KONFERENCIJE, 20. X. 1944. g.

4.) SARADNJA NOO-a I ODBORA JNOF-E

Član Okružnog NOO-a, drug Ivan Barbalić (Ivić), daje referat o saradnji NOO-a i odbora JNOF-e/AFŽ-a, USAOH-a i dr.).

Drugovi i drugarice, ja ću ukratko da iznesem odnos između Narodno-oslobodilačkih odbora i Jedinствene narodno-oslobodilačke fronte. Uporedo sa razvitkom narodno oslobodilačke borbe, razvijali su se i NOO-i. U svojoj prvoj fazi razvitka, NOO-i su bili, a to su i ostali sve dosada, borbeni organi narodnog ustanka. Oni su organizirali pomoć partizanskim vojnim formacijama, sprovodili mobilizaciju, a na oslobođenom teritoriju preuzeli su u svoje ruke i organizirali narodnu vlast. Uz ove funkcije NOO-i su bili i politički organi narodnog ustanka, tako da je kod NOO-a koncentriran sav rad na terenu. Prema tome, NOO-i su organizirali sav politički rad, a uz to su vršili sve funkcije vlasti. Jasno je da su NOO-i u svom radu bili najuže povezani sa masovnim antifašističkim organizacijama: AFŽ-a i USAOJ-a. Oslobođenjem sve većeg teritorija naše zemlje pred NOO-e se postavljaju sve teži i teži zadaci u organiziranju narodne vlasti i taj rad apsorbira sve više aktivnost NOO-a, a naročito poslije II. zasjedanja AVNOJ-a, na kome su stvoreni temelji nove Jugoslavije — slobodne, demokratske, federativne zajednice ravnopravnih naroda. Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, formiran na II. zasjedanju AVNOJ-a, oslanja se u svom radu na NOO-e. Od II. zasjedanja AVNOJ-a, NOO-i postaju jedini nosioci narodne vlasti u Jugoslaviji. Kod nas, u Hrvatskoj, ostaju NOO-i nosioci narodne vlasti i politički organi narodnog ustanka sve do II. Zasjedanja ZAVNOH-a. Na III. zasjedanju ZAVNOH-a, saglasno sa odlukama II. zasjedanja AVNOJ-a, NOO-i su i u federalnoj državi Hrvatskoj postali organi narodne vlasti. Jedna od odluka III. zasjedanja ZAVNOH-a posvećena je organizaciji NOO-a i narodno-oslobodilačkim skupštinama i time je udaren temelj organizaciji narodne demokratske vlasti u federalnoj državi Hrvatskoj.

Neposredno iza III. zasjedanja ZAVNOH-a formiran je JNOF Hrvatske, kao jedinstveni politički organ NOP-a Hrvatske. Formiranjem odbora JNOF-e po svim okruzima, kotarevima, općinama i selima Hrvatske, kao jedinstveni politički organ NOP-a Hrvatske. Formiranjem odpreuzimaju odbori JNOF-e i NOO-i gube sve funkcije, koje nisu u skladu sa značenjem organa narodne vlasti.⁵⁸²

---

⁵⁸² V. bilj. 450.

Bitne razlike između NOO-a i odbora JNOF-a je u tome, što su NOO-i organi narodne demokratske vlasti, koji vrše svoje funkcije prema propisima i uputama ZAVNOH-a. Naprotiv, odbori JNOF-e su politička rukovodstva, koja djeluju prema odlukama i uputama Izvršnog odbora NOF Hrvatske.

NOF je danas organizacioni oblik cijelog oslobodilačkog pokreta.

Odbori NOF ujedinjuju sve stranačke i izvanstranačke rodoljube u NOF-u.

NOF je dakle organizacija, koja treba da ujedini sve narodne snage, da se što prije postigne potpuno narodno oslobođenje, a sutra poslije oslobođenja, da se što prije izgradi nova državna zajednica.

Odredivši ovako glavne oznake NOF, ustanovit ćemo glavne zadatke odbora JNOF-e:

1. Odbor Narodno-oslobodilačke fronte mora okupiti oko oslobodilačkog pokreta sve stanovnike sela, ma kako bili oni različiti po vjerskoj, narodnoj ili političkoj pripadnosti. Sadašnja borba se ne vodi za spas jedne vjere, jedne nacionalnosti ili jedne partije. Ona se vodi za spas svih članova naših naroda, za život cijele narodne zajednice. Iz tog razloga dužni su svi članovi naroda sudjelovati u Narodno-oslobodilačkoj borbi.

2. Odbori NOF moraju prikupiti oko sebe sve organizacije oslobodilačkog pokreta kao USAOH, AFŽ, zajedno sa strankama i grupacijama kao što su KPH, HSS, Srpski klub. Rad svih tih grana oslobodilačkog pokreta treba sistematski povezivati i usmjeriti jednom cilju.

3. Pogrešno je mišljenje, da odbore NOF sačinjavaju samo oni članovi, koji su posebno izabrani u odbore NOF. U seoskom odboru NOF svi stanovnici sela, na čelu sa svojim odborom, sačinjavaju jedan odbor. Članstvo NOF sačinjavaju svi oni, koji usvajaju i na bilo koji način pomažu ciljeve oslobodilačke borbe, a isključeni su jedino narodni izdajice i ljudi, koji uslijed ličnog nepoštenja nisu dostojni poštenog ljudskog društva.

4. Odbori NOF moraju u svom području biti pokretač oslobodilačkog zbivanja i rada. Vlastitom inicijativom moraju tražiti puteve i sredstva, kako bi na svom terenu pojačali oslobodilački rad. Jedna od glavnih zadaća NOF u ovim danima jest mobilizacija svih materijalnih i ljudskih snaga u redove Narodno-oslobodilačke vojske.

5. Odbori NOF imaju dužnost da kontroliraju rad NOO-a, da im pomažu savjetima i praktičnim radom, da utvrđuju u narodu autoritet narodne vlaste, te da onemogućavaju neodgovornost, koja se ponekad pojavljuje uslijed pogrešnog shvatanja demokracije. Utvrđivanje narodne vlasti također je jedna od osnovnih zadaća odbora NOF.

Pravilan odnos i čvrsta saradnja NOO-a i odbora JNOF je najbolja garancija, što skorije pobjede NOP-a, a poslije oslobođenja, stvaranje nove slobodne demokratske Hrvatske u demokratskoj federativnoj Jugoslaviji, u kojoj će našim narodima biti zajamčena i osigurana njegova demokratska prava i ekonomski, kulturni i socijalni napredak.

Smrt Fašizmu — Sloboda narodu!

DISKUSIJA PO REFERATU

Drug Ferdo: Još uvijek primamo od kotarskih NOO-a izvještaje, u kojima se pojedini ljudi, koji se nalaze po strani borbe, nazivaju narodnim neprijateljima. Mi smo mnogo puta upozorili drugove na to nepravilno nazivanje tih ljudi. Hoću da podvučem tko je narodni neprijatelj: nije narodni neprijatelj onaj, koje neutralan. Narodni neprijatelj je onaj, koga narodni sud proglasi narodnim neprijateljem.

Drug Pero Komadina: U našim uporištima imamo teških momenata da dođemo do svakog čovjeka ili omladinca, jer u njih gledamo sa strahom; možda je netko od njih radio u nekoj ustaškoj organizaciji. Dužnost je naša, da se do njega probije i da ga se izvuče iz ustaškog blata, jer su u više slučajeva mnogi ljudi prepušteni sami sebi. Mi se na njih nabacujemo da su oni krvnici, a možda i nisu. Što je odbor učinio po tome? Da li je netko iz odbora razgovarao s tim čovjekom i onemogućio ga u radu. Na našem terenu, baš zato što je neoslobođen, treba prikupiti ljude i s njima raditi, osvjestiti ih, kako bi nam, pa makar i kasnije, pristupili, jer je to naš narod, jer je to naša krv, koja nije okaljana. Ti ljudi su postrani, jer su zavedeni, po Mačeku i njegovoj kliki. Znači, ne treba se busati u prsa: Ja radim tri godine, ili godinu dana, a ti si došao sada. Nije kasno ni sada. Svaki čovjek, žena i omladinac, koji pristupi kasnije NOF-u, a dosada se nije okaljao o narodnu krv, njemu je mjesto u JNOF-u, i on može mnogo da učini, jer još predstoje teške borbe, kao i obnova naše zemlje. Zato treba nastojati da svaki od odbornika utvrdi na terenu narodne neprijatelje i krvnike, kako bi kasnije mogli doći pred narodni sud. Bilo je slučajeva, da se je za neke govorilo da su narodni neprijatelji, a kad se ispitalo, vidjelo se da su nam činili čak i usluge. Ako je netko pljašljivac nije zato narodni neprijatelj. Naša je dužnost da se mučimo oko našeg naroda, zato nije kriv naš narod, nego razne grupe koje su ga zaglupljivale.

Drug Antić: U kotarskom Crikvenica formirani su seoski odbori JNOF-a i to: u općini Grižane-Belgrad, najprije seoski, a kasnije općinski, kao i u Triblju. Za Crikvenicu je to nemoguće, ali smo pozvali ljude izvan Crikvenice i formirali općinski odbor za Crikvenicu. Da li mi možemo našu štampu širiti i putem drugova iz seoskih odbora JNOF-e, jer se naša štampa tu i tamo teško rastura.

Drug Ivić: To je i dužnost članova JNOF-a. Pošto je »Primorski vjesnik« glasilu JNOF-e, a ne NOO-a, to treba da odbori JNOF-e preuzmu tu dužnost. NOO-i će se posvetiti pitanju organizacije i drugih stvari. JNOF je predstavnik naroda, t. j. cijeli narod je u JNOF-u, koji će kontrolirati rad NOO-a. Jasno je, da će NOO-i preko organizacija paziti na narod, djecu i neprijatelje. Drug iz kotarskog Novi je rekao, da su se u JNOF uvukli neki Mačekovci i da ih NOO treba izbaciti, međutim, to treba da učini narod. JNOF je predstavnik naroda, a NOO-i treba da predstavljaju taj odbor JNOF-e. Odbori JNOF-e su dužni da pomažu Narodno-oslobodilačke odbore. Kada NOO-u treba neka pomoć on treba da se obrati

JNOF-u, a ne AFŽ-u ili USAOH-u. Na taj će se način aktivizirati odbor JNOF-e.

Drug Dugi: U krmopotskom odboru JNOF-e bio je uvučen jedan član, koji je poveo akciju da narod podigne ustašku aprovizaciju u Novom. Mi smo povodom toga održali sastanak sa odborom JNOF-a i ukazali narodu na rad tih ljudi, koji su se uvukli u odbore, a surađuju sa mačekovcima. Bio je slučaj, kad smo podigli cijene drvenom sudju u radionicama odbora, da članovi JNOF-e nisu pravilno protumačili narodu podizanje ovih cijena. Neki drugovi su kritizirali kod naroda ovo podizanje cijena. Oni to nisu govorili u odboru nego su okolo »ćakulali«. Time su htjeli da ukažu na greške NOO-a.

Drug Pero: Mi nismo još naučeni da narod o svemu obavjestimo. Kad drug iz JNOF-e ide na skup, treba da pita drugove iz NOO-a, da li ima kakvih promjena i poteškoća i te pojedini iznesu se na skupu. Ako to ne iznesemo na skupovima, mogu pojedini nepoćudni elementi da to iskoriste za svoj račun. Ispravnu politiku treba voditi od strane NOO-a i JNOF-e. Svakako JNOF i NOO trebaju zajednički raditi, a dužnost JNOF-e je da učvrsti naše NOO-e.

Drug Korica: JNOF treba da kontrolira NOO-e i pojedine članove NOO-a, a čak ih može i smjeniti. JNOF može da upozori na greške pojedinih članova NOO-a i smjeniti ih sa dužnosti. Možemo navesti kao primjer slučaj koji se desio u kotaru Novi, gdje jedan mačekovac bio uvučen u JNOF. NOO, kad to sazna, treba da pozove odbor JNOF-a i da toga člana smjeni. Ako se vidi da je više članova naklonjeno neprijatelju i da odbor JNOF-e ne će da smjeni te članove, NOO može sam kao vlast naroda, da smjeni tog člana.

Drug Borić: Nakon III. zasjedanja ZAVNOH-a, ja sam dobio za dužnost od Izvršnog odbora HSS i ZAVNOH-a da prvi pođem u Gorski Kotar, a zatim u Hrv. Primorje, kako bih sa drugovima iz svih organizacija mogao stvoriti odbore JNOF. U Gorskom Kotaru bio sam tri mjeseca. Kod ovih sastanaka i skupova želio sam da budu prisutni po jedan član Okružnog komiteta KPH, ONOO-a, NOV, USAOH-a i AFŽ-a. Kad sam provadao organiziranje odbora JNOF-e, želio sam da budu prisutni drugovi iz svih političkih stranaka kako bi narod vidio da naziv JNOF nije ništa drugo, nego stapanje svih bivših stranaka u jednu jedinstvenu Narodno-oslobodilačku frontu, svih čestitih i poštenih stranaka bilo to srpskih, slovenskih i hrvatskih, kao i svih čestitih i poštenih građana. To je u narodu vrlo lijepo odjeknulo. Naročito težak rad bio je u Mrkoplju, a nešto lakši u Ravnoj Gori i Vrbovskom, i to ne zato, što narod nije sklon našoj borbi, nego što su prije sinovi tih ljudi išli u domobrane i ustaše. Oni su otvoreno rekli: »Gospodine, naša su djeca u domobranskoj i ustaškoj vojsci. Mi vidimo da je vaša borba ispravna, ali mi ne možemo da joj pristupimo«. Što se tiče JNOF-e u Hrv. Primorju, dobio sam upute od I. O. HSS i JNOF-e da njima javim kako stoji sa osnivanjem odbora JNOF-e u Hrv. Primorju. Ja sam im

javio da je uspostavljeno više odbora JNOF-e, i to seoskih, općinskih i kotarskih, ali okružni odbor JNOF-e još nije uspostavljen.⁵⁸³

Drug Ivić: Dužnost JNOF-e je: Prvo, politički rad; drugo, praktična pomoć NOO-ima. Ako NOO-i vrše sabirne akcije, oni će to vršiti preko JNOF-e, kao i provođenje političke kampanje.

Drug Antić: Narod voli skupove, na kojima pita o političkoj situaciji u zemlji i van nje, međutim kod konkretnih pitanja on je zakopčan. To je još ostalo kod našeg naroda od prije. On u viši forum gleda sa nekim rešpektom. Međutim, bolje je da govori na skupovima, nego okolo po kantunima.

Drug Vale: Prisustvovao sam formiranju odbora JNOF-e u kotaru Sušak. Iako ima u tom kotaru prilično veliki broj starijih ljudi i žena, oni nisu došli na sastanak jer nisu znali da toj konferenciji mogu prisustvovati ljudi svih političkih stranaka. Na tom sastanku na kojem se formirao JNOF, nije bilo pretstavnika HSS-a i Kom. Partije. Tako je narod prekinuo sa Mačekom, ali ima još mnogo ljudi, koji sa HSS-om još nisu prekinuli. S druge strane, naše omladinske organizacije i AFŽ rade dosta samostalno i još nisu svoje djelovanje usmjerile u pravcu saradnje sa JNOF-om. Kada treba nešto sakupljati, recimo za vojsku, to čini omladina, a čini i JNOF. Kad dolazi vojska, ona se obraća omladini, a JNOF stoji po strani.

Drug Pero: S time u vezi trebao bi Kotarski odbor Sušak da na terenu poveže sve organizacije i da upozna ljude sa djelovanjem JNOF-a i da članovi tih organizacija Omladine, AFŽ-a i drugih budu birani u JNOF.

5.) ODSJEK ZA ZAŠTITU NARODA I NJEGOV ODNOS PREMA NOO-ima i VOJNO POZADINSKIM VLASTIMA

Gornji referat donosi drug Vlado Nikšić (Pipo):

Drugovi mene vrlo veseli da mogu pozdraviti Vašu konferenciju ispred OZNE⁵⁸⁴ za Hrvatsko Primorje te Vam u to ime želim najbolji uspjeh, i da se vratite na teren sa novim vidicima kako bi poradili i dalje za interese naroda i NOP-a. U svom daljnjem izlaganju nastojat ću Vas upoznati sa glavnim zadacima i ciljevima OZNE i objasniti vam njene ciljeve, te vas molim da nam u našem radu za očuvanje, obranu i zaštitu interesa našeg napaćenog naroda, kao i zaštitu tekovina ove

---

⁵⁸³ V. bilj. 372, 426, 450, 456, 455 i 654 i tekstove na koje se odnose te bilješke. — u susjedstvu Hrvatskog primorja, u Istri, bio je formiran Oblasni JNOF (Usp. *Živjela Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta Istre*, Glas Istre, II, 24, 30. IX 1944. Također je i za okrug Rijeka osnovan Odbor JNOF-e (Isto).

⁵⁸⁴ Odsek za zaštitu naroda pri Vrhovnom štabu NOV osnovan je u rujnu 1943, a 13. V 1944. Odeljenje za zaštitu naroda (OZN-a) pri Povjereništvu za narodnu odbranu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (Milan Čemelić-Jefto Šašić, *Kontraobavještajna služba*. Vojna enciklopedija, 4, Beograd 1961, str. 648).

naše velike NOB-e, pružite svoju dragocjenu pomoć. Tokom konferencije, a naročito kad je iznesena pol. situacija, vi ste mogli zapaziti da smo mi danas pred skorim oslobođenjem. S time u vezi ne će biti na odmet ako se progovori par riječi o tome što nas očekuje u prvim danima oslobođenja, jer baš u tim danima OZNA će imati najviše posla. Da bi dobili bar približno jasnu sliku o dužnostima i zadacima OZNE, moramo se malo vratiti u prošlost.

Vi svi znadete da za vrijeme stare Jugoslavije i svih režima, koji su u njoj bili na vlasti, narod nije imao nikakvog zaštitnika, koji bi pred raznim silnicima, zlotvorima i pljačkašima štitio narod i njegove interese. Kompartija, najveći zaštitnik porobljenog naroda bila je stavljena izvan zakona i njeni članovi, proganjani kao najveći zločinci i zlikovci. Ti su ljudi bili proglašeni za razbojnik i lopove, za vukodlake i zvižeri u ljudskoj spodobu. Ostali dobri i pošteni ljudi, koji su uviđali mnoge nepravde koje su uperene protiv naroda, nisu mogli ni smjeli reći koju riječ u obranu tih ugroženih narodnih interesa, ako nisu htjeli svršiti u zatvoru i tamnici i konclogorima, ili da budu izbrisani sa lica zemlje. Nigdje nije bilo nikoga, tko bi uzeo narod u zaštitu protiv sviju protunarodnih režima, protiv raznih špekulanata i petokolonaških grupa. To nije bilo zato, jer su baš ti režimljije, špekulanti, izrabljivači i petokolonaši bili na ministarskim stolicama, zauzimali visoke položaje, držali vlast u svojim rukama. Istina, bila je tu policija, žandarmerija, zakoni i paragrafi, sudovi i advokati i stotinu drugih čuda i drangulija, aparata i aparatića, ali to nije bilo za obranu interesa naroda, nego za obranu interesa tih vladajućih klika, petokolonaških grupa, i onih, koji su bili na vlasti. Što je mogao narod i njegovi prvoborci očekivati od tog aparata? Ništa drugo nego ono što je dobio, tj. kundakom po leđima. Drugovi, tko od nas ne pamti kako su razni politički režimi iskorištavali svoje položaje i interese. Kome nije poznato potpisivanje trojnog pakta gdje se narodi Jugoslavije predaju na milost i nemilost krvavom fašizmu, kome nije poznato, da se u vrijeme dok su u našim pasivnim krajevima ljudi stradavali od siromaštine, izvažao preko državnih organa bivše Jugoslavije na hiljade vagona kukuruza, i brašna onim državama, koje su se noružavale da nas kasnije napadnu. Kome nije poznato, da je svako traženje boljih uslova života od strane radnika, bilo ugušivano na najsvirepiji način, kome nije poznato, da se agrarna reforma nikad nije pravilno riješila. Kome nije poznato kakve su mizerne plaće i nadnice bile za krvavi znoj naših radnika i intelektualaca, a kako su se u besćenje prodavali seljački proizvodi. Sve su to, drugovi, poznate stvari, i ja vjerujem da je svaki pojedinac od nas doživio ne jedan, nego stotinu takvih slučajeva u kojima je stao i pitao se: »pa zašto je to tako?« Bilo je to tako, jer su to zahtijevali interesi tih protinarodnih elemenata, izrabljivačkih i pljačkaških klika, jer su to zahtijevali interesi petokolonaških grupa i fašističkih zavojevača, a bilo je to i zato, što narod nije imao nikoga tko bi oružanom snagom stao u njegovu obranu i zaštitu njegovih interesa. To je bilo, ali više neće biti. Danas, naš narod uz vas — uz svoju narodnu, demokratsku vlast imade i svoju zaštitu, imade

svoju OZNU, koja će svim tim špekulantima i protunarodnim elementima, izrabljivačima i petokolonaškim grupama polomiti zube.

Takvo je stanje bilo prije rata u staroj pokvarenoj Jugoslaviji. Jasno je, da je ono moralo dovesti do toga, do čega je i dovelo. Kad je počeo razbojnički pohod fašizma na našu zemlju svi oni, koji su godinama jašili na grbači naroda, sisali mu krv i iskorišćavali njegov krvavi znoj u njegove prljave svrhe i interese, sramno su ga napustili i pobjegli u inostranstvo, ili se stavili u službu okupatora te postali njegove sluge te i nadalje radili protiv naroda. Plan Hitlera bio je, da se naši narodi u međusobnom bratoubilačkom ratu istrijebe. Ustaše su klali srpski narod a četnici hrvatski narod, a oni koji su to sve zamjesili, uživali su u inostranstvu sa pokradenom narodnom imovinom i dobro se debelo smijali. Ali je ubrzo prisjeo smijeh. Pojavili su se partizani, započeo je narodni ustanak, započela je NOB-a. Digao se narod, a rukovodstvo borbe uzela je u svoje ruke Kompartija, najveći zaštitnik prava i interesa svakog potlačenog naroda. I sada opet počinje ogavni zaplotnjački rad protinarodnih elemenata i petokolonaških grupa i klikaša. Predaleko bi nas odvelo da se upustimo u pojedinosti od početka naše borbe do danas ali, pitam vas, drugovi, tko od nas ne zna za sav onaj gnjusni rad tih zlotvora i špekulanata, kome nije poznat rad tih izdajica, palikuća i ubojica, agenata okupatora i reacionera svih mogućih boja i vrsta. Tko ne pozna i nije čuo za izdajnički rad Draže Mihajlovića, Mačeka, Rupnika, Nedića, Pavelića i stotine drugih. Svi su se oni udružili u jedan blok sa jednim ciljem, da onemoguće ili čak potpuno razbiju naše redove i našu NOB-u a sve zato, da bi osigurali svoje položaje, da bi i nadalje mogli nesmetano jašiti na grbači naroda i piti mu krv. Tko od nas ne zna za razne Vindakijaviće, Šorake, Vukeliće, Špike i Abramoviće. Kome nije poznato, da su ti i takvi razbojnici novcem, položajem i raznim drugim sredstvima nastojali vezati uz sebe razne kolebljivce i špekulante, pa ih iskorišćavati u svojoj izdajničkoj borbi protiv nas. Koliko teških i krvavih žrtava je koštao nas i našu NOB-u rad takvih izroda? Koliko je najboljih sinova našeg naroda palo radi tih zločinaca, koliko je našeg naroda bilo a još je i danas po raznim fašističkim konclorima, zatvorima i tamnicama. Koliko je našeg naroda odvedeno na rad u Njemačku gdje kuje oružje protiv nas. Drugovi, hiljade i stotine hiljada je takvih slučajeva. Naše su žrtve zbog njihovog rada stostruko veće; ali ja mislim, da govorim iz srдца sviju vas kad kažem: mi ih nećemo zaboraviti, ni žrtve, ni one, radi kojih je do istih došlo. A vjerujete, neće ih i nemože zaboraviti niti naš narod. Naš narod ima svoju demokratsku vlast, ima svoju narodnu armiju, a ima i svoju OZNU, da će svaki onaj, koji se ogriješi o interese našeg naroda i naše NOB-e, dobiti ono što je svojim izdajničkim radom i zaslužio. Mi ćemo te izrode naći, pa makar se oni u mišju rupu zavukli. Mi ćemo sakupiti materijal o njihovom izdajničkom radu i onda ih izvesti pred narodni sud. Mi ćemo ih jednom za uvijek naučiti da batina ima dva kraja i da je prošlo u nepovrat doba njihovog pašovanja i izdaje. Ali, mi moramo biti svije-sni da će se klice protunarodnog i izdajničkog rada još dugo vremena

provlačiti kroz život i u našim oslobođenim krajevima. Bilo rukovođeni iz vana, bilo nezadovoljnici reakcioneri, petokolonaši i njima slični tipovi, unutar granica naše države, stalno će nastojati ometati naš rad na izgradnji oslobođene nam domovine. Svojim spletkarenjem, sabotажom, širenjem raznih glasova i slično, ti će tipovi nastojati da nam na svakom koraku bacaju klipove pod noge kako bi nas mogli oslabiti ili u vanjskom svijetu prikazati kao nesposobne za upravu zemlje. U prvom redu oni će nastojati ometati pravilan rad narodne vlasti, ali ja im već sada mogu reći ,da se ljuto varaju, ako misle da će u tome uspjeti. OZNA je tu koja će budno bditi nad radom naše narodne vlasti i svaki pokušaj ometanja istog još u zametku ugušiti. Isto će tako OZNA paziti, da se u naše redove, organe narodne vlasti, ne zavuku petokolonaški tipovi, koji bi nastojali rovariti iznutra. Na taj će način biti u prvom redu sačuvane tekovine ove naše NOB-e i vama olakšan rad na daljnjoj izgradnji narodnog državnog života.

Prema svemu, drugovi, mogli ste vidjeti, da je glavni zadatak OZNE — borba, i to beskompromisna i nesmiljena borba protiv pete kolone i ostalih narodnih neprijatelja ukratko, protiv svih onih koji su prije, koji sada, ili koji će u budućnosti htjeti omesti plodove naše NOB-e. Ja se nadam, drugovi, da vi shvaćate svu veličinu, ali i težinu tog zadatka. U koliko budemo mogli bolje i brže vršiti taj zadatak, u toliko će i vaš rad biti lakši i plodniji. To je naročito važno sada, kao i najskorijoj budućnosti. Vama su sigurno dane upute za slučaj oslobođenja, pa, ćete se u istima mnogo puta sresti sa imenom OZNA. Vi ćete u tim uputama vidjeti, da se težište rada u novooslobođenim krajevima svodi u prvom redu nato, da se isti očiste od svih neprijateljskih elemenata, koji bi svojim radom ometali pravilan rad i razvoj života u tim krajevima. Sav taj težak i odgovoran rad mi ne ćemo moći pravilno i na vrijeme izvršiti ako nam i vi ne pružite vašu dragocjenu pomoć. U tom pogledu vi ćete dobiti detaljne upute i važno je da ih se točno pridržavate. U cjelokupnom radu svih naših ustanova i organizacija, ako želimo da naš rad ima uspjeha, treba prestati sa praksom: moj sektor je najvažniji. Svi sektori su važni i potrebni. Tako je potrebna vojska, i vojnopolozadinske vlasti, tako su potrebni NOO-i a i OZNA. Jedino treba razlikovati čiji je rad obzirom na situaciju preći i treba da se izvrši prije od drugoga, pa da zajedničkim silama pomognemo jedan drugome a ne da zavlakimo svaki na svoju stranu.

Nitko pametan neće reći da nisu važne na pr. škole, ali mi ipak ne ćemo u slučaju silaska u gradove, baciti težište rada nato, da odmah prvi dan prorade sve škole, nego ćemo najprije nastojati učvrstiti upravni aparat. Naši borci preko tri godine nemaju školske naobrazbe, a ipak su moguće daleko više za to vrijeme naučili, nego da su 10 godina išli u školu, pa ništa neće zaostati ni oni, koji će par dana pričekati da se škole ponovno otvore. Isto tako, nitko neće reći da nije važna na pr. tvornica soda vode ili kem. čistiona odijela, ali mi ćemo ipak težište svog rada baciti na osposobljavanje električnih centrala, vodovoda, pošte, saobraćaja i sl., a tek kasnije ćemo misliti na ostala postrojenja, ustanove,

tvornice i sl. Ako ne budemo tako radili, mi ćemo se zaplesti u razne sitne i manje važne stvari, i cjelokupni vaš rad neće donijeti željenog ploda. Treba dakle raditi planski i već sada odijeliti važno od manjevažnog, hitnije od onog što može pričekati, a sve u interesu naroda i naše NOB.

Jedna od najvažnijih stvari jeste: očistiti gradove od raznih špekulanta, reacionara, protunarodnih elemenata i petokolonskih plaćenika. Očistiti dosadnji aparat u gradovima od svih onih koji su u istome našli utočište za svoj protunarodni rad. Ukratko, u tim danima treba razdijeliti ljude u dva tabora i to na dobre i zle. Sa dobrima treba raditi na izgradnji novog života, a sa drugima pred narodni sud da dobiju zasluženu plaću za svoj dosadašnji rad. Što prije i potpunije OZNA bude uspjela izvršiti svoj zadatak, to će vama biti olakšan rad. U koliko, to pak ne bi mogli učiniti, vi ćete se na svakom koraku susretati sa onima, koji će nastojati da vam ometaju rad, vrše sabotazu i sl.

Drugovi, ja se nadam da ste vi uočili važnost ali i težinu zadataka, koji baš u prve dane oslobođenja stoje pred OZNOM i da ćete nam u našem radu pružiti svu moguću pomoć i podršku. O svemu što je potrebno mi ćemo izraditi detaljan plan i na vrijeme vas sa njime upoznati, a na vama je, da nam ga u interesu NOP-a, pomognete provesti u djelo.

Drugovi, mi smo ovom svojom borbom stekli pravo, da stanemo uz bok najvećeg naroda svijeta i mi ćemo tamo i stajati. Mi smo svojom borbom stekli pravo da izgradimo sami svoju budućnost i da kaznimo ratne zločince i sve njihove pomagače, jer nam to daje pravo Moskovska Konferencija, jer nam na to daju pravo nepregledne, teške i krvave žrtve, koje je naš narod, kroz ovu našu NOB-u dao i još uvijek daje. Mi ćemo onemogućiti protunarodne elemente i petokolonske, jer to zahtijevaju interesi našeg naroda i NOP-a. Mi ćemo sada i unaprijed bez milosrđa zgaziti svakoga, koji bi se usudio da dirne u zgradu naše slobodne i sretno budućnosti, koja je sazidana na kostima hiljada i hiljada najboljih sinova naših naroda. Mi ćemo u očima naroda postati pravi njegovi zaštitnici u obrani njegovih interesa i nitko nas ne će spriječiti, da sve one, koji su radili, rade ili će raditi protiv interesa naroda, onemogućimo i privedemo zasluženoj kazni.

Mogli bi se osvrnuti na konkretnu pomoć, koju vi nama možete pružiti. Ta pomoć može se sastojati u slijedećem:

- 1.) da vi nama dajete podatke o radu i kretanju narodnih neprijatelja i petokolonsa;
- 2.) da nam pružite pomoć u mobilizaciji za narodnu obranu. OZNA djeluje preko svojih organa »jedinica narodne obrane«. Kod ove mobilizacije dolaze u obzir samo omladinci, koji su obuhvaćeni organizacijom ili imaju uslove da u najskorije vrijeme budu obuhvaćeni;
- 3.) da preuzmete na sebe kao važnu dužnost ispitivanje svakog rada narodnih neprijatelja. Vi ćete moći da nam o njima pružite najbolje podatke;

4.) Još jedna stvar, na kojoj možete da nam pružite najveću pomoć, to je ako budete sve zadatke, koji stoje pred vama, izvršavali točno i svjesno. Na taj način, ne će na naš rad prigovarati ni protunarodni elementi niti bilo koji drugi, jer se ne će moći da zakače za bilo što.

Mi ćemo za uzvrat pružiti vama pomoć. Ako mi uspijemo da uništimo te vaše neprijatelje, vaš će rad biti daleko bolji.

Ja bih, drugovi, sada završio, te, ukoliko vam nešto nije jasno, to pitajte, pa ćemo u kraćoj diskusiji razbistriti stvari.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

DISKUSIJA PO REFERATU

Drug Antić: Desilo se nekoliko slučajeva, da su drugovi iz NOO-a uhapsili neke ljude, a OZNA ih je pustila. Međutim naši drugovi, kad daju karakteristike, ne će da preuzmu na sebe odgovornost.

Drug Pipo: Hapšenje ne smije da vrše NOO-i. NOO-i imaju svoj Upravni odjel, koji treba da nas izvjesti koga treba da se uhapsi. Sva ona lica, koja imaju, političku pozadinu svoga rada, bit će uhapšeni od OZNE.

Drug Antić: Za one naše mještane, koji su pobjegli odavde, recimo u Zagreb, mi ćemo o njima poslati podatke OZNI u Zagreb.

Drug Pipo: na pitanje, pod koga spadaju jedinice OZNE, odgovara, da one spadaju pod I. Korpus Narodne obrane Jugoslavije. Za cijelu Jugoslaviju ima samo jedan korpus. Negdje su se počele širiti glasine da su jedinice OZNE policija i žandarmerija. Ja vas molim da vi to na terenu objasnite, da smo mi branioci interesa i tekovina NOB-e, jer kad narod čuje da smo mi žandarmerija ili policija, tada on na to gleda nekako drugojačije. Vi možda sada ne osjećate tu našu pomoć prema narodu, ali sutra će se osjetiti ta pomoć narodu, u borbi protiv petokolonaša.

Drug Pero Komadina: Drugovi i drugarice, mi bi bili gotovi sa našim izlaganjem, te bi sada mogli preći na **razno**.

6.) R A Z N O

Drug Ilijić Nikola: Govorilo se o raspadanju Gospodarskih komisija. Prema tome, kako će se sada formirati ti odjeli gospodarstva pri NOO-ima?

Drug Ružić Milan: Drugovi, vi ste primjetili da postoje, ili da su postojali oblici gospodarskih organizacija u okviru NOO-a. Ti oblici, koji su postojali, postojali su obzirom na razvoj NOB-e. U prvim počecima svoga postojanja te organizacije su imale svoje karakteristične oblike, dok danas imaju drukčije. Te gospodarske komisije su djelovale prehrambeno. One su obavljale sve svoje zadatke, ali proširivanjem terena, jačanjem narodne vlasti, zadaci pred našim vlastima su se povećali, te je obzirom na to, trebalo reorganizirati gospodarske komisije. One nisu

više mogle zadovoljiti i trebalo ih je zamijeniti višim oblicima gospodarskih organizacija. U okviru kotarskih NOO-a formirali su se gospodarski odjeli, koji imaju za zadatak da na sektoru svoje privredne djelatnosti rješavaju svoje zadatke.

Ne može se reći da se je gospodarska komisija raspala, nego da se je reformirala, tj. ustupila je mjesto odjelu prehrane, odjelu obnove, odjelu tehničkih radova, odjelu za promet, te odjelu za narodno gospodarstvo i financije. Primjećujem, da se sada gospodarska komisija raspārčala na odjele. To je izvršeno u smislu isključivog zaduženja drugova po pojedinih sektorima rada. Rukovodilac čitave gospodarske komisije bio je jedan član kotarskog odbora, koji je bio odgovoran za rad gospodarske komisije. Budući da jedan čovjek nije u stanju da ima pregled nad čitavom privrednom djelatnošću, on ne će biti u stanju da izvrši ono zaduženje koje je pred njega postavljeno. Odgovornost za rad u pojedinom odjelu pada na člana kotarskog odbora, koji ima funkciju pročelnika dotičnog odjela. Iako on snosi odgovornost za rad toga odjela, on ne će sam voditi posao u dotičnom odjelu, nego kroz odgovarajući broj referenata, koji se broj stvara po naravi posla pojedinog kotara. Na pr. gospodarski odjel uključuje poljoprivredu, šumarstvo, veterinu, obrt, trgovinu i industriju, zanatstvo i ribarstvo. Prema tome taj gospodarski odjel će imati i mora imati dotične odjele sa odgovarajućim referentima, po mogućnosti stručnjacima po školskom ili praktičnom radu. Ne mora to biti neki školovani čovjek, nego i trgovac. Ne mora se misliti da u odjelu narodnog gospodarstva neškolovan čovjek ne može biti dobar stručnjak, jer je on došao do toga znanja na osnovu dugog rada. To je toliko da ne biste mislili, da za referente mogu biti postavljeni isključivo školovani ljudi. Ako je školovan dobro došao.

U čemu je taj novi oblik privredne organizacije. Najosnovnije je to, da je pročelnik odjela član KNOO-a i da je odgovoran za rad pred KNOO-om. Takav način rada može omogućiti puno širu djelatnost, nego li dosadašnji rad, pa se i kontrola nad tim članovima može bolje proširiti. Isto tako kao i odjel za gospodarstvo i svi drugi odjeli mogu imati svoga referenta i treba da ih imaju. Razumljivo je da se broj referenata određuje prema karakteru kraja. Ako je to industrijski kraj, te ako je tu razvijen saobraćaj, razumljivo je, da će ti odjeli imati svaki svoga referenta. Da bi ti odjeli mogli pravilno da rade potrebno je da referenti tih odjela budu usko povezani sa terenom na kome rade.

Ovdje je važno spomenuti odnos između pročelnika i referenta. Referent ne smije doći do zaključka, da ga pročelnik podcjenjuje, kao ni to da pročelnik dođe do zaključka, da je referent njegov sluga, nego mora biti uzajamna suradnja. Pročelnik, kao član NOO-a, mora da ima neko znanje i da zajedno sa referentom izmjenjuje misli i stvari zajednički rješava, jer se može dogoditi da referent smatra da je on samo obični činovnik. Ne, on je radnik, i to takve naravi, da je u stanju da stekne prijedlog čitavog sektora gdje radi i da na taj način dade sve od sebe. Isto tako, drug koji nema osnove u radu ne smije da omalovažuje rad činovnika i referenata. U radu treba rukovoditi, naročito pročelnika

i referenta opći interesi naše borbe, odnosno privredna grana, koji zastupaju.

U kotarskim NOO-ima, gdje još postoje gospodarske komisije, potrebno je iste reorganizirati, jer se predpostavlja, da će rad po pojedinim odjelima biti bolji i mnogo obuhvatniji, nego rad gospodarske komisije. To ne znači da su gospodarske komisije malo radile. One su, u trenutku kad su stvorene, dale, više manje sve od sebe. One će nestati zato, što nastaju nove više organizacije, zato, što mi tokom NOB-e prelazimo u nove i više oblike državne vlasti. Ako u pojedinom kotarskom NOO-u nema dovoljan broj ljudi, ili nema odgovarajućih ljudi, koji bi preuzeli dužnost pročelnika, mogu se pojedini odjeli sličnog djelovanja povezati, kao na pr. odjel narodnog gospodarstva i financija. Obzirom na to, da moramo voditi računa o podizanju kadrova, koji će znati upravljati državom, to nije na odmet da bude u svakom KNOO-u svaki drug zadužen sa po jednim odjelom. Mi stvaramo novu državu, a budući da nemamo aparata koji će upravljati državom, mi ga moramo stvarati, a da ga možemo stvoriti potrebno je da ljude naučimo upravljati državom, za što je potrebno iskustvo, koje se može postići radom.

Obzirom na administrativni rad narodnog gospodarstva, bilo bi potrebno da uočimo važnost toga rada. Da se posao razvija brzo potrebno je da bude odgovarajući način rada proveden u djelo. Akt, koji dođe u odjel narodnog gospodarstva, dolazi pročelniku u ruke, koji ga predaje referentu, koji sa svoje strane može imati jednu bilježnicu, kamo unaša primljene akte, dok za te akte kod samog odjela već postoji zapisnik. Svaki referent treba da nastoji, da se svaki odgovor po dotičnome aktu piše u dva primjerka, kako bi pročelnik mogao vršiti kontrolu. Isto tako kad dođe u KNOO član iz višeg NOO-a, on je u stanju da vidi kako je dotični akt riješen.

Odgovornost za rad u pojedinom odjelu pada na druga pročelnika. On treba da vrši kontrolu i da vidi, da li referenti zadovoljavaju. Ukoliko ne zadovoljavaju, treba da ih se opomene i upozori. Referent je odgovoran pročelniku, ovaj kotarskom odboru, a ovaj narodu.

Mi znamo da politička djelatnost nije jedina kojom se može postići svrha, za kojom idemo. I privredna djelatnost je jedan od faktora u postizanju konačnog cilja, za kojim idemo. Ako predpostavimo da privredni odjeli nisu važni, značilo bi smanjiti našu borbu. Ako smo privredno jaki i ako postavimo privredne organizacije na jaku bazu, bit će nam lakše da izdignemo naš narod politički.

Na privrednom polju mi bi mogli da postignemo mnogo bolje rezultate, i to naročito poslije rata i time razbiti onu fazu o neproduktivnosti Hrv. Primorja.

Drugarica Antica: Drugovi, vama je poznato, da smo mi pred I. Kongresom žena i nama je u vezi toga potrebna pomoć od vas. Mi stojimo pred takmičenjem sa Gorskim Kotarom i molila bih drugove iz NOO-a i JNOF-a, da nam se kod toga rada pruži izvjesna pomoć, jer ukoliko nam se ne bi pomoglo, izgledalo bi kao da smo mi pasivni od

prvog dana borbe. Zato bih još jednom zamolila drugove da nam što više pomognu na terenu.

Drug Ivić: Ratni zločini. Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije uputio je preko ZAVNOH-a svim NOO-ima informacije, u kojima se traži da se stvore komisije za utvrđivanje ratnih zločinaca.⁵⁸⁵ Kod našeg ONOO-a formirana je komisija za ispitivanje ratnih zločina i to sa tri člana. Drugovi su sada pošli na teren. Jasno je da u tom poslu ne će uspjeti ako im se ne izađe ususret od strane naših organizacija. U tim uputama, koje nam je poslao NKOJ, stoji, da kotar ne postavlja komisije, nego se one formiraju u općinskim odborima, jer se tu najbolje zna o počinjenom zločinu, a i ljudi treba da potpišu zapisnik o zločinu. Prijaviti zločine može svaki, tko zna i prilike pod kojim je zločin izvršen.

Članovi kotarskih NOO-a treba da, zajedno sa drugovima iz ONOO-a, organiziraju taj posao. Prema tome, članovi KNOO-a trebaju najaktivnije raditi da što prije dobijemo podatke, jer ćemo mi pred svjetskom javnošću dokazati što je kod nas napravio neprijatelj, a naročito talijanski okupator, pošto se u vanjskoj štampi govori, da je talijanska okupacija bila dobrobit za naš narod. To je rad reakcije, koja nastoji da se izvuče od plaćanja ratne štete. Međutim, mi ćemo pred svjetsku štampu izaći i dokazati da to nije istina. Tih i takvih zločina ima jako mnogo. Pored toga treba prijaviti narodne špijune i izdajice. Treba nastojati imenovati sve talijanske jedinice i komandante, koji su sudjelovali kod vršenja zločina. Ono što se prikuplja za ratne zločine treba odmah poslati u ONOO-, koji to opet sa svoje strane šalje dalje. Svakako treba prije slati podatke o važnijim stvarima. Treba također da i oni, koji su bili u internaciji, da pošalju za sebe izvještaje, kao i za one, koji su živjeli u internaciji i tamo umrli. Također treba pisati i o ekonomskom iskorišćavanju u internaciji, kao i o hrani, koja je slata u internaciju, a nije stizala, jer su je uzimali Talijani.

Drug Dugi: Ima u našem kotaru pojedinaca, koji se nalaze u oslobođenom teritoriju, a imaju legitimacije okupatora. Mi mislimo da tim ljudima oduzmemo te legitimacije. Oni se izgovaraju da kad slučajno dođe banda, a imaju legitimacije, da će se tako lakše izvući.

Drug Sečko: Da li mogu oni ljudi, koji se nalaze u Senju, a imaju zemlju u Krivom Putu, da uzmu svoj krompir iz Krivog Puta, i da ga prenesu u Senj?

Drug Ivić: To treba sprečiti i krompir uzeti u fond i dati mu priznanicu.

Drug Dugi: Da li se može prodavati telad u Ledenicama (Polju) za sol, obzirom na to što se kasnije to meso prenaša u uporište neprijatelju.

---

⁵⁸⁵ V. bilj. 379. — Zemaljska komisija ZAVNOH-a za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača donijela je 25. VIII 1944 »Uputstva za rad na utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača« (ZAVNOH 3. n. dj., str. 262—267).

Drug Pero: Onome, koji prodaje meso u Ledenicama, mi ne možemo sprečiti da prodaje meso u Ledenicama, dok sada treba kontrolirati onog koji kupuje kamo će sa tom robom.

Drug Ivić: Mi možemo dozvoliti prodaju ili zamjenu, ako iz okupiranog područja dobijemo više nego li damo. Naročito je slučaj sa vinom.

Drug Ilijić Nikola: Kod nas se je u posljednje vrijeme primjetilo da nema u prometu dovoljno sitniša.

Drug Borić: Ima ljudi takvih, koji se time bave i prilikom mjenjanja daju mjesto 1.000 800 lit. Takve treba odmah uhvatiti i poslati na rad. Ovo naročito rade mesari na Krku.

Drug Ivić: Reći ću nekoliko riječi povodom sakupljanja dobrovoljnih priloga za našu štampu. List »Naprijed« je poveo kampanju skupljanja dobrovoljnih priloga za našu štampu. Naši odbori vrše to sakupljanje, ali ono nije postiglo onakve rezultate kakve bi trebalo da se postigne. Naša omladina također će sakupljati dobrovoljne priloge za svoju štampu. Ne ćemo govoriti o poteškoćama kod nabavke materijala, kao i o tome da se naša štampa prodaje skoro badava, pa se čak i onih 10 kuna, koliko stoji list, ne plaća. Trebali bi da naši NOO-i i organizacije iz svih sredstava nešto doprinesu za našu štampu. Ja bih apelirao na sve kotarske NOO-e, da i oni sa svoje strane povedu kampanju i iz svojih sredstava dadnu nešto za »Naprijed«, a također da se dađe i omladini kad i ona dođe.

Drug Antić: Na terenu kotarskog NOO-a Crikvenica sakupljeno je 70.000 kuna. Sam KNOO votirao je 8.000 kuna. Jučer je stiglo iz Triblja 8.000 kuna.

Drug Grbac: Mi u kotaru Kraljevica počeli smo kampanjom za sakupljanje dobrovoljnih priloga za našu štampu, ali treba da i kotarski NOO da nešto iz svoje kase. Mi smo dosada poslali u ZAVNOH 120.000 kuna.

Drug Jukić: Obzirom na to, da novac nema nikakve vrijednosti, sadašnje upisivanje zajma vrlo je mizerno. Ja mislim da smo u tome i mi krivi. Zato treba da se povisi ta cifra. Kotar Pag je mogao dati bolje rezultate kod sakupljanja Zajma, ali ako usporedimo industriju Paga sa industrijom Sušaka, onda je Pag dao procentualno više, nego li sam Sušak.

Drug Ivić: Zajmu Narodnog oslobođenja treba da se da masovni karakter, te ako svaka kuća da po jedno jaje, ili 100 kuna, dobit će se više, nego se je do sada dobilo. Otok Krk ima 5.000 kućanstava, znači, da je svaka kuća dala 100 lira, dobilo bi se 500.000 lira. Mi samo to treba da postavimo čvrsto. Kako je to rekao maršal Tito: »Mi moramo teret rata prebaciti na imućnije«.

Što se pak tiče ušura, on ne smije biti veći od 8%, ili ako se plaća u novcu, onda će se odrediti po kilogramu koliko će se platiti.

Drug Pero Komadina: Ukoliko nemamo više da iznesemo ovdje na konferenciji, mogli bi je završiti. Konferencija je bila dosta duga i opširna. Ja mislim da ćemo od ove konferencije imati mnogo pouka i da ćemo sa sobom ponijeti razne dobre stvari u odbore, ne samo kotarske

NOO-e, nego i u općinske. Mislim kritički se osvrnuti na rad same konferencije. Ona nije bila dovoljno živa, niti referenti dovoljno spremni, ali ćemo nastojati da se to drugi puta ne ponovi. Mi ne smijemo gubiti vrijeme, jer znamo da nas narod čeka, kao i sve druge potrebe, koje se ne mogu izvršiti radi naše odsutnosti. Međutim, treba nastojati, da se taj rad pažljivo prenese na kotarske i općinske odbore i ostale organizacije JNOF-e. Mi moramo povesti računa o ljudima, koji se nalaze u kotarevima, jer je vrlo važno da se oni osamostale. Od jednog čovjeka, koji neće da se osamostali, ne će biti ništa.

Da ne bih duljio, hoću da završim i pozivam preko vas sve organizacije, koje su na terenu, da se zdušno prihvate posla, jer stojimo pred skorim oslobođenjem. Neka se naš narod primi još više posla. Poslije, međutim, mi imamo još veće poslove pred sobom, a to su radovi oko obnove zemlje. Kod obnavljanja naše opustošene zemlje, mi se ne ćemo zadovoljiti onim što smo ranije imali, nego hoćemo nešto novo i više od onog što smo ranije imali, tako da naši narodi osjete zašto su se borili. Zato neka svaki u svom sektoru rada gleda i razmišlja što treba da se uradi. Za to treba da daju prijedloge naši stručnjaci, sa kojima treba da postoji tijesna suradnja.

Naš narod mora da shvati, da naša popaljena sela ne će izgraditi seljaci, kojima su kuće popaljene, nego ćemo postaviti pred narod neka zna, da je dužan spasiti ono što je neprijatelj počinio. To ćemo mi postaviti pred naše kotarske NOO-e, koji neka se takmiče, te ćemo na taj način vidjeti, koliko je u pojedinom kotaru politička svijest. Drugovi iz pojedinih kotareva će međusobno saradivati i na taj način najbolje vidjeti potrebe u pojedinom kotaru. Prema tome će se i lakše vidjeti koliko je u pojedinom kotaru učinjeno na polju obnove zemlje, upoređujući to sa drugim kotarom.

Eto tako, drugovi, neka vam ova konferencija bude putokaz za slijedeće konferencije. Ja bih završio i preko vas pozivam sve drugove i drugarice kao i cijeli narod sa područja ovog ONOO-a, da prione radu oko uništenja neprijatelja i da što više da za konačnu pobjedu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pri završetku ove konferencije poslali su brzojavni pozdravi AVNOJ-u NKOJ-u, maršalu Titu, ZAVNOH-u i drugima.

Time je završena trodnevna konferencija kotarskih NOO-a za Hrv. Primorje, koja je održana u prostorijama logora KNOO-a za Crikvenicu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!⁵⁸⁶

---

⁵⁸⁶ Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut 22. Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1945, izvorna kopija, strojopis, 53 strane, 53 listova; IHRPH, Narodnooslobodilački odbori Hrvatske, Okrug Hrvatskog primorja, kut. 117, Hrvatsko primorje, Okružni NOO Hrvatsko primorje 1944, I—IX, Okružna konferencija Kot. NOO Hrv. Pr. 1944, fsc. ONOO Hrvatsko primorje 1944, Zapisnik KNOO konferencije, koš. Ok. NOO Hrvat. Primorje 1944. V. 20, tri nepotpune kopije, strojopis.

21.

13. studenog 1944.

Zapisnik sjednice Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

a.)

ZAPISNIK

sastanka Okružnog Narodno-oslobodilačkog odbora za Hrvatsko Primorje od 13 studenog 1944 godine.

Prisutni: Petar Komadina, Ivan Radetić /Ferdo/, Barbalić Ivan, Uroš Dr. Jakša, Ružić Milan, Mirko Franelić, Zvonimir Dr. Svrljuga, Burić Ivan, Mate Saftić, Martin Kontuš /Ljubo/, Kalafatić Blaž, Rogić Slavko, Rade Blažina.

Otsutni: Baretić Ivan na službenom poslu, Frane Bolha nije stigao iz Sušaka.

Dnevni red

1. Politička situacija
2. Organizacioni izvještaj i kooptiranje novih članova odbora.
3. Rad po odjelima sa diskusijom i zaključcima.
4. Razno.

ad 1. Drug pretsjednik daje pregled vanjske političke situacije u kojem se u prvom redu dotiče Moskvske konferencije Čerčil-Staljin i naglašava važnost tog sastanka s obzirom na narode Jugoslavije. Donešena je odluka o formiranju jedne vlade u Jugoslaviji u koju bi ušli predstavnici kraljevske vlade i razumije se, predstavnici Nacionalnog Komiteta O. J. Nacionalni Komitet O. J. kao Vrhovni organ Narodne vlasti stvoren u borbi voljom naroda Jugoslavije, ostaje u cijelosti i dalje. Vojske zapadnih Saveznika neće ući u Jugoslaviju.⁵⁸⁷

Odnosi Jugoslavije i Bugarske razvijaju se u duhu bratstva u zajedničkoj borbi protiv fašizma.⁵⁸⁸

Stanje u Poljskoj se popravlja u korist Nacionalnog Komiteta O. P. koji je izraz borbe i volje poljskog naroda u zajednici sa Saveznicima protiv fašizma i domaće reakcije.⁵⁸⁹

Situacija u Rumunjskoj također se popravlja. Pokret rumunjskog naroda srušio je vladu i postavio novu demokratskiju vladu.⁵⁹⁰

⁵⁸⁷ V. bilj. 568.

⁵⁸⁸ V. bilj. 486 i 514.

⁵⁸⁹ V. bilj. 510

⁵⁹⁰ V. bilj. 471.

Stanje u Grčkoj nije baš najjasnije. Došlo je čak i do razoružavanja partizanskih odreda po savezničkoj engleskoj vojci. U tom prednjači grčka izbjeglička vlada koja se je vratila u zemlju.⁵⁹¹

Narodni pokret u Albaniji toliko je jak da je Nacionalni Komitet O. A. proglašen vladom. Pokret u Albaniji vrlo je blizak pokretu u Jugoslaviji.⁵⁹²

Reakcija u Mađarskoj vrlo je jaka, jer se Mađarska nije uspjela izvući iz krvavog hitlerovog zagrljaja.

ni Italija.⁵⁹³ U Južnoj Italiji situacija je dosta nejasna i napredne stranke su uspjele u dovoljnoj mjeri raskrinkati reakciju. U sjevernoj Italiji partizanski pokret je dosta jak i reakcija nastoji preko svojih elemenata usporiti frontu u Italiji.⁵⁹⁴

Narodni pokret u Austriji ima svoj Glavni štab na teritoriju Slovenije, a od nas je dobio i oficirski kadar.⁵⁹⁵

U Španiji se diže narod na ustanak protiv Frankove diktature.

U Francuskoj postoji vojska otpora i Nacionalni Komitet.⁵⁹⁶

To su glavni momenti posljednjih dana u političkom zbivanju u svijetu.

Naša unutarnja politička situacija karakterizirana je raskrinkavanjem Mačeka. Košutić je uhapšen po našim vlastima.

Prilikom formiranja zajedničke vlade treba istaknuti i otvoreno govoriti da Šubašićeva vlada nije ispunila svojih zadataka prema deklaraciji, jer nije pružila NOP-u nikakvu materijalnu pomoć.⁵⁹⁷

Velika pomoć, koju su naši narodi od prvog dana ustanka dobivali od Sovjetskog Saveza, naročito se danas pojačava u zajedničkoj borbi oslobođenjem naše zemlje od njemačkih fašista i domaćih slugu. Od Sovjetskog Saveza dobili su naši narodi ovih dana jednu tenkovsku diviziju, jednu motoriziranu diviziju, 1.000 kaćuša i jednu diviziju aviona.⁵⁹⁸

---

⁵⁹¹ V. bilj. 562 — Emigrantska vlada stigla je u Grčku 18. X 1944.

⁵⁹² *Drugi svetski rat 4*, n. dj., str. 549 i dalje; A. Hadri, *Albanija i Narodnooslobodilačka borba u Albaniji i prve godine posleratnog razvitka*. U: Iz istorije Albanaca, Zbornik predavanja. Beograd 1969, str. 228. U: Pokreti otpora; n. dj., str. 30; D. Plenča, n. dj., str. 353—357.

— Na Drugom zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Albanije (AVNOA) 20. X 1944. u Beratu proglašen je Nacionalni komitet narodnog oslobođenja privremenom demokratskom vladom nove Albanije. Cijela je zemlja oslobođena do 29. XI 1944.

⁵⁹³ Tako u izvorniku započinje novi redak.

⁵⁹⁴ *Drugi svetski rat 4*, n. dj., str. 568 i dalje; M. Đovana, *Italija*. U: Pokreti otpora, n. dj., str. 179.

⁵⁹⁵ Usp. B. Sokol, *Austrija*. U: Pokreti otpora, n. dj., str. 43.

⁵⁹⁶ V. bilj. 515.

⁵⁹⁷ Beogradski sporazum (pregovori su započeti u Beloj Crkvi, 21. X, a završeni u slobodnom Beogradu 2. XI 1944), D. Plenča, n. dj., str. 339. O pomoći v. kod Plenče na više mjesta.

⁵⁹⁸ V. bilj. 494.

Vrata JNOF-a se sužuju, razumije se za sve one predstavnike bivših političkih stranaka, koji se danas nisu uključili u nju i svojim dosadašnjim stavom kočili razvitak naše borbe.

U našem okrugu općenito možemo utvrditi da je situacija povoljna. Narod je povezan krvno sa pokretom i svakog dana daje nove borbe NOV-i. Reakcije ima i to prvenstveno od Mačekovih ljudi, koji se povezuju s ustašama. No to su manje grupe, kojih imade u svakom kotaru po nešto, ali ne predstavljaju nikakvu veću opasnost i problem za NOP. To su pojedinci već ranije i politički i moralno diskreditirani, te nemaju za sobom nikoga, osim te šake bijednika, koja se okupila oko njih, kako smo to već prošlog puta utvrdili. Neke aktivnosti veće sa njihove strane od prošlog sastanka ne uočava se. Naprotiv njihovi se krugovi sve više raspadaju pod udarcima pobjedničkog hoda NOV-e, oslobađanjem velikih teritorija naše zemlje i potpunim uspjehom političke linije NOP-a. Najbolje se to vidi u samoubijstvu Marija Šarinića biv. gradonačelnika Sušaka i funkcionera kotarske organizacije biv. HSS-a. Na prošlom sastanku smo utvrdili povezivanje Marija Šarinića sa ustašama na Sušaku /Vindikijević ustaški potpukovnik i drugi/, njihovo sastajanje i izjave ustaških elemenata, kako je Marijo Šarinić njihov čovjek. Neuspjeh njihove politike, politike Mačekove klike doveo je izdajicu svog naroda do samoubijstva. Narod Sušaka dosta je hladno primio vijest o njegovom samoubijstvu, jer je on u narodu bio već davno politički mrtvac.

Nekih većih promjena u političkom zbivanju na našem okrugu od prošlog sastanka nije bilo. Samo naglašujemo da bi se situacija mogla pogoršati produženjem rata do proljeća, usljed sve teže ishrane pučanstva i mogućnosti da se do hrane dodje.

DISKUSIJA.

Prisutni član Oblasnog NOO-a za Istru drug Gradišnik Dr. Miroslav prikazao je u kratkim crtama političko stanje u Istri, koje je prema njegovom tvrdjenju sada dosta teško, budući je neprijatelj bacio veće snage u cijelu Istru, pali i pljačka po običaju, te je politički rad vrlo skučen i odvija se pod najtežim okolnostima. S druge strane otežava situaciju kulturna zaostalost naše braće Istrana, koja je posljedica fašističke vladavine u Istri kroz 25 godina. Drug naročito podvlači u svom govoru borbu i značaj 43 Istarske divizije i uvjete pod kojima ona živi i bori se za oslobodjenje Istre i cijele Jugoslavije. Prehrana je 43 Divizije vrlo teška, jer se hrana iz Istre nemože prebaciti preko pruge u Gorski Kotar, iako je tako sakupljeno na dobrovoljnoj bazi 30 vagona pšenice i 1000 komada rogata stoke. Drug apelira na okružni odbor da on sa svoje strane učini sve što može kako bi se pomoglo 43 diviziju u hrani i odjeći. On naglašava i apelira na ovaj odbor, da bi i on učinio

sve što može učiniti da bi se odjeća i obuća preko otoka što brže i pravilnije odvijala.⁵⁹⁹

Drug Gradišnik osvrće se na nezgodne pojave omalovažavanja i neprijateljskog stava boraca Primorja i samog naroda prema borcima Istranima, nazivajući ih čak fašistima i tome slično, pa apelira da bi naš odbor učinio sa svoje strane sve kako bi se ove negativne pojave što brže i lakše uklonile.

Drug pretsjednik konstantuje da je bilo slučajeva omalovažavanja Istarskih boraca, ali smo to uočili pravovremeno i preko svih naših organizacija NOO-a i JNOF-a uspjeli ubrzo savladati te negativne pojave kod naroda na terenu gdje se nalaze jedinice 43 divizije. U tom pogledu situacija se je popravila zahvaljujući brzom i upornom političkom radu na terenu.

Što se tiče materijalne strane pružanja pomoći našoj vojsci od strane ovog odbora, mi činimo sve što je u našoj mogućnosti i dajemo vojsci, bez obzira da li jedinicama 13 ili 43 divizije, ili pak pozadinskim vojnim vlastima i njihovim jedinicama. Mi smo dali sav novac koji smo primili od ZAVNOH-a za pomoć siromašnom pučanstvu, na raspoloženje komisiji za prehranu 13 divizije /5.000 Dolara/.

Za prehranu vojske proveli smo kampanju sakupljanja hrane ovog ljeta i jeseni i ta kampanja dala je dosta dobre rezultate.

Drug Ferdo naglašava da mi danas provodimo rekviziciju viškova hrane u kotaru Sušak i tom hranom prehranjuje se 3 brigade 43 divizije. Kroz nekoliko dana rekvirirano je 7.600 kg. hrane i to uglavnom krumpira i kukuruza. Dnevno se izdaje za 3 brigadu oko 1.100 kg hrane. Osim toga mi kupujemo u uporištima hranu za novac dobivenim od plasiranih obveznica zajma Narodnog oslobođenja.

Mi ćemo i nadalje učiniti sve što bude u našoj mogućnosti za potrebe naše vojske.

Drug Mirko smatra za potrebno da ukratko iznese problematiku Balkana i balkanskih naroda. Reakcija je uvijek nastojala prikazati Balkan Evropskom barutanom. Novi zavojevački pohod Hitlera na Balkanu, izazivanje bratoubilačkog rata, prvenstveno među Slavenskim narodima na Balkanu, imalo je za cilj još više razjedinjavanje naroda i opasnost stalnih nemira na Balkanu. Ali zahvaljujući borbi balkanskih naroda rukovodjeni Komunističkim partijama tih naroda, danas je Balkan na putu da postane uzor jedinstva bratstva, mira i napretka u Evropi. Borbor Jugoslavenskih naroda i Bugarskog naroda stvaraju se preduvjeti federativnoj zajednici svih Južnih Slavena, koja će preko Bugarske biti u kontaktu sa bratskim Sovjetskim Savezom od koga će dobiti najveću moralnu i materijalnu pomoć, i punu zaštitu narodnih prava.

Drug Ferdo: Od našeg sastanka do sastanka provlači se stalno pitanje slabe političke situacije u općini Krivi Put. Svima nam je dobro poznato da je narod ove općine krvno povezan sa ustaštvom. Mi smo

---

⁵⁹⁹ Usp. *Istra i Slovensko primorje*, n. dj., str. 377 i dalje; D. Ribarić, n. dj., str. 199 i dalje.

pokušavali na sve moguće načine privući i približiti narod uz NOP. Ništa nije pomagalo i tek se u posljednje vrijeme osjeća veći interes za našu borbu. No posljednjom rekvizicijom stoke za potrebe naše vojske situacija se je pogoršala, jer sama rekvizicija nije sprovedena pravilno. Mi svi vrlo dobro znamo da je Krivi Put dao za našu borbu vrlo malo ili gotovo ništa. Naprotiv mnogi su pomagali još i danas pomažu neprijatelja.⁶⁰⁰ Kako je naša vojska u kritičnoj situaciji zbog prehrane to predlažem da se sprovede rekvizicija viškova hrane i potrebne stoke za našu vojsku. Svima pak ustaškim obiteljima da se provede konfiskacija. Čitav tehnički posao proveo bi Kotarski NOO Novi u sporazumu i uz pomoć Pozadinskih vojnih vlasti tako da se prethodno učini detaljan plan o načinu provođenja rekvizicija a zatim da se prije provodjenja rekvizicije na terenu provede jaka politička kampanja preko odbora JNOF-e. Ovaj se predlog jednoglasno prima i provest će se u život preko Kotarskog NOO-a Novi.

Isto tako predlaže drug Ferdo da se donese odluka u pogledu švercera, koji su naročito jaki u zapadnom dijelu kotara Sušak. Ima ih koji su zaradili milione u ovom ratu, pa kad govorimo o političkoj situaciji u narodu tog kraja, onda se na prvom mjestu i stalno spotičemo o švercere koji pljuju na borbu i žrtve naroda, smiju se, kako im nitko ništa ne može i zaradjuje grdne pare. Ima slučajeva da su ti šverceri ujedno i dezerteri iz NOV-e. Napominjem da švercemo ne smatramo kupovanje i razmjenjivanje živežnih namirnica za potrebe ishrane pojedinih obitelji. Predlažem da se donese zaključak o postavljanju pred narodni sud ove švercere i konfisciranje njihove imovine. Predlog se prima jednoglasno time da će Odjel unutarnje uprave okružnicom upoznati sve Kotarske NOO-e sa ovom odlukom i pozvati ih da po istoj odmah postupe.⁶⁰¹

Drug Ivić ukazuje na potrebu raskrinkavanja Šubašića i njegove vlade u pogledu neispunjavanja obaveza deklaracije. Popularizirati pomoć Sovjetskog Saveza našim narodima kako materijalno tako i moralno. Najenergичnije udarati po kliku oko Mačeka. Upoznati narod akcijama naše Mornarice koja iako je drvena ali su joj mornari čelični. Ovo naročito u vezi sa nedavanjem mornarice biv. Jugoslavije, a kojom raspolaže kraljevska vlada, našoj vojsci. Popularizirati Nac. Komitet O, J., ulazak druga Andrije Hebranga u Nacionalni Komitet. Isticati Komunističku partiju i njezine zasluge u borbi naših naroda.

Drug Milan Ružić ukazuje na slabu stranu populariziranja oslobođanja Dalmacije. Ti su događaji vrlo slabo odjeknuli u našem narodu.

---

⁶⁰⁰ Vjerujem da su takve ocjene pretjerane; u Krivom Putu je 9. kolovoza 1942. god. osnovan Općinski NOO (IHRPH, OK KPH Hrvatskog primorja 1942, 1960, KK KPH, Senj, 10. VIII 1942; v. i bilj. 51), a na njegovoj prvoj sjednici 16. kolovoza našlo se na okupu čak oko stotinu ljudi (Isto, VIII—IX i bez datuma 1942; v. i bilj. 52). Usp. i moje upozorenje na nedostatke građe u Uvodu, poglavlje 7.

⁶⁰¹ Odjel unutarnje uprave ZAVNOH-a poslao je 14. X 1944. poseban dopis svim NOO-ima o suzbijanju šverca (ZAVNOH 3, n. dj., str. 391).

Treba više popularizirati kažnjavanje ratnih zločinaca i ukazati od kolike je važnosti za nas u prvom redu u političkom pogledu.

Drug Ferdo govori kako treba na terenu više stvarno poslužiti se primjerima u raskrinkavanju međunarodne reakcije, koju naš narod na našem terenu još uvijek brka sa Engleskom vladom ili općenito sa engleskim narodom. Slučaj UNRRE, pokretanje društva (poštivanje — precrtano, P. S.) za zaštitu Njemačke i drugo, to su sve primjeri kako reakcija pokušava preko svojih ljudi nametnuti svoju vlast, ono staro stanje. Naš je naime narod nepovjerljiv prema Englezima, jer se strahovito boji da će oni dovesti sobom i kralja Petra i njegovu kliku.

Drug Milan: Da prvenstveno trebaju odbornici biti dobro upoznati sa političkom situacijom u zemlji i u svijetu, da bi mogli to svoje saznanje pravilno prenašati i na naše odbore. Treba imati više kontakta sa štampom i pisati članke o problemima i stanju na terenu.

ad 2. Organizaciono stanje. Prema direktivama ZAVNOH-a Tajništvo broj 913. od 12. IX 1944. o formiranju gospodarskih odjela,⁶⁰² pristupili smo odmah formiranju istih. Na prošlom sastanku proveli smo zaduženje po tim odjelima, ali do danas svi oni nisu proradili kao odjeli t. j. samostalna radna tijela u sklopu našeg odbora, jer nismo popunili ove odjele sa potrebnim stručnim silama. Zbog toga nije se ni rad pojedinih odjela mogao razvijati, niti dati punu pomoć odnosnim odjelima kotarskih NOO-a a preko ovih općinskim NOO-ima.

Drugovi iz Gradskog NOO-a Sušak kooptirani na prošlom sastanku još do danas nisu stigli, a kako čujemo drugarica Lela je posljednji dan kad je trebalo napustiti Sušak, uhapšena po Njemcima.

Da bi naš odbor udovoljio svojim zadacima i da bismo po oslobodjenju našeg odbora bili u stanju preuzeti vlast na cijelom teritoriju ocjenivši rad pojedinih drugova iz Kotarskih NOO-a u dogovoru i sporazumu sa drugovima kojima su prilike bolje poznate, predlaže da se kooptiraju za članove našeg odbora ovi drugovi: Mate Saftić, do sada član odbora USAOH-a za Hrv. Primorje, Rade Blažina dosadašnji pretsjednik KNOO Kraljevica, Blaž Kalafatić član Kotarskog NOO-a Novi, drugarica Lela član KNOO-a Sušak. Predlog se prima jednoglasno.

Zaduženja po pojedinim odjelima i popunjenje odjela sa potrebnim stručnjacima, predvidjeli smo ovako:

Predsjednik Petar Komadina,

Podpretsjednik, Zvonimir Dr. Švrljuga, pretsjednik suda.

Tajnik I. Ivan Radetić /Ferdo/

Tajnik II. Ivan (Barbalić — precrtano, P. S.) Baretić

Odjel narodnog gospodarstva Milan Ružić

Referenti:

za poljoprivredu Miro Štiglić

za šumarstvo Ing. Šafar Josip

---

⁶⁰² Uputstva o uređenju gospodarskih odjela (br. je zapravo 1913/1005) usp. u ZAVNOH 3, n. dj., str. 307—308.

za veterinu Bahorić
za trg. i zadrugarstvo, Ing. Ilić
za obrt i industriju Ahel
za šumsku industriju Rogić Slavko, član ovog odbora
za ribarstvo Poparić Tomo.

Okružni prodajno nabavni centar, stajati će pod kontrolom Odjela narodnog gospodarstva, koji će se pobrinuti i za izbor ljudi i za početni kapital, kao i za smještaj centra poduzeća.

Odjel prehrane: Ivan Barbalić
za knjigovodstvo: Uravić
za pojedine odsjeke Pik, Josip Maričić, Ivan Šverko.

Odjel prometa: Rade Blažina
Potreban broj referenata odrediti će pročelnik odjela u sporazumu sa tajnikom.

Odjel financija: Martin Kontuš.
referent Josip Janković
Potreban je još jedan referent.

Odjel tehničkih radova: Mate Saftić.
Ima četiri referenta i jednu pomoćnu silu, te bi za današnje uvjete i potrebe ovaj odjel zadovoljio. Treba jedino predviditi i pronaći jednog inženjera za niske gradnje, i jednog tehničkog činovnika.

Odjel obnove zemlje: Ivan Burić.
Referent za statistiku: Rodin Leo.
Potrebna je još jedna kancelarijska sila
Odjel narodne prosvjete: Lela Malić prof.
referent za srednje škole prof. Pavao Rogić
„ za osnovne „ učitelj Sokolić Josip.

Odjel socijalne politike: Frane Bolha.
Odsjeke popuniti će drug Frane kad dodje.
Sud Okružnog NOO-a: Predsjednik suda Dr. Švrljuga Zvonimir.
Članovi suda: Martin Kontuš, Franolić Antica i Lončarić Vjeko.
Zastupnik javnih interesa Mirko Franelić.

Komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača:
Kako se je rad ove komisije do sada pokazao nepraktičan, zbog loše postavljenog organizacionog oblika, to je uočila i Zemaljska komisija i po tome dala nove upute za reorganizaciju tih komisija.⁶⁰³

Drug Ferdo predlaže da se sekretari sudova Kotarskih NOO-a Sušaka, Krka, Crikvenice pozovu na sastanak 18 ov. mjeseca, održati sa njima savjetovanje i postaviti pred njih zadatak da organiziraju općinske komisije i da njima rukovode i to: Lukanović za kotar Sušak-Kraljevica, Kovačević za kotar Crikvenica, za Krk, Rab i Pag sekretar kotarskog suda Krk.

---

⁶⁰³ »Uputstva za rad na utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača« donesena su 25. VIII 1944. godine (ZAVNOH 3, n. dj., str. 262—267). Usp. i Izvještaj i Zemaljske komisije za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača Predsjedništvu ZAVNOH-a od 21. XI (Isto, str. 504—509).

Komisija ostaje i dalje kako je formirana, samo se ovim proširuje. Za rad ove komisije odgovoran je (referent — precrtano, P. S.) pred NOO-om Dr. Švrljuga.

Popis zločina vršit će se predmetno i predviđa se u roku od mjesec dana, u koje vrijeme bi trebali biti sredjeni svi podaci koji se odnose na masovne zločine. Ovu konferenciju treba pripremiti, kako bi se utvrdio plan za rad na terenu. Ovaj zadatak stavlja se u dužnost Dr. Švrljuga.

Odjel narodnog zdravlja: Dr. Uroš Jakša.

Zdravstvena služba u našem okrugu još nije postavljena organizaciono i dobiva se utisak, kao da je Dr. Jakša okružni liječnik, koji obilazi okrug i liječi bolesnike.

Za rad svih odjela bilo bi potrebno barem 6 stručnih kancelarijskih sila, da bi se rad mogao pravilno odvijati. Stavlja se u dužnost tajniku da se pobrine za to osoblje.

Drug tajnik iznosi dalje da se unutarnja podjela iako je provedena kod Okružnog NOO-a pa sve do seoskih NOO-a, još uvijek se rad po pojedinim granama državne uprave ne odvija kako treba. Uzrok je tome slaba povezanost drugova zaduženih po istoj grani državne uprave od Okruž. do seoskih NOO-a, slabo ili nikakvo davanje pomoći viših NOO-a nižim, kako odboru kao cjelini, tako i po pojedinim granama državne uprave.

Dotiruje se zatim odnosa članova NOO-a i stručnjaka na radu kod NOO-a. On ukratko iznosi u duhu okružnice Pretsjedništva ZAVNOH-a, kakvi ti odnosi treba da budu, i konkretno ukazuje na greške u tom pogledu kod našeg odbora, gdje su referenti više manje prepušteni sami sebi. Osjeća se neka podvojenost i slabo međusobno poznavanje članova NOO-a i njihovog stručnog osoblja, što samo šteti interesima naroda.

Povremeno treba sazivati sastanke svih pročelnika gospodarskih odjela i stručnog osoblja, da se zajednički problemi zajednički prodiskutiraju i pravilno postavje pred pojedine odjele.

Tajnik upoznaje drugove sa sadržajem okružnica Odjela unutarnje uprave broj 276/44 od 29. IX. t. g.⁶⁰⁴ i broj 403/44 od 19. X. 1944 g.,⁶⁰⁵ kojih će se uputa u radu pridržavati i primjenjivati ih.

Drug pretsjednik poziva članove da daju svoj predlog koliko koji znade za kog stručnjaka, a koji bi odgovarao za rad pojedinog odjela.

Kako neznamo što je na stvari sa drugaricom Lelom, to se na predlog druga Milana zaključuje da će poslove Odjela narodne prosvjete voditi do daljnjeg drug Milan.

Isto tako do dolaska druga Franje Bolhe odjel socijalne politike vodit će drug Ferdo po vlastitom predlogu.

---

⁶⁰⁴ Sadržaj te Okružnice Odjela unutarnje uprave ZAVNOH-a odnosi se na nedostatke u radu NOO-a; pored ostalog, u njima su dane i upute za bolju organizaciju NOO-a (*ZAVNOH* 3, n. dj., str. 344—348).

⁶⁰⁵ Odjel za unutarnju upravu ZAVNOH-a upozorava NOO-e da treba da budu savjesniji u radu, ukazuje na nedostatke i daje upute za rad (*ZAVNOH* 3, n. dj., str. 398—399).

ad 3. Odjel unutarnje uprave. Drug Blaž razlaže potrebu popunjenja odjela sa barem dva dobra druga i jednom kancelarijskom silom da bi se rad mogao kako tako normalno odvijati. On upoznaje drugove sa unutarnjom organizacijom odjela i djelokrugom rada pojedinih referata u otsjecima.

Konstantira dalje da pošta stiže do nas vrlo kasno predlaže da se uspostave direktne koriske veze od svakog kotara do nas, a isto tako od Prop-odjela Okružnog NOO-a do nas. Kotarski NOO-a Rab i Pag podržavat će kumirsku vezu sa Okružnim preko Kotarskog NOO-a Krk ili preko Kotarskog NOO-a Senj, onako kako im je zgodnije.

Ukratko iznosi kako je organizaciono postavljena Narodna milicija i kako ćemo pristupiti organizovanju iste. Od komandnog kadra dobili smo jednog druga poručnika Luku Šubata, koga smo predvidjeli za komandira čete. Ostale rukovodioce nastojat će se pronaći čim skorije putem vojske i omladinskih organizacija.

Drug Ferdo predlaže da Upravni odjel pristupi sistematskom sakupljanju podataka o švercerima t. j. da kod svih odbora uvede kartoteku švercera. Prima se.

Pred ovaj odjel se postavlja sredjivanje podataka o popisu stanovništva, zatim sredjivanje mobilnih spiskova I i II poziva i dr.

Odjel narodnog gospodarstva: Drug Milan Ružić iznosi u kratkim crtama unutarnju organizaciju ovog odjela i zadatke koji se postavljaju pred odnosne referente prema okružnicama Odjela narodnog gospodarstva ZAVNOH-a.⁶⁰⁶

Sve su te okružnice na radu kod dotičnih referenata. Rad se je odvijao u okviru udovoljavanja svim direktivama odjela narodnog gospodarstva ZAVNOH-a.

Zadaci koje je ovaj odjel postavio jesu:

1. Uvesti kontrolu rada referenata, i t. savjetovanjem, mjesečnim izvještajima referenta, stvaranje plana rada referenta, t. j. utvrđivanje zadataka za jedan mjesec, prijedlozi referenta.

2. Uspostaviti punu koordinaciju gospodarskih odjela.

3. Uspostaviti radnu vezu odjela sa kotarskim, općinskim i seoskim NOO-ima.

Drug Ferdo primjećuje da bi se zadaci malo više konkretizirali, jer mu se čini da je suviše općenito postavljeno. Drug Milan nabraja redom što se sve postavlja pred pojedine referade po okružnicama Odjela narodnog gospodarstva ZAVNOH-a.

Drug Ivić traži da li se je što god učinilo u pogledu zimske sjetve. Drug Milan kaže da je mišljenje poljoprivrednog referata da je zimska sjetva u našem terenu neznatna i da one male površine koje se obradjuje zimskom sjetvom, obradi sam narod bez pomoći.

Drug Ivić ukazuje na potrebu pripremanja svih potrebnih mjera za proljetnu sjetvu. Prošle smo godine u tom pogledu bili malo zakasnilo ali

---

⁶⁰⁶ Okružnice v. u ZAVNOH 3, n. dj., na više mjesta.

se je ipak uspjelo nabaviti lijepa količina sitnog sjemena, koja je stavljena na raspoloženje narodu i organizacijama. U tom pogledu treba već sada poljoprivredni referent da učini sve predradnje.

Drug pretsjednik pita što je sa pčelarstvom i sa onim problemom u kotaru Crikvenica, za koji bi trebalo nabaviti oko 1000 kg šećera za ishranu pčela u rano proljeće.

Drug Milan iznosi da se med nije mogao nabaviti u Sloveniji kako se je mislilo, pa će se morati pristupiti spajanju rojeva.

Drug Ivić predlaže da bi se možda moglo nabaviti šećera iz Dalmacije, da se u tom pogledu zamoli preko ZAVNOH-a odobrenje kod Glavnog Štaba za ovu količinu.

Drug Milan pita, kuda spada lov.

Drug Ferdo objašnjava da je prije lov bio uključen u šumarstvo pa će vjerojatno i kod naše uprave spadati tamo.

Kako se pojavljuje potreba lovljenja divljači, to bi u tom pogledu trebalo postaviti prijedlog za objašnjenje Odjelu narodnog gospodarstva ZAVNOH-a. To će se i učiniti.

Drug pretsjednik pita kako stoji stvar sa bikovima.

Drug Milan kaže da je licenciranje provedeno i konstantovano da situacija nije tako teška kako je prikazivana. Sa stanjem kakvo je na terenu mogu se upravo pokriti najminimalnije potrebe.

Pčelarstvu će se posvetiti veća pažnja i to putem zadrugarstva, preko okružnog referenta za trgovinu i zadrugarstvo.

Drug Milan govori dalje o potrebi osnivanja okružnog prodajno nabavnog centra. On opširno obrazlaže potrebu osnivanja ovog poduzeća kako za sadašnje prilike, tako i po oslobodjenju. Poduzeće bi se formiralo prema uputama Glav. proda.⁶⁰⁷ i stajalo bi pod direktnom kontrolom Odjela za narodno gospodarstvo Okružnog NOO-a. Poduzeće bi bilo organizirano na čisto trgovačkim principima. Ovaj se predlog prima s time da će sve predradnje izvršiti odjel narodnog gospodarstva, a za početni kapital poduzeća zamolit će se Pretsjedništvo ZAVNOH-a da votira svotu od 500.000 lira. Za osoblje će se pobrinuti Odjel narodnog gospodarstva u sporazumu tajnikom.

Drug Ivić pita da li imamo pregled stoke na našem terenu, i to mu je potrebno radi prehrane.

Drug Milan kaže da popis postoji ali mu se čini da podaci nisu stvarni.

Odjel prehrane: Drug Ivić referira da je Odjel prehrane formiran ali još ne radi kao odjel, jer još ne rade drugovi koji su predviđeni za ovaj odjel. Odjel se dijeli na četiri odsjeka i za sve odsjeke predviđeni su ljudi. Direktive su poslone svim kotarskim NOO-ima za osnivanje odjela prehrane. Date su upute Kotarskim NOO-ima za prikupljanje

---

⁶⁰⁷ »Glavno nabavno-prodajno poduzeće« (Glavnoprod) je osnovano 23. V 1944. (ZAVNOH 2, str. 480—481). »Pravilnik Glavnog nabavno-prodajnog poduzeća (Glavnoprod)« v. u ZAVNOH 3, n. dj., str. 202—203.

raznih podataka kao na pr. broj stanovnika, količina hrane koja je potrebna za prehranu, koliko hrane imade na terenu, o stanju prehrambene industrije i td.

Danas se Odjel prehrane bavi nabavkom hrane za organizacije i vojsku i to putem kupovanja hrane za novac na Sušaku i Rijeci. Hrana se je takodjer skupljala putem dobrovoljnih priloga od naroda. Tako je u kotaru Krk sakupljeno u ljetnoj kampanji odmah poslje žetve oko 7000 kg. žita, u kotaru Novi oko 4.000 kg. žita. Podaci za druge kotareve nedostaju. Prihod od ušura je neznatan.

Podatke o stanju NOF-a nije poslao nijedan kotar, a ukoliko koji pošalje podaci nisu točni. Upozoriti kotareve da točno šalju podatke o NOF-u prema poslatim im obrascima.

Drug Ferdo iznosi kao daljnji izvor prehrane vojske rekviziciju viškova hrane.⁶⁰⁸ U kotaru sušačkom povodi rekviziciju kotarski NOO uz pomoć općinskih i seoskih NOO-a. Rekvizicija vrlo dobro teče, jer je politički dobro pripremljena. U po prilici 66 domaćinstva sakupljeno je na priznanice 6.419 kg. krumpira 847. kg. kukuruza i 97 kg. graha.

Drug Ferdo je mišljenja da bi ovako trebalo provesti rekviziciju po cijelom okrugu. Ovo će se sprovesti po direktivama Odjela prehrane. Drug Ivić iznosi da mu nije jasan odnos između odjela prehrane i prehranbene komisije, pa će u tom pogledu tražiti objašnjenje od Odjela prehrane ZAVNOH-a.

Za prehranu naroda našeg okruga u prve dane po oslobodjenju, treba već danas tom pitanju posvetiti pažnju. Drug Milan je u tom smislu imao sastanak sa članom Oblasnog NOO-a za Istru, pa nam je Oblasni NOO za Istru obećao za prve dane po oslobodjenju dnevno 5 vagona hrane.

Mi danas nemožemo predvidjeti kakvo će biti stanje i veze sa Istrom po oslobodjenju, s toga i na ovu gornju mogućnost nemožemo sa sigurnošću računati. Za prvu pomoć u hrani po oslobodjenju Hrv. Primorja najbrži i najlakši dovoz hrane bio bi morem. U tom pogledu drugu Jurici obećano je od Štaba VIII Korpusa da postoji mogućnost rezerviranja oko 30 vagona hrane, koja bi se u momentu oslobodjenja mogla lako, prebaciti na kopno, prema potrebama.

Odjel prometa: Drug Rade Blažina preuzet će ovaj odjel i upoznati se sa radom i unutarnjom organizacijom, te pristupiti organiziranju odjela t. j. pronaći potreban broj odgovarajućih stručnjaka u dogovoru sa tajnikom odbora.

Odjel financija: Današnje stanje blagajne Lira 269.161.—

Kuna 27.700.—

Dolara 1.460.—

Iz blagajne su se uglavnom pokrivala redovite potrebe. Stalnih prihoda nemamo a nemamo takodjer ni izgleda za povećanje blagajne. Taj-

---

⁶⁰⁸ Odjel unutarnje uprave ZAVNOH-a izdao je 18. X 1944. god. objašnjenje o razlikama između konfiskacije i rekvizicije (ZAVNOH 3, n. dj., str. 394—397).

ništvo vodi ekonomat koji mi po potrebi dotiramo. Ekonomat vodi svoje knjige time rukovodi jedna stručna sila a imade dva pomoćnika za rad na terenu.

Obveznica zajma N. O. unovčeno je Kuna 5,897.950.— i
Lira 1,347.200.— a sadanja
naša
..... (nedostaju
brojke, P. S.)

Lira 6,993.100.— sve u velikim komadima tako da je teško unovčiti. Od odaslanih pisama za upis zajma onima koji još nisu upisali bio je slab uspjeh.

Radi se na postavljanju povjerenika u novčane ustanove, pa je to uredjeno u kotarevima Crikvenica i Sušak, kao i gradu Sušaku. Još ostaje od važnijih mjesta grad Senj, gdje uz ostale ustanove postoji tvornica duhana. Nemamo izvještaja iz Paga gdje postoji državna solana. Zatražili smo šire elaborate za tvornicu duhana i za solanu.

Uredno vode knjigovodstvo kotarevi: Kraljevica, Crikvenica Novi i Krk. U kotaru Sušak i gradu Sušak uvodi se. Radi se uporedo da i opć. NOO-i takodjer uvedu knjigovodstvo.

Stanje blagajna kotarskih i općinskih NOO-a na našem okrugu prema posljednjim izvještajima, glasi: 598.000.—
Kuna 1,803.532,50

Povedena je organizacija Odjela za financije po svim kotarskim NOO-ima. Do sada smo primili organizaciona stanja jedino od kotarskih NOO-a Novi i Crikvenica.

Daljnji rad: Pojačanje unovčenja obveznica zajma
Razmjeniti zalihu dolara

Uvesti jednoobrazno trošarinu na cijelom okrugu.

U tom predmetu dati upute svim Kotarskim NOO-ima da ne troše onaj dio takse koji prema pravilima pripadaju Okružnom NOO-u bez naše dozvole.

Koliko se može isplaćivati drugovima u ime troškova na službenim putovanjima.

Predupjam ljekaru za nabavu lijekova.

Drugu Ljubu se stavlja u zadatak da ispita sve mogućnosti u pogledu ubiranja trošarine na vino i druge artikle. Računski referat.

Troškovi počinjeni na službenom isplaćivat će se po prethodnom provjerenju pročelnika dotičnog odjela.

Drug Ivić primjećuje da je potrebno putem štampe popularizirati dosadašnji uspjeh plasiranja zajma, kao i sakupljene priloge za pomoć siromašnim partizanskim obiteljima.

Odjel tehničkih radova: Ova je odjel za sada upotpunjen sa referentima jedino još treba pronaći jednog inženjera za niske gradnje i jednog tehničkog namještenika.

Rad ovog odjela odvija se na sastavljanju elaborata i podataka za popravak komunikacija i popaljenih kuća. Treba prikupiti podatke čime raspolažemo i naše potrebe.

Drug Milan predlaže izgradnju eleborata za obnovu popaljenih sela Pothuma i dr. Do idućeg sastanka odjel će sastaviti eleborate za pojedina popaljena sela, kao i plan o mogućnosti o gradjevnom materijalu kojega možemo koristiti sa našeg terena.

Odjel obnove zemlje: Drug Burić izvještava da se prikupljaju podaci po obrascima ratne štete koji su štampani u našoj štampariji i razaslati na teren. Svi kotarevi još nisu poslali podataka. On predlaže izgradnju ciglane na Krku i Triblju kotar Crikvenica, gdje su već ranije postojale. Ovamo spadaju pilane i krečane, koje će trebati odmah prve dane po oslobodjenju staviti u pogon.

Drug Ferdo pita kako je organizirano prikupljanje podataka za ratnu štetu?

Drug Burić daje objašnjenje da su formirane na terenu pojedinih općina komisije od stručnih lica i jedan član dotičnog opć. NOO-a.

Ove komisije idu od kuće do kuće koja je uništena ili oštećena po okupatoru i na licu mjesta vrše procjenu stvarne materijalne štete i samih zgrada, kao i pokretnog inventara koji je po okupatoru stradao.

Pred ovaj odjel se postavlja prikupiti podatke ratne štete što skorije. Papir za štampanje formulara odjel će zatražiti od Kotarskih NOO-a prema njihovim potrebama.

Odjel narodne prosvjete: Za pročelnika ovog odjela izabrana je Lela Malić, ali je ista prije par dana uhapšena po Njemcima u Sušaku. U odjelu radi referent za srednju nastavu i referent za osnovnu nastavu. U kotarskim NOO-ima su organizirani prosvjetni odjeli i imaju najmanje prosvjetnog referenta. Kod općinskih NOO-a postoji član odbora zadužen za prosvjetu, a učitelj koji vodi školu ujedno se može zadužiti za opć. prosvjetnog referenta. Rad ovog odjela sveo se na:

1. Prikupljanje podataka o prosvjetnim radnicima, školama itd.
2. Zatvaranje škola koje rade pod okupatorom.

Tu smo potpuno uspjeli.

3. Upute za slučaj oslobodjenja poslate su svim Kotarskim NOO-ima i škole će moći započeti sa radom u najkraćem roku po oslobodjenju. (njem stanu — dodano, P. S.).

4. Kursevi za učitelje.

Mi nismo mogli otvoriti kurseve jer nismo imali mogućnosti za smještaj, pa se je održavao zajednički kurs sa Okružnim NOO-om za Gorski Kotar. U ovaj prvi kurs pohađalo je 15 drugova iz našeg okruga, a preparandiju 11.

Zadaci: 1. da se upotpune svi podaci koji su netačni

2. da se pridje otvaranju škola gdje postoje mogućnosti zato.

Glede mogućnosti za otvaranje škola dati kotarskim NOO-ima da oni to ocjene. Date su upute da se školama u slučaju otvaranja ne daje vanjski manifestacioni karakter /pisanje parola slika itd/

U Novom postoji mogućnost da se otvore 4 škole, u Crikvenici ne postoji mogućnost, ali će se još ispitati, u Kraljevici ne postoji u Krku i Sušaku također postoji mogućnost otvaranja škole.⁶⁰⁹

3. Otvaranje kurseva za učitelje. Postoje tri kombinacije u Gorskom Kotaru, u šumi i na otocima. Jedino bi danas bilo moguće održavati ovaj kurs na otocima. Po kratkoj diskusiji zaključuje se da se kurs otvori na Olibu ili Silbi. Pred odjel se postavlja da pronadje nastavničko osoblje i da otpočne sa kursom odmah.

Otvaranje škola neće se forsirati gdje ne postoji mogućnost zato jer neprijatelj pali. Tamo gdje narod traži otvaranje škola treba pristupiti odmah.

Odjel za propagandu: Ovo je najstariji odjel i uspjelo mu je do danas da potpuno provede svoju unutarnju organizaciju. Rad ovog odjela zadovoljava našu pismenu propagandu a osim toga radi za potrebe Istre, Gorskog Kotara a nešto i za vojsku. U sklopu ovog odjela formirana je umjetnička grupa koja je do sada bila u sklopu sa družinom iz Gorskog Kotara, a sada će poći u propagandne svrhe na naše otoke. Ova je družina do sada imala vrlo dobar uspjeh.⁶¹⁰

Dopisnička služba još uvijek je slaba, pa drug Milan ukazuje na nužnu potrebu suradnje svih odjela a prvenstveno gospodarskih odjela u sastavljanju najvažnijih problema iz svih grana narodnog života koji se pojavljuju na terenu i o kojima treba da se piše, treba da se govori, o tim problemima treba da se diskutira, a sve to neće se maknuti s mrtve tačke, ako oni koji su prvi pozvani da o tome pišu, ne šalju nikakve dopise.

Drug Ferdo primjećuje da je naša radio služba slabo organizirana i radio vijesti stižu na teren dosta kasno. Pitanje same veze, rasporedjivanje štampe na terenu još je teže. Dogadjaju se upravo strašne stvari da veza između dva sela na udaljenosti od jednog sata hoda, stiže pošta poslije četiri pet dana. Tu treba najenergičnije preko kotarskih propagandnih komisija, da bi se razdioba štampe na terenu odvijala normalno i uredno.

Drug Milan ukazuje da bi se mogle dati upute propagandnim komisijama, kako će najbrže moći koristiti se najnovijim radiovjestima. Uvijek će se na terenu naći negdje privatno koji radio i treba samo da jedan drug bude zadužen da jedanput dnevno sluša vijesti i najvažnije dogodjaje da si predbilježi a onda najpodesnije tehničkim srestvom da se te vijesti bace u narod. Možda bi bilo najjednostavnije učiniti jednu

---

⁶⁰⁹ U izvještaju Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a Predsjedništvu ZAVNOH-a od 20. XI 1944. stoji i slijedeća rečenica: »Hrv. Primorje. Radi neprijateljske aktivnosti rad škola je onemogućen. Tu nam je uspjelo da ne rade neprijateljske škole, osim u većim centrima. Na tom području radi da sada 5 naših škola« (ZAVNOH 3, n. dj., str. 501).

⁶¹⁰ Misli se na Primorsko-goransku družinu »Ivan Goran Kovačić«; ta je družina krajem 1944. god. pošla na dužu turneju u Dalmaciju (A. Giron, *Okrug Gorski kotar*, n. dj., str. 419; K. Topljak, *Djelovanje kazališnih družina*, n. dj., str. 77).

običnu crnu ploču koja visi u selu na pogodnom mjestu i na nju se svakog dana ispisuju kredom najnovije vijesti.

Zaključuje se da odbor votira svotu od 10.000 lira za list »Naprijed«.

Drug Ferdo pita da li se naša okružna štampa naplaćuje.

Drug Mirko objašnjava da se sva štampa naplaćuje i da u tom pogledu jedan odgovoran drug iz Prop-odjela vodi uredno administraciju i knjigovodstvo. Budući da prihodi našeg Prop-odjela nisu bili poznati Odjelu financija, to će od sada Prop-odjel slati redovno izvještaje o stanju svoje blagajne Odjelu financija.

Sudski odjel. Sudovi su organizirani kod svih Kotarskih NOO-a i kod većine Opć. NOO-a. Rad sudova je pod ovim uslovima vrlo skučen ali uza sve to narod se u svojim privatno pravnim stvarima obraća vrlo rado na naše sudove i traži pravnu zaštitu kod njih.

Drug Ferdo primjećuje nepravilnost u radu pojedinih sudova, kao što je slučaj u kotaru Crikvenica, gdje općinski sud neda stranci pravo da se žali na viši sud. Mnogi naši sudovi rade više po svojoj vlastitoj samoinicijativi, nego po pomoći koju su dobili od viših sudova, jer je ta pomoć u najviše slučajeva samo pismena i kao takva nedovoljna. S toga od predlaže da bi Odjel za pravosudje Okr. NOO-a sazva konferenciju pretsjednika i sekretara kotarskih sudova. Tu, na konferenciji najbolje će se vidjeti nedostaci i griješke u radu i ukazati put i način za njihovo otklanjanje. Ovo je za nas najbolji metod rada i davanja pomoći nižim organima uopće. A budući je naš okrug velik, uz to težak zbog prometnih veza to sekretar suda nije u stanju otići na teren po više mjeseci.

Zaključuje se da Odjel za pravosudje sazove konferenciju svih kotarskih sudova, da budu prisutni i sekretari sudova. Na konferenciji će se pretresti sva pitanja po sudstvu — pretresti dosadašnji rad naših sudova i postaviti smjernice za budući rad naših sudova. Konačno na ovoj konferenciji treba prodiskutovati odnos između naših sudova i Upravne vlasti /Odjela unutarne uprave/. Ovu konferenciju sazvat će Odjel pravosudja prema nahodjenju do idućeg sastanka ovog odbora.

Komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača: Drug Mate Saftić iznosi da komisija kako je organizirana nije mogla udovoljiti svojim zadacima. To je uočila i Zemaljska komisija pa je u tom smeru dala i upute za reorganizaciju same komisije.⁶¹¹ Kako smo napred kod organizacionog izvještaja istakli mi ćemo našu komisiju proširiti sa tri čovjeka i to sekretara kotarskih sudova Kotarskih NOO-a Sušak, Crikvenica i Krk. Ova tri druga su već pozvana da dodju u sjedište Okružnog NOO-a za dan 18 ov. mjes, kojeg dana će se održati sa njima sastanak i stvoriti plan za prikupljanje podataka o ratnim zločincima.

Drug Ferdo predlaže da bi drug Švrljuga mogao dati ovoj komisiji punu svoju pomoć kao pravno stručno lice i što će se stalno nalaziti

---

⁶¹¹ V. bilj. 603.

u sjedištu odbora, gdje bi mogao da rukovodi konačnim sredjivanjem svih tih podataka. Uz to bi drug Švrljuga uz pomoć članova komisije učinio plan za dnevni red ovog sastanka od 18 ov. mjeseca. Taj plan treba da sadrži organizaciono postavljanje općinskih komisija kojima bi rukovodili spomenuti sekretari kotarskih sudova i to za kotar Sušak i Kraljevicu Dr. Lukanović sekretar kotarskog suda Sušak, za kotar Crikvenicu Dr. Kovačević, a za otoke sekretar kotarskog suda Krk. Ovo se može i izmjeniti prema nahodjenju članova okružne komisije. Drugo što bi trebalo utvrditi na tom sastanku jest to da se prvenstveno prikupe podaci o masovnim zločinima u toku od mjesec dana.

Odjel narodnog zdravlja: Organizaciono je provedeno zaduženje po kotarskim općinskim pa i seoskim NOO-ima pojedinih drugova članova NOO-a, a formirane su i zdravstvene ekipe, ali stvarnog efekta od svega toga je malo. Pokazalo se u praksi da zaduženja nestručnjaka po pitanju zdravstva, dala su vrlo slab uspjeh. Stoga je potrebno stvoriti kadar bolničara i higijeničara putem zdravstvenih kurseva, koji bi organizirali zdravstvenu službu po kotarevima i selima. Ali nažalost izvjestitelj konstantuje da je kod omladine vrlo slabo i nikakav razvijen smisao i volja za zdravstvenu službu. Vrlo ih je teško nagovoriti za ovu službu i u tom je najveća poteškoća i problem koji se postavlja pred ovaj Odjel. Za sada rade na terenu kotara Novi i Crikvenica dva bolničara i oni su se pokazali u radu vrlo dobri. Ali ne mogu udovoljiti potrebama. Sada smo dobili drugaricu Dr. Gradišnik koju ćemo uposliti u kotaru Novi.

Zdravstveno stanje u toku prošlog mjeseca prikazno je u priloženom izvještaju.

Razno. Da bi se provela kontrola rada referenata na terenu, to će pročelnici odjela dati upute svojim referentima o potrebi i načinu pisanja dnevnika i podnašanju pismenog izvještaja svojem odjelu i učinjenom radu na terenu, po danima.

Da bi pojedini referent mogao dati punu pomoć u kotarskom NOO-u po svojoj grani državne uprave, to drug Milan predlaže da se Kotarski NOO-i obavjeste da zadrže pojedinog referenta koliko im je potreban, da uputi točno druga kotarskog NOO-a u rad. Prima se.

Drug tajnik upoznaje drugove sa okružnicom Društva Crvenog Križa, kojom nas pozivaju da formiramo okružni odbor društva Crvenog Križa, Kotarske i mjesne odbore. Budući mi živimo pod posebnim teškim uslovima za rad, to je drug tajnik mišljenja da mi nemožemo pristupiti osnivanju društva sve dok se ne oslobodimo. Predlog se prima.

Dalje se čita dopis Komande primorskog područja o prikupljanju podataka za odlikovanje boraca koji su se istakli u ratu. Predmet spada u djelokrug rada Odjela unutarnje uprave, komu se ustupa da ga riješi.

Gradnja baraka našeg logora kao druge tehničke radnje spadaju u nadležnost Odjela tehničkih radova, pa se stavlja u zadatak tom Odjelu da izgradi baraku za OJNOF-a, kao i potrebne barake za smještaj odjela.

Drug tajnik predlaže da se dosadašnji naziv Mjesni NOO Sušak zamjeni sa ispravnim nazivom Gradski NOO Sušak. Predlog se prima.

Slijedeći sastanak održat će se 10. XII. 1944. g.

Time je dnevni red iscrpljen pa pretsjednik zaključuje sastanak sa pozdravom.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Tajnik: Ivan Radetić Ferdo⁶¹²

Predsjednik:

b.)

I Z V J E Š T A J

Odjela za financije O. N. O. O.-a za sjednicu 12. studenog 1944
Današnje stanje blagajne:

(269.161.— olovkom, P. S.)

Lit 103.093.— Kuna 27.700.— \$ 1.460.—

a pokrivalo se u glavnom redovite potrebe

Stalnih prihoda sada nemamo a takodjer nemamo izgleda za povećanje blagajne.

Tajništvo i ekonomat vode svoje blagajne koje mi po potrebi dotiramo.

Obveznica NO unovčeno je Kuna 5,897.950.— i Lit. 1.347.200.— a sadašnja naša zaliha je: Kuna 3,203.600.— i Lit. 6,993.100.— sve u velikim komadima tako da je teško unovčenje.

Od odaslanim pisma za iskup zajma onima koji još nisu upisali imala su slab uspjeh.

Radi se na postavljanju povjerenika u novčane ustanove, pa je to uređeno u kotarevima Crikvenica i Sušak kao i gradu Sušaku. Ostaje još od važnijih mjesta grad Senj gdje uz ostale ustanove postoji i Tvornica duhana. Takodjer nemamo izvještaja iz Paga gdje je Državna solana. Zatražili smo šire elaborate za Tvornicu duhana i za Solanu.

Knjigovodstvo uređeno vode Kotarevi: Kraljevica, Crikvenica, Novi i Krk a u kotaru Sušak i gradu Sušak se uvadja. Usporedo radi se, da Općinski N. O. O.-i takodjer se uvedu.

Stanje blagajna K. N. O. O. i Opć. N. O. O.-a na našem okrugu prema posljednjim izvještajima je: Lit 598.000.— i Lit 701.074. Lit 598.000.— precrtano, P. S.) Kuna 1,803.532,50.

Provedena je organizacija Odjela za financije po svim kotarevima a do sada primili smo organizaciona stanja jedino od Kotareva Crikvenica i Novi.—

---

⁶¹² Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1945, izvorna kopija, potpis, strojopis, 9 strana, 9 listova; HAP, Fond Oblasnog NOO za Istru, rukopis, tinta, nezavršeno.

Dalnji rad zahtjeva da se uradi:

Pojača rad na unovčanju obveznica,

Razmjeni našu zalihu \$,

Zatraži od svih K. N. O. O.-a da jednoobrazno postupaju pri ubiranju taksa, prema slučaju K. N. O. O.-a Sušak, gdje se ubire taksa na vino. U tom predmetu da se dađe upute K. N. O. O.-ima, da ne troše onaj dio takse koji prema pravilima pripadaju O. N. O.O-u bez naše dozvole.

Koliko se može isplaćivati drugovima u ime troškova za služb. putovanje. —

Borić

Predujam ljekaru za nabavu lijekova

Proračun

11. XI. 1944.

Za Odjel financija: Kontuš⁶¹³

22.

Uoči oslobođenja 1945.

Nacrt organizacije narodne vlasti i upute o postupku prigodom oslobođenja i tijekom prvih dana u slobodi

Upravni odjel

organizacija odjela

I. Opće upravni odsjek⁶¹⁴

- a.) *pododsjek personalni*: izrađuje prijedloge, primanje i otpuštanje činovnika odjela unutarnje uprave, vrši nadzor nad radom činovnika odjela vodi o njima evidenciju i brigu za njihov odgoj i naobrazbu.
- b.) *pododsjek pravni*: pregledava prijedloge zakona, uredaba i propisa svih odsjeka Odjela, predlaže zakone, uredbe i ostale propise sa područja unutarnje uprave, rješava sve žalbe i pretstavke koje dolaze u administrativnom postupku pred Odjel; vrši kontrolu admin. postupka u prvom stepenu u poslovima Odjela, ukoliko izričito ne spada u koji drugi odsjek Odjela.
- c.) *pododsjek računski*: predlaže budžet Odjela, vodi blagajnu odjela i vodi kontrolu nad izvršavanjem budžeta Odjela, te vodi brigu o inventaru i ekonomatu odjela. —

⁶¹³ Ista sign., izvornik, potpis, strojopis, 1 strana, 1 list.

⁶¹⁴ Precrtano crvenom olovkom. — Prema dopisu Odjela unutarnje uprave ZAVNOH-a Predsjedništvu ZAVNOH-a od 7. X 1944. unutar Odjela formirani su opći organizacioni odsjek te odsjek za javni red i sigurnost. Na konferenciji upravnih odjela i tajnika 22. IX sudjelovali su i predstavnici Hrvatskog primorja (ZAVNOH 3, str. 365—366).

- d.) *Pododsjek za evidenciju stnovništva*: rukovodi popisom stanovništva zemlji, vodi evidenciju naših i stranih državljana rješava molbu za primanje u državljanstvo, ukoliko to spada u nadležnost Odjela. Kontrolira postupke za primanje u državljanstvo i zavičajnost, rješava žalbe u tom pogledu; rješava žalbe i kontrolira postupak po zakonu o imenima i po zakonu po vjerskim predlozima; predlaže propise za vođenje matičnih knjiga i kontrolira vođenje matičnih knjiga, te rješava žalbe i molbe u postupku vođenja matičnih knjiga,
- e.) *pododsjek za mobilizaciju*: organizira provođenje mobilizacije u okviru uredaba Povjereništva za narodnu obranu (... nečitko, P. S.).
- 1.) *pododsjek za konfiskaciju* predlaže zakone, uredbe i propise o konfiskaciji, kontrolira provođenje konfiskacija; rješava žalbe u postupku konfiskacija, ukoliko dolaze pred Odjel.

II. organizacioni odsjek, vodi tajnik!

- a.) *pododsjek za izbore*: Predlaže zakone i propise za provođenje izbora za Vijeća, Narodne skupštine i NOO-e, organizira izbore za Vijeća, i kontrolira provođenje izbora za Narodne skupštine i NOO-e, riješava žalbe u izbornom postupku, u koliko dolaze pred Odjel.
- b.) *Pododsjek za kontrolu NOO-a*; Vršiti opću kontrolu rada NOO-a kao izdaje propise za administraciju NOO-a i kontrolira administraciju NOO-a organizira pomoć NOO-ima u radu, kontrolira suradnju NOO-a sa org. JNOF-e i polaganju računa narodu odnosno izbornom tijelu /skupštini/ o radu NOO-a, vodi evidenciju o kadrovima i brigu za izdavanje i razmještaj kadrova, vrši disciplinsku kontrolu nad radom NOO-a, predlaže propise za disciplinski postupak i disciplinsku kontrolu nad radom NOO-a, riješava žalbe u disciplinskom postupku, u koliko dolaze pred Odjel, kontrolira (izvršenje — precrtano, P. S.) provodjenje disciplinskih postupaka kod NOO-a.

III. Odsjek za javnu sigurnost⁶¹⁵

- a.) *pododsjek politički*: ima referenta: za zborove, udruženja i priredbe, za logore, prisilni rad i izgon, za nadzor nad tržištima, za nošenje oružja; za izdavanje svjedodžbi o pol. i moral. vladanju; za iseljenske; za izviđanje, istragu i pravnu pomoć.
- b.) *Redarstveni pododsjek*: org. borbu protiv razbojništva, krađe, utaje, pronevjere, bludničenja, trgovine bjelim robljem, alkoholizma itd. kontrolira i provodi sve postupke o prekršajima, ukoliko nisu stavljene pod nadležnost drugih odjela.

---

⁶¹⁵ Precrtano crvenom olovkom. — Odjel unutarnje uprave ZAVNOH-a dostavio je 29. IX 1944. oblasnim i okružnim NOO-ima upute za organizaciju upravnih odjela a posebno za rad odsjeka za javni red i sigurnost na suzbijanju kriminala (ZAVNOH 3, n. dj., str. 349—352).

- c.) *pododsjek za saobraćaj*: predlaže cesto-redar. propise, stara se za sigurnost u saobraćaju, org. specijalne saobraćajne straže sve to u sporazumu sa Odjelom prometa. —
- d.) *pododsjek za odborske straže (milicija)*⁶¹⁶ predlaže zakone, uredbe i propise koji se odnose na rad i org. odborskih straža (milicija); org. odborske straže (milicija); vodi brigu o naoružanju straže, o obuci i disciplini, kontrolira razmještaj odborskih straža (milicija) za vršenje dužnosti po kotarevima, gradovima i željezničkim stanicama.
- e.) *pododsjek za kontrolu kretanja*: predlaže zakone, uredbe i propise o kretanju, o izdavanju propusnica, dozvola boravka, objava, legitimacija, putnih isprava (pasoša) itd; org. kontrolu kretanja, prijavne urede, stambene urede u gradovima, vidiranje putnih isprava stranih državljana, izdaje dozvole o uposlenju stranaca.

Proglas o preuzeću vlasti NOO-a

- 1.) Poziv za mobilizaciju svih boraca u NOV-u
- 2.) Poziv svima koji nose ili imaju oružje da ga predaju ili da se priključe u NOV-u.
- 3.) Svi rukovodioci državnih i javnih zgrada, ustanova, industrijskih poduzeća, pod ličnom odgovornošću predati ove ustanove, industrijska poduzeća itd odgovornom pretstavniku Narodne vlasti.
- 4.) Upozoriti da nitko ne može nositi partizanku, niti vojnička odjela ili vojničke oznake, tko zato nema legitimacije od nadležnih vojnih ili civilnih vlasti.
- 5.) Gradjani smiju dozvoliti ulaz u svoj stan, legitimirati i sl. samo nato ovlaštenim i legitimacijom predstavljenim od vojnih i civilnih vlasti.
- 6.) Pozvati gradjane da prijave sva lica, koja bi neovlašteno htjela da se predstave kao predstavnici vojnih i civilnih vlasti i ako bi im isti što oduzimali u njihovu korist.
- 7.) Da će svaka kradja i pljačka itd. biti najstrožije kažnjena i da će učinilac odgovarati pred vojnim sudom.
- 8.) Odrediti redarstveni sat i vrijeme kad moraju biti otvorene sve trgovačke radnje i druge, odnosno zatvorene.
- 9.) Odredba o tome da se imaju priznati novci koji su dosad važili.
- 10.) Zabraniti svako povišenje cijena do daljnje odredbe.
- 11.) Da sve banke moraju ostati do daljnega zatvorene, a vlasnici i rukovodioci treba da prijave svoje zalihe.
- 12.) Da se zabrani svaka upotreba motornih vozila, bez nadležnog ovlaštenja vojnih i civilnih vlasti.

---

⁶¹⁶ Odredi odborskih straža (narodna milicija) stvoreni su početkom listopada 1944. godine (usp. okružnicu Odjela unutarnje uprave ZAVNOH-a u ZAVNOH 3, n. dj., str. 374—378).

- 13.) Objaviti koje vojne jedinice odnosno OZNA i odborske straže imaju dužnost održanja mira i reda u gradu.
- 14.) Pozvati gradjanstvo da i dalje redovno prijavljuje i odjavljuje svakoga koji dolazi na stan i hranu. —
- 15.) Zabraniti na nekoliko dana ulazak u grad svakome, tko ne dolazi po službenom poslu vojnih ili civilnih vlasti. —
- 16.) Da se sva motorna i pogonska sredstva imaju prijaviti odnosno predati prema Uredbi NOO-ima, ili saobraćajnom odsjeku vojne komande. —

Da bi se osiguralo pravilno izvršenje ovog proglašenja među treba da budu svi činovnici odnosno namještenici naših vojnih i civilnih vlasti, svi partizani i partizanke, borci itd. snabdjeveni sa propisanim legitimacijama svojih ustanova i jedinica.

Jedinice koje vrše službu održavanja reda i mira u gradu, treba pripremiti da imaju naročitu oznaku, recimo plavu traku oko rukava, da se razlikuju od ostalih jedinica. Te trake trebaju biti providjene štampiljom rukovodstva.

Sa jedinicama vojske odnosno OZN-e stvoriti zajednički plan o osiguranju mira i reda, spriječavanja pljačke ili nasilja.

Naročitu pažnju posvetiti opć. NOO-ima i odborima JNOF-e, da je u interesu pokreta da prerano ne ulaze u gradove dok se ne pohvataju narodni neprijatelji, i da se onemogućiti pljačka i nered. —

Naročito paziti na izvršenje konfiskacije u gradovima. Nipošto ne dopustiti da se konfiskacija vrši bez nadležnih odluka vojnih sudova. U suradnji sa vojnim vlastima treba obrazovati konfiskacione komisije, koje će tek nakon donešene odluke izvršiti konfiskaciju i to nakon što se budu dobili točni podaci po organizacijama JNOF-e i kad se budu savladali svi poslovi.

Okružni i kotarski NOO-i treba da u novo oslobođenom gradu sami rukovode sa uspostavom i organ. mjesnog NOO-a.

Vrlo težak problem bit će u gradovima stanbeno pitanje. Radi toga treba odmah pri upravnim odjelima mjesnih NOO-a u većim gradovima i u rajonskim NOO-ima uspostaviti *stanbeni ured*, koji će preuzeti dosadašnji *prijavni i odjavni ured*, te će vršiti raspored stanova. Treba nastojati da se što prije isele svi oni ustaški i neprijateljski elementi, koji su se u toku rata doselili u te gradove. Njih treba pokupiti i poslati u mjesto njihovog stanovanja, gdje će se lakše ispitati njihova krivnja. Za one za koje se zna da su narodni neprijatelji, treba ih odmah zatvoriti i otpremiti njihove familije.

Do daljnjeg treba zabraniti svako naseljavanje privatnika u grad i dozvoliti ulaz u grad samo onima koji dolaze u grad službenim poslom ili onima koji su morali da bježe iz grada zbog terora neprijatelja, a bili su do tog vremena stalni stanovnici grada. Svi koji rade bilo u civilnim ili vojnim ustanovama i žele stan, treba da se prijave kod stanbenog ureda. Nitko se ne može nastaniti bez dozvole stanbenog ureda. —

Prosvjeta⁶¹⁷

Okružni NOO preuzet će sve škole na svojem teritoriju, kao i prosvjetne ustanove.

Za svaku školu, odnosno ustanovu odrediti povjerljivo lice, koje će se brinuti o sačuvanju inventara. Oni će ujedno nastojati da što prije izvrše sve pripreme za redoviti nastavak školskog rada.

Na novo oslobođenim područjima prekinut će se škole najviše do 6 tjedana, prema prilikama.

Stručne škole preuzet će Odjel prosvjetni samo privremeno, materijalno, o njima će se kasnije brinuti njihovo stručno ministarstvo.

U vremenu dok škole budu zatvorene, izvršit će se potrebne promjene u nastavničkom osoblju i rukovodstvu škola. —

Zadaci i org. rada prvih dana

1.) Okvir srednjih škola u god. 44/45. ostaje nepromjenjen. Građanske škole se ukidaju kao reakcionarne. Gdje postoji uz gimnaziju i grad. šk. otvaraju se odjeljenja gimnazija u tim školama, i nastavnike će se razmjestiti prema potrebama. —

2.) Ukida se njemački jezik i uvadja ruski u svim razredima. U više razrede se uvodi engleski jezik. Svi se predmeti postavljaju na naučnu osnovu. Vjeronauk je fakultativan. —

Komisijskim putem izvršiti reviziju izdanih svjedodžbi pod ustaškim terorom.

Sve škole koje postoje treba da ostanu.

Internate je potrebno otvarati pri srednjim školama. Srednje škole izdržavaju Okružni NOO-i, kao i internate. Osnovne škole otvarati gdje imade najmanje 25 djece.

Odjel informacija⁶¹⁸

1.) Definitivnu zabranu izlaženja svim njemačkim, ustaškim i uopće neprijateljskim publikacijama.

---

⁶¹⁷ Upute o organizacionim mjerama za pripremanje i uspostavljanje vlasti u novooslobođenim mjestima izdao je Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a 3. IX 1944. (ZAVNOH 3, n. dj., str. 292—294); planovi o razmještanju nastavnika i o otvaranju škola »za prve dane« Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a datiraju s 13. IX 1944. (Isto, str. 314—315). O internatima usp. posebna uputstva istog Odjela od 15. IX 1944. (Isto, str. 328—329).

⁶¹⁸ Usp. prijedlog Odjela informacija ZAVNOH-a Komisija za novooslobođene krajeve pri Predsjedništvu ZAVNOH-a o preuzimanju štamparija i sredstava informacija prilikom oslobođenja Zagreba (ZAVNOH 3, n. dj., str. 301—304).

- 2.) Zabrana svake usmene i pismene neprijateljske propagande u bilo kojem obliku.
- 3.) Preuzimanje ustaških institucija, njem. i faš. poduzeća kao što su filijale drž. ravnateljstva za promičbu, sa svim uredima i uređajima radiostanicama, zgradama i tehn. uređajem, novinske urede, filmske stanice, skladišta, kinematografa, odjela Promičbe kod zapovjedništva ustaške mladeži, oglasnih zavoda (... , nečitko, P. S.) Progres, itd, nakladnih zavoda, knjižara i tiskara.
Ukoliko se ne radi o čisto ustaškim ili njem. institucijama treba postaviti naše povjerenike u takva poduzeća odn. ustanove.
- 4.) U knjižare treba postaviti povjerenike koji će obustaviti svaku prodaju nepr. literature.
Treba izvršiti popis svih zatečenih zaliha tis. materijala i pristupiti popisivanju svih zatečenih zaliha tiskovnog materijala i poslati odjelu Inf. ZAVNOH-a u roku od pet (5) dana.
- 5.) Izdati uredbu, da se u kinematografima smiju prikazivati samo oni filmovi, koje odobri narodna vlast. Povjerenici u kinematografima treba u roku od 3 dana od preuzimanja dužnosti poslati odjelu Inf. ZAVNOH-a popis filmova koje su zatekli u pojedinim kinematografima. Po mogućnosti poslati odmah popis knjižara i kinematografa.
- 6.) U štamparije poslati povjerenika, koji će voditi brigu da se ne štampa ništa što nije odobreno od nadležne narodne vlasti.
Predati popis štamparija sa naznakom najvažnijih strojeva.
- 7.) Odjelu Inf. ZAVNOH-a treba javiti odmah koje novine se misli štampati i u kojim tiskarama, da li dnevne tjedne itd.
Treba unaprijed prirediti tekst proglašenja, letke, plakate te slike maršala Tita, VI. Nazora i drugih rukovodilaca NOP-a, što sve treba odmah štampati, odn. sakupiti već postojeće slike i plakate za te svrhe.
- 8.) O (... , nečitko, P. S.) izlaženja svim novinama i časopisima faš. i njem. ust. bit će odmah zabranjene, a za ostale će bit potrebne posebne dozvole narodne vlasti. —
Popis sadašnjih listova i brošura koje izlaze.
Po ulasku u grad sve ove zapopečatiti — uredništva i redakcije tih listova.
- 9.) Popis izdavačkih poduzeća treba poduzeti: postaviti povjerenike, izvršiti pregled stam. stvari; zabraniti raspač. nepr. lit.
- 10.) Radiostanica treba odmah nastaviti rad. —
- 11.) Ust. i njem. ustanove i poduzeća prop. karaktera zapečatiti, odnosno upotrijebiti za rad propodjela.
- 12.) Plan naše propagande učiniti — pismena — usmena — zborove, mitinzi, manifest. Plan tog rada što prije dostaviti ZAVNOHu.

Financije⁶¹⁹

- 1.) Sa vojnim vlastima urediti postavljanje straža kod novčanih zavoda, ureda, blagajna, skladišta i računovodstva.
- 2.) Povjerenike postaviti u sva drž. finc. poduzeća i urede. Ta lica su dužna da odmah preuzmu sve knjige i spise te inventar ureda, te ih osiguraju od uništenja i pljačke.
Stanje blagajna na dan preuzimanja i popis službenika sa karakteristikama dostaviti odmah **ZAVNOH-u — odjel financija.**
- 3.) Isto tako preuzeti sve carinske urede sa skladištima, te monopolske urede sa skladištima. Točan popis robe dostavit ONOO-u, a ovaj ZAVNOH-u. — Raspolaganje robom sami po odobrenju ZAVNOH-a jedino lako pokvarljivu robu se može odmah raspacati. O izvršenom podnjeti će ONOO-i izvještaj fin. odjelu ZAVNOH-a.

U skladišta delegirat će vjerojatno i NOV svog delegata, kome je dužnost da se pobrine za osiguranje skladište i ureda, kao i da se osigura izvršenje svih zahtjeva vojske, koje je civilna vlast odobrila.

Jedino iz skladišta soli može se dati za potrebe vojske i naroda najviše za mjesec dana.

Gradski fin. uredu u nadležstva treba da budu preuzeti isto kao i državni, po gradskim NOO-ima.

Banka i novčarska poduzeća: povjerenici — **8 dana** (nečitko, P. S.). Ako je vlasnik narodni neprijatelj — odmah izvjestiti fin. odjel ZAVNOH-a o tome. —

Novčarska poduzeća sa nacionalnim kapitalom, ukoliko bi zbog loših komunikacija zakasnila upustva, može se putem ONOO-a preko povjerenika dati dozvola za nastavak rada novčarskih poduzeća, koji je neophodno potreban za uspostavu ili održanje normalnog proizvodnog rada ovih industrija i poduzeća, koja ovise o kreditu koji im je odobren kod nekog novčanog zavoda.

O honoriranju povjerenika donjet će se naknadna odluka.

Naročito paziti da povjerenici u inozemnim bankama budu vrlo poželjive osobe. Ispitati račune unatrag 6 mjeseci!

Zadrugarstvo

Ribarska zadruga — Crikvenica?

Šumarstvo

- 1.) Ravnateljstvo (. . . ., nečitko, P. S.) pod O.NOO-e.
- 2.) referenti za pilane. —
- 3.) šumska uprava pod Kotarskim NOO-ima.

---

⁶¹⁹ Usp. Upute NOO-ima o preuzimanju vlasti, koje je 15. IX 1944. Odjel financija podnio na odobrenje Predsjedništvu ZAVNOH-a, te Uredbu za rad kod preuzimanja financijskih ureda i ustanova te novčarskih zavoda i Ovlaštenje za povjerenike za nadzor rada novčarskih poduzeća (ZAVNOH 3, n. dj., str. 330—338).

Odjel za tehničke radove⁶²⁰

Djelokrug rada.

1. Izrada, provedba i nadzor regulacionih planova sela, naselja, gradova i krajeva.
2. Izrada planova, pomoć u organizaciji izgradnje i nadzora za podizanje popaljenih kuća, domova, gospodarskih zgrada, dječjih domova, škola, javnih zgrada i industrijskih gradjevina.
3. Izdavanje dozvola, uputa inicijativa i nadzor nad privatnom građevnom djelatnošću.
4. Izrada norma za industrijsku proizvodnju građevnog materijala, cigla, prozora, detalja, okova, prozora, vrata štednjaka, pokućstva, mašinskih djelova, alata i pribora, električnog materijala i instalacija itd.
5. Čuvanje historijskih građevnih objekata.
6. Izrada planova i elaborata za ceste, željeznice, tunele, gatove i obale.
7. Izrada planova elaborata za vodogradjevine, regulacije rijeka i potoka, plovnih objekata, brana, asanacija, melioracija. Organizira izvedbu i nadzor.
8. Obskrba vodom, cisterne, bunari, vodovodi, izrada planova.
9. Snimanje terena (geodetski radovi, kao podloga za regulacione planove komasacije i katastre).
10. Iskorištavanje vodenih snaga, razdioba i kontrola.
11. Izrada planova i elaborata za elektrifikaciju teritorija federalne države Hrvatske u vezi sa čitavom Jugoslavijom. Izgradnja i rukovodstvo električnih centrala i vodovoda, norme za električne instalacije, nadzor nad električnim instalacijama i javnim i privatnim ustanovama.
12. Izrade planova i rukovodjenje izgradnju brodova i plovnih objekata. Nadzor nad privatnom izgradnjom brodova, jedrenjaka.
13. Nadzor nad državnim, javnim i privatnim postrojenjima i parnim kotlovima.
14. Upućivanje naroda u rad za podizanje tehničkog stanja u proizvodnji sudjelovanja naroda u izgradnji zemlje, upućivanje i propaganda za zdraviji način stanovanja itd.
15. Organizacija i podizanje tehničkog stručnog kadra, škole, kursevi, uzdizanje u proizvodnji.
16. Organizacija, snalaženje i iskorištavanje izuma i metoda za tehničko uzdizanje zemlje.

Plan za prve dane

Uposlenje svih činovnika postojećih ustanova na izradi inventara, statistika, pregleda radova itd.

---

⁶²⁰ Odjel narodnog gospodarstva ZAVNOH-a uputio je 26. X 1944. Oblasnim i Okružnim NOO-ima upute o mjerama koje treba poduzeti nakon preuzimanja industrijskih i drugih poduzeća u novooslobođenim krajevima (ZAVNOH 3, n. dj., str. 405—410).

2. Stavljanje u pogon centrala, postrojenja vodovoda, kontrola i pomoć.
3. Organizacija stručnih i gradjevinih jedinica za izgradnju komunikacija.
4. Blokiranje, preuzimanje i otprema gradjevnog materijala iz gradova u postradale krajeve.
5. Stručna pomoć u proizvodnji (naročito gradj. materijala).
6. Sredjivanje podloga i prelaz na izradu i organizacije za izgradnju zemlje.
7. Pomoć u organizaciji i prebacivanje stručnjaka, stručnih radnika, alata i materijala iz nepostradalih u postradale krajeve.

Odjel tehničkih radova

1. *Opći odsjek* a) pavni, b) računsko administrativni, c) personalni, d) statistika, propaganda i publikacije.
2. *Geodetski odsjek*.
3. *Arhitektonski odsjek* a) regulacija, b) osnivanje zgrada, c) gospodarsko-industrijsko graditeljstvo.
4. *Građevni odsjek* — a) gradnja puteva, b) gradnja mostova, c) željeznica, d) hidrogradnja, e) hidrotehnički, f) vodoobskrbeni.
5. *Električni odsjek*
6. *Strojarski odsjek* — a) gradjevinska postrojenja, b) za strojarstvo, c) parni kotlovi.
7. *Brodograđevni odsjek* — a) brodograđevine, b) broдостројарство.
8. *Odjel za stručnu nastavu* — a) školstvo, b) izdizanje kadrova.

Upute N. O. O.-ima.

Osnovati odjel tehničkih radova. Preuzeti sve državne ustanove (tehničke odeljke, terenske sekcije, nadzorništva puteva, cestarije itd.

Ove ustanove ne razbijati, već preuzeti i pravilno ih uposliti.

Preuzeti sva državna i javna postrojenja (električne centrale, vodovode i staviti u pogon. Dati stručnu pomoć ostalim postrojenjima i industriji.

Blokirati građevni materijal, javni i privatni, koji otkupiti novcem ili priznanicom.

Rukovodstvo nad stručnim ljudstvom alatom i materijalom preuzeti će Okružni NOO. Razdiobu materijala izvršiti u suradnji s odjelom obnove zemlje.

Glavne snage (rada, alata i materijal) usmjeriti na popravak komunikacija i izgradnje kuća.

Mobilisati stručne radnike, stručnjake i uputiti ih na oslobođeni teritorij. —

Sudski odjel⁶²¹

Prezeti sve ustanove koje spadaju u nadležnost pravosudja. O čemu odmah dostaviti izvještaj Odjelu Zavnoha.

Svo činovništvo ostaje na svom mjestu, osim šefova, koji su svojom saradnjom sa neprij. počinili kakav zločin. No ako ostanu na slobodi, imaju u svom stanu sačuvati nova naređenja. Dosadanji činovnici imaju pripr. popis svega invent. i mat. za primo-predaju. Primo-pred. izvršiti zapisnički prisustvu svih dosadašnjih činovnika. Odvjetničko udruženje na Rijeci prezeti Okružni sud Hrv. Primorje.

Popis odvjetnika i pripr. dostaviti odmah. Popis svih službenika pravosudnih ustanova sa slijedećim podacima — Izjava službenika 1. ime — prezime, 2. Zanimanje u N. D. H. 3. Zanimanje do 10. IV. 41. 4. Vjera. 5. Narodnost 6. Doba života. 7. Obiteljsko stanje. 8. Kad je stupio u službu 9. Odnos prema N. O. P. 10. Odnos prema okupatoru. 11. Učestvovanje u prijekom sudu. 12. Da li je bio proganjan, zapostavljen i kako. 13. Da li je bio unapređivan za N. D. H. 14. Primjedba. Ovu izjavu imaju svi činovnici dati u roku od 24 sata. Da odgovaraju kazneno za svaku neistinitost ili prešućeni podatak, u Primjedbi pozvati se na pripadnike N. O. P.

Politč. zatvorenike, koji su surađ. sa n. osl. pok. pustiti na slobodu. Učiniti popis svih zatvorenih.

Uredba o ustrojstvu Odjela pravosuđa⁶²²

- „ o Zemaljskom sudu Hrvatske⁶²³
- „ o ustrojstvu javnih tužioštva
- „ „ „ drž. pravobranioštva
- „ „ „ pravozastupništva

---

⁶²¹ Ovaj je odjeljak učinjen prema uputi Odjela za pravosuđe ZAVNOH-a od 14. IX 1944. godine: »Pripreme za preuzimanje vlasti na novooslobođenom području« (ZAVNOH 3, n. dj., str. 321—324). Usp. i prijedlog »Smjernica za preuzimanje vlasti« Odjela pravosuđa ZAVNOH-a od 31. VIII 1944. (Isto, n. dj., str. 279—281) i »Zadaci Odjela pravosuđa pred punim oslobođenjem« (Isto, n. dj., str. 282—284), »Pripreme za preuzimanje vlasti na novooslobođenom području (sporna pitanja)« od 15. IX 1944. (Isto, str. 325—327).

⁶²² Odjel za sudstvo i upravu nakon II zasjedanja ZAVNOH-a preformiran je tako, da su od njega stvoreni Odjel unutarnje uprave i Odjel pravosuđa; rukovodilac ovog posljednjeg bio je Ante Vrkljan iz Sušaka. (ZAVNOH 3, n. dj., str. 23) ,ranije član Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje.

⁶²³ Obrazloženi prijedlog o osnivanju Sudskog vijeća ZAVNOH-a od 7. VI 1944 s nacrtom Odluke o osnivanju tog Vijeća v. ZAVNOH 3, n. dj., str. 50—52 i 53—54. Predsjedništvo ZAVNOH-a (isto, str. 100). Ovo Vijeće nazivalo se i Sud ZAVNOH-a, Vrhovni državni sud i Zemaljski sud Hrvatske (isto, str. 133). Možda se ovdje misli na Nacrt predloga spomenute Odluke o osnutku Sudskog vijeća ZAVNOH-a (isto, str. 53—54).

„ „ kaznenim i njima sličnim zavodima⁶²⁴
Uredba o ukidanju javnih bilježništva⁶²⁵
„ o pozakonjenju brakova u N. O. B.⁶²⁶
„ o postupku sa vakantnom imovinom
Uputstva o postupanju sudova u gradjanskim pamičnim stvarima,⁶²⁷
uputstva za rad sudova u kaznenim stvarima.⁶²⁸

23.

15. i 16. svibnja 1945.

Zapisnik Prve konferencije predstavnika Upravnog odjela ONOO-a za Hrvatsko primorje, Upravnih i drugih odjela KNOO-a i GNOO-a Hrvatskog primorja i ZAVNOH-a.

ZAPISNIK

sastavljen dne 16 svibnja 1945 god.⁶²⁹ prigodom prve konferencije održane kod Upravnog odjela Okružnog Narodnog Oslobođilačkog odbora za Hrv. Primorje u Sušaku⁶³⁰ sa pročelnicima Upravnih odjela i šefovima odsjeka za javni red i sigurnost područnih Kotarskih i Gradskih N. O. O.

Prisutni: Sa strane Ministarstva Unutrašnjih poslova
ZAVNOH-a:

drug: Zlotve Ratko, načelnik Upravnog odjela
Kalafatić Blaž delegat Ministarstva
Brožičević Krsto „

⁶²⁴ Usp. ZAVNOH 3, n. dj., str. 282—284; nacrt prvih triju uredaba nalazi se u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb (zahvaljujem na obavijesti Ljiljani Modrić iz tog Arhiva). Prema objašnjenju Odjela pravosuđa ZAVNOH-a koje je dostavio 4. X 1944. Okružnom narodnom sudu Banije »zastupnik javnih interesa do daljnje odredbe vrši funkciju i bivšeg državnog pravobranioca i bivšeg državnog tužioca« (ZAVNOH 3, n. dj., str. 362).

⁶²⁵ Javno bilježništvo ukinuto je Odlukom AVNOJ-a od 17. XI 1944. godine (ZAVNOH 3, n. dj., str. 326).

⁶²⁶ Usp. Uputstvo za vodjenje matičnih knjiga od 17. VI 1944. (ZAVNOH 3, n. dj., str. 80—84), Uputstvo o brakrazvodnim stvarima od 17. VI 1944. (Isto, str. 87—93). V. i Ferdo Čulinović, *Nastajanje i razvoj bračnog prava na oslobođenom dijelu Hrvatske za prošlog rata*. Rad JAZU 330, Zagreb 1962.

⁶²⁷ Ta Uputstva izdao je 16. XI 1944. Odjel pravosuđa ZAVNOH-a (Ferdo Čulinović, *Propisi o sudstvu Hrvatske za NOB-e*. Zbornik Pravnog fakulteta, Zagreb 1951, str. 447—459).

⁶²⁸ Sign. MNRR, Okružni NOO za Hrvatsko primorje 1943—1944, koncepti, rukopis, strana 8; isto, strojopis, samo dijelovi teksta.

⁶²⁹ Konferencija je zapravo održana — kako se vidi iz teksta — 15. i 16. V.

⁶³⁰ Okružni NOO Rijeka — za područje zapadno od Rječine — ukinut je neposredno pred oslobođenje; pod Okružni NOO za Hrvatsko primorje tada je potpala i liburnijska Istra (V. Antić, *Sušak—Rijeka*, n. dj., str. 383).

- drug: Lončarić Ivo, pročelnik Upravnog odjela
Perentin Karlo, šef opće-upravnog odsjeka
Sa strane Kotarskog Narodno Oslobodilačkog odbora Novi:
- drug: Stojević Franjo, pročelnik Upravnog odjela
Komadina Mate, šef odsjeka za javni red i sigurnost
Sa strane Kotarskog Narodno Oslobodilačkog odbora Opatija
- drug: Mohorovičić Franjo, pročelnik Upravnog odjela
Sa strane Kotarskog Narodno Oslobodilačkog odbora Pag
- drug: Šćiran Josip, pročelnik Upravnog odjela
Rumora Zvonko, referent za javni red i sigurnost
Sa strane Kotarskog Narodno Oslobodilačkog odbora Rab
- drug: Vidas Josip, šef opće-upravnog odsjeka
Bezjak Manica, šef odsjeka za javni red i sigurnost
Sa strane Kotarskog Narodno Oslobodilačkog Odbora Sušak
- drug: Kukuljan Ernest, pročelnik upravnog odjela
Čargonja Miroslav, šef odsjeka za javni red i sigurnost
Cuculić Ivan, sekretar

U zakazano doba pročelnik Upravnog Odjela Okružnog Narodno Oslobodilačkog Odbora za Hrv. Primorje, drug Jeličić Joso otvara konferenciju te pozdravlja prisutne delegate Ministarstva Unutrašnjih poslova, ZAVNOH-a i ostale drugove sa borbenim »Smrt fašizmu — sloboda narodu!« pa ističući značaj povremenih sastanaka između rukovodioca najvažnijih grana opće upravno-unutrašnje uprave u okrugu i kotarevima /gradovima/ radi upoznavanja sa propisima i koordinacije rada pri rješavanju važnih problema, koji se pojavljuju, moli prisutne drugove da pažljivo prate tok konferencije i da aktivno sudjeluju u njezinom radu. Prvi ovaj zajednički naš sastanak nakon oslobodjenja, treba da nam pruži pravu sliku stanja na terenu i kao probleme koje u ovom času imamo da rješavamo. Kao rukovodioci poslova unutarnje uprave mi smo odgovorni za postojeće stanje, pa svijesni te odgovornosti moramo svim svojim snagama pregnuti kako bi zadaci koji stoje pred nama bili rješavani na najuspješniji način. Moli prisutne da sudjeluju u diskusiji i da traže razjašnjenja po svima pitanjima, koja su im nejasna. Predaje riječ drugu Luznar Borisu, šefu opće upravnog odsjeka kod Okružnog Narodno Oslobodilačkog odbora za Hrv. primorje. Potonji iznosi dnevni red konferencije naglasujući, da će se pod toč. 1 tretirati pitanje organizacionog stanja Upravnih odjela kod Kotarskih i Gradskih N. O. O-a. Nakon toga preći će se raspravljanju pitanja iz nadležnosti pojedinih grana unutrašnje uprave držeci se, redosljeda prema organizaciji upravnih odjela. Prema tome raspravljati će se ponajprije o pitanjima koja zasjecaju u djelokrug opće upravnog odsjeka a

zatim pitanja iz djelokruga odsjeka za javni red i sigurnost. Nakon načelnog općeg izlaganja stanja stvari i važnijih problema preći će se na diskusiju u pojedinostima.

Prelazi se na izlaganje organizacionog stanja upravnih odjela kod gradskih i Kotarskih N. O. O.-a.

U smislu donešenih odluka Centralne Vlade federativne Jugoslavije, Kotarski i Gradski N. O. O.-i /koji su u djelokrugu ekvipirani sa Kotarskim NOO-ima, a ti su u našem okrugu oni na Rijeci i Sušaku/, prvostepene su Narodne opće-upravne vlasti, pa su kod tih N. O. O.-a u glavnome koncentrirani svi poslovi opće uprave. Prema tome Kotarski /gradski/ NOO-i u općoj organizaciji državne uprave jedni su od glavnih rukovodioca poslova unutrašnje uprave i njih očekuju veliki zadaci. Od pravilnog funkcioniranja ovih NOO-a ponajčešće će ovisiti uspješniji ili neuspješniji razvoj unutrašnjih naših prilika. Radi toga potrebno, da se pronalaznju sposobnih drugova koji će rukovoditi pojedine upravne grane i političkom i moralnom uzdizanju ovi rukovodioca posveti puna pažnja.

U okružnicama Ministarstva Unutrašnjih poslova sa kojima su drugovi upoznati, naglašeno je, na koji će se način najuspješnije organizirati upravna djelatnost kod Kotarskih /gradskih/ NOO-a, te kako će se popunjavati kadar rukovoditelja pojedinih upravnih posala i kadar referenata kao i način na koji će se ophoditi, sa Narodom /metoda uvjeravanja umjesto ranijih policijskih metoda/, pa nato ne treba naročito potsjećati. Kod svih drugova treba da vlada osjećaj odgovornosti za stanje poslova, koji su im povjereni. Stručno uzgajanje i podizanje postići će se uz ostalo — češćim održavanjem odjelnih sastanaka te kursevima, kada ovi budu organizirani. Koordinacija rada prijeko je potrebna, pošto su upravni zadaci usko povezani i sami tijesnom suradnjom svih organa upravne vlasti moći će se ostvariti pozitivni rezultati.

Upravni odjeli kod pojedinih NOO-a jedni su od glavnih organa upravne djelatnosti pa drugovi pročelnici kao i ostali rukovodioci ovih poslova treba da su si toga svijesni. Kako je drugovima poznato ovi odijeli podjeljeni su na dva odsjeka i to: opće-upravni odsjek i odsjek za javni red i sigurnost.

Djelokrug opće-upravnog odsjeka kod Kotarskih i Gradskih NOO-a obuhvaća pet referata: i to referat za opće poslove i kancel, za upravni postupak, za gradjanska stanja, za konfiskaciju i onaj za mobilizaciju.

Uputama koje su sa strane bivšeg Povjereništva unutarnjih poslova Predsjedništva ZAVNOH-a, izdane /upravnih odjela organizacija broj 586-45 od 1. III. 1945. god./ protumačeni su glavni zadaci, koji spadaju u djelokrug rada kako pojedinog odsjeka tako i pododsjeka odnosno referata. Rečenu okružnicu neka drugovi točno prouče.

Što se tiče organiziranja kancela i unutarnjeg kancelarijskog poslovanja drugovi su već primili direktive, a naglašava se da se kod svih NOO-a ima voditi centralni urudžbeni zapisnik sa alfabetskim kazalom i zajedničkim arhivom, da se spisi imadu riješavati isključivo pod bro-

jem centralnog urudčbenog zapisnika i nakon riješenja slagati u zajedničku arhivu.

Propisi od načelne važnosti /normativne okružnice viših upravnih vlasti/ imaju se zasebno pohranjivati i čuvati tako da budu uvijek pri ruci. Ovi propisi čuvati će se u originalu kod tajništva, a u točnom prepisu kod svakog odsjeka. O njima će se voditi hronološko i alfabetsko kazalo. U koliko se poslovi kod pojedinog O. N. O. O.-a razvijaju tako, da će manipuliranje sa velikim brojem spisa biti otežcano moći će se kod pojedinih odjela voditi posebno evidencije /pomoćni uručbeni zapisnici/ ali tek kao pomoćno sredstvo uz glavni /centralni/ uručbeni zapisnik, dok će se spisi i u tom slučaju riješavati pod brojem glavnog urudžbenog zapisnika. O dostavljanju spisa pojedinim referentima na riješavanje treba voditi posebnu evidenciju, kako bi se uvijek točno znalo, gdje se pojedini spis nalazi. Riješene spise uz parafnu knjižicu predavati na aprobiranje /paraf/ šefovima odsjeka. Drugovi referenti trebati će skrbiti da odnosno riješenje bude točno i uredno prepisano, čistopis savrnen sa originalom i žurno otpravljen. Potpisivanje riješenja vršiti će uvijek zato ovlašteni rukovodioc /važnije predmete u načelu Predsjednik i pročelnik, manje važne stvari pročelnik odjela i šef odsjeka/. O tome će izdavati povremeno odredbu predsjedništvo odnosno NOO-a. Radi ubrzanja i olakšanja postupka sa spisima, neka se svima riješenjima /u glavi spisa ispod regist. broja/ označi predmet, o kojemu se radi a u izvještajima neka se uvijek poziva na predspis na koji se izvještaj podnosi. Ovo pozivanje na predspis izvršiti će se ispod naznake predmeta i to naznakom na tamošnji broj... od .....«. —

Slanje povremenih izvještaja o stanju unutrašnje uprave u kotaru /gradu/ kao i posebnih o pojedinim problemima i važnim događajima od najveće je važnosti jer će jedino na taj način više vlasti biti tačno obaviještene o aktuelnoj situaciji na terenu i moći poduzimati potrebne mjere. Radi tog na ovo se naročito upozoruju drugovi pročelnici. Ova stvar do sada nije skoro nikako funkcionirala. U izvještajima neka se stvari prikazuju točno onakve kako se ukazuju na terenu i izvještaj o svakom važnijem događaju neka se predlože najvećom brzinom koristeći se svim mogućim vezama. Izvještaji o događajima i pitanjima, na koje se naišlo, neka se obuhvaćaju raznovrsne stvari, jer će time biti otežano pravilno riješavanje sa strane viših vlasti, nego neka se pojedina pitanja tretiraju u zasebnim izvještajima. Glede slanja 15 dnevnih izvještaja o stanju pojedinih grana unutrašnje uprave dane su posebne upute pa se toga treba držati. Kurirske veze, dok ne bude uspostavljen redoviti i poštanski saobraćaj, trebaju se najtočnije držati, a drugovi se mole da se češće i kadgod je to moguće i osobno navraćaju u Upravni odjel nadležnog Okružnog N. O. O.-a.

Referat za upravni postupak obuhvaća u glavnome problem pravilnog postupanja pri riješavanju pojedinih upravnih zadataka s formalne i pravne strane. Dok se ne donesu novi propisi trebati će se pridržavati općih propisa ranijeg zakona o opće upravnom postupku, koji će se zakon vjerovatno naći u zbirkama zakona ranijih Kotarskih

oblasti, pa se drugovi mole da te propise prouče. Kog toga koristiti se znanjem i iskustvom ispravnih činovnika iz upravne struke.

Referat za građanska stanja, spadaju poslovi koji se odnose na građansko stanje pučanstva kao pitanje; državljanstva, zavičajnosti, promjene prezimena, pozakonjenja, posinjenje, matične knjige i sl. Naročito danas u vrijeme nakon oslobodjenja vrlo je važan, referat za izvršenje konfiskacija, pa se ovom referatu ima posvetiti najveća pažnja. Postupak oko provadjanja konfiskacije, uzimanja imovine pod državnu upravu i sekvestar, vrlo je delikatno pitanje, pa mu treba pristupiti sa svom pomnjom. U stvari izdate su sa strane Ministarstva Unutrašnjih poslova precizna uputstva /okružnica bivšeg Povjereništva Unutrašnjih poslova pri predsjedništvu ZAVNOH-a broj 839-45 od 22. III. 1945. god./ pa ista treba najsavjesnije proučiti i najtočnije primjenjivati. U ovom predmetu uzima riječ drug Karaman Branko referent za izvršenje konfiskacija, koji ističe važnost konfiskacije u toku Nar. Oslobodilačke borbe i danas nakon oslobodjenja specijalno u ovome kraju, koji je dugo godina stenja pod jarmom okupatora i reakcije. Pronalaženju neprijateljske imovine, kako ona osoba njemačke narodnosti tako i ratnih zločinaca i narodnih neprijatelja, treba posvetiti najveću brigu i u tome koristiti se kolaboracijom najširih narodnih masa. Ratni zločinci i njihovi pomagači osjećaju slom i dan odmazde za počinjena zlodjela pokušali su i pokušavati će, da na sve moguće načine posakrivaju imovinu i da osujete postupak Narodne vlasti, radi čega treba da i naša budnost i spretnost tim veća. Nesmije se dogoditi da veći dio ove imovine, koja će u obnovu opustošene naše zemlje igrati značajnu ulogu, izmakne ispod udara donesene odluke Narodne Vlasti. Nesmijemo se ograničiti na pronalaženje samo nepokretne imovine ovih osoba, jer će često ovakva imovina predstavljati tek neznatni dio u odnosu na razna vlasnička prava /ulozi, depoziti kod raznih novčanih i drugih zavoda, dionice, poduzeća, potreaživanja i sl.), pa je potrebno da se i ovakva imovina ustanovi i pronadje. Sa strane Okružnog NOO-a, izdaje javan proglas na gradjanstvo, da prijavama pomogne Narodnu vlast pa je dužnost Kotarskih /gradskih/ i općinskih NOO-a biti, da Narodu protumačiti značenje ove stvari i da narod bude upućen u postupak. Naglašava se da se jedino imovina Njemačkog Reicha i njegovih državljana te osoba njemačke narodnosti osim onih, koji su aktivno sudjelovali u NOB-i, ili su podanici neutralnih država, a nisu se neprijateljski odnosili spram naše NOB-e, automatski konfiscira u korist države. Ovo se ne odnosi, na osobe njemačke narodnosti, koji su podanici bivše republike Austrije, u koliko naravno nisu ratni zločinci. Imovina ratnih zločinaca /narodnih neprijatelja/, konfiscirat će se tek na temelju presude vojnog ili Narodnog Suda, ali će upravni odjeli zajedno sa ostalim nadležnim zato organima skrbiti, da imovina ovakvih osoba i prije presude suda bude osigurana t. j. da bude stavljena pod sekvestar odnosno upravu države. Isto se to ima učiniti gledom vakantne imovine t. j. imovine onih lica koja su odsutna bila iz razloga, jer su pobjegla iz mjesta stalnog boravišta ili su nasilno odvedena po neprija-

telju. Takva se imovina do daljnijega ima očuvati od propasti stavljanjem pod privremenu upravu.

Prelazi se na diskusiju u vezi naprijed iznesenih referata. Referat za opće poslove i kancel. Na upit jednog od drugova pročelnika Kotarskog N. O. O.-a načelnik Upravnog odjeljenja Ministarstva Unutrašnjih poslova: drug Zlotve Ratko objašnjava, da nadležnost opće-upravnog odsjeka referenata za opće poslove i kancel obuhvaća sve one poslove, koji nisu predani u nadležnost kojemu od drugih Upravnih odjela odnosno pododsjeka ili referata. Prema tome će brigu oko biračkih spiskova imati da vodi ovaj referat, naravno u suradnji sa referatom za građanska prava.

Referat za Upravni postupak. Drug Zlotve objašnjava, da se zatečenim propisima, koji još nisu izmjenjeni i koji nisu u protivnosti sa načelima NOB-e priznalo valjanost kao pravnim običajima, te će se ovi propisi u praksi primjenjivati, ali bez pozivanja na konkretan zakon ili naredbu. Isto to vrijedi i gledom talijanskog zakonodavstva na oslobodjenom dijelu Istre i nekadašnje Beneške Krajine.

Referat za građanska stanja. U pogledu pitanja državljanstva izdate su već upute sa strane Ministarstva Unutrašnjih poslova, pa se u konkretnim slučajevima ima postupati prema tim uputstvima. Ukoliko dodje do nejasnoća tražiti upute od viših vlasti. Glede vodjenja matičnih knjiga sa strane područnih NOO-a, izdano je razjašnjenje, prema kojemu će se matične knjige na novo osnivati i voditi u krajevima, gdje su ove tokom rata nestale ili su uništene. Ondje gdje matične knjige postoje, voditi će se i dalje na dosadanji način t. j. od strane predstavnika pojedine vjeroispovjesti. U oslobodjenim krajevima bivše Italije, matične knjige voditi će se i dalje odnosi civilni uredi u sklopu nadležnih NOO-a. Glede sklapanja civilnih brakova uslijediti će posebne upute.

Na upit pročelnika Upravnog odjela NOO-a Novi glede štampanja formulara za sastav privremenih biračkih spiskova objašnjeno je, da se ti formulari iz tehničkih i drugih razloga za sada nemogu štampati, pa će se Kotarski NOO-i kod izgradjivanja ovih spiskova pomoći time, što će odnosi referent sam izraditi glavu spiskova po rubrikama kako je određeno, a samo liniranje strane u spisku neće predstavljati neki naročiti problem. Za sastav završnih /konačnih/ biračkih spiskova možda će se moći štampati odnosi formulari. Pročelnik Upravnog odjela NOO-a Pag napominje da njihov NOO nije primio okružnice glede sastava rečenih spiskova pa moli da se ta okružnica naknadno dostavi. Pošto je ustanovljeno, da i kod drugih Kotarskih /gradskih/ NOO-a manjkaju neke od izdanih okružnica odlučeno je da će Upravni Odjeli Okružnih NOO-a, svim područnim NOO-ima poslati popis svih do sada izdatih propisa načelne važnosti, pa će oni NOO-i, koji pojedine propise nisu primili, takve zatražiti.

Referat za izvršenje konfiskacija. Sekretar Okružne Uprave narodnih dobara ističe manjkavosti i nepravilnosti Kotarskih N. O. O.-a, pri provadjanju postupka oko ustanovljenja i osiguravanja

imovine, koja pada pod udar konfiskacije, sekvestra ili uprave imovinom. Na upit kako se ima postupati sa imovinom bivših društava, koja su silom prilika ili uslijed odluke okupacionih vlasti prestala djelovati, delegat Ministarstva drug Zlotve objašnjava, da će se imovinom raspuštenih društava imati postupati u smislu odredbe pravila, u koliko je to moguće i u koliko takva odredba postoji te se može provesti u korist NOB-e. Inače će se imovina staviti pod sekvestar i njome upravljati, dok ne uslijedi specijalna odredba zato nadležnih vlasti. Imovina bivših fašističkih /talijanskih/ društava staviti će se do daljnjega pod sekvestar. Sa imovinom ratnih zločinaca, koja su tokom N. O. B-e likvidirana, postupiti će se kao sa imovinom narodnih neprijatelja sudom presuđenih na konfiskaciju imovine. Glede imovine žene narodnog neprijatelja, postoje posebna uputstva Ministarstva. Na upit jednog pročelnika Kotarskog-Upravnog odjela, delegat Ministarstva razjašnjuje da djeca osoba osuđene na konfiskaciju imovine ne mogu postavljati zahtjeva na izlučivanje idealnoga dijela imovine, koji bi im pripao u slučaju očeve smrti, pošto za života oni stvarno nemaju nikakvog prava na tu imovinu, a konfiskacija sama vrši se dok je otac vlasnik imovine. Radi važnosti i veće jasnoće, delegat Ministarstva unutrašnjih poslova drug Zlotve objasnio je uputstva istog Ministarstva broj 839 od 22. 3 1945 g. u predmetu postupka po donašanju odluka o konfiskacijama i t. d. U diskusiji učestvuju mnogi delegati predstavnici Kotarskih i Gradskih N. O. O.-a. Glede austrijskih državljana, u koliko nisu ratni zločinci makar bili i njemačke narodnosti, naglašeno je, da njihova imovina ne pada pod udar Odluke o konfiskaciji i sekvestru.

Referat za mobilizaciju. Šef općeg upravnog odsjeka Okružnog N. O. O.-a, drug Luznar ističe važnost ovog referata, specijalno u današnje vrijeme i preporuča, da se za vodjenje ovog referata osposobi poseban referent, koji će uz politički svoj odgoj i stručnu spremu, pružiti garanciju, da će poslovi oko mobilizacije biti vodjeni pravilno i savjesno. U diskusiji, koja se je nato razvila i u kojoj sudjeluje veći broj prisutnih, ukazalo se je na razne poteškoće na koje se je nailazilo prilikom vršenja mobilizacije. Naročito se je naglasilo, da pojedine komisije nisu bile dosta uvidjavne spram traženja Kotarskih N. O. O.-a za oslobodjenje osoba, koje vrše važnije funkcije kod Kotarskih /Gradskih/ N. O. O.-a. To je naročito slučaj u pogledu mobiliziranja članova Narodne Milicije, uslijed čega je sadanji kadar Narodne Milicije, sastavljen većinom od kvalitativno nesposobnih lica, tako slab da nije u stanju vršiti službu, koja mu je povjerena. Delegat Ministarstva drug Kalafatić Blaž smatra, da je ova kritika neumjesna i da krivnja što se ova pitanja pogrešno riješavana leži ponačešće na samim NOO-ima. Treba voditi najvećega računa o potrebama narodne naše vojske, a oslobadjanje ne može provoditi svaki rukovodac komisije za mobilizaciju na traženje pojedinog NOO-a, nego se takva traženja sa potrebnim obrazloženjem imaju postavljati nadležnim putem t. j. preko Okružnog N. O. O.-a, koji će u ličnom kontaktu sa nadležnim organima vojnih vlasti moći pravilno da riješava ova delikatna pitanja. Da je stvar u početku tako postavljena,

sigurno ne bi bilo došlo do nesporazuma. Moli drugove da se u buduće tako postupa. Na upit kako se ima postupati sa osobama talijanske narodnosti i dosadanjeg talijanskog državljanstva, specijalno u pogledu mobilizacije i radne službe na Rijeci, Krku i dijelu Istre, delegat drug Zlotve objašnjava da prema danim uputama Talijani, koji ne namjeravaju ostati na našem teritoriju, nego žele preseliti u Italiju nisu dužni da služe u našoj vojsci niti u radnoj službi. Takvim osobama u koliko ne odgovaraju za kakva zlodjela omogućiti će se odlazak iz naše zemlje naravno uz uvjet, da iseljenje trajnog karaktera, a ne tek radi izbjegavanja vojne dužnosti. Odnosne molbe za iseljenje iz naše zemlje predavat će se na obrascima, koji su propisani za pribavljanje putnica za odlazak u inozemstvo. Kolektivne propusnice nakon sporazuma sa predstavništvom OZNE-e, neka za sada izdaje Okružni NOO.

Pročelnik Upravnog odjela Kotarskog NOO-a Senj, izvješćuje o teškim prilikama, koje uslijed operiranja ostataka pljačkaških ustaških bandita vladaju u jednom dijelu ovoga kotara, radi čega nije mogla biti sprovedena niti potuna mobilizacija, naročito u općini Krasno, odakle se nitko od pozvanih nije odazvao pozivu. Moli predstavnike Okružnog NOO-a i delegate Ministarstva, da bi se poduzele potrebne mjere, kako bi se onemogućilo ovu bandu, jer je inače rad u ovom kotaru paraliziran. Kotarski NOO već je u ovoj stvari izvještavao vojne i civilne vlasti, ali do danas nije bilo rezultata. Pročelnik Upravnog odjela Okružnog NOO-a napominje, da će se Okružni NOO pozabaviti tim pitanjem odmah.

Radi poodmaklog vremena zaključena je današnja konferencija time da će se nastaviti sutradan dne 16. V 1945. g. točno u 7 1/2 iz jutra.

Pročelnik Upravnog odjela Okružnog NOO-a, drug Jeličić proglašuje nastavak konferencije i predaje riječ šefu **odsjeka za javni red i sigurnost** drug Baričević Josu, koji ističe kako dijelatnost odsjeka za javni red i sigurnost i zadaci, koji su ovome odsjeku povjereni vrlo velika i važna, specijalno u današnje vrijeme, kada je nakon sloma starog i protunarodnog policijskog aparata, potrebno iz nova izgraditi ovu granu unutrašnje uprave, koja će počivajući na novim temeljima i principima ostvarenim u NOB-i, osigurati javni red i sigurnost građana. Moramo držati pred očima, da nam je kroz duge godine okupacije i reakcije, u nasljedje ostavljeno mnogo toga što treba ukloniti i proti čega će možda borba biti teža od one što smo je proveli u borbenim redovima naše oslobodilačke vojske. Radi toga potrebno je da organiziranje našega rada pristupimo sa puno volje i poleta i da u posao uložimo sve naše snage, kako bismo i na ovoj liniji što prije polučili što pozitivnije rezultate. Odabiranju kadra pravih i savjesnih suradnika trebamo posvetiti najveću pažnju i skrbiti kako bi kadar rukovodioca pojedinih djelatnosti ovog odsjeka i referata bio na političkoj i moralnoj visini. Stručno obrazovanje postići će se najlakše u međusobnoj kolaboraciji, održavanjem što češćih sastanaka, na kojima će se pretresati problemi što ih život donosi i razmatrati mjere, koje u konkretnom slučaju treba poduzeti. Vrijeme i prilike traže od nas naročitu budnost pošto će narodni neprijatelji i društveni štetočini nastojati na svaki način smetati naš rad i

nastojanja. Borba protiv ovakvih lica treba biti odlučna i bez kompromisa.

Kako je već naglašeno raspravu po pojedinim granama i zadacima ovog odsjeka voditi ćemo na temelju sheme o organiziranju odsjeka za javni red i sigurnost kod Upravnih odjela Kotarskih (gradskih) NOO-a. Prema organizaciji odsjeka njegovo se poslovanje rasčlanjuje u više referata i to: referat za pravnu pomoć, naročito OZN-i, referat za udruženja zborove i priredbe svjedodžbe ponašanja, nošenja oružja i t. d. Nadalje na referat za istragu kriminala referat za istupe, referat za istragu ilegalne trgovine kontrolu kretanja i referat za kontrolu saobraćaja.

U sklopu ovog odsjeka nalazi se i Narodna Milicija.

P r a v n a p o m o ć O Z N - i . I drugim vojnom pozadinskim vlastima naročito prvo vrijeme nakon oslobodjenja treba biti što efikasnija, pošto je borba protiv neprijatelja i društvenih štetočina jedinstvena. Radi toga šef odsjeka za javni red i sigurnost, koji će redovito osobno odgovoriti ovim referatom, mora stajati u najužim vezama sa predstavništvom OZN-e i ostalo vojno pozadinskih vlasti i svoju djelatnost koordinirati sa djelatnošću ovih vlasti. Istina je da potonje ove ustanove imaju da ostvaruju specijalne zadatke, (borba protiv pete kolone, osiguranje vojnih garnizona i t. d.), a naš odsjek ostvaruje osiguranje javnog reda, ipak su ovi zadaci tako usko povezani da je potrebno najuža suradnja jednih i drugih organa.

R e f e r a t z a u d r u Ź e n j e , z b o r o v e i p r i e d b e o b u h v a t a niz djelatnosti, kojima je cilj, da se društveni život svede u granicu općeg poretka. Prema direktivama Ministarstva Unutrašnjih poslova, poželjno je da se rad društva razvije i unaprijedi naravno u pravcu ostvarenih načela NOB-a. Najveći dio društvene djelatnosti vršiti će se u okviru organizacije J. N. O. F.-e ali se neće kočiti niti osnivanje i rad raznovrsnih privatnih (kulturnih športskih i drugih) društava, ako osnivači pružaju garanciju, da će se djelatnost društva odvijati u dozvoljenim granicama. Za osnivanje novih i obnavljanje ranijih zamrzlih društava, potrebna je dozvola koju izdaje Ministarstvo Unutrašnjih poslova. Postupak oko toga propisan je posebnom okružnicom, pa se na to upozoruju prisutni.

P r i e d b e što ih daju društva čije je postojanje dozvoljeno treba prijavljivati i Upravni će odjeli Kotarskih NOO-a odobravati priredbe, za koje se ima garancija da je program u skladu NOP-a. Priredbe J. N. O. F.-e ne treba prijavljivati a odsjek za javni red i sigurnost skrbiti će da na svaku ovakvu priredbu bude odošlan potreban broj Milicionera koji će za tu službu biti specijalno izobraženi, ili barem poučeni u tom kako treba postupati u odnosu sa publikom.

N o š e n j e o r u Ź j a dozvole za nošenje vojničkog vatrenog oružja izdavati će Vojne vlasti, dok će dozvole za nošenje lovačkog oružja davati Kotarski (Gradski) NOO-i na temelju propisne molbe. Dozvole će se naravno davati osobama, koje pružaju sigurnost da oružje neće zlorabiti i koji su inače pouzdani.

Odsjek za javni red i sigurnost treba da vodi strogi nadzor da oružje ne posjeduju osobe, koje na to nisu ovlaštene.

Izdavanje svjedodžba ponašanja, glede toga biti će u skoro vrijeme izdane upute sa strane Ministarstva Unutrašnjih poslova. Svjedodžbe ponašanja su dvovrsne: svjedodžbe o moralnom vladanju. Ove će izdavati upravni odjeli Kotarskih (Gradskih) NOO-a. Svjedodžbe političkog vladanja neće se izdavati strankama, već jedino u službene svrhe i na traženje Narodno Oslobođilačkih ili Vojnih vlasti.

Referat za istragu kriminala. Ovaj referat treba da je povjeren iskusnom licu, koji će upoznavanjem prilika na terenu znati rukovoditi sa poslovima izvidjanja kriminalnih slučajeva. Trebati će usposobiti nekolicinu istražitelja, naročito u gradovima koji će se posvetiti izvidjanju pojedinih kriminalnih djela i služiti kao pomoć kod izvidjanja težih kriminalnih slučajeva koji su se dogodili na području grada ili kotara. I ovdje će trebati najtjesnija kolaboracija upravnih odjela svih NOO-a, jer će se samo na taj način moći postići uspješni rezultati u suzbijanju kriminaliteta i otkrivanju zločinaca. O slučajevima kriminala trebati će Kotarski (Gradski) NOO-i izvještavati najhitnijim putem NOO a osim toga predlagati će i povremene periodične izvještaje o kretanju kriminala na svojem području. Radi toga ovaj je referat zadužen sa vođenjem posebnog registra o kretanju kriminala i registra o licima, koja su poznata i sklona počinjanju kriminalnih djela.

Problem skitnje ima se posvetiti najveća briga, iako se ovaj problem može riješiti jedino putem socijalnih ustanova i socijalne skrbi pitanje neka se tretira i putem J. N. O. F-e pa će se i na taj način moći postići izvjesni rezultati.

O problemu prostitucije izdano je opširno razjašnjenje sa strane Ministarstva Unutrašnjih poslova i u odnosnoj okružnici ovaj je problem prikazan u novome svijetlu, i ukazano na metode kojima će se provoditi uspješna borba protiv ovog društvenog zla. Redarstvenim mjerama ovaj se problem neda riješiti. Problem prostitucije važan je u ovome času naročito i zbog toga što se širenjem veneričnih bolesti putem prostitutki, slabi borbena snaga narodne naše vojske. Da bi se uklonila neposredna ova opasnost poduzima se potrebno, kako bi se pronašle profesionalne prostitutke ispitalo njihovo zdravstveno stanje pa sklonile u posebne zavode, u kojima će biti izolirane, liječene i odgajane za koristan društveni život. Pronalaženju i hvatanju prostitutki treba oprezno pristupiti, jer se je ustanovilo, da pojedini Kotarski (Gradski) NOO-i nisu shvatili značenje ovih mjera, pa je postupak često bio naprasit i upotrebljavan spram ženskinja, koje sa prostitucijom nemaju ništa zajedničkoga. Zasada je u našem okrugu osnovan 1 zavod i to u Kantridi kod Rijeke. Ovaj problem naročito je važan u gradovima: Rijeci i Sušaku gdje je broj prostitutki u vezi sa dugogodišnjom okupacijom znatan.

Pošto pojedini liječnici na terenu, ne raspoložu sa potrebnim sredstvima za konstataciju veneričnih zaraznih obolenja, određeno je da se

stručni pregled prostitutki vrši kod Higijenskog zavoda na Rijeci pa neka se u konkretnim slučajevima tako postupa.

Referat za suzbijanje ilegalne trgovine. U vezi današnjih prilika ovom referatu treba posvetiti najveću pažnju, jer su problemi koji se pojavljuju vrlo zamašni, uslijed pomanjkanja robe na tržištu i u vezi ratnih prilika, ilegalna trgovina (šverc) sa nabijanjem cijena, postala je društveno zlo, koje se svim sredstvima mora suzbiti. Pljačkaši (narodni neprijatelji) naišli su na plodno polje rada i njihova je djelatnost vrlo široka i profinjena, radi čega će i naše metode oko suzbijanja ovog zla morati biti isto tako energične i efikasne. Na mnogim stranama nije se shvatio značaj ove borbe, pa su i poduzimane nje-re bile često bez rezultata.

Mnogi NOO-i ograničili su se na hvatanje najsitnijih švercera i crnoburzijanaca, dok su oni većeg kalibra ponajčešće znali izbjeći kontrolu, pa svoj rad i danas nastavljaju nesmetano. Radi toga upozoravaju se drugovi, da skrbe oko toga, kako bi glavni počinitelji bili onemogućeni u svojem radu. I ovdje je potrebna najtjesnija suradnja sa drugim odjelima NOO-a, specijalno sa odjelom za trgovinu i opskrbu, jer će se samo zajedničkim naporima i koordinacijom postupaka moći ostvariti uspjeh. Ističe se, da su za kažnjavanje djela ilegalne trgovine nadležni narodni sudovi, dok je zadatak ovog referata da pronalazi krivce i izvidja slučajeve, te da raznim preventivnim mjerama spriječava ovo zlo. Kako je to već određeno neka se ne dozvoljava kućarenjem sa trgovačkom robom i poljoprivrednim proizvodima, nego neka se ta roba prodaje isključivo na tržištima, gdje će i kontrola biti olakšana, a konkurencijom moći će se i cijene robu donekle regulirati. Glede dovoza robe sa strane proizvođača na vanjska tržišta trebati će omogućavati kretanje robe, ali uz stalni nadzor izdavanjem uvjerenja o poreklu robe i cijenama koje vladaju u mjestima nabave. Kao regulativ dozvoljeno dobiti neka služi stara praksa, prema kojoj je bilo dozvoljeno dobit od najviše 20%. Što je preko toga smatrati će se za nabijanje cijena i slučajeve tretirati kao ilegalno trgovanje.

Kako je poznato bilo je zatvaranja trgovina određeno do časa dok se ne izvrši prijava zalihe robe i naznake cijena. Izvršni odbor Okružnog NOO-a donijeti će odluku, kada će pojedine trgovine ponovno biti otvorene, te će ujedno odrediti i način prodavanja robe kao i maksimalne cijene, uz koje će se roba prodavati. Prikrivene zalihe robe imadu se plijeniti i prijavu protiv krivaca podnašati nadležnom Narodnom sudu. Crnoburzijance treba nemilosrdno progoniti, a izvoz zlata i dragocjenosti iz zemlje, na svaki način spriječavati.

Referat za istupe. Kažnjiva dijela dijele se po svojoj težini na: zločine, prestupe i istupe (prekršaje). Prema dosadanjim propisima prestupe i zločine raspravljaju i sude sudovi, dok su za raspravljanje i presudjivanje prekršaja (istupnih djela) nadležne upravne vlasti. Pojedino dijelo označeno je redovno u pojedinom propisu (Kazneni zakon i drugi) kao zločin, prestup ili istup, pa će se prema toj oznaci redovito moći ustanoviti i nadležnost organa za kažnjavanje odnosnog dijela. Ka-

ko je rečeno upravne vlasti nisu nadležne za kažnjavanje prestupa i zločina nego istupnih djela, ali su dužni provoditi izvide i u prva dva slučaja i krivce predavati na kažnjavanje nadležnom sudu. Narodni će sudovi u ovim slučajevima provoditi istragu, dok će referat za istragu kriminala imati da provede izvide, u svrhu ustanovljenja krivičnog djela i počinitelja, te onemogućavanja da se odstrane tragovi djela i počinitelja. Prekršaje (istupna djela) istražuju i sude upravne vlasti i to Upravni odjeli Kotarskih (Gradskih) NOO-a. Istragu provodit će referent za istupe dok će presude izricati pročelnik Upravnog odjela.

U sumnjivim slučajevima a da li je neko djelo prestup ili prekršaj neka služi kao pravilo: da će neslušanje naredaba (zabrana) koje izdaju upravne vlasti najčešće biti prekršaji, koje će kažnjavati upravne vlasti. Naravno da će neka zabrana djela, koje je inače kaznenim ili zakonom predviđeno kao zločin ili prestup zadržati ovaj značaj makar naredbu (zabranu ili opomenu) izdala i koja upravna vlast.

Referat za kontrolu kretanja. Da bi se omogućila kontrola nad kretanjem stanovništva i onemogućilo kretanje sumnjivih osoba, naročito narodnih neprijatelja, koji još nisu pročišćeni, propisano je izdavanje propusnica, u svrhu kretanja pučanstva uz kontrolu narodnih vlasti. Za prvo vrijeme tehnički je bilo nemoguće izdavanje novih ličnih isprava, pa će za sada kao legitimacija služiti postojeće isprave. Narodne naše vlasti u načelu ne će onemogućavati kretanje osobama, za koje se znade da su politički i inače ispravne i koje imaju potrebu da se kreću iz jednog mjesta federativne jedinice ili države u drugu. Spriječavati će se međjutim slobodno kretanje osobama, koje su neispravne i za koje se utvrdi da im nije prijeko potrebno da putuju iz mjesta. Glede izdavanja propusnica izdane su točne upute i tih se treba točno pridržavati sa strane svih NOO-a.

Osobe koje su kao funkcioneri namještene kod pojedinih NOO-a ili kod drugih javnih ustanova dobivati će za kretanje **objave**. Ovih objava ima 3 vrste i to: **a.** objave za službena putovanja **b.** objave sa ličnim opisom, koje će u pomanjkanju legitimacije služiti kao dokaz identiteta odnosno lica; objava ne daje pravo kretanja iz mjesta stanovanja, te **c.** objave za ratne zarobljenike, koji se vraćaju u mjesto stalnog boravišta. Potonje objave izdaju se na ograničeni rok i sa matičnom oznakom konačnog cilja putovanja. N. O. O. koji je izdao ovu objavu obavijestiti će o tome N. O. O. mjesto opredjeljenja, kako bi ovaj mogao voditi kontrolu dali je dotični zarobljenik stigao ili nije u određeno mjesto. U vezi kontrole kretanja ima se provoditi dužnost prijavljivanja kod prijavnih ureda koji moraju biti osnovani kod svih mjesnih N. O. O.-a. U gradovima i mjestima gdje je promet stranaca znatan imaju se zajedno sa prijavnim uredom osnivati i s t a n b e n i u r e d i, sa zadatkom kako bi bila osigurana nastamba osoba i pravilno iskorišćeni raspoloživi stanovni. Stranci, koji će se u nekom mjestu zadržati više od 8 dana imaju si ishoditi dozvolu boravka. Za odlazak u inozemstvo potrebna je dozvola (putnica) sa strane Ministarstva Unutrašnjih poslova. Ova dozvola izdavati će se jedino na temelju na propisanom obrascu

podnesene molbe. Ista molba ima se uputiti redovitim putem preko nadležnih N. O. O.-a.

Prema uputi delegata Ministarstva Unutrašnjih poslova druga Zlotve, propusnice za repatriaciju u Italiju osoba talijanskog državljanstva i narodnosti, koje žele da se odele u Italiju, izdavati će do daljnjega Okružni N. O. O. za Hrv. Primorje, na temelju (na propisanom formularu) podnesene molbe i nakon provjere sa strane OZN-e.

Referent za kontrolu saobraćaja. Određena je registracija motornih i ostalih vozila. Za motorna vozila dostavljeni su svakom Kotarskom (gradskom) N. O. O.-u odnosni brojevi, koji će se upotrijebiti na njegovom području. Bicikli u svakom kotaru biti će registrirani pod rednim brojem od 1 na dalje, te će na odnosnoj registarskoj oznaci uz broj biti označeno i ime odnosnog kotara. Obična vozila (kola) imati će natpisnu tablicu gdje će uz broj stajati i ime vlasnika dotičnog vozila. Formulari odnosni registarskih oznaka za sva vozila dostavljeni su područnim kotarskim (gradskim) N. O. O.-ima. Registraciju motornih vozila na svojem području izvršiti će Povjerenstvo za registraciju Okružnog N. O. O.-a. Registrirati će se jedino ispravna motorna vozila, dok se prijaviti imaju kako ispravno tako i neispravno vozilo.

Radi tehničkih poteškoća bilo je za sada nemoguće izraditi registarske oznake sa strane Okružnog N. O. O.-a pa će takve oznake (tablice) morati dati izraditi svaki Kotarski (gradski) N. O. O. za svoje područje. Moći će se upotrijebiti stari lim.

Prometni i vozni listovi već su izradjeni, te će biti razasli Kotarskim (Gradskim) NOO-ima radi upotrebe. Određeno je i postavljanje međunarodnih znakova na cestama i putevima. Pročelnici Upravnih odjela upućuju se, da u koliko još to negdje nije učinjeno, odmah postaviti odnose znakove na svim mjestima, koja dolaze u obzir. Kontrolu saobraćaja vršiti će Narodna Milicija posredstvom specijalno podučenih saobraćajnih milicionera.

Kartoteku motornih i drugih vozila ima se uredno voditi t. j. provoditi sve naknadne promjene.

Narodna Milicija. Referirše drug Padjen Zdravko. Organiziranju Narodne Milicije ima se posvetiti najveća pažnja, jer će od funkcioniranja ovog organa narodne vlasti ponajčešće ovisiti funkcioniranje većeg dijela djelatnosti upravnih odjela pojedinih NOO-a. Narodna Milicija izvršni je organ upravnih odjela N. O. O.-a i njemu podređen, pa je dužnost pročelnika upravnih odjela i šefa odsjeka za javni red i sigurnost da se brine, kako bi Narodna Milicija bila što bolje organizirana i na potrebnoj visini, kako u političkom tako i u moralnom pogledu. Poznate su nam teškoće na koje nailazimo pri organiziranju kadra Narodne Milicije, ali to nesmije biti razlog, da stanemo i da poduzmемо sve što je moguće kako bi se ovaj kadar kvalitativno i brojčano podignuo.

Obzirom na potrebe vojske mi danas ne raspolazemo samo sa fizičkim i inače potrebnim brojem milicionera, ali će se i sa slabijim osobljem uz dobar kadar rukovodioca, moći postići, zadovoljavajući rezultati. Nije rečeno, da se i omladinci te ženska lica, nebi mogla korisno upotri-

jebiti (naročito za službu neuformiranih milicionera). Treba takve osobe pronaći i privući na suradnju. Kako su ove osobe mogle sudjelovati aktivno u operacijama NOV-e gdje su se pokazale na visini i ravne muškarcima moći će uspješno vršiti službu milicionera. Trebat će samo suzbiti pogrešno gledanje na ovu stvar. U suradnji sa vojnim vlastima moći će se sigurno dobiti potreban broj sposobnih rukovodioca za službu Narodne Milicije iz vojno-pozadinskih jedinica. Treba samo na nadležnom mjestu prikazati točno stanje stvari i postojeće teškoće.

Od najveće je važnosti stručno i političko uzdizanje kadra Narodne milicije i Upravni odjeli naših N. O. O-a treba da stvore plan, po kojemu će ovo izdizanje moći da se vrši. Putem J. N. O. F.-e moći će se također dijelovati za pristupanje sposobnih zato osoba u redove Narodne milicije. To će se moći provesti u toliko lakše kada se Narodu i pojedincima objasni važnost ove službe kao i buduće osiguranje ekzistencije članovima Narodne milicije.

Organizovanju seoske Narodne milicije⁶³¹ treba također pristupiti sa svom efikasnošću. Seoska Narodna milicija često će i ako malobrojna, moći da izvrši vrlo korisne zadatke u službi javnog reda i sigurnosti. Poznato je da se kontrole nad kretanjem sumnjivaca i opasnih društvenih elemenata najlakše može provoditi na području sela, gje su terenske i druge prilike, zbog ograničenosti prostora, najbolje poznate i gdje će svaka neobična pojava lako biti uočena. Kotarski N. O. O.-i, u suradnji sa općinskim N. O. O.-ima, lako će moći provesti ovu stvar, pa neka se formiranju seoske milicije u svim mjestima pristupi iz vlastite inicijative i što brže. Ako Narodna Milicija kao izvršni organ ne bude na političkoj visini, to će i auktoritet vlasti u očima naroda pasti, a narodni neprijatelji obilno će koristiti naše neznanje i nespretnosti.

Prelazi se na diskusiju po iznesenim problemima, pa pojedini funkcioneri Kotarskih (Gradskih) N. O. O.-a iznose svoja gledišta na pojedina pitanja tražeći razna objašnjenja po pitanjima, koja su im nejasna. U diskusiji sudjeluju kako delegati Ministarstva unutrašnjih poslova tako i rukovodioci i referenti pojedinih odsjeka Okružnog N. O. O.-a.

U vezi referata za pravnu pomoć OZN-i pročelnik Kotarskog N. O. O.-a u Pagu izvješćuje, da tamošnje, Povjereništvo OZN-e nema izvršnih organa Narodne obrane, pa se je za pomoć obratilo na upravni odjel Kotarskog N. O. O.-a, koji je udovoljio traženju i pružio pomoć milicionerima.

Na upit kako će se postupiti u pogledu postojećih dobrovoljnih vatrogasnih društava, delegat Ministarstva unutrašnjih poslova objašnjava, da će se rad ovih društava dozvoljavati, u koliko će se vršiti u smislu pravila i u granicama linije N. O. B.-e. Ova će društva djelovati u uskoj kolaboraciji sa vatrogasnom milicijom, gdje će ona biti organizovana.

---

⁶³¹ Upute o osnivanju seoske milicije izdao je 5. XII 1944. Odjel unutarnje uprave ZAVNOH-a (ZAVNOH 3, n. dj., str. 527—529).

Što se tiče djelovanja bivših vatrogasnih društava na teritoriju koji je ranije podpadao pod Italiju i gdje su članovi bili organizovani fašisti, upućuju se odnosni pročelnici da poduzmu potrebno, kako bi ova društva bila reorganizovana, te da samo društvo pročisti svoje redove od nepoželjnih elemenata i da uprava društva bude sastavljena od ispravnih ljudi.

Nošenje oružja. Na upit: koje se vatreno oružje imade smatrati vojničkim, a koje lovačkim delegat Ministarstva objašnjava, da se pištolj od kalibra 7.35 mm. na dalje, ima smatrati vojničkim a ispod toga kalibra civilnim oružjem i da dozvolu za nošenje potonjeg oružja izdaju civilne vlasti. Glede lovačkog oružja ne treba posebna objašnjenja, pošto su karakteristike toga oružja opće poznate.

Referat za istragu kriminala. Pojedini pročelnici upravnih odjela Kotarskih NOO-a izvješćuju o kriminalnim slučajevima, koji su se dogodili u vremenu nakon oslobodjenja. Takovih je slučajeva, prema izvještajima sa terena, bio vrlo mali broj, pa se opaža, da se ovom pitanju nije posvetila dovoljna pažnja, niti o poznatim slučajevima, bio na vrijeme obavješten Upravni odjel Okružnog NOO-a. Na upit kako će se postupiti glede počinitelja krivičnih djela u krajevima, gdje još nisu obrazovani narodni sudovi, daje se objašnjenje, da će se ovi, slučajevi sa strane odsjeka za javni red i sigurnost tačno izviditi pa u koliko su djelo i počinitelj utvrđeni, i nema pogibelji da će počinitelj pobjeći ili opetovati krivično djelo moći će se pustiti na slobodu time, da se nad njime vodi nadzor i slučaj prijavi sudu čim taj bude obrazovan. Na upit: da li već postoji logor za lica, osuđena na prisilan rad, prisutni ga upućuju, da takav logor u federalnoj Hrvatskoj za sada postoji u Vrani i da se u njega upućuju osobe, koje su presuđene na prisilan rad u trajanju od preko mjesec dana. Na upit: kako će se obrazovati komisija u slučajevima, gdje je neka osoba stradala životom ili teško ozledjena upućuje se da će takvu komisiju, koja će se sastojati od izaslanika opće-upravnog odsjeka i odsjeka za javni red i sigurnost uz prisustvovanje liječnika i asistenciju milicije, formirati upravni odjeli Kotarskog (Gradskog) N. O. O.-a. O nalazu sačiniti će se zapisnik i priložiti liječničko uvjerenje.

Izvješćuje se, da se nakon oslobodjenja pojedinih krajeva, na terenu nalazi dosta eksplozivnih predmeta (mina, bombi i t. d.) koji predstavljaju opasnost za pučanstvo. Prisutni se upućuju, da se javnim proglašom obavijesti pučanstvo, da se o takvom nalazu podnese prijava najbližem mjesnom N. O. O.-u, koji će poskrbiti da se neupućeni svijet naročito, ne približuju i ne diraju u predmet.

Suzbijanje ilegalne trgovine. Pojedini pročelnici iznose slučajeve, koji se pojavljuju na terenu i traže upute glede postupanja u konkretnim slučajevima. Glede prodaje duhana prisutni se upućuju, da se takva trgovina, dok ne prorade trafike i dok se vrši na tržnicama uz pristojnu zaradu, za sada tolerira. Isto tako neka se za sada tolerira i promjena soli u ograničenim količinama u mjestima gdje se sol prekuhavanjem mora proizvoditi.

Na upit: kako će se postupati sa zapljenjenom lako pokvarljivom robom ističe se, da će slučajeve ilegalne trgovine presudjivati narodni sudovi, pa će se i zapljena roba, uz prijavu, staviti sudu na raspolaganje, a sud će odlučiti, kako će se sa tom robom dalje postupati.

Referat za istupe. Na upit kako će se kažnjavati počinitelji prekršaja upućuje se, da će to ovisiti o prilikama okrivljenoga. Kazna treba da prevenira počinjanju prekršaja, pa će se n. pr. imućnije lice, za koje kazna novčane globe ne znači osjetljivu sankciju, umjesto na globu presuditi na prisilan rad i ta će kazna sigurno biti efikasnija. Na pitanje: tko će kazniti prekoračenje redarstvenog sata upućuje se, da je to istup koji presudjuje upravna vlast. Na upit: kakvo djelo predstavlja razvodnjavanje mlijeka, ističe se, da je to istup dok će patvorenje živežnih namirnica mješanjem škodljivih stvari predstavljati prestup ili zločin, već prema opasnosti za život i takva će djela suditi narodni sudovi.

Uvrede i klevete, u koliko djelom nije počinjen izgređ na javnome mjestu kažnjavaju sudovi na prijavu privatne stranke.

Pogibeljna pretnja krivično je djelo, koje presudjuje sud.

Kontrola kretanja. Na postavljeno pitanje: gdje bi se konkretno imali osnovati stambeni uredi ističe se da će to svakako trebati učiniti u gradovima: Rijeci i Sušaku, te u prometnim mjestima kao i u mjestima, koja su teže postradala od bombardiranja i u kojima vlada stambena kriza kao što su n. pr. Crikvenica, Opatija, Kraljevica, Senj, Novi i Lovran. U tim će se mjestima urediti kartoteka stanova pa iste doznačivati prema potrebama pojedinaca. Bez dozvole stambenog ureda prazni se stanovi ne smiju izdavati. Popis stanova izvršiti će se najlakše zajedno sa popisom pučanstva koje je u toku. Na postavljeni upit: da li će se propusnice izdavati za jednokratno ili višekratno putovanje, delegat Ministarstva ističe, da će to u konkretnom slučaju ovisiti od potrebe osoba, koja propusnicu, traži, i ostalim prilikama. Mljekarici, koja na primjer svakog dana sa mlijekom putuje u grad, a inače je ispravna izdati će se propusnica na dulji rok. U pogledu slobode kretanja lica, koja dokažu potrebu za to, a inače su korektni, trebati će postupiti širokogrudnije. Za kretanje iz jedne federalne jedinice u drugu, propusnice će izdavati Okružni N. O. O. Za sumnjiva lica tražiti mišljenja OZN-e inače to nije potrebno.

Putovanje u posjete borcima u operativnim jedinicama treba otežavati, jer takve posjete nisu uputne, dok će pri traženju informacija srodnika za osobe, koje se ne javljaju NOO-i iči strankama u svemu na ruku. Traženja upućivati preko Crvenog Križa gdje takav postoji odnosno preko vojnih jedinica, kod kojih je odnosni borac služio.

Naupit jednog delegata: kako će se sastaviti kartoteka prijavljenih u 3 boje, kada Kotarski NOO-i ne raspolazu kartonima u bojama, ističe se, da će se od toga morati odustati u mjestima, gdje je to nemoguće provesti. U ovakvom slučaju biti će dobro da se odnosni kartoni radi lakše manipulacije makar olovkom u boji označe odgovarajućom oznakom.

Na dužnost prijavljivanja doseljenih lica treba javnim oglasom upozoriti pučanstvo i primjeniti sankcije, kako bi se ova dužnost savjesno vršila.

K o n t r o l a s a o b r a ć a j a. Na upit: kako se postupiti u pogledu motornih vozila, rekviviranih za potrebe vojske objašnjava se, da će vlasnici vozila i ova prijaviti, kako bi se kasnije mogao tražiti njihov povratak vlasniku.

N a r o d n a M i l i c i j a. Ističe se da je kadar narodne milicije općenito slab, pošto milicionera niti ima u dovoljnom broju niti su sposobni za ispravno vršenje službe. Sposobniji milicioneri ponajčešće su mobilirani i na njihovo mjesto došli fizički i inače nesposobne osobe, tako da je kvalitet milicionera vrlo slab i teško, da će se stanje uz dane prilike, moći popraviti. Možda bi se nešto dalo učiniti kako bi barem kadar rukovodioca bio poboljšan.

Pročelnik Upravnog odjela Gradskog NOO-a Sušak izvješćuje da se po traženju vojnih vlasti, milicija u Sušaku upotrebljava čak i za čuvanje vojnih objekata, a nema je dovoljno ni za vršenje službe javnog reda i sigurnosti.

Pročelnik upravnog odjela Gradskog NOO-a na Rijeci izvješćuje, da je problem Narodne milicije na Rijeci vrlo težak, a to uslijed nemogućnosti prehrane milicionera, koji uslijed toga gube svaku volju za rad. Moli da se Okružni N. O. O. ozbiljno pozabavi sa tim pitanjem i nadje mogućnosti, da se osigura redovita prehrana ovih milicionera.

Pročelnik Upravnog odjela Kotarskog N. O. O.-a Senj izvješćuje o vrlo teškoj situaciji što se tiče milicije u Senju. Ova milicija i brojčano i kvalitativno vrlo slaba, a prilike su uslijed djelovanja oružanih bandi u jednom dijelu kotara (Krasno) Kriviput vrlo teške. Iz domaćih elemenata vrlo je teško obrazovati potreban kadar milicionera jer su ljudi djelom nesposobni i nepouzdani.

R A Z N O :

Drug Luznar Boris, šef opće-upravnog odsjeka Okružnog N. O. O.-a za Hrv. Primorje ističe, da se iz rezultata ove konferencije razabire, kako je djelatnost Upravnih odjela kako područnih Kotarskih tako i Gradskih N. O. O.-a manjkava i neefikasna. Opaža se pomanjkanje osjećaja odgovornosti kod drugova i labavost u provadjanju onoga, što je područnim upravnim odjelima stavljeno u dužnost. Izvještaji o stanju javne uprave u kotarevima i gradovima podnose se netačno a pružaju nikakvu sliku o situaciji, tako da je upravni odjel Okružnog N. O. O.-a u nemogućnosti, da sa svoje strane podnosi izvještaje o prilikama i stanju u okrugu, nadležnom Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Isto tako i slanje kratkih dvodnevni izvještaja o događajima na terenu ne funkcionira nikako, te se događa da upravni odjel Okružnog N. O. O.-a često tek slučajno saznaje o važnim stvarima, koje su se dogodile na terenu.

Ovakva površnost i labavost ne će se moći trpjeti, pa će odgovorni funkcioneri biti pozivani na red. Moli za to sve prisutne da ovu kritiku uvaži i da se u buduću postupa savjesnije. Da bi i kurirske veze sa pojedinih kotarevima bile što solidnije i osigurane bar toliko, koliko je to učinjeno u doba borbe i dok pojedini krajevi nisu još bili oslobođeni, moli prisutne pročelnike upravnih odjela, Kotarskih i Gradskih N. O. O.-a da prema prilikama svakog Kotara predlože načine na koji će ova veza biti osigurana.

Nakon diskusije i sporazuma ustanovljeno je, da će se kurirska veza između Sušaka i ostalih Kotarskih N. O. O.-a vršiti prema slijedećem rasporedu:

Kotarski NOO Pag i Rab, zbog slabih komunikacija organizirati će i podržavati vezu sa Okružnim N. O. O.-m u Sušaku 2 puta tjedno i to: Pag će slati kurira u Rab a Rab u Krk preko Baške.

Ostali Kotarski N. O. O.-i podržavati će kurirsku vezu sa Sušakom svakog drugog dana i to: Krk izravno za Sušak, Senj preko Novog, Novi preko Crikvenice i Crikvenica izravno sa Sušakom. Kraljevica izravno do Sušaka. Isto tako N. O. O. Sušak, Kastav i Opatija izravno sa Sušakom.

Lični kontakt između pročelnika Upravnih odjela Kotarskih i Gradskih N. O. O.-a odnosno šefova odsjeka i referenata sa Upravnim odjelom Okružnog N. O. O.-a treba da bude što češći, pa će se tako postići uska kolaboracija između pojedinih funkcionera, koja će sigurno donijeti dobre plodove.

Kod svih Kotarskih i Gradskih N. O. O.-a ima se držati trajno dežurstvo, i ne smije se opetovati slučaj, da izaslanici viših N. O. O.-a prigodom dolaska i obilaska u pojedinom kotaru, nisu u kancelarijama Kotarskog N. O. O.-a zatekli nijednog od odgovornih funkcionera.

Preporuča održavanje što češće odjelnih sastanaka kod Upravnih odjela Kotarskih i Gradskih N. O. O.-a na kojima će se tretirati aktuelna pitanja iz pojedinih grana unutrašnje uprave i zajednički riješavati važniji problemi, koji su se pojavili. Ovakvi sastanci poslužiti će također obrazovanju rukovodećeg i ostalog upravnog kadra i biti od koristi za sve. Završnu riječ uzima pročelnik Upravnog odjela Okružnog N. O. O.-a Jeličić Joso, koji ističe, da je prva ova konferencija nakon oslobođenja između predstavnika Upravnog odjela Okružnog N. O. O.-a i predstavnika Kotarskih i Gradskih N. O. O.-a dala barem taj rezultat što smo na istoj upoznali stanje i prilike, u kojima se nalazimo kao i poteškoće, sa kojima treba da se borimo te manjkavosti koje treba da odstranimo, kako bi naš rad bio što bolji i uspješniji. Vidjeli smo, da smo mi sami onaj faktor, koji treba da pregnu, kako bismo unutrašnju upravu na povjerenom nam području izgradili na novim temeljima ostvarenim kroz našu NOB-u za sretniju i bolju budućnost najširih narodnih masa i obnovu opustošene zemlje. Treba da se otresemo oslanjanja na druge i da smo svijesni odgovornosti, koja nas čeka kako za uspjeh tako i za neuspjeh u ostvarenju povjerenih nam zadataka.

Nadam se, da će druga konferencija biti uspješnija i da će se drugi koji su se na ovome sastanku upoznali sa stanjem i mnogim problemima, koji stoje pred nama, ozbiljnije moći spremiti, kako za raspravljanje tako i za rješavanje važnih pitanja, koja su se pojavila i koja će se pojaviti.

Pošto smo svestrano iscrpili dnevni red proglašujem konferenciju, zaključenom i pozdravljam prisutne sa borbenim — Smrt fašizmu — Sloboda Narodu.

Pročelnik: Jeličić Joso v. r.   Predsjednik: Komadina Petar v. r.⁶³²
Voditelj Zapisnika: Mahulja Miljenko

24.

24. i 25. lipnja 1945.

Zapisnik Prve sjednice plenuma Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje

Z A P I S N I K

Prve sjednice plenuma Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje.⁶³³ Sjednica je otpočela 24. lipnja o. g.⁶³⁴ u 9 sati prije podne. Osim pret-

---

⁶³² Sign. HAR, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, Financijski odjel 1944—1945, Zbirka okružnica i razna postavljenja, kut. 348, fsc. II, Upravni odjel, Zbirka okružnica 1944—1945, strojopis, izvorna kopija. Uz zapisnik je nađen i izvorni, popratni dopis (potpis, pečat):

»Red, br. 18* Odjel, pa zatim na ovom spisu označi daljnji redni broj zatim za faszikl Upravni Odjel

OKRUŽNI NARODNI OSLOBODILAČKI ODBOR

ZA HRVATSKO PRIMORJE — Upravni odjel

Broj 111/II dne 9. VI 1945

OKRUŽNOM N. O. O. ZA HRVATSKO PRIMORJE

T a j n i š t v u

U prilogu stavljamo na uvid zapisnik konferencije pročelnika Upravnih odjela ovog Okružnog N. O. O.-a

Prilikom prepisivanja i umnožavanja zapisnika uvukle su se mnoge pogreške pera, pa molimo da se ovo uzme u obzir. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

Pročelnik:
(nečitko)

(Okrugli pečat:)

u. z.

OKRUŽNI NOO ZA HRVATSKO PRIMORJE
UPRAVNI ODJEL

OKRUŽNI

NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR ZA HRV. PRIMORJE

Primljeno 11/VI 1945

Pave!

Broj: 3350 Odjel I

U urudžbenom zapisniku upiši rješenje:*

PO uzetom znanju u Normal. (fazsikl Upravni«

⁶³³ Usp. opširan izvještaj - Ba -, *Sastanak Plenuma Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje*. Primorski vjesnik, III, 166, 27. VI, 1945, str. 2.

⁶³⁴ Kako se vidi iz daljeg teksta zapisnika, Plenum je održan 24. i 25. VI 1945.

sjednika i tajnika Okružnog NOO-a prisutno je još 60 članova odbornika iz raznih kotareva. Sjednicu je otvorio predsjednik ONOO-a drug Petar Komadina koji je rekao:

Drugovi i drugarice! Otvaran ovaj naš prvi plenum Okružnog NOO-a za Hrvatsko Primorje, te pozdravljam na prvom mjestu naše delegate iz Istre, drugove JNOF-e za Hrvatsko Primorje, kao i sve druge delegate. Na ovom našem prvom sastanku imamo danas da riješimo mnoga pitanja. Prvenstveno će Okružni NOO, koji je ranije radio ilegalno, imati da Vam položi račun o svome radu odnosno da putem Vas položi račun narodu. Zamolio bih Vas da izlaganja budu sažeta usljed kratkoće vremena, pa neka svatko iznese svoje mišljenje po referatima koji budu dani, te neka se ne zalazi u sitnice. Naš narod je dao mnogo napora, bilo je mnogo žrtava. Mnogo je naših drugova odbornika položilo život u vršenju narodne vlasti.

Nakon toga je drug Komadina pozvao prisutne, da jednom minutom šutnje odaju počast palima.

Pretsjednik je istakao, da je mišljenja, da nije potrebno iznašati ništa o političkoj situaciji, kako se nebi na taj način rasprava odugovlačila te je riječ predao drugu tajniku Baretiću.

Tajnik je predložio ovaj dnevni red sjednice plenuma.

- 1./ Izvještaj tajnika,
- 2./ Izvještaji pročelnika pojedinih odjela
- 3./ Izbor pretsjednika Okružnog narodnog suda
- 4./ R a z n o —

Tajnik Okružnog NOO-a je zatim pročitao svoj referat: »U ljeti 1941. godine počeo se dizati naš narod u borbu protiv okupatora, protiv domaćih izdajica, koji su se stavili u službu neprijatelja.⁶³⁵ Istovremeno dižući se protiv talijanskih okupatora⁶³⁶ naš narod ustao je protiv starog državnog aparata, koji je u velikoj mjeri stavio svoje snage u službu okupatora i stime pružio velike usluge fašistima.⁶³⁷

---

⁶³⁵ Vladimir Bakarić, je rekao:

»Direktivu oružane borbe prihvaćaju odmah široke narodne mase u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, te vrlo brzo prve grupe odlaze u šume, orijentirajući se na rušenje komunikacija. Oslobođenog teritorija u pravom smislu te riječi na tom terenu nema, jer se sva mjesta nalaze na glavnim komunikacijama koje je držao neprijatelj.

(...) Jedinstvo hrvatskog naroda gradilo se odozdo. Čast hrvatskog naroda od Paveličeve izdaje prvi su počeli spašavati radnici iz gradova (naročito Zagreb- Sisak, Broda, i Karlovca u gornjem dijelu Hrvatske), te narod Primorja, Gorskog kotara i Dalmacije u cjelini. Oni su također bili i nosioci linije bratstva« (*Politički izvještaj CK KPH*. U: Drugi kongres Komunističke partije Hrvatske. 21—25. XI 1949, str. 61—69). Usp. bilj. 11, 577 i 639.

⁶³⁶ Usp. Petar Strčić, *Talijanski okupator u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru*. Kamov, II, 15. Rijeka 1971, str. 6—7.

⁶³⁷ O počecima NOR-a u Hrvatskom primorju v. literaturu u bilj. 11.

Narodno oslobodilački odbori u Hrvatskom Primorju, počeli su se stvarati pod konac 1941 godine,⁶³⁸ usporedo sa prvim partizanskim jedinicama.⁶³⁹ Narodno oslobodilački odbori u Hrvatskom Primorju razvijali su se i učvršćivali pod vrlo teškim uslovima, u neprekidnoj žilavoj borbi sa neprijateljima. Prvi NOO-i imali su kao prvi i glavni zadatak pružiti partizanskim jedinicama svu potrebnu materijalnu pomoć, no kasnije NOO-i su nužno postali i politički organi — da raskrinkavaju neprijateljsku propagandu i njegove političke namjere, da tumače narodu cilj naše borbe kao i namjere neprijatelja. Tako da su NOO-i bili tada glavni politički faktor u pozadini oko kojeg se okupljao sav narod i preko njega bio informiran o svima događajima u svjetu, a isto tako dobivao i upute kojim pravcem treba ići, te na koji način se ima voditi najuspješnije borba, nanjenit najviše štete neprijatelju. Nakon stanovitog perioda borbe, pravilnom politikom NOP-a uspjesi su dnevno postojali sve veći, paralelno sa širenjem i rasplamsavanjem ustanka u Hrvatskom Primorju proširili su se NOP-i tako da već ljeti 1942 godine u pojedinim kotarevima kao na pr. Sušak, Crikvenica i Novi imali su skoro u svim selima NOO-e. Usljed mnogobrojnosti i raštrkanosti NOO-a nužno se nametala potreba za formiranje jednog organa koji bi povezao sve NOO-e i uskladio rad po jedinstvenom planu, kako u kotaru tako u cjelom okrugu. Tako su formirani prvi Kotarski NOO-i Novi u augustu 1942, Crikvenica u Novembru 1942 i Sušak također u novembru 1942 godine, dok je Okružni NOO formiran u proljeće 1943. Svi Kotarski i Okružni NOO-i zvali su se tada inicijativni odbori. Zadatak inicijativnih odbora, bio je prvenstveno povezati, uskladiti rad postojećih odbora, učvrstiti ih i proširiti t. j. formirati tamo gdje još ne postoje. Sa zadovoljstvomf možemo konstatirati, da su inicijativni odbori u potpunosti izvršili povjereni im zadatak. U roku od 10 mjeseci postojanja inicijativnog odbora Okružnog NOO-a, bili su formirani Kotarski NOO-i u cjelom okrugu, a tako i po općinama i selima pa i na samim otocima, gdje je rad bio mnogo teži nego što je bio u kotarevima na kopnu, pošto je neprijatelj na otocima bio brojčano jak, te je mogao slobodno kontrolirati svako mjesto na otoku.

Pored rada oko organizacije NOO-a i opskrbljivanja partizanskih jedinica postavljalo se pred NOO-a nove zadatke u kojima se nailazilo na sve veće poteškoće. Pošto su pobješnjeli fašisti, uz pomoć domaćih izdajica vršili nasilja, ubijanja i spaljivanja čitavih sela, kao što su Podhum,⁶⁴⁰ pa u kotaru Novi 20 sela. Nakon svakog ovakvog pohoda narod je

---

⁶³⁸ Usp. moj uvod u ovu građu.

⁶³⁹ Prve partizanske jedinice u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru bili su Bribirski, Brinjski, Drežnički, Hreljinski, Jasenački, Ledenički, Lički i Sušački partizanski odred; u jesen 1941. god. formiran je Drežnički (kasnije »Marko Trbović«) i Gorsko-kotarski-primorski bataljon (kasnije »Matija Gubec«), te Stab za područje Hrvatsko primorje i Gorski kotar, koji je uskoro nazvan Stab Primorsko-goranskog odreda, koji je imao dva bataljona (V i n k o Branica, *Gorski kotar i Hrvatsko primorje u narodnooslobodilačkom ratu*. Vojna enciklopedija 3, Beograd 1960, str. 392). Usp. bilj. 11, 577 i 635.

⁶⁴⁰ Usp. I. Cuculić, A. Giron, B. Končar, n. dj.

bježao, napuštao svoje domove, nitko nije želio da doživi sudbinu Podhuma gdje je jednog dana pobijeno preko 120 ljudi. U svim ovakvim momentima oko spasavanja i snabdjevanja izbjeglica palo je u dužnost NOO-ima da se za iste pobrinu. Tako je u kotaru Novi bilo smješteno u šumskim bajtama 500 do 600 osoba, iz Kotara Sušak 600 osoba i tako sve do kapitulacije Italije, narod je bježao da se skloni ispred morskog okupatora, a NOO-i vodili su brigu o smještaju i uzdržavanju istih ljudi.

Nakon neprijateljskih ofenziva postavlja se zadatak obnavljanja — narodnog života — obradivanje polja. Narod sam nije imao mogućnosti ni od kuda da nabavi sjeme te su NOO-i poduzeli sve mjere i uložili napore za nabavku i pravilnu raspodjelu sjemena, kako bi se mogao izvršiti rad oko sjetve, da ne ostane niti jedan komadić zemlje neobrađen. Tako je godine 1943. nabavljeno oko 3 vagona sjemena za proljetnu sjetvu. Snabdjevanje fronta postajalo je sve teže. Taj zadatak naši NOO-i mogli su izvršavati uspješno pošto su u njima bili ljudi odani stvari borbe, saživjeli sa neposrednom borbom protiv neprijatelja, dorasli za rješavanje momentalnih problema. Kod kapitulacije Italije t. j. privremenog oslobođenja Primorja naši NOO-i nisu se snašli u zadacima, jer nisu bili upućeni u pravilno rješavanje svih problema koji su se tada naglo nametali, iako je tada čitavi narod Hrvatskog primorja digao se na ustanak što vidimo po tome da je odaziv mobilizaciji bio 100% uspješan. Za to nesnalaženje možemo uzeti u obzir 3 stvari.

- 1./ Neočekivani nagli prelaz iz ilegalnog i seoskog i šumskog rada na široki rad u gradovima, koji nije išao tako lako bez pogrešaka i propusta.
- 2./ NOO-i su tada imali vrlo slabi ili možemo reći skoro nikakav tehnički aparat, već su sami članovi odbora rješavali sve i trčali bezglavo po terenu dok na drugoj strani široke narodne mase većim djelom su bile aktivirane sa manifestacijama i paradama povodom pada Italije i oslobodjenja Primorja.
- 3./ Što su mnogi rukovodioci opijeni pobjedom izgubili svaku perspektivu, tako da su bile učinjene krupne pogreške, da je neprijatelj uspio prihvatiti prilikom prodora veće količine spreme i hrane, koja je bila od velikog značaja za daljnje vodjenje ratovanja. Kroz to vrijeme 3 do 4 mjeseca, koliko je bilo Primorje oslobodjeno, nije moglo biti ni govora o nekom očvršćenju i stabiliziranju narodne vlasti. Glavni naš zadatak bio je tada izvući iz gradova što više hrane, oružja i razne spreme za uspješan nastavak naše borbe.

Kod prodora Njemaca⁶⁴¹ cijelo područje Hrvatskog primorja nastala je teška situacija za opstanak i rad ilegalnih NOO-a svih onih koji su se za vrijeme oslobodjenja aktivizirali, morali su napustiti svoja mjesta i povući se u šumu. U gradovima su ponovno formirani ilegalni odbori koji nisu mogli momentalno da se snadju u novonastaloj situaciji, kada je neprijateljska propaganda teško moralno djelovala na narod. Nepri-

---

⁶⁴¹ Nijemci su u Rijeku ušli 14. IX 1943.

jatelj se je naročito okomio na naše narodno oslobodilačke odbore i na svaki način pokušavao, da obezglavi i razvije narodnu vlast raznim sredstvima kao davanjem aprovizacije, uzpostava starih općina i sreskih načelnika i. t. d. Težište rada Narodnih odbora u tome vremenu bilo je razbijanje starih vlasti, onemogućiti rad protunarodnih škola i drugo. Možemo danas sa zadovoljstvom konstatirati da su naši odbori u tome zadatku potpuno uspjeli. Imademo divnih primjera iz pojedinih kotareva kao na pr. iz kotara Novi, i Crikvenica, gdje narod gladauje a istovremeno se odriče aprovizacije. Narodni su odbori u to vrijeme vodili ogorčenu političku borbu sa neprijateljem u kojoj borbi su potpuno uspjeli. Upornim radom odbora neprijatelj nije uspio ni u jednom mjestu uzpostaviti staru vlast osim u mjestima gdje je imao garnizone, opletene žicom i minama. No i u tim mjestima imao je neprijatelj samo formalno vlast. Naš narod je i u tim neprijateljskim garnizonima apsolutno se obraćao na NOO-e iako ovi nisu mogli javno istupati, ali su zato organizirano povezani sa narodom i s njime provodili u život direktive narodno oslobodilačke borbe. Da nam bude jasnija slika o jakosti naše organizacije u neprijateljskim uporištima, navesti ćemo primjer grada Sušaka u kojem je organizacija Gradskog NOO-a sa svim rajonskim i uličnim odborima obuhvaćala oko 1.000 članova organiziranih. Grad Sušak je bio naš najbolje organizirani grad i služio je kao primjer ne samo našem okrugu nego možemo sa sigurnošću cijeloj zemlji (kao primjer).⁶⁴² Neprijatelj nije uspio da otvori škole iako je to pokušao na razne načine.⁶⁴³ I danas možemo sa ponosom konstatirati, da je sva vlast na poluoslobodjenom teritoriju bila potpuno u rukama NOO-a iako je neprijatelj gotovo svakodnevno krstarilo po tome teritoriju, provodio teror i nasilje nad narodom. To imademo da zahvalimo u prvom redu jakosti naše organizacije, jakosti i čvrstine JNOF-e, koja je sa svojom pravilnom politikom ujedinila čitav naš narod u borbu protiv neprijatelja i njegovih slugu u borbi za oslobodjenje svoje zemlje. Pored političke borbe, koji su vodili NOO-i i njihovog organa kao organa Narodne vlasti oni su vršili i sudsku vlast. Unatoč toga, što su u gradovima postojali fašistički sudovi narod se je za sve svoje potrebe obraćao na naše narodne sudove. Rad Okružnog izvršnog NOO-a bio je usmjeren na učvršćivanju kotarskih i nižih NOO-a te stvaranje stručnog aparata, kako se nebi ponovili nedostaci i greške iz 1943 godine. U tu svrhu je održan i administrativni kurs u kojemu je bilo 32 polaznika i 1 učiteljski tečaj koji je trajao 6 mjeseci. Oba ova tečaja završila su polaznici sa dobrim uspjehom. Naročito ističemo naš učiteljski tečaj koji je po svojoj organizaciji i radu te uspjehu dobio najviše priznanje od našeg rukovodstva. Poteškoće koje su u mnogome kočile i sprečavale normalan rad naših NOO-a bilo je vrlo teško ekonomsko stanje. Trebalo je prehraniti 13. Diviziju punu godinu dana koja se je tada nalazila na teritoriju Gorskog Kotara i

---

⁶⁴² V. Antić, *Sušak—Rijeka*, n. dj., st. 365 i dalje.

⁶⁴³ Usp. V. Bujan, n. dj., str. 541.

Hrvatskog primorja,⁶⁴⁴ a kasnije 43 Diviziju koja je na ovome terenu bila sve do oslobodjenja.⁶⁴⁵ Trebalo je prehraniti Komandu Primorskog Područja i sve Komande na našem teritoriju.⁶⁴⁶ Prehrane se u glavnom vršila sa terena Gorskog Kotara i Hrvatskog primorja, a nešto je i hrane u glavnome /meso/ stoka, dopremljeno iz Istre. Zato je u nekoliko navrata provedena rekvizicija stoke i hrane na našem /području/ terenu. Rekvirirani su svi viškovi hrane u kotaru Sušak, Crikvenica i Novi dok u kotaru Senj rekvizicija sprovedena tek djelomično i to u općini Krivi Put. U kotaru Krk iako je neprijatelj imao jake garnizone, narodna vlast je čvrsto povezana uz narod i narod je bilo (na — prekriziženo, P. S.) dobrovoljno (j bazi — prekriziženo, P. S.) bilo na otkup priznanica dao mnogo za našu vojsku. Ako uzmemo u obzir teške veze prebacivanja hrane sa otoka Krka na kopno, a odatle u šumu, moramo odati priznanje drugovima sa otoka Krka naročito onim našim drugovima sa veze koji su požrtvovno i nesebično izvršili svoj zadatak.⁶⁴⁷

U posljednje vrijeme prije oslobodjenja Primorja hrana se je uglavnom nabavljala za novac od unovčenih obveznica Zajma Narodnog Oslobodjenja o čemu će biti govora u referatu financijskog odjela.

Od početka 1945 pa sve do oslobodjenja Primorja neprijatelj se je bio svom žestinom okomio na naše odbore na organizacije okruga, jer je bio obavješten da se glavnina naše vojske nalazi na teritoriju Like. Zato je svakodnevno vršio hajku na naše organizacije uz pomoć domaćih izroda koji su mu služili i otkrivali organizacije i vodili u šumu do logora. Stoga je izvršeni odbor Okružnog NOO-a bio prisiljen da povede reorganizaciju u svome radu. Jedan dio odbora sa cjelokupnim stručnim i pomoćnim osobljem prebacio se na otok gdje je razvio rad i davao punu pomoć u radu tima kotarevima, dok je drugi dio izvršnog odbora postojao u šumi a kasnije u Gorskom kotaru i rukovodio odatle sa radom Kotarskih odbora na kopnu. Tako je okružni izvršni odbor bio podjeljen kroz 5 mjeseci i radio za sebe samo inicijativno sve do oslobodjenja Primorja. Oslobodjenjem čitavog našeg teritorija Kotarski NOO-i razvili su u punom obimu svoj rad. Narodni odbori po mjestima i selima uz pomoć Kotarskih NOO-a preuzeli su odmah prvoga dana svu vlast na svom teritoriju. Oni su uspjeli obuhvatiti čitav narod na radu oko obnove porušenih cesta, mostova i drugih objekata, koje je neprijatelj svojim povlačenjem za sobom uništavao. Imamo divnih primjera samo požrtvovnog rada diljem čitavog našeg okruga. Narod je u prve dane oslobodjenja dao svojim izvršnim organima upravo masovnu pomoć na brzom i uspješnom sredjivanju prometnih prilika. Tu se je najbolje očitovala tjesna i čvrsta veza našega naroda sa svojim odborima, njegova čvrstina

---

⁶⁴⁴ Usp. S. Tintor, n. dj.

⁶⁴⁵ Usp. D. Ribarić, n. dj.

⁶⁴⁶ Komanda primorskog područja formirana je od pozadinskih komandi i ustanova u rujnu 1943. godine (S. Tintor, n. dj., str. 100).

⁶⁴⁷ Usp. Ljubo Karabaić, *Značenje veze komande II POS-a s otokom Krkom*. Krčki zbornik 2, 1971, str. 287—299.

i odanost NOP-u. No uza sve to moramo konstantovati i nedostatke u našem radu. Istina čitavo naše područje tek je kratko vrijeme oslobođeno, ali u tom kratkom vremenu mi nismo posvetili punu pažnju demokratizaciji narodne vlasti iako je to njeno osnovno obilježje. Mi nismo uspjeli da narodu osobito onome koji je živio u neprijateljskoj žici, dovoljno da objasnimo karakter i bit Narodne Vlasti i da na taj način čvrsto povežemo narod uz narodne odbore.⁶⁴⁸ Pogotovo danas kada je pitanje prehrane čitavog našeg stanovništva vrlo teško, povezanost naroda sa odborima i odbora sa narodom postaje sve labavija i slabije. U mnogim našim odborima osjeća se dosta jaka pojava birokracije u radu, koja može, ako je pravovremeno najenergičnije ne očistimo iz naših ureda da unese u naš rad u naše urede i u čitavo naše poslovanje metod stare nenarodne i protinarodne vlasti. Taj duh trebamo najnemilosrdnije izgoniti iz naših ureda. Mi ćemo to moći postići jedino samo putem širokog i konstruktivnog omogućavanja cjelom našem narodu da aktivno i zdravom kritikom učestvuje u izgradnji svoje vlasti. Zdravom i konstruktivnom kritikom mi moramo omogućiti širokim narodnim slojevima da aktivno sudjeluje na obnovi i izgradnji naše uništene privrede a to će upravo značiti osnaženje i učvršćenje narodnih odbora.⁶⁴⁹ Duboko povezani sa svojim narodom, koji se je znao junački boriti za svoje oslobodjenje i za svoju narodnu vlast a koji će se herojski znati boriti za svoju ljepšu i bolju sutrašnjicu svjestan teškoća i napora, koje treba uložiti u sadašnjem momentu oko aktiviranja cjelog naroda na tome zadatku.⁶⁵⁰

Demokratičnost, a to znači uska i tjesna povezanost sa narodom koji je izvor svoje vlasti, demokratičnost radnog naroda, sela i grada i poštene inteligencije to je naš zadatak i mi ćemo ga dosljednom upornošću izvršiti.

Organizaciono stanje okruga je sljedeće:

Okružni NOO imade 12 članova, 11 drugova i 1 drugaricu
Gradski NOO Sušak imade 12 članova i to 10 drugova i 2 drugarice
Kotarski NOO Sušak imade 11 članova i to 8 drugova i 3 drugarice
Kotarski NOO Kastav imade 11 članova i to 7 drugova i 4 drugarice
Kotarski NOO Crikvenica imade 12 članova i to 10 drugova i 2 drugarice
Kotarski NOO Krk imade 12 članova i to 10 drugova i 2 drugarice
Kotarski NOO Novi imade 12 članova i to 9 drugova i 3 drugarice
Kotarski NOO Senj imade 13 članova — 12 drugova i 1 drugarica
Kotarski NOO Rab imade 12 članova i to 11 drugova i 1 drugarica
Kotarski NOO Pag 12 članova od toga 10 drugova i 2 drugarice

---

⁶⁴⁸ Usp. Ferdo (Ivan Radetić), *Zadaci naše narodne vlasti u oslobođenom primorju*. Primorski vjesnik, III, 147, 1. V. 1945, str. 2.

⁶⁴⁹ Usp. *Zdravom kritikom pomozimo narodnu vlast u izvršenju njenih zadataka*. Isto, 153, 26. V, str. 4.

⁶⁵⁰ Usp. V. Antić, *Sušak—Rijeka*, n. dj., str. 383 i dalje.

Diskusija i zaključci

Predsjednik je pozvao prisutne da svojim primjedbama upotpune dani referat te da svaki iznese sve ono što smatra da je eventualno izostavljeno, odnosno da prisutni stave svoje primjedbe na eventualne nedostatke u radu Tajništva Okružnog NOO-a. Jedan od drugova primjećuje da po njegovom mišljenju nije posvećena dovoljna pažnja prema činovnicima koji ranije nisu imali prilike da rade i da budu u pokretu. Potrebno je da se te ljude posebno obavjesti o radu, te da se pročelnici nikako ne odjeljuju od stručnog osoblja, od ljudi koje smatraju samo tehničkim silama, a ne obavješćuju ih o radu. Činovnik kaže drug predsjednik nesmije biti automat nego mora sa pročelnikom usko suradjivati, biti onaj koji pročelniku daje predloge, savjete i. t. d. Da činovnik bude čovjek današnjice tu još nismo uspjeli. Sa našim radom moramo upoznati sve od najnižeg do najvišeg. U tu svrhu potrebno će biti održavati skupne sastanke ili sastanke pojedinih odjela na kojim sastancima će činovnici osjetiti, da oni predstavljaju sve, da su oni u sklopu Narodne vlasti. Činovnici moraju biti svjesni, svoj rad moraju obavljati sa punom odgovornošću, a ne bez obzira na vrst rada postavljati odnosno prekidati rad čim je radno vrijeme završeno. U ovom pogledu treba se skrenuti na jedan bolji i ispravniji put.

Predsjednik je nadalje pozvao prisutne, pošto su im stvari na terenu u pojedinom kotaru i gradovima najbolje poznate, da sada iznesu, kako bi se u svemu raspravilo, te kako bi nam to koristno moglo poslužiti u budućem radu. Nakon toga uzeo je riječ drug Radetić Ivan »Ferdo«, pa je napomenuo da je drug tajnik u svome referatu pored ostalog istakao i pitanje demokratičnosti naših odbora. Demokratičnost narodne vlasti sastoji se u tome, da je ta demokratičnost izvojevana u toku 4-godišnje borbe i ima karakter narodne revolucije, sve ono što je na putu sprečavanja narodnih ciljeva, riješava narod i u tom pravcu stvara sam narod svoje nove narodne zakone. U tom smislu mi smo od oslobodjenja do danas na našem području učinili dosta. Istina je da je naš teritorij oslobodjen tek kratko vrijeme i da ima mnogo problema oko uzpostavljanja — normaliziranja prometa, prehrane i ostalog. Medjutim naš narod bio bi daleko (lakše i — precrtano, P. S.) brži u rješavanju svih ovih zadataka, da smo uspjeli proširiti politički rad i čvršće se povezati putem JNOF-e sa narodom. Potrebno je aktiviziranje širih narodnih slojeva u radu na rješavanju svih narodnih problema, koji se pred nas postavljaju. Naš narod još uvijek ne poznaje dovoljno karakter NOO-a i ostali rad, koji je stvoren u toku narodno oslobodilačke borbe. Naši odbori treba da se usko povežu sa narodom i da u njemu nadju podršku za rješavanje svih pitanja i problema. Drug »Ferdo« zatim podsjeća na riječi druga Tita, kojima poziva narod da aktivnom i konstruktivnom kritikom sudjeluje u narodnoj vlasti, a to znači održavanje što užeg i redovitijeg kontakta sa narodom da narod vidi da je on taj koji je nosilac narodne vlasti. U tom pravcu moramo posvetiti svu pažnju izgradnji naših odbora i izgradnji političke pravne svijesti kod naših širokih na-

rodnih masa, onda ćemo biti sigurni da ćemo svaki problem riješiti ako ga sa narodom riješimo. Uzima riječ drug predsjednik te ponovno poziva prisutne predstavnike plenuma, da oni iznesu svoja zapažanja na terenu, osobito nedostatke u radu naših NOO-a jer mi moramo gledati činjenicama u oči. Ako se bojimo iznositi svoje griješke onda nećemo imati uspjeha u radu. Naš je narod od prvog dana u borbi, ali naši NOO-i nisu postali još ono, što treba da postanu, pa treba da nadjemo puta i načina, kako bi se otklonile sve greške i nedostatke u radu narodne vlasti. Nakon toga jedan od prisutnih drugova primjećuje da se u administraciji Okružnog NOO-a zapaža sporost u rješavanju predmeta obzirom na potrebe koje postoje na terenu, dok drugi nadodaje da bi bilo potrebno da Okružni NOO za Hrvatsko Primorje dostavlja pojedinim kotarevima okružnice i upute sa komentarom, odnosno da imade i tumačenje, jer su ove okružnice često puta nejasne i neshvatljive za naše drugove kod nižih NOO-a. Isti drug nadalje izjavljuje da je mišljenje da bi žene u plenumu morale biti zastupane u većem broju, jer je žena u ovoj borbi odigrala veliku ulogu. Jedan drugi drug napominje da se često za rješavanje pojedinog predmeta od strane Okružnog NOO-a postavlja prekratak rok, u kom roku u najviše slučajeva Kotarski NOO nije u mogućnosti da odgovori. Isto se događa da poziv za pojedinu sjednicu ili sastanak stigne prekasno t. j. nakon toga što je sastanak već održan. Jedan drug primjećuje da Kotarski NOO-i nisu upoznati sa postupkom, kojim treba tražiti oslobodjenje od vojske za pojedinog činovnika ili koju drugu stručnu osobu. Nakon ove primjedbe predsjednik je upoznao prisutne sa postupkom rada u predmetu odupuštanja iz vojske potrebnih stručnjaka i činovnika.

Drug Blaž Polić predsjednik iz Sušaka iznosi, da se već više puta govorilo o tome, kako se neće praviti nikakve razlike izmjedju stanovnika Rijeke i Sušaka ni u kom pogledu. Razlika medjutim postoji u pogledu pomoći i u pogledu dodjeljivanja hrane tako, da su stanovnici Rijeke uvijek u boljem položaju. Poznato nam je da su gradovi Sušak i Rijeka jedna ekonomska cjelina. Drug Polić je mišljenja da se narod udaljuje od svojih odbora i radi slabih prehranbenih prilika, jer dogodilo se je da radnik odbio da radi sa navodom da je gladan. Sve uzroke teško je radniku objašnjavati, pa bi tim više trebalo jednako tretirati stanovnike Rijeke i Sušaka, jer ovakvi momenti nezgodno djeluju, zatim nadovezuje da smatra da će se njegova izjava shvatiti kao drugarsko ukazivanje za ono što nije u redu.⁶⁵¹

Uzima riječ drug Tajnik Okružnog NOO-a te daje odgovore na pojedine (pitanja — prekriziženo, P. S.) primjedbe. U pogledu zakašnjavanja dopisa izvješćuje, da tu ne leži krivnja u O:NOO-u nego na slabim poštanskim vezama. U pogledu što u plenumu nije zastupljen dovoljan broj žena, drug tajnik izvješćuje o broju žena u pojedinim kotarskim NOO-ima u našem okrugu prema čemu proizlazi da su žene (vrlo — prekriziženo,

---

⁶⁵¹ O razlozima ovakvog tretmana v. navedeno djelo V. Antića u prethodnoj bilješci.

P. S.) uopće malo zastupljene u sudjelovanju u narodnoj vlasti. Od 109 članova odbora otpada na žene 20. Predstavnik iz kotara Senj izjavljuje da se u kotaru Senj osjeća velika nestašica radne snage, jer su skoro svi ljudi u vojsci pa bi takodjer i ovo pitanje bilo potrebno na neki način riješiti. Tajnik Kotarskog NOO-a Novi napominje da bi bilo neophodno potrebno da na sjednice Kotarskog NOO-a prisustvuje uvijek jedan član O.NOO-a. Drug pretsjednik O.NOO-a slaže se sa primjedbom druga tajnika iz Novog, jer bi na taj način sjednice tekle pravilnijim tokom i već kod raspravljanja u pojedinim predmetima dobili bi drugovi potrebne direktive za lakše riješavanje svih pitanja i problema. Drug iz Paga primjećuje da bi rad tajništva O.NOO-a trebao biti usmjeren i u tom pravcu, da se više pažnje posveti ljudima koji odlaze na teren po službenom poslu, jer se kod nesvjesnih drugova primjećuje, da ne nastoje obaviti posao u najkraćem vremenu, već naprotiv zatežu sa radom, i nepotrebno se zadržavaju na terenu. Drug tajnik na ovu primjedu odgovara da to je dužnost Kotarskih odbora, koji treba da vode račune o radu pojedinih osoba na terenu, te nakon obavljenog rada podnesu Okružnom odboru izvještaj. Na ovaj način postupaju i Okružni NOO u pogledu rada izaslanika pojedinih Ministarstava i drugih ustanova kada dolaze po službenom poslu u O.NOO.

Riječ je sada uzeo (sekretar — prekríženo- P. S.) tajnik Okružnog (Komiteta — prekríženo, P. S.) Odbora NOF-e za Hrvatsko primorje⁶⁵² koji je rekao: »Drugovi i drugarice. U samom referatu druga tajnika postoji pretpostavka, da bi se moglo dogoditi da se naši NOO-i odvoje od naroda. Međutim počelo se diskutovati da su se NOO-i odvojili od mase ili da su na putu da se odvoje. Jedan od drugova opisao je jedan takav put. — taj što radnici danas loše žive, što pućanstvo uopće našeg okruga vrlo loše živi. Meni se čini da to nije razlog i da se o tome nemože govoriti da im je ishrana ovaj put i činjenica, koje naše NOO-e odbija od naroda, odnosno narod od naših NOO-a. Znači treba prodiskutirati o tome, što je to što naše NOO-e može odvojiti od mase, jer mislim da nije teško ekonomsko stanje. Mislim da je važno napomenuti da je odvajanje odnosno odbijanje samo u tom slučaju moguće, ako Okružni NOO ne učini sve da se stanje poboljša. Jedino je jasno da radnici danas ne rade, da ne rade kako bi trebali raditi. Razlog je što je i onaj gladan — i to je činjenica ali stvar moramo postaviti drugačije, treba iznjeti da je došlo i do sabotaze. Dogodilo se da drugovi nisu radili jer su im »oni« iza uha rekli: »Danas je narodna vlast, ne treba razbijati mnogo glave«. Ako toj činjenici gledamo u oči, onda vidimo da postoji mogućnost da se narod odbije od svojih odbora. Napominjem da je naša diskusija trebala ići u tom pravcu, da se pokažu sve te greške zatim će se postaviti pitanje organizacije rada, dati pravac kako treba raditi, kako zaposlivati radnika i kako najbolje iskoristiti radnu snagu da bi se izgradila naša privreda. Ako ONOO poduzme sve ove mjere onda nema ni govora, da će se narod

---

⁶⁵² Jurica Knez.

udaljit od svojih NOO-a, jer narod je svjestan i zna da je to njegova vlast.

(Sekretar — prekriziženo, P. S.) Tajnik Okružnog (Komiteta — prekriziženo, P. S.) Odbora J. N. O. F-e ponovno napominje, da smatra da nije teško ekonomsko stanje razlog, da se NOO-i odbiju od narodne mase što svi prisutni odobravaju. Primjera radi (sekretar — prekriziženo, P. S.) tajnik Okružnog (Komiteta — prekriziženo, P. S.) OJNOFa navodi jedan slučaj sabotaže: Na upit kada će stanoviti posao moći biti gotov, odgovoreno je po rukovodiocima da je potrebno 3 dana, a posao je međjutim bio gotov još iste noći. Ovdje je svakako krivnja na rukovodiocima. Danas treba da se povede najviše računa o ljudima koji rukovode poslom. Jasno je jedno da je reakcija u našoj borbi razbijena ali ne potpuno uništena i danas oni hoće da nam spreče da izgradimo našu zemlju, oni su nam se stavili na put, o tome treba voditi računa.

Drug Jurica je prisutnima rekao slijedeće: Drugovi i drugarice! Kako se ovdje postavlja pitanje Sušaka i Rijeke, reći ću, radi čega je naš Okružni NOO zauzeo ovaj stav prema Rijeci. Svima je poznato kako se odnosi prema saveznicima odvijaju. Makar smo oslobodili Istru i unatoč toga pitanje Istre naši saveznici postavljaju drugačije nego smo mi mislili. Znae da je Rijeka bila uvijek jedno posebno pitanje. Kad smo došli na Rijeku napravili smo jednu krupnu pogrešku ispred narodno oslobodilačke fronte Istre. Mi smo izbacili parolu »Hrvatska Rijeka«. Kada je postavljeno pitanje Trsta i zapadne Istre naravno da su ti reacioneri podigli glavu i preko svojih agenata hteli da nam se pripišu mnoge stvari koje nismo učinili.⁶⁵³

Nadalje je drug Jurica rekao reacioneri su sada putem Reutersa izbacili jednu laž, da je na Rijeci glad, pa da imade čak i demonstracija protiv nas. Od izvršnog odbora JNOF-e za Hrvatsko Primorje i Vlade dobili smo tada direktive da se na Rijeci poboljša prehrana. To je razlog da je zauzet drugačiji stav prema Rijeci negoli prema Sušaku. Naravno da bi trebalo da Sušak dobije više, a niti za Istru a niti za Rijeku pobjedu još nismo izvojevali. Sve ovo čeka mirovnu konferenciju. Ako ste pratili štampu čitali ste da šovinizam izmjedju Rijeke i Sušaka i danas postoji, a nosioci su reacionari dok ga masa nesvjesno provodi u život. Drug Jurica je zatim istakao da je bilo takvih koji su htjeli povećati broj neprijatelja protiv narodno oslobodilačke borbe pa su nosili nadpis i vikali »Sa Talijanima preko Soče« i slično, dok se mi borimo da postignemo bratstvo Talijana i Hrvata u Istri. Mi hoćemo da talijanski živalj dobijemo za sebe. U nastavku je drug Jurica rekao, povodom posljednjih događajaja znate da je neprijatelj manje protiv naše vojske, nego protiv naše narodne vlasti, oni govori »Vi ste okupirali Istru« i stavili ste nas pred gotov fakat. Dakako uz pomoć reacionera Italije pokušali su da isprovociraju naše odbore da bi ih odbili od naroda. Htjelo se postaviti opeta bivše prefekte, ali narod Istre ustao je protiv toga i tražio da se

---

⁶⁵³ Usp. V. Antić, *Sušak—Rijeka*, str. 383 i dalje.

ponovno povrate NOO. Prvi zadatak svih nas članova odbora, je taj da što više učvrstimo narodno oslobodilačke odbore kod naroda, i da postignemo punu demokratičnost. Mi smo se formirali pod najtežim uslovima i moramo nastojati i u Istri da se naši odbori što više demokratiziraju. Našim neprijateljima naša narodna vlast neodgovara zato rovere protiv nas. U žilama naše vlasti su predstavnici širokih slojeva naroda i moramo utvrdjivati da narod kontrolira našu vlast, da preko čitavog našeg naroda, postavljamo stvari onako, kako će biti u interesu našeg naroda, radnika, seljaka i poštene inteligencije. Osvrnuvši se nadalje na same odbore JNOF-e drug Jurica je rekao, da JNOF-a u Hrvatskom Primorju nije izvršila svoj zadatak, kako je kod nas teritorij bio okupiran to naši odbori JNOF-e nisu u potpunosti organizaciono obuhvatili narod kako bi mogli NOO-a.⁶⁵⁴ Napominje da je uvjeren da će se i ovaj nedostatak ispraviti sada kada imamo mogućnosti rada i propagande. Na završetku je drug Jurica rekao, da u koliko ne budemo ovaj zadatak ispravno shvatili treba da znademo, da su u Istri neprijatelji našega naroda otvoreno ustali protiv narodne vlasti, jer reakcija u odborima gleda SOVJETE. Zato trebamo danas još više učvrstiti NOO-e, jer znamo što to znači.

Jedan od prisutnih drugova je na raniju primjedbu druga Polića iz Sušaka u pogledu razlike izmjedju Sušaka i Rijeke napomenuo, da bi se onda isto pitanje moglo postaviti i izmjedju grada Sušaka i pojedinih kotareva, ali je mišljenja da to nije opravdano. Drug Polić izjavljuje da bi iz razvijene diskusije imalo izgledati kao da problem Rijeke i Sušaka njemu nije jasan, pa moli da se to nebi krivo shvatilo, jer se u svemu slaže sa predgovornicima, a predlog je iznio da bi se time po mogućnosti olakšao posao.

Predsjednik drug Komadina i ovom prilikom naglašava da sa Talijanima u Istri hoćemo jedinstvo i bratstvo i zajednički rad.

Iz cijele diskusije proizlazi

Z a k l j u č a k — Pojačati politički rad i učvrstiti narodnu vlast, otkrivati one koji rovere protiv vlasti i raskrinkavati pred širokim narodnim slojevima. NOO-i imaju redovito polagati raču o svome radu narodu, i upoznavati ga sa radom, i problemima koje treba da narod sam da riješava na javnim skupovima i preko svojih predstavnika.

Odstranjivati birokraciju u narodnoj vlasti odgajati narodne činovnike. Budno paziti na rad rukovodioca i otkrivati sabotere.⁶⁵⁵

Upravni odjel —

Pročelnik Upravnog odjela iznio je u kratkim crtama rad upravnog odjela i dao ovaj referat:

---

⁶⁵⁴ Usp. *Prva godišnjica osnivanja Jedinstvene Narodno-oslobodilačke fronte*. Primorski vjesnik, III, 151, 19. V 1945, str. 1; v. i bilj. 372, 426, 450 456, 495, 583 i tekstove na koje se odnose te bilješke.

⁶⁵⁵ V. bilj. 648.

Kod oslobodjenja upravni odjel brojio je 4 člana. Radi mnogostranog posla i proširivanja djelatnosti unutarje uprave bili smo prisiljeni da proširimo odjel tako da danas broji 20 članova. Od toga imademo jednog odjelnog referenta, dva šefa odsjeka, 3 šefa pododsjeka, 4 referenta, dva istražitelja, 7 kancelarijskih sila i dva člana iz Komandnog Kadra Narodne Milicije. Pored ovog personala osjeća se još potreba izvjesnog broja kancelarijskih sila. Naročito se osjeća potreba dobrih strojopisačica i istražitelja, koji bi mogli u pogledu istrage i suzbijanju kriminala pružiti pomoć kotarevima. Isto tako osjeća se potreba u dobrim kancelarijskim manipulativnim silama u Kotarevima naročito za Kastav, Sušak, Senj, Rab i Pag, a osjeća se potreba i takvih činovnika koji barem donekle poznaju pravne propise i to pogotovo u svim kotarevima.

Mobilizacija je sprovedena u čitavom okrugu.⁶⁵⁶ Mobiliziran je I. i II. poziv, no naredbom Glavnog Štaba (II. poziv se ne mobilizira više, tako t. j. — prekriženo, P. S.) drugi poziv se više ne mobilizira, a oni koji su već mobilizirani ostaju u jedinicama. Stalno stižu molbe za oslobodjenje od vojne dužnosti. Te molbe nemogu biti uvažene nego samo u onim slučajevima gdje obnova zemlje nužno zahtjeva da takvo lice bude oslobodjeno od vojne dužnosti i zaposleno u raznim industrijskim granama. Najveću brigu zadaje kotarevima sekvestracija. Opaženo je da se okružnice po tome ne proučavaju dovoljno i da se sav rad obavlja dosta površno. Donekle je uzrok tome pomanjkanje i ne snalaženje osoblja zaduženog po tome referatu. Do sada je po čitavom okrugu postavljeno preko 200 sekvestara i prinudnih uprava, a ima se u vidu još daljnjih 300. Kod sekvestara i prinudnih uprava manjka upravitelja sekvestara kod većih tvrtka i poduzeća. Konfiskacije se još ne vrše, jer se čekaju presude vojnih sudova isto tako nisu još dostavljene presude za konfiskacije koje su izvršene u toku borbe. Svim kotarevima dostavljene su upute o sastavu biračkih spiskova i isti se vrše na cjelom okrugu osim u kotaru Novi gdje su već prijašnji spiskovi dovršeni.

Stanje javnog reda je u glavnom dobro u čitavom okrugu osim u kotaru Senj i gradu Rijeci. Stanje u Senju popravlja se dolaskom Jedinica VI. Proleterske Divizije i Narodne Odbrane. Uhvaćen je izvjestan broj bandita, dok se njihove obitelji internira na otok Rab. Linija prebacivanja je Klana, Gumanac, Platak, Gorski Kotar, Zlobin — Velebit, u vezi s time mjestimični napadi na Kotar Sušak pojedinačno radi hrane.

Stanje u gradu Rijeci: Dešavaju se mjestimični napadi na patrolu Narodne Milicije i razbacivanje letaka. Uhvaćena su dva razbacivača letaka — jedan u gradu Rijeci — a drugi u Senju.

Dnevno se radi na odstranjivanju prostitutki iz sredine u kojoj su do sada živjele. U svrhu toga postoji zavod u Medveji kotar Opatija i prihvatna stanica Costa-Bela u Kantridi. Poteškoće pri hvatanju istih jesu: nedovoljan broj lica koja bi ih otkrivala i krivo zastupanje o neophodnosti postojanja javnih kuća — specijalno drugova iz Rijeke. Poje-

---

⁶⁵⁶ Usp. *Poziv Komande grada Rijeke*. Primorski vjesnik, III, 149, Rijeka, 12. V 1945, str. 4.

dini odjeli ne pružaju nam dovoljno pomoći koju bi trebali kao takvi da pruže tome zavodu /socijalni, trgovine i opskrba, zdravstveni i prosvjetni/.

Nameće se problem vaspitanja i po njihovom izlasku zaposlenje tih žena.

Što se tiče kriminala ima pojava kradje, no stanje po tome pitanju i na Rijeci je jače jer su kradje i provale na dnevnom redu.

Ilegalna trgovina pojavljuje se u čitavom okrugu i to u vidu sitnog šverca. Krupni šverc također postoji — pronalaze se kanali nu do njih je teško doći uslijed pomanjkanja stručnog izvršnog osoblja. Poduzimanje mjera je otežćano uslijed toga što u većini slučajeva narodni sudovi nisu još proradili pa radi toga ti tipovi nisu još osjetili jakost narodne vlasti.

Izdavanje propustnica je mnogobrojno radi nabave hrane uslijed slabih ekonomskih prilika našega okruga. Propustnice se izdaju samo do Istre, ali se ti propisi ne poštuju, tako da se putuje čak i u Italiju.

Uzrok je tome nedovoljno pažnja sa strane naših organa i saveznika koji toleriraju prelaznje granica.

Registracija prevoznih sredstava je u glavnom sprovedena osim u nekoliko kotareva gdje je u toku.

Narodna Milicija kvantitativno i kvalitativno ne odgovara potrebama okruga. Problem je postupno isti, njezino uniformisanje, maskiranje, naoružanje, prehrana i rukovodeći Kadar. Osjeća se potreba pružanja pomoći milicionera. U svrhu udovoljavanja zadacima za koje je milicija postavljena, istu bi trebalo pojačati sa starim i iskusnim borcima. Uslijed stalne promjene Narodne Milicije nemože se iznjeti točan popis iste, no imade ih približno 700. I pored ovako iznjetog stanja Milicije njeni članovi su pretrpani službom.

Diskusija i zaključci:

Predstavnici pojedinih kotareva iznose i ovdje pomanjkanje radne snage na svojim područjima. Nakon toga konstantiralo se razne slabosti upravnih organa osobito Narodne Milicije koja bi trebala biti na potrebnoj visini. Milicioneri su po svima kotarevima vrlo slabo ili nikako vojnički odgojeni, jer su većinom regrutovani od nesposobnih za operativnu vojnu dužnost, te prema tome bez nikakve vojne prednaobrazbe. Zaključeno je pobrinuti se za odgoj Milicionera — u tu svrhu održavati kurseve. Riješiti pitanje jednoličnog uniformisanja. Pročistiti Kadar od onih koji nemaju uslova da budu narodni Milicioneri.

Odjel obrta i industrije.

Drug pročelnik dao je izvještaj. Nakon što je prikazao organizaciju samog odjela izvjestio je da je u industriji i obrtu zaposleno 10.000 radnika i namještenika. Zatim je prešao na prikaz općih problema u središtu rada odjela.

U prvom redu potrebno je staviti u pogon barem neka obalska postrojenja brodogradilišta, rezervoare za tekuća goriva i popravak javnih skladišta.

Popravljanje zgrade potrebno je izvršiti do jeseni pokrivanjem krovova za one strojeve koji su do sada privremeno zaštićeni. Neophodno je potrebno da se povrate decentralizirane mašine⁶⁵⁷ iz Italije i Njemačke.

Snabdjevanje industrije sa osnovnim sirovinama, pogonskim materijalom strojevima i alatom. — Nameće se problem izplate radnika, kreditiranje i pitanje proizvoda i uredjenje cijena materijala. Pitanje vlasništva gdje da se postave sekvestri privremene ili stalne uprave.

Podjeliti pojedinim industrijama i obrtima kao Gradskim i Kotarskim NOO-ima nove upute na osnovu zaključaka konferencije kod Ministarstva. Pitanje broskog prostora, kamioni za industriju te pitanje zaprege i traktora za šumsku industriju.

Sabiranje otpadaka i osnovnih sirovina za kemijsku industriju te drugog materijala koji će se koncentrirati kod tzv. nakupnih stanica po kotarevima. Uzpostavljanje tečajeva iz odsjeka za stručno školstvo.

Posebno isticanje naročito hitne potrebe nabavke ugljena za tvornicu papira, nafte, za mlinove i hitne radove, karbita za brodogradilišta i pitanje ishrane radnika.

Po svim ovim pitanjima podnijeta je predstavka Ministarstvu industrije i rudarstva u Zagrebu.

Stanje industrije: Odjel obrta i industrije ustrojen je u predvečerje oslobodjenja gradova Sušaka i Rijeke. Prema tome rad tog odjela započinje danom oslobodjenja. Situacija u pitanju industrije i obrta, koju smo zatekli u času oslobodjenja možemo razdijeliti u tri djela i to:

- a./ Stanje industrije u Sušaku, koja je u glavnom sačuvana.
- b./ Stanje industrije u Rijeci koje je skoro katastrofalno i radi toga što je 80% uništeno i decentralizirano t. j. strojevi razvučeni od dvije glavne industrije i to: Tvornice »Torpeda« oko 800 strojeva a od R. O. M. S. E. Kompletno postrojenje »Edeleanu« za destilaciju mazivnog ulja rastavljeno u dijelove odvučeno u 30 vagona. Pored označenog odvučen je jedan velik kotao.
- c./ Stanje industrije u okrugu koje je bilo za čitavo vrijeme rata ukočeno djelomično je oštećeno.⁶⁵⁸

Zatim drug pročelnik prikazuje industrijsku produkciju po pojedinim granama industrije.

Brodogradilišta i pomorske radionice. — Nekoliko dana prije oslobodjenja Rijeke i Sušaka, Njemci su razorili lučka postrojenja brodogradilišta kvarner Lazarusa, a nešto ranije i brodogradilište u Kraljevici.

⁶⁵⁷ Vjerojatno: evakuirane; to se ponavlja u ovom izvještaju nekoliko puta.

⁶⁵⁸ Usp. *Obnova industrije u Rijeci*. Primorski vjesnik, III, Rijeka, 152, 23. V 1945, str. 2.

Glavni faktor za podizanje industrijske grane su lučka postrojenja i sama brodogradilišta sa svim ostalim uredjajima.

Cetiri velika pristaništa u Sušaku sa jakim dizalicama, plivajućim bazenima (5.000 Tona), dva škvera sa svim radionicama te stručnim izobraženim radništvom, davalo je brodogradilištima mogućnost za reparaciju brodova i druge popravke većeg obima. Od svega ovoga 80% od sviju brodogradilišta zgrade su porušene i oštećene, plivajući dokovi potopljeni, škver onespособljen, a sve ostalo je više ili manje oštećeno.

Ista slika stanja vidi se i u pitanju brodogradilišta Lazarusa kao i onoga u Kraljevici.

Druga Brodogradilišta kao na pr. ona u Martinšćioi i Žurkovu te ona na otoku Krku nalaze se u dobrom stanju. Na Rijeci za sada jedino pristanište br. 1 moći će se dovesti u normalno stanje i to u vrijeme od 1 do 2 mjeseca.

Učinilo se je to da ovo brodogradilište može raditi i popravljati trgovačke i ratne brodove do 100 tona nosivosti, može reparirati strojeve alternatore i sl. Sada uposljuje 1200 radnika.

Najvažniji problem za brodogradilišta je popravak zgrada, da bi se potpuno stavilo pod krov strojeve do jeseni, koji su strojevi sada samo privremeno zaštićeni.

Lazarus — Jadranska Plovidba Sušak — najteže je oštećeno brodogradilište na području Sjevernog Jadrana. Ispod ruševina spašeni su strojevi očišćena je radiona krov radione u 2/3 pokriven sa salomitom a sve ostalo djelomično dovedeno u red.

Mehanička radiona je premještena tako da je većim djelom ispod krova. Sada radi skoro sa svim prijašnjim strojevima. Pokazala je vanredan uspjeh u rekonstrukciji.

Počela je sa popravkom manjih reparacija za POK-u. Ljevaonica sa svim razrušena kao i model — radionica. Magazin još nije odkopan, tako da inventar još nije gotov. U toku su radovi oko popravka lučkih dizalica i željezničkih vagona.

Plivajući dok za podizanje brodova je lakše oštećen i mora se podignuti u poslu je 75 radnika.

Brodogradilište Kvarner 3. V. 1945 našlo se porušeno i jako oštećeno 80% postrojenja. Promet u brodogradilištu bio je sasvim nemoguć zbog ruševina koje su zatrpale sve putove. Mašine djelomično pod ruševinama su djelomično oštećene. Postrojenja za konstrukciju brodova oštećena i zatrpana. Dok razoren a plovni dok potopljen i jako oštećen. Svi brodovi na gradnji su više ili manje oštećeni.

Od onda se učinilo sljedeće: Očistile su se ceste i puteve u brodogradilištu, mašine se izvukle ispod ruševina i počelo se sa popravkom istih. Radione su se osposobile i to najprije one koje su bile najmanje oštećene a mašine od teško oštećenih odjela prenesene su u te popravljane prostorije. Osposobila se je skladište br. 1. za izvlačenje brodova. Uzpostavila se produkcija proizvoda kisika do 24 flaše dnevno. Nastavila se je gradnja od tri velika remorkera /od po 1000 HP/ od 5. splavi po

100 Tona od dve velike splavi po 300 Tona. Popravljaju se dvije lokomotive.

Izvan brodogradilišta dižu se dva mosta, porušena na Rečini.

Predviđa se izgradnja jednog broda na parne turbine od 4.000 Tona, koje će otpočet u svoje vrijeme, popravak jednog broda od 500 Tona koji je već u brodogradilištu i njegova dogradnja.

Nastoji se da se upotrebi dva Dizel Motora od po 480 HP. Konstrukcijom jednog salonskog broda od nekih 500 Tona. Za ovaj brod treba cjeli materijal osim motora.

P o t r e b e. Materijal za izgradnju zgrada u samom brodogradilištu. Pogonski materijal i razne druge potrebštine kao karbit i. t. d.

Brodogradilište Rajević totalno je izgorjelo sve što je bilo pripravno. Spasilo se jedan Dizel Motor od 180 HP za popraviti je. Ostala mašinerija čitava je. Odpočelo se sa izgradnjom 12 čamaca za mornaricu. Materijal za tu izgradnju manjka. Brodogradilište je pripravno za izgradnju brodova od 300 do 400 Tona.

Potreban materijal za pokriće i izgradnju raznih baraka.

Brodogradilište Kraljevica. Vrlo je oštećeno uslijed bombardiranja i njemačkog miniranja. Nakon oslobodjenja osposobljeno za popravak plovnih jedinica, te za izvlačenje istih na kopno. Zgrade su popravljene i dotjerane toliko da se može raditi i dalje obnavljati.

Radovi čišćenja su u toku. Opravljeni su električni vodovi, vodovodni i pneumatski. Opravljeni su mnogi strojevi. Za pokrivanje krova potrebna je nabava salonita koji još nije stigao. Inventariziranje skladišta je dovršeno. Brodogradilište je uposlilo 320 radnika i 25 činovnika. Radi se za potrebe POK. Brodogradilište je vrlo aktivno. U posljednji mjesec dana do 15. VI 1945 izvučeno je 26 brodova i čamaca. Od toga 18 porinuto i osposobljeno za promet u ukupnoj tonazi 1590 Tona nosivosti.

Brodogradilište Martinšćica je u dobrom stanju. Njemci su odnesli sve pogonsko remenje. Od toga je nešto nadoknadjeno ali je slabo za jači pogon. Remenje gatera nema. Započeti brod od 600 tona je u radu. Šteta po Njemoima učinjena na rebrima je popravljena, drugi isti broj je znatnije oštećen, tako da za sada nastavak rada ne dolazi u obzir. Sastavni djelovi upotrebiti će se za drugu manji brod. Izvršeno je izvlačenje i popravak na 7 motornih čamaca za POK i radi se na brodu od 600 tona nosivosti. Broj zaposlenih je 40 radnika i namještenika.

Brodogradilište Žurkovo nije stradalo od rata u znatnoj mjeri. Ima u gradnji tri broda nosivosti: 22 vagona, 45 vagona i 12 vagona. Materijala ima, oskudjeva se radnicima.

Pomorsko mehaničke radionice. Od označenih u Sušaku postoje: Vulkan, Metal, koje nisu bile oštećene. Jedino Vulkan da potpuno instalira strojeve koji su bili sakriveni radi sačuvanja. Kao takvi bave se popravcima na brodovima, koji ali privremeno radi današnjeg stanja ne dolaze u obzir. Ove radionice su zauzete po vojnoj tranzitnoj stanici. Inače obavljaju potrebne lokalne radove. Pomorske mehaničke radionice Skul i Cussar nisu bile oštećene i sposobne su za rad sa potpunim kapa-

citetom. Bavile su se u glavnom sa popravcima na brodovima. Sada obavljaju radove za POK te, radove na obnovi saobraćajnih veza kao na pr. mostova, a možda će i biti odjeljenje lučkih postrojenja i. t. d.

Ostala manja brodogradilišta: Punať, Krk, Malinska, Klimno, Šilo nalaze se u ispravnom stanju, a neka su manje oštećena. Punať Krk i Malinska, kapaciteta su od 40 vagona dok ostala do 20 vagona. Uposluju ukupno do 150 radnika. U gradnji imaju brodove i to Punať: 2 po 25 vagona. Malinska do 35 i... (nečitka brojka, P. S.) vagona, Klimno od 25 i Šilo od 20 vagona dok ostali vrše popravak manjih brodova. Za dovršenje započelih brodova nekoja od označenih brodogradilišta imaju dostatno materijala dok nekojima nedostaje. Štete koje su bile učinjene popravljene su.

O brodogradilištima općenito drug pročelnik obrta i industrije napominje da su ista bila pod kompetencijom mornarice, a tek nedavno prešla su u kompetenciju obrta i industrije ovog O.NOO-a za Hrvatsko Primorje.

Poseban odjel za brodogradnju u Ministarstvu industrije ne postoji najviše radi toga jer još nije riješeno dali će brodogradilišta ostati pod kompetencijom Ministarstva industrije ili će preći u kompetenciju Ministarstva za pomorski saobraćaj. Nadalje za sada se nezna koja brodogradilišta potpasti pod Federalnu Vladu u Hrvatskoj, a koja će preći pod Upravu Savezne Vlade u Beogradu.⁶⁵⁹

Drug pročelnik prelazi na referat o elektrifikaciji.

Električna poduzeća ASPM Rijeka, elektra Sušak, biv. DEPH i druge centrale u okrugu za njih brine se ured, za elektrifikaciju Gorskog Kotara, Hrvatskog Primorja i Istre. Do danas pri odjelima industrije nisu

---

⁶⁵⁹ Usp. Radojica F. Barbalić, *Privredni razvoj riječke luke nakon oslobođenja*. U: Rijeka. Zbornik, n. dj., str. 68 i dalje; R. I. Čičin-Šain, *Tehnički osvrt na riječku luku*. Isto izd., str. 88 i dalje; Petar Senjanović, *Riječka luka u saobraćajnom sistemu Jugoslavije*. Isto izd., str. 138 i dalje; Stanko Franelić, *Kratak pregled privrednog razvoja Rijeke 1945—1965*. Jadranski zbornik VI, Rijeka—Pula 1966, str. 101—105; Ljubo Stipanić, *Obnova riječke luke*. Pomorstvo, X, 5, Rijeka 1955, str. 138—142; Branko Latković, *Razvojni put »Vulkan«, Nastanak i razvitak djelatnosti poduzeća. Vulkanov vjesnik, III, 28, Rijeka, prosinac 1974, str. 9. Josip Kirinčić, *Tehnička problematika naših luka*. Pomorski zbornik II, Zagreb 1962, str. 1154—1156; Edo Jardas, *Rijeka kroz deset godina slobode*. Riječka revija, IV, 3—4, 105—114; Radojica Barbalić—Milan Pulko, *Historijski razvitak brodogradnje u Kraljevici od prvih početaka do 1969. godine*. U: 200 godina brodogradnje u Kraljevici 1729—1969, Kraljevica 1969, str. 30—33. 2 Usp. i *Obnavlja se rad na našim brodogradilištima*. Primorski vjesnik, III, 147, 1. V 1945. str. 2; *Rad brodogradilišta u Kraljevici*. Isto, 152, 23. V, str. 3 i *Obnovimo industriju u Rijeci*, str. 2; *Radnici Rijeke i Sušaka započinju svoj udarnički rad*. Isto, 149, 12. V, str. 2; *Planovi za obnavljanje riječke luke*. Isto, 159, 10. VI 1945, str. 3.*

postojali odsjeci za elektrifikaciju. Zaključkom konferencije Ministarstva industrije i rudarstva imaju se osnovati odsjeci za elektrifikaciju, pri NOO-ima. Ovaj odjel imati će zadatak da kontrolira elektrifikaciju terena svoga okruga i da je punu pomoć upravi za elektrifikaciju.

Problemi elektrifikacije. U kojim će se mjestima dati prije električna struja. U ovom pitanju treba masovno učestvovanje u pogledu sprovođenja postavljenih zadataka. Odklanjanje divljih i nepropisnih instalacija. Izvršenje radova i dobava radne snage dok će stupove i ostali električni materijal dati Električno poduzeće.

Otsjek za elektrifikaciju izradit će u suglasnosti sa poduzećem predlog za plaćanje troška struje, a zamisao je ta da na cjelom državnom području bude jedinstvena cijena. Važno je istaknuti da će struja biti izravno na potrošača, dok će se sprečavati preprodaje jer ona je vezana za profit a ne za narodnu korist.

Svi ovi problemi kaže drug pročelnik važni su već u sadašnjem momentu jer je elektrifikacija najvažnija potreba za našu industriju i narod. Za njeno temeljito plansko izvršenje, već danas možemo kazati a najviše radi toga jer je elektr. industrija podpuno usčuvana. Ona će moći do danas u dovoljnoj mjeri snabdjevati sve potrebe u elektrotehničkom materijalu.⁶⁶⁰ O metalurgiji i kovinarstvu: Od glavnih grana ovamo spadajuće industrije dolazi u pitanje jedino tvornica »Torpeda« na Rijeci. Ova tvornica je ujedno naš najveći problem, jer glavna grana njene proizvodnje je torpedo koji je 1943 producirala 160 komada, a imala je postići produkciju od 200 Komada.

Uposleno je bilo 4000 radnika. Radilo je na 1800 strojeva. Od 8. IX. 1943 prestala je svaka aktivnost ove tvornice. Savezničko bombardiranje, okupatori su izrabili u svrhu decentralizacije mašinskih postrojenja od kojih 800 strojeva preneseno je iz Rijeke, u Veneto i u Njemačku. Osim ove decentralizacije, a uslijed bombardiranja i njemačkih mina oštećeno je 80% zgrada čiji će popravak trajati 2 godine. Ostalih mašina uništeno je 5% dok je 5% oštećeno —

Istu je moguće osposobiti za jednu godinu dana. Tvornica danas raspolaže sa 396 mašina, a u posluje 8 radnika. Tvornica je u opisanom stanju u mogućnosti, da suradjuje na obnovi zemlje sa svojim sporednim radovima, na pr. za izradu poljoprivrednih i šumarskih kompresora, djelomičnu izradbu brodskih i drugih Dizel Motora it. d.

Za preorijentaciju ratne proizvodnje na neku drugu proizvodnju a prema stvarnim potrebama treba usmjeriti njenu produkciju masovnih artikala. Na ovom problemu se radi, ali u pitanju su mašine koje su decentralizirane, ovdje je važno istaknuti da neprijatelj nije odnio mašine za ratnu produkciju već naprotiv one univerzalnog značaja. Za rješavanje ovoga problema trebati će diplomatska intervencija.

Na koncu drug pročelnik naglašava da je vrlo važna stvar popravak zgrada (koje treba da budu gotove do jeseni, te prelazi na referat o

---

⁶⁶⁰ O obnovi električne mreže v. *Primjer udarničkog rada*. Primorski vjesnik, III, 158, Rijeka, 8. VI 1945, str. 3.

ke mijskoj industriji. — Za opći značaj ne samo ovoga okruga već i čitave države predstavlja poduzeće R. O. M. S. A rafinerija petroleja i. t. d. Prije rata ova tvornica imala je kapacitet preko 120.000 tona benzina, petroleja, mazivog ulja, parafina, nafte i asfalta. Kao tvornica Torpeda tako je i R. O. M. S. A bombardiranjem i decentralizacijom njenih postrojenja ozbiljno pogodjena. U samim cisternama je za sada uporabiva za 20 tona. Za sada se mogu staviti u pogon 4 parna kotla, a za kratko vrijeme mogla bi biti podignuta i ostala postrojenja. U pitanju je povratak mašina iz Italije i Njemačke. Za njenu proizvodnju uz ostale probleme najvažniji je problem sirovina.⁶⁶¹

Od naročite su važnosti Tvornica ribljih preradjevina »Jadranka« i »S. Jelena« koja proizvodi tehnička i medicinska ulja. Sada nije u pogonu postrojenje u glavnom je ispravno te se vrše pripreme i radovi. Ovih dana započeti će prvim pokusima ekstrakcije preradjevina, Sapunara »Rječina« Sušak od ratnih nepogoda ostala je neoštećena. Može se započeti s radom. Kapacitet mjesečni 90 tona sapuna. Sirovina nema. U sastavu te tvornice nalazi se u Bakru postrojenje za ekstrakciju sulfurnih ulja iz košćica iz masline. Produkt je sapun za pranje rublja a kao sporedni produkt tehnički glicerol, kojega se može proizvesti za mjesec dana 4 tone. Postrojenje za ekstrakciju ulja u Bakru počeo će sa produkcijom ulja iz dopremljenih košćica dne 25. VI 1945. Ne dostaje stručna radna snaga. Pri normalnom pogonu potrebno je 18 radnika. Sa Glavnoprodrom je napravljen ugovor u pogledu proizvodnje sapuna i dopreme maslinovih košćica iz Cresa i Krka. Pregovori se vode za dopremu košćica iz otoka Ugljana.

Sapunara »Ilco« Rijeke u ispravnom je stanju. Početi može sa radom odmah. Sirovina je masnoća koje nema. Kapacitet je mjesečno 100 tona sapuna za pranje rublja i brijački sapun te cirka 5 tona tehničkih glicerina. Nakon revizije cjelog postrojenja može početi sa radom. Kao sirovina služi joj loj, sulfurna ulja, mast i kokosovo ulje i. t. d.

Tvornica bitumena i katrana »Mareschi« Rijeka. Zgrade su joj porušene cirka 90%. Postrojenja koja su se mogla odstraniti su sačuvana. Odstranjenje je izvršeno prije bombardiranja. Kotlovi za kuhanje koji su ostali na mjestu nisu pretrpili ozbiljnih šteta. Tvornica bi mogla proraditi za cirka 4 mjeseca. Vrše se radovi oko čišćenja i osposobljavanja postrojenja.⁶⁶²

Tvornica »Duhana« Rijeka. Uslijed bomardiranja uništena su joj skladišta i ekonomat tvornice. Zgrade su oštećene, a uništene su i oštećene instalacije za vodu i elektriku. U toku su radovi za obnovu.⁶⁶³

Tvornica »Papira« Sušak. Tvornica je pretrpila oštećenja na zgrada ma dok su postrojenja ostala pošteđena. Sada radi sa 20% svog pogona.

---

⁶⁶¹ Danilo Klen-Marijan Kolombo, *INA rafinerija Rijeka 1882—1972*, Rijeka 1972, str. 94—96.

⁶⁶² Usp. S. Franelić, n. dj., str. 103.

⁶⁶³ Isto; usp. i *Svijest radnika tvornice duhana u Rijeci*. Primorski vjesnik, III, 162, Rijeka, 162, Rijeka, 17. VI 1945, str. 3.

Prešlo se na produkciju raznih drugih papira, osim cigaret-papira, koji je specijalitet tvornice. Promotrene su mogućnosti fabrikacije krovne ljepenke. O čem će biti sastavljen posebni iskaz. Samim prelazom na fabrikacije raznih papira postrojenje je preopterećeno. Dne 22. VI 1945. nastao je kvar na mlinu koji uvjetuje današnju produkciju papira. Produkcija normalna već prema gramaturi prosječna cirka 8 tona dok je maksimum 20 tona dnevno. Tvornica troši dnevno cirka 20 tona ugljena dok za normalan rad treba 80 tona. Pitanje ugljena je za nekoliko dana riješeno dopremom lignita iz Ilirske Bistrice. Potrebno bi bilo dopremiti iz Raše ugljena koji bi se mješao sa ovim lignitom, da bi se dobile veća kalorična moć. Kotlovska postrojenja su uređena na upotrebu ugljene prašine. Dan je u izgradnju projekat zgrade. Nadogradnja zgrade za smještaj pomoćnog postrojenja za moderan stroj koji ima kapacitet dnevno od 15 Tona. — cigaret-papira. /U pogonu su dva stroja za fabrikaciju papira. Na jednom se izgradjuje novinski papir a na drugom omotni. Stroj br. 1 je u generalnoj reviziji dok stroj br. 3. je pripravan za pogon. U poslu je 316 radnika. Na konferenciji Ministarstva industrije raspravljano je pitanje prikupljanja sirovina t. j. otpadaka itd. te je zaključeno da se u tom cilju imaju obrazovati t. z. v. nakupne stanice po kotarevima. Problem su sirovine i prevozna sredstva. Naročito za naše krajeve je važno da se sakupljaju košćice od raznog voća, odpaci od ribe it. d. što bi sve vrlo dobro došlo u pitanju kemijske industrije. Nadalje je na toj konferenciji zaključeno, da pod kemijsku industriju spadaju i »Ledane».⁶⁶⁴

Prehrambena industrija. Ova industrija do sada je najvažnija u pitanju ovog okruga, koji je inače pasivan. Kod ovoga dolazi naročito u pitanje briga za vojsku, te za stanovništvo. Ovaj okrug mora još voditi brigu i za Istru. Prehrambena industrija je potpuno zamrla, od koje je teže oštećena tvornica tjestenine »Vezzil« na Rijeci koja takodjer i posjeduje i svoj mlin velikog kapaciteta. Mlin radi potpunim pogonom uglavnom za potrebe vojske. Odjeljenje ove tvornice za izradbu tjestenine bilo je oštećeno od strane okupatorne vlasti i to postrojenje i odio za sušenje tjesta. Radovi na popravku su u toku i ta postrojenja su dovršena dok sušiona će trebati duže vremena radi obnove. Produkcija tjesta iznosi 70 q za 24 sata.

Tvornica tjestenine »Osojna« uglavnom je u dobrom stanju, i radi sa punim kapacitetom. Proširenjem sušione koja je u vidu moći će se kapacitet ove tvornice povećati.

Mlin Turina na Sušaku u ispravnom je stanju i radi punim kapacitetom najviše za vojsku a djelomično i za potrebe pučanstva. Kapacitet mlina kod meljave kukuruza iznosi 150 q a isto tako i pšenice. Mlin ima pogon na slatki ugljen, čija je nabava vrlo otežana ali našim pregnućem pronašli smo mogućnosti za snabdjevanje mlina.

---

⁶⁶⁴ Usp. Danilo Klen, *Tvornica papira*, Rijeka 1971, str. 90; *Radnici Rijeke i Sušaka započinju svoj udarnički rad*. Primorski vjesnik, III, 149, Rijeka, 12. V 1945, str. 2.

Mlin Marčelja na Škrljevu bio je neznatno oštećen ali je sve dovedeno u ispravno stanje radi sa kapacitetom i to u kukuruzu sa 200 q a u pšenici sa 90 q. Radi uglavnom za potrebe vojske ali se djelomično služi i pučanstvo.

Gradski mlin u Bakru. Na ovome mlinu izvršeni su popravci, te isti sada radi na 3 kamena. Kapaciteta cirka 30 q; pogon je kombiniran na vodu i na električnu struju. Radi isključivo za potrebe pučanstva. Osim toga na području ovoga okruga ima još više mlinova koji su svi više ili manje u ispravnom stanju i rade svi za potrebe pučanstva.

Tvornica »Sardina«. Na području našega okruga imade znatan broj takovih tvornica, koji se nemogu posvetiti svojoj produktivnoj svrhi iz jednog razloga a taj je pomanjkanje ulja. No sve su tvornice zainteresirane da se snabdiju potrebnim količinama soli i drvenim bačvicama te da se posvete soljenju ribe koja bi u pitanju prehrane bila za pučanstvo od velike važnosti. Pročelnik ističe da je problem ove industrije radna snaga, pogonski materijal i prevoz meljavine. Prema zaključku stvorenom na konferenciji kod Ministarstva u Zagrebu nadzor i upravu nad mlinovima ostaje direktno pod kompetencijom ovog O.NOO-a. Opći plan podjele i pristupa u detalje izvršit će se naknadno jer su sada potrebe vrlo velike. U koliko je ovo pitanje važno vidi se iz toga što je Minis. Industrije obrazovalo posebno otsjek koji će voditi brigu o svim ovim pitanjima.

Šumska industrija. Oslobodjenjem našega okruga šumska industrija bila je nesposobna za rad. Danas je stanje slijedeće:

Grad Sušak. Tvornica »Ukod« se osposobljava te će koncem ove godine biti dovršena.⁶⁶⁵ Impregnacija »Did« je u ispravnom stanju.

Pilana Pavlović je sa manjim popravcima osposobljena za rad. Kao sve druge pilane Sušaka i Rijeke nemogu se snabdjevati trupcima. Pilana »Julija« imade samo ponojermenik bez motora i strojeva. Ove naprave dolaze u obzir za koju drugu pilanu.

Grad Rijeka. Tvornica »Revolta« za šperploče sa jednim jernikom jako je oštećena za sada se vrše radovi na osposobljavanju strojeva. I. L. C. S. A. polumontirana pilana ne dolazi u obzir jer je snabdjevanje trupcima nemoguća.

»Kompesum« tvornica šperploča jako je oštećena ranije za vrijeme okupacije, Strojevi su preneti u Italiju, ovo poduzeće ne dolazi više u obzir.

»Cotiero« veća mah- stolarska radnja osposobljena je i radi za potrebe grada.

S. S. I. T. I. tvornica sanduka jako je stradala od bombardiranja te se osposobljava.

Kotar Sušak imade dvije male pilanice na vodu i jednu na paru. — svaka je s jednim jarmom /venecijanerom/ radi vrlo malog kapaciteta dolaze samo u obzir za snabdjevanje pučanstva bliže okolice.

---

⁶⁶⁵ *Obnova tvornice »Ukod«*. Primorski vjesnik, III, 190, Sušak, 22. VIII, 1945, str. 2.

Kotar Novi imade dvije pilane i to u Brezama i Mošunama. Pilana Mošunje za sada se ne osposobljava. Pilana Breza se intezivno osposobljava i proraditi će u budućem mjesecu.⁶⁶⁶ Oskudjeva kao i svi ostali kotarevi na voznom blagu. Nabavljeno je tri para konja.

Kotar Crikvenica imade nekoliko manjih pilana nerentabilnih koje se sada ne osposobljavaju.

Kotar Senj imade najviše šuma. Radi nesigurnih prilika na Velebitu nije se moglo pristupiti osposobljavanju pilana. Sada počelo se popravljati pilanu u Krasnu, sa dva puna jarmenika — za mjesec dana mogla bi proraditi.⁶⁶⁷ Na pilani u Alanu gravitira dovoljno šume, ne raspoložemo potrebnim podacima o stanju prevoznih mogućnosti. Državna pilana u Stirovači je uništena stoga se za sada nemože popraviti. Popravlja se pilana u Sv. Jurju koja će jako teško doći do trupaca.

Kotar Kastav. Pilana u Klani je osposobljena i već pili. Postoje poteškoće u dovozu (isto — precrtano, P. S.) trupaca.

U Jurdanima ima jedna mala pilana koja se neće osposobiti jer nema mogućnosti dovoza trupaca.

Za pravilno razvijanje šumske industrije — kaže drug pročelnik — važno bi za sada bilo da se osposobe pilana Klana, Breze i Krasno a možda i na Alanu, zatim što bolju mogućnost dopreme trupaca. Ostale pilane bar za sada ostaviti izvan pogona. Ističe da je vrlo važno razumjeti da su interesi državne cjeline veći od lokalnog patriotizma. Stoga treba voditi računa, da se ne osposobe pilane koje nemaju uslova za opstanak. Pitanje pilane nije tako važno t. j. osposobljavanje istih kao što je pitanje dopreme trupaca. To treba imati u vidu.⁶⁶⁸

Obrt i obrtne radione. Uloga obrta danas bi se kretala u zadatku da nadoknadi sve manjkavosti u industriji. Kao u čitavoj zemlji tako i u ovom okrugu obrt je koncentriran u gradovima. U pogledu Sušaka i Rijeke obrt je dobro razvijen, dok je u selima potpuno zamro, ne toliko od uništenja koliko od toga što je bio od bivše države zanezaren, jer ista od njega nije imala profita. Ako pogledamo obrte kroz naša sela vidimo samo tragove nekada postojećih radionica. Zato nama predstoji dužnost da o tom razmišljamo i da obrt okrenemo tako da ne bude razlike na kvalitetu produkata između grada i sela. Ta razlika je danas velika i mi moramo voditi plansku politiku općega značaja i interesa, a ne politiku lokalnog obrta. Kao što je na pr. primjećeno kod šumske industrije. Moramo se posvetiti proizvodnji alata i najpotrebnijih radnih mašina. Obrtnike sa jakom stručnom spremom treba upućivati iz gradova u sela. Osobito ovdje treba istaknuti da se provizira privatnu inicijativu, a ne da se istu guši, kao što je to do sada bilo u mnogim slučajevima po kotarevima. Za izvršenje ovoga važni

---

⁶⁶⁶ *Pilana u Brezama u najkraće će vrijeme proraditi.* Primorski vjesnik, III, 163, Rijeka, 20. VI 1945, str. 3.

⁶⁶⁷ *Proradila pilana u Krasnu (kotar Senj).* Primorski vjesnik, III, 192, Sušak, 26. VIII 1945, str. 3.

⁶⁶⁸ *Smjernice nove šumarske politike.* Primorski vjesnik, III, 148, 7, V 1945, str. 4.

su faktori Kotarski NOO-i koji bi morali ovome pitanju posvetiti naročitu pažnju i izabrati vrstne stručnjake za referente.

Napokon je drug pročelnik prešao na

Stručno školstvo. Na teritoriju ovoga okruga kod oslobođenja zatečeno je ovakovo stanje u stručnim školama, koje su ranije postojale na tome teritoriju⁶⁶⁹

U Crikvenici. Postojala su Zidarske i Klesarske škole, šegrtska i ženska stručna škola. Nastavnika nema — dvojica su u NOP-u a dvojica u bjegstvu. Zgrada je upropaštena za 15%. Inventar dobrim djelom sačuvan je i pohranjen kod privatnika, šegrtska i ženska stručna škola uglavnom su sačuvane. Nastavnika nema u dovoljnom broju. Otvorit će se ako budu zato imale uvjeta t. j. dovoljan broj nastavnika i polaznika.

U Bakru. Pomorsko trgovačka akademija — nije radila zadnje vrijeme 2 godine. Zgrada je oštećena. Inventar dobrim djelom oštećen i upropašten. U zgradi nalazi se jedna vojna jedinica. Imade dva nastavnika koji rade na nižoj gimnaziji. Prostorije školskih radionica i učionica za vrijeme okupacije su upropaštene. Mehanička radiona se osposobljava. U radionici održavat će se skoro tečajevi za stručno praktično usavršavanje na pr. motoristi — elektro — mehaničari tokari i sl.⁶⁷⁰

U Sušaku. Zanatska škola po okupatoru potpuno opljačkana. Neće se moći za dulje vremena osposobiti. Sada raspolaže sa tri nastavnika. Upravitelj star i nesposoban za rad a druga dvojica bolesna.

U Kastvu. Stručna ženska škola oštećena ali je inventar upropašten. Bez znatne pomoći u materijalu i alatu škola nemože proraditi. Zgrada obrtne škole malo je oštećena — pristupilo se njenom popravku. Sada je u zgradi vojska. Od inventara ostalo je 70%. Od trojice nastavnika nalazi se sada u školi samo jedan. Škola bi mogla sa malim popravkom proraditi ako joj se dodjeli nastavnik.

U Rijeci: Nautički institut u cjelosti je sačuvan i već radi⁶⁷¹

Aviamento industrijale. Inventar sačuvan. Obuka se održava u nautičkom institutu. Tehnička industrijska škola nastradala je usljed bombardiranja, pojedine radione potpuno uništene, krov jako oštećen, alat pokraden, a neki strojevi demontirani i odnešeni. U školi ima još uporabivih radiona i postorija. Sada je u školi namješten internat, preuzet od vojne oblasti IV. Armije. Polaznici rade pučko-školski program i praktične radove. Učenici su većinom Ličani čiji su roditelji stradavali u ratu.

U Kraljevici. Otvoren je tečaj enciklopedije mašinske tehnike za majstore i pomoćnike zaposlene u brodogradilištu. Tečaj će trajati 8 (tje — precrtano, P. S.) dana. Zadatak je tečaja da majstorima i pomoćnicima pruži se minimum teoretskog znanja kao i to da se na istom

---

⁶⁶⁹ Josip Sokolić, *Razvoj školstva u Rijeci poslije oslobođenja.* U: Rijeka. Zbornik, n. dj., str. 542 i dalje.

⁶⁷⁰ 125. obljetnice pomorskog školstva u Bakru 1849—1974, Rijeka 1974, str. 47 i na drugim mjestima.

⁶⁷¹ Usp. Luka Dančević, *Viša pomorska škola.* U: Rijeka. Zbornik, n. dj., str. 547.

tečaju izvrši izbor onih majstora koji bi imali uvjeta da se na specijalnim tečajevima usavrše u svojoj struci. Pored stručnih predmeta: tehnologije, nauke o strojevima i elektrotehnike predavati će se sa geometrijom, stručno crtanje, hrvatski i povijest NOP-a.⁶⁷²

Sa izvjesnim zakašnjenjem da bi se koristilo škole otvorit će se isti tečaj za majstore i pomoćnike industrije Sušaka i Rijeke.

U Kraljevici nameće se potreba otvaranja šegrtske škole, jer na samom brodogradilištu radi 50 naučnika.

Diskusija i zaključci

Po ovome referatu nije se razvila osobita diskusija, te je izgledalo da prisutni delegati nisu dovoljno upućeni i zainteresovani u najvažniju granu privrede. Interesiralo je najviše za obrt i radionice. Postavljena su pitanja na koji način se misli obnoviti obrt i radione. Drug pročelnik dao im je objašnjenje i naglasio da će prva etapa onsivanja radiona biti za obnovu porušenih naselja i to radiona pokretnih i nepokretnih već prema tome koje dolaze u obzir, za obnovu u pojedinom kraju našega okruga.

Nadalje vodjena je diskusija o pitanju stručnih škola te je zaključeno da se do jeseni otvore škole za redovitu nastavu kao i tečajevi za usavršavanje u strukama i to u Crikvenici, Kastvu, Bakru, i Sušaku a po mogućnosti i u drugim većim mjestima u koliko ima za to uslova.

TRGOVINA I OPSKRBA.

Pročelnik odjela drug Žarko dao je slijedeći referat. Dne 13. VI. 1944 formiran je odjel prehrane kao samostalan odjel sa 7 članova. Odjel prehrane kroz razdoblje od 13. VI. 1944 od 1. II. 1945 u cjelosti je ispunio svoju zadaću i to sabirnom akcijom koja je sprovadjana u svim kotarevima, te plasiranjem Obveznica Narodnog zajma oslobodjenja i prebačenjem sakupljene hrane za potrebe NOV. Utržak od plasiranih Obveznica, kao i sabrana hrana dostavljeno je nešto za organizacije no većim djelom za potrebe NOP-a. Hrvatsko Primorje je kao u novcu tako i u hrani i u raznom materijalu pružilo veliku podršku našoj NOB. U vezi okružnice br. 520 od 29. II. 1945 a na osnovu odluke AVNOJ-a br 126 od 1. II. 1945 predsjedništvo ZAVNOH donijelo je odluku kojom se kod svih Oblasnih i Okružnih NOO-a uzpostavljaaju odjeli trgovine i opskrbe. Organizacija trgovine i opskrbe sprovedena je prema toj odluci i direktivama Ministarstva trgovine i opskrbe. Sa potrebnim brojem činovništva. U vezi uputstva Ministarstva trgovine i opskrbe izvršen je raspored personala na prilično zadovoljavajući način. Za stručno obrazovanje činovnika predvidja se osnivanje večernjih tečajeva. Biti će potrebno otvoriti čitaonice ne samo za ovaj odjel nego i za sve odjele O.NOO-a da se personal kulturno pridigne.

---

⁶⁷² R. F. Barbalić-M. Pulko, n. dj., str. 33—34.

Zatim drug pročelnik govori o prehrani našega okruga te napominje da je prehrana do sada najteži problem pred kojim se nalazi odjel trgovine i opskrbe. U tom pogledu poduzete su mjere da se osigura što pravilnije snabdjevanje pučanstva sa hranom. Na teritoriju našega okruga zatečene su nakon oslobodjenja vrlo male količine hrane, koja se je podjelila većinom radništvu i organizacijama. Od opskrbenog poduzeća Hrvatske primljeno je do 20. VI. o. g. slijedeća hrana:

Brašna 398.106 kg, pšenice 722.876 kg, kukuruza 86.621, masti 83.363 kg., šećera 44.228 kg, konzerviranog mesa 44.332,98 kg., krumpira 2.385 kg, boba 1953 kg, kave 1895 kg, mljeka u prahu 7.759 kg.

Gornja hrana je podjeljena medju pučanstvo ovoga okruga.⁶⁷³

Tu drug pročelnik daje iscrpan prikaz o podjeli hrane za pučanstvo prema njegovom socijalnom sastavu. Povlači da je radništvu posvećena najveća pažnja te je radništvo bilo redovito opskrbljeno sa potrebnom hranom, no bilo je dosta poteškoća, jer smo u zadnje vrijeme dobili ne sortiranu hranu t. j. samo pšenicu i mast te bi nam bila najhitnije potrebna sortirana hrana. Radništvu se daje dodatak od 0,25 kg kruha dnevno po osobi.⁶⁷⁴

Socijalnim domovima i bolnicama je redovito dodjeljivana hrana no potrebno bi bilo više šećera, mljeka i pekmeza i ostale dijetne hrane. Ostalom pučanstvu je do sada podjeljeno po svim kotarevima 5 kg. brašna odnosno pšenice i 30 dkg. masti, te 0,50 kg. konzerviranog mesa i to samo najpotrebnijima. Šećer je podjeljen starcima, bolesnicima i djeci i to djecu do 2 god. 1 kg. od 2 do 6 god. 0,50 kg. od 6 do 14 godina i starcima preko 60 godina 0,25 kg. Na Sušaku je djeljeno 3 kg. brašna 10 dkg. pekmeza, te 20 dkg kruha po osobi. Na Rijeci je djeljeno po osobi 1 kg. brašna, 30 dkg. masti, 10 dkg. pekmeza i kruha 20 dkg. po osobi.

Napominje se da stigle pošiljke nisu dovoljne za podmirenje pučanstva. Da pučanstvo ovaj nedostatak naknađuje tako da si samo na razne načine nabavlja hranu. Do sada je narod išao po hranu u Istru no sada su tamošnje zalihe iscrpljene a i putovanje u Trst, Goricu i Soču uslijed nastalih promjena ograničeno tako da si pučanstvo donаша hranu čak iz Slavonije. Tu se nastoji da im se hrana prebacuje do njihovih mjesta. Skorim otvaranjem željezničke pruge Sušak — Zagreb biti će olakšano snabdjevanje pučanstva našega okruga sa hranom.

Drug pročelnik ističe da je riba za prehranu primorskog pučanstva skoro najvažniji artikal. Do sada je donešeno na tržište Sušaka i Rijeke i Opatije cirka 15 vagona. Cjene su se kretale od 12 do 40 Lira po kg.

---

⁶⁷³ Usp. *Podjela hrane civilnom pučanstvu*. Primorski vjesnik, III, 147, 1. V 1945, str. 2.

⁶⁷⁴ U *Oglasu* Odjela trgovine i opskrbe NOO Sušak (Primorski vjesnik, III, 159, Rijeka, 10. VI 1945, str. 4) stoji da se od ponedjeljka, 11. VI 1945, počinje »u pekarnama sa izdavanjem radničkog dodatka od 200 gr. kruha dnevno«.

Radi prevoza ribe kod eventualnog većeg lova potreban će biti kamion za odpremanje iste na tržnicu u Zagreb. Zatim je dao prikaz o kretanju ostalih artikala na našim tržnicama kao i o cijenama koje su se kretale na tržištima. Pokazao je potrebu da se organizira dovoz mlijeka iz Gorskog Kotara i to putem mljekarskih zadruga.

Opskrbljivanje pučanstva odjećom i obućom usljed nadjenih vrlo malih količina je vrlo oskudno. Od nadjenog tekstila poslata je jedna količina za Liku, Gorski Kotar i Kordun. Izdavane su robne doznake za civilne i vojne ustanove te za civilno pučanstvo. Sada je svako izdavanje robnih doznaka obustavljeno usljed sastavljanja inventara i uputa primljenih od Ministarstva trgovine i opskrbe. Ovdje je drug pročelnik pročitao iz izkaza stanje zaliha odjeće i obuće. Zatim je drug pročelnik dao izvještaj o zalihama i potrebama gorivog drva te kućnih potreština. Istako je da se osjeća znatna potreba kućnih potreština. Nabava će biti moguća kada se otvore komunikacione veze i proradi šumska industrija, te obrt i industrija u vezi sa kućnim potreštinama. Sada drug pročelnik govori o smjernicama za budući rad otsjeka za trgovinu. Sprovadajući u djelo dosadašnja uputstva ministarstva trgovine i opskrbe pristupljeno je u prvom redu predradnjama za reviziju svih ovlaštenja i dozvola dosadanjih imalaca trgovačkih radnja kako bi se na terenu eliminirale sve one radnje čiji vlasnici i ne posjeduju prvenstveno moralnu i političku ispravnost, a zatim ni potrebnu stručnu spremu. Nadalje se sama revizija rukovdi i sa stvarnom terenskom potrebom, pa za slučaj da je u jednoj ulici ili mjestu nagomilan veći broj istovrsnih radnja postupati će se po principu, da se zadrže samo one koje su stvarno potrebne vodeći o tome računa da tako revizijom smanjeni broj radnja bude u stanju podmiriti potrebe i da vlasnicima bude osigurana pravedna naknada za uloženi trud. U tom smislu izdana je okružnica područnim nižim NOO-ima, kao i uputstva za izdavanje privremenih dozvola, kao i u pogledu revizije dozvola onih radnja koje potpadaju pod neposrednu nadležnost Okružnog NOO-a odnosno samog Ministarstva trgovine i opskrbe. Niži NOO-i upoznati su s načinom kako će se prikupiti sve stare dozvole i obaviti registraciju radnja.

Što se tiče uzpostavljanja udruženja trgovaca odjel je postupio u smislu okružnice ZAVNOH-a odjela trgovine, obrta i industrije br. 78/ 45 od 19. I. 1945. Sazvana je konferencija na kojoj su prisustvovali predstavnici Gradskog NOO-a Sušak s povjerenikom Gradskog NOO-a biv. taj. udruženja trgovaca, delegat trgovačke komore u Sušaku.

Pretresena su sva pitanja u vezi s radom ovog prinudnog udruženja i prikupljeni su potrebni podaci. Date su direktive za postavljanje nove uprave pod Gradskim NOO-om Sušak, koji je prema citiranoj okružnici Ministarstva nadležan za formiranje nove ustanove no time da prije definitivnog imenovanja zatraži suglasnost O.NOO-a. Dotakao se i drugih pitanja u pogledu obnavljanja udruženja trgovaca te je istakao da nadležni faktori stoje na stanovištu da su prinudna udruženja trgovaca uglavnom na bazi bivših udruženja.

Prelazi se na pitanje sajмова. U tom smjeru prikupljaju se potrebni podaci o dosadašnjim sajmovima, tržišnim danima nadzorništva. Niži NOO-i biti će upoznati s namjerama Ministarstva trgovine i opskrbe u vezi sa oživljavanjem sajмова.

Otsjek trgovine namjerava u najskorije vrijeme organizirati točnu evidenciju svih trgovačkih radnja na svome području i to po trgovačkim strukama kako bi pomoću ovakve očevidnosti bio u stanju vršiti nadzor nad svim imaocima ovakovih radnja, organizirati kod njih po mogućnosti jedno-obrazno knjigovodstvo i obavljati knjigovodstvenu reviziju.

Namjera je povezati trgovine sa državnim trgovačkim poduzećima u cilju što bržeg i jačeg oživljavanja i pokretanja trgovačkog potencijala.

Isto tako nastojati će i putem nižih NOO-a kao i Udruženja trgovaca stvarati proizvodjačke i potrošačke zadruge, koordinirajući svoj rad s privrednim zadržanim savezom.

Ugostiteljske radnje. Drug pročelnik kaže da se odmah po oslobođenju pristupilo otvaranju ugostiteljskih radnja naročito na Rijeci i Sušaku.⁶⁷⁵ Zatečene su zalihe vina i ostalih alkoholnih pića i voćnih sokova, podjeljene su imaocima ovih radnja kako bi odmah mogli otpočeti s točenjem u granicama tadanjih mogućnosti.

Odredjujući cijenu tim pićima pošlo se je za time da se omogući konzum najširim narodnim slojevima. Ugostiteljskim radnjama dozvoljeno je odmah iskuhavanje i prodavanje jela. Medjutim u tome smjeru do sada nije ništa postignuto. Obzirom na previsoke cijene i pomanjkanje namirnica. Radi se na uzpostavljanju udruženja ugostitelja. Na isti način kako i kod udruženja trgovaca — poduzete su jednake mjere.

Što se tiče turizma i njegove brze obnove kao i njegovom ponovnom razvitku posvećena je odmah najveća pažnja, pa se je nahitnije započelo s prikupljanjem potrebnih podataka o hoteljerstvu, penzionima, restoranima, prvenstveno u zapadnom djelu turističkog bazena Hrvat. Primorja. Prikupljaju se podaci o broju turističkih, posebno kupališnih a posebno planinskih mjesta, zatim o kapacitetu raznovrsnih ugostiteljskih radnja, njihovoj vrijednosti prije rata i danas, kao i vrijednosti po okupatoru neisplaćene najamnine opljačkanog i uništenog inventara. Nakon prikupljenih podataka sastavit će se opširan elaborat kojeg će se dostaviti Ministarstvu. Drug pročelnik podvlači da je problem o ovome pitanju vrlo složen i opsežan, pa će se pristupiti najhitnijem planskom radu kako bi se obnovila ova jedna od najvažnijih grana narodne prirede u Hrvatskom Primorju.

Kontrola mjera i plemenitih kovina. Uzpostavljen je ured za kontrolu mjere i plemenitih kovina. Tu drug pročelnik objašnjava organizaciju i rad tog ureda, kao i njegove potrebe za pravilan i uspješan rad.

Napokon drug pročelnik daje referate o dosadanjem radu otsjeka za cijene. Dosadnji pokušaji odredjivanja cijena⁶⁷⁶ bili su potpuno be-

---

⁶⁷⁵ Ugostitelji su pozvani da započnu s radom u subotu, 19. V 1945. (Primorski vjesnik, III, 151, Rijeka, 19. V 1945, str. 4).

⁶⁷⁶ *Nova cijena kruhu*. Primorski vjesnik, III, 157, Rijeka, 6. VI 1945. str. 2.

zuspješni. Održano je nekoliko sastanaka s pročelnicima i referentima Gradskog NOO-a Sušaka i Rijeke pa je došlo do zaključka, da bi za pravilan rad i pravilno riješenje ovog problema bilo neophodno potrebno priznavati cijene svih trgovačkih, industrijskih, obrtničkih i poljoprivrednih artikala, koje su se kretale u kolovozu 1939 godine isto tako i u travnju 1945 god., t. j. u času oslobodjenja i to današnje maksimirane i kao cijene na crnoj burzi. Pa ni to samo kaže drug pročelnik nije dostatno već treba poznavati sve te promjene cijena na području pojedinih kotareva, kako bi se iz svih tih cijena dobila jasna slika o kretanju cijena na pojedinim tržištima našega okruga u razdoblju 1939 do 1945 godine. Izvješćuje se utvrđenje cijena zalihama vina i drugih alkoholnih pića, te voćnih sokova, koje su se u času oslobodjenja našle u Puntu Franco na Rijeci. Kao baza prilikom utvrđivanja tih cijena uzete su u razmatranje odnosne fakture kao i kvaliteta tih pića. Cijene su pristupačne svim slojevima potrošača. Ovdje je drug pročelnik pročitao cijene po vrstama pića, a prisutni su konstatali da cijene nisu tako visoke, da ne bi bile nepristupačne širim slojevima potrošača. Na sjednici koja je održana po inicijativi privremenog Zadružnog saveza tretirane su cijene ribi i to za onu ribu kojoj do danas nije utvrđena cijena. Nije bilo potrebnih podataka pa je odlučeno da se na idućem sastanku definitivno odrediti maksimalne cijene.

Cijene ostaloj trgovačkoj industrijskoj i zanatskoj robi još nisu oblikovane jer se otsjek nalazi u stadiju prikupljanja potrebnih podataka. Ali momentalno cijene su uredjene tako, da se blokirana roba kao i neblokirana smije do konačnog odredjenja cijena prodavati samo po onoj cijeni, koja ni u kojem slučaju nesmije prekoračiti cijenu koju je odnosna roba imala u času oslobodjenja, to važi samo za onu vrst i kvalitetu robe koja potječe iz ratne produkcije. Roba pak predratne produkcije koja je u toku rata bila posakrivana pred okupatorom i koja prema tome nije imala odobrenih cijena od okupatorskih vlasti, za sada se ne prodaje, dok joj se cijene ne utvrde. Prilikom odredjivanja cijena robi na Sušaku i Rijeci za oba ova grada, trebati će postupati veoma pažljivo, rukovodeći se jednakim cjenama za oba grada, što do pred sam početak rata i do pred samo oslobodjenje nije bio slučaj, jer je istovrsna kvaliteta robe za kojih 25 do 30% bila skuplja na Sušaku nego na Rijeci gdje je postojala slobodna carinska zona. Još je drug pročelnik govorio o mogućnosti nabave ribarskih potreština od Zadar-ske tvornice »Sapird«, te je završio svoj referat.

Predsjednik je pozvao tada prisutne delegate da stave svoje primjedbe i upite povodom danog referata.

Diskusija i zaključci

Vodjena je živa diskusija po pitanju prehrane pučanstva obzirom na poteškoće koje postoje. Govorilo se o pomanjkanju prevoznih sredstava što mnogo otežava rad oko prehrane pučanstva. Drug pročelnik izvjestio je prisutne da je od IV. Armije zatražio nekoliko kamiona ali

do danas da mu tom traženju nije udovoljeno. Zatim se raspravljalo o cjenama koje su vrlo nesredjene. Konstatiralo se da u izvjesnim kotarevima izvjesni artikli prodaju se po crno-burzijanskoj cjeni.

Članovi plenuma predložili su da se poradi na tome da se pitanje valute što prije riješi tako da u svim krajevima okruga bude jedna valuta, jer na ovakav način nemoguća je nabava narodu iz onih krajeva gdje vrijedi Kuna u onim krajevima gdje vrijedi Lira. Članovi plenuma nadalje složili su se u tome da nije pravilno što je maksimirana cijena mljeko dok ostalim artiklima nije.

To je bio jedan od razloga da posljednjih dana nije dolazilo mljeko u gradove.

Delegati iz nekih krajeva postavili su pitanje nabave trave za stočnu hranu kao i mekinja. Drug pročelnik izvjestio je da će se na tome raditi a u vezi s tim rekao je da se radi i na tome, da u mlinovima bude uštedano 20% od mljave za ishranu stoke. Nadalje je zaključeno da odjel trgovine i opskrbe uznastoji da se razdioba hrane u kotarevima što pravilnije vrši imajući u vidu prehranbene mogućnosti pojedinog kotara, a što se tiče Rijeke svi su mišljenja da se obzirom na situaciju Riječani- ma prema potrebi podijeli i više nego ostalim krajevima.

Odjel tehničkih radova

Pročelnik drug Mate Saftić dao je referat:

Odjel tehničkih radova formiran je u mjesecu rujnu 1944 godine.⁶⁷⁷ Ranije je radio kao odsjek gospodarske komisije. Njegov rad u šumi sastojao se u glavnom na izgradnji nastamba Okružnog NOO-a. To su bile partizanske barake građene od neizgrađenog drva i dasaka. Oslobođenjem našeg okruga našao se odjel tehničkih radova pred novim načinom rada. Donekle smo razvili djelatnost, unatoč svih poteškoća koje su nam se već od prvog dana nametale, zahvaljujući iskustvu na oslobođenom teritoriju Dalmacije, gdje je O.NOO kroz izvjesno vrijeme imao svoj centar. Naročite poteškoće u radu bile su, što nismo imali dovoljno stručnjaka iz borbe, koji su spremni, da rukovode radom. Stoga se nametala potreba popuniti odjel sa stručnjacima koje smo našli na oslobođenom teritoriju našega okruga. Stari stručnjaci nemogu, da odgovore nama i našim prilikama u radu, koji iziskuju i teške fizičke napore usljed otežanih prometnih prilika.

Pred nas se postavlja da pojačamo naš odjel sa mladim poletnim ljudima.

Arhitektonski odsjek.⁶⁷⁸ — Naš plan za ovu godinu jest riješiti stanbeno pitanje popaljenih sela, odnosno stvoriti preduvjete za plansku izgradnju. Stanbene prilike kotareva Novi, Sušak, Kastav,

---

⁶⁷⁷ Usp. prilog od 2. XI 1943, br. 5.

⁶⁷⁸ Usp. Zlatko Prikrič-Zdenko Kolacio, *Urbanistički razvoj Rijeke*. U: Rijeka, Zbornik, n. dj., str. 198 i dalje.

te grada Senja dosta su teške. U kotaru Sušak ostalo je bez krova preko 600 porodica, a isto toliko u Kastvu i Novome. Narod tih popaljenih sela smjestio se je u susjedna sela, ili je natkrio slamom i tako živi. Pitanje popravka popaljenih i uništenih nastambi treba riješiti još prije nego nastupe jesenje kiše.

Velike poteškoće su u prevozu i krovnom materijalu. Nalazili smo mogućnosti nabave krovnog materijala u Istri no u tome nismo uspjeli. Nakon toga obratili smo se na naše Ministarstvo gradjevine s molbom da nam odobre 15—20 hiljada ploča eternita i mi se nadamo da će nam naše Ministarstvo po mogućnosti izaći u susret.

Na otoku Krku vrše se početni radovi na gradnji ciglane, ali za ovu godinu nemožemo računati da ćemo se moći koristiti sa tom poljskom ciglanom.

Gradjevinski odsjek.⁶⁷⁹ — Naš rad sastojao se uglavnom u pružanju pomoći našoj vojski na popravcima cesta i mostova. Naša vojska još i danas drži glavne ceste pod svojim nadzorom. Ceste pak II. reda djelomično su preuzete od strane našeg odjela.

Za ovu godinu predvidili smo radove: Dovršenje turističke ceste Bakar — Kraljevica, utemeljenje mostova u kotarevima Crikvenica i Novi,⁶⁸⁰ izradba tucanika na svim cestama. Uspjeli smo povratiti dio inventara kojeg su talijanski okupatori bili uzeli po ulasku u ove krajeve i to tri drobilice i jedan valjak kao i neke planove.

Vodogradjevni o t s j e k. Vodovod Žrnovica uzpostavljen je u pogon. Tu su nam dali punu pomoć kotarevi Novi i Crikvenica. Imali smo poteškoće glede nabave i pogonskog materijala, koje poteškoće i danas postoje.⁶⁸¹ Pitanje vodovoda u Sušaku i Rijeki teže je pitanje⁶⁸² obzirom na riječi druga Domaćeg obzirom na neodgovornost rukovodioca tih radova.

Ministarstvu Gradjevina poslali smo trebovanje za dva remena koja su nam neophodno potrebna za vodovod Žrnovica, jer je remenje tog vodovoda tokom rata uništeno.

Geodetski o t s j e k. — Izradjujemo nacрте popaljenih naselja i snimamo teren kao osnov za regulaciju istih, kao i za komasaciju. Sada su u toku radovi popaljenih sela Podhum.

Naša pomoć odjelima tehničkih radova Kotarskih NOO-a nije bila u onoj mjeri kakva bi trebala da bude. /ovdje drug pročelnik navodi razloge koji su bili, da odjel tehničkih radova O.NOO-a nije pružio dovoljno pomoći nižim odjelima tehničkih radova. Odjeli tehničkih radova Kotarskih NOO — kaže drug pročelnik nadalje dobrim su djelom izvršili

---

⁶⁷⁹ Isto.

⁶⁸⁰ *Uspostavljen promet Novi-Crikvenica.* Primorski vjesnik, III, 148, Rijeka, 7. V 1945, str. 7.

⁶⁸¹ *Usp. Apel odjela tehničkih radova KNOO-a Crikvenica.* Primorski vjesnik, III, 158, Rijeka, 1. VI 1945, str. 3.

⁶⁸² Krajem svibnja voda je puštana od 7 do 10 sati. (*Obavijest Odjela tehničkih radova o opskrbi Sušaka pitkom vodom.* Primorski vjesnik, III, 151, Rijeka, 19. V 1945, str. 4).

sve zadatke samostalno i bili su dobra pomoć našem odjelu. Ovdje mogu konstatirati da je odjel tehničkih radova kotarskog NOO-a Kastav najslabije organiziran.

Ministarstvo gradjevina da bi nam pomoglo u radu dodjelit će nam 200 zarobljenika i toliko tesara. Osim toga poslati će nam izvjestan broj stručnjaka koji ćemo rasporediti po pojedinim kotarevima prema potrebama.

Pitanje radništva i njihove opskrbe.

Uspjelo se osigurati hranu za radnike, ali nismo uspjeli osigurati i obitelj radnika. Radi toga mnogi radnici ne idu rado na tehničke radove već odlaze u Sloveniju na poljske radove i u svrhu zamjene soli za hranu.

Diskusija i zaključci —

Prisutni delegati postavljali su razna pitanja.

Od strane Sušačana postavilo se pitanje Podhuma i drugih sela u Sušačkom kotaru. Delegati iz Krka interesiraju se za plaćanje pjeska iz privatnog zemljišta. Pažani pitaju šta je sa popravkom vodovoda u Pagu. Delegat Crikveničkog kotara postavlja pitanje popravljanja škola. Delegat iz Raba pita dali je predviđen pogonski materijal za vodovod na Rabu. (I konačno drugarica Antica, član O.NOO-a postavlja pitanje što je sa popravkom bolnica na Rijeci — prekriženo, P. S.).

Na sva ova pitanja drug Mate Saftić pročelnik odjela dao je odgovore (na postavljena pitanja — precrtano, P. S.). Nekih konkretnih zaključaka nije bilo, već su se prisutni delegati saglasili sa danim referatom.

Financijski odjel — Zamjenik pročelnika drug Frane Baretić, daje izvještaj o radu financijskog odjela. Najprije je izvjestio o financijskom poslovanju za vrijeme od 28. IV. do 23. lipnja 1945.

Blagajna.

Ukupni primitci za gornje vrijeme	Kuna	1,210,701.322.—
Ukupni izdaci	Kuna	1,132,866.016.—
Saldo na dan 23. lipnja 1945	Kuna	77,835.306.—
Ukupni primici za gornje vrijeme	Lira	4,369.383.—
Ukupni izdaci	Lira	3,858.735.63
Saldo na dan 23. lipnja 1945	Lira	510.647.37
Od ovog salda otpada na novčanice	Lira	339.997.37
Od ovoga salda otpada na bonove	Lira	170,650.—

Centralna blagajna

Ukupni primici za vrijeme od		
5 do 23 lipnja 1945	Kuna	1,122,423.320.—
Ukupni izdaci za vrijeme od		
5 do 23 lipnja 1945	Kuna	1,048.841.000.—

Saldo na dan 23. lipnja 1945	Kuna	73,582.320.—
Saldo na dan 23. lipnja 1945	Lira	5,174.394.—

Ovaj saldo jest dugovni t. j. taj novac duguje ovaj Okružni NOO Centralnoj blagajni, radi izvršenja izplate raznim ustanovama po našem nalogu. —

Stvarno stanje blagajne —

Saldo u blagajni O.NOO-a	Kuna	4,252.986.53
Saldo u Centralnoj blagajni	Kuna	73,582.320.—
Ukupna imovina	Kuna	77,835.306.53
ukupna dugovina Lira		4,663,746.63

Za sve to vrijeme ova blagajna snabdjevala je novcem sve ustanove po raznim granama, a isto tako i razne industrijska poduzeća koja su u pogonu. —

B u d ž e t. Prema dopisu Ministarstva Financija Federalne Hrvatske br. 2 od 9. lipnja 1945 sastavljen je prema uputstvima budžet narodnih odbora za budžetski period od jula do kraja decembra 1945. god. Budžet ovog odbora kotarskih odbora za navedeni period zajedno sa okrugom o jedinstvenom prirezu, koji je predan delegatu Ministarstva Finansija. Odluka o proračunu zbog kratkoće vremena nije izdana. Za kotareve je budžet sačinjen usporedjen u globalnim svotama. Zatim je drug zamjenik pročelnika pročitao sastav budžeta Okružnog NOO-a.

S v r s t a v a n j e n a m j e š t e n i k a. Prema odredbi Predsjedništva vlade imaju se prikupiti podaci o svim namještenicima narodno Oslobođilačkih odbora. Prema tome svi namještenici već u mjesecu junu primiti će plaće u Federativnim Dinarima.—

O b v e z n i c e u K u n a m a — Okružni NOO primio je od ZAVNOH-a obveznice 3% Zajma Narodnog oslobodjenja u iznosu od Kuna 9,227.300, koje se obračuna na slijedeći način:

Obračunato sa ZAVNOH-om	8,199.500 Kuna
Data pomoć OZN-i	300.000 Kuna
Koja još nije obračunana sa ZAVNOH-om učiniti će se naknadno	8,499.500 Kuna
Sadanje stanje dugovanja ZAVNOH-u u obveznicama	727.800 Kuna

Prema ovome izlazi da obveznice u iznosu od Kuna 727.800 nisu plasirane i da se nalaze u blagajnama pojedinih Kotarskih NOO-a, a stvarno stanje će znati tek onda kada se odbije definitivni obračun od Kotarskih NOO-a i drugih ustanova u koliko bi se kod njih nalazilo.

Iznos od Kuna 8,499.500 ne pokazuje stvarno plasiranje obveznice iz razloga što ovaj Okružni NOO prilikom preuzimanja tih obveznica od strane ZAVNOH-a već unapred izplatio je ZAVNOH-u pojedine odgovarajuće svote, jer se je ZAVNOH tada nalazio u novčanoj krizi, pa otu-

da izlazi da imamo i veću količinu obveznica nego što računski izlazi. Ta razlika će jedino izravnati na taj način što će nam Ministarstvo finansija prilikom vraćanja tih nerasprodanih obveznica vratiti u novcu unapred plaćene a ne plasirane obveznice. Količinu odnosno vrednost tih obveznica znati će se po definitivnom obračunu sa kotarevima.

Obveznice u Lira ma, Prema računu Okružni NOO primio je obveznice od ZAVNOH-a . . . . . Lira 14,359.800.—
od ove svote izdali smo kao pomoć OZN-i . . . . . Lira 10.000.—
koja je svota do sada neobračunata, ali kada se obračuna onda dugujemo Ministarstvu Finansija u obveznicama . . . . . Lira 14,359.700.—
Pored toga primili smo od Oblasnog NOO za Istru . . . . . Lira 9.800.—
Ukupno neizračunato iznaša . . . . . Lira 14,359.700.—
Od toga iznosa poslato raznim Kotarskim NOO-ima kao i pojedinim aktivistima za unovčenje . . . . . Lira 7,369.700.—
dočim se ostatak od . . . . . Lira 6,990.000.—
nalazi se u blagajni Okružnog NOO-a.

Od svote Lira 7,369.700 koja je data kotarskim i pojedinim aktivistima nije sve unovčeno, a stanje će se znati po definitivnom obračunu.

Napominje se da kod obračuna sa pojedinim kotarevima nailazimo na vrlo velike poteškoće, jer su se obveznice davale na unovčenje pojedinim aktivistima, koji su često puta prilikom opasnosti jednostavno izgubili i novac i obveznice, a isto tako i pojedini kotarevi novac od plasiranih obveznica trošili su za nabavu hrane za vojsku i ustanove, a da nisu o tome vodili točnu evidenciju. Sve ove nedostatke trebalo bi ustanoviti kod pojedinih kotareva i na temelju stvarno utvrđenih manjkova iste predložiti Ministarstvu Finansija na rashodovanje. Isto tako trebalo bi odobriti pojedine kotareve za one iznose od plasiranih obveznica, koji su dati vojski za nabavu hrane kao i vrijednost nabavljene hrane za vojsku i ustanove. Da bi se kotarevi odobrili za te iznose potrebno je da isti podnesu ovamo zapisnike ili bilo kakve potvrde o izdanoj hrani vojnim jedinicama ili ustanovama da bi mogli te plasirane obveznice obračunati sa ZAVNOH-om.

Nadalje ima kotareva koji su na računu obveznice dužni izvesne svote za plasirane obveznice, a davali su Okružnom pozajmice, moralo čak i u hrani što im još uvijek nije poznato na način obveznica, moralo bi se ovakove slučajeve priversti svojoj svrsi i izvršiti obračun s tim kotarevima. Sav ovaj rad je vrlo težak što Okružni i Kotarski NOO-i imaju vrlo slabe ili gotovo nikakve podatke, a što je najteže ti podaci se medjusobno nikako ne slažu. Prema tome morati će se naći neki jednostavniji izlaz iz ovog zamršenog stanja.

Po svemu ovome trebala bi se donijeti jedna uputa od strane Izvršnog odbora O.NOO-a, jer čisto računskim putem nemoguće je doći usljed gore navedenih razloga do točnog stanja.

Privremene potvrde u Kunama. Na račun Zajma po privremenim potvrdama naplaćeno po raznim kotarevima i od strane Okružnog NOO-a.	Kuna 3,517.160.—
Privremene potvrde u Lirama	3.165.—

Naplaćeno po raznim kotarevima.

Ove iznose po privremenim potvrdama nismo do sada poslali ZAVNOH-u pa mu ih prema tome dugujemo.

Takodjer i o ovim uplatama nemamo točne podatke, jer su pojedini kotarevi izdavali potvrde, a da nisu vodili evidenciju ni o količini naplaćenog novca ni o strankama koje su plaćale Zajam.

Ovo zamršeno stanje moglo bi se likvidirati na taj način da kotarevi podnesu opširniji izvještaj o cjelokupnom poslovanju sa obveznicama, i predlog o rashodovanju izgubljenih obveznica a isto tako i podatke o danj hрани vojnim jedinicama i Okružnom NOO-u.

Diskusija i zaključci. — Nakon pročitanoг referata dolazi do diskusije u kojoj učestvuju razni predstavnici kotareva. Po finansijska izložili su poteškoće obzirom na to što Kuna nije proglašena platežnim sredstvom na području grada Sušaka i Rijeke i okolice, te da stoga nemogu se udovoljavati osnovnim potrebama sa izvjesnim predmetima koji se mogu dobiti samo u Sušaku i Rijeci. Povodom toga zamjenik pročelnika drug Frane Baretić objasnio je prisutnima, da je blagajna finansijskog odjela ONOO-a ustanovama i isto tako i privatnicima sa kuskog područja mjenjala Kune u Lire za najnužnije potrebe, imajući uvijek pred očima prvenstveno interese naroda ne zapravo Blagajne i nije drugo radila već samo toli to joj je bio jedini i glavni posao.⁶⁸³ Možda tu i tamo nismo mogli udovoljiti nekim potrebama naroda u potpunosti, ali razlog je ležao u tome što smo po oslobodjenju ovog djela zemlje našili na poteškoće koje su se sastojale u tome što neprijatelj je 3 mjeseca prije oslobodjenja povukao veliki dio gotovine u Lirama i ostavio čekove u visokim iznosima, a samo zato da onemogućí rad oko plaćanja radnika i namještenika zaposlenih u ustanovama i poduzećima na području grada Sušaka i Rijeke. Neprijatelji su to učinili u namjeri da time stvore neraspoloženje radnih masa prema narodnim vlastima i pokretu. U naskorije vrijeme izvršiti će se zamjena okupatorskih novčanica u Federativni Dinar, pa će se time riješiti sve te poteškoće u plaćanju. —

Odgovor je prihvaćen sa razumjevanjem.

Odjel poljoprivrede i šumarstva

Predsjednik Drug Komadina daje riječ drugu Arbanasu pročelniku odjela poljoprivrede i šumarstva koji je dao slijedeći referat:

⁶⁸³ Odjel za financije ONOO za Hrvatsko primorje objavio je u Primorskom vjesniku, III, 151, Rijeka, 19. V 1943, str. 4, da je »na području na kojem je svojedobno izvršena izmjena jugoslavenskih novčanica u lire, do provođenja konverzije u nove dinare federativne Jugoslavije, isključivo platežno sredstvo sa zakonodavnom moći dosadašnja talijanska lira«.

Organizaciono stanje poljoprivrednog ostsjeka.

U ostsjeku rade 2 agronoma i 1 veterinar te jedan činovnik 1 pomoć. činovnik i 1 podvornik. Jedan je agronom zamjenik pročelnika odjela i referent za vinogradarstvo i voćarstvo, a drugi je agronom zadužen za ratarstvo i povrtlarstvo, dok je veterinar zadužen za veterinarstvo i stočarstvo. Osjeća se pomanjkanje stručnjaka za stočarstvo i pčelarstvo, jer je veterinar opterećen sa radom na terenu. U područnim kotarevima radi 5 inž. agronomije, 5 srednjoškolaca agronoma i 4 nižeškolca praktikanata i 2 studenta agronomije. U svim kotarevima bilo bi za sada dovoljno poljoprivrednih stručnjaka osim u kotaru Novi i Krku. U Novom vodi rasadnik i poljoprivrednu referadu na kotaru jedan vinogradarski vježbenik koji nemože udovoljiti u stručnom pogledu, jer je to jedan od najaktivnijih poljoprivrednih kotareva na Primorju. U Krku vodi poljoprivredu jedan praktičar koji takodjer nemože zadovoljiti u stručnom pogledu.

Poljoprivredni stručnjaci odjela bili su uposleni organizacijom poljoprivredne službe na terenu, povremeno su obilazili kotareve okruga, preuzimali poljoprivredne ustanove, nabavljali i raspodjelivali razne polj. antikle kao modru galicu, sumpor, sjeme i. t. d.

Poljoprivredni stručnjaci na Kotarevima su udovoljavali u svim administrativnim zahtjevima obilazili svoj teren, sakupljali poljoprivredne statističke podatke upućivali i savjetovali seljake, a veći dio vremena utrošili su na radu u rasadnicima i poljoprivrednim dobnima u kotarevima gdje takvi objekti postoje. Praktičan rad poljoprivrednih stručnjaka na terenu bio je dosta skućen usljed opterećenosti sa administrativnim poslovima.

Ratarstvo — Područje okruga zasijano je 90% raznim ratarskim kulturama podrazumjevajući one poljoprivredne površine koje su za te kulture, namjenjene. Zasijane površine ratarskih kultura jesu: pšenice 1088 ha, ječma 1888 ha, raži 358 ha i kukuruza 2527,50 ha. Upoređujući ove podatke sa podacima o zasijanim površinama žitaricama 1939 proizlazi da je nastalo povećanje ratarskih kultura, pa je primjerice ove godine zasijano oko 1036 ha kukuruza više nego u 1939 godini. Pšenice je zasijano nešto manje nego u 1939 godini a ječma za oko 20 ha više nego 1939 godine. Razlog povećanja sjetve kukuruza bio je u pomanjkanju sjemena krumpira i bijelih žita.

Velike su površine prilikom oslobodjenja Primorja bile neobrađene, ali se je snažno i smišljeno provedenom propagandom, pomaganjem u radnoj i sprežnoj stoci između pojedinih sela, općine pa čak i kotareva ipak uspjelo obraditi skoro svu zemlju. Odmah po oslobodjenju prebačeno je 8 pari volova iz Krka od kojih su 6 pari orali u Novljanskom 2 para u Crikveničkom kotaru. U mjestu Pag je prebačeno iz Novalje i Vlasića 15 pari volova, koji su obradili svu površinu zemlje mjesta Pag koja je radi okupacije bila ostala podpuno neobrađena. Sjeme za ratarske kulture nismo bili u stanju nabaviti, radi vojnih operacija, otežanog prebačaja i pomanjkanja sjemena u susjednim okruzima. Sadanje stanje

ratarskih kultura je ispod prosjeka radi suše. Ozime žitarice su mjestično uspjele, dok su proljetni usjevi podpuno podbacili. Žetva ozimih žitarica je odpočela.

Povrtlarstvo. Krumpira je zasadjeno manje nego u 1939 godine za oko 1982 ha a graha oko 85 ha manje nego 1939 godine. Te su površine zasijane kukuruzom i nešto žitaricama. Ostalih povrtlarskih kultura zasijano je oko 50 ha više nego 1939 godine. Nabavljeno i podjeljeno narodu slijedeće povrtno sjeme: špinata 100 kg, cikle 78 kg, rokvice 10 kg, zelja 17 kg, sjemena luka 90 kg, rajčice 10 kg, salate 40 kg, mrkve 70 kg, boba 1940 kg, krumpira 4.300 kg. Osim toga nabavljeno je 634 kg drugog raznog povrtnog sjemena. Sva količina krumpira izdana je općinskom NOO-u Bribir koji je nastavio sa kolektivnim obradivanjem u šumi pa je i ove godine kolektivno obradio dosta velike površine tako da je zasijao oko 700 kg. žita i oko 6.000 kg. krumpira. Radi nabave sjemenskog krumpira odlazilo se je na teren u Sloveniju, Žumberak i Gorski Kotar, ali se sa nabavom nije uspjelo, jer spomenuti krajevi nisu dozvolili izvoza krumpira dok nisu pokrili svoje potrebe. Po završenoj sadnji krumpira u Žumberku nabavilo se je tek 75 kvintala krumpira ali ga se radi pomanjkanja prevoznih sredstava nije uspjelo prebaciti. To su razlozi radi čega se narod nije moglo opskrbiti dovoljnim količinama sjemenskog krumpira.

Vinogradarstvo. — Oko 80% svih vinograda ovog Okruga na vrijeme je obrezano, povezano i okopano, a ostatak oko 20% nije se radi pomanjkanja radne snage i vojnih operacija u ono vrijeme mogao obraditi. Radi pomanjkanja radne snage, modre galice, sumpora i gumiće za cjepljenje osjeća se naglo propadanje vinogradarstva općenito u cijelom okrugu, a vinogradi su naročito na otocima radi prehrambenih prilika iskorišćuju i zasijavaju žitaricama. Poduzete su sve moguće mjere za nabavu modre galice, i na tom se poslu obzirom na postojeće prilike donekle uspjelo. Nabavljeno je oko 35.000 kg. modre galice koja je razdijeljena područnim kotarevima. Osim te količine pronadjeno je oko 2.500 do 3000 kg. modre galice i oko 3000 kg. praha za špricanje vinograda kod raznih trgovaca na našem okrugu. Od tih količina razdijelilo se je kotarevima: Krk oko 15415 kg., Pagu oko 7533 kg, Rabu oko 1760 kg. Lovranu 2236 kg. Kastvu 2250 kg. Kotaru Sušak 2100 kg. gradu Sušaku 1000 kg. gradu Rijeka oko 800 kg. Crikvenica 950 kg, Novi 950 kg. i Senju oko 100 kg. Poduzeti su koraci da se nabavi još jedna partija od oko 1 vagon i nadamo se da će ta količina s obzirom na malu zarazu od peronospore radi jake suše pokriti potrebe. Uza sva nastojanja sumpora se do sada nije moglo dobiti. Količine koje su nadjene kod trgovaca bile su oko 4000 kg., i to je odmah bilo podijeljeno područnim kotarevima. Očekuje se pošiljka od 5 vagona sumpora iz Splita koja bi svakog dana imala stići.

Vinogradi su pokazali dobar rod. Peronospore se prikazalo u vrlo maloj mjeri⁶⁸⁴ dok je opasnost od cidijuma ili pepela, a radi pomanjkanja

⁶⁸⁴ Usp. *Suzbijanje peronospore*. Isto, 152, 23. V, str. 4.

sumpora nešto veća. U koliko ne bude naskoro kiše biti će vinogradi u opasnosti od suše. Mjeseca travnja pala je jaka tuča na otoku Pagu, gdje je smanjen urod za oko 50% i na otoku Rabu gdje je smanjen urod za oko 60%. Cijepljenje vinograda bilo je potpuno onemogućeno radi pomanjkanja gumica za cijepljenje koje nismo bili u stanju nabaviti iako smo poduzeli potrebne korake.

Voćarstvo — Voćarstvo je u Primorju pretrpjelo usljed rata znatne štete. Dosta veliki broj voćaka uništen je po okupatoru, a ostale voćne sadnice zakržljale su usljed pomanjkanja potrebne njege. Sadnja voćnih sadnica bila je tokom rata smanjena na minimum, jer se nisu mogle sa strane nabavljati a domaći rasadnici bili su većim dijelom zapušteni. Za unapredjenje voćarstva nismo mogli ništa konkretnog napraviti, jer je oslobodjenje uslijedilo u proljeće, kada je rad oko voćaka bio onemogućen. Jedino što se moglo učiniti je to da su data uputstva kotarskim referentima o njezi postojećih voćnih stabala. Sredstva za špricanje nismo bili u stanju nabaviti. Urod trešanja bio je vrlo dobar, pa je primjerice u Kotaru Crikvenica urodila oko 50 vagona trešanja, u kotaru Lovran oko 15 vagona dok u ostalim kotarevima nemože se prirod računati na vagone, ali je prirod u čitavom okrugu bio zadovoljavajući. Najveći dio trešanja utrošen je u svježem stanju. Urod ostalog voća je slab osim smokava koje su do sada pokazale dobar rod, ali ovisan o kiši. Urod maslina na otocima je srednji.

Livadarstvo —

Stanje sjenokoša kako u obalnom tako i u gorskom pojasu je vrlo loše radi jake suše. Livade u obalnom pojasu pretrpjele su ogromne štete od konja vojnih jedinica, koje su se povremeno zadržavale na tom terenu. Štete nanešene od vojske nisu se nikako mogle sprečiti iako su poduzete sve mjere jer se je vojničke konje na bilo koji način moralo prehraniti. Iz gornjeg vidljivo je da će prehrana stoke ove godine biti uvelike otežćana jer će se morati u planinskim predjelima radi slabog uroda trave kositi velike površine, a radne snage je vrlo malo jer se ista nalazi mobilizirana u vojski. U nekim kotarevima pokušava se riješiti to pitanje tako da vojne jedinice daju seljacima vojnike na raspolaganje da im u košnji pomognu ali niti time nećemo riješiti pitanje košnje. Kod prijevoza sjena biti će takodjer velikih poteškoća a poduzeli smo mjere da se iz kotara Krk prebaci 50 pari radnih volova za taj posao. Od te zaprežne stoke neće se moći sve koristiti za dovoz sijena, jer će nešto od toga biti uposlano kod dovoza gradje i trupaca na pilane. Za košnju livada uspjeli smo pronaći 150 kosa i 400 komada brusova koje smo podjelili po kotarevima, a 2000 komada kosa odobrilo nam je Ministarstvo, da nam ih preda Komanda pozadine II. Armije kad njoj odtrebaju, ali s istima nećemo moći služiti, jer će biti stavljene na raspolaganje prekasno.

Rasadnici i poljoprivredna dobra — Odmah po oslobodjenju pregledali smo i preuzeli od bivših vlasti sve gospodarske stanice

u okrugu i to: Drž. voćni i lozni rasadnik Crikvenica, drž. rasadnik Novi, gradsko imanje Orehovica i Kostrena i peradarsku stanicu u Rijeci. Sve gospodarske stanice su bile većim dijelom zapuštene a uspjelo se je da se iako dosta kasno obrade i zasijaju povrtlarskim kulturama tako da su sve gospodarske stanice djelomično uredjene, dok će se ove jeseni započeti planski i sistematski radom na njima. Po pitanju proizvodnje voćnog i loznog materijala na rasadnicima uspjeli ćemo u cjelosti tek nakon tri godine jer ne raspoložemo sa dovoljnim brojem voćnih divljačica. Ove će se jeseni nastojati zasaditi što više ključića smokava i divljačića rašeljke koje smo u stanju prikupiti na svome terenu. Na otoku Krku bilo je 1943 godine od države zakupljeno biskupsko imanje Kanajt. Poduzeti su koraci da se već ove jeseni zakup obnovi, tako da imade izgleda da će se na jesen započeti sa radom.

Ratarstvo — Do sredjenja prehrambenih prilika morati će se na ratarstvo posvjecivati dosta velika pažnja dok će se kasnije na račun ratarstva nastojati unaprediti povrtlarstvo koje je u Primorju gdje imade u blizini vode dobro uspjeva. Potrebe za unapredjenje ove privredne grane sastojati će se u nabavi umjetnih gnojiva, zbog pomanjkanja štal-skog gnoja, nabavu sjemenja, a naročito sjemena krumpira kojega nećemo imati na našem terenu. Potrebno je da se već sada odmah poslije žetve osnuju sjemenski fondovi u koje bi sakupljalo sjeme žitarica sa našega terena, koje je već ovdje aklimatizirano, a seljacima bi trebalo u zamjenu dati žito koje dobivamo izvana. U tu svrhu bilo bi potrebno da odjel trgovine i opskrbe stavi ovom odjelu na raspolaganje barem 5 vagona žita kako bi za drugu godinu imali barem neke količine sjemena. Razumljivo je da bi u sjemenske fondove moralo ići najbolje žito, jer prirodi u velike ovise o kvaliteti sjemenskog materijala. O nabavi poljoprivrednih alata i strojeva poslali smo trebovanja Ministarstvu te se nadamo da ćemo bar djelomično pokriti potrebe. Za unapredjenje i povećanje ratarskih površina bilo bi potrebno poduzeti mjere da bi se sa svih obradivih površina uklonila sva beskorisna stabla, što je najvažnije za Novljanski kotar, gdje leže dosta velike neobrađive količine najplodnije zemlje u Hrvatskom Primorju. Osim toga potrebno je već danas razmišljati o rasparčanosti Primorskih posjeda i o nužnoj potrebi komasacije. Zamišlja se da bi bilo potrebno za kotar Novi nabaviti jedan mali traktor, jer već u planinskom predjelu općine Bribir postoji zametak zadruženog obradjivanja zemlje, pa se smatra da bi taj traktor povezao više seljačkih posjeda u jednu cjelinu /zadrugu/ pa bi to bila klica budućeg zadrugnog obradjivanja zemlje i spajanja malih posjeda u jednu cjelinu, čim bi rad bio mnogo rentabilniji i uspjeh veći.⁶⁸⁵

Na otoku Krku leže velike količine zemljišta koje se može privesti kulturi i to Omišljanski Lug oko 50 hektara i Dobrinjski Lug oko 30 ha zemlje.

---

⁶⁸⁵ P - n., *Putem zadrugarstva*. Isto, 165, 24. VI, str. 2, i *Narod otoka Raba stupa u zadrugu*, str. 3.

Da bi se ta zemlja mogla privedi kulturi i poboljšati potrebni su manji radovi koji bi po mišljenju stručnjaka mogli obavljati sa zaobljenicima već ove jeseni. Na tim površinama moglo bi se osnovati veće uzorke povrtnjake a djelomično iskoristiti i ratarske kulture. O svemu tome obavješteno je Ministarstvo da sa svoje strane uputi stručnjake na lice mjesta.

Prijedlozi za rad i unapredjenje poljoprivrede:

Vinogradarstvo — Za unapredjenje vinogradarstva nećemo još ove godine biti u stanju mnogo učiniti, već neka nam bude dužnost da uzdržimo one vinograde koje do sada imamo. —

Voćarstvo — U ovoj jeseni i idućeg proljeća provesti ćemo organizaciono stanje precjepljivanja rašeljke na čitavom teritoriju. Za taj posao organizirati će se kraće cjepljarske kurseve za omladinu koja će pod rukovodstvom poljoprivrednih stručnjaka započeti s tim radovima na terenu. Predvidja se veći dio rašeljke cjepiti na višnju, jer se višnja može upotrebiti za industrijske svrhe mnogo bolje nego trešnja. Također bi trebalo zadužiti svaki NOO da u sezoni proizvede recimo najmanje 1000 sadnica smokava 1000 sadnica oraha i 1000 sadnica badema, dakle voće koje se na našem terenu najbolje uspeva. Potrebno je povesti propagandu za što jače razmnožavanje maslina naročito na otocima, jer su koristi od toga stabla ogromne. Nastojati će se poduzeti potrebne korake da se uz ceste i željezničke pruge zasade voćna stabla i aktivirati za taj rad čitav narod. Predvidja se već ove jeseni izgraditi barem tri sušnice voća Stojkovićevog tipa za sušenje smokava.

Livadarstvo — Dogovorno sa vojnim pozadinskim vlastima organizirati će se kosidba na sliedeći način: Vojska će osigurati radnu snagu i hranu za istu, koja će pokositi sve sjenokoše pa će se nakošeno sjeno davati stočarima, dok će ostatak sjena od Kotarskih NOO-a, koji će morati organizirati taj rad, odkupiti vojne pozadinske vlasti. —

Gospodarske stanice — Da bi se rad na gospodarskim stanicama već ove jeseni počeo normalno razvijati pozvan je sa strane Ministarstva jedan stručnjak te će se po njegovom dolasku formirati jedna komisija od delegata narodnih vlasti i poljoprivrednih stručnjaka, koja će na licu mjesta pregledati poljoprivredna dobra i odrediti smjernice za budući rad. Nastojati će se u svakom kotaru osnovati po jedan voćni i lozni rasadnik te uzoran vrt koji će biti stručno rukovodjen od rajonske poljoprivredne stanice koja će se negdje u Primorju osnovati.

Osim toga pri svakoj pučkoj školi osnovati će se mali rasadnici i povrtnjaci t. zv. školski vrtovi gdje će djeca imati prilike naučiti najosnovnije stvari iz poljoprivredne grane. Naravno da će se u tu svrhu morati aktivirati i odgojiti narodne učitelje. Predvidja se već ove jeseni započeti sa održanjem kraćih poljoprivrednih tečajeva dok se o osnivanju stalnih poljoprivrednih škola još nemože govoriti jer tu stvar ispituje i organizira Ministarstvo Poljoprivrede za cijelu federalnu jedinicu.

Organizacioni sastav — U odjelu zadužen je u odsjeku za šumarstvo šumarski referent koji je ujedno i ravnatelj šuma za Hrvatsko Primorje. Do osnivanja ravnateljstva došlo je po direktivama Ministarstva Ravnateljstva osnovano je kao stručni organ O. NOO-a. Ravnateljstvo šuma radi po direktivama pod nadzorom O.NOO-a, a samostučni rad vrši samostalno. U ravnateljstvu uposlena su osim ravnatelja 4 šumska inženjera od kojih svaki vodi po jedan odsjek i to: 1./ Odsjek za iskonišćavanje i režijsko poslovanje 2./ Odsjek za uređjivanje šuma 3./ Odsjek za pošumljavanje i poboljšavanje krša 4./ Personalno administrativni odsjek.

Osim šumarskih inženjera od pom. kancel. osoblja uposleni su: voditelj urudžbenog zapisnika i jedan služitelj koji je ujedno i pazikuća.

Od uposlenih šum. inženjera osim ravnatelja svi su stariji ljudi, te su za obilazak terena dosta nepokretni. Za dosadanji rad koji još nije potpuno razgranat odgovaraju tek s vremena na vreme izlazi na teren.

Po kotarevima zaduženi su sad šumarski referenti od kojih su svi nadlugari a jedan /kotar Opatija/ je svršio šumarski fakultet samo još nije diplomirao.

U kotaru Senj zadužen je za rad jedan šumarski inženjer.

Šumarski referenti po kotarevima vode samostalno šumarstvo pod nadzorom K.NOO-a a u stručnom pogledu pod ravnateljstvom šuma.

Rad šumarskog referenta po kotarevima do sada je zadovoljavao. Kad se pristupi planskom gospodarenju u šumama biti će potrebno osnivanje šumarije, a za iste biti će potreban i stručni kadar.

Do osnivanja šumarija, u koliko bi se povećali šumski radovi trebati će dodjeliti šum. kot. referentima pom. kanc. osoblje da bi se referenti mogli posvetiti više terenu. —

Stanje u šumama⁶⁸⁶ — U toku rata šume su dosta uništene po čitavom Primorju a naročito su nastradale kraške borove kulture. U visokim šumama šteta je učinjena uzduž komunikacija, kojima se služio okupator, tako da je uz željezničku prugu Sušak — Drivenik golom sječom posječen pojas u širini od 100—500 met.

Dosadanji rad — Radove u šumama vršili su K.NOO-i u vlastitoj režiji te je ukupno na teritoriju čitavog O.NOO-a do sada izrađeno 367 m³ jelovih trupaca 269 pr. jelovog ogreva, 340 komada mošnih greda i 90 gredica, 918 komada telegrafskih stupova, 100 komada rudnog drva i komada za tunere. Bukovog ogreva izrađeno je 1200 pr. m. 1 1/2 vagona drvenog ugljena. Od navedenog bukovog ogreva predato je vojski 457 pr. Mosne grede, gredice, telefonski stupovi, rudno drvo i tunere nisu iskubicirane, ali je izdan nalog da se to odmah učini.

Kako se iz izloženog vidi dosadašnji rad je skromnih razmjera u tome je uglavnom razlog pomanjkanja radne snage, alata i hrane.

Osim navedenog vršeni su pripremni radovi, konsignacija obilazak terena za odredjivanje sjecišta i sastav drvosječnih predloga.

---

⁶⁸⁶ Usp. bilj. 668.

Nabavljeno je šumskog alata 68 komada pila i 27 komada turpija, taj alat podjeljen je Kotarskim NOO-ima.

Održana je konferencija kotar. šumarskih referenata kod Ravnateljstva šuma u Sušaku na kojoj se je raspravljalo o tekućim poslovima i mogućnostima povećanja radova, prije održane konferencije pročelnik odjela na terenu je dogovorio sa radnicima nagrade za izvršeni rad na akordnoj bazi kao i podavanje hrane, što je na konferenciji pretreseno i potom donešen zaključak.⁶⁸⁷

Izrade ogrijeva: 1 hvat	3	kg.hrane i	3.000	Kuna nagrade
Iznašanje do ceste na udaljenost				
od 0 — 500 m	1,5	kg. „ i	1.500	„ „
Izradba trupaca 1m ³	0,5	„ .. i	500	„ „
Izradba tesevine i 1m ³	3	„ „ i	3.000	„ „
Izradba rudnog drva 1 m ³	1,5	„ „ i	1.500	„ „
Dovoz ogreva do obale 1 hvat	3	„ „ i	12.000	„ „
Taksa na panj 1 hvat /3 m ³ /				
ogrijeva			3.100	„ „
Taksa na panju za 1 m ³ jelove gradje			6.000	„ „
Prodajna cijena za 1 hvat bukovog ogrijeva				
u Senju i Novom			32.000.—	

Ove se temeljne nagrade i hrana bazirane u prvom redu na gospodarskim okolnostima u području kotara Senj i Novi. Za pojedine slučajeve će se naknadno određivati, koja se visina hrane i nagrade ima pojedincu izradjenog drva primijeniti. To isto se odnosi na izradu ugljena i ostalog drvnog materijala. Naglašava se da su napred navedene količine samo privremenog karaktera i da će se kasnije na osnovi iskustva i točnog bilježenja podataka revidirati prema odnosnim okolnostima i mogućnostima rada. Budući se cijena drvu ne može danas odrediti zbog valutarnih gospodarskih prilika, uzeti su za bazu cjelokupni troškovi drva i izvršenog rada najudaljenijih šumskih predjela Hrvatskog Primorja. Narod treba bezuvjetno i što brže opskrbiti ogrijevom, pa je u vezi napred iznešenog određena privremena cijena po hvatu 32.000 Kuna odnosno po pr. m. 8.000 Kuna kao što u privremena i sva navedena podavanja i nagrade. Do tih zaključaka rukovodila nas je želja da se povisi produkcija drvenog materijala, ali ni s tim nije postignut potpun uspjeh jer raspoloživi radnici na terenu djelomično otišli na košnju a djelomično Slavoniju radi nabave hrane. Kako sa svim tim namjerama nismo uspjeli da povišimo produkciju materijala posljednjih dana izveli smo jedan pokus t. j. 38 zarobljenika uputili smo u šumski rad. Rezultati još nisu poznati. Ma da je taj pokušaj riskantan, drugog izlaza za sada nismo imali. Pročelnik je na svome putu po kotarevima naredio organiziranje, da na svaki način imaju uposliti u šumi najmanje 20 radnika.

⁶⁸⁷ Konferencija šumarskih stručnjaka. Isto, 159, 10. VI, str. 3.

Kotarskim šumskim referentima izradjeni su obrasci za sastav drvosječnih i odgojnih predloga, obrasci za vodjenje materijalnih knjiga u uredjajne svrhe — uputstva za kosignaciju, — i. t. d. —

Potreba na drvnom materijalu — Potreba na ogrevnom drvu za čitavi okrug uključivši Rijeku i Opatiju iznaša 180.000 pr. m. Potrebe na pilonskim trupcima /pilane Pavlović — Sušak Breze, Cades — Praputnjak, Rogić Sv. Juraj te 3 vodenice na Grobničkom polju/ iznašaju cca 100 m³ dnevno. Potrebe na tesanoj robi također su velike i to su podizanje popaljenih naselja, no potreba u 3 m³ još za sada nije utvrđeno.

Potreba će biti veća količina drvena ugljena.

Radovi koji se predviđaju — Predviđeno je da će se izraditi:

5.000 m³ jelovih trupaca

1.000 m³ tesovine

20.000 pr. m. gorivog drveta. —

Uz taj rad proizvesti će se i manje količine tel-telegraf. stupova radnog drveta i jelovog ogreva.

Sa radovima koji su predviđeni neće se moći pokriti potrebe iz slijedećih razloga: 1./ Iz pomanjkanja radne snage. Do sada je radilo u šumama oko 100 radnika, isključivo starci, što se vidi iz efekta rada. Po radniku dnevno nije dolazilo ni 1 pr. m.

2./ U koliko bi se radna snaga dobila demobilizacijom ili upotrebom zarobljenika, sjećom u neposrednoj blizini cesta bilo bi nemoguće pokriti potrebu na ogrevnom drvu, dok bi se sa tesanom robom i trupcima donekle moglo pokriti potrebe na teritoriju O.NOO-a. Za izvršenje predviđenih radova trebalo bi 64 tesca, 430 drvvara i 14 tovaraca kroz vrijeme od 3 mjeseca. Od alata za predviđeni rad bi trebalo još 83 pila 300 sjekira, 60 bradvilja i 380 kom. raznih turpija. Sjekire i bradvilje dali smo kovati u tvornici torpeda i time ćemo djelomično pokriti potrebe dok pile i turpije treba nabaviti izvana. —

Predviđeni radovi za pošumljavanje krša — Ove godine neće se moći pristupiti u većem razmjeru pošumljavanja, već će se nastojati osposobiti rasadnike osnovati nove i započeti sve pripreme radova za masovniju proljetnu sadnju. —

Stare zalihe —

Osim predviđenih radova postoje i stare zalihe izgradnje za vrijeme okupacije. Za sadanje stanje radne i izvozne snage pristupano je 2.040 m³ jelovih trupaca i 9143 pr. m. ogrevnog drveta uključivši Kastav i Opatiju, dok je za iznašanje nepovljno i nepristupačno 3.400³ jelovih trupaca i 3.230 pr. m. ogreva. Stare zalihe su u glavnom privatno vlasništvo, koje privatnici nisu u stanju sami dovesti do tržišta. —

VETERINARSTVO

I. Organizaciono stanje

Odjel ima jednog veterinara, koji ujedno vrši i službu stočarskog referenta. Obadvjema referadama opterećen je, njegov dosadanji rad

bio je vezan radom u odjelu i obilaskom terena kod svih kotareva osim Kastva i Senja kamo još nije dospio radi oskudice na vremenu. Područni NOO-i imali su 8 veterinarara i 3 veterinarska pomoćnika jednog od tih veterinarara mislimo po njegovoj molbi dodijeliti Federalnoj jedinici Sloveniji. Dva veterinarara koji su ovih dana došli iz zarobljeništva biti će pozvani na službu pa ćemo njihovim primanjem popuniti sva mjesta područnim nam NOO-ima Rad veterinarara po kotarevima bio je dijelom vezan uz kancelariju zbog sakupljanja statističkih podataka i rješavanja tekuće pošte dijelom bili su zaposleni obilaskom terena pružajući stoci pomoć, a mnogi su od njih i stočarski referenti NOO-a pa su se mnogo bavili radovima oko stočarstva. Veterinari su prilikom obilaska terena davali mnogostrana uputstva narodu u svrhu čuvanja i liječenja stoke.

II. Zdravstveno stanje stoke — U proljeće je bilo najviše oboljenja stoke tako i ove godine samo još u pojačanoj mjeri, s razloga što je ove godine vrlo rano nastupilo proljeće, biljke su ranom proljeću brzo rasle, nisu iskoristile sve sastojke sa zemlje /vapno i drugo/ pa su taj manjak životinje osjetile i pojavila se na stoki poradi toga bolest koju zovemo kostobolja u tolikoj mjeri da od te bolesti trpe više ili manje sve krave u kotarevima na kopnu. I ove godine kao i svake ustanovljene su zarazne bolesti i to: bedrenica goveda u kotaru Crikvenica /uginule dve krave/ bedrenica ovaca u kotaru Pag /uginulo oko 40 ovaca/ i šuga konja u kotaru Senj /oboljelo 17 konja/.

III. Mjere za suzbijanje bolesti — Kod životinja sastoji se u liječenju stoke od nezaraznih bolesti i liječenju i provadjanju veterinarsko-policijskih mjera kod zaraznih bolesti. Liječenje stoke od nezaraznih bolesti bave se veterinari mnogo više nego ranije, jer je veterinar sada pristupačan i onom najsiromašnijem stočaru obavljajući mu besplatno liječenje stoke. U svrhu liječenja zarazne bolesti bedrenice cijepljeno je u kotaru Crikvenici oko 50 goveda, u kotaru Pag provadja se cijepljenje ovaca te je predviđeno cijepljenje oko 12.000 ovaca. Konji bolesni na šugi u kotaru Senj liječe se.

IV. Nabava lijekova — Nabavljeno je raznih lijekova u visini cca 1,800.000 Kuna. Ljekovi su nam doznačeni dijelom besplatni, dijelom za novac koji će biti refundiran na blagajni finansijskog odjela našeg okruga dotacijama Ministarstva poljoprivrede i šumarstva i utrcima dobivenim od naplate lijekova bogatijim stočarima.

Vrši se razdioba nabavljenih lijekova područnim NOO-ima. U svrhu liječenja stoke nabavljeno je 35 q posija koje su doznačene.

K.NOO Opatija i Kastav po	500 kg.
K.NOO Crikvenica i Senj po	600 kg.
Gradski NOO Sušak	600 kg.
K.NOO Novi	700 kg.

Posije smo dobili uz cijenu od 5 Lira i po toj se cijeni podjelila stočarima pod rukovodstvom veterinarskih referenata. Potreba na lijekovima

ima još uvijek, a uzrok je tome što se svi potrebni lijekovi još danas nemogu nabaviti.

Veterinarski uredi — Nemaju dovoljno stručnih knjiga ni instrumenata, Potrebe: I. nabava stručnih knjiga;

II. Nabava veterinarskih instrumenata —

V. Veterinarski kursevi — Održan je trodnevni veterinarski kurs za veterinare i veterinarske pomoćnike. Kurs je održan na terenu kotara Novite su tom prilikom ustrojena 23. pastuha.

Plan za uredjenje veterinarske službe.

1. daljnja nabava potrebnih lijekova,
2. nabava stručnih knjiga
3. nabava instrumenata
4. poradit će se na tome da se uredi i podigne potreban broj klaonica
5. poradit će se na tome da se izradi 2 do 3 ambulante
6. poradit će se na tome da se postigne čim veći broj strvinista.

Stočarstvo — Organizaciono stanje —

Kod ovog odjela vodi stočarsku referadu veterinarski referent. Kod područnih nam NOO-a vode stočarsku referadu veterinar ili agronom već prema tome koji od dotičnih stručnjaka ima više volje i vremena za vođenje referade.

II. Brojno stanje stoke. Stočarstvo je tokom rata pretrpjelo velikih promjena. Ustanovljen je pad broja stoke u našem okrugu od prilike kako slijedi:

konja 1.307, goveda 5.598, svinja 4.901, ovaca 14.155, peradi 37.638, košnica 5.486. Gornji manjak brojnog stanja stoke uzrokovan je dijelom direktnim uništenjem i odvajanjem stoke po okupatoru, dijelom se je broj stoke smanjio radi gospodarske nemogućnosti održavanja prijeratnog broja našeg stočara. Ljudi su s jedne strane bili zatvarani po okupatoru a s druge strane pristupili su NOO pa preostali članovi obitelji koji su ostali kod kuće nisu mogli držati raniji broj stoke. Povrh toga nisu se mogle kositi livade u šumskim predjelima jer su okupatorske vlasti branile prilaz tim livadama.

III. Mjere koje smo poduzeli za unapređenje stočarstva.

1. licenciranje — pregled muških rasplodnih grla obavljen je u cjelom okrugu osim u kotaru Kastav. 2. poduzete su mjere kod Ministarstva poljoprivrede i šumarstva da nam se dodijeli odnosno omogući nabava većeg broja ovaca, rasplodnih bikova i krmača. Obećano nam je dodjeljivanje oko 1.000 ovaca besplatno, 7 krmača, 1 nerast za gradsko imanje Orehovicu besplatno i 10 bikova uz naplatu. 3. primaju se radovi i da se nabavi 10 do 15 magaraca pastuha nešto veće pasmine u Istri. 4. Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva svojom okružnicom br. 1713 tražilo je od nas da mu dostavimo potrebe stočarstva i veterinarstva na koje možemo računati da će nam se dodjeliti na račun reparacija.

Tražili smo stočarstvo:

a./ konja za rad	200	
kobila za priplod	50	/bosanske i bosansko-arapske pasmine/
pastuha	2	” ” ” ”
pastuha-magaraca	10	/ciparsko talijanske pasmine/
krava	1000	
bikova	15	
svinja za uzgoj	2.500	
krmača za rasplod	200	
ovaca	1000	
kokoši	5000	
košnica	5000	

b./ kola za konje	100
prnibora za kola	
za konje	100
ormi za kola	
za konje	400

4 kompletna uredjaja za oskrbiti toliki broj malih mljekarna koji će doći u obzir ako nam se doznači naznačeni broj krava.

vrčala	45
ručnih Riceovih	
preša	45

Tražili smo za veterinarstvo: opskrbu sa ljekovima, cijepivima i serumima god. u visini od cca 100.000 Dinara /prema cijeni od 1939. godine. Opskrba veterinarskim instrumentima u novčanoj visini od cca 250.000 Dinara /prema cijeni od 1939 god./ potreban uredjaj za predviđenih 5 do 6 klaonica. Potreban uredjaj za predviđenih 20 strviništa. Potreban uredjaj za predviđene 2 do 3 veterinarske ambulante.

5./ Zbog nabavke 2.000 malih svinja za uzgoj uputili smo bili specijalno čovjeka po terenu čitave Federalne jedinice Hrvatske. Taj se drug vratio neobavljena posla jer stočari neće da prodaju svinje dok se ne izvrši izmjena novca. Da bi unapredili stočarstvo sa materijalom kojim raspolažemo unutar našega okruga donesen je zaključak na sjednici izvršnog odbora O.NOO-a da će se od vlasnika koji posjeduju više od 2 goveda za rasplod odkupljivati sve ono što prelazi preko broja 2 u korist onih što su u toku rata ostali bez stoke. Isto tako će se otkupiti sva ženska telad od onih vlasnika koji neće ili ne mogu samo tu telad držati. Od košnica otkupiti će se na svaki način 5 po jedan počam od broja 15. 7. U svrhu unapredjenja pčelarstva održani su pčelarski kursevi po kotarevima, koji su bili teorijske i praktične naravi. Pčelarima pružena je pomoć u prevoznim sredstvima za prebacivanje košnica iz Primorskih krajeva u Gorski Kotar.

Plan za unapredjenje stočarstva.

Poraditi će se na tome da nam se dodijeli obećani broj ovaca.

” ” ” ” krmača i nerastova.

god. Ujedno je kod gornjeg ureda imenovan povjerenikom drug Foćor Ferdinand odlukom ovog Socijalnog odjela od 30. travnja 1945 br 1 98/45. To imenovanje bilo je privremene naravi, te je Ministarstvo socijalne politike svojim riješenjem od 31 svibnja 1945 br. 1994/V potvrdilo gornje imenovanje. Ponovna uzpostava Okružnog ureda za osiguranje radnika u Sušaku u danima borbe za oslobođenje grada Rijeke značila je, da su već u tim danima radnicima i namještenicima vršene redovite isplate potpora. Ujedno su pozvani svi poslodavci putem oglasa da odmah izvrše ponovnu prijavu svojih radnika i namještenika obaveznih na socijalno osiguranje⁶⁸⁹ kao i da uplate sve zaostale prinose do dana 30. travnja 1945. Čim je grad Rijeka bio oslobođen u prvim danima prešlo se je odmah na osnivanje »Privremenog ureda za socijalno osiguranje« i to počam od 1. svibnja 1945 na temelju oglasa socijalnog odjela ovog O.NOO-a za Hrvatsko Primorje od 30. travnja br. 98/45.

Novo osnovanom uredu pripadalo je područje bivše pokrajine Kvarnera, te su i tu odmah poduzete mjere, da poslodavci izvrše svoju dužnost prijavljivanja svojih namještenika kao i dužnost plaćanja zaostalih prinosa. Ujedno je gore navedeni ured preuzeo dne 3. V. 1945 slijedeće talijanske zavode za socijalno osiguranje:

- 1./ Zavod za socijalno osiguranje za slučaj nesreće na poslu, podružnica Rijeka.
Zavod vrši osiguranje industrijskih radnika za slučaj nesreće u poslu.
- 2./ Zavod za socijalnu skrb, podružnica Rijeka. Zavod vrši osiguranje radnika od 14 do 60 god. za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti, zatim za slučaj oboljenja od tuberkuloze, nezaposlenosti te porodjaja i bračnosti.
- 3./ Zavoda za osiguranje radnika za slučaj bolesti — Pokrajinski ured Rijeka — Taj zavod ima isti uređjaj uglavnom kao i naš Okružni ured ali sa manje davanja u trajanju i visini potpora.
- 4./ Jadranska blagajna za osiguranje pomoraca za slučaj nesreće i bolesti — Trst — Izpostava Rijeka. Isti ured provodi osiguranje pomoraca /za slučaj bolesti i nesreće/ ukrcanih na parobrodima i jedrenjacima upisanih u jednoj od luka na području bivše pokrajine Kvarnera.
- 5./ Ured za osiguranje državnih službenika, podružnica — Rijeka.
- 6./ Blagajna za skrb pomoraca.

Povjerenikom svih talijanskih ustanova socijalnog osiguranja na području ovog O.NOO-a kao i novo osnovanog »Privremenog ureda socijalno osiguranje na Rijeci« imenovan je drug Ljubomir Petrinović odlukom Soc. Odj. ovog Okruga od 30. travnja 1945 br. 98/45, a Ministarstvo Socijal. politike svojim riješenjem od 31. svibnja 1945 br. 1933/V potvr-

---

⁶⁸⁹ Isto, 153, 26. V, str. 4.

dilo je gornje imenovanje.⁶⁹⁰ Kod svake pojedine ustanove gore imenovanom povjereniku data je pripomoć pri izvršenju njegovog zadatka činovnici Okruž. ureda u Sušaku. Kako je pri ovom radu ovaj socijalni odjel vršio privremeno i djelokrug Ministarstva Socijal. politike zapala ga je dužnost da izvrši uzpostavljanje Privremenog ureda za socijalno osiguranje u Puli. Taj ured je ujedno preuzeo nadzor nad svim talijanskim zavodima za socijalno osiguranje na području bivše pokrajine Pule.

U prvim danima oslobođenja Sušaka i Rijeke zadužen je jedan referent Soc. odjela ovog O.NOO-a na temelju odluke od 3. svibnja o. g. sa zadaćom da utvrdi, preuzme i sačuva imovinu socijalno-političkih ustanova na Rijeci i Sušaku i to sljedeće urede:

- 1./ Izpostava ureda rada — Sušak —
- 2./ Podružnica javne burze rada — Sušak
- 3./ Ured rada — Rijeka
- 4./ Provincijski savez industrijskih radnika
- 5./ „ „ trgovačkih „
- 6./ „ „ poljoprivrednih „
- 7./ „ „ profesionalista i umjetnika
- 8./ Nacionalni patronat za socijalnu skrb.

Gornja zadaća izvršena je u redu, naročito na Rijeci, unatoč poteškoća te je sva imovina predata novo osnovanim Mjesnim sindikalnim vijećima Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije. Predstavnici sindikata su svojim potpisom primopredajnog zapisnika postali pravni nasljednici gornjih socijalnih ustanova.

Najveći rad socijalnog odjela od dana oslobođenja bio je sakupljanje podataka o porodicama onih, koji su sve čak i svoje živote dali za našu narodno-oslobodilačku borbu. Ovaj Soc. odjel pozvao je svojom okružnicom br. 925/45 od 9. V, o. g. i ranijim sve niže socijalne odjele da žurno pristupe sakupljanju potrebnih podataka na temelju obrazaca Ministarstva Socijalne politike, naročito točne spiskove invalida odnosno njihovih porodica, invalida civila i pozadinskih funkcionera, te popis poginulih i umrlih boraca Jugoslavenske Armije, kao i popise poginulih i umrlih civilnih lica i pozadinskih funkcionera.

Zbog tehničkih poteškoća i pomanjkanja stručnog osoblja kod nižih socijal. odjela nije se do danas sakupilo sve potrebne podatke, ali će se u najskorije vrijeme udovoljiti uputstvima Ministarstva.

Ministarstvo Socijalne politike je svojom okružnicom od 24. travnja 1945 broj 833/45 obavjestilo ovaj Socijalni odjel o provedbi uputstava o novčanim privremenim pripomoćima i to neoskrbljenim porodicama boraca NOV i POJ, sada Jugoslavenske Armije i Mornarice, poginulih boraca NOV i POJ sada Jugoslavenske Armije i Mornarice, invalidima narodno-oslobodilačkog rata i njihovim porodicama kao i porodicama

---

⁶⁹⁰ Prema Primorskom vjesniku, 153, 26. V, str. 4, ravnatelj »Privremenog ureda za socijalno osiguranje Rijeke« bio je V. Paškvan.

žrtava fašističkog terora. Zatim uputstvo o davanju pomoći porodicama, čiji se hraniooci nalaze u zarobljeništvu. Konačno uputstvo o reviziji prava na mirovinu, narodnog priznanja, stalne državne pomoći, i izdržavanja, kao i o privremenoj pomoći ovih lica, Ministarstvo je istom okružnicom za tu svrhu doznačilo iznos od Kuna 22,348.000.— Kako su predradnje komisije za djeljenje pripomoći na temelju uputstva Ministarstva dosta dugo trajale, financijski odjel ovog O.NOO-a u svojoj okružnici od 21. V. o. g. br. 1893/45 u suradnji s ovim Socij. odjelom donio odluku o isplati jednokratne novčane pomoći pod stav 3 i 4. iste okružnice i to:

3./ Obiteljima poginulih boraca i boraca Jugoslavenske Armije /NOV i POJ/ odnosno Jugoslavenske mornarice i roditeljima milicionera kao i invalidima, određuje se jednokratna novčana pomoć u iznosu od 600 Lira. Isto tako određuje se jednokratna novčana pomoć i na djecu i to: djecu poginulih boraca, invalida i djecu milicionera /boraca/ na prvo djetu 500 Lira, na svako daljnje Lira 400 do njihove navršene 14-e godine života. Ako su poginuli borci, borci-milicioneri invalidi bili hraniooci porodice, ova se pomoć odnosi i na njihovu braću staru do navršene 14-e godine života.

4./ Jednokratna novčana pomoć penzionerima izdat će Gradski odnosno Kotarski NOO i /Soc. Odjel/ prema stvarnim potrebama pojedinih penzionera i to u visini njihovih najnužnijih potreba dok se ne uredi pitanje penzija od strane Narodne Vlade Hrvatske. Ujedno je ovaj odjel svim nižim socijalnim odjelima na našem području izdao slijedeće iznose za dodjeljivanje novčane pomoći prema uputstvima Ministarstva, kao i uopće za sve potrebne u pojedinom kotaru.

Kotarski NOO	Sušak	.	.	.	.	.	Kuna	4.000.000.—
„	„	Crikvenica	.	.	.	.	Kuna	185,634.000.—
„	„	Novi	.	.	.	.	Kuna	57,848.000.—
„	„	Senj	.	.	.	.	Kuna	203,500.000.—
„	„	Pag	.	.	.	.	Kuna	131,000.000.—
„	„	Rab	.	.	.	.	Kuna	173,500.000.—
„	„	Krk	.	.	.	.	Kuna	287,500.000.—
						Ukupno	Kuna	1,042,982.000.—
Kotarski NOO	Sušak						Lira	2,000.000.—
„	„	Opatija					Lira	700.000.—
						Ukupno	Lira	2,700.000.—
„	„	Kastav					Lira	600.000.—
						sveukupno:	Lira	3,300.000.—

Gradski NOO Sušak isplatio je iz vlastitih sredstava iznos od Lira 2,519.359 — za potrebe socijalnog odjela, a taj iznos će mu se naknadno vratiti od strane O.NOO-a za Hrvatsko Primorje.

Isto tako je Gradski NOO Rijeka, socijalni odjel izplatio iznos od Lira 948,279,50 i taj iznos biti će naknadno vraćen.⁶⁹¹

⁶⁹¹ Usp. Okružni Narodno-Oslobodilački Odbor donio je odluku o isplati jednokratne pomoći. Isto, 152, 23. V, str. 2.

Općenito se može uzeti, da svi socijalni odjeli na području O.NOO-a nastoje svim silama udovoljiti najnužnijim potrebama naroda i pomoći mu na svakom koraku u okviru svojih sadašnjih mogućnosti.

Čim se srede prilike ovaj Socijalni odjel O.NOO-a ima u svojim planovima mnoge i velike zadaće, među koje spada briga za naše invalide, koji su svoju krv dali za slobodu naše domovine. Za njih će se urediti invalidski dom i nastojati ih čim prije osposobiti za nove dužnosti, za koje budu sposobni, te će tako i dalje oni davati svoju sposobnost narodu.

Kada budu sve ove prometno-tehničke poteškoće prebrodjene, kao i osoblje uvelo se u red, moći će socijalni odjeli potpunoma udovoljiti svojim zadacima, kao i normalnom radu.

Za dječji dom kotar: Crikvenica — Sušak — Krk te Opatija — Izdali su slijedeću količinu hrane:

Od zalihe zbjega u Salima — Dugi otok 2. VI. 45

24 kutije ovomaltine

3 limenka kond. mlijeka /svaka 16 lit./

53 kg. šećera

2 1/2 kave

3 1/2 kakao

Izdao Crveni Krst⁶⁹² 1 kutiju vitamina

1 sanduk sapuna

Dobili od Ministarstva Socij. Politike i izdali 21. VI. 1945.

90 kg. šećera

50 kg. bjelog brašna

pol limenke kakao

12 kg. praha za pranje

20 špula konca

15 kutija hondezima

50 kg. graha

10 kg. sapuna

Dječji dom »Hotel Jadran«

Bakar primiti od zalihe zbjega u Salima Dugi — otok

Izdali 30 dječjih kreveta, koje smo dobili od trgovine i opskr. odjela

2. VI 1945.

20 kg. šećera

20 kakao

1 kg. kave

1 limenka kond. mlijeka

18. V. 1945.

primili od Crvenog Krsta

25 kg. sapuna

---

⁶⁹² Usp. *Obnavljamo Društvo Crvenog Križa*. Isto, 148, 7. V, str. 5.

10 kutija vitamina
dobili od Min. Socij. Politike i izdali 21. VI 1945.
100 kg. šećera
50 kg. bjelog brašna
1/2 limenka kakao
2 kg. praha za pranje
30 špula konca
10 kutija hondezima
20 kg. sapuna

Dječji Dom »Ladislavov« Crikvenica

Izdali od zbijega u Salima 1. VI. 1945.
21 kg. sapuna
2 kg. mlijeka kond. /svaka 16 kg
7 kutija ovomaltine
2 kg. kave
2 kg kakao

Za dječji dom »Srca Isusova« (Crikvenica 2. VI 45 dobili od
Min. Socij. Politike i izdali

1 limenka kond. mlijeka
2 kutije ovomaltine
1/2 kg. kakao
1/2 kg. kave
Primili od Crvenog Krsta 2. VI. 1945.
7 kg. sapuna
1 dio kutije vitamina

Za dječji dom grada Zagreba — Selce izdali 1. VI. 1945 od Ministarstva
Socijalne politike

1 limenka kond. mljeka /od lit. 16/
5 kutija ovomaltine
1 kg. kakao
1 kg. kave
primili od Crvenog Krsta 1. VI. 1945.
12 kg. sapuna
2 djela od jedne kutije vitamina

Za sva tri Doma u Kotar Crikvenica izdali 21. VI. 1945.

80 kg. šećera
70 kg. bjelog brašna
1/2 limenka kakao
12 kg. praha za pranje
50 špula konca
12 kutija kontezima

70 kg. graha
20 kg. sapuna.
UKUPNO 317 kg. i 1/2 limenke kakao

Izdali za Dječji Dom Opatija, 21. VI. 1945 od Mini. Socij. Politike

80 kg. šećera
50 kg. bjelog brašna
1/2 limenke kakao
10 kg. praha za pranje
30 špula konca
15 kutija hordenzima
50 kg. graha
10 kg. sapuna
UKUPNO 245.50 kg.

Izdali za Dječji Dom Krk 21. VI. 1945. od Min. Socij. Politike

50 kg. šećera
30 kg. bjelog brašna
1/2 limenke kakao
8 kg. praha za pranje
30 špula konca
10 kutija hondenzima
30 kg. graha
10 kg. sapuna
UKUPNO 168,50 kg.

Ladislavov Dom Crikvenica: broji: 124 djece
Dom grada Zagreba — Selce broji: 74 djece
Dom »Srca Isusova« broji: 34 djece
Dječji dom »Jadran« — Bakar broji: 108 djece
Dječji Dom — »Hotel Excelsior« — Lovran broji: 75 djece
Dječji Dom — Krk broji 70 djece
Dječji Dom — Opatija broji: 57 djece
Dom — Staraca broji: 61 staraca
UKUPNO: 542 djece i 61 starac.

Za Kotare i Dječje domove izdala se roba i hrana. Robu koju smo dobili od U. N. R. R.-e izdali smo za sve kotare a naročito vodi se računa za one kotareve koji su najviše pogodjeni, popaljeni opljačkani.

Pred mjesec dana otvorio se Dom u Bakru koga trebamo čim više snabdjevati hranom.⁶⁹³ U glavnom potrebno bi bilo za sve domove, jer ima djece koja su vrlo slaba i zakržljala.

Za dječje Domove Hrvatskog Primorja, Bakar, Crikvenica, Opatija, Lovran i Krk, izdali slijedeću robu:
cipele platnene visoke ženske . . . . . komada 65

⁶⁹³ *Otvoren je »Dječji Dom« u Bakru. Isto, 158, 8. VI, str. 3.*

čarape ženske	„	149
doljnje majice ženske	„	100
cipele niske kožnate muške	„	24
platnene cipele niske ženske	„	45
„ „ „ muške	„	20
dječje kožnate cijepe	„	140
„ platnene cipele visoke	„	55
Odjela za mladiće	„	52
Podkošulje za dječake	„	145
Majice za odrasle	„	125
Ukupno: Komada		930
(od toga 294 para cipela)		

Dom staraca koji je preselio iz Sušaka u Lovran izdali smo slijedeće:

Odjela muška	komada	10
Kaputi	„	3
Donje gaće muške	„	3
Hlače muške	„	6
Ukupno: Komada:		22

Za kotareve Hrvatskog Primorja izdali slijedeću robu:

Majice ženske	Kom.	753
Čarape „	komada	277
Proljetnih kaputa ženskih	„	180
Cipele platnene visoke ženske	„	53
„ „ niske ženske	„	130
Donje gaće muške	„	362
hlače muške	„	330
kaputa muških	„	40
Odjela muška u dva djela	„	55
Odjela muška u tri djela	„	110
donje majice muške	„	144
kožnate cipele muške niske	„	102
Platnene cipele visoke muške	„	138
Platnene cipele visoke dječje	„	129
Kišne kabanice muške	„	155
Ukupno: Komada		2.958
(od toga 269 pari cipela)		

Za dječje domove hranu koju smo dobili od Crvenog Krsta sav ostatak zbjega u Salima — Dugi otoka i Ministarstva Socijalne Politike razdijelili smo po domovima Crikvenica, Opatija, Lovran Krk, Bakar.

Iz Kotareva nemamo podatke koliko su hrane t. j. brašna i drugo izdali za domove. U Lovranu se nalazi Dječji Dom, koji smo preselili iz Sušaka. U Sušaku su djeca bila smještena u radničkom Domu, prema tome moralo se i radniku pomoći, jer ima i takvih koji neimadu nikoga

a djeca su dobila pogodnu lijepu sunčanu zgradu, čitav dan su na suncu i zraku, koji im mnogo koristi za njihovo zdravlje.

U Domovima imade lječnika po potrebi, a potrebno bi bilo da imade stalnog lječnika radi pregleda i kontrole njegovog napretka.

Kako znamo teško je za lječnika jer su većinom mobilizirani, ali bi trebalo nešto poduzeti da djeca mogu biti češće pregledana.

Diskusija i zaključci:

Uzima riječ drugo predsjednik O. NOO-a te podvlači važnost doma. Osobitu pažnju kaže treba posvetiti odgoju djece u domovima, nastojati da ne budu izvrnuta nezdravom odgajanju i protivno današnjem vremenu i ciljevima naše borbe. Prisutni delegati odobravaju predsjednikov predlog. Nadalje drug predsjednik govori o pomoćima, te kaže da treba osobito paziti kome se daje pomoć, ne nasjedati elementima i dijeliti bez obzira na materijalno stanje pojedinca. Treba izlučiti bogate od siromašnih i viditi gdje je najveća potreba i tu pomoći. Ako ovaj problem t. j. socijalni problem riješimo na zadovoljavajući način biti će sve u redu i narod će se uvjeriti da je naša vlast prava narodna vlast. Delegati su zatim diskutirali o svim problemima socijalne politike, i odobrili riječi predsjednika. Predsjednik zatim ističe da je danas najteže biti u narodnoj vlasti jer treba ići odredjenim pravcem ne obazirujući se na pojedince, ne gledajući da se takvim pojedincima možda neće dopasti kakav čin u interesu cjeline. Predsjednik zatim kaže da mi u narodnoj vlasti nesmijemo biti puzavci već nas neka u svakom radu rukovodi jedna misao da smo pobjednici. Drugovi delegati sa kotareva odgovaraju jednoglasno i obećavaju da će ju se držati tih njegovih direktiva — i pomoći narodno oslobodilačkim odborima na svome terenu.

Zdravstveni odjel

Pročelnik Zdravstvenog odjela drugarica Antica dala je izvještaj o organizaciji i radu te smjernicama za budući rad:

I. Organizacija zdravstvenog odjela:

Da bi mogla zdravstvena služba i civilni sanitet na našem okružju da odgovara potrebama potrebno je, da se popuni odjel narodnog zdravlja O. NOO-a kako slijedi:

1./ Pročelnika ima, 2./ referenta za zdravstvo ima Dr. Ivana Markovinu 3/ Ravnatelja okružne zdravstvene stanice ima Dr. Pravdicu, 4/ Ravnatelja Okružnih bolnica nema, 5./ Ravnatelja za apotekarstvo ima, mag. Vlada Smokvinu 6./ Ravnatelja za fiskulturu nema. —

IV. Okružna Bolnica. — Ravnatelj Okružne bolnice u Sušaku, jest Dr. Bakarčić Fran. Ova bolnica imade u svemu 310 kreveta. Od ovih zaprimaju vojnici 250 a za pučanstvo ih je ostalo 60 na raspolažanju. Ovaj broj ni iz daleka ne pokriva potrebe našeg življa. Spomenuta bolnica raspolaže sa još jednim lječnikom. Kada bolnica bude preuzela civilna vlast biti će potrebni slijedeći liječnici:

1 internista, jedan kirurg, 1 okulista, 1 liječnik za nos, uho i grlo, 1 ginekolog, i rentgenolog. Ovi bi bili primarijusi na raznim odjeljenjima kojima treba još pridodati potrebne sile, da bolnica bude mogla odgovarati u potpunosti potrebama pučanstva našega okruga.

Sanatorij Kraljevica za liječenje tuberkuloze kostiju

Ovaj će sanatorij služiti za potrebe čitave naše zemlje. Kapacitet sanatorija je cca 300. U ovaj je sanatorij danas smješteno oko 250 vojnika, a tek neznatan broj civilnih lica liječi se u njemu. Potrebno bi bilo za sada, da se civilne bolesnike smjesti po privatnim kućama a da ih liječe službujući liječnici sanatorija. Ravnatelj je istoga Dr. Pravdica Nikola, drugih liječnika nema.

Budući da je ovaj jedini sanatorij ove vrste u čitavoj zemlji, potrebno je pronaći još jednu zgradu mimo one koja postoji za smještaj bolesnika, koji se svaki dan sve više javljaju. U ovoj je bolnici sačuvan sav inventar uključujući i instrumente. Ova će bolnica moći da stvarno odgovara potrebama kojima je namjenjena. Budući da se u Okružnoj bolnici u Sušaku i sanatorijumu u Kraljevici nalazi vojska dobivaju i naši bolesnici od vojske hranu a uzvratno tome izdavamo mi pak bolnici liječnički materijal.

Bolnica Senj — Ova bolnica imade kapacitet od 50 kreveta. Ova je bolnica građena u modernom stilu sa jednim lijepim paviljonom za zarazne bolesti. U toj se bolnici nalazi samo jedan liječnik, a izvan njega nijednog stručnog lica. Uposlene su drugarice iz AFŽ-a ali nisu ni iz daleka stručno naobražene, da vrše sanitetski posao.

Iza oslobodjenja dobili smo ovu bolnicu bez inventara. Proradili smo i žrtvovali toliko, da smo joj dali najpotrebnije stvari da može za sada da proradi. Predalo se je istoj svu posteljinu, rubeninu, pribor za jelo, i ostalo te lijek i hranu. Uz nekoje malenkosti koje ćemo moći pružiti ovoj bolnici ona će moći da razvije svoj rad. —

Ovoj su bolnici potrebni slijedeći liječnici:

Upravitelj Bolnice, koji je ujedno i kirurg i jedan sekundarni liječnik. Sadašnji upravitelj bolnice Dr. Cović ne odgovara njegovom položaju kako su nas izvjestili drugovi iz Kot. NOO-a jer je ustaški raspoložen.

Kada dobijemo nove liječnike biti će isti dodjeljen na rad kojoj drugoj bolnici ili slično.⁶⁹⁴

Postojeća bolnica na Krku —

Po Ministarstvu Narodnog zdravlja obećana nam je bolnica na Krku. Kapacitet nije nam poznat, predviđa se 60 do 200 kreveta. U koliko bi dobili bolnicu sa 200 kreveta odgovaralo bi za otoke RAB i PAG.

⁶⁹⁴ *Civilna bolnica u Senju*. Isto, 161, 15. VI, str. 3.

U tom slučaju potreban bi bio jedan jači motorni čamac koji bi prevažao bolesnike sa Raba i Paga. Za smještaj bolnice najprikladnije mjesto bi bio otočić Košljun koji leži sred vale Punat, a nalazi se na njemu samostan O. F. Kako bi bilo stupiti u vezu sa fratrima i nagoditi se sa njima na bilo koji način. Napomenuti još i to da se na tom otočiću nalazi jedna čisto novogradjena zgrada na dva sprata koju su fratri upotrebljavali kao oporavilište za svećenike.

Sanatorij za tuberkulozu u Skradu

Poznata je bolna strana u našem okružju, da 50% od pučanstva boluje od tuberkuloze. Potrebno je na svaki način proširiti u svim bolnicama odjeljenje za tuberkulozu, u svrhu uspješnog suzbijanja ove strašne bolesti. Ovih dana preuzima delegat ovog okružja biv. Dom »Kralja Aleksandra« u Skradu, koji će se pretvoriti u sanatorij za tuberkulozu. U ovaj će se sanatorij primati prvenstveno drugovi koji su oboljeli u toku borbe, boreći i dali time svoje za narodnu stvar i to oni kod kojih postoji opravdana nada ozdravljenja.

Za upućivanje u ovaj sanatorij biće mjerodavan nalaz i mišljenje antituberkuloznog dispanzera.

Potreba liječnika u našem okrugu —

Grad Sušak — Ovaj grad uopće nema zdravstvenog referenta. Postoje samo tri starija liječnika koji nisu pokretni za službu nesposobni. Jedini je Dr. Peteh koji se nalazi u službi okružnog za osiguranje radnika, za Sušak Rijeku i Pulu. Ovaj je drug preopterećen i pored toga vrši humanu jednu dužnost što u jutro od 5 sati do 8 pregleda siromašne bolesnike a onda vrši do kasno u večer povjerenu mu dužnost. —

Kotar Sušak —

Drug Dr. Poslončec, koji je vršio dužnost kotarskog liječnika u ovom kotaru, nalazi se sada na dužnosti fizikata na Rijeci tako da pučanstvo kotara imade priliku samo jedanput tjedno da pohodi liječnika koji tu službu vrši i to spomenuti liječnik.

Kotar Crikvenica —

U ovom kotaru se nalazi jedan stari liječnik Dr. Majnarić, koji vrši ambulantan pregled, jer usljed starosti nemože na teren.

Nalazi se u Crikvenici i Dr. Pezelj, koji je nakon oslobodjenja bio mobilisan i nakon 20 dana odpušten. Isti je bio dan ovom okružju na raspoloženje. Ovo je okružje odredilo za Kotar Rab toga liječnika, budući da otok nema nijedne liječničke sile, a potrebe su velike zbog istrošenosti naroda. Isti do danas nije još nastupio ovu dužnost, navodeći da je bolestan.

K o t a r P a g —

Otok Pag takodjer nema liječnika a prilike su iste kao i na Rabu. Navodno se predvidja jedan liječnik koji će ovih dana biti odaslan da preuzme dužnost.

K o t a r K r k —

Na Krku se nalaze 4 liječnika. Od ovih su tri neuračuniva, radi starosti i nepokretnosti. Sav rad pada na najmladjeg i agilnog liječnika Dr. Pančića koji je ovih dana otpušten iz vojske.⁶⁹⁵

K o t a r S e n j —

Takodjer nema liječnika, a koji je neophodno potreban jer su higijenske prilike na najnižem stepenu u ovome okružju. U ovome kotaru bilo je par slučajeva tifusa, kojega su prenesli iz Like. Od domaćeg pučanstva u Senju obolila je jedna žena i podlegla. Poduzete su bile sve potrebne mjere da se stane na kraj pjegavcu. —

K o t a r N o v i —

U ovome kotaru se nalazi jedan liječnik, koji je vrlo savjestan i dobar drug Dr. Serman. Radi razbacanosti mjesta ne može da udovolji potrebama ovoga kotara. —

K o t a r K a s t a v —

Ovaj kotar nema liječnika. Na terenu je bio više puta naš uredovni referent. Sada im dolazi dva puta sedmično stanica. Negdje je bolje opremljena a negdje slabija. U glavnom odgovaraju namjenjenoj svrsi. Iste stanice dezinficiraju u slučaju potrebe stanove, posteljinu, posudje i dr. Brinu se uopće za higijenu sela. Lješine raznih zarobljnika pokapano su po propisu a koji se nisu mogli pokopati spaljeni su. Budući nisu dovoljne samo postajne stanice, to je potrebno da se osnuje ekipe po raznim selima čija bi bila dužnost da se brinu za higijenu u tim selima. Da se za kada bar donekle osposobe članovi tih ekipa potrebno je održati 8 dnevni kurs da se upoznaju najosnovnijim potrebama higijenske službe. Tokom borbe mnogo je poginulo liječnika, a s druge strane mnogi su mobilisani i neće se vratiti na svoju prijašnju dužnost. Potrebno je stoga razloga da se održi jedan duži tečaj koji bi usavršio jedan kadar drugova i drugarica koji bi bili zdravstveni pomoćnici. Predvidja se da će ovaj kurs trajati 6 mjeseci. Najbolji polaznici tečaja biti će po svršetku ovoga kursa poslani na druge više kurseve da nakon što su stanovito vrijeme proboravili na praksi na terenu i pokazali i tu svoju sposobnost i dokazali uvjet za daljnji razvitak.

---

⁶⁹⁵ *Rad zdravstvenog odjela za kotar Krk.* Isto, 160, 13. VI, str. 3.

Obdaništa —

Ukazuje se velika potreba otvaranja obdaništa. U tu svrhu potreban nam je kadar stručnog osoblja. Da dodjemo do tog osoblja otvoriti će sedmomjesečni kurs za trideset drugarica za obrazovanje njegovateljica za djecu. Uslovi za primanje u kurs su za gradjanke najmanje 2 razreda gimnazije a za ostale drugarice koje su dale u borbi sve od sebe moraju imati 4 razreda osnovne škole.

Kada budemo imali potreban kadar otvoriti će se obdaništa u svim kotarevima i kasnije po selima.

Sada otvaramo odmah obdanište sa sto krevetića. Stručni personal je već obrazovan. Potrebno je nabaviti još posteljinu i dogovoriti se sa vojnim vlastima, da nam isprazni zgradu koju zaprema, a gdje je prije bilo obdanište.

Apotekarstvo —

Na terenu ovoga okruga imade 16 apoteka koje imaju dužnost da snabdjevaju ljekovima pučanstvo. Od tih 16 apoteka za sada je zatvoreno 6 i to jedna na Pagu jedna u Novom koja doduše radi bez stručne sile, jedna u Crikvenici čiji je vlasnik pritvoren, jedna u Bakru, jedna u Sušaku i jedna u Kastvu. Ljekarne na Rabu, Krku, Baški, Senju i Kraljevici su slabo opskrbljene ljekovima dok ostale raspolažu s manjim količinama t. j. moći će snabdjevati pučanstvo sa ljekovima za kraće vrijeme. Pošto sami ljekarnici do sada nisu u mogućnosti da si sami opskrbljuju ljekovima radi slabog i ratnim prilikama oštećenog saobraćaja to je ovaj O. NOO preuzeo na sebe dužnost snabdjevanja i dopreme ljekova za potrebe tih apoteka na svom području. U tu svrhu dopremljena je veća količina ljekova koja će se za nekoliko dana podjeliti apotekama uz naplatu. Od sada će unapred svakih 15 do 20 dana sve apoteke slati svoje trebovanje ovom O. NOO-u koji će prema tim trebovanjima dopremiti na Sušak ljekove iz drž. apotekarskog pod. u Zagrebu. Time će do uzpostave redovitog saobraćaja biti u glavnom sve apoteke snabdjevene dovoljnim količinama ljekova.

Apoteke koje su bile iz kojeg razloga zatvorene, biti će u najskorije vrijeme otvorene. U tu svrhu dobiti ćemo od Ministarstva 7 magistara, od kojih se dvojica već sada nalaze ovdje te će biti zaposleni po apotekama koje sada ne rade.

Apoteke koje su bilo iz kojeg razloga uništene ili ostale bez inventara, a neophodno su potrebne biti će obnovljene pomoću preseljavanja apoteka koje su ostale bez vlasnika, a nisu neophodno potrebne t. j. ako se takova apoteka nalazi u mjestu, gdje ima još apoteka koje rade. —

Time će sva mjesta u okrugu imati svoje apoteke.

Ambulante K. NOO-a u okrugu snabdjevene su od strane ovog O. NOO-a manjim količinama najpotrebnijih ljekova tako da je pučanstvo stalno bilo opskrbljeno ljekovima i u onim mjestima gdje nije do sada bilo apoteke. Ambulante K. NOO-a će od sada slati svoja trebovanja ovom O. NOO-u za najpotrebnije ljekove i to u ograničenim količina-

ma. Te će lijekove moći uz naplatu preuzeti kod ovog O.NOO-a od 8 do 10 dana kako će ovaj O.NOO primiti dotično trebovanje.

Glede bezplatnog liječenja siromašnih vidjet okružnicu ZAVNOH-a br. 300 od 7. V. 1945 koja je poslana svim K. NOO-ima.

Do sada je pripadala našem okrugu i grad Rijeka i sa Kotarom Opatija. Za vrijeme što je ovaj grad pripadao našem okrugu učinjeno je sljedeće:

U ovoj bolnici nalazi se 850 bolesnika više 400 personala. Bolnica je bila snabdjevena hranom i potrebnim količinama lijekova od strane ovog O.NOO-a. U bolnici je rad otežan usljed bombardiranja, i što se više odjeljenja nalazi u Opatiji i Ičićima.

Ranije je bila ova bolnica čisto autonomna ustanova. Poslovanje ove bolnice bi trebalo zato preurediti ali za specijalne prilike Rijeke bilo je ostaviti onako kako što je prije bilo.

U ovoj bolnici nalazi se na radu 15 lječnika, ali ne posvećuju mnogo pažnje bolesnicima. Budući da ova bolnica ne raspolaže sa gotovim novcem potreban joj je iznos od 1,500.000 mjesečno za uzdržavanje iste. Bolnicu treba opskrbiti gorivom i svim drugim potrebštinama. Za popravak ove bolnice treba oko 7,000.000 Lira. Na tome radi Ing. Bereto, ali do sada nije uradjeno tako rekuć ništa, jer rade ljudi koji nisu sposobni ili nisu stručnjaci. Budući da se pokazala potreba proširenja venerološkog odjeljenja poduzeli smo potrebite mjere te smo od 30 kreveta povećali broj na 150. Pregledano je 260 žena od kojih je 55 zadržano na liječenju. U ovoj bolnici se dnevno pregledava na rentgen do 40 osoba, ali će se morat ovaj broj ograničiti na minimum, jer prijeti opasnost da izgore cijevi, koje su već onako izgorjele a koje se danas nemože dobiti. Prijeti opasnost, da se neće moći ni one osobe dati pregledati kojima je to nužno potrebno. Preuzeli smo jedan dječji sanatorij »Borgo Marina« sa kapacitetom od 250 kreveta, koji bi se kapacitet mogao povisiti na 350. Potrebno bi bilo popraviti ove zgrade koje su usljed bombardiranja oštećene. Prije je ovaj sanatorij pripadao Socijal. odjelu, ali budući je to jedna čisto zdravstvena ustanova preuzeo ga je ovaj O.NOO u dogovoru sa soc. odjeljenjem. Ovaj sanatorij je vodjen i opskrbljen vrlo dobro. Liječenje je uspješno tako, da djeca u 7 do 8 mjeseci potpuno ozdrave. Na području ovoga grada nalazi se jedan civilni sanatorij vlasnika Vološina. Ovaj sanatorij je opskrbljen najmodernijim uredjajem i potrebštinama, ali uslovi za prijem u ovaj sanatorij jesu za siromašno pučanstvo nemogući. Treba položiti kauciju od 10000 Lira. Dnevni trošak iznaša 300 Lira više troškovi doktora i lijekova.

Pojavili su se uslovi da ovaj sanatorij imade da služi opće narodnom zdravlju. Tog radi preuzeo je ovaj O.NOO od vlasnika Volosina spomenuti sanatorij u najam. Sa ove strane postavljen je jedan drug kao član uprave tog sanatorijuma.

Radilo se je na tome da se opskrbi sanatorij potrebitom hranom i lijekovima za opskrbu siromahu, ali budući je sada potpao pod Oblasni za Istru ovo se nije izvršilo. U Rijeci se nalazi Antituberkulozni dispanzer, koji odgovara u potpunosti kao i prije. Osim toga nalazi se još jedan

na Rijeci higijenski zavod koji također vrši svoj posao kao ranije a radom rukovodi Dr. Piras. U toku tog vremena bilo je 17 slučajeva trbušnog tifusa, ali su poduzete potrebne mjere da se spriječilo daljnje proširenje.

O kružna zdravstvena stanica —

Pri oslobodjenju ova se je ustanova preselila iz Crikvenice u Sušak, i nastavila je svojim redovitim radom. Ova stanica imade slij. odjeljenja:

- 1./ Skrb majke i djece rukovodi Dr. Orlović
- 2./ Školska poliklinika „ „ „
- 3./ Antituberkulozni dispanzer rukovodi Dr. Marković
- 4./ Bakteriološki odjel „ „ Gradišnik, koji je ujedno i upravnik a pod koje odjeljenje spada antimalarični i antirabični odjel.
- 5./ Kemijsko odjeljenje Dr. Belavić
- 6./ Zubarstvo

U toj zdravstvenoj stanici ima prosječno dnevno 25 do 30 pregleda kod zaštite matere i djece i poliklinike, a isto tako od prilike na antitub. dispanzeru.

Osim ranije u izvještaju spomenutim K. zdravstvenim stanicama postoje antimalarične stanice u Rabu na Pagu i u Krku koje rade na terenu i koje su već veći dio lokava popunili gambuzijama.

Kemičko odjeljenje vodi u glavnom brigu sa vodom za piće. Provođi se redovita klorinacija vode za opskrbu vodovoda grada Sušaka i Rijeke.

Za ostale vodovode Žrnovice rade u koliko imaju pogonskog materijala te opskrbljuju vodom Crikvenicu, a u ostalim se mjestima ljudi služe cisternama zato će za sušna vremena pučanstvo ostati bez vode, a potrebno bi bilo da imademo čime pučanstvo snabdjevati vodom.

Odjel narodnog zdravlja proširuje se još na jednu granu i to zubarstva. Po tom je učinjeno do sada slijedeće:

Preuzeli smo na Rijeci jednu zubnu ambulantu Dr. Polaka, koji je svojedobno sa familijom otišao u Italiju i tamo umro. Ambulantu ćemo naknadno isplatiti. Vrijednost njezina biti će oko 800.000 Lira. Sada se ambulanta uredjuje i kroz 10 dana će proraditi u istim prostorijama Dr. Polak i to na Piazza Dante. Ova zubna ambulanta je jedan od najmodernijih uređaja sa zubotehničkom radionom u kojoj se nalaze aparati za moderan zubotehnički rad.

Također kupili smo zubotehničkog materijala čeličnih kruna, raznih medikamenata u glavnom potrebit zubotehnički materijal u vrijednosti od 300 Lira. Plan za budući rad. U svim kotarevima organizirati zubne stanice tako da uz liječnika dobiti će svaki Kotar jednog zubara po broju pučanstva po mogućnosti i jednog zubotehničara. Poslati svim kotarevima zubarskog i zubotehničkog materijala i sve potrebne instrumente.

Usljed pomanjkanja zubotehn. aparata i instrumenata, zubne stanice u pojedinim kotarevima neće moći izraditi sav zubotehnički materijal. Stoga će se formirati jedna centralna zubotehnička radiona u kojoj će svaka pojedina zubna stanica putem pošte ili kurira poslati na izradbu zubotehnički rad kojeg već spomenuta nemože izraditi.

Pošto su zubotehničke stanice slabo razgranate primati će zubotehničke naučnike tako da će u ovoj centralnoj zubotehničkoj radioni raditi veći broj zubotehničara.

Predvidjeno je u kotaru jednu pokretnu zubnu auto stanicu. Te pojedine zubne pokretne stanice predvidjene su zato da se narodu omogući liječenje i popravljjanje zubi. Ranije su bili koncentrirani u većim gradovima tako da narod u selima nije bio u mogućnosti da popravi ili uredi svoje zube. Napominjemo da su u našem okrugu potrebe saniteta vrlo velike. Trebalo bi da se za ovo vrijeme poslije oslobođenja napravilo i više ali uz skućene prilike u kojima smo se nalazili u svakom pogledu napravili smo onoliko koliko nam je bilo moguće uz najbolju volju. Raćunamo da je bilo obavljeno od prilike 12.400 pregleda bolesnih osoba u gradovima i kotarevima, u bolnicama i raznim zdravstvenim ustanovama.

Zaraznih bolesti u većoj mjeri nijesmo imali nigdje na području našeg okružja. Svega ukupno na našem području imade 23 lijećnika, ali najnužnije potrebe iziskuju da bude najmanje 30 lijećnika, da bi mogli odgovarati potrebama u svim ustanovama kao i kotarevima.

Antituberkulozni dispanzer — Sušak —

Ispitivanjem tuberkulinske sekcije ustanovljeno je da stanje indeksa tuberkulizacije školske djece od 7 do 12 godina na području O.NOO-a za H. P. iznosilo do pred rat 17,12% što je predstavljalo prilićno povoljan odnos izmedju klicama tuberkuloze zaražene i nezaražene djece. Godišnji prosjek smrtnosti od tuberkuloze na našem području iznosio je 14.1 na 10.000 žitelja a u %-tku opće smrtnosti 9.65%. Tuberkuloza bila je jednako česta pojava na selima kao i u gradovima, sa malim izuzecima. Po kotarevima Hrvatskog Primorja umiralo je od tuberkuloze na 100 stanovnika prosjećno:

Kotar Sušak:	1.6%	Kotar Rab:	2.2%
„ Crikvenica:	1.2%	„ Krk:	1.6%
„ Novi:	0.6%	grad Sušak:	1.7%
„ Senj:	1.7%	„ Bakar:	1.8%
		„ Senj:	2.6%

Kroz nepuni mjesec dana rada Antituberkuloznog dispanzera u Sušaku opaža se da je širenje tuberkuloze u našem narodu uzelo maha da se procenat tuberkuliziranih znatno povećava. Uništena i popaljena naselja od okupatora, interniranje stanovništva, tjelesne i duševne patnje oskudica najpotrebnijih živežnih namirnica, te tjelesni naponi oko nabave istih, stvorili su povoljne uslove za neminovan porast tuberkuloze.

Zadatak je antituberkuloznog dispanzera da svojim radom stane na put širenju tuberkuloze u narodu a taj se rad sastoji u iznalaženju tuberkuloznih bolesnika, koji postavljaju izvore zaraze u ranoj diagnostici tuberkuloze u ambulantnom liječenju bolesnika i stalnoj kontroli prizdravljenih tuberkuloza, u smještaju bolesnika potrebnih zavodskog liječenja i u svrhu izolacije u asanaciji njihovih domova u izdvajanju djece iz zaražene sredine u dizinfekciji i socijalnoj pomoći bolesniku i njegovoj porodici. Sav rad na terenu obavlja rejonska sestra od čije stručne spreme zavisi sav spoljni rad dispanzera.

Kako danas u teškim privrednim prilikama nije moguće obuhvatiti odjednom čitav plan rada na organiziranju antituberkulozne borbe, to će se taj zadatak morati riješavati u etapama a kao prva etapa toga plana na našem području potrebno je:

- 1./ Kompletirati Rentgen — uređaj postojećeg Okružnog Antituberkuloznog dispanzera u Sušaku sa aparaturom podesnom za prosvjetljivanje i fotografiranje.
- 2./ Uz postojeću jednu sestru pomoćnicu postaviti još jednu rejonsku sestru za spoljni rad dispanzera, te jednu sestru pomoćnicu za rentgenske poslove.
- 3./ Da se u sklopu Kotarskih zdravstvenih stanica, osnuje pomoćni Antituberkulozni dispanzeri za kotareve Senj, Rab, Krk i Crikvenica
- 4./ Da se osnuju odjeljenje za tuberkulozu u postojećim bolnicama u Sušaku i Senju.
- 5./ Da se za potrebe ovog okruga uredi sanatorij za tuberkulozu u Skradu odnosno da se zatraži od sanatorija u Klenoviku na Sljemenu i Golniku da nam se stavi na raspoloženje po nekoliko kreveta i uz koje uslove
- 6./ Da se osim antituberkuloznih dispanzera i druge zdravstvene ustanove u vezi sa sindikalnim organizacijama provedu antituberkuloznu kampanju svim sredstvima propagande, kako bi što širi slojevi naroda uzeli učešća u borbi protiv tuberkuloze.

Dom Narodnog Zdravlja u Sušaku započeo je radom god. 1926. kada je Stalna Bakteriološka /stanica/ u Kraljevici bila premještena u Sušak i pripojena novo osnovanoj ustanovi. Prema ustrojstvu ustanove osnovane su uz Bakteriološko odjeljenje s odsjekom za malariju i ostala odjeljenja i to: Antituberkulozni dispanzer, Antirabično odjeljenje, Kemijsko odjeljenje za istraživanje i nadzor voda za piće i za istraživanje živežnih namirnica, kožno i venerično odjeljenje, Savjetovalište za majke i malu djecu, školska poliklinika, upravno računsko odjeljenje i odjel za sanitarnu tehniku.

Široko polje rada dalo je ustanovi mogućnost da razvije svoju punu djelatnost na poboljšanju i pridizanju zdravstvenih prilika na čitavom ovom teritoriju, koji obuhvaća cjelo Hrvatsko Primorje s otocima Krkom, Pagom i Gorski Kotar i pod čiju nadležnost potpadaju kotarevi: Sušak, Crikvenica, Novi, Senj, Krk, Rab, Čabar, Delnice, Vrbovsko i Ogulin.

Zatečene zdravstvene prilike bile su tada veoma nepovoljne te su se još uvijek osjećale posljedice prvog svjetskog rata. Siromašno pučanstvo i nepovoljne gospodarske prilike pogodovale su širenju svih bolesti, a naročito je bilo očajno stanje na otocima gdje se je malarija poslije rata širila i uništavala narod. Sistematskim radom pristupilo se je suzbijanju tog narodnog zla. Uređene su antimalarične stanice koje su pod nadzorom liječnika i uz pomoć stručnog pomoćnog osoblja preuzele borbu i provodile je s uspjehom koji uz naporan rad nije zaostao, jer se je stanje do pred ovaj rat bilo osjetljivo poboljšalo i malarija je bila u stalnom opadanju.

Ustanova je putem Antituberkuloznog dispanzera pobijala tuberkulozu koja se je naročito u primorskom djelu teritorija a napose u gradovima osjetljivo širila, pošto je pučanstvo usljed nepovoljnih stanbenih i prehranbenih prilika bilo neodporno i izvrgnuto tuberkuloznim oboljenjima naročito tuberkulozi plućiju. Za upotpunjenje ovoga prikaza Antituberkulozni dispanzer daje svoj poseban opširan referat, iz kojeg je vidljiv dosadnji rad kao i program po kojem će odjeljenje nastaviti svoje djelovanje.

Isto tako prilaže se i poseban referat kemijskog odjeljenja, koji je nad čitavim područjem vodio nadzor nad vodama za piće sudjelujući tako u sistematskom i povjerenom radu oko sprečavanja širenja zaraznih bolesti, koje bi mogle biti uzrokovane zagadjenom vodom. U ovom referatu iznesene su i smernice po kojima bi se na osnovu stečenih iskustava imalo nastaviti radom, kao i potrebe koje uslovljuju mogućnost provedenja zamišljenog programa.

Sušak kao pomorska luka u neposrednoj blizini Rijeke, davao je veliki i povoljan teren, za širenje kožnih i veneričnih bolesti. Zavodsko odjeljenje pratilo je kretanje tih oboljenja, stavlajući pod stalni nadzor liječenje sve ove slučajeve nastojeći tako sprečiti njihovo širenje. Odjeljenje je uspješno radilo do godine 1941 te će biti potrebno da se nanovo uzpostavi i u ovom radu proširi suradnja sa ostalim zdravstvenim ustanovama.

Da se spriječi pomor djece zavodsko savjetovalište za majku i djecu posvetilo je naročitu pažnju mladim majkama, upućujući u njegu dojenčadi, zaštićujući tako djecu u najranijoj dobi sprečavajući dječje bolesti i omogućujući uzrast zdravog podmlatka.

Školska poliklinika vršila je sistematski pregled učenika, nastojeći upućivanjem i stalnim liječničkim nadzorom poboljšati njihovo zdravstveno stanje a liječenjem u zubarskoj ambulanti sprječavati mnogo oboljenja koja nastaju od loših zubi.⁶⁹⁶

Upravno računski odjel — suradjuje pri radu ustanove nastojeći da u granicama svoga djelokruga dade zavodu sva sredstva koja su potrebna za uspješan rad. — Ovako povezan i sistematski usmjeren rad davao je povoljne rezultate koji su bili vidljivi iz opadanja raznih oboljenja

---

⁶⁹⁶ Liječnički pregled školske djece. Isto, 158, 8. VI str. 3.

koliko u gradu toliko i na selu gdje se poboljšanje zdravstvenih prilika provadjalo putem zdravstvenih stanica, ali su tada nadošla teška ratna vremena, koja su razorila sav rad, koje stvoren kroz dugi niz godina. Ulaskom okupatora u zemlju uništena su i popaljena naselja i čitavi krajevi. Pučanstvo uništeno ili protjerano po logorima izvrgnuto svim mogućim nasiljima i nepogodama. Uz imenovano upropaštavanje naroda, pada i njegovo zdravstvenog stanje, pojavljuju se zaraze i stalna oboljenja jer je i njegova otpornost usljed teških i nepovoljnih stanbenih prilika, gotovo sasvim uništena, oslobodjenjem nastaje novi život, narod se vraća u svoj kraj i sada će biti preko potrebno sistematski narodu pružiti pomoć, da ga se zdravstvenom pogledu pomogne i pridigne i radi toga biti će usmjerena u tom pravcu, sva nastojanja te se u tu svrhu predvidja program rada uzpostave povoljnih zdravstvenih prilika.

Od naročite važnosti će biti rad na selu. Organiziranje zdravstvenih stanica, preko kojih će biti moguća izravna i brza pomoć, a preko Kotarskih i zdravstvenih stanica biti će moguća povezanost toga rada.

U tu svrhu potrebno je osposobljenje dovoljnog broja zdravstvenog osoblja umjesnim rasporedom sredstava kao i osnivanjem pokretnih ambulanata. Za rad same ustanove neophodno je potrebna dovoljna novčana sredstva kao i prevozna sredstva bez kojih je nemoguć rad na terenu.

Isto tako je potrebna upotpuna inventara, aparature i ostalog pribora, koji je tijekom rata opljačkan i nestao.

Čim Dom Narodnog Zdravlja kao Okružna Zdravstvena stanica primi detaljne direktive o organizaciji zdravstvene službe pristupiti će se provadjanju, jer je ova ustanova po svojoj namjeni uvijek stajala na raspolaganje narodu i njegovim potrebama.

Kemijsko odjeljenje Doma Narodnog Zdravlja u Sušaku

Dosadanji rad kemijskog odjeljenja ovoga zavoda obuhvatao je sve analize koje su zasjecale u medicinsko-kemijsku struku, kao i one koje su se odnosile na nadzor nad vodama za piće i nadzor nad namirnicama za život. Iskustvo je medjutim pokazalo, da je to preveliki i previše raznolik posao za jedno odjeljenje pa kemičar usljed preopterećenosti nije mogao na sve dospjeti. Osim toga nije ni odjeljenje moglo biti tako opremljeno kako je potrebno za tako veliki djelokrug, jedno radi tehničkih poteškoća, drugo radi pomanjkanja novčanih sredstava i stručnog osoblja. Zbog toga je u cilju što uspješnijeg rada i postignuća boljih rezultata odlučeno, da se nadzor nad vodama za piće odjeli od nadzora nad namirnicama za život i da se svaki vrši posebno na dva razna odjeljenja.

Budući da je Kemijsko odjeljenje higijenskog zavoda na Rijeci bolje opremljeno za vršenje pretraga živežnih namirnica, jer se je ranije samo time bavilo, prepušten je nadzor nad živežnim namirnicama tom odjelu. Dok će nadzor nad vodom za piće i sve u tu struku zasjecajuće analize

vršiti kemijsko odjeljenje Doma Narodnog Zdravlja u Sušaku, jer je za tu svrhu bolje opremljeno, i ranije se više time bavilo. Ovakvu podjelu rada odobrio je tako Zdravstveni odjel O.NOO-a za Hrvatsko Primorje kao i pročelnik zdravstvenog odjela Ministarstva Narodnog Zdravlja. /Prigodom svoje posjete/ kao svrsishodnu podjelu. Nadzor nad vodama za piće obuhvaća terenski rad i laboratorijski rad.

U terenski rad spada pregled vodo-opskrbnih objekata /vodovoda/ cisterni, bunara, vrela, lokava, it. d. /i uzimanje uzorka vode za piće./ Kod toga mora prema potrebi sudjelovati odjeljenje sanitarne tehnike odjela tehn. radova O.NOO-a radi što tjesnije kolaboracije i što uspješnije provedbe potrebnih asanacionih mjera tehničke struke. Dok je odjeljenje sanitarne tehnike bilo dodjeljeno Domu Narodnog Zdravlja Sušak, bila je ova kolaboracija 100% postotna, jer su se svi planovi za gradnju ili asanaciju vodo-opskrbnih objekata, te kanalizacije pretrgli i prodiskutirali zajednički sa kemičarom bakteriologom Ing. sanitarne tehnike, a rezultati ovog zajedničkog rada bili su uvijek odlični.

Ovim načinom rada trebalo bi se i u budućnosti sastaviti i donesti načelnu odluku u tom predmetu. Laboratorijski rad obuhvata kemijske i bakteriološke pretrage vode, izdavanje rezultata sa ocjenom i mišljenjem o sanitarnoj uporabivosti vode za ljudski užitak, te sugestije i zahtjeve za asaniranje objekata i poboljšanje kvalitete vode. Osim toga kemijsko odjeljenje provadja, odnosno nadzire dezinfekcije vodo-opskrbnih objekata i sterilizaciju vode za piće. —

Prema obavjesti dobivenoj od pročelnika zdravstvenog odjela Ministarstva Narodnog zdravlja, teritorij na kojemu jedno kemijsko odjeljenje radi može biti veći od teritorija, koji podpada pod ono okružje kojemu pripada dotično odjeljenje.

U vezi s time nema nikakvih zapreka, da nadzor nad vodom za piće u Primorju, Gorskom Kotaru, jednom dijelu Like i Istre preuzme kemijsko odjeljenje doma narodnog zdravlja Sušak — od Like dolazi onaj dio u obzir na kojima su ponori rijeka, jer te ponornice vrlo često izviru na obali mora u obliku vrulja, koja služe ljudima za piće, pa je poželjno, da budu pod nadzorom jednog istog odjeljenja ne samo izvori nego i ponori kao moguća vrela infekcije vode. —

Kod odredjivanja veličine terena koji će biti obuhvaćen djelokrugom rada ovoga odjeljenja doći će u obzir samo one udaljenosti sa kojih se u roku od 24. sata mogu uzorci vode dopremiti na odjeljenje, ako na terenu nema mogućnosti umjetnog hladjenja ovih uzoraka.

Program rada kemijskog odjeljenja je sljedeći:

- 1./ terenski pregled svih vodovoda u zajednici sa inžinirom sanitarne tehnike odjela tehničkih radova O.NOO-a da se utvrdi da li su i u kojoj mjeri sposobni ispskrbljivati pitkom vodom pučanstvo. Provedba sistematskih analiza vodovodne vode i organizacija trajnog nadzora na tim vodama.
- 2./ Terenski pregled ostalih vodo-opskrbnih objekata u kolaboraciji sa odjelom tehničkih radova O.NOO-a Organizacija nadzora eventualno u kolaboraciji sa vojskom.

- 3./ Tražiti popis svih vodo-opskrbnih objekata na sadanjem terenu kemij. odjeljenja radi registracije, organizacije i provedbe nadzora nad vodama za piće, te izvršenje dezinfekcija, koje su najpotrebnije.
- 4./ U vezi sa odjelom tehničkih radova O.NOO-a pretrasti i prodiskutirati potrebne asanacione mjere na vodo i kanalizacionim objektima od kojih ovisi poboljšanje kvalitete pitke vode.

Za provedbu ovog programa u prvom redu je potrebno, da je kemičar i njegovo pomoćno osoblje (što više pokretno i da odjeljenju u svako doba stoji na raspolaganju prevozno sredstvo, pogonski i dezinfekcioni materijal. Auto kemijskog odjeljenja mora odgovarati za rad na terenu za svih vremenskih prilika, sa dostatno prostora za smještaj prtljage sa bocama ogledne vode. —

Isto tako je važno, da je odjeljenje opskrbljeno svom aparaturom i svim materijalom potrebnim za vršenje laboratorijskog rada, kao i najpotrebnijim pomoćnim osobljem, jednom laborantskom i jednom služiteljskom silom. Odjeljenje ima na raspolaganju najpotrebniju aparaturu za rad u manjem opsegu, ali manjkaju potrebne kemikalije u prvom redu razne kiseline i reagencije i mikroskop. U koliko se uspije nabaviti gornje moći će odjeljenje početi sa radom čim se provedu najnužniji opravci šteta prouzročenih ratnim prilikama. Osim toga valjalo bi osigurati i potrebne kredite za nabavku svega što je potrebno, da se rad odjeljenja razvije do punog opsega.

Diskusija i zaključci:

Vodjena je svestrana diskusija u kojoj su učestvovali mnogi delegati postavljali razna pitanja na koja su davani odgovori. Delegat kotara Rab postavio je pitanje u pogledu sakupljanja ljekovitog bilja po selima t. j. dali će se bilje plaćati. Drugarica Antica odgovorila mu je da će se pojedincima odkupiti bilje uz odgovarajuću naknadu. Delegat kotara Sušak dali će se otvoriti tečaj za primalje. Drugarica Antica izvješćuje da će se tečaj početi tek na jesen a otvaranje tečaja predvidja 1 god i 7 mjeseci. Neki delegati postavili su pitanje uslova za primanje na ovaj tečaj. U tom pogledu drugarica Antica kaže da će primati sa 4 razreda srednje škole, a vjerojatno da će za žene borce biti iznimke u tom pogledu. Odgovorilo se o odstranjivanju lješina kojih ima još svugdje gdje se je vodila borba. Zatim o dopremi boraca u zavičajne općine.⁹⁶⁷ Drugarica Antica objasnila je drugovima nemogućnost toga obzirom na toplinu i pomanjkanje prevoznih sredstava. Tu je istakla da zdravstveni odjel O.NOO-a kao ni zdravstvene ustanove koje bi morale imati automobil istoga nemaju, te je zdravstvenim ustanovama obzirom na to vrlo otežan rad. Drug predsjednik nadopunio je objašnjenje drugarice Antice s tim da narodna vlast ima najveću volju da po-

---

⁹⁶⁷ Usp. npr., u Vrbniku — *Prenos smrtnih ostataka palog druga*. Isto, 165, 24. VI, str. 3; u Hreljinu — *Svečani pogreb prvoborca*. Isto, 167, 20. VI, str. 3; u Crikvenici *Pogreb palih boraca*. Isto, 179, 6. VII, str. 3.

smrtne ostatke naših boraca prenese u zavičajna mjesta, jer shvaća osjećaje njihovih roditelja i drugih bližnjih. Ali obzirom na konstataciju drugarice Antice t. j. na nemogućnosti koje postoje treba da narod razumije i da u tom pogledu ne čini poteškoće narodnoj vlasti. To treba objašnjavati putem JNOF-e narodu. Reakcija će i ovdje pokušati rovariti pa treba da smo uvijek pripravnici da ju suzbijemo u njenom pokušaju.

Predstavnik kotara Pag pita dali mogu odpremiti bolesnike u Zadarsku bolnicu, a drugarica Antica mu odgovara da je to pitanje skopčano samo s tim koliko u Zadarskoj bolnici ima slobodnog mjesta za bolesnike. Zatim je postavljeno pitanje za smještavanje duševno-bolesnih. Pročelnik drugarica Antica nije dala nikakvog konkretnog odgovora već kaže da će se interesirati i o tome obavjestiti područne kotareve.

Raspravljalo se pitanje svijesti lječnika i u tom pogledu je zaključeno da se sazove jedna konferencija lječnika na kojoj treba lječnicima skrenuti pažnju na sve njihove loše strane u dosadanjoj njihovoj praksi. Skrenuti im pažnju na odgovornost njihovog zvanja. Na lječenje siromašnih slojeva naroda osobito radnika i seljaka, jer su lječnici u vršenju do sada njihove lječničke prakse bili u većini slučajeva socijalni. Drug pročelnik je mišljenja da se predje na daljnji referat.

Odjel prometa —

Pročelnik je dao izvještaj:

Ovaj se odjel sastoji iz tri odsjeka i to:

1. Odsjek za obalno pomorstvo
2. Odsjek za ribarstvo i
3. Odsjek za cestovni saobraćaj

Pod kontrolu ovog odjela dalje spadaju sljedeće ustanove:

Centralna ribarska zadruga, koja vrši prodaju i kupnju ribe na našem okrugu, te nabavu svog materijala koji je potreban za ribarenje i raspodjeljuje isti materijal prema najnužnijim potrebama jer istog u dovoljnim količinama nema.

Dalje spada pod kontrolu odjela poduzeće javnih skladišta i do nedavno spadalo je autobusno poduzeće koje je sada preuzelo Državno auto poduzeće i njime sada rukovodi.

Iz v j e š t a j o o b a l n o m p o m o r s t v u. Kako je pred kratko vrijeme isključivo Jugoslavenska mornarica rukovodila sa svim plovnim parkom bilo koje tonaže, to ovaj odjel nije bio formiran, a i prema organizaciji nije bio predviđen. Kako se je oslobodila čitava naša obala, time se je dobilo i više plovnog parka, to je Jugoslavenska Mornarica ustupila izvjestan broj manjih brodova za potrebe naroda i vlasti. S tim što se je dobilo nekoliko brodova nameće se potreba da se organizira odsjek kako bi isti vodio brigu o snabdjevanju i rasporedu pomenutih brodova. Otsjek zapravo još nije započeo sa radom, jer je tek sada u formiranju i to iz razloga kako je i prije naglašeno.⁶⁹⁸

---

⁶⁹⁸ S. Franelić, n. dj., str. 105—106.

Izvrještaj rada otsjeka za cestovni saobraćaj. Po oslobodjenju Hrvatskog Primorja pristupilo se je odmah osposobljavanju kamiona i putničkih automobila za saobraćaj. Organizirala se je odmah mehanička radiona i mobiliziralo se je šofere i stručne mehaničare za mehaničku radionicu. Prikupilo se je razne dijelove automobila, gorivo, gume i razni tehnički materijal. Dolazeći iz Dalmacije imali smo samo jedan kamion. U roku od nekoliko dana uzpostavilo se je tri kamiona s kojima se je provezla sva prispjela hrana, sa brodovima iz Dalmacije po kotarevima. Kasnije dobili smo od Uprave cestovnog prometa iz Zagreba jedan kamion i u našoj mehaničkoj radionici osposobilo se je nekoliko kamiona. Osim toga osposobilo se još nekoliko putničkih automobila od kojih je nešto dato na raspolaganje raznim Ministarstvima, Gradskim i Kotarskim NOO-ima. Pojedini Gradski i Kotarski NOO-i sami su uzpostavili kamione za svoje potrebe, dočim nekoji zato nijesu imali prilike, je su po vojski bili prije rekvirirani tako da je nužno potrebno da se kotarevima: Sušak, Crikvenica, Novi i Senju dodjeli barem po 1 kamion. To je za sada nemoguće od naših jer ovi kamioni koje posjedujemo nužno su potrebni kod samog okružnog NOO-a.

Da bi se donekle udovoljilo potrebama prevoza, sa kamionima, potrebno bi bilo 60—70 kamiona da svakodnevno saobraća. Samo za prevoz gorivog drva treba da saobraća dnevno najmanje 30 kamiona nosivosti 3 do 4 tone.⁶⁹⁹

Gorivo: Ulaskom na oslobodjeni teritorij našle su se male količine goriva. To je gorivo iskorišćeno za snabdjevanje kamiona potrebnog mlinu i hitne potrebe električne centrale u Crikvenici. Za snabdjevanje gorivom svih motornih vozila na teritoriju ovog O.NOO-a potrebno je mjesečno oko 3 vagona benzina i isto toliko nafte, te oko 3000 kg. mazivog ulja. Usljed opće nestašice goriva dodjeljeno nam je po Ministarstvu industrije i obrta za mjesec lipanj 5.000 Lit. benzina, 17.000 Lit. nafte i 500 kg. ulja. Benzin i ulje dobili smo a naftu nismo mogli podići, jer iste u Dalmaciji nema. Prema tome i sa te strane neće se moći vozila u podpunoj mjeri iskoristiti. Dobiveno gorivo raspodjeljeno je prema potrebama i broju sredstava svim Gradskim i Kotarskim NOO-ima. Sveukupno do sada utrošeno je oko 2 vagona benzina i 1 1/2 vagon nafte i oko 600 kg. ulja. Kontrola vožnje i goriva vrši se prema dobivenim uputama od Uprave cestovnog prometa. Za istu svrhu odštampane su kontrolne knjižice koje vode svi šoferi. Iste su raspodjeljene po prometnim odjelima Gradskih i Kotarskih NOO-a.

Mehanička radiona. — Za popravak i osposobljavanje automobila uzpostavili smo jednu mehaničku radionicu u Sušaku. U radioni osposobilo se više automobila. Popravili smo kvarove na našim automobilima, kao i na svim prolaznim, koji su ovdje ostali u defektu. Rad u radioni bio je zadovoljavajući.

⁶⁹⁹ Isto, str. 104.

Izvještaj o uzpostavi organizaciji i radu autobusnog saobraćaja.

Neposredno po oslobodjenju pomišljalo se odmah na to, da se obnovi što prije organizira autobusni-saobraćaj, jer su upravo komunikacione veze bile one na kojima smo najviše oskudjevali i zbog čega nam je u početku bilo najteže. Poznato nam je bilo međutim, da postoji namjera vlade za čitavi teritorij pa su u tu svrhu već u samom početku bila dana stanovita objašnjenja i upute, prema kojima je u najskorije vrijeme imao da proradi autobusni saobraćaj po direktnom upravom države odnosno njezinog poduzeća. Prošlo je bilo međutim već mjesec dana od oslobodjenja Sušaka, no ništa konkretnoga nije bilo učinjeno sa strane države u tom pogledu i autobusni saobraćaj je potpuno mirovao. Tada je O.NOO preuzeo stvar u svoje ruke. 24. V. 1945. sazvana je anketa, na koju su bili pozvani svi vlasnici autobusa na Hrvatskom Primorju odnosno raniji koncesionari za vršenje autobusnog saobraćaja. Bilo je prisutno 6 autobusnih poduzeća dva sušačka /Primorsko autobusno poduzeće i »ELEKTRA«/ te 4 Riječka /»Grattoni«, »ASPM« »CISA« i VOLOŠIN«/.

Na toj anketi razmotrilo se situaciju i prilike u autobusnom prometu na ovome području pa pošto se pokazalo, da na Sušaku i Rijeci imade dovoljan broj automobila koji su sposobni za saobraćaj sugeriralo se sa strane ovog O.NOO-a tim autobusnim poduzećima, da se slože u jedan privremeni konzorcium, te da složno porade na što bržoj uspostavi, najpotrebnijih autobusnih linija, dotle dok država sama, kako je bilo predviđeno ne preuzme tu granu u svoje ruke. Ta je inicijativa Okružnog NOO-a naišla na spreman odaziv od strane autobusnih poduzeća i već 28. V, dakle samo 4 dana nakon ankete, krenuo je prvi autobus iz Rijeke na redovnu liniju Senj. Ma da je u stvari O.NOO bio inicijator i organizator toga rada, prepušteno je samim autobusnim poduzećima da po svojoj volji biraju upravu tog privremenog konzorcija, kao i da sami predstavnici tih poduzeća izrade sve pojedinosti za funkcioniranje i rad, dalo im se dakle stanovitu samoupravu, što je urodilo dobrim rezultatom, pa se autobusna služba iz dana u dan sve bolje (afirmira — precrtano- P. S.) razvijala.

Koncem svibnja upućeno je konačno sa strane Ravnateljstva državnog auto-poduzeća u Zagrebu ovamo službeno lice, koje je imalo dužnost da izvrši potrebne predradnje, ako bi država, odnosno spomenuto njezino poduzeće preuzelo autobusni saobraćaj na ovome području. U tu svrhu organizirana je do 31. V. o. g. ovdje auto stanica D. A. P. H i u nju su uza sav autobusni vozni park ušli svi predstavnici mjesnih autopoduzeća tako, da je tim radom predan postojeći autobusni saobraćaj sa posredne uprave O.NOO-a u neposrednu upravu države. Naravno da si je O.NOO zadržao prava koja mu u odnosu na spomenuto autobusno poduzeće daje zakon, no vodimo računa i o dužnostima koja nam ta prava nameću. —

Danas auto-stanica DAPH-a na Rijeci raspolaže sa 5 sposobnih autobusa sa kapacitetom od oko 200 putnika. U najskorije vrijeme biti će osposobljeno i pušteno u promet daljnjih 5 autobusa sa kapacitetom od oko 350 putnika. Na autobusnom poslu uposleno je što radnika u radionicama, što opet putujućeg osoblja i činovništva u svemu oko 50 osoba.

Podržavaju se tri autobusne linije i to za Senj, koja saobraća svakodnevno, za Zagreb i Gospić, koja saobraća tri puta tjedno.⁷⁰⁰ U vidu je naskorija uspostava autobusne linije Rijeka—Opatija Lovran —

Od 28. V. do 21. VI. prevezeno je (svega — precrtano, P. S.) na našim automobilima svega 3300 putnika. Od toga na potezu Rijeka—Senj oko 2.200, Rijeka—Zagreb oko 600 — Rijeka—Gospić oko 500 putnika. U tu svrhu prevaljeno je u svemu oko 11.000 kilometara. Na vozarinama na spomenutom vremenu od 3 tjedna u svemu oko skoro 2.000.000 Kuna i preko 480.000 Lira. Od toga na putničkoj prtljagi 162.000 Kuna i oko 22.000 Lira. Vozna tarifa određena je po ravnateljstvu DAPH-a u Zagrebu i bazira se na 20 Kuna po 1 km. Na području gdje je još Lira platežno sredstvo naplaćuje se ta vozarina u Lirama po tečaju od 1 : 8, razumljivo da današnji autobusni saobraćaj nemože još biti u mogućnosti da udovolji potrebama stanovništva, jer su zahtjevi veliki i ogromni, a mogućnosti male i skučene. Prema tome moramo zaista, da na stanovite nedostatke i eventualne neredovitosti, koje se još u našem autobusnom saobraćaju ispoljuju gledamo sa shvaćanjem i razumjevanjem, jer i ta privredna grana kao i tolike ostale podleži općim gospodarskim poteškoćama i tegobama. Vremenom i složnim radom uvjeren sam da će se i u našem autobusnom saobraćaju prilike normalizirati, te da će taj iz dana u dan funkcionirati sve bolje, kao što je i to do sada bio slučaj.⁷⁰¹

Ribarski ostsjek. — Oslobadjanjem Primorja po našoj Junačkoj Armiji odmah se je pristupilo radu na samom terenu sazivanjem sastanaka, u svrhu organizacije i davanja smjernica rada za ovogodišnju glavnu sezonu ribolova.⁷⁰²

Nakon danih uputstava ovaj ostsjek odmah se je pobrinuo za doba-
vu petroleuma, koji je dopremljen u Crikvenicu dana 7. V. da se je na taj način omogućilo ribarima da odmah odpočnu sa intenzivnim ribarenjem, da bi se što više olakšala narodu prehrana. Do sada se je osposobilo 5 ribarskih motora, koji su bili potopljeni te 155 ribarica, 310 svjećarica, ferala 408 i 197 velikih mreža za lov male ribe. Iako smo mreže zatekle u vrlo slabom i derutnom stanju, a većina istih nije bila

---

⁷⁰⁰ Autobusni promet za Senj obnovljen je 28. V 1945. (Isto, 154, 30. V, str. 4). Usp. i *Nove autobusne linije: Rijeka—Zagreb i Rijeka—Senj—Gospić* (isto, 155, 1. VI, str. 4). Ubrzano se osposobljavala i željeznička veza Rijeka—Zagreb (*Iz Sušaka će uskoro prvi vlak za Fužine i Obnova željezničkog saobraćaja u Hrvatskoj* (isto, str. 2).

⁷⁰¹ S. Franelić, n. dj., str. 104—105.

⁷⁰² Usp., npr., *Rad na podizanju ribarstva otoka Raba*. Isto, 148, 8. V, str. 4.

sposobna za lov — našim dolaskom donijeli smo oko 200 kg. razne mreže, 50 kg. konca i ostalih potreština, koje smo nabavili u oslobođenoj Dalmaciji i na taj način pomogli da je dobar dio mreža izašao odmah na ribolov. U punom jeku ribolova pokazale su se razne poteškoće radi prevoza ribe u glavne potrošne centre kao što su Rijeka i Sušak, radi pomanjkanja motora i zabrane plovljenja po moru radi minskih polja. Te poteškoće svladali smo dovozom ribe sa kamionima. Dana 28. V. održana je konferencija ribara našega okruga na kojoj su prisustvovali i predstavnici naše Istre, te koja je pokazala dobre rezultate i tu su ribari u svojoj historiji mogli slobodno da iskažu sve poteškoće koje ih tište i u slobodnoj diskusiji, da izraze svoja mišljenja i opažanja i da stvore zaključke. Kroz ovo vrijeme imali smo vidljivih rezultata i uspjeha u ribarstvu, a to je prvo što smo od 10. V. do 20. VI. na teritoriju našega okruga ulovili više od 45 vagona ribe. I na taj način mnogo pomogli narodu u prehrani i ribarskim obiteljima omogućili njihovo uzdržavanje. Od ulovljene ribe u mjesecu svibnju dopremili smo na tržište Rijeka—Sušak 14 vagona, a u ovom mjesecu do 20 vagona razne ribe. Najveći dio ove ulovljene ribe prodavao se je narodu u svježem stanju, dočim smo solili ribu ondje gdje nije bilo mogućnosti — precrtano, P. S.)e transportirati ribu u svježem stanju, radi pomanjkanja prevoznih sredstava. Cjene ribe su izjednačene u cjelom okrugu tako da se riba prodaje: Lokarde Kuna 400, golci Kuna 280, sardelice Kuna 120. Sa ovim cijenama postigli smo da i najširi slojevi naroda mogu doći do jeftine i zdrave hrane. Ribari dobrovoljno daju za vojsku t. j. bolnicama i siromašnom pučanstvu 20 do 30% od cjelokupnog svog ulova.

Osovali smo odnosno reorganizirali Ribarsku zadrugu, koja se brine da ribari dodju do jeftinog materijala i svih potreština, koje služe za ribarstvo. Odkupom ribe od strane zadruge ribara se oslobodilo raznih špekulanata, koji su na njihovim ledjima gradili palače, sticali bogatstva, a (i s — precrtano, P. S.) time smo i regulirali redovito snabdjevanje naših sela u pozadini sa svježom ribom po istoj cijeni kao i primorska mjesta.

Napinjemo sve snage da ove godine prije početka ribolovne sezone tuna, osposobimo što više tunera, te se nadamo da će nam uspjeti do početka sezone baciti u more 8 tunera.

Sa turerama pomogli bismo kapacitet našeg ribolova bar sa 15 vagona tuna, što bi mnogo pomoglo narodu u prehrani, a ribarima bi se omogućilo da što bolje uzdržavaju svoje mreže, jer nam svima mora biti jasno da će još par godina riba zamjenjivati meso. Jedan dobar dio ribara oslobodili smo od voj(ne dužnosti — precrtano, P. S.)ske i na taj način, danas na našem okrugu radi 171 ribarska skupina.

Pred nekoliko dana dopremili smo iz Zagreba jedan kamion raznog ribarskog materijala, koji nam je neophodno potreban za popravak mreža, po najviše konca i stakala sa kojima najviše oskudjevamo. —

Središnjica ribarskih zadruga za Hrvatsko Primorje (za) od 3 do 20 VI. 1945.

Prema zaključku ribarske konferencije od 28. V. o. godine⁷⁰³ izvršni odbor preuzeo je odmah dvojnu dužnost, osnivajući središnjicu na Rijeci /Riblija tržnica/, a od bivšeg odjelka ribarskih zadruga G. S. u Crikvenici stvorena je podružnica. Sa radom započeto je dne 3. VI. o. g. i do danas izvršeno sljedeće: Odmah su obavješteni bivši trgovci ribe na Rijeci i Sušaka da u buduće neće moći samostalno prodavati na tržnici ribu, već će istu prodavati u ime zadruge uz stanoviti procent. Pregovori su svršili 5. VI. sa rezultatom, da prodavači primaju za svoj trud i kalo na ribi 6% dok za istovar i utovar ribe te prenos na tržnicu primaju 1%. Ovo je privremeno utanačenje za jedan mjesec, da bi se vidjelo hoće li ovaj uslov odgovarati. U ovom poslovanju nemogu učestvovati bivši trgovci, koji su svojim sebičnim radom na temelju raznih koncesija u prošlosti iskoristivali ribare i pretržce ribe.

U svrhu ispravnog poslovanja na terenu kao i u poslovnici preuzet je potrebni personal, uvedeno knjigovodstvo: evidencija izdavanja i primanja ribarskog pribora, pogonskog materijala i živežnih namirnica. Sve ribarske zadruge, ili skupine, dobile su kontrolne knjižice pogonskog materijala, na temelju koje primaju gorivo, a izdavanje se vrši srazmjerno prema lovu t. j. nastoji se izdavati više onim ribarima koji odlaze na vanjska lovišta, da bi više ulovili i time pučanstvu priskrbili više hrane. Saradnjom O.NOO-a dodjeljeni su nam od Komande Sjevernog Jadrana motorni brodovi »Jablanac« »S. Ante« »Sloga« »Škampo« »Neptun« »S. Petar« dok smo od saveza Split preuzeli »Sv. Andriju« koji je bio u neispravnom stanju. Od tih brodova bili su na brodogradilištu i osposobljeni brodovi »Neptun« »Sv. Andrija« »Galeb« dok se »Sv. Petar« nalazi u brodogradilištu u Kraljevici, »Sv. Ante« izvlači se 21. VI. u Klivnu radi uredjenja i čišćenja. Užba nastaje 25. ov. mj., pa imademo predviđeno da za početak mraka postavimo brodove kako slijedi:

- 1./ Novalja Nova jedan brod za prevoz preko Luna-Raba do Jablanca ili bilo kojeg mjesta do Senja, gdje bi se mogučio dalji prevoz kamionom radi što brže odpreme na Rijeku.
- 2./ Jedan brod na raspolaganje, 2 do 3 družinama, koje bi ribarile u vanjskim vodama Paga-Raba, da te grupe iz unutrašnjeg kanala Sv. Jakova, Crikvenica i Selce, gdje sada nema ribe predju na lov vani radi što intenzivnijeg iskorišćavanja.
- 3./ Jedan brod na liniju Klenovica—Selce—Crikvenica—Sv. Jakov—Kraljevica—Urinj—Rijeka, radi sabiranja ribe na ovoj obali.
- 4./ Jedan brod Krk — Glavotok — Malinska — Njivice — Omišalj — — Rijeka za prikupljanje ribe iz ovog djela, Mornarica otvara redovnu liniju Baška — Senj — kojom će ribari iz Baške moći dopremiti ribu na obalu pa je intervencija našeg jednog broda suvišna.
- 5./ Jedan brod sa družinama iz Rijeke i okolice na području između Glavotoka na otoku Krku i Cresa, koji će iste povući do tamo i stajati na raspolaganju radi dovoza lovine.

---

⁷⁰³ Usp. *Konferencija ribara u Crikvenici*. Isto, 155, 1. VI, str. 2.

- 6./ Jedan brod u okolinu punte Jablanac na Cresu za skupljanje ribe sa Cresa kamo će dovažati njihovi manji motorni brodovi, koje posjeduju.
- 7./ Na Rijeci popravili smo mali ribarski brod privatnog vlasništva, koji je već postavljen u Mošćenici, da vozi ribu sa Opatijskog kotara.
- 8./ Osjetili smo mogućnost, da razni pretršci ribe kao tvorničari Ike, samostalno kupuju ribu od ribara, jer istu mogu dobiti od ove zadruge samo u slučajevima, kada se nemože sva riba konsumirati u svježem stanju.
- 9./ Od 5. VI. 1945 kada je zadruga počela radom na Tržnici i preuzimanjem čitavog lova unišlo je na ovdašnji i sušački trg do 19. VI. o. g. plave ribe . . . . . kg. 124.711.—
od čega je dat, tvornici Ika sitnih papalina
za izradu riblje pašte . . . . . Kg. 17.754 kg.
otpremljeno na trg Zagreb kao i za potrebe
ZAVNOH-a . . . . . kg. 984 kg.
odpremljeno u Ljubljanu na trg . . . . . 2.000 kg.
dok je ostatak rasprodan na Rijeci 70% a
Sušaku 30%
- 10./ Uskladjene su cijene na svim tržištima tako, da se riba niti u jednom ribarskom centru ili mjestu ne prodaje iznad cijene, koje postoje na Rijeci i Sušaku /što je prije naše intervencije bilo/. Opće cijene na tržnicama su: lokarde 40 lira, golčici Lira 28 veći sardel Lira 20, a mali Lira 12. Od ove cijene ribar dobiva 85% za naknadu, pretrzcima 7%, troškovi prevoza, gradske daće i samih režija poslovnice. Grad Rijeka i Sušak ubirali su takse 5% što smo intervencijom kod grada skinuli na 1%.
- 11./ Pomoću O.NOO-a ishodili smo kod Centralne Blagajne zajam od Kuna 20,000.000, kojim se koristimo za sve isplate u Kunama /na terenu biv. NDH/ dok smo pologom Lira otvorili kod iste blagajne račun Lira tako, da taj kredit skoro pokriven.
Solani Pagu doznacili smo 2,000.000 Kuna za protuvrijednost 2 vagona soli, od koje količine su na temelju našeg odobrenja već ovi krajevi /Pag, Rab, Senj, Krk/ koji imaju težu vezu za dopremu ribe na prodaju u svježem stanju, pridigli potrebito. Jer je već na otoku Pagu osoljeno 4 do 5 vagona ovogodišnje ribe, to ćemo skorih dana dati tamo još nešto soli, a preostatak dovesti u solanu u Crikvenici za daljnje soljenje.
- 12./ Jedan brod uputili smo u Šibenik i Split, da dopremi na nas odpađajuću kvotu pogonskog materijala, jer smo do sada primili za prolažeće skoro samo 1 vagon petroleuma, dok nafte ništa. Ovaj brod dopremiti će i nešto konopa, koji smo rezervirali kod Jugoslavenske Misije u Splitu.
Od primljenog goriva izdali smo za potrebe Istre 1/2 vagona nafte, 5 kanta ulja i 1 bačvu benzine.

Stanje našega skladišta pogonskog materijala je takovo da približno nema opasnosti, da bi do sljedeće pošiljke ostali bez njega. Benzin kojega je malo služi nam za prevoz ribe kamionima.

Diskusija i zaključci —

Drugovi delegati zanimajući se za razna pitanja saobraćaja postavljali su upite, a drugi pročelnik im je davao odgovore. Jedan drug izvještio je da kod izdavanja putnih karata u Crikvenici vlada protekcija u što se on lično osvjedočio. Pao je predlog da se učini nešto u tome (pitanju — precrtano, P. S.) pravcu da vojnički kamioni primaju usput u koliko su prazni putnike, jer bi se na taj način narodu mnogo olakšalo; obzirom na to što civilna vlast nema dovoljno prevoznih sredstava. Jedan drug postavio je pitanje da li Narodna Milicija može zaustavljati na određenim mjestima vojničke kamione i pružiti mogućnost putnicima, da se na tim mjestima ukrcajavaju u koliko u kamionima imade mjesta. Pročelnik odgovara, da nema pravo, već jedino civilna kola. Delegat kotara Pag izvješćuje da u Pagu imade mnogo slane ribe, pa je već više puta zatraženo da se tu ribu preuzme i upotrebi za opskrbu pučanstva. To je predloženo drugovima i OKNAPRODA, no još do danas (u tom pravcu — precrtano, P. S.) nije ništa učinjeno. Drug Ferdo nastavlja i kaže da u koliko je njemu poznato tu postoji neka špekulacija, a moglo bi se reći i sabotaza. Ta riba morala se dostaviti na tržište bez obzira na razne nemogućnosti u pogledu prevoza, jer se može pokvariti, a to bi bio veliki grijeh obzirom na današnje slabo prehrambeno stanje. Predloženo je da se ukine postotak ribe za vojsku. Tu su bila razna mišljenja, ali je došlo do zaključka, da se taj postotak ukine. Raspravljalo se nadalje pitanje oslobodjenja ribara od vojske. Nije došlo do konkretnog i jedinstvenog mišljenja u tom pogledu. —

Prosvjetni odjel —

Pročelnik je dao referat: Naša prosvjeta je narodna, što znači da će prosvjetni rad obuhvatiti široke narodne slojeve i njima omogućiti prosvjećivanje. Ali to istodobno znači, da će široki narodni slojevi biti upoznati sa prosvjetnim problemima i učestvovati u rješavanju tih problema. To ćemo postići putem sastanaka prosvjetnih radnika, predstavnika JNOF-a i roditelja. Tim putem smo i pošli osobito nakon oslobodjenja Hrvatskog Primorja.⁷⁰⁴

Potrebno je naglasiti, da naše narodne mase, žele i traže prosvjetni rad u školama i izvan škola.⁷⁰⁵ Djaci na otoku Rabu na pr. sami su osnovali tečaj i zamolili, da im pošaljemo nastavnika. Narod traži otva-

⁷⁰⁴ Usp. *Naše škole na prekretnici*. Isto, 148, 7. V, str. 4.

⁷⁰⁵ Usp., npr., *Prosvjetni sastanak u Bribiru*. Isto, 148, 7. V, str. 7; *Roditeljski sastanak u Ledenicama*. Isto, 155, 1. V, str. 3; *Sastanak djačkih roditelja. Iz kotara Krk*. Isto, 162, 17. VI, str. 3.

ranje škola. Pohvalna je i ova činjenica, naime da se 8 gimnazijalaca na otoku Krku prijavilo za dobrovoljni rad u seoskim osnovnim školama. Prosvjetni rad u Hrvatskom Primorju odmah nakon oslobođenja počeo je tim novim pravcem. Organizacija prosvjetnog rada sprovedena je ovako: Kod Prosvjetnog odjela O.NOO-a formirana su 4 otsjeka: 1./ za osnovnu Nastavu, 2./ Za srednju nastavu 3./ Za narodno prosvjeđivanje, i 4/ Za kulturno-umjetnički rad. Za svaki otsjek predviđen je poseban referent. Kod prosvjetnih odjela Kotarskih NOO-a postavljeni su referenti za osnovnu nastavu, a ponegdje i za narodno prosvjeđivanje, u koliko na tome rade sami referenti za osnovne škole. Rad prosvjetnog odjela od oslobođenja Hrvatskog Primorja do danas bio je slijedeći:

1./ Osnovne škole. — Prema direktivama ZAVNOH-a pristupilo se pregradnjama za otvorenje osnovnih škola. Izvršene su opravke zgrade, ili su pronadjene privatne prostorije. Prije nego su škole otvorene održana je u Selcima od 5. do 12. V. 1945. konferencija prosvjetnih radnika prema uputama ZAVNOH-a. Konferenciji je prisustvovalo 215 prosvjetnih radnika. Cilj je konferencije bio, da ovi radnici upoznaju historijat NOP-a, da upoznaju političke prosvjetne i školske probleme, da upoznaju tekovine borbe, kako bi bar donekle bili prožeti novim duhom kada započnu rad u školama. Konferencija je postigla svoj cilj i prema priznanju samih učesnika i na temelju zapažanja drugova rukovodilaca ove konferencije.⁷⁰⁶ Rad u osnovnim školama započeo je 16. V. 1945 a u Kastvu 9. VI 1945.⁷⁰⁷ Danas u našem okrugu radi 120 škola, 6 škola više nego 1945 godine, i to tri u kotaru Novom i tri u kotaru Sušak. Škole u gradu Sušaku započele su 22. o. mj. u pomanjkanju zgrada radi se u parkovima, Nije proradilo 10 škola i to: 5 kotaru Kastav, 4 u kotaru Senj i 1 u kotaru Rab, uzrok je pomanjkanje nastavnika, a u Kotaru Senj nesigurnost u izvjesnim planinskim selima, zbog upada raštrkanih banda, što je sada medjutim uklonjeno. Mješovitih odjeljenja ima 208 a u gradu Sušaku radi 5 muških i 5 ženskih odjeljenja, što znači da je u okrugu otvoreno 218 odjeljenja. Sve su škole hrvatske. Jedino u gradu Krku postoji jedno odjeljenje s talijanskim nastavnim jezikom. Ono je pod upravom upravitelja Hrvatske osnovne škole. Sva

---

⁷⁰⁶ 7-dnevna konferencija prosvjetnih radnika u Selcima. Isto, 150, 16. V, str. 3. — Održan je, npr., i *Sastanak prosvjetnih radnika kotara Kastav* (isto, 154, 30. V, str. 3) i *Konferencija nastavnika. Iz kotara Sušak* (isto, 164, 22. VI, str. 3).

⁷⁰⁷ Škole nisu svuda počele tog datuma. Usp., npr., *Početak školske obuke. Iz Kotara Kraljevica*. (Isto, 152, 23. V, str. 3); *Započela je školska obuka*. Isto, 144, 1. VI, str. 3. — Škola je u Senju započela s radom 23. V (*Otvorenje Narodne škole u Senju*; isto izd.), na Krku 17. V (*Počela je školska obuka u čitavom kotaru Krk*. Isto, 157, 6. VI, str. 3), u Crikvenici 16. VI (*Škole su započele s radom*; isto, izd.), na o. Pagu 18. VI (isto, 158, 8. VI, str. 3), u zapadnom dijelu današnje Rijeke 24. VI (*Početak školske obuke u hrvatskim osnovnim školama Rijeke*. Isto, 164, 22. VI. str. 3), a u istočnom — sušačkom — dijelu 21. VI (*Početak rada na osnovnim školama u Sušaku*. Isto, 165, 24. VI, str. 3).

ova odjeljenja polazi 10.726 učenika. Broj obaveznika međjutim iznosi 12.276, što znači da u školu ne polazi 1550 učenika. Uzroci ovoj pojavi su raznovrsni: prehrana, zaposlenost roditelja, poljski radovi i sl. Na ovim školama radi ukupno 224 učitelja. Od toga je stručnim t. j. sa preparacijom 149 /28 učitelja i 121 učiteljica/, a privremenih 75 /49 učiteljskim kursom, a 26 bez kursa/.

Na području okruga imamo 5570 analfabeta /do 50 god/. Najveći broj analfabeta ima Kotar Senj /3500, a najmanje kotar Crikvenica /35/.

1. VI. 1945 završeni su ispiti na učiteljskom kursu u Sutomiščici. Ovaj kurs otvorio je prošle godine naš O.NOO sa 36 polaznika. Ovi su kursisti nakon toga raspoređeni po našem okrugu i već se nalaze na dužnosti.⁷⁰⁸

2./ Srednje škole. Na području našega okruga postoje 3 potpune gimnazije Sušak, Senj i Krk. T. zv. Gradjanske škole postojale su u: Kastvu, Sušaku, Bakru, Kraljevici, Hreljinu, Crikvenici, Novome, Baški i Pagu. Učiteljska škola postojala je u Kastvu.

Većina srednjih škola pod okupacijom nije radila. Za sredjenje prilika i uklanjanje teškoća po srednjim školama održani su sastanci na kojima su pretresena pitanja pojedinih škola. Srednje škole započete će radom na jesen. Na želju roditelja kao i prema uputama narodne vlasti, a u cilju da se omladina privuče školi, otvoreni su tečajevi na kojima se upoznaje omladinu sa historijom NOP-a i ponavlja se staro gradivo. Ovi će tečajevi omogućiti omladini, da se pripremi za polaganje ispita: Prosvjetni Odjel vodi osobitu brigu za one učenike, koji su bojkotirali škole pred okupatorom prema uputama NOP-a i na taj način izgubili po dvije ili tri godine.⁷⁰⁹

3./ Narodno prosvjeđivanje. Rad odsjeka za narodno prosvjeđivanje je osobito važan, jer će se tim putem najbolje potpomoći prosvjetno izdizanje širokih narodnih slojeva. Dosad je učinjeno slijedeće: Otvoreno je Doma Kulture 31,⁷¹⁰ knjižnica 20,⁷¹¹ čitaonica 33,⁷¹²

---

⁷⁰⁸ Usp. Završeni su ispiti na učiteljskom tečaju u Sutomiščici. Isto 159, 10. VI, str. 2; Podjela svjedodžbi i dekreta novim narodnim učiteljima. Isto, 160, 13. VI, str. 3.

⁷⁰⁹ O školstvu usp., npr., J. Sokolić, *Razvoj školstva u Rijeci*, n. dj.; *125-obljetnica pomorskog školstva u Bakru*, n. dj.; L. Dančević, *Viša pomorska škola*, n. dj., Vojmir Jelušić, *Škola od oslobođenja do danas*. U: 200 godina škole Kastav 1770—1970. Kastav 1970, str. 43 i dalje; F. Matejčić, *Razvoj krčke gimnazije*, n. dj.; V. Grbac, *Sedamdeset godina rada gimnazije u Sušaku*, n. dj.

⁷¹⁰ Usp., npr., *Otvoren je Kulturni-prosvjetni Dom u Bakru*. Primorski vjesnik, III, 152, Rijeka, 23. V 1945, str. 3; *Obnovljen Dom kulture u Bribiru*. Isto, 156, 3. VI, str. 4.

⁷¹¹ Usp., npr., *Oglas Gradske biblioteke u Rijeci*. Isto, 157, 6. VI, str. 4.

⁷¹² Usp., npr., *Otvorena je Narodna čitaonica u Novome*. Isto, 147, 1. V, str. 3; *Obnavlja se kulturni život u Kraljevici*. Isto, 150, 16. V, str. 3; *Otvorenje čitaonice u Hreljinu*. Isto, 154, 30. V, str. 3; *Osnovana Narodna čitaonica u Bribiru*. Isto, 156, 3. VI, str. 3; *Otvoranje čitaonice u Sušaku*. Isto, 161, 15. VI, str. 3.

otvoreno je 31. V. Narodno sveučilište u Novom, dok su ostala narodna sveučilišta u osnivanju.⁷¹³ Do 1. VII. otvorit će se narodna sveučilišta u Kotarevima, to je zaključeno na sastanku svih referenata iz okruga 23. omj. i to prema uputama o osnivanju Narodnih sveučilišta dobivenih od Ministarstva Prosvjete.⁷¹⁴

Otvoreno je nekoliko tečajeva i to: tečaj hrvatskog jezika u Matuljama /kotar Kastav/ za 45 polaznika, tečaj hrvatskog jezika na otoku Krku, tečaj ruskog jezika u Novom i Bakru. U gradu Sušaku rade tečajevi ruskog i engleskog jezika za građane. Prvi polazi 198 lica, a drugi 160.⁷¹⁵ U tvornici papira na Sušaku polazi tečaj ruskog jezika 43 radnika, a tečaj engleskoga jezika 29 radnika. U cjelom okrugu priredjen je od 27. IV. do 3. V. Istarski tjedan.⁷¹⁶ Dane su razne priredbe u cilju što boljeg upoznavanja Istre, neposredni cilj Istarskog tjedna bio je sakupljanje knjiga za Istru u kojoj je fašizam uništio i posljednju Hrvatsku knjigu. Prema dosadašnjim podacima sakupljeno je u Hrvatskom Primorju 2.772 knjige.

4./ Kulturno umjetnički rad. — je u prvim počecima.

Okružna kazališna družina »Nikola Car«⁷¹⁷ dala je u raznim mjestima nakon oslobodjenja svoje priredbe. Prigodom Okružne konferencije USAOH-a ista je družina priredila predstavu na Rijeci. /pored horskih recitacija — prikazan je najuspjeliji komad partizanske književnosti »Teški časovi« od slovenačkog književnika Matije Bora. Prigodom II. Okružne konferencije AFŽ-a družina je priredila predstavu u Sušaku. Sada se nalazi na turneji po Hrvatskom Primorju, te je obišla Krk — Punat — Senj i sada je u Crikvenici.⁷¹⁸ Prigodom Istarskog tjedna u Sušaku naša je družina takodjer nastupila svojim programom.

Prosvjetni odjel pomogao je prikupljanje likovnih umjetnika Rijeke i Sušaka, koji su nakon nekoliko sastanaka osnovali svoju sekciju. Povezali smo se takodjer sa književnicima. Taj posao nije završen. Naš je cilj okupiti sve kulturne radnike Hrvatskog Primorja i pomoći im formirati podružnicu. Zaseban je zadatak bio pronalaženje i spašavanje umjetnina i kulturno-historijskih spomenika kao i očuvanje raznih arhiva. Tu smo pomogli rad prosvjetnih odjela NOO-a Rijeke i Sušaka. Ovaj

---

⁷¹³ *Proradilo Pučko sveučilište u Novom.* Isto, 157, 6. VI, str. 3; 31. svibnja *Otvoreno je pučko sveučilište u Ledenicama.* Isto, 161, 15. VI, str. 3.

⁷¹⁴ Briga o narodnim sveučilištima vođena je još u toku NOR-a; tako je Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a dostavio 15. XII 1944. upute svim NOO-ima za rad narodnih sveučilišta (ZAVNOH 3, n. dj., str. 541—542).

⁷¹⁵ *Usp. Tečajevi stranih jezika.* Isto, 159, 10. VI, str. 3.

⁷¹⁶ *Usp. Istarski tjedan.* Isto, 153, 26. V, str. 3; Nikola Polić, *Dragi kamen*. *Povodom »Istarskog tjedna*«. Isto, 154, 30. V, str. 2—3, te više drugih napisa u slijedećim brojevima Primorskog vjesnika.

⁷¹⁷ Primorsko-goranska družina »Ivan Goran-Kovačić« promijenila je ime u Primorsku-goransku družinu »Nikola Car« (nakon povratka s turneje po Dalmaciji, Crikvenica, 24. IV (1945) (K. Topljak, n. dj., str. 81).

⁷¹⁸ *Naše kazalište.* Primorski vjesnik, 147, 1. V, str. 2.

posao nije završen. Ovim je ukratko prikazan rad odjela u Hrvatskom Primorju bez Rijeke i Opatije.

Medjutim zadnjih mjesec dana odjel je imao najviše posla upravo sa organizacijom škola na Rijeci i u kotaru Opatija. Tu je morao dati najveću pomoć tamošnjim prosvjetnim odjelima. Zahvaljujući toj pomoći i radu naših drugova na Rijeci i Opatiji otvorene su 1. VI. o. g. Talijanske škole i to sve srednje i sve osnovne škole u tim gradovima. Kao poseban uspjeh treba istaći otvorenje hrvatskih škola u kotaru Opatija i to njih 13 u koje polazi 1426 učenika. 24. o. mj. otvorene su 3 hrvatske škole na Rijeci i jedna u Drenovi i 1 u Zametu, broj djece iznosi 600.—⁷¹⁹

U svome radu mi smo zapazili ove nedostatke.

1. Odnosi USAOH-a i pionirske organizacije prema školi i obrnuto još nisu uredjeni. Bilo je slučajeva da su omladinci govorili da neće učitelje koji su bili »u žici«. Dogodilo se je, da je omladinac ušao u školu i počeo govoriti djeci, prekidajući obuku, ili da je omladinu odveo na neki posao. Ovaj je odjel sa Okružnim odborom USAOH-a stupio u dodir, da ukloni ove pojave koje mogu pokazati, da ponegdje učitelji i omladina nisu u prisnom dodiru kako bi trebalo da bude i kako će biti prema direktivi, da niti je USAOH podčinjen školi niti škola USAOH-u.

2./ Nismo dali dovoljnu pomoć u radu otocima i kotaru Senj. Tome je uzrok što naš odjel nije bio organiziran, što nismo imali referentskog kadra i što smo bili okupljeni riješavanjem školskih i kulturnih problema grada Rijeke i Kotara Opatija.

3./ Nisu još osnovana narodna sveučilišta po našim kotarevima, iako postoje zato uslovi. Uzrok je tome što prosvjetni odjel kotarskih NOO-a nije imao dovoljno inicijative, a naš odjel nije mogao pružiti potrebnu pomoć iako je to želio.

4./ Još nemamo pregled rada diletantskih grupa i pjevačkih zborova po našim mjestima. Uzrok je tome što su ovaj posao prije vodili Propodjeli, a sada sve to prelazi na Prosvjetni odjel, te se postepeno prikupljaju podaci i priprema pomoć na terenu po jednom planu.

5./ Nismo još ništa učinili u pogledu prosvjećivanja žena, izbačenih iz društva a sada smještenih u posebnim domovima. —

6./ Vodili smo računa o odgoju omladine u Dječjim Domovima, ali još nismo pružili dovoljnu pomoć u ovom pravcu.

7./ Na terenu primjetili smo ova dva nedostatka: a./ u Grobinščini odbornik zadužen po prosvjeti nije pravilno shvatio svoju dužnost, jer je djeci govorio da će on doći pregledati rad učiteljice, izvršiti inspekciju i slično. Ovo je sasvim nepravilno tim prije što se radi o učiteljici koja je inače dobra prema saopćenju prosvjetnog referenta K.NOO-a Sušak Drugarice Stanković i b./ Prosvjetni odjel K.NOO-a Crikvenica je pro-

---

⁷¹⁹ Na Rijeci su otvorene škole. Isto, 160, 13. VI, str. 3.

tivno direktivama premjestio iz Drivenika pom. učiteljicu Mariju Gašparov u Selce njeno mjesto boravišta. To je učinjeno navodno, da će ova drugarica raditi po AFŽ-u. Pošto drugarica Gašparov nemože imati dovoljno autoriteta u Selcima, to će K.NOO-a Crikvenica prema našim uputama ispraviti ovu neispravnost.

Zadaci prosvjetnog odjela.

Izloživši ukratko rad ovog odjela i nedostatke, koje smo sami zapazili pred nama su slijedeći zadaci:

I. U osnovnoj nastavi:

- 1./ Otvoriti sve osnovne škole i povećati njihov broj, gdje je to potrebno.
- 2./ Urediti sve školske zgrade u sporazumu sa tehničkim odjelima i podpomoći inicijativu narodnih vlasti po kotarevima, kao na pr. u kotaru Krk koji sam popravlja 6 školskih zgrada.
- 3./ Povećati broj učitelja, jer su nam potrebna 33 stručna i 29 pom. učitelja, to će se postići otvaranjem pedagoškog kursa uz učiteljsku školu, koja će se otvoriti na jesen u našem okrugu.
- 4./ Stvaranjem referetskog kadra za prosvjetne odjele po kotarevima.
- 5./ Pomoći otvaranje obdaništa po mjestima i školskih kuhinja uz pomoć Crvenog križa.
- 6./ posvetiti svestranu pažnju odgoju djece u dječjim domovima stvaranjem kadra odojitelja. —
- 7./ Sakupiti građu za historiju NOP-a uz pomoć učitelja i ostalih prosvjetnih radnika,⁷²⁰ kako su to započeli drugovi na Krčkoj gimnaziji vlastitom inicijativom.

II. U srednjoj nastavi:

1. Upotpuniti rad u tečajevima i time osposobiti učenike da mogu polagati ispite prema direktivama koje ćemo zatražiti od Ministarstva Prosvjete.
- 2./ Otvoriti jedno-mjesečni tečaj ruskog jezika za nastavnike srednjih škola, pošto će se predavati ruski jezik u svim razredima srednjih škola.
- 3./ Stvoriti predlog i plan o otvaranju srednjih škola a napose učiteljske škole.
- 4./ Posvetiti potrebnu pažnju fiskulturnom odgoju omladine zajedno sa USAOH-om i zdravstvenim odjelom.⁷²¹

---

⁷²⁰ Biblioteka Gradskog NOO-a Sušak (isto, 160, 13. VI, str. 4) obavještava javnost da »prikuplja sav dokumentarni materijal, bilo štampani bilo tipkani, koji se odnosi na oslobodilačku borbu od 1941. do 1945, u svrhu sastavljanja Arhiva oslobodilačko-partizanskog pokreta« (potcrtano u tekstu).

⁷²¹ Usp. Sušačka »Victoria« se obnavlja. Isto, 17. VI, str. 4.

5./ Održati 8-dnevnu prosvjetnu konferenciju za prosvjetne radnike Sušaka i Kastva i za one koji nisu mogli posjetiti konferenciju u Selcima.

6./ Ispitati mogućnost da se jedan dio primorske djece pošalje na prehranu u rodnije krajeve Hrvatske, što se tiče i srednjoškolske a još više osnovno-školske omladine.

III. Na polju Narodnog prosvjeđivanja. —

1. Stvoriti plan i izvršiti predradnje za organizaciju analfabetskih tečajeva, koji će se otvoriti na jesen. Po svim mjestima osnovati prosvjetne aktive.

3. Osnovati Narodna sveučilišta po kotarevima do 1. VII. 1945.⁷²² /kako je odlučeno na sastanku na referatu 23. ov. mj./ i započeti rad sa usmenim novinama i predavanjima u NOP-u.⁷²³

4. Urediti pozornice po domovima kulture.

5. Organizirati javna slušanja radio-emisija Zagrebačke radiostanice prema uputama Ministarstva Prosvjete.

6. Podpomoći kulturnu manifestaciju cjelog okruga povodom proslave 100-godišnjice osnutka narodne čitaonice u Novom.

IV. Na Polju kulturno-umjetničkog rada —

1. Okružnu Kazališnu družinu »Nikola Car« pojačati brojčano naročito njen pjevački zbor i pomoći pripremiti dobar repertoar za jesen.

2. Pomoći diletantske grupe po našim mjestima kao i pjevačke zbrove i dostaviti im potrebni materijal za glumu i pjevanje.

3./ Sačuvati kulturno historijske spomenike i umjetnine i potpomoći uredjenje postojećih muzeja.

4./ Sačuvati sve pronadjene arhive a naročito historijske dokumente pojedinih arhiva—⁷²⁴

Diskusija i zaključci

Nakon izvještaja o radu prosvjetnog odjela — Plenumu O.NOO-a postavljena su ova pitanja:

1. Kakav je odnos USAOH-a prema školama?
2. Kakav je statut pionira za osnovne škole?
3. Koji udžbenici vrijede za osnovne i srednje škole?
4. Kako će se nabaviti nove knjige?
5. Što je sa šegrtskim školama?

---

⁷²² Svuda se to nije moglo učiniti do određenog roka (Vinko Antić, *Naše narodno sveučilište. Povodom otvaranja narodnog sveučilišta u Sušaku*. Primorski vjesnik, III, 178, Rijeka, 25. VII 1945, str. 2).

⁷²³ Usp., npr., *Raspored predavanja narodnog sveučilišta u Sušaku*. Isto, str. 3.

⁷²⁴ Usp. *Gradska biblioteka u Rijeci je sačuvana*. Isto, 150, 16. V, str. 3.

6. Mogu li se nabaviti baterije za radio-aparate po selima?
  7. Što je sa vjeronaukom po školama?
  8. Kakva veza postoji između Prosvjetnog odjela i srednjih škola?
  9. Dali se priznaju kvalifikacije škola za vrijeme okupacije?⁷²⁵
  10. Mogu li se poslati učitelji potrebni u školama na pr. u Bakru i Pagu te Senju?
    11. Kako će nabaviti materijal za škole na pr. kreda i papir?
    12. Dali postoje direktive da se posveti više pažnje učenicima koji manje znaju?
    13. Kako je došlo do toga da je nastavnica Matanić otišla na rad u nižu srednju školu u Kraljevici?
    14. Da li su pregledane razne knjige po mjestima?
    15. Kakav je odnos škole i zdravstvenih ustanova?
    16. Dali su dozvoljeni privatni ispiti?
    17. Što je sa obrtnom školom u Kastvu?
    18. Što je sa zidarskom školom u Crikvenici?
    19. Kako je sedmogodišnjim obaveznim školovanjem
    20. Dali se može prilikom razmeštaja učitelja paziti i na učitelje pjevače
    21. Što je sa strojarskom školom i Nautikom u Bakru?
    22. Da li se može izvršiti pregled knjiga u čitaonici na Trsatu?⁷²⁶
    23. Kakve se mjere mogu poduzeti prema djeci koje ne polaze redovito u školu?
    24. Da li postoje škole za defektnu djecu?
    25. Što će se učiniti da se učitelji upoznaju sa NOP-om?
- Nakon postavljenih pitanja, pročelnik je dao detaljne odgovore i objašnjenja.

S u d s t v o —

Tajnik drug Baretić upoznava drugove plenuma o sudstvu, te čita referat:

O r g a n i z a c i j a :

Na našem području uzpostavljen je Okružni narodni sud sa sjedištem u Sušaku. Njemu su podređeni Kotarski Narodni sudovi, okružja kojih imade 9 a ti su Kotarski narodni sudovi: Sušak, Kastav, Bakar, Crikvenica, Novi, Senj, Krk, Rab i Pag.

⁷²⁵ Usp. Pero Rismundo, *Uredba o diplomama za vrijeme okupacije*. Isto, 154, 30. V, str. 4.

⁷²⁶ *Čitaonica na Trsatu ponovno proradila (16. VIII 1945)*. Isto, 189, 19. VIII, str. 3.

Svi su sudovi formirani. Na čelu sudovima stoje drugovi predsjednici koji nijesu pravni stručnjaci. Njima pomažu u radu postavljeni pravnici kao tajnici-suda.

Uz predsjednika i tajnika u svakom sudu imenovan je stanoviti broj prisjednika /porotnika/ iz gradjanstva koji vrše taj poziv izmjenično. Ovi prisjednici do sada su uzeti privremeno prema predlogu izvršnih odbora, kotarskih narodno Oslobođilačkih odbora, odnosno Gradskog Narodnog oslobođilačkog odbora Sušak za Okružni i Kotarski Narodni sud u Sušaku. Sada se na predlog Okružnog narodnog Suda ima pristupiti formiranju plenuma Narodno Oslobođilačkih odbora te da se putem Okružnih odnosno kotarskih skupština izaberu članovi suda, koji će kao izabrani vršiti tu dužnost u sudovima. Privremenu dužnost predsjednika Okružnog Narodnog suda vršio je do sada drug Magaš Ivan iz Sušaka. Svi sudovi imaju potrebne prostorije za svoj rad većim djelom u ranijim sudskim zgradama. Radi redovitog obavljanja poslova u sudovima je uposleno potrebno kancelarijsko osoblje, koje je većim djelom regrutovano iz ranijih sudova, a postavljeno na osnovu predloga odnosno mišljenja Narodno-oslobođilačkih odbora.

Teritorijalna nadležnost Kotarskih narodnih sudova ne poklapa se za sada sa tom nadležnošću K.NO0-a, iz razloga što se postojeće grunтовnice u kojima je u mnogome ovisan rad sudova, ne podudaraju sa područjem sadanjih kotareva. Tako grunтовnica u Sušaku sa gradom Sušakom obuhvata i područje Grobnika a ona u Bakru ostali dio kotara Sušak te općine Kraljevica i Križišće koje teritorijalno pripadaju K.NO0-u Crikvenica. Općinski narodni sudovi nijesu organizirani jer oni po najnovijoj osnovi za organizaciju sudstva otpadaju. Mjesni odnosno općinski narodni sudovi osnovani su u toku Narodno oslobođilačke borbe prema direktivama, koje su ranije postojale u organizaciji sudova. Sada se uvidja da postojanje tih sudova iziskuje ogroman aparat koje je posve suvišan. Stoga su ti sudovi otpali. Ukidanjem Općinskih narodnih sudova proširila se je nadležnost Kotarskih narodnih sudova. Po mjestima se zamišlja postaviti sudove dobrih ljudi, čiji bi zadatak bio rešavati sve lokalne sporove odnoseće se na gradjansko-pravne stvari te nastojati riješiti ih putem nagodbe. U koliko u tome ne uspiju stvar bi imali predati nadležnom sudu.

R a d s u d o v a —

Svi sudovi našeg područja započeli su sa redovitim obnavljanjem sudskih poslova. Izuzetak o tome je Kotarski narodni sud u Bakru kojem još nije dodjeljen tajnik kao stručni organ suda. To pitanje biti će riješeno u toku slijedećeg tjedna. Nadležnost Kotarskih narodnih sudova je velika bilo u pogledu riješenja — gradjansko — pravnih stvari bilo u riješavanju predmeta iz Oblasti kriminala.

Oni riješavaju Gradjanske sporove do vrijednosti od 1,000.000 Kuna, a u kriminalu sve slućajeve u kojima počinjeno djelo prestavlja prestup u smislu kaznenih zakona. Gradjanske stvari se većom vrijednošću kao i one u kriminalu koje se kvalificiraju kao zloćini, pretresa Okružni

narodni sud koji je nadležan za sve žalbe protiv presude i riješenja Kotarskih Narodnih sudova.⁷²⁷

Do sada je ovaj Okružni narodni sud primio na postupak:

1./ 17 građansko pravnih predmeta, koji predstavljaju razne vrsti sporova i to 3 za razvod braka /do sada ne riješeni/. 6 radi priznanja prava vlasništva /4 riješena/.

1 radi razdiobe ostavine /riješeno/

6 raznih iz vanparbenog područja /5 riješeno/

Ukupno riješeno 11 predmeta

2./ 31 kazneni predmet koji su predstavljeni po vrstama:

1 predmet zbog klevete i uvrede /neriješen/

6 predmeta zbog krađe /4 riješena/

1 predmet /zbog pravljenja lažnih isprava /riješen/

2 predmeta zbog nedopuštene špekulacije i privredne sabotaze /riješen/

4 predmeta zbog prevare i provale

1 predmet zbog tjelesne povrede

1 predmet zbog čedomorstva

1 predmet zbog krivog svjedočanstva /riješen/

4 predmeta: r a z n o —

Ukupno riješeno 9 predmeta

Prema izvještajima koje smo primili od pojedinih kotarskih narodnih sudova vidi se njihovo poslovanje.

Kotarski Narodni sud u Sušaku primio je do 21. VI. 1945 na postupak:

40 raznih građansko-pravnih predmeta.

Od toga riješeno ukupno 15, ostalo neriješeno 25, te 46 kaznenih predmeta od kojih je riješeno 22 dok je neriješeno 24.⁷²⁸

Kotarski Narodni sud Senj primio je od 14. do 31. V. 1945

10 kaznenih stvari /3 su riješena/

Gradjanskih predmeta nije bilo.

Kotarski Narodni sud Crikvenica: primio je u rješavanje u V. i VI. mjes.

18. građansko-pravnih predmeta. (od toga riješeno ih 6/

32 kaznenih stvari. Od toga 18 riješeno a ostalo neriješeno.⁷²⁹

⁷²⁷ U Hrvatskom primorju bio je aktivan i Vojni sud Jugoslavenske armije (usp., npr., *U Rijeci počelo sudjenje narodnim neprijateljinama*. Isto, 157, 4. VI, str. 2.)

⁷²⁸ *Prva osuda Kotarskog narodnog suda*. Isto, 165, 24. VI, str. 2.

⁷²⁹ *Presude kotarskog narodnog suda u Crikvenici*. Isto, 157, 6. VI, str. 3.

Kotarski Narodni sud Krk u toku mjeseca svibnja 1945. primio je:

4 gradjansko-pravna predmeta /riješena/
1 kazneni premet /riješen/

Kotarski Narodni sud Novi u toku mjeseca svibnja primio je na riješenje

31 gradjansko-pravnih stvari /riješeno 16 ostalo neriješeno/
14 kaznenih predmeta /12 riješeno 2 ostala neriješena/⁷³⁰

Kotarski narodni sud Kastav — nije imao u toku ni gradjanskih ni krivičnih predmeta u prošlom mjesecu.

Ostali sudovi njesu poslali obvezatni mjesečni izvještaj, koji bi dao predodžbu o njihovom radu.

Prema iznesenom prikazu rada pojedinih sudova, može se zaključiti da rad sudova na suzbijanju kriminala nije došao posve do izražaja i da bi broj djela iz krivične oblasti morao u sadašnjim časovima biti veći nego uistinu jeste.

Razlog tome biti će u nedostatku potrebe saradnja upravnih i drugih pozvanih organa vlasti sa sudovima, a koji imadu zadatak da rade na suzbijanju kriminala. Jedan od uzroka medjusobne nepovezanosti biti će u tome što pojedini organi vlasti nisu dovoljno obavješteni o vlastitom djelokrugu. Kod riješavanja gradsko-pravnih sporova sudovi imadu zadatak da uznastoje riješiti spor mirnim putem t. j. nagodbom. U tom poslu sudovi su dužni da traže pravedno riješenje tako da nagodba predstavlja pravedni odnošaj medju strankama.

U okviru nadležnosti okružnog narodnog suda potrebno je riješiti pitanje logora, koji se ima osnovati u svrhu izvršavanja kazna prisilnog rada onih kažnjenika kod kojih ta kazna ne prelazi granicu od tri mjeseca. Taj logor imao bi se osnovati na području okruga, a u mjestu koje će najbolje odgovarati svrsi. Kazne izrečene preko tri mjeseca izdržavaju se u većim logorima koji je za naše područje predviđen i uređen na državnom imanju »Vrana« u Dalmaciji. Pitanje uredovanja logora za naš okrug imao bi sud riješiti sporazumno sa okružnim narodno-oslobodilačkim odborom i javnim tužiocem za Hrvatsko Primorje.

Nakon toga predlaže se da se bira predsjednika Okružnog Narodnog suda. Predlaže se tri kandidata i to: Rošić Djura, Vasilija Orlović i Dr. Živka Kariolić.

Drug Ferdo objašnjava prisutnima koji su to ljudi, jer ni jednom delegatu nisu toliko poznati, da bi mogli staviti predlog kojeg od predloženih drugova da se bira za predsjednika. Delegati jednoglasno zaključuju da se izbor predsjednika Okružnog narodnog suda povjeri Izvršnom Okružnom Narodno oslobodilačkom odboru, jer ti članovi imaju puno povjerenje u članove odbora, budući su oni stari borci te neće pogriješiti u tom pogledu.

---

⁷³⁰ *Presude narodnog suda. Isto, 148, 7. V, str. 7.*

Sigurno je da će imati u vidu kao i dosada interese narodnog sudstva. Delegat iz Krka pita dali bi se moglo birati drugove iz vojske za porotnike, jer je mišljenja da bi ipak mogli doći na predsjedavanje kod sudjenja ako budu prisutna 3 porotnika. Prema tome naizmjenično došlo bi na pojedinca da prisustvuje možda nakon mjesec dana i više mjeseci.

Po ovome pitanju postavili su drugovi razna pitanja a Drug Ferdo Državni Tužioc za Hrvatsko Primorje davao im je objašnjenja. Od strane izvršenog odbora predložen je za predsjednika drug Dr. Kariolić Živko a članovi plenuma odobrili su predlog. Kotarevi su predložili prijednike.

Državno tužništvo —

Drug predsjednik daje riječ drugu Ivanu Radetiću »Ferdu« državnom tužiocu za Hrvatsko Primorje. Državni Tužioc drug »Ferdo« uzima riječ, pozdravlja prisutne i kaže, da ima namjeru objasniti članovima plenuma ulogu i zadatke narodnih tužioca.⁷³¹ Prisutni drugovi prihvaćaju sa interesovanjem. Drug Ferdo u svome govoru osobito ističe da je svrha državnog tužioca čuvati tekovine naroda stečene u ovoj borbi. Da bi Javni Tužilac mogao taj zadatak izvršiti njegov rada mora biti strog i usko povezan sa narodnim masama i opće političkim ustanovama koje sudjeluju u izgradnji naše zemlje. Da bi Javni Tužilac mogao dobiti punu pomoć i aktivno sudjelovanje naroda u vršenju nadzora nad točnim ispunjivanjem zakona on mora imati saradnike preko kojih će narodu pružiti pomoć a ti suradnici su narodni tužioc. Karakter i zadatak državnih tužioca sastoji se u tome, da svaka fabrika, svako selo, svako poduzeće, svaki veći ured, svako veće nadležstvo, svaki narodni magazin it. d., biraju po jednog ili više narodnih tužioca koji će pomagati javnom tužiocu. Ti narodni tužioc stoje na čelu društvenog aktiva ustanove u kojoj su izabrani.⁷³² Ističe da je dužnost narodnih tužioca počasna i bezplatna. Zatim je objasnio zadatke narodnih tužioca u slobodnom vremenu. Objasnio je i način na koji imaju birati narodne tužioce i tu podvukao, da birani moraju biti ljudi svjesni svoje dužnosti koji dobro poznaju rad poduzeća, ureda, sela i. t. d. Ustanova narodnih tužioca rekao je drug Ferdo, biti će takodjer aparat i veza preko koje će narod djelovati na rad pojedinih državnih organa na primjenu zakona o tim će se pojačati demokratičnost vlasti.

Članovi plenuma pažnjom su pratili razlaganja državnog Tužioca za Hrvatsko Primorje i iznosili razne slučajeve na terenu koje će trebati riješiti.

---

⁷³¹ Usp. J a k o v B l a ž e v i ć, *Javni tužioc i organi opće narodne kontrole*. Isto, 168, 1. VII, str. 2; K. Z., *Narodni tužioc i njihov značaj i zadatak*. Isto, 173, 13. VII, str. 2.

⁷³² *Izbor narodnih tužioca u tvornici papira*. Isto, 169, 4. VII, str. 3.

R a z n o :

Drug predsjednik poziva prisutne, da iznesu svoje predloge po svim pitanjima koja nisu obuhvaćena dnevnim redom.

Delegat sa Krka predlaže da bi bilo uputno da u buduće Okružni NOO obavjesti o plenumu kotareve nekoliko dana ranije, kao i da unapred upozna delegate sa dnevnim redom, plenarne sjednice i to detaljnije kako bi na sjednicu mogli doći pripravniji, jer je to izvjesnim pitanjima teško odlučiti u ovako kratkom vremenu. Drug predsjednik kaže da je on mišljenja, da nije potrebno obavještavati Kotareve o svemu onome što će se pretresti, već članovi plenuma treba da žive u razmišljanju o problemima i na taj način će postići sposobnost da se kritički osvrnu na rad i dati dobre predloge za rješavanje svih problema. Nadalje drug predsjednik govori o odgovornosti i važnosti odbornika obzirom na dužnost koja im je povjerena. Ističe da su članovi O.NOO-a od oslobodjenja do danas vrlo malo spavali. Posao traži neprekidan rad. To je i potrebno, jer mi moramo cjelom svijetu dokazati da smo dorasli za vlast.

Postavljeno je pitanje daljnjeg opstojanja općinskih NOO-a, a drug Ferdo im je objasnio da su općine suvišna karika u vlasti, ali će izvjesno vrijeme ipak postojati dok se ne ojačaju Kotarski Odbori.

Jedan od delegata postavio je pitanje, dali članovi plenuma mogu doći u Okružni NOO i u medju vremenu od jednog do drugog zasjedanja i iznjeti hitne i važnije probleme na terenu i tražiti njegovo rješanje.

Predsjednik kaže da je to dapače potrebno jer za rješavanje hitnih pitanja nije potrebno čekati plenarne sjednice. Sve pojave na terenu treba na vrijeme sprečavati i sva pitanja rješavati, jer to je u interesu naroda.

Članovi plenuma postavili su pitanje za koje vrijeme će se sazivati plenarne sjednice. Drug tajnik kaže da to nije strogo normirano te će se sjednice sazivati prema potrebama. Delegat Kraljevice izvješćuje da u Kraljevici narod traži, da se Kraljevica priključi Sušaku. U tom smislu (počeli — precrtano, P. S.) išli su sa listom po mjestu. Navodno su sakupili već mnogo podpisa. Drug predsjednik kaže da nema razloga da se tim pitanjem puno bavljamo, jer narodu će biti svejedno dali je sjedište kotara ovdje ili ondje glavno da narodna vlast vodi jednako računa o svome narodu. On misli da je i to djelo reakcije, a narod je tu nasjeo. To je stvar ozbiljna i to će se pitanje raščistiti. —

— — — — —

Na pitanje predsjednika dali koji od članova još ima nešto predložiti, sa strane prisutnih ne padaju nikakvi predlozi, te predsjednik predlaže da se prije nego se zaključi sjednica pošalju ovi pozdravni brzojavi:

»Hrvatskoj Narodnoj Vladi na čelu sa drugom V. Bakarićem«

Sa svojeg prvog plenarnog sastanka Okružnog NOO-a za Hrvatsko Primorje, šaljem Vama Narodnoj Vladi, svoje tople pozdrave — s odluč-

nom riješenošću da ćemo svoj narodni posao nastaviti s puno vjere i poštivnosti dajući sve od sebe ne štedeći ni svoje materijalne ni moralne snage Vama na pomoć, kako bismo težak zadatak obnove i izgradnje što brže s punim uspjehom zajedno s Vama izvršili.

— — — — —

»Saveznoj Vladi Federativne Jugoslavije — sa drugom TITOM na čelu«

»Sakupljeni predstavnici Hrvatskog Primorja, na svojem prvom plenarnom sastanku Okružnog NOO-a, šalju Vama svojem najvišem rukovodstvu, tople pozdrave, duboko osvjedočeni, da se naša nova Narodna Država Demokratska Federativna Jugoslavija — bratska zajednica svih naših naroda — nalazi u dobrim i sigurnim rukama pravih narodnih sinova. Budite uvjereni da ćemo mi učiniti sve na učvršćenju i izgradnji narodne vlasti i obnovi naše zemlje i dati — Vama svoju punu podršku, u izvršenju tih zadataka«.

Prisutni članovi plenuma — jednoglasno zaključuju da se pošalju predloženi pozdravni brzojavi.

— — — — —

Konačno je drug pretsjednik zaključio sjednicu. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR
ZA HRVATSKO PRIMORJE
TAJNIŠTVO⁷³³

Predsjednik:

Tajnik: *Lj. Marušić*⁷³⁴

---

⁷³³ Pečat.

⁷³⁴ Sign. HAR, 12 i 13 JU, Okružni NO. Primorsko-goranski Sušak, kut. 22, Tajništvo, fsc. Zapisnici plenuma 1943—1945, izvorni prepis, pečat, potpis, 55

RIASSUNTO

VERBALI DELLE RIUNIONI DEL COMITATO POPOLARE DI LIBERAZIONE PER IL LITORALE CROATO (1943 — 1945)

Il libro tratta lo sviluppo del nuovo potere popolare e rivoluzionario dal 1943 al 1945 nel Litorale croato, precisamente nella regione della Repubblica Socialista di Croazia che si estende dalla città di Fiume all'Isola di Pago.

Nell'introduzione l'autore descrive la nascita del potere popolare nella regione in parola, avvenuta in concomitanza con l'inizio della Lotta popolare di liberazione. I primi organismi, contraddistinti da denominazioni diverse, si impegnavano soprattutto a incentivare la lotta armata nell'ambito del movimento di liberazione, ma ben presto, già nel 1941, acquisirono competenze più vaste e gli attributi dell'autorità. Dai comitati popolari di liberazione — questo il nome che diventa definitivo (CPL) — locali e dei villaggi hanno origine quelli comunali e, nel 1942, quelli distrettuali. L'autore inquadra storicamente l'evoluzione dei comitati popolari di liberazione, illustra la loro efficacia e il vasto raggio d'azione, come pure l'impotenza degli organi del potere militare e civile degli occupatori stranieri, italiani, e fascisti e di quelli nazionali, quisling e ustascia, di fronte al rafforzarsi e al fermento dei CPL. Presenti nel volume anche alcuni dati finora ignoti sull'evoluzione del potere popolare nel Litorale croato dal 1941 al 1943.

L'incremento complessivo assunse dimensioni tali che all'inizio del 1943 fu possibile arrivare alla costituzione di un organismo supremo, il Comitato popolare di liberazione circondariale, preceduto però, a inizio aprile, dalla formazione di un Comitato comune per due regioni confinanti, il Gorski Kotar e il Litorale croato. La mole di lavoro era tanta che lo stesso mese si ritenne utile scindere questo Comitato in due CPL circondariali, quello per il Gorski Kotar e quello per il Litorale croato. Che una simile decisione fosse necessaria lo testimonia anche l'esistenza di numerosi comitati popolari di liberazione minori a soli due mesi dalla costituzione del CPL circondariale per il Litorale croato. Nel mese di giugno, nel territorio libero della regione, svolgono la loro attività quattro CPL comunali, nonché il »Plenum distrettuale« composto dai »membri del territorio liberato e non«. In vaste zone del Litorale non ancora liberate operava però un numero ancor maggiore di CPL: quattro comitati distrettuali iniziatori (Castua, Sušak, Crikvenica, Novi), due locali (Sušak, Crikvenica), nove comunali, sessanta nei villaggi, otto regionali e ventidue comitati d'azione e ciò senza contare alcuni CPL con i quali, causa la situazione militare, quello circondariale non poteva mantenere contatti diretti.

Va sottolineato che di competenza del Comitato popolare di liberazione circondariale per il Litorale croato era allora anche la vicina Istria in cui c'erano un centinaio di comitati.

Con lo sviluppo del potere polare nel Litorale croato dal 1941 al 1943 l'autore conclude la prima parte del libro; l'ulteriore rafforzamento dei CPL nel periodo dal 1943 al 1945 viene eloquentemente illustrato da ventiquattro documenti originali (in effetti trentatrè se si contano le aggiunte a certi altri documenti) acclusi alla seconda parte del testo. La costituzione del CPL circondariale per il Litorale croato e l'avvio della sua attività sono di importanza capitale non solo per l'ulteriore sviluppo del potere popolare, ma in generale per la storia di questa regione.

Come si vede, la vigoria e l'evoluzione del movimento popolare di liberazione nel Litorale avevano raggiunto un livello così alto da dettare la creazione di un organismo specifico e supremo di potere civile. Organismo quest'ultimo che amministrerà per buona parte la vita della popolazione locale dal 1943 al 1945, fino ai giorni della liberazione, quando ogni attività venne convogliata nella ricostruzione e nel rinnovamento del paese. Questo periodo di due anni quasi sempre finora è stato analizzato da un'angolatura militare; il materiale raccolto dall'autore in questo libro permette un accostamento diverso e, nello stesso tempo, rivela un aspetto nuovo del Litorale croato (attualmente i comuni di Fiume, Crikvenica, Segna, Cherso-Lussino, Arbe Pago e Veglia) in quel biennio di lotta o rivoluzione socialista.

I documenti presentati dall'autore sono conservati presso gli Archivi storici di Fiume e Pisino, nell'Archivio della Croazia e nell'Istituto per la storia del movimento operaio della Croazia, a Zagabria; nell'Istituto storico-militare di Belgrado; uno è di proprietà privata. Le fonti storiche sono esposte in maniera assolutamente fedele, essendosi l'autore permessa solo la correzione dei più madornali errori di dattilografia.